

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

АНОХІНА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 81'32+81'44:[811.111+811.161.2]

ДИСЕРТАЦІЯ
ТИПОЛОГІЯ ЛАКУНІКОНІВ
АНГЛОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Т. О. Анохіна

Науковий консультант

Корольова Алла
Валер'янівна,
доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Анохіна Т. О. Типологія лакуніконів англомовної та україномовної картин світу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.02.17 – “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство”, 10.02.21 – “Структурна, прикладна та математична лінгвістика”. Київський національний лінгвістичний університет. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2019.

У дисертаційному дослідженні здійснено ідентифікацію лакун в англо- та україномовних картинах світу, укладено лакунікони як на базі систем англійської та української мов, так і на матеріалі паралельних і мультимовних корпусів з подальшою систематизацією лакун у комунікативній ендозоні та її двох субзонах – міжкультурній і перекладацькій, а також у когнітивній ендозоні; представлено дослідницьку картотеку термінів і понять лакунології як самостійної науки та її нового напрямку – корпусної лакунології.

У роботі вперше до наукового обігу корпусної лакунології уведено термін “корпусний лакунікон” на позначення процесу і способів верифікації й подальшого аналізу корпусних лакунарних лем, а також для відображення системних відношень між поняттями і термінами лакунології англомовної та україномовної картин світу, які становлять скомпільований корпусний реєстр даних. Корпусний лакунікон – це фрагмент картин світу носіїв англійської та української мов, сукупність системних світоглядних та інформаційних знань про лакуни, результат узагальнення понять і термінів лакунології, верифікованих у мовних, концептуальних, філософських та інших сферах пізнання **НІЩО/ВІДСУТНОСТІ**.

Розроблені й апробовані в дисертації нові методи виявлення й елімінації лакун у корпусах дали змогу виконати конкордансний пошук заданих термінів і понять лакунології як науки, зафіксувати малочастотні одиниці – гапакси, здійснити зонування термінів і понять корпусного лакунікону за заданими

параметрами на основі електронних постійно оновлюваних бібліотек та корпусних картотек.

Сконструйована модель лакуніконів включає основні терміни й поняття лакунології, що верифікуються в ендозонах мови, мовлення й когніції за допомогою гіперкатегорії лакуарності, для якої характерними є 6 типів кластерів: парадигматичний, синтагматичний, культурологічний, панхронний, поняттєвий та корпусний.

Стартова картотека лакуніконів як реєстр лакун була укладена для доведення самостійного статусу нової науки – лакунології та її власних методів – елімінації і делітації, які також будуть застосовуватися у лексикографії нового покоління (цифровій і корпусній) і нададуть змогу представити нові визначення гапаксів, лакуарних слів і концептолакун. Поєднання заявлених методів лакунології з іншими придатними для впорядкування реєстру термінів і понять цієї науки дають підстави говорити про розроблений новий методологічний підхід – корпусну лакунологію.

Перший етап укладання лакуніконів передбачав лексикографічну параметризацію базових термінів лакунології із залученням етимологічних, тлумачних та інших джерел, на якому було визначено основну одиницю лакунології – *лакуну*, що функціонує у всіх кластерах та ендозонах у вигляді адгерентних термінів, понять, контекстуально-залежних одиниць із семантикою лакуарності, зокрема: “відсутності”, “заперечення”, “пропуску”, “пустоти”. На основі лексикографічних дефініцій ідентифіковано термінологічні одиниці лакунології для кожної із трьох ендозон: 1) *lacuna/лакуна* – для мовної ендозони, 2) *gap/пропуск* – для комунікативної і 3) *absence/відсутність* – для когнітивної ендозони, категоризовані на основі онтологічної сутності філософської категорії NOTHING/НИЦО. Значення лакун, що входять до кожної із трьох зон, складають інтенціонал лакунікону.

На другому етапі розкрито онтогносеологічну природу лакуніконів через когнітивну, логіко-поняттєву й лінгвістичну гіперкатегорію лакуарності, за допомогою якої встановлено, що лакуни в зіставлюваних мовах існують на

формальному (зовнішньому) і семантичному (глибинному) рівнях; формальний рівень – це відсутні графеми, літери, граматичні категорії, слова – в мовах; пропуски слів, наявність крапок, тире, еліпсис (маркери функціональних лакун) – в мовленні; 4) семантичний глибинний рівень – це імплікація, прихований зміст – когнітивний рівень. Як когнітивна категорія, лакунарність підпорядковує групи понять, пов'язаних семантичними кореляціями. Як поняттєва категорія, лакунарність співвідноситься з мовними й позамовними реаліями та концептами картин світу, що виявляється в наявності нульових форм різних груп понять, які мають ознаки загальної схожості, подібності, тотожності. Як лінгвістична категорія, лакунарність представлена на парадигматичному рівні такими ознаками, як включення, субкатегоризація, подібність, протилежність, похідність, редукція, заміщення, а на синтагматичному – варіативність, асиметрія, синтаксичний пропуск тощо. Це дає підстави визнати лакунарність гіперкатегорією вищого порядку, яка відображає онтологію пізнання лакун, їх поняттєву категоризацію і мовну семіотизацію.

На третьому етапі у дисертації здійснено верифікацію термінів і понять лакунології за допомогою алгоритму *Soundex*, а також шляхом системи пошуку ISO в межах доступних бібліотек та корпусів, результатом якої стало укладання корпусного лакунікону як тритично оформленої структури, що складається з трьох ендозон: мовної, комунікативної та когнітивної. Установлено, що 1) в мовній ендозоні лакуни – це редукція, елізія, нульовий знак; 2) в комунікативній – паузи, а в її субзонах: в перекладацькій субзоні – нульовий трансфер, в міжкультурній субзоні – незбіг; 3) у когнітивній – зникнення первинного мовного значення в момент появи нового значення.

Наступний етап дослідження передбачав використання програмних шляхів пошуку лакун: пошук через ідентифікатор, пошук гапаксів за допомогою встановлення низькочастотного вживання в заданому тексті/масиві, пошук делітацій у перекладних текстах та пошук делакунізаторів у перекладах та ретрансляціях, в тому числі в бітекстах та паралельних/мультимовних корпусах.

Останній методологічний алгоритм дослідження – укладання корпусного лакунікону – був спрямований на верифікацію укладеної картотеки термінів і понять лакунології уже в корпусах (*BNC, COCA, WebCorp, KTYM*), а також за допомогою прикладних програм для обробки лінгвістичних даних (*AntConc, MonoConcEsy, ParaConc*). Одиниці лакунікону систематизовано за алфавітом, нумерально, за ендозонами (мовна, комунікативна та когнітивна) з ілюстраціями для лакуноємних слотів трьох основних ендозон та їх субзон у вигляді шістьох фасетів парадигматичного, синтагматичного, культурологічного, панхронного, поняттєвого і корпусного.

Виявлено, що базовий термін лакунікону *lacuna/лакуна* є метазнаком гіперкатегорії лакунарності, який виникає у мовленні, у когнітивній діяльності, лексикографічно зафіксований під час міжмовного зіставлення та верифікований у системах англійської та української мов на всіх рівнях. Адгерентний термін “лакунема” є одиницею семантичного рівня, що може бути екстрапольована лише опосередковано.

Лакуни в мові є системними, в мовленні – okazіональними, а в когніції – поняттєвими. Терміноодиниці стабільно представлені міжрівнево, мають довільні девіації смислових векторів, однак із загальною характеристикою укр. “відсутність чогось” або англ. “*lack of something*”, що відображає сутність гіперкатегорії лакунарності.

Лакунізація та делакунізація – процеси, що супроводжують ретрансляцію, адаптацію та трансфер одних семіотичних систем в інші. У корпусній лінгвістиці лакунами, як правило, називають унікальні слова, тобто гапакси, які через свою низьку частотність уживання, звісно, є лакунами в мові-реципієнті.

Лакуни, що становлять перекладацькі труднощі, виявляються під час контрастивного аналізу перекладів та їх ретрансльованих версій, оскільки саме вони дають більш повну інформацію щодо вилучення лакунарних елементів в одній або в декількох версіях перекладу (делітовані лакунарні одиниці) та містять екстратекстуальні делакунізатори (коментар, передмову, післямову тощо).

Існування одномовних ретрансльованих перекладів та ретрансляція в різні мови свідчить про універсальність феномена делакунізації.

У дисертації розроблено нову теоретико-методологічну концепцію для укладання типології лакуніконів англомовної та україномовної картин світу із застосуванням як традиційних методів лакунології, міжкультурної комунікації і перекладу, так і за допомогою сучасних програмних шляхів пошуку лакун у різних типах машиночитних бібліотек, а також у паралельних корпусах. Здійснено кластерну категоризацію лакун за трьома типами ендозон: мовною (за парадигматичним і панхронним кластерами), комунікативною (за синтагматичним і культурологічним кластерами) та когнітивною (за пізнавальним і корпусним кластерами). Систематизовано машиночитну ініціальну картотеку лакун на основі гіперкатегорії лакунарності за сценарієм **МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ** й укладено ініціальний / стартовий лакунікони англомовної та україномовної картин світу. Протестовано алгоритми пошуку лакун через знакові й чисельні ідентифікатори у текстових масивах та корпусах текстів. Верифіковано виявлені лакуни в одномовних і паралельних двомовних корпусах і завершено типологізацію лакуніконів. Уведено в науковий обіг термін “делітація” на позначення вилучень у машиночитному бітексті як однієї з методичних процедур укладання лакуніконів англомовної та україномовної картини світу. Установлено закономірності й відмінності в кількісно-якісній організації типологічно укладених лакуніконів англомовної та україномовної картин світу.

За даними аналізу термінів АКС та УКС було встановлено домінування термінів лакунології в українській мові, що є результатом активної розробки даної проблеми в українській лінгвістиці. В АКС лакунікон наповнювався з огляду на питомі специфічні терміни лакунології (англ. *papyrology*) та запозичені терміни, що демонстрували секондарну міграцію з інших МКС (німецька, балтійська, польська школи лакунології). Виявлено, що лакунікони АКС та УКС як підкорпуси міжмовної картини світу (МіжМКС) мають ознаки взаємної міграції, інтеграції та кросреференції термінів і понять лакунології.

Екзозона МіжМКС включає 1815 одиниць термінів і понять лакуніконів АКС та УКС. Перший тип мовної ендозони лакунікону включає 156 лакуноємних одиниць – в англійській мові / 164 – в українській та по 42 сумірні одиниці, що відсутні як в українській, так і в англійській мовних системах. Другий тип комунікативної ендозони лакунікону включає 80 лакуноємних одиниць – в англійській комунікації / 56 – в україномовній; 216 сумірних одиниць, що є мовленнєвими, міжкультурними і перекладацькими лакунами в україномовній картині світу і 262 сумірні одиниці – лакуни англійської картини світу. Третій тип когнітивної ендозони лакунікону включає 379 лакуноємних одиниць, верифікованих в англійських корпусах / 398 – в україномовних, та по 10 сумірних одиниць англо-українських корпусних лакун.

Ключові слова: лакунологія, лакунікони, картини світу, типологія, лакуни мови, мовлення, когніції, гіперкатегорія лакунарності, машиночитна бібліотека, корпуси текстів, делітація.

ABSTRACT

Anokhina T. O. The typology of lacunicons in the English and Ukrainian worldviews. – Qualifying Academic Paper. Manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.17 – “Comparative, Historical and Typological Linguistics”, 10.02.21 – “Structural, Applied and Mathematical Linguistics”. – Kyiv National Linguistic University. National Pedagogical Dragomanov University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis has demonstrated the accomplished identification of lacunae in the English and Ukrainian worldviews, the lacunicons being compiled and verified both in the systems of the English and Ukrainian languages, including the scope of the parallel and multilinguistic text corpora with further arrangement of lacunicon into the communicative endozone and its subzones – intercultural and translational, succeeded by the cognitive endozone; the systematization of lacunicon has been provided as the author’s model of the registry of terms and notions of lacunology as an independent discipline coupled by its new branch – corpus-based lacunology.

The new term “corpus-based lacunicon” has been introduced into the scientific usage for the first time in the work. It denotes the process and ways to verify and analyze the corpus-based lacunar lemma, along with demonstrating systematic relations between terms and notions of lacunology in the English and Ukrainian world views together building up the compiled corpus-based lacunicon.

The corpus-based lacunicon is a fragment of the worldview of the native speakers of the English and Ukrainian languages, which has the meaning of the system set of world outlook and informational knowledge about lacunae which has resulted into the terms and notions set verified within linguistic, conceptual, philosophical and other scientific worldviews.

The new methods of detecting and eliminating lacunae in text corpora have been developed and tested in the thesis. They have made it possible to perform concordance search of the given terms and concepts of lacunology as a science, to fix low-frequency units – hapaxes, to make zoning of the corpus-based lacunicon according to the given

parameters on the basis of the constantly updated digital libraries and text corpora registers.

The constructed model of the lacunicons includes the basic terms and concepts of lacunology, which are verified in the endozones of language, speech and cognition by means of the hypercategory of lacunarity, which has 5 types of clusters with paradigmatic, syntagmatic, culturological, panchronic, notional and corpus characteristics.

The original lacunicons record as a register of lacunae was made to prove the independent status of a new science – lacunology and its main methods – elimination and deletion, which belongs to the lexicography of a new generation (digital and corpus-based), and allow to provide new definitions of the hapaxes, lacunar words and concept lacunae, and apply a new methodological approach to organizing the register of terms and notions of this science.

The first stage of compiling of the register of lacunicons has provided the lexicographic parameterization of the basic terms of lacunology with the involvement of etymological, explanatory and other sources, on which the basic unit of lacunology – *lacuna*, which functions in all the clusters and endozones in the form of adherents of terms, concepts, contextually dependent units with semantics, was determined. lacunarity, in particular: “absence”, “denial”, “gap”, “emptiness”. Based on the lexicographic definitions, the terminological units of lacunology for each of the three endozones have been identified: 1) *lacuna* / *лакуна* – for the linguistic endozone, 2) *gap* / *пропуск* – for the communicative endozone, and 3) *absence* / *відсутність* – for the cognitive endozone, categorized on based ontological essence of the philosophical category NOTHING / НИЦЬО. The value of the lacunae of each of the three zones organizes the intensional meaning of the lacunicon.

At the second stage, the ontogenesis nature of the lacunicons has been discovered through the cognitive, logical-conceptual and linguistic hypercategory of lacunarity, with the help of which it was established that the gaps in the comparable languages exist on the formal (external) and semantic (deep) levels; the formal level make up the absent graphs, letters, grammatical categories, absent words – in the languages; omission of

words, the presence of dots, dashes, ellipsis (markers of the functional gaps) – in speech; 4) semantic depth level – this is an implication, hidden content – the cognitive level. As the cognitive category, lacunarity subordinates groups of concepts related to semantic correlations. As a conceptual category, lacunarity correlates with linguistic and extra-language realities and concepts of worldviews, which manifests itself in the presence of zero forms of various groups of concepts that have features of general similarity, commonality, likeness. As a linguistic category, lacunarity is presented at the paradigmatic level by such features as inclusion, subcategorization, similarity, contrast, derivativeness, reduction, substitution, and on syntagmatic level – by variability, asymmetry, syntactic gap, etc. This gives grounds for recognizing the lacunarity of a hypercategory of higher order, which reflects the ontology of cognition of lacunae, their conceptual categorization and linguistic semiotization.

At the third stage, the verification of terms and concepts of lacunology has been carried out (including using the *Soundex* algorithm), as well as through the ISO search system within available digital libraries and text corpora, which resulted in compiling of the corpus-based lacunicon as a three parts structure, which consists of three endozones: linguistic, communicative and cognitive. It is established that 1) within the scope of the linguistic endozone lacunae are interpreted as a reduction, elision, a zero sign; 2) within the scope of the communicative endozone lacunae are interpreted as pauses, and in its subzones: in translation subzone – lacunae are seen as zero transfer, in the intercultural subzone lacunae are gaps; 3) in cognitive endozone lacunae are traced as the disappearance of the primary linguistic meaning at the time of the emergence of a new meaning.

The next stage of the study included the use of seeking procedure by program ways for finding lacunae: searching through identifier, searching for hapaxes by setting the low frequency parameters in a given text / massive, searching for deletions in translated texts, and searching for delacunizators in translations and retranslations, including in bi-text and parallel / multilinguistic text corpora.

The latest methodological research algorithm has been created – for compiling of the corpus-based lacunicon was aimed at verifying the terms and notions of lacunicon

restrictively in the text corpora (*BNC, COCA, WebCorp, CTUL*), as well as using applications for linguistic data processing (*AntConc, MonoConcEsy, ParaConc*). The units of the lacunicon were systematized alphabetically, numerically, by endozones (linguistic, communicative and cognitive) with illustrations for lacunicon slots of the three main endozones and their subzones in the form of six facets of paradigmatic, panchronic, syntagmatic, culturological, notional and corpus-based.

It was found out that the basic term of the lacunicon was *lacuna / лакуна* being a meta-sign of the hypercategory of lacunarity, which aroused in speech and cognition, lexicographically recorded in interlingual comparison and verified in the systems of the English and Ukrainian languages at all the levels. The adherent term “lacunemma” is the unit of semantic level, which can be extrapolated only indirectly.

Lacunae in the language are systemic, in speech – are occasional, and in cognition – are conceptual. Terms are stably represented at the inter-level, with arbitrary deviations of semantic vectors, but with the general characteristic of Ukr. “*відсутність чогось*” or Engl. of “*lack of something*”, which reflects the essence of the hypercategory of lacunarity.

Lacunization and delacunization are the processes that accompany retranslations, adaptation and transfer of some semiotic systems to others. In corpus-based linguistics lacunae, as a rule, are called rare words, to be more precise, hapaxes.

Lacunae, which are traced as translation difficulties, are displayed by the contrastive analysis of translations and their subsequent retranslation versions, since they provide more complete information on the extraction of lacunar elements in one or several versions of translation (deleted lacunar units) and contain extra-textual delacunizators (comment, preface, an afterword, etc.). The existence of monolingual retranslations and subsequent retranslations into different languages is a reflection of the fact that delacunization is the universal phenomenon.

According to the analysis of terms of the English worldview (EWV) and Ukrainian worldview (UWV) there was established the tendency of dominance in the Ukrainian language of the terms of lacunology which was the result of the active development of this problem in the UWV.

The thesis is developed to the new theoretical and methodological concept for organizing the typology of lacunicons in the English and Ukrainian worldviews based on the application of both traditional methods of the science of lacunology, intercultural communication and translation, as well as using modern software ways to search for lacunae in various types of computer readable libraries, as well as in parallel corpora. The cluster categorization of lacunae according to three types of endozones: the linguistic endozone (paradigmatic and panchronic clustering), the communicative endozone (syntagmatic and culturological clustering) and the cognitive (conceptual and corpus clustering) were implemented.

The computer-readable initial lacunae register was systematized based on the lacunarity hyper-category according to the LANGUAGE – SPEECH – COGNITION scenario, and the initial / starting lacunicons of the English- and Ukrainian worldviews were compiled. The lacuna search by character and numeric identifiers algorithms were tested in text selections and text corpora. The detected lacunae were verified in monolingual and parallel bilingual corpora, and the compilation of the register of the lacunicons was completed. The term “deletion” was introduced into the Ukrainian scientific community to denote deletions in machine-readable bitext as one of the methodological procedures for organizing lacunicons of the English and Ukrainian worldviews. The regularities and differences in the quantitative and qualitative organization of typologically organized lacunicons of the English and Ukrainian world views were established.

The computer-readable library of lacunicons of the English and Ukrainian worldviews contains units that are characterized by: cross-referential; belonging to the basic terms and concepts of each endozone and subzone of six clusters: paradigmatic, panchronic, syntagmatic, cultural, cognitive and corpus-based; the possibility of expanding the narrow research registry of the lacunicon with the help of software in various corpora. The corpus-based lacunicon has a tendency to further filling and structuring due to the lexicographic and other databases that are being constantly updated, and the lacunicon can serve the basis for the further compilation of the dictionaries of lacunology.

The new working term “corpus-based lacunicon” in our work has a narrow meaning of the starting register of units, terms and concepts of lacunology, in the broader sense it is the cognitive mechanism for filtering information entering to the human mind in the mode [given] / [not given].

The lacunicon library is the registry of the English-Ukrainian terms of grammar, lexical, phonetic, syntactic lacunae (paradigmatic and panchronic lacunae); includes terms for communicative omissions (syntagmatic and lingual cultural lacunae); terms for lacunae of background or specifically oriented knowledge related to the decoding / delacunization process (cognitive and corpus lacunae). The lacunicon was supplemented by rare elements (words / lemmas) and author’s rare words (hapaxes).

Lacunae can be verified on the basis of cognitive, logical-conceptual and linguistic hypercategories of lacunarity and exist on the formal and semantic levels. The formal level of lacunae are seen as missing graphs, letters, phonemes, grammatical and lexical-semantic categories in the language. The omissions, pauses, silence, ellipsis are the signs of intercultural communication and translation. The semantic level of lacunae is seen as implication, concealed content, cognitive pursuits.

The register of the lacunicons was filled in by the established parameters into the configured endozones by the procedure of searching gaps both in the lexicographic and corpus-based sources. The lacunemic units demonstrated the ‘absence’ parameter in their form, content, functioning feature sets.

The lacunicons of the English and Ukrainian worldviews make up the subcorpora of the interlingual worldview. Being quantitatively asymmetric, the lacunicons have the tendency towards the cognitive endozone steady growth. The obtained scientific results of the study confirmed the hypothesis that in the process of intercultural synchronic-diachronic observation, the features of the system lacunization and delacunization have been revealed. Lacunization and delacunization are the universals that fixate the development and fossilization of linguistic forms. The suggested lacunicon model can be extrapolated for further interpretation of lacunae in multilingual texts, discourses and corpus-based libraries.

For the further perspective projection we rely on the creation of the dynamic electronic base of the corpus-based lacunae which can be helpful as a separate interpretation module for machine translation systems. As the analyzed material has shown, there is always the pragmatic-semantic vector of interpretation in the secondary text preceding the compensation of the empty element. From this perspective there is a completely new understanding of the lacuna concept. Thus, lacuna is seen as a start for something new and the actant of any linguistic system being the reanimator of communication in general.

In EWV, the lacunicons were compiled accordingly to the specific potency of terms of lacunology (Engl. *papyrology*) and due to the some borrowed terms that demonstrated secondary migration from other linguistic world views (LWV) (German, Baltic, Polish lacunology schools) to EWV. It was found out that the lacunicons of EWV and UWV as subcorpora of the interlinguistic worldview (InterLWV) have signs of mutual migration, integration and cross-retention of terms and notions of lacunology.

The linguistic endozone of the lacunicon includes 156 lacunae capacious units in English / 164 in Ukrainian and 42 lacunae comparable units that are absent both in the Ukrainian and English languages. The second type of the communicative endozone comprises 80 lacunae capacious units in English-language communication / 56 capacious units have been fixed in the Ukrainian language; 216 lacunae comparable units are speech, intercultural and translation lacunae in the Ukrainian worldview and 262 lacunae comparable units are lacunae of the English-language worldview. The third type of cognitive endozone of the lacunicon comprises 379 lacunae capacious units verified in the English corpora, 398 capacious units are verified in Ukrainian, and 10 lacunae comparable units of Anglo-Ukrainian are corpus-based lacunae.

Keywords: lacunology, lacunicons, worldviews, typology, lacunae of language, speech, cognition, the hypercategory of lacunarity, the machine-readable library, the corpora of texts, deletion.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англомовної та україномовної картин світу: монографія / відп. ред. А. В. Корольова. Суми: Вид-во СумДУ, 2018. 588 с.

Розділ у монографії

2. Anokhina T. O. The French-Canadian school of lacunology and the Ukrainian lacunology studies // Ukraine – Canada: Modern Scientific Studies: Collective Monograph (in U 45 three books). Lutsk: Vezha-Druk, 2018. Book 3. P. 58–67.

Статті у фахових виданнях України

3. Анохіна Т. О. Онтологічне буття силенціальних лакун // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. Т. 1. № 3–4. С. 55–60.

4. Анохіна Т. О. Прагматичне навантаження силенціальних знаків в англомовному та україномовному художньому дискурсі // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. Т. 13. № 2. С. 5–11.

5. Анохіна Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. Т. 2. № 1. С. 5–11.

6. Анохіна Т. О. Статус лакунарних конструювань: комунікативно-когнітивні аспекти // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. Т. 2. № 2. С. 133–140.

7. Анохіна Т. О. Категорія лакунарності у контексті суміжних понять // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т. 14. № 2. С. 8–15.

8. Анохіна Т. О. Лакуни праформ: лінгвоетимологічна розвідка (“він” та “вона” на літеру *а) // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2011. Т. 3. № 4. С. 39–43.

9. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні аспекти лакунарного позначення // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 10. Ч. II. С. 3–8.

10. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Категоризація концепту ЛАКУНА: лінгвокогнітивні аспекти // *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: науковий журнал* / гол. ред. В. Д. Каліущенко. Донецьк: ДонНУ, 2011. 3(24). С. 5–17.

11. Анохіна Т. О. Лексико-семантична лакунарність: міжмовні паралелі // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2012. Т. 4, № 3. С. 14–20.

12. Анохіна Т. А. К вопросу асимметричных девиаций лакун языковых систем (на материале германских и славянских языков) // Система і структура східнослов'янських мов: зб. наук. праць / редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 5. С. 282–290.

13. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні пошуки лексичних лакун // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2012. Т. 4. № 4. С. 5–9.

14. Анохіна Т. О. Типологія лакун у контексті мовної симетрії / асиметрії // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. пр. / відп. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. Вип. 11. С. 262–268.

15. Анохіна Т. О. Лакунікон у наївній та науковій картинах світу // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2013. Т. 5. № 3. С. 5–12.

16. Анохіна Т. О. Статус вихідних патернів категорії лакунарності // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2014. Т. 6. № 4. С. 5–8.

17. Анохіна Т. О. *Lacunae in terms of scholars: the brief overview* // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7. № 1. С. 7–11.

18. Анохіна Т. О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7. № 2. С. 38–45.

19. Анохіна Т. О. Феномен лакуарності (відсутності) у віршованих текстах: перекладацькі аспекти // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7. № 4. С. 7–14.

20. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Статус лакуни в парадигмі метазнаків категорії НІЩО // Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. пр. / гол. ред. Н. В. Петлюченко. Одеса: Фенікс, 2015. С. 3–6.

21. Анохіна Т. О. Форманти лакуарності в мові, мовленні та в мовленнєвій поведінці // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікеєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. № 68. С. 40–45.

22. Анохіна Т., Швачко С. Чинники лакуарності у модусах мови, мовленні та мовленнєвій поведінці // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки: зб. наук. пр. / гол. ред. Н. О. Данилюк. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. № 6 (331). С. 5–11.

23. Анохіна Т. О. Онтогносеологічне осмислення метазнаків “жанр”, “текст” і “стиль” // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2016. Т. 8. № 3. С. 7–14.

24. Анохіна Т. О. Лакуни у віршованих перекладах: нарис із контрастивної генології // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки: зб. наук. пр. / гол. ред. Н. О. Данилюк. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2017. № 3(352). С. 349–355.

25. Анохіна Т. О. Лакуни питальних речень vs теорія мовленнєвих актів // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2017. Т. 9. № 2. С. 7–12.

26. Анохіна Т. О. Лакуни ретрансльованих перекладів // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікеєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. № 71. С. 12–17.

27. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англійської мови: лексикографічний аналіз // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2018. Т. 10. № 2. С. 7–12.

28. Анохіна Т.О. The form change and shifts of meaning of multi-word units // Актуальні питання іноземної філології: науковий журнал / гол. ред. І. П. Біскуб. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. № 8. С. 6–11.

Статті в періодичних виданнях інших держав

29. Anokhina T. The development of lacunology thesaurus in prototems of lacunicon // Development of Scientific Thought in the 21st Century: Problems and Perspectives. Riga: Science Support Center Sia, 2013. P. 38–41. ISSN 2255-9329.

30. Anokhina T. The linguistic lacunicon: cognitive mapping in schemes and terms // The Journal of Education, Culture and Society (the international scientific journal founded by Aleksander Kobylarek). Wroclaw: Pro Scientia Publica, 2013. Is. 1. No. 1 (2013). P. 166–174. ISSN 2081-1640.

31. Anokhina T. O. The Lacunicon in English and Ukrainian: The Frequent Terms // Man in India. Subject Area and category: Art and Humanities History (H Index), Social Sciences Cultural Studies. 2017. Vol. 97 (23). P. 3. P. 579–588. ISSN 0025-1569.

32. Anokhina T. O. Rendering allusions and intertextual lacunae. Science and Education a New Dimension. Philology / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest. 2018. VI(46). Is. 159. P. 7–9. ISSN 2308-5258.

33. Anokhina T. O. The linguistic study of lacunar phenomena // International Journal of Research – Granthaalayah. A knowledge Repository. Indore: Granthaalayah, Publications & Printers, 2018. Vol. 6. Is. 2. P. 101–108. ISSN 2350-0530.

34. Anokhina T. O. Contrasting the English-Ukrainian lacunae in the scientific worldview // International Journal of International Research. 2018. Vol. 08. Issue 03. P. 3. P. 19228 – 19230. 579–588. ISSN 2230-9926.

Статті в інших виданнях

35. Анохина Т. А. Лингвокогнитивные параметры лакуарности // Текст. Язык. Человек: сб. науч. тр.: в 2 ч. / редкол.: С. Б. Кураш (отв. ред.) и др. Мозырь: Управление образования Мозырский государственный педагогический университет имени И. П. Шамякина, 2013. Ч. 1 С. 174–176.

36. Anokhina T. Challenges in Translation and Interpretation of Lacunar Information // Communication Sciences. Multidimensional Translation: From Science to Arts. Research Papers in Translation & Communication Sciences / ed. K. Užule. Riga: Baltic International Academy, Latvia, 2014. P. 81–91.

37. Anokhina T. O., Kobyakova I. K. Something is lost: lacking information in translation // Edges of scientific creativity: International collection of scientific papers (collective monograph) of the GISAP project participants, autumn 2017 (London, October 18 – October 24, 2017). London: IASHE, 2017. P. 32–34.

38. Anokhina T. Saga of Lacunology // Полилингвальная школа: концепция и модель образовательного процесса: сб. ст. / отв. ред. Е. А. Журавлёва. Астана: Изд-во ИП “Дана”, 2017. С. 175–177.

Тези доповідей на наукових конференціях

39. Анохіна Т. О. Нарис з сучасних проблем лакунології: графічна екстеріоризація категорії відсутності // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук. пр. звітної-наукової конференції викладачів університету за 2010 рік, 9–10 лютого 2011 року / Укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 10–11.

40. Анохіна Т. О. Лакуни як труднощі перекладу та тлумачення у відтворенні культурем // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук. пр. звітної-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9–10 лютого 2013 року / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 24–25.

41. Анохина Т. А. Экстериоризация лингвистического лакуникона в научной картине мира // Мова. Культура. Комунікація: Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах: матеріали IV-ї міжнародної конференції (Чернігів, 25 квітня 2013 р.). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. С. 3–5.

42. Анохіна Т. О. Методологічні засади ідентифікації лакун у сучасному мовознавстві // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 19–21 березня 2014 р. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 18–19.

43. Анохина Т. А. Вопросительность и лакунарность в языке и тексте // Формирование поликультурной личности в контексте глобальных проблем: сборник материалов международного семинара / отв. ред. Е. А. Журавлёва. Астана: издательство ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2017. С. 75–81.

44. Анохіна Т. О., Швачко С. О., Ковтун В. Мовленнєві коди // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали V всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, 20–21 квітня 2017 р. Суми: СумДУ, 2017. С. 33–37.

45. Анохіна Т. О. Rendering lacunae: elimination vs. compensatino // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11–13 квітня 2018 року. К.: Вид. центр КНЛУ, 2018. С. 395–396.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ABSTRACT.....	8
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	25
ВСТУП.....	27
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ЛАКУНОЛОГІЇ ЯК БАЗИ ДЛЯ УКЛАДАННЯ ЛАКУНІКОНІВ АНГЛО- ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ.....	41
1.1 Становлення лакунології у лінгвістичній науці.....	41
1.1.1 Онтологія гіперкатегорії лакуарності.....	47
1.1.2 Гносеологія гіперкатегорії лакуарності.....	50
1.2 НЕ-БУТТЯ-ВІДСУТНІСТЬ як філософсько-онтологічна сутність гіперкатегорії лакуарності.....	51
1.3 <i>Tertium comparationis</i> як інструмент пізнання гіперкатегорії лакуарності.....	53
1.4 Етимологічна семантична структура лексем <i>lacuna</i> /лакуна: формування архісеми ‘відсутність’.....	57
1.4.1 Версії первісної семантики лексеми <i>lacuna</i> в етимологічних словниках англійської мови.....	58
1.4.2 Версії первісної семантики лексеми <i>лакуна</i> в етимологічних словниках української мови.....	65
1.4.3 Програмний алгоритм <i>Soundex</i> для пошуку генетичних дериватів форми <i>lack</i> у корпусах.....	71
1.5 Розвиток сучасної семантичної структури лексем <i>lacuna</i> /лакуна в категорійному термінологічному полі лакуарності (за даними корпусу СОСА та лексикографічних джерел).....	73
1.5.1 Статус одиниць з семою відсутності в лексикографічних джерелах.....	76
1.5.2 <i>Lacuna</i> /лакуна як базова одиниця лакунології та маркер	

	гіперкатегорії лакуарності: синонімізація і термінологізація лексем <i>lacuna/лакуна</i> в англо- та україномовних картинах світу.	82
1.5.3	Дефініції терміна лакуна у наукових картинах світу.	85
1.6	Лакунікон як знаково-концептуальний реєстр лакун англомовної та україномовної картин світу.	91
1.6.1	Кластеризація лакун у мовний, комунікативний і когнітивний типи лакуніконів.	92
1.6.2	Етапи верифікації лакун у корпусах та їх кластеризація у стартових лакуніконах.	98
	Висновки до розділу 1.	105
	РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛАКУН АНГЛОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ	110
2.1	Міждисциплінарний підхід до виявлення й систематизації лакун як фрагментів картин світу.	110
2.1.1	Методи лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики та психолінгвістики та їх процедури.	111
2.1.2	Методи структурної лінгвістики для ідентифікації лакун.	113
2.1.3	Методи зіставно-типологічної лінгвістики для ідентифікації лакун.	114
2.1.4	Методи реконструкції лакуарних концептів.	117
2.1.5	Методи ідентифікації лакун у лінгвістично-перекладознавчих студіях.	120
2.1.6	Методи ідентифікації лакун у перекладацько-корпусній семіотиці.	125
2.1.7	Методи ідентифікації лакун у синергетиці	126
2.1.8	Методи прикладної і корпусної лінгвістики для ідентифікації лакун.	128
2.2	Комплексна методика укладання лакуніконів англо- й україномовної картин світу.	137

Висновки до розділу 2.	141
РОЗДІЛ 3 ПАРАДИГМАТИЧНА І ПАНХРОННА КЛАСТЕРИЗАЦІЯ АНГЛО- Й УКРАЇНОМОВНОГО ЛАКУНІКОНІВ.	148
3.1 Синхронія мовної ендозони лакунікону.	148
3.1.1 Фонетико-орфографічні лакуни.	150
3.1.2 Словотвірні лакуни.	152
3.1.3 Граматичні лакуни.	155
3.1.4 Лексико-семантичні лакуни.	161
3.2 Панхронія мовної ендозони лакунікону.	164
3.2.1 Фонетично-редуковані лакуни.	171
3.2.2 Словотвірно-редуковані лакуни.	174
3.2.3 Семантично-редуковані лакуни.	176
Висновки до розділу 3.	180
РОЗДІЛ 4 СИНТАГМАТИЧНА І КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КЛАСТЕРИЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЛАКУНІКОНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.	183
4.1 Перекладацька субзона лакунікону.	183
4.1.1 Перекладач-медіатор і довільність трансферу.	188
4.1.2 Типи делакунізації в перекладі.	191
4.1.3 Способи делітації лакунарної інформації.	208
4.1.4 Елімінація перекладацьких лакун з опорою на ретрансляцію.	212
4.2 Міжкультурна та перекладацька субзони комунікативного лакунікону.	217
4.2.1 Перекладацькі виклики.	245
4.2.2 Етнокультурна природа комунікативного мовчання.	256
4.2.3 Типи комунікативних пауз.	270
4.2.4 Квеситивні лакуни.	276
4.2.5 Конвербальні лакуни.	287
Висновки до розділу 4.	296

РОЗДІЛ 5 КОГНІТИВНІ ЛАКУНІКОНИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.	300
5.1 Експліцитна й імпліцитна лакунарність як категорія когнітивної семантики.	300
5.2 Типи когнітивно-семантичних лакун та їх корпусна верифікація .	310
5.2.1 Заголовки-метафори	315
5.2.2 Алюзії.	317
5.2.3 Інтертексти	320
5.2.4 Семантичні девіації.	323
5.3 Синергетичні лакуни.	325
5.4 Термінологічні лакуни.	327
5.5 Гапакси-лакуни	341
Висновки до розділу 5.	349
ВИСНОВКИ.	354
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	360
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ І ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ.	431
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.	437
ДОДАТКИ (1 – 9)	443

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АКС – англомовна картина світу
- АНКС – англомовна наукова картина світу
- АТ – авторський термін
- БЕЛ – лакуни в межах теорії безеквівалентності
- БМЗ – біфуркація мовного значення
- ВФ – внутрішня форма
- ВФ_∅ – лакунарна внутрішня форма
- ГЗ – графічні знаки
- ГКК – граматико-контекстуальний комплекс
- ЗФ – зовнішня форма
- ЗФ_∅ – лакунарна зовнішня форма
- КЛ – корпусний лакунікон
- КО – комунікативні одиниці
- ЛГА – лексикографічні алоніми
- ЛД – лексикографічні джерела
- ЛК – лакуни квеситивності (в комунікативних актах)
- ЛКН – лакуни комунікативних невдач (у межах лінгвопрагматики)
- ЛСПЛ – лексико-семантичне поле лакунарності
- ЛТЛ – лінгвотермінологічний лакунікон
- МКВО – мультикомпонентні вербальні одиниці
- МКС – мовна картина світу
- МіжМКС – міжмовна картина світу
- МНКС – міжнародна наукова картина світу
- МО – мова оригіналу
- МП – мова перекладу
- МТ – малі тексти
- МдТ – модифіковані тексти
- НКС – наукова картина світу

НЛП – нейролінгвістичне програмування

НО – номінативні одиниці

ПІЄ – протоіндоевропейське коріння

ПКД – процеси конвергенції та дивергенції (мовних значень)

ПСД – процеси секондарної деривації/семантичної девіації

ПТ – перекладний текст

СЕ – силенціальний ефект

СЗ – силенціальні знаки

СТ – секондарні тексти

ТЕ – теорія еліпса

ТК – *tertium comparationis*

ТКД – теорія когнітивного дисонансу

ТМА – теорія мовленнєвих актів

УКС – україномовна картина світу

УНКС – україномовна наукова картина світу

ФКН – філософська категорія НІЩО

ФО – фразеологічні одиниці

ВНС – британський національний корпус

СОСА – корпус сучасної англійської американської мови

WebCorp – сучасний веб-корпус у режимі реального часу

ВСТУП

Дисертація присвячена встановленню типології лакуніконів англомовної та україномовної картин світу.

Сучасна лінгвістика інтегрує різні гуманітарні та науково-технічні знання, створюючи нові горизонти для пізнавальної діяльності людини. Останнім часом лінгвістичні студії здебільшого зосереджені на вивченні тих феноменів, що забезпечують ефективність процесу комунікативної взаємодії носіїв як однієї мови (Н. Д. Арутюнова, Ж.-П. Віне, Ж. Дарбельне, Т. ван Дейк, В. З. Дем'янков, С. М. Іваненко, З. Д. Попова, С. М. Ервін-Тріпп, К. Хейл та ін.), так і учасників між- і транскультурних контактів (М. Ф. Алефіренко, О. О. Борисов, А. Вежбицька, В. В. Воробйов, В. Г. Гак, М. С. Делюсто, С. С. Єрмоленко, Л. П. Іванова, Ю. Є. Кійко, Г. В. Колшанський, Л. Ф. Компанцева, А. В. Корольова, Й. А. Стернін, С. Г. Тер-Мінасова та ін.), серед яких особливо чутливими для досягнення успішності спілкування є *лакуни* – т. зв. “білі плями” (Ю. С. Степанов) – відсутні поняття або їхні позначення в одній із контактних мов (Р. О. Будагов, Г. Д. Гачев, М. І. Онищук, Н. В. Прощенкова, Ю. О. Сорокін, С. О. Швачко та ін.).

Складність осмислення онтології лакун посприяла розробленню нової науки – *лакунології* (Г. О. Антіпов, Г. В. Бикова, О. В. Бізунова, Т. С. Боса, О. А. Донських, Л. Іштван, І. Ю. Марковіна, Х. С. Расул), теоретичні засади якої “визрівали” в середовищі фахівців із *перекладознавства* (С. І. Влахов, Н. Л. Глазачева, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабан, Е. Пім, Д. Сзерсзуновіц, О. Д. Швейцер, С. П. Флорін, А. П. Якимчук). Безпосередньо ж у лінгвістичних студіях (І. А. Несторова, В. Л. Муравйов) лакуни спершу досліджували на тлі суміжних понять, дотичних до сфер *лінгвокраїнознавства* (Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров та ін.), *етнопсихолінгвістики* (Ю. О. Сорокін та ін.) та *психолінгвістики* (О. Р. Лурія, М. С. Ремланд, М. К. Шохор-Троцька), які згодом підготували потужний ґрунт для подальшого їхнього аналізу з позицій *невербальної лінгвосеміотики* (В. В. Богданов, Г. П. Божко, Д. К. Бургун, Р. Д. Копер, М. В. Крижановська, Л. В. Солощук, Г. Д. Хоблер), *когнітивної*

лінгвістики (Г. В. Бикова, В. О. Самохіна, Й. А. Стернін, Ф. Поятос, С. О. Швачко), *міжкультурної комунікації* (А. Кліппі, Д. Т. Мастерсон, М. Л. Паттерсон), *прагмалінгвістики* (О. В. Кравченко, Н. М. Печко, М. Кнапп, Д. Холл) та *корпусної лінгвістики* (М. Бейкер, Й. В. Бергстад, С. Ю. Богданова, Н. П. Дарчук, В. П. Захаров, Є. А. Карпіловська, С. Хельгегрен).

У результаті тривалих наукових пошуків учені припустили, що процес лакунізації відображає варіативність мовних систем і, перш за все, тенденцію до економії знаків (Ж.-П. Колсон, О. В. Тищенко, Л. М. Ягупова), тоді як зворотний процес делакунізації пов'язаний із механізмами й можливостями заповнення й елімінації лакун у картинах світу представників різних етнокультур (Г. О. Антіпов, О. А. Донських, І. Ю. Марковіна, Ю. О. Сорокін). З огляду на це під *картинами світу* розуміють один із їхніх синергетичних мозаїкоподібних (В. В. Жайворонок) фрагментів – лакунарний, що в кожній лінгвокультурі становить складноорганізовану систему мовних, комунікативних і когнітивних елементів, які відображають об'єктивно-суб'єктивний стан НЕ-ІСНУВАННЯ / ВІДСУТНОСТІ (Г. С. Померанц, М. Гайдеггер, С. О. Швачко та ін.) певних понять та явищ довкілля.

Попередні спостереження за “поведінкою” лакун в англійській та україномовній картинах світу дають підстави говорити про те, що ці утворення організовані за сценарієм “МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ”, який найбільш візуалізовано розгортається в корпусах текстів: одномовних (BNC, COCA, WebCorp, Корпус текстів української мови), двомовних (OPUS) та мультимовних (Universaldependencies), що дають змогу, *по-перше*, простежити процес лакунізації (С. В. Власенко, О. В. Грудєва) і делакунізації (С. Ю. Булгакова, М. В. Рябова, Д. Сзерсзуновіц); *по-друге*, зафіксувати механізми розвитку та відмирання мовних форм; *по-третьє*, виконати пошук архаїзованих, нових, раніше невідомих, та низькочастотних одиниць (М. Барлоу, Ш. Гартман, Д. Моріта, Х. Муноз, Л. Фонтейн); *по-четверте*, делітованих елементів у перекладах (П. Ф. Браун, Г. Р. Йєпес, Д. С. Лай, Р. Л. Мерсер) тощо.

Корпусний підхід надає ширші можливості для розкриття онтологічної сутності філософської категорії “відсутності”, яка стала основою для творення широкого реєстру лакуноємних понять і одиниць-лакун (Г. Р. Йєпес, З. Г. Прошина) як фрагментів англо- й україномовних картин світу. Це свідчить про те, що формується новий напрям у корпусній лінгвістиці – *корпусна лакунологія* (Й. В. Бергстад, Ч. Мейєр), метою якої є розроблення методологічної бази для укладання словників нового покоління в різних форматах, насамперед в електронному вигляді з можливістю розширення наявних баз даних та їх доповнення лакунарними одиницями.

Актуальність теми дисертації зумовлена її зорієнтованістю на вивчення, з одного боку, нових універсальних категорій, до яких належить лакунарність, а з іншого, – наукової інтерпретації одиниць – об’єктів вивчення нової науки – лакунології, що становлять значний статико-динамічний фрагмент картин світу носіїв різних мов, у даному разі – англійської та української, який потребує його систематизації у відповідні типи лакуніконів. Необхідність розроблення нової теорії і методології лакунології, яка забезпечить кількісно-якісну верифікацію лакун із подальшою їх категорійною кластеризацією в типологію лакуніконів, продиктована також сучасними додатковими можливостями автоматизованого їхнього пошуку в різних типах корпусів за допомогою придатного для такої дослідницької процедури комп’ютерного програмного забезпечення.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на положенні про те, що в процесі діяхронно-синхронного розвитку мов простежуються системні закономірності категорії лакунарності. Процеси лакунізації і делякунізації є універсаліями, що фіксують відмирання і новий розвиток мовних форм. Припускаємо, що лакунікони англійської та української картин світу мають дещо несиметричне наповнення, однак демонструють тенденцію до екстеріоризації лакун у мовних системах, мовленнєвій і когнітивній діяльності людини, що особливо стає очевидним з огляду на делітації у перекладах та наявність лакунарних елементів у процесі міжкультурної комунікації.

Зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Київського національного лінгвістичного університету в рамках наукової теми кафедри германської і фіно-угорської філології імені проф. Г.Г. Почепцова “Комунікативно-когнітивний та соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діяхронії”, а також в рамках фундаментального наукового проекту “Германо-романо-слов'янський корпус аутентичних наукових текстів із лінгвоантропогенезу: розробка технологій нового покоління” (державна реєстрація № 0117U004901, наказ № МОН України від 16.03.17 р.), що виконується за рахунок видатків фонду Державного Бюджету України в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Київського національного лінгвістичного університету, протокол № 5 від 24 грудня 2012 р.; уточнено і перезатверджено в новій редакції на засіданні спеціалізованої ученої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, протокол №2.1 від 11 лютого 2019 року).

Метою дисертації є встановлення типології лакуніконів англomовної та україномовної картин світу за кластерами гіперкатегорії лакуарності (екзозоною), ендозонами й субзонами лакуноємних і сумірних одиниць.

Сформульована мета передбачала вирішення таких **завдань**:

- систематизувати теоретичні положення лакунолоїї як самостійної лінгвістичної дисципліни та адаптувати їх для розроблення нового її напрямку – корпусної лакунології;

- обґрунтувати міждисциплінарний статус лакуарності як гіперкатегорії вищого порядку, якій підпорядковані когнітивні, логіко-поняттєві й лінгвістичні категорії;

- розробити нову методологію для укладання лакуніконів із застосуванням як традиційних методів лакунології, міжкультурної комунікації і перекладознавства, так і за допомогою сучасних програмних продуктів пошуку

лакун у різних типах машиночитних бібліотек і корпусів текстів;

– протестувати алгоритми пошуку лакун через знаковий або чисельний ідентифікатори в текстових масивах і корпусах текстів;

– здійснити кластерну таксономію лакун за трьома типами ендозон: мовною (за парадигматичним і панхронним кластерами), комунікативною (за синтагматичним і культурологічним кластерами) та когнітивною (за поняттєвим і корпусним кластерами);

– укласти машиночитну ініціальну картотеку лакун на основі гіперкатегорії лакунарності за сценарієм **МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ** та представити її як стартовий лакунікон;

– верифікувати лакуни в одномовних і паралельних двомовних корпусах і завершити типологізацію корпусного лакунікону;

– увести в науковий обіг термін “делітація” на позначення вилучень у машиночитному бітексті як однієї з методичних процедур формування лакуніконів англомовної та україномовної картини світу та аргументувати його доцільність для виконання подібних пошукових операцій;

– виявити закономірності й відмінності в кількісно-якісній та синергетичній організації укладених лакуніконів англомовної та україномовної картин світу.

Об’єкт дослідження – лакуни як знаки мови, мовлення, перекладу, когніції, корпусів і текстових масивів.

Предмет дослідження – парадигматична, панхронна, синтагматична, культурологічна, пізнавальна та корпусна кластеризація лакун англійської і української мов; мовна, комунікативна, когнітивна і корпусна верифікація лакун та методологічна процедура укладання корпусного лакунікону.

Джерельну базу дисертації становлять дані машиночитних лексикографічних (*Roget’s (Hyperlinked) Thesaurus*) та енциклопедичних джерел англійської та української мов, електронних корпусів – Британський національний корпус (*British National Corpus*); корпус сучасної англійської мови (американський варіант) (*Corpus of Contemporary American English*); корпус

текстів української мови (*KTUM*); паралельний корпус слов'янських та інших мов (*ParaSol*); паралельний корпус *OPUS*; міжнародний мультимовний корпус 47 мов (*Universaldependencies*), а також прикладні програми *AntConc*, *My Memory*, *SketchEngine*, *TRADOS*, *Wordfast aligner*, *Wordfast*, *Wordfast anywhere* та інші аналізатори. Картотеку “Лакунікони” було укладено на основі текстів різнофахових дискурсів як фрагментів англомовної та україномовної картин світу, яка є відкритою для подальшого доповнення.

Фактичний матеріал дисертації. Загальний обсяг ініціальної / стартової машиночитної бібліотеки лакуніконів становить 1815 лакуноємних та сумірних одиниць і термінів (пов'язаних з архісемою ‘відсутність’), які в процесі роботи з корпусами збільшують її обсяг і утворюють реєстр корпусних лакуніконів. Емпіричний матеріал дослідження складають також версії походження лексем *lacuna/лакуна* в етимологічних джерелах англійської та української мов, їхні ЛСВ, деривати та синоніми в сучасних тлумачних і термінологічних словниках.

Методи дослідження. На основі комплексного підходу до аналізу об'єкта наукової рефлексії та методологічних принципів – експансіонізму (міждисциплінарності й міжпарадигмальності), експланаторності (аргументованої науково-пояснювальної бази), культурного детермінізму (характерного при актуалізації лакунарних явищ, що мають місце при контакті культур), функціоналізму (що дає змогу простежити динаміку процесу лакунізації) та синергетичної системності (дотримання балансу при вивченні лакун як явищ мови, мовлення, когніції) – у роботі застосовані такі **методи і прийоми дослідження:**

1) структурної лінгвістики (*метод моделювання* – для унаочнення моделі англо- й україномовних лакуніконів за трьома типами ендозон: мови, мовлення, когніції і системною шестикластерною таксономією; *компонентний аналіз* – для фіксації архісеми ‘відсутність’ у семантичних структурах лексем *lacuna/лакуна*, представлених у тлумачних словниках англійської та української мов, а також для виявлення аломорфних інтегральних і диференційних сем у семантичних структурах лакун-культурам англійської та української мов з метою констатації

таких міжмовних і міжкультурних явищ, як часткова еквівалентність і безеквівалентність; *валентний аналіз* разом із *дистрибутивним* – для визначення валентного аломорфізму та дистрибутивних сполучувальних відмінностей лакун у процесі їх функціональної ідентифікації у контактних англійській та українській мовах; *аналіз за безпосередніми складниками* – для фіксації відмінних формальних моделей речень, зумовлених граматиною залежностей в українській мові і граматиною складників (Л. Блумфілд) – в англійській мові;

2) когнітивної лінгвокомпаративістики (*метод “діахронної” інтерпретації* (О. Семереньї) – для аналізу етимологічних версій походження лексеми *lacuna* та її українського відповідника (запозичених з латини в англійську (опосередковано) та українську (безпосередньо) мови) з метою розкриття первісної семантики індоєвропейського кореня **laku*, прагерманських рефлексів та шляхів походження їхніх дериватів в українській мові; *метод когнітивної інтеграції ментальних просторів* – для реконструкції процесів семантичного переформатування лакун та механізмів їх міграції з однієї ендозони (та субзони) в інші, а також для випрацювання їхніх делакунізаторів, компенсаторів лакун у мовах-реципієнтах;

3) зіставної лінгвістики (*зіставно-типологічний метод*, за допомогою якого визначено еталони зіставлення – *tertium comparationis*, яким для зіставної інтерпретації є: лакуни як відсутні позначення в одній із контактних мов, лакуни як актанти біфуркації – пошук нової форми для позначення понять в одній із контактних мов; лакуни як нульові знаки, лакуни як культурно-марковані явища; для перекладацьких операцій: лакуни як нульовий трансфер; для корпусної лінгвістики: лакуни як гапакси та лакунарні леми, а також алгоритмізована мова – інструмент для пошуку лакун у паралельних двомовних текстах);

4) прикладної (корпусної) лінгвістики (програмні методи аналізу – для оброблення корпусних даних паралельних бітекстів, зокрема програма *ParaConc*, за допомогою якої виконувалася процедура злиття текстів, пошук частотності слів у межах заданого бітексту, а також заданих лакуноємних слів англійської та української мов в режимі конкордансу; частотний аналізатор *MonoConcEsy* – для обчислення статистики рідкісних слів у введеному для аналізу тексті/корпусі

текстів; для пошуку лакун: за знаковим ідентифікатором (*) у пристосованих для цієї процедури корпусах; за чисельним ідентифікатором, який опосередковано виконує делакунізацію на основі внутрішньотекстових і зовнішньотекстових екстратекстуальних включень (приміток перекладача, пояснень, екскурсів, вступних статей, післямов тощо); методики обчислення семантичної дистанції лакуноємних лем в електронних версіях лексикографічних джерел за індексом Соренсена: F_1 score, F -measure (для семантичної близькості: $QS = \frac{2C}{A+B}$; для семантичної відстані $QS = 1 - \frac{2C}{A+B}$).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *уперше розроблено* новий напрям у зіставно-прикладній лінгвістиці, яким є корпусна лакунологія і який дає змогу завдяки програмному забезпеченню корпусів здійснювати пошук лакун та виконувати дослідницькі операції з виявленими одиницями, зокрема їх делакунізацію; укладено зоно-кластерну типологію лакуніконів контактних англо- та україномовної картин світу; *введено* в науковий обіг корпусної лакунології термін “делітація” на позначення некомпенсованих вилучень та втрат у перекладі, що не елімінуються замінами й частковими компенсаціями під час їх міжмовного трансферу.

Розкрито онтогносеологічну природу філософської категорії “відсутність”, на якій ґрунтується логіко-поняттєва категорія лакуарності з її лінгвістичною і когнітивною шестикластерною організацією: парадигматичною, панхронною, синтагматичною, культурологічною, пізнавальною і корпусною.

Систематизовано лакуноємні одиниці, терміни-лакуни, культурно-марковані лакуни, корпусно-перекладацькі лакуни в три типи лакуніконів шляхом фіксації в їх формі, значенні й функціях архісеми ‘відсутність’, її інтегральних і диференційних сем в лакуарних явищах кожної із мов, а також відповідно до законів аломорфізму й ізоморфізму англійської та української мов: на формальному, семантичному, функціональному і когнітивному рівнях в ендозонах мови, мовлення і когніції; укладено стартову (ініціально-динамічну) машиночитну картотеку лакуніконів, яка складається з термінів і понять на

позначення 1) фонетичних, граматичних і лексичних лакун (*парадигматичні лакуни*); 2) комунікативних та нейрофізіологічних пропусків у мовленні (*синтагматичні лакуни*); 3) ментальних, фонових, енциклопедичних лакун або інших специфічно-орієнтованих явищ (*когнітивні лакуни*); 4) лакун синхронії та діахронії (*панхронні лакуни*); 5) термінів і понять-культурам, безеквівалентної лексики, реалій, екзотизмів, етнонімів, ксенонімів тощо (*культурологічні лакуни*); виявлено механізми переформатування та міграції лакун із однієї зони в іншу, які відображають процеси концептуальної інтеграції як в одній лінгвокультурі, так і в міжкультурному просторі.

Ідентифіковано лакуни як синергетично-системні, функціональні, когнітивні й віртуальні одиниці, що фіксуються в режимі [не дано] у двомовних корпусах, зокрема і в ретрансльованих версіях перекладу англomовних текстів українською мовою та україномовних – англійською, і є результатами реалізації категорії “НЩО: неіснування / відсутності”.

Диференційовано окремий вид корпусних лакун (за допомогою програм *ParaConc* та *MonoConcEsy*): рідкісні текстові лакуни / гапакси, що корелюють з архісемою ‘відсутність’, і завершено на цьому етапі методологічну процедуру укладання лакуніконів англomовної та україномовної картин світу.

Обчислено семантичну дистанцію лакуноємних лем за індексом Соренсена: F_1 score, F -measure (для семантичної близькості: $QS = \frac{2C}{A+B}$; для семантичної відстані $QS = 1 - \frac{2C}{A+B}$); зафіксовано гапакси як рідковживані одиниці і включено їх до лакуніконів за допомогою програми *MonoConcEsy* та виміряно їхню частоту вживання, менше ніж 0,0001 відсотка в межах заданого корпусу.

Доведено гіпотезу про те, що гіперкатегорія лакунарності характерна для всіх ендозон мови, мовлення та когнітивної діяльності людини, есплікуючись у режимі складних синергетико-динамічних систем.

Удосконалено: 1) теоретико-методологічну базу науки лакунології в аспекті інтерпретації лакуноємних одиниць як *системних явищ* однієї мови, а також сумірних одиниць контактних мов – фіксаторів законів аломорфізму й

ізоморфізму на всіх рівнях; *комунікативних явищ*, що мають місце як у монокультурній, так і в міжкультурній комунікації й у процесі перекладу; *когнітивних явищ* – відмінних результатів пізнання явищ навколишнього світу представниками англomовного та україномовного соціумів; 2) прикладну процедуру програмного пошуку перекладацьких лакун у паралельних двомовних корпусах за допомогою делакунізаторів (через знакові або чисельні ідентифікатори у текстах англо-українських та україно-англійських перекладів).

Зміст дисертації сформульовано в положеннях, які **винесено на захист**:

1. Лакунологія – нова лінгвістична дисципліна, що має свої об'єкт, предмет та методи їх дослідження, категорії, одиниці, терміни й поняття, які формують складноорганізовані статико-динамічні фрагменти англо- та україномовної картин світу. До категорій лакунології належать логіко-поняттєві, лінгвістичні й когнітивні форми (кластери) відображення НЕБУТТЯ, сукупність яких утворює гіперкатегорію лакунарності, що має шестикластерну організацію і розкриває синергетичний характер зв'язків і відношень між лакунами трьох типів ендозон: мови, мовлення і когніції. Структурно-синергетична гіперкатегорія лакунарності становить резервуар її центрального (ядерного) члена (логіко-поняттєвої категорії НЩО) і нецентрального (периферійних) членів – лінгвістичної і когнітивної категорій, які є своєрідними субрезервуарами кластеризації лакун мови, мовлення і когнітивної діяльності, що фіксуються в лексикографічних джерелах, у міжкультурній взаємодії та перекладі, у паралельних (двомовних) і мультимовних корпусах.

2. Онтогносеологічна сутність лакун як маркерів категорії НЩО розкривається через усвідомлення поняття ВІДСУТНОСТІ в різних мовах і культурах у його опозиціях: БУТТЯ / НЕБУТТЯ, ДОСТАТОК / БРАК, ЗГОДА / ЗАПЕРЕЧЕННЯ, НАЯВНІСТЬ / ПУСТОТА, семантичні витoki яких сягають і.-е. етимону **laku* з архісемою 'відсутність', що реконструюється для запозичених в англійську та українську мови із латини одиниць *lacuna*/лакуна.

3. У первісних наївних картинах світу архісема 'відсутність' була представлена 3 інтегральними семами: 1) 'невелике озеро-яма з водою в полі /

місце, де було озеро’, ‘велика заглибина в землі / льох’, тобто спустошена/висушена водойма’ (“брак води”); 2) ‘заглиблення, що утворилося після спустошення/висушення’ (“пуста воронка”, “отвір”); 3) ‘рівнина’ (“полотно”), на базі яких у сучасних картинах розвинулися нові ЛСВ на зразок “порожнеча”, “пустота”. У наукових картинах світу ці семи втратили вихідне топографічне значення (водойми та їхнього спустошеного стану) і трансформувалися в семи ‘пропуск’, ‘відсутній елемент’, ‘відсутня форма’, ‘прогалина’. Значення “озеро”, “яма”, “болото” та “море” більше не пов’язують зі словом *lacina/лакуна*. Розвинувши свої первісні значення і набувши нових диференційних сем, пов’язаних із архісемою ‘відсутності’ та новими синонімами, поняття *lacina/лакуна* стає терміном у філософії, математиці, медицині. У лінгвістиці й перекладознавстві термін *лакуна* набуває статусу гіпероніма для таких його гіпонімів, як *частково безеквівалентна і безеквівалентна одиниця, лінгвокультурема, реалія, нульовий знак, нульовий трансфер, гапакс, делітація* тощо, кількісно-якісний реєстр яких систематизовано в три типи лакуніконів англійської та української картин світу: мовний, мовленнєвий і когнітивний, які відображають процес лакунізації.

4. Процес лакунізації відбувається за аналогією до роботи складних синергетично-динамічних систем, де лакуна витлумачується, по-перше, як вихідна точка семіозису, актант біфуркації, старт до реалізації нової форми, релайфації; по-друге, як аломорфізм специфічно-культурних явищ; по-третє, як нульовий трансфер та перекладацька помилка; по-четверте, як низькочастотна одиниця та лакунарна лема.

5. Сукупність лакун у широкому розумінні утворює лакунікон – синергетично сконструйований ментальний лакунарний фрагмент англійської та української картин світу, що складається з лакуноємних і сумірних одиниць, категоризованих на основі архісеми ‘відсутність’. У вузькому значенні лакунікон – це машиночитна картотека лакун, кластеризована за сценарієм “МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ і верифікована на базі різних корпусів: одномовних, двомовних і мультимовних.

6. Таксономія лакун за ендозонами здійснювалася шляхом фіксації в їх зовнішній і внутрішній формах, а також у змісті лакуноємної ознаки (архісеми ‘відсутність’ та всіх її виявів), безпосередньо пов’язаної з усіма значеннями трьох термінів: гіпероніма “*lacuna/лакуна*” – для мовної ендозони, 2) гіпоніма “*gap/пропуск*” – для комунікативної і 3) власне терміна “*absence/відсутність*” – для когнітивної. Корпусні дані підтвердили такий синергетично розгалужений тезаурус лем *lacuna/лакуна*.

7. Загальний обсяг ініціальної бібліотеки лакуніконів становить 1815 лакуноємних та сумірних одиниць англо- та україномовної картин світу.

Перший тип мовної ендозони лакунікону включає 156 лакуноємних одиниць – в англійській мові / 164 – в українській та по 42 сумірні одиниці, що відсутні як в українській, так і в англійській мовних системах. Другий тип комунікативної ендозони лакунікону включає 80 лакуноємних одиниць – в англійській комунікації / 56 – в україномовній; 216 сумірних одиниць, що є мовленнєвими, міжкультурними і перекладацькими лакунами в україномовній картині світу і 262 сумірні одиниці – лакуни англійської картини світу. Третій тип когнітивної ендозони лакунікону включає 379 лакуноємних одиниць, верифікованих в англійських корпусах / 398 – в україномовних, та по 10 сумірних одиниць англо-українських корпусних лакун.

8. Завершальна машиночитна бібліотека є корпусним лакуніконом, верифікованим у корпусах (*BNC, COCA, WebCorp, KТУМ*) за допомогою прикладних програм для оброблення лінгвістичних даних в режимі конкордансів (*AntConc, MonoConcEsy, ParaConc*), доповненим англо-українською *tmx*-бібліотекою з пошуку делітованих елементів у бітекстах, а також можливістю розширення отриманих даних за допомогою корпусного інструмента *SketchEngine*.

Практичне значення одержаних результатів дисертації пов’язане з можливістю їхнього застосування у викладанні навчальних дисциплін: “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Загальне мовознавство”, “Вступ до перекладознавства”, “Методологія перекладу і теорія інтерпретації”,

“Вступ до прикладної лінгвістики”, “Теорія і практика перекладу”; “Сучасні інформаційні технології у перекладі”, “Практичний двосторонній письмовий переклад”, “Усний двосторонній переклад”, безпосередньо у лінгводидактиці: у процесі навчання англійської мови, а також української – як іноземної, зокрема їхнього рівневого устрою, аломорфних термінів, понять і одиниць кожного рівня, що є системними, функціональними і когнітивними лакунами в іноземній мові порівняно з рідною, і навпаки. Результати дослідження можуть бути використані для розроблення нової методики аналізу перекладацьких трансформацій на базі паралельних двомовних корпусів, а особливо в процесі укладання словників безеквівалентної та частково еквівалентної лексики англійської та української мов, словників гапаксів тощо.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на засіданнях кафедри германської і фіно-угорської філології імені проф. Г. Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету, на *двадцять одній* науковій конференції різних рівнів, серед яких – *п'ятнадцять* міжнародних: “Мир языка – Мир в языке” (Київ, 2012); “Україна і світ: діалог мов та культур” (Київ, 2013, 2014, 2018); “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2013); “Мова. Культура. Комунікація: Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах” (Чернігів, 2013); “Текст. Язык. Человек” (Республіка Білорусь, Мозир, 2013); “Актуальные вопросы германской филологии и методики преподавания иностранных языков” (Республіка Білорусь, Брест, 2013); “Многоликость перевода: от науки до искусства” (Латвійська Республіка, Рига, 2013); “Multidimensional Translation: From Science to Arts” (Латвійська Республіка, Рига, 2013); “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2016 – 2018); “Education and Power: Historical Perspectives” (Латвійська Республіка, Рига, 2013); “Education Culture and Society – Nowadays Challenges” (Республіка Польща, Вроцлав, 2013); “Philology and linguistics in the Digital Age FILIDA” – 2018, Budapest (Угорщина, Будапешт, 2018); “The first international scholarly and practical congress on Canadian Studies “Ukraine – Canada” (Луцьк, 2018); *чотири* всеукраїнські: “Актуальні питання філології” (Київ, 2012, 2013); “Перекладацькі інновації” (Суми,

2017, 2018); *дві* звітно-наукові: “Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету” (Київ, 2011, 2012).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в *сорока п'яти публікаціях*, з яких *одна* монографія “Корпусний лакунікон англомовної та україномовної картин світу” (26,72 др. арк.), *один* розділ – у колективній монографії (0,4 др. арк.), *тридцять шість* статей, з яких *двадцять шість* – у наукових фахових виданнях України (6,81 др. арк.), *шість* статей (2,32 др. арк.) – у періодичних виданнях інших держав, *чотири* (0,72 др. арк.) – у міжнародних збірниках наукових праць, виданих за кордоном, а також у матеріалах *сімох* наукових конференцій (0,7 др. арк.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення та висновки дисертації розроблені автором особисто. Запропонована модель корпусного лакунікону окреслює шляхи роботи в межах корпусної лінгвістики та лакунології. У наукових працях, опублікованих у співавторстві (номери 10, 20, 22, 37, 44 за списком публікацій в авторефераті), автору належать:

- витлумачення структури концепту ЛАКУНА в межах категорії лакуарності;
- ідентифікація статусу лакуни як ключового терміна в парадигмі метазнаків категорії НЩО;
- виокремлення чинників лакуарності в мові й мовленні;
- опис лакуни як нульового трансферу.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (683 позиції, з яких 170 – іноземними мовами), довідкових та лексикографічних джерел (78 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (76 позицій) та 9 додатків (стартова бібліотека лакунікону, корпусний лакунікон, діаграми, таблиці). Загальний обсяг роботи – 516 сторінок, обсяг основного тексту дисертації становить 359 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ЛАКУНОЛОГІЇ ЯК БАЗИ ДЛЯ УКЛАДАННЯ ЛАКУНІКОНІВ АНГЛО- ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ

1.1 Становлення лакунології у лінгвістичній науці

У науковій картині світу з'являються нові парадигми, дисципліни, нові бачення, які об'єктивуються наявністю нових проблем, методів дослідження та нового термінологічного апарату. Серед таких дисциплін, які наразі претендують на статус окремої самостійної науки, слід назвати – **лакунологію**.

Лакунологія як термін виникає в результаті складання основ слів від лат. *lāo-īna* / д.- грец. *lák-kos*, та *λόγος*. І з цього випливає, що лакунологія дослівно означає “вчення про лакуни”.

Передумови для виникнення лакунології та розвитку її термінології були створені в умовах бурхливого розвитку різних лінгвістичних напрямів [169], зокрема, структуралізму при розробці таких понять, як парадигматика і синтагматика [118; 329; 381], семантичні, синтаксичні та прагматичні аспекти семіотики [61; 63; 501], а також функціоналізму при вивченні явищ мови, мовлення та широкої комунікації [67; 205; 206; 339; 351; 362].

Становлення лакунології (*lacunology*) відбувається поступово, формується її категоріальний апарат [107; 127; 137; 164; 184; 270; 308; 325], дослідники лакун орієнтуються на методи та критерії, які характерні для суміжних із лакунологією сфер: **перекладознавства** [139; 174; 204; 221; 244; 271; 636; 637], лінгвокультурології [105; 131; 140; 219; 312; 318; 353], **психолінгвістики** [503], **етнопсихолінгвістики** [184; 268; 315; 427], **комунікативної лінгвістики** в межах теорії мовленнєвих актів та теорії комунікативних невдач [385], **прагматичної**

лінгвістики [71; 258; 267; 437], когнітивної лінгвістики [320; 330; 331], “зливаючись у *cultural turn*”¹.

Розрізняють початковий та сучасний етап розвитку цієї нової лінгвістичної дисципліни, що спершу була зорєнтована на прикладний характер вивчення, насамперед, відсутності лексичних відповідників у зіставлених лінгвокультурах (переважно у лінгвокраїнознавчих теоріях Є. М. Верещагіна, В. Г. Костомарова та ін.) [122; 123], а пізніше – науковці почали шукати наукове обґрунтування цієї відсутності, тобто пошук причин появи лакунарних денотатів в мові та мисленні, в мовленнєвій діяльності людини, застосовуючи методи декодування інформації. Ці вектори і стали визначальними для розвитку **антропоцентричної лакунології** як магістрального напрямку сучасної міждисциплінарної лінгвістики.

Об’єктами лакунології стають лакуни **мовної системи**, джерела **лакун у мовленні** (комунікативна компетенція, компетентність, міжмовні та міжкультурні явища) та **результати лакунарних конотацій у когнітивній діяльності**, вивчення яких відображає хронологію етапів її становлення.

Перший етап становлення лакунології був пов’язаний з обговоренням проблеми “безперекладності”, яке активно тривало наприкінці ХХ століття (1980 р.), коли Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров² в наукових статтях та монографіях почали оперувати терміном “безеквівалентна лексика” [122, с. 197]. І саме тоді лакунологія почала визрівати як прикладна лінгвістика на ґрунті перекладознавства у ракурсі дослідження лакун як часткової, повної еквівалентності та безеквівалентності.

У цей час всі дослідження з лакунології традиційно асоціюють з проблематикою **перекладознавства** і пов’язують з *труднощами перекладу*, які виявлялись під час трансформацій текстів оригіналу в тексти перекладу.

¹ Эртельт-Фиит А., Денисова-Шмидт Е. Лакуны и их классификационная сетка. *Вопросы психолингвистики*. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. №6. С. 40.

² Воробьев В. В. *Лингвокультурология (теория и методы)*. Москва: Издательство РУДН, 1997. 331 с.

Другий етап становлення лакунології (1997 р.) припадає на розробку теорії лакун у **лінгвокультурології**³. Зіставляючи культури, вчені диференціювали лакуни в мові та лакуни в культурі. Виявилось, що певні невідповідності, зокрема *реалії та культуреми*, характерні для різних лінгвокультур, не мають відповідників. Наукове теоретичне обґрунтування цих фундаментальних проблем намагався надати В. В. Воробйов⁴ у своїх працях з лінгвокультурології і Ю. О. Сорокін⁵, який ще раніше у 70-х роках ХХ ст. почав розробляти методи виявлення лакун для розкриття специфіки локальних культур.

Деякі лакунарні явища виявились унікальними під час зіставлення мов і культур, ілюструючи факти повної безеквівалентності, інші унікалії почали пов'язувати з явищем часткової безеквівалентності, оскільки вони мали певні відповідники та схожі лінгвокультурні елементи.

Зрештою, у лінгвокультурології зробили припущення, що в мовах і культурах “*дещо*” не знаходить суспільно закріпленого вираження [318; 319]. А пізніше ареально-зіставна школа (2001) Г. В. Бикової⁶ дійшла висновку, що наявність лакун, реалій, етнонімів та ксенонімів свідчить про збереження колориту національних етнокультур, які виявляються в процесі зіставлення мов і культур [106, с. 11].

Третім етапом становлення лакунології стає розробка проблемного поля лакун у **психолінгвістиці** (2007), де пошук еквівалентів (І. Панасюк)⁷ здійснюють із метою елімінації лакун етнічного та психологічного характеру [360, с. 51–72]. Дотичними до сфери психолінгвістики є паузи хезитації та “силенціальний

³ Маслова В. А. *Введение в лингвокультурологию*. Москва: Наследие, 1997. 206 с.

⁴ Воробьев В. В. *Лингвокультурология (теория и методы)*. Москва: Издательство РУДН, 1997. 331 с.

⁵ Сорокин Ю. А. Метод установления лакун как один из способов выявления специфики локальных культур // *Национально-культурная специфика речевого поведения*. Москва: Наука, 1977. С. 120–136.

⁶ Быкова Г. В. Знаковые и лексические лакуны в концептосфере амурских эвенков // *Лакуны в языке и речи*: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2003. С. 11–19.

⁷ Панасюк И. Теория лакун и проблема эквивалентности перевода // *Вопросы психолингвистики* / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. № 6. С. 51–72.

ефект”⁸ [76; 121; 173; 316; 482]. Розробка теорії лакун з позицій психолінгвістики демонструє, що існування лакун в мові, мисленні і свідомості пов’язане з оперуванням людиною вербальним та невербальним кодом, її можливістю “реконструювати думки” [107, с. 8; 297, с. 36].

Наступний етап у розвитку лакунології формується на засадах **етнопсихолінгвістики**, коли Ю. О. Сорокін, починаючи вже із 80-х років ХХ ст. [504, с. 40; 360, с. 51; 626, с. 187; 316, с. 4], переосмислює здобутки лінгвокультурології [424] і диференціює лакуни етнічних контактів, стереотипів поведінки, незвичних елементів, характерні для чужої культури⁹.

Етнопсихолінгвістична школа лакунології Ю. О. Сорокіна вводить нові наукові терміни: *лакунікон*, *лакунарна напруга*, *лакунометрія* [424, с. 4]. У зв’язку з цим слушними видаються думки учених (А. Ертельт-Фійт та О. Денисова-Шмідт) про те, що “в теорії лакун (*Lakunen Theorie*) намітилися передумови для розкриття відношень між такими базовими фундаментальними поняттями, як культура, комунікація, міжкультурна комунікація, пробіли в розумінні”¹⁰ тощо.

У межах теорії цієї школи було підготовлено монографію “Текст як явище культури” (Новосибірськ, “Наука”, 1989), що перевидається в 2010 році з назвою “Культура і текст. Вступ до лакунології”¹¹. Ця робота сигналізує про формування нового напрямку в лінгвістичній науці, специфічно орієнтованого на лакуни та способи їх тлумачення, що виникають в мові, мисленні та культурі [316, с. 109]. Як зазначають автори, “під час контакту з іншою культурою (інокультурним текстом) реципієнт сприймає її крізь призму своєї власної локальної культури, що

⁸Белова А. Д. *Лингвистические аспекты аргументации*: монографія. Киев: Киевский национальный ун-т им. Т. Г. Шевченко, 1997. С. 88.

⁹Красных В. В. *Этнопсихолингвистика и лингвокультурология*: курс лекций. Москва: “Гнозис”, 2002. 284 с.

¹⁰Эртельт-Фиит А., Денисова-Шмидт Е. Лакуны и их классификационная сетка. *Вопросы психолингвистики*. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. №6. С. 40.

¹¹Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. *Культура и текст. Введение в лакунологию*. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. 144 с.

обумовлює в певній мірі нерозуміння специфічних елементів незнайомої культури”¹².

П’ятий етап становлення лакунології демонструє активізацію досліджень **невербальної семіотики** з позицій **когнітивної лінгвістики** (2006), де лакуни невербальної природи стають об’єктом наукового осмислення [423, с. 20]. Невербальний знак, як і вербальний, відповідає трьом характеристикам: знак сприймається (*perceptable*), знак є придатним для інтерпретації (*interpretable*) та/або доступний розумінню (*intelligible*)” [277, с. 285; 419, с. 35–36]. Повна трансляція (еквівалентність), часткова трансляція і лакуарна трансляція (безеквівалентність) прямо чи опосередковано зачіпають проблему збігу або незбігу семантичних ознак¹³.

У процесі когнітивного трансферу перекладач спирається не лише на традиційні типи логічних міркувань – індукцію та дедукцію, але й на запропоновану Ч. Пірсом абдукцію (або ретродукцію), що передбачає просте прийняття гіпотези заради пояснення за її допомогою відомих фактів. Так з’являються ретрансльовані переклади, оскільки когнітивні операції перекладача дозволяють абдуктивно розглядати “допустимий” (англ. *accepatable translation*)¹⁴ переклад як робочий еквівалент або як можливість, гіпотезу, що може бути підтверджена або спростована шляхом подальшого пошуку [665, с. 135].

Шостий етап розвитку лакунології демонструє тісний зв’язок із теоріями **міжкультурної комунікації, сучасної прагмалінгвістики та когнітивної семіотики**, зумовлений новими тенденціями до вивчення лакун, які виникають з огляду на особливості вербальної та невербальної комунікації, особливості ментальності, а також культурно зумовленої специфіки мовленнєвої поведінки представників різних етносів [250, с. 10].

¹²Там само. 2010. С. 116.

¹³Приходько А. Н. *Концепты и концептосистемы*. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. С. 259.

¹⁴Toury G. The Notion of ‘Assumed Translation’ – An Invitation to a New Discussion // *Letterlijkheid, Woordelijkheid / Literality, Verbality* / eds.: H. Bloemen, E. Hertog, W. Segers. Antwerpen/Harmelen: Fantom, 1995. P. 135–147.

У межах прагмалінгвістики, зокрема в теорії мовленнєвих актів лакуни фіксують як комунікативні невдачі, як випадки нульової анафори та катафори, коли відсутній дейксис, і саме його відсутність вказує на кореферентність фрагментів тексту, що відсилає адресата до попереднього контексту (ретроспекція) [71, с. 128–129]. Ф. Бацевич у своїй монографії “Нариси з лінгвістичної прагматики”, зазначає, що до предметного поля лінгвопрагматики окрім зв’язків адресата та адресанта “повинна ввійти низка інших (аспектів), пов’язаних із виявом суб’єктивності в мові, мовленні й мовленнєвій діяльності [...]”¹⁵.

Для когнітивної семіотики, що дешифрує знаки різних культур та підкультур, “головною “живильною” силою є перетин культур” [384, с. 658]. Під час тлумачення слів, ідей, концепцій, затекстової інформації виникають первинні семіотичні знаки, що ретранслюються у вторинні семіотичні знаки (вербалізовані десигнати). Лакуни, що виявляються під час ретрансляції, переходу знака з однієї семіотичної системи в іншу, кваліфікуються також як семантичні “похибки”. Це стало можливим у когнітивній лінгвокомпаративістиці (2014)¹⁶ за умови використання *tertium comparationis* для виявлення лакун у мовній системі й картинах світу [251, с. 94].

Останнім етапом становлення лакунології є її прикладний **корпусний напрям дослідження** (О. М. Демська-Кульчицька¹⁷, В. А. Широков¹⁸ та ін.), де пріоритет надається вивченню широких можливостей процесу і механізмів делакунізації в різних типах корпусів. *Корпусні лакуни* формують нове предметне поле лакунології, що об’єктивує розробку нового лінгвістичного напрямку – **корпусної лакунології**.

¹⁵ Бацевич Ф.С. *Нариси з лінгвістичної прагматики*: монографія. Львів: ПАІС, 2010. С. 10.

¹⁶ Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. Том 17. № 2. С. 95.

¹⁷ Демська-Кульчицька О. М. Базові поняття корпусної лінгвістики // *Українська мова* / гол. ред. В. В. Німчук. Київ: Інститут української мови НАН України, 2003. № 1(6). С. 40–45.

¹⁸ Широков В. А. *Елементи лексикографії*: монографія. К.: Довіра, 2005. 304 с.

Представлений екскурс етапів становлення лакунології дає підстави говорити про те, що на сучасному етапі в мовознавстві **проблеми лакунології** розглядаються в трьох основних напрямках: в теоретичному (**теорія лакун**), зіставному (**лакуни як результат зіставлення міжмовних картин світу**) та прикладному (**лакуни перекладу та корпусна лакунологія**), зокрема в працях М. С. Делюсто, О. М. Демської-Кульчицької, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабана, М. П. Кочергана [164; 167; 168; 204; 220; 256].

1.1.1 Онтологія гіперкатегорії лакуарності. Для того, щоб визначити онтологічну сутність лакуарності, передовсім, як логічного поняття, звернімось до переліку **класичних категорій Аристотеля**¹⁹ і спробуємо крізь їхню призму обґрунтувати її характеристики як засадничі положення науки лакунології. Аристотель виділив десять основних поняттєвих сутностей: субстанцію, кількість, якість, відношення, простір, час, положення, володіння, дію, прийняття зміни від іншого предмета [54, с. 55], особливість яких полягає в наявності тісного зв'язку з логіко-граматичними структурами мови, що і дало поштовх до розширення системи категорій у ХІХ ст. та їх вивчення безпосередньо у лінгвістиці, а останнім часом в її різноманітних напрямках, де почали утворюватися нові категорії, з-поміж яких і **категорія лакуарності**.

У лінгвістиці термін “**поняттєва категорія**” був уведений данським ученим О. Єсперсеном на позначення картини світу [203]. Якщо в такому широкому розумінні визначати науку лакунологію, то, в принципі, йдеться про аломорфізм (Є. Курилович) у різномовних картинах світу, що дає підстави припустити про **поняттєву сутність категорії лакуарності**.

Як нова поняттєва категорія, лакуарність є одним із результатів процесу категоризації, який ще у грецькій філософській думці (категорія – від грец. від грец. *Κατηγορία*) пов'язували з феноменом “*nihility*” / “небуття”, що є бінарним поняттям до “буття” (екзистенції, наявності, існування тощо).

¹⁹ Аристотель. Сочинения: в 4-х т./ ред. З. Н. Микеладзе. Москва: Мысль, 1978. Т. 2. 687 с.

Згодом М. Гайдеггер виділив **філософську категорію NICHTS / НІЩО**²⁰ [723, с. 86], обстоюючи її природу через усвідомлення відсутності та заперечення. У термінологічному полі філософської лакуарності виділяють (І. Кант): “*empty category*” (категорію відсутності/пустоти), *negation* (категорію заперечення), що впливає з НІЩО, а також *nihil originarium* (власне НІЩО), *nihil negativum* (негативне НІЩО), *nihil privativum* (приватне НІЩО) [218]. Відтак, німецька філософія доводить категоріальний статус поняття NICHTS на тлі категорії модальності, що складається з можливості / неможливості, існування / неіснування, необхідності / випадковості тощо [723, с. 95], яка є не лише поняттєвою, а й лінгвістичною категорією.

У сучасній постструктуралістській філософії Ж. Дерріда виділяє нову категорію відсутності *Différance*²¹, де сутність знака розглядається як один із симулякрів (копія копії), тобто як позначення не-існуючої реальності.

Ці стислі узагальнені філософські погляди різних часів дають підстави пояснити онтологічну природу категорії NICHTS як **ВІДСУТНОСТІ/НЕ-ІСНУВАННЯ**, що покладено в основу **ЛОГІКО-ПОНЯТТЄВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ категорії лакуарності**.

Оскільки сучасна постмодерністська філософія почала витлумачувати поняття НІЩО як таке, що має свої позначення і дозволяє множинність їх інтерпретації, то це відобразилося і на формуванні **КОГНІТИВНО-СЕМІОТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК лакуарності** в її кореляції з категорією модальності, що експлікуються разом для лінгвістичного визначення ознак NICHTS як **ВІДСУТНОСТІ/НЕ-ІСНУВАННЯ**.

Власне лінгвістичні категорії, що розроблялися представниками структуралізму вбачали категоризацію можливою за умови формування категорій у вигляді ієрархії, компоненти яких повинні мати певні спільні ознаки. З огляду на цей структуралістський підхід визначаємо **лакуарність як лінгвістичну**

²⁰ Читанка з філософії: У 6 книгах. Київ: Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття. С. 83.

²¹ Левинас Э. Л. *Избранное: Трудная свобода* / пер. с франц. Москва: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. С. 738.

категорію, компоненти якої пов'язані спільною ознакою NICHTS і виявляються через ієрархію 1) парадигматичних, 2) панхронних, 3) синтагматичних, 4) культурологічних, 5) поняттєвих і 6) корпусних відношень (які названо у роботі **кластерними відношеннями**).

Кожний тип відношень (як окремий, так і у взаємозв'язку один із одним) актуалізується шляхом сумірності одиниць контактних мов і в цілому картин світу, фіксуючи аломорфізм як логіко-поняттєвий, когнітивно-семіотичний і власне лінгвістичний вияв лакуарності. Такий триангуляційний вимір і шестикластерна організація лакуарності дає всі підстави визначити її як гіперкатегорію науки лакунології.

Гіперкатегорія лакуарності корелює з відсутніми елементами на рівнях контактних мовних систем (фонетико-фонологічному, граматичному, лексико-семантичному), з нульовими та частковими відповідниками у контактних мовах, пропусками в мовленні носіїв англійської та української мов, у різних ситуаціях міжкультурної комунікації, нульовим або частковим трансфером у процесі перекладу, загалом з процесом пізнання, тезаурусом мовних особистостей, який дає змогу фіксувати алюзії, суперечності, невизначені, латентні, двозначні та багатозначні елементи як приховані смисли тощо.

Ієрархія **гіперкатегорії лакуарності** постає як розгалужена функціональна синергетична система, що має радіальний характер і включає інші категорії та субкатегорії за схемою "ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ".²²

Ця гіперкатегорія структурно становить резервуар її центрального члена (**логіко-поняттєвої категорії НЩО**) і нецентральных членів – субкатегорій (**лінгвістичних і когнітивних**), які є своєрідними субрезервуарами, які заповнюють лакуни мови, мовлення і когнітивної діяльності, виділені за 1) лексикографічними джерелами, 2) екстеріоризовані у процесі міжкультурної комунікації та перекладу, а також 3) ідентифіковані в паралельних і мультимовних корпусах.

²² Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов // *Новое в зарубежной лингвистике* / сост. и ред.: В. В. Петров, В. И. Герасимов. Вып. XXIII. Москва: Прогресс, 1988. С. 12–51.

Центральний член гіперкатегорії лакуарності – категорія НІЩО – це її радіус, від якого кластеризуються 1) сумірні лакуни англійської та української мовних систем (фонетичного, граматичного та лексико-семантичного рівнів) **парадигматиці і в панхронії**; 2) лакуни комунікації (міжкультурної) й англо-українського та україно-англійського перекладу на рівні **синтагматики та її культурологічної специфіки**; 3) лакуни когнітивної діяльності, що фіксуються в паралельних і мультимовних корпусах як перекладацькі вилучення (в їх різноманітних варіаціях) – див. рис. 1.1.

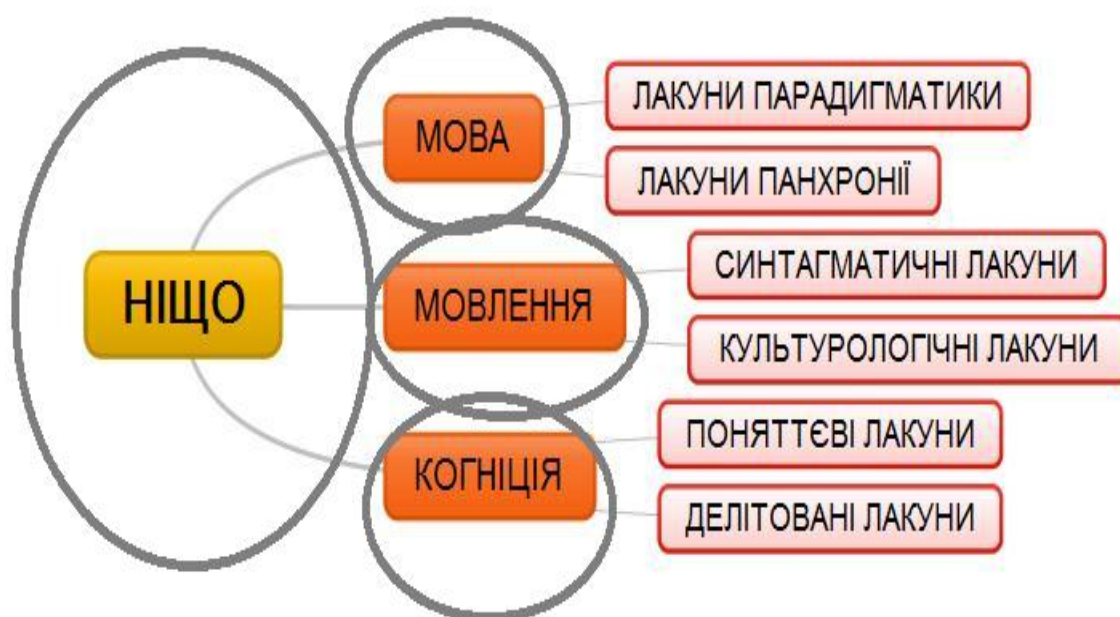

Рис. 1.1 Онтологічна категоризація лакуарності

1.1.2 Гносеологія гіперкатегорії лакуарності. Гносеологія (від грец. γνῶσις – “пізнання” і λόγος – “вчення, наука”) як **наука про пізнання** почала розроблятися у німецькій філософії (І. Кант, М. Гайдеггер), передовсім, описуючи процеси пізнання в філософії (Л. Вітгенштейн, Е. Гуссерль, Ж. П. Сартр, К. Р. Поппер), в теософії нігілізма (Г. С. Померанц), а згодом і в лінгвістиці (Ф. Боас, О. С. Кубрякова, В. О. Кутирєв).

Звісно, що виникнення онтології, за словами В. Волковинської, пов’язують із запровадженням у філософію категорії “буття”, яку згодом зокрема почали розглядати в опозиції до категорії “небуття” [130, с. 53]. І в попередньому

параграфі було надане обґрунтування онтологічної сутності категорії загалом, де вчені однозначно заявили, що розуміння будь-якої філософської категорії стає вичерпним, якщо усвідомлюється протилежна їй категорія. Для буття такою протилежною категорією є категорія **небуття**, або **ніщо, що служить для позначення того, чого немає, що не існує** (В. Кувакін, В. Кутирев, М. Мамардашвілі, А. Чанишев та ін.).

Але онтологічно відсутність буття розглядають не як абсолютну порожнечу, а перш за все як процес заперечення буття, який становить перехід в інше існування. Найбільш ґрунтовно це витлумачує давньосхідна філософія, для якої світ є постійним кругообігом перетворення буття в небуття.

1.2. НЕ-БУТТЯ-ВІДСУТНІСТЬ як філософсько-онтологічна сутність гіперкатегорії лакуарності

Найбільш послідовно ця проблематика була викладена у праці А. М. Чанишева “Трактат про небуття” (1962 р.), яка була опублікована в 1990 р. і в якій для витлумачення категорії небуття як вихідного пункту філософствування наводяться різні і досить переконливі, на нашу думку, аргументи, які стали предметом жвавого обговорення у сучасній філософії, де наразі спостерігається зміщення акцентів щодо співвідношення основних категорій онтології, і небуття перетворюється на головне питання для дискусії. Виникає навіть нова наука нігітологія (А.Чанишев) [130, с. 53]. Філософія небуття припускає, що воно не тільки існує, а й є первинним і абсолютним, буття ж відносне і вторинне – головна теза нігітології [467].

А. М. Чанишев виділяє “свідомість буття” та “свідомість небуття”. Перша уособлює традиційну позицію: все оточуюче вважається, безсумнівно, існуючим, небуття ж ігнорується. Але при цьому небуття все ж завжди нагадує про себе [467, с. 164].

Останнє припущення А. М. Чанишева є ключовим положенням у вивченні онтології категорії лакуарності (див. попередній параграф цієї дис.), в основі якої

лежить усвідомлення сутності небуття і яке корелює з лінгвокраїнознавчою теорією Є. Верещагіна та І. М. Костомарова, які намагалися пояснити безеквівалентні явища в різних мовах і культурах з позицій відсутності чогось як не-існування.

Розглянемо це ключове положення категорії лакуарності з гносеологічних позицій власне традиційної лінгвістики та нових її полідисциплінарних напрямів. Якщо говорити про гносеологічні лінгвістичні пошуки категорії лакуарності з позицій вивчення проблеми свідомості та способів вираження її структур у мові, то слід, перш за все, звернутися до феноменології Е. Гуссерля, де йдеться окрім іншого про необхідність вивчення зв'язку між речами та явищами, до пізньої концепції К. Р. Поппера, у ракурсі якої категорія ментального спирається на спільну для різних гносеологічних аргументацій тезу про неможливість віднесення ментальних наукових теорій до емпіричного знання, до праць Ф. Боаса з обстоюванням необхідності розглядати мову як репрезентативну складову культури.

Виходячи з такої гносеологічної спрямованості, маємо всі підстави говорити про те, що сучасні наукові погляди на онтологічну природу лакуарності, тобто на пізнання її сутності, формувалися під впливом синергії філософської та лінгвістичної думки, в межах яких вчені намагалися пояснити феномен **відсутніх елементів** в мові та когніції (у процесі пізнання буття та відсутності чогось у ньому).

Саме гносеологічний підхід дозволив розглядати лакуарність як **поняттєву категорію** з її онтогносеологічною основою – категорією **НІЦО**, що має власні **етапи пізнання** (*філософський, перекладацький, лінгвокультурологічний, етнопсихолінгвістичний, когнітивно-семіотичний, корпусний*) та свої дистинктивні риси, які специфічно представляють **відсутні елементи** в кожному з етапів пізнання гіперкатегорії лакуарності (*НЕБУТТЯ, НІЦО, безеквівалентна одиниця, лінгворема/культурема/реалія, лакуна, нульовий знак, непрозорий смисл, гапакс, делітація*).

1.3 *Tertium comparationis* як інструмент пізнання гіперкатегорії лакунарності

Вчені та наукові школи досліджували **відсутні елементи** в мовах, культурах, звертаючись до філософії пізнання, за використанням дихотомічного підходу, що дозволив шляхом *tertium comparationis* зафіксувати лакуни крізь призму їх опозицій, пор.: БУТТЯ :: НЕБУТТЯ, ІСНУВАННЯ :: НЕІСНУВАННЯ, ПРИСУТНІСТЬ :: ВІДСУТНІСТЬ, ДОСТАТОК :: НЕСТАЧА / БРАК, ЗГОДА :: ЗАПЕРЕЧЕННЯ тощо.

Перші спроби осмислити відсутні елементи сягають проблем ІСНУВАННЯ :: НЕІСНУВАННЯ та БУТТЯ :: НЕБУТТЯ в філософії (про що йшлося вище на початку параграфу). Оскільки відсутні елементи завжди перебувають опозиції до існуючих, процедура пошуку відсутніх елементів є доволі прозорою: в її основі покладено основний інструмент лакунометрії, запозичений із зіставної лінгвістики – *tertium comparationis*, який дозволяє розглядати категорію лакунарності як системне явище з “формантами непрозорості”²³. Саме цей інструмент фіксує результати лакунарності шляхом дихотомічного представлення. Відсутні елементи можуть бути представлені у вигляді дихотомій, що мають в опозиції різні елементи зіставлення, пор.: ЩОСЬ :: НІЩО, ІСНУЮЧИЙ :: НЕІСНУЮЧИЙ, НАЯВНИЙ :: ВІДСУТНІЙ тощо.

Наступні наукові пошуки пояснити причини відсутніх елементів у різних мовах мали прикладний характер і були пов’язані з проблемами перекладу, у результаті яких було сформульовано цілий спектр проблем, які можуть бути описані через дихотомії СПЕЦИФІЧНИЙ / УНІКАЛЬНИЙ / НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАННИЙ :: ВІДСУТНІЙ та НАЯВНИЙ:: ВІДСУТНІЙ в мовах зіставлення. Зокрема ця ідея активно розроблялася у роботах Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова, які намагалися описати відсутні елементи як ті, що не мають

²³ Сорокин Ю. А. Еще одно лакунологическое исследование: “Лакунарность как категория лексической системности”. *Лакуны в языке и речи*. Благовещенск, 2005. Вып. 2. С. 4.

еквівалентів (або мають часткові еквіваленти) в мові оригіналу порівняно із мовою перекладу. У науковий обіг лінгвістики і перекладознавства було введено термін і поняття “безеквівалентність” на позначення відсутніх елементів у перекладі, який і зараз активно використовується в сучасному перекладознавстві, пор.: ЕКВІВАЛЕНТНИЙ :: БЕЗЕКВІВАЛЕНТНИЙ.

Дотичними до цих питань у подальшому науковому пізнанні категорії лакуарності стали інші, не менш значимі, для перекладу прикладні труднощі, пов’язані теж з відсутніми елементами, що з’являються в результаті 1) перекладацьких помилок, 2) спонтанного вилучення для економії часу в усному перекладі або запланованої евфемізації та описані як перекладацькі помилки та нульові трансфери (Е. Пім та П. Тороп).

Зі становленням у лінгвістиці когнітивно-дискурсивного вектору з його широким поліпарадигмальним і міждисциплінарним спрямуванням вивчення (пізнання) категорії лакуарності почали здійснювати представники лінгвокультурології (М. Ф. Алефіренко, В. А. Маслова, В. М. Телія). На позначення відсутніх елементів у контактних мовах і культурах до наукового обігу ввели термін “культурема” (лінгвокультурема) та його аналог “реалія/реалема” (Р. П. Зорівчак), розглядаючи обидва на когнітивному рівні (на рівні свідомості), пор.: КУЛЬТУРЕМА :: ВІДСУТНЄ ПОНЯТТЯ, РЕАЛІЯ :: ВІДСУТНЄ ПОНЯТТЯ.

Так поступово з розробкою інших, пов’язаних із лінгвокультурологією напрямів, зокрема етнопсихолінгвістики, вчені почали аналізувати характер етнічних та психологічних елементів як продуктів контактних культур, що не мають відповідників в інших культурах. Саме у царині етнопсихолінгвістичної школи Ю. О. Сорокіна активно починають оперувати терміном “лакуна” (значення якого докладно розглянемо у наступному параграфі), що виявився найбільш оптимальним гіпероніміїним лінгвістичним позначенням ВІДСУТНОСТІ (лінгвокультурної та етнопсихолінгвістичної), в основі якого криється філософсько-логічна, лінгвістична й когнітивна онтологія категорії лакуарності.

У цей час у термінологічному полі лакуарності розглядають різні види онімної лексики як суміжних найменувань-термінів, що входять до реєстру лакун (*ідіоніми, ксеноніми, культуроніми, топоніми* тощо) і вживаються на позначення не-існуючих у зіставлюваних культурах понять, предметів довкілля, побуту, артефактів матеріальної культури і духовної тощо.

У процесі вивчення термінологічної реєстру термінів на позначення як існуючих елементів в одній із культур, так і неіснуючих елементів, які є в ній лакунами, було представлено опозицію системного зіставлення за такими параметрами, пор.: ІДІОНІМ :: ЛАКУНА, КСЕНОНІМ :: ЛАКУНА, КУЛЬТУРОНІМ :: ЛАКУНА, а відтак, і опозицію КУЛЬТУРЕМА :: ЛАКУНА, РЕАЛІЯ :: ЛАКУНА, УНІКАЛІЯ :: ЛАКУНА тощо.

Ці термінопозначення, що покривають явища ВІДСУТНОСТІ та його різновиди, були предметом пізнання і в семіотиці (як впливає з праць Ж. Бодріяра, Р. Барта, У. Еко, Г. Г. Почепцова та ін.), де їх витлумачували як нульові знаки, зокрема і як знаки-симулякри.

У структурній лінгвістиці, тобто у лінгвосеміотиці, яку в лакунології називають лінгвістикою мовних систем, лакуарність виявляється через зіставлення граматичних, фонетичних, лексико-семантичних форм і значень одиниць контактних мов та виявлення відмінностей у результаті цього зіставлення. Так, у граматиці неіснуючі елементи прийнято називати пустими або нульовими²⁴ знаками і позначати їх відповідним знаком (Ø).

Морфему прийнято вважати пустою, або нульовою, якщо вона містить пусті аломорфи. У фонетиці неіснуючі звуки контактних мов свідчать про їх унікальність і потребують пояснення такої фонетичної лакуни з метою пошуку її елімінації у контактній мові²⁵.

Аломорфізм, або типологічний незбіг, мовних форм (наприклад, різна кількість літер в алфавітах: 33 літери української абетки та 26 літер англійського алфавіту), наявність унікальних звуків в мовах зіставлення – носовий англійській

²⁴ Мельчук И. А. Курс общей морфологии. Т. IV / Пер. с фр. Е. Н. Саввиной . под общ. ред. Н. В. Перцова. М.; Вена; Языки славянской культуры: Венский славистический альманах, 2001. 584 с.

²⁵ Там само. С. 251.

[ŋ] та дзвінкий проривний²⁶ [g] літери г, що є відмінним від фрикативного [г], завжди вказує на лакуну.

Цікавий ракурс пізнання лакунарності був представлений у рамках комунікативної лінгвістики (Ф. С. Бацевич, Л. В. Солощук), яка розглядала лакуни в межах однієї мови і культури, пов'язані з мовленнєвою реалізацією категорії ВІДСУТНОСТІ, через такі явища, як *комунікативні невдачі, мовчання, паузи, пропуски, хезитації* з семантикою пустоти, відсутності мовлення (див. Т. О. Анохіна, С. О. Швачко та ін.).

Когнітивна-дискурсивна лінгвістика розширила розгляд функціонально-прагматичних виявів лакунарності крізь призму розуміння таких глибинних явищ, як приховані смисли, що реалізуються через алюзії, інтертексти, екстратекстуальні включення тощо.

Ці питання повернули вектор пізнання лакунарності знову до перекладознавства, але у площині корпусної лінгвістики, інструменти і технології якої дають можливість з когнітивних позицій фіксувати текстові лакуни в паралельних та мультимовних корпусах як вилучення, або делітації, а також як низькочастотні одиниці, що практично не існують (0,0001 % в межах корпусу або корпусів) як рідкісні елементи, або гапакси, а головне, здійснювати процедури делакунізації.

Нова категоріальна сутність лакунарності наразі обговорюється у синергетиці, де під неіснуючими елементами в межах теорії біфуркації вбачають вакантні пусті (порожні, відсутні) місця, синергетичні ПРОПУСКИ, що чекають на заповнення (делакунізацію) у складних динамічних системах, що самоорганізуються.

Попередні спостереження над гносеологічною сутністю категорії гіперкатегорії лакунарності дають підстави говорити про те, що вона виявляється під час зовнішнього зіставлення з іншою мовною системою, її часовим або культурним станом, мовленнєвою реалізацією і когнітивною діяльністю через *tertium comparationis*, роль якого виконує категорія/параметр/критерій

²⁶ Примітка: г – це дзвінкий м'якопіднебінний (задньопіднебінний, велярний) зімкнено-проривний приголосний.

ВІДСУТНОСТІ; під час внутрішнього зіставлення феноменів однієї мови і культури через іншу/відмінну від вихідної (алюзійну, переосмислену, прецедентну), форму; під час залучення корпусних інструментів для фіксації лакун та їх делакунізації у межах визначених шести її кластерів:

- 1) вияв лакуарності через відсутні елементи парадигматичного рівня (*лакуни зіставляваних мов*);
- 2) вияв лакуарності через відсутні елементи в панхронії (*лакуни різних часових станів*);
- 3) вияв лакуарності через відсутні елементи культурологічного рівня (*лакуни контактних культур*);
- 4) вияв лакуарності через відсутні елементи синтагматичного кластеру (*лакуни мовлення, комунікації, тексту*);
- 5) вияв лакуарності через відсутні елементи логічно-поняттєвого рівня (*лакуни когніції*);
- 6) вияв лакуарності через пошук відсутніх елементів у корпусах (*лакуни корпусного зіставлення*).

Для подальшого укладання реєстру лакун у лакунікони мови, мовлення, когніції розглянемо семантичну структуру терміна “лакуна” та його дериватів – від її етимологічного стану до сучасного для пояснення й обґрунтування тих понять і термінів, а також загальноживаних слів тощо, які входять до семантичного об’єму цього термінологічного поля і є відображенням гіперкатегорії лакуарності.

1.4 Етимологічна семантична структура лексем *lacuna/лакуна*: формування архісеми “відсутність”

Для осмислення мовної репрезентації гіперкатегорії лакуарності й формулювання оптимального термінологічного визначення одиниці-гіпероніма лакунології, яким є лакуна, звертаємося до етимологічних та сучасних лексикографічних джерел.

Зафіксувати семантичний об'єм лексем *lacuna/лакуна* в англійській та українській мовах на сучасному етапі можна за допомогою застосування методики компонентного аналізу і методики аналізу семантичної близькості зіставляваних лексикографічних компарантів, у семантичній структурі яких наявна **архісема 'відсутність'**. Ця процедура дає змогу обчислити семний об'єм лексем *lacuna/лакуна* і сформулювати наукове визначення гіперонімічного терміна лакуна та тих його гіпонімів (реалема, культурема, безеквівалентна лексика тощо), які утворюють семантичне поле гіперкатегорії лакунарності.

Реконструкція наївної картини світу є першим етапом, результати якої дозволяють зафіксувати первісний стан мовних одиниць, з яких вона утворена. У даному разі комплексний лінгвокомпаративно-типологічний підхід до діахронно-синхронного аналізу ЛСП "ВІДСУТНІСТЬ/НІЩО" дає змогу представити реєстр мовних одиниць, у семантичній структурі яких наявна архісема 'відсутність'.

1.4.1 Версії первісної семантики лексеми *lacuna* в етимологічних словниках англійської мови. Простежуючи етимологічний розвиток терміна "lacuna", виокремлюємо значення "частка відсутності" з попередніх форм лексеми *lacuna*. Для цього були розглянуті групи слів, що корелюють зі словом *lacuna*. Виходячи з аналізу їх фоносемантичної близькості та входження до спільних етимологічних груп, застосовуємо гніздовий підхід.

Визначальним фактором для розвитку порівняльно-історичного мовознавства (зокрема етимології) стало запровадження гніздового підходу в індоєвропейському контексті О. С. Мельничуком [471, с. 229]. Як відомо, етимологічне гніздо складає систему генетично споріднених слів, згрупованих довкола спільного для них етимона [471, с. 26].

Розуміння семантичної структури коренів – компонентів етимологічного гнізда – впливає зі встановлення етимологічних зв'язків і відношень, що поєднують його емпірично зафіксовані деривати. До структури етимологічного гнізда зараховуємо увесь генетичний матеріал: фонетичні, морфологічні й

лексико-семантичні рефлекси досліджуваних коренів і лексем, які перебувають у складній взаємодії [471, с. 230].

Застосування гніздового підходу до вивчення лексеми *lacuna* дає можливість простежити розвиток лексико-семантичного поля відсутності на етимологічному матеріалі, проаналізувати семантичний потенціал похідних слів, відкрити шляхи епістемічного освоєння поняття відсутності.

Аналіз етимологічного розвитку лексеми *lacuna* в лексикографічних джерелах дає підстави припустити, що розвиток її архісеми, якою є ‘відсутність’, відбувався поступово в різних групах фонетично подібних слів, що мали спільне етимологічне походження і були пов’язані з і.-є. ***laku**, що надається в “Етимологічному словнику германських мов” В. В. Левицького [724, с. 344], підтверджується даними сучасного етимологічного словника Д. Харпера [740] та словника Ю. Покорного “Праіндоєвропейський етимологічний словник” [753, 1883].

Названі джерела також пов’язують прагерманську форму ***lakana** – “полотно”, “звисаюча ганчірка” з і.-є. ***(s)lēg-**, **(s)læg-** та **(s)leg-** [724, 344; 753, 2785] з давньоверхньонімецькою формою *lahhan* – “хустка, тканина” [753, 2785], давньоанглійською формою *hleac* “той, що пропускає воду, протікає” (з додатковим h), що сягають германського рефлексу *lak-* [724, с. 344], який зберігся у давньоанглійській мові і мав повний відповідник *lac* [740], а у сучасній англійській мові слова його деривати: *leak* зі значенням “текти, витікати” та *lack* – “нестача/брак чогось, хиба” [724, 344], “нестача, хиба, помилка” [Pokorny, 2786], пов’язані ще, як припускав В. В. Левицький, з прагерм. ***slaka-** “слабкий”, які сягають теж і.-є. ***sle-/slē-/slə-** “бути в’ялим” [724, 344]. Ці значення є суміжними зі значеннями рефлексу *lak-* “щось, що тече, зволожує”, “звисати” “зникати” [724, с. 344–345].

Також у словнику Ю. Покорного зафіксована середньоверхньонімецька форма *lū* “потік, струмок, болотна вода” та *lā* “стояча вода” (*lahō*), пов’язані з рефлексом *laku-* [753, р. 1834]. Латинська форма **lacinia** зі значенням “лоскут, шмат полотна”, що походить від і. -є. ***lēk-1: lək-:** “люк”. Інший і.-є. корінь ***lēk-2**

означає “шматувати”, походить від і.-є. праформ ***nak(u), lak(u)** з їх дериватами *nog^w-*, *nog^wod(h)o-*, *nog^w-по-* у значенні “без нічого, не захищений, голий” (англ. *naked*)” [753, р. 1946].

В етимологічних джерелах англійської мови²⁷ виявляємо групи дериватів, поєднаних спільним і.-є. коренем **laku-*, що є пов’язаними зі словом *lacuna*.

Фонетичним дериватом до лексеми *lacuna* є *lake*. У словнику Д. Харпера зазначається, що слово **lake₁ (озеро)** (початок 12 ст.) у значенні “водоймище, оточене землею, вода, що наповнює низину або водний басейн” походить від латинського слова *lacus* “ставок, басейн, озеро”, також “басейн, ємність, резервуар” (пов’язане зі словом *lacuna* “отвір, яма”, походить від і.-є. **laku-* “водоймище, озеро, море” (від нього також походить грецьке слово *lakkos* “яма, ємність, озеро”, старочерковнослов’янське “заводь, калюжа, водойма”, староірландське *loch* “озеро, ставок”). Загальним поняттям є “водний басейн” [740].

За словом *lake* зафіксовані інші значення. Так слово **lake₂/lac (лак)** “глибоко-червона фарбувальна речовина” (1610 р.) сягає французького *laque* (15 ст.), пов’язане також зі словом *lacustrine* “той, що відноситься до озер” (1826 р.); зі словом *lough* “озеро, ставок” (початок 14 ст.), що споріднене з англо-кельтською, північною формою ірландського та гельського слова *loch*, валлійського *llwch*, які всі походять від і.-є. **laku-* [740].

Іншим фонетичним дериватом до лексеми *lacuna* є слово *laker*, *пор.:* **laker** (позначає когось або щось, пов’язане з озером або озерами, наприклад, туризм до озер Англії (англ. *the English Lake country*), поет У. Ворддсворт, який жив в “районі озер” (1814 р.), американська баскетбольна команда “Міннеаполіс Лейкерс” (англ. *the Minneapolis Lakers*) (1947 р.) [740].

Слово **loch** (“вузька морська затока”) (кінець 14 ст.) походить від гельського слова *loch* “озеро, подібний до озера”, що відноситься до ландшафту західної

²⁷Примітка: Онлайн джерело за Р. Барнхартом, Ф. Клуге, Е. Кляйном, А. Ліберманом, В. Смітом, Д. Райтом, Режим доступу: https://www.etymonline.com/columns/post/sources?utm_source=etymonline_footer&utm_medium=link_exchange

Шотландії з її озерами²⁸, походить від староірландського слова *loch* “водна поверхня, озеро”, бретонського слова *lagen*, англо-ірландського *lough*, запозичених з латинського *lacus*. У Нортумбрії вживалось у діалектній формі *luh*. Демінутив від *lochan* [740].

Близьким дериватом до лексеми *lacuna* є *lagoon*, також форма *lagune*, раніше *laguna* (1610 р.) “болотиста ділянка або низина з солоною водою біля моря, відгороджена піщаним пагорбом”, запозичені з фр. *lagune* або безпосередньо з іт. *laguna* “ставок, озеро”, з лат. *lacuna* “озеро, отвір”, від *lacus* “озеро”. Перші посилання на це слово пов’язують з районом Венеції. Відомо, що це слово вжив в 1769 р. капітан Кук, щоб описати озеро-подібний водний шлях в атолі південних морів [740].

Фіксується дериват слова *lacuna* на позначення нестачі чогось, пор.: *lack* (іменник) (1300 р.), “відсутність; потреба; необхідність; дефіцит”, можливо походить від давньоанглійської незареєстрованої форми *lac*, або ж запозичене з середньо-голландського слова *lak* “дефіцит, провина”; в будь-якому випадку, можливо, з прагерманської форми **lek-* (походить також від старофризької форми *lek* “недолік, пошкодження”, давньоскандинавської форми *lacr* “за відсутності” (якості), “дефіцит”, з і. -с. **leg-* (2) “крапати, протікати”. У середньоанглійській мові зафіксована форма *lackless* “безпомилковий або той, що не містить недоліків”).

Неперехідна дієслівна форма *lack* “потребувати, демонструвати потребу” фіксується наприкінці 12 ст., похідна від, можливо, середньо-голландської форми *laken* “потребувати”, від *lak* (ім.) “дефіцит, недолік”, або від іншої рідної незареєстрованої похідної форми. Значення “потребувати чогось” сформувалось на початку 13 ст. Має форми *lacked; lacking* [740].

Етимологічно пов’язаний зі словом *lack* вигук *alack* позначав “невдалий день”. Вираз *ah, lack* на позначення скорботи або розчарування виникає в середині 15 ст. Як зазначив У. Скит, форма *lack* (ім.) сформувала форму зі

²⁸ Примітка: наприклад, озеро Лох-Нес (англ. Loch Ness, шотл. гел. Loch Nis).

вторинним смислом у середньоанглійській мові “втраата, невдача, недолік, дорікання, сором”. Цей вираз спочатку позначав незадоволення, пізніше – розчарування або неприємний сюрприз, іноді зустрічалась форма *alackaday* (“alack the day”) [740].

Семасеологічним похідним від *lake* стало слово *scarlet*, що позначало дороге полотно “rich cloth”, без набутого пізніше значення “яскраво червоний, пурпуровий”), що виникло в середині 13 ст. зі скороченої старофранцузької форми *escarlate* “червона (кольорова), високоякісна тканина”, з середньовічної латинської форми *scarlatum* “червоний, червона тканина”, з італійської *scarlato*, з іспанської *escarlata*, можливо, з Близького Сходу, але швидше зі старовірхньонімецької *scarlachen*, *scharlachen* (приблизно 1200 р.) *scar* “sheared” + *lachen* “cloth”.

В англійській мові як назва кольору фіксується з кінця 14 ст. Як прикметник фіксується з 1300 р. Відомі сполучення слів: колокація *scarlet lady* від “червоний від сорому або обурення”, стійкий вираз *scarlet fever* (“скарлатина, пурпурна лихоманка”) (з 1670 р.), *scarlet oak* (“червоний дуб”), дерево Нового Світу, назва фіксується з 1590 р. У німецькій мові існує слово *Scharlach*, в голландській – *Scharlaken*, в англ. – “Scarlet letter” (“Червона літера” Н. Готорна) з 1850 р. Німецькі, голландські джерела вказують на зв’язок зазначених слів з англійським словом *lake* [740].

Розбудову предметного поля лакуніконів було розпочато з ідентифікації домінантних слів англ. *lacuna*, укр. *лакуна* (однойменних термінопозначень) і з формування донаукових лакуніконів. За “ландшафтного періоду” (за часів античності) виникає вихідна гіперонімічна одиниця, що відносить “*lacuna/лакуну*” до позначень вторинної деривації. Застосування гніздового підходу до об’єктів дослідження дало можливість простежити сукупну лексичну реалізацію субстантивів зі спільним коренем, відстежити їх функціонування, встановити й проаналізувати семантичний потенціал похідних слів, відкрити шляхи епістемічного освоєння дійсності та внутрішню будову систем мов.

Спираючись на етимологічні версії лексем *lake, lagoon, lacinia, lack, lacuna*, припускаємо, що їх семантика демонструє синкретизм восьми значень, пов'язаних переважно із водою та водоймами:

1) “ водойма ” (“ вода ”, “ ріка ”, “ калюжа ”, “ резервуар ”); 2) “ озеро ” (“ калюжа ”, “ заглиблення ”, “ став ”, “ озеро ”); 3) “ затока ” (“ неглибока морська затока ”, “ гавань ”); з їх іхтіологією; 4) “ лосось ” (“ риба ”, “ лосось ”); з їх спустошенням; 5) “ брак ” (“ крапати ”, “ витікати ”, “ лити воду ”, “ нестача ”, “ відсутність ”, “ брак ”); з чимось рівним; 6) “ полотно ” (“ простирadlo ”, “ покривало ”, “ пальто ”, “ полотно ”); 7) “ шматок ” “ шмат, накінецьник, бахрома ”; і знову з якимось заглибленням; 8) “ отвір ” (“ яма, воронка ”), які формують первісну семантику слова *lacuna*, на базі якої розвинулися подальші її значення в сучасній англійській мові, зокрема і термінологічні, покладені в основу поняттєвого ядра гіперкатегорії лакуарності (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Етимологічно пов'язані первісні реконструйовані значення
лексєми *lacuna* та значення її дериватів**

№ з/п	Первісне значення	Етимологічне гніздо та варіанти його значень	Індоевропейський, прагерманський, праслов'янський корінь, етимони та їхні значення
1.	“ водойма ”	і. -є. *laku lag- вода / ріка / калюжа / резервуар	і. -є. *laku “ вода, водойма ” [724, с. 342]; LAG ² “ водойма ” [724, с. 342]; *lakū “ калюжа, резервуар ” [753, р.1833]; стсл. <i>loky</i> , герм. <i>lögr</i> “ морський потік, вода ”, да. <i>lagu</i> “ море, вода, місце знаходження моря ”.
2.	“ озеро ”	і. -є. *laku lacus калюжа, заглиблення, став, озеро	лат. <i>lacus</i> “ заглиблення, озеро ” [724, с. 342]; гр. <i>λάκ-κος</i> “ заглиблення, отвір ” [695, с. 179 – 180]; стсл. <i>loky</i> “ калюжа ” [724, с. 342]; від і. -є. *laku – “ водоймища, озеро, море ”. Більшість джерел фіксують латинське < <i>lacūna</i> “ яма, воронка ” та грецьке походження слова (гр. <λακκωμα) [702]. Похідні англ. <i>lacer</i> (14 ст.), англ. <i>lough</i> “ озеро, ставок ” [740].

Продовження табл. 1.1

3.	“затока”	і. -є. *laku lag- laguna неглибока морська затока, гавань	“неглибока морська затока” [694, с. 179], “гавань” [753, р. 2268], дангл. lagu “море, ріка, вода”, ірл. loch “озеро”, стсл. loку “калюжа”, <лат. lacus “озеро” [695, с. 180]. Це слово було застосовано 1769 р. (капітаном Куком) до озероподібної ділянки води на кільцеподібному кораловому рифі в Південних морях (The word was applied 1769 (by Capt. Cook) to the lake-like stretch of water enclosed in a South Seas atoll) [740].
4.	“лосось”	і.-є. *laks- *lakhs- lahs- lox риба, лосось	LAHS-“лосось” [724, с. 343], можливо і. -є. *lak-/laksos “риба, лосось” [724, 342], ам. англ. lox (1934), з прагерм. *lakhs-, і.-є. *laks- [740], що в англ. витіснено <i>salmon</i> романського походження [724, р. 343].
5.	“брак”	leg-1 lack капати, витікати, лити воду, нестача, відсутність, брак	“капати, витікати”, са. hlec “текти”, ст. фриз. lec “ушкодження, неприємність” [753, р. 1852]; lack від leg- “відсутність, брак, дефіцит” (15 ст.), похідна форма alackaday (“ <i>alack the day</i> ”), <i>lacked</i> , <i>lacking</i> [740].
6.	“полотно”	і. -є. *sle-/slē-/slə- lak- простирадло, покривало, пальто, полотно,	LAK- < герм. lacana “полотно” [724, с. 344] < і. -є. *sle-/slē-/slə- “бути в’ялим” [724, с. 344]; лат. laxus “розслаблений” [724, с. 344]; < герм. slaka-; да. hlec, да. leccan “зволожувати”, а. leak “тікти, утікати”, а. lack “недолік, відсутність” [724, с. 344].
7.	“шматок”	*lok-tu- lēk -1/lok- lacinia шмат, накінецьник, бахрома, частини худоби	з лат. lacinia “шмат” [740], ст. ірл. locht m. (*lok-tu-) “звинувачення, помилка, хиба”; “накінецьник, бахрома, частини худоби”, і. -є. lēk-1: lək-: “люк” [753, р. 1994].

Продовження табл. 1.1

8.	“отвір”	і. -є. *laku lacuna яма, воронка	lacuna від <lacūna “яма, воронка” (1660 р.), lac (лак) “глибоко-червона фарбувальна речовина” (1610 р.); слово lacustrine “той, що відноситься до озер” (1826 р.) [740].
----	---------	---	---

1.4.2 Версії первісної семантики лексеми *лакуна* в етимологічних словниках української мови. Вихідне значення запозиченої з латини лексеми *lacuna* сягає також індоєвропейського кореня і.-є. ***laqū-** (***laku**)²⁹ “вода у ямі, вода у калюжі, морська вода”, яке реконструюється і у старослов’янській мові **ЛОКЪ** як “калюжа”.

В Етимологічному словнику української мови (далі – ЕСУМ) наявні словникові статті з дериватами лексеми *лакуна* – лак¹ і лак².

[Лак¹] зі значенням “плівкотвірний розчин, яким покривають поверхню” через посередництво російської і німецької, французької або голландської мов (н. Lack, фр. laque, гол. lak) є запозиченням з італійської форми *lassa* [695, с. 185], що сягає д. інд. *lāksā* “лак (з червоної фарби і якоїсь смоли)” [695, с. 186].

[Лак²] зі значенням “озеро в плавнях”, лачок “низина, що не обробляється”, походить від лат. *lacus*; значення “ванна, діжка, яма” пов’язані з гр. *lakkos*, яке

²⁹ Укр. лакуна, білор. лакуна, рос. лакуна, чеськ. lacuna, словацк. lacuna, франц. lacune, румун. lacuna, італ. lacuna, англ. lacuna, німецьк. Lacuna найчастіше вважаються міжнародним термінологічним запозиченням з латинської мови; латин. lacuna (lacūna) “заглибина, заглиблення; порожнина, яма; вибоїна, борозна; глибін; [поет.] болото, ставок, море; прогалина, пропуск, шкода, втрата” походить від форми ***lacīna**, утвореної від *lacus* “озеро, ставок”; [поет.] “вода, річка або джерело, криниця; водоймище, водойма; чан, ванна, діжка, кадіб; яма для вапняного розчину; яма для зберігання овочів; рів”, спорідненого з давньоірл. *loch* “озеро, став, калюжа” (звідки також кімр. *lŵch*, давньобретон. *luh*), давньокорн. бретон. *lagen* “море, озеро, став”, давньоангл. давньосакс. *lagu* “море, річка, вода; озеро”, давньоісланд. *logr* “рідина, вода, озеро, річка, течія” та давньогрецьк. *lakkos* “став для водоплавної птиці; яма, рів; водойма, басейн; цистерна (для зберігання вина, олії тощо)” і праслов’ян. ***loky** / ***laku** “калюжа”, старослов. церковнослов. **ЛОКЪ** “дощова вода; калюжа”, болгар. локва, серб.локва, хорв. lōkva, словен. lōkva, lōkva, давньоруськ. **ЛОКЪ** “тс.”, україн. діал. лак “озеро в плавнях”, лачок “низина, яка не обробляється”, що продовжують праїноєвроп. ***laqū-** (***laku**) “вода у ямі, вода у калюжі, морська вода” (пор. ще давньоісланд. lo (la) “strandwasser; [поет.] море”, норвезьк. діал. laa “болотная вода”, середньовісньонім. lā “тс.”, пов’язані з герман. lahō, до якого найвірогідніше зводяться також давньовісньонім. lahha, laccha (баварськ. lasche), середньовісньонім. lasche, давньонісньонім. (in Ortsnamen) lasa, середньонісньонім. середньонісньонім. lōke (lake) “стояча вода”, давньоангл. lasu “річка, ручайок”, англ. діал. lake “озеро; калюжа”, діал. (шотланд.) latch “олото” та з видозміною через чергування кореневих голосних давньоісланд. lokr (loekr) “ручайок з повільною течією”, норв. lok “озеро”; укр. діал. лак “озеро в плавнях” вважається запозиченням з румун. lak “тс.” походять від латин. lacus “озеро; став, ставок” [примітка в статті Анохіної Т.О. Лакунологія vs перекладознавство // *НАУКОВІ СТУДІЇ – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)*. Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. Випуск 6 (Том 8) / Редколегія: Р.В. Болдирев (головний редактор, голова редколегії) та ін. К.: Вид-во “МІЛЕНІУМ”, 2015. Вип. 6 (Том 8). С. 37–38].

мало значення “став для водоплавної птиці; яма, рів; водойма, басейн”; також має етимологічні зв’язки з д.англ. lagu “море, річка, вода”, д. ірл. loch “озеро, став, калюжа”, стсл. **ЛОЖИ** “дощова вода, калюжа” [695, с. 186].

Етимологічна стаття з реєстровим словом Лак² відсилає до словникової статті з реєстровим словом *лагуна* “неглибока морська затока”, яке вважають також запозиченням, можливо, через посередництво російської, німецької (н. Lagune) та італійської мов (іт. laguna, що походить від лат. lacuna “калюжа”), пов’язаних із lacus “озеро”, споріднених з ірл. loch “тс.”, д. англ. lagu “море, річка, вода”, гр. lakkos “став, яма”, реконструйованою псл. формою *loky “калюжа” ... [695, с. 179–180].

Припускають, що фонетично подібні лексеми *лагуна* і *лакуна* є етимологічними дублетами, які мають спільну етимологію, пов’язану з лат. lacus та гр. λάκκος [695, с. 179 – 180].

Цікавими семантичними рефлексами ірл. loch є етимологічні значення і форми іхтіоніма Лох² (іхт.) – “лосось (Salmo salar L.) у період нересту”, який, очевидно, становить запозичення з російської мови; рос. [лох] “лосось; струмкова форель, ... схудлий лосось після нересту”; [лоховина] “погане м’ясо сьомги; м’ясо лоха”; одне зі значень “перетворитися з лосося у лоха”; припускається також походження від спільної індоєвропейської назви риби *Lak’s з іншим розширювачем: *lak’s-o-, пор. *laKs-o-R- > лосось; висловлювалась думка про запозичення слова: з фін., карел., олон. lohi “лосось”, ест. lohi від лит. Lasis [695, с. 294].

Безпосередньо етимологічна версія слова *лосось* (іхт.) “Salmo salar L.” реконструюється з псл. *lososb, є спорідненим з д. англ. leax, ... вірм. losdi “лосось”, що сягають і.- є. форми *laks-, *laksos, яку пов’язували з *lak- “кропити” (див лак¹); з і.- є. *lek-/lak- “стрибати” (за аналогією до лат. salmo “лосось” від saltre “стрибати”)... [695, с. 291].

В українській мові існує архаїчний відповідник слова *озеро*, пор. [лак] – укр. “озеро в плавнях; низина, що не обробляється; озеро, став, діжка, ванна, рів, яма, водойма, калюжа” [692, с. 186].

Архаїзовний дериват [лаката²] позначав “вид рибальської сітки”, що містила дірки, отвори [695, с. 186]; [лакерда] позначала “породу морської риби; лосось, сьомгу”, що була наявна в водоймах [695, с. 186]; споріднене зі словом [лакерда] слово [лакс], що також позначало “сьомгу, лосося” [695, с. 187]; [лакодан] – резервуар, “пічний горщик” (в загадці “Був собі пан лакодан, весь світ годував”); очевидно, складне слово, утворене, можливо, з основ іменника лакодство та дієслова дати; букв, “той, що дає лакодства (їжу, ласощі)” [695, с. 186 – 187]; [лоханя] – ємність, “велика миска”, [лахйначка], посудина “невелика дерев’яна миска” [695, с. 294].

Модель вважається продуктивною, якщо вона забезпечує створення варіантних рядів, яким властиві стереотипність та повторюваність компонентів, основою яких є причинно-наслідкові відношення [222, с. 86]. Таким є варіантний ряд, пов’язаний і.-є. коренем *lagu/laku із первісною семантикою на позначення водоймів.

У сучасній українській мові також присутні споріднені люк та льох з ЛАК-, пор.: люк – укр. “отвір”, люковий “робітник, який працює біля люка певного агрегату”; р. бр. болг. люк, п. luka “пусте, вільне місце, перерва”, нл. заст. luka, схв. лукіа “отвір”, слн. luknja “те.; западина”; через посередництво російської мови запозичено з голландської (у формі [люка] через посередництво польської і німецької); гол. luik “отвір” споріднене з нвн. Lüske “пролом, щілина, отвір” (свн. liiske, двн. luska, lus-cha < lukkja), Loch “діра”, звідки укр. льох [695, с. 324].

Слово льох позначає “погріб, підвал; [яма, печера; підземелля], [льоховійця] “яма, вовча яма”; р. [лех] “льох”, бр. лѣх “тс.”, п. loch “підземне приміщення; яма, печера; підвал; (ст.) шлюз; отвір, дірка”, ч. loch “в’язниця; (заст.) підвал, яма: [підвал для зберігання картоплі; заяча ямка]; (ст.) підвал; печера”, слц. [loch] “яма, заглиблення, дірка; підвал”; через посередництво польської мови запозичено з середньовісньонімецької; свн. loch “сховище, яма; в’язниця; отвір” (ней. Loch “отвір, заглиблення, яма, нора; бідне житло; в’язниця”) походить від двн. loh “тс.”, пов’язаного з lûhhan “замикати”, споріднене з дангл. los “замок”, losa

“тюрма”, гот. *usluks* “отвір”, дісл. *lok, loka* “тюрма”, далі з лит. *lūzti* “ламати”, дінд. *gujāti* “ламає” [695, с. 348].

Слово *лахи* означає полотно, тканинку, що перетворилась на “лахміття”, “лохман”, “драна одежина”, [лахманка] “лахміття, ганчірка”, [лахманник] “ганчірник”, “одяг, ляхміття”, пов’язане з лат. *laser* “розідраний, порваний” та ***lacinia*** “клапоть, одяг”, *lasego* “деру, шарпаю”, лит. *lâkatas* “обірванець”, лтс. *lakats* “сукно” за іє. **lëk-/lak-* “роздирати” [695, с. 203].

Спираючись на етимологічні версії лексем **ЛОКЫ**, *лак¹*, *лак²*, [*лакато¹*], [*лакато²*], [*лакерда*], *лакодан*, [лакс], *лагуна*, *лакуна*, *лосось*, *льох*, *лох²*, [*лоханя*], *люк*, припускаємо, що їх семантика демонструє також синкретизм восьми основних значень, пов’язаних із **водою та водоймами**: 1) “ водойма ” (“ вода ”, “ водойма ”); 2) “ озеро ” (“ озеро в плавнях ”; “ калюжа ”); 3) “ низина ” (“ низина, що не обробляється ”); 4) “ затока ” (“ неглибока морська затока ”); з їх охтінімосередовищем: 5) “ лосось ” (“ лосось; струмкова форель, схудлий лосось після нересту ”); з **якимось заглибленням**: 6) “ отвір ” (“ вид рибальської сітки ”, “ люк ”), 7) “ резервуар ” (“ пічний горщик ”, “ велика миска ”, “ невелика дерев’яна миска ”); з **чимось рівним**: 8) “ шматок полотна ” (“ драна одежина ”, “ ляхміття ”), які формують первісну семантику слова *лакуна*, на базі якої розвинулися подальші її значення в сучасній українській мові, зокрема і термінологічні, покладені в основу поняттєвого ядра гіперкатегорії лакунарності.

Як бачимо, етимологічні гнізда слів, пов’язаних зі словами *lacinia* / *лакуна*, демонструють генетичну спорідненість за спільним індоєвропейським коренем **laku* / **laqū-* та входженням до прагерманського **lakū*/**laku* (“ вода у ямі, вода у калюжі ”) та праслов’янського (**loky*) фондів. Слово *lacinia* / *лакуна* утворилось шляхом семантичного зсуву у смисловому ланцюжку “ вода ”, “ озеро ”, “ яма ”, “ отвір ”, що пояснює значення лакуни “ відсутність ” через дихотомію повний [з водою] :: порожній [без води]. При цьому фонетичні зміни не призвели до остаточної втрати семантичних зв’язків гнізд **ЛОКЫ**, *lahō*, **laks-*, **laksos* із вихідним і. -є. коренем **laqū-* / **laku* “ водойма, вода у ямі, вода у калюжі, морська вода ”. Генетичне гніздо є ієрархічно впорядкованим та, як і будь-яке генетичне

гніздо в діяхронній площині, містить ланцюжок сукупностей фоносемантичних, морфолого-семантичних і лексико-семантичних формацій, які залежно від хронологічної глибини прозоро або приховано демонструють зв'язки семантичної деривації [471, с. 19]. Застосовуємо цей підхід до фіксації поняття “відсутності”.

Для опису семантичних зрушень важливе розуміння фонетичних, морфологічних, семантичних закономірностей сполучуваності елементів похідних слів, які діють за законами розвитку мов та внутрішніми законами дериваційних моделей [222, с. 23].

Латентною є належність гнізд і.-є. *sle-/slē-/slə- “роздирати”, і.-є. *lëk-/lak- “роздирати” та *lakana “полотно” до і.-є. кореня *laqū- / *laku, визначальну роль в інтерпретації спорідненості відіграють фонетичні закономірності та семасіологічні зміни.

В. В. Левицький вказував на тісний зв'язок між фонетично подібними гніздами: sleht- “рівний” від і.-є. (*slikt-) [724, с. 482], дісл. slīkr “гладкий”, да. “камінь для шліфування”, а. sleek, slik-stone [724, с. 479], *sluk- “глотати, ликати” в дісл. slok “жолоб”, свн. slücke “отвір” [724, с. 485]. Інший і.-є. корінь *sleig- германського рефлекса slik-/slīk має адгерентний до гнізда “ОЗЕРО” етимон “тіна, мул” [724, с. 482].

В англійській та українській мовах існують спільні первісні значення “водойма”, “озеро”, “затока”, “лосось” та “отвір”, що надають синонімічні ряди споріднених слів, пор.: *lacina/лакуна, lake/лак, lox/лакерда, lagoon/лагуна, lak/лак*. Значення “шматок”, “полотно”, “брак” в англійській мові та значення “шматок полотна”, “резервуар”, “низина” в українській мові надають специфічний ряд слів в межах спільного етимологічного гнізда (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Етимологічно пов'язані первісні реконструйовані значення лексеми лакуна та значення її дериватів

№ з/п	Первісне значення	Етимологічне гніздо та варіанти його значень	Індоевропейський, прагерманський, праслов'янський корінь, етимони та їхні значення
-------	-------------------	--	--

Продовження табл. 1.2

1.	“водойма”	і. -є. *laku lag- вода / ріка/ водойма / калюжа / резервуар/ отвір	і. -є. *laku “вода, водойма” [724, с. 342]; LAG ² “водойма” [724, с. 342].
2.	“озеро”	[лак²] “озеро в плавнях”, “калюжа”	від лат. lacus “ванна, діжка, яма”, з гр. lakkos “став для водоплавної птиці; яма, рів; водойма, басейн”, стсл. ЛОКЫ [694, с. 186]; яма з водою в полі [695, с. 166].
3.	“низина”	[лачок] “низина, що не обробляється”	т.с. від лат. lacus “ванна, діжка, яма”, з гр. lakkos “став для водоплавної птиці; яма, рів; водойма, басейн” [694, с. 186].
4.	“затока”	лагуна і. -є. *laku “неглибока морська затока”	“неглибока морська затока”, запозичення через рос., нім. (н. Lagune) та іт. мов (іт. laguna, що походить від лат. lacuna “калюжа”), пов’язаних із lacus “озеро”, споріднених з ірл. loch “тс.”, д. англ. lagu “море, річка, вода”, гр. lakkos “став, яма”, реконструйованою псл. формою *loky “калюжа” [694, с. 179–180].
5.	“лосось”	*lak’s [лакc] [лакерда] [лох²] “лосось; струмкова форель, схудлий лосось після нересту”	Лох ² (іхт.) – “лосось (Salmo salar L.) у період нересту”, запозичення з рос. [лох] “лосось; струмкова форель, схудлий лосось після нересту”; [лоховина] “погане м’ясо сьомги; м’ясо лоха”; одне зі значень “перетворитися з лосося у лоха”; припускається походження від спільної і.- є. назви риби *Lak’s з іншим розширювачем: *lak’s-o- [694, с. 294].
6.	“отвір”	[лаката²] “вид рибальської сітки”, люк “отвір” льох, “отвір”	Архаїзовний дериват [лаката ²] позначав, що містила дірки, отвори [694, с. 186]. [лакерда] позначала “породу морської риби; лосось, сьомгу”, що була наявна в водоймах [ЕСУМ, 186]; споріднене зі словом [лакерда] слово [лакc], що також позначало “сьомгу, лосося” [694, с. 187];

Продовження табл. 1.2

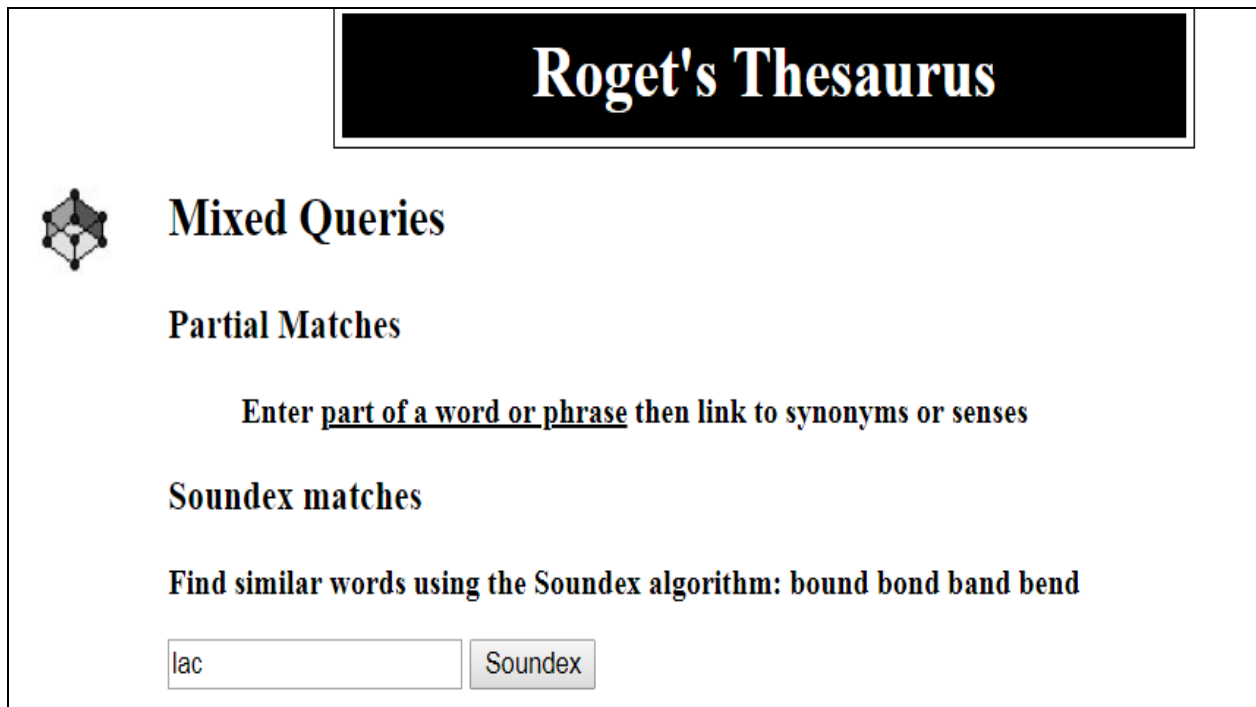
7.	“резервуар”	[лакодан] “пічний горщик”, [лоханя] “велика миска”, [лахйначка] “невелика дерев’яна миска”	резервуар – [лакодан], “пічний горщик” [694, с. 186-187]; [лоханя] – ємність, “велика миска”, [лахйначка], посудина “невелика дерев’яна миска” [694, с. 294].
8.	“шматок полотна”	лахи [лахманка] [лахманник] “драна одежина”, “лахміття”	за іє. *lĕk-/lak- “роздирати” слово <i>лахи</i> означає полотно, тканинку, що перетворилась на “лахміття”, пов’язане з лат. <i>lacer</i> “розірваний, порваний” та <i>lacinia</i> “клапоть, одяг”, <i>lasego</i> “деру, шарпаю” [694, с. 203].

Значенню “шматок” відповідає англ. *lacinia*, значенню “полотно” відповідає англ. *leak*, значенню “брак” відповідає англ. *lack, alack*. Спільне значення “отвір” в англійській мові представлено словом *lace*, а в українській мові – словами [лаката], люк, льох. Значенню “озеро” в англійській мові відповідає специфічний дериват *lacustrine*. В українській мові значенню “шматок полотна” відповідає слово *лахи*, значенню “резервуар” відповідають слова [лакодан], [лахйначка], [лоханя], значенню “низина” відповідає слов [лачок].

1.4.3 Програмний алгоритм Soundex для пошуку генетичних дериватів форми *lack* у корпусах. Окремо на сучасному етапі були розглянуті морфологічно-подібні та спільнокореневі гіперонімічної одиниці *lacina/лакуна*, а також зі зміною кореневої голосної за алгоритмом фонетичної подібності, що у семному складі мають архісему ‘відсутність’.

З метою розширення ініціального реєстру первісних значень лексем *lacina / лакуна* застосовуємо алгоритм для пошуку груп слів, пов’язаних

фоносемантичною подібністю, що є вбудованим у тезаурус Roget³⁰.

Roget's Thesaurus

 Mixed Queries

Partial Matches

Enter part of a word or phrase then link to synonyms or senses

Soundex matches

Find similar words using the Soundex algorithm: bound bond band bend

Рис. 1.2 Пошук за алгоритмом Soundex в тезаурусі Roget

Алгоритм *Soundex*³¹, що лематизує всі доступні форми лем у заданому корпусі, використовує пошук за кореневою основою без урахування етимологічної родинності та семантичної подібності, пор.: -- lac -- lace -- laches -- lack -- lackey -- lacy -- lag -- LAGOS -- laic -- Lais -- lake -- lakh ...[826].

Таким чином обираємо в тезаурусі Roget' ті форми, які наповнюють лакунікон. Ця процедура виконується механічно, оскільки у вибірку потрапляють слова, що не мають у своєму складі сему 'відсутність'. Автоматизована вибірка формується на основі морфологічної подібності. Як бачимо на рис. 1.3 електронний гіперлінкований тезаурус *Roget* видає результати пошуку спільнокореневих дериватів, деякі з яких мають семантичний зв'язок. Однак інші такого зв'язку не демонструють. Оскільки програма не аналізує етимологічні витоки слів, на екран потрапила вся вибірка без сортування. Аналіз та сортування даної вибірки виконуються в полуавтоматичному режимі.

³⁰ Roget's Hyperlinked Thesaurus, див.: <http://www.roget.org/>

³¹ Алгоритм АКС для індексації назв за вимовою, відповідно до якого здійснює пошук подібних фонетичних лем, див.: <http://www.roget.org/scripts/soundex.php>.

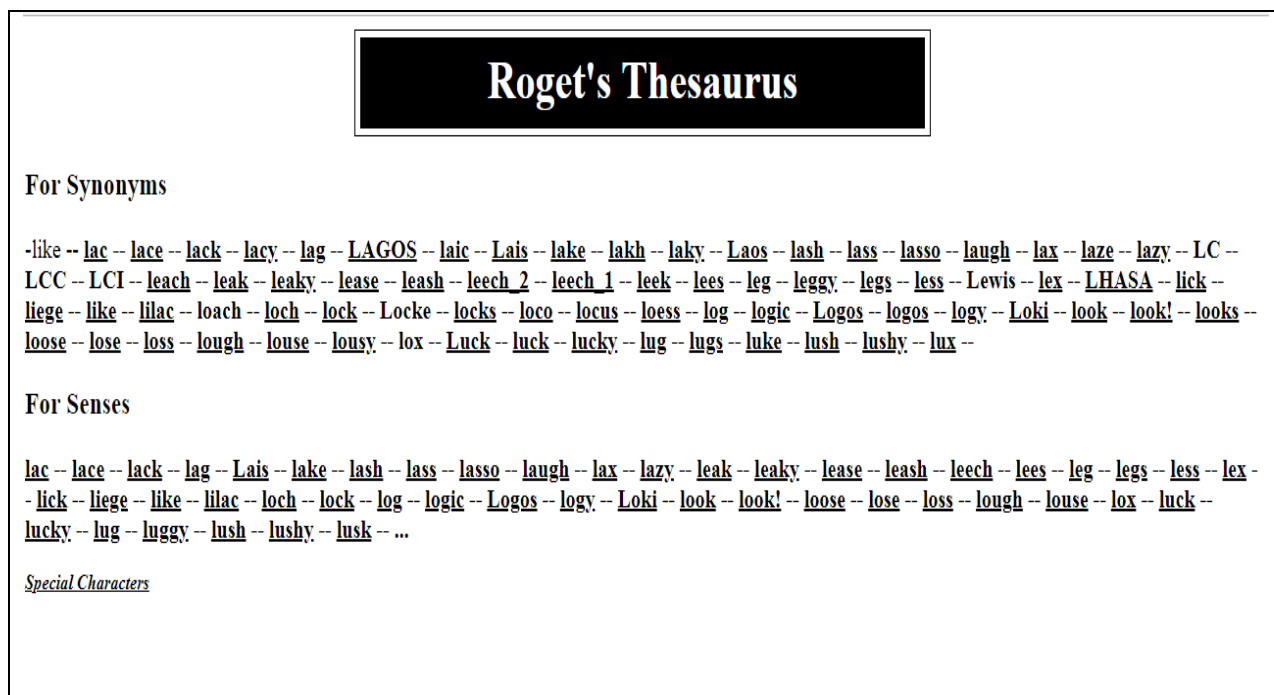

Рис. 1.3 Результати пошуку за алгоритмом фонетичної подібності

1.5 Розвиток сучасної семантичної структури лексем *lacuna/лакуна* в категорійному термінологічному полі лакуарності (за даними корпусу СОСА та лексикографічних джерел)

До семантичного поля відсутності зараховуємо етимологічні деривати, а також деривати, додані за алгоритмом фонетичної подібності кореневої форми, а також алоніми, синоніми та інші адгерентні одиниці з семантикою “відсутність”, які виокремлені з лексикографічних джерел та аналізуються на предмет їх належності до цього синсету (від англ. *synset* – набір синонімів).

Семні компоненти значень “hole”, “lack”, “absence”, “omission”, “void”, які були основними у слова *lacuna*, розширюють свою ядерну та периферійні зони на сучасному етапі. Відсутність як характеристика також притаманна предметному наповненню лакуни: лакуна – це отвір, пустота, порожнеча (англ. “hole”, “lack”, “absence”). Виходячи з абстрактного наповнення лакуни, семний компонент ‘absence/lack’ є основним у ядерній зоні категорії лакуарності, що дозволяє виокремити архісему ‘відсутність’.

Згідно з сучасними даними корпусу СОСА архісеми ‘відсутність’ формує розгалужена мережа одиниць з предметним та поняттєвим наповненням (рис. 1.4).

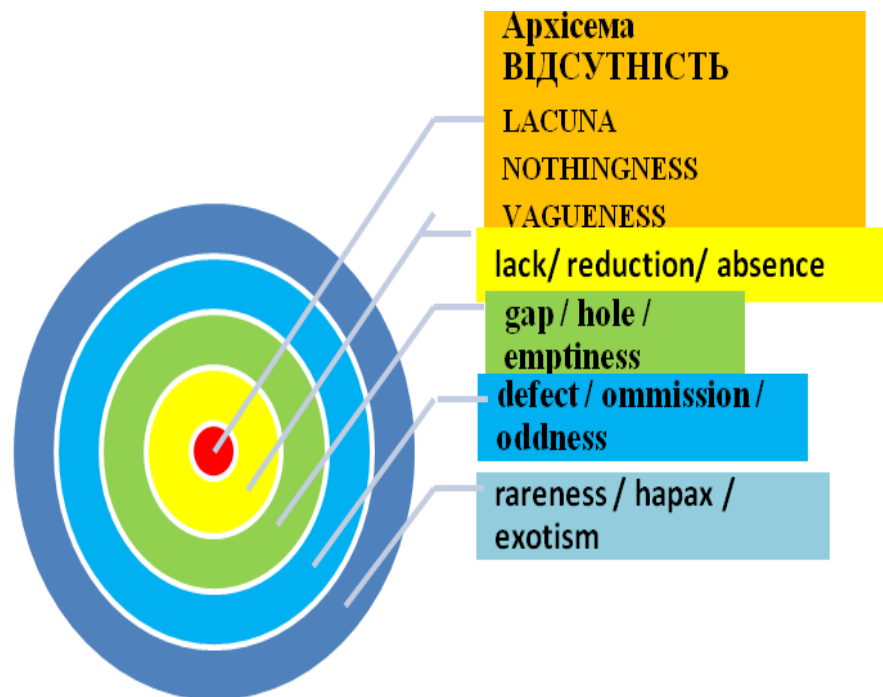

Рис. 1.4 Архісема ‘відсутність’ в СОСА

Слово *lacuna* в тезаурусі *Roget* подається за трьома ключовими значеннями “incompleteness” (неповнота), “interval” (пауза) та “concavity” (заглиблення), які мають власні периферійні зони, розгалуження яких оформлено у вигляді гіперпосилань (англ. *Roget’s Hyperlinked Thesaurus*), що свідчить про зміну семантичного навантаження слова *lacuna*.

Семантична еволюція є прозорою в позначенні типографічних пропусків та пауз як лакун, а також синонімізації понять *gap*, *omission*, *absence*, *negation*, *shortage*, *want*. Корпусна верифікація (корпус СОСА) підтверджує семантичну близькість лакуноємних компарантів-гіпонімів з гіперонімом *lacuna* (лакуна), наприклад: гіпонім *flaw* (помилка) (0,86), гіпонім *pause* (пауза) (0,86), гіпонім *absence* (відсутність) (0,72), гіпонім *want* (нестача) (0,72), гіпонім *lack* (відсутність) (0,58), гіпонім *gap* (пробіл) (0,58), гіпонім *omission* (пропуск) (0,58), гіпонім *hole* (отвір) (0,43), гіпонім *void* (пустота) (0,29), гіпонім *negation* (негація) (0,12) тощо.

Семантична дистанція компарантів-гіпонімів гіпероніма *lacuna* визначалась за формулою Соренсена: $D = 1 - \frac{2 \cdot q}{A+B}$, в якій q позначає спільні значення, а $(A+B)$ – суму дефініцій зіставляваних значень компарантів в заданій кількості (наприклад, до 7-8 значень для кожного з компарантів, оскільки синонімічний ряд може мати значно більшу кількість складників), наприклад: *lacuna* – 1. gap, 2. hole, 3. caesura, 4. absence, 5. lack, 6. opening, 7. pit зіставляємо зі словом *gap* – 1. lack, 2. absence, 3. skip, 4. blackout, 5. omission, 6. black, 7. lacuna.

Семантична відстань компарантів обчислювалась за формулою $D = 1 - \frac{2 \cdot q}{A+B}$, де $D = 1 - 2 \cdot 3 / 14 = 0,58$; семантична дистанція зі словом *absence* – 1. shortness, 2. want, 3. deficiency, 4. drawback, 5. fault, 6. lack, 7. blackout – за формулою $D = 1 - 2 \cdot 2 / 14 = 0,72$; для *hole* – 1. pit, 2. lacuna, 3. slot, 4. deficiency, 5. opening, 6. exit, 7. insert – $D = 1 - 2 \cdot 4 / 14 = 0,43$. Це дало змогу виявити найбільш семантично-близькі гіпоніми гіпероніма *lacuna* у корпусі СОСА, який надає більшу кількість гіпонімів порівняно з друкованими лексикографічними джерелами.

Таблиця 1.3

Базові гіпоніми гіпероніма *lacuna* (лакуна) в корпусі СОСА

№ п/п	Компарант слова <i>lacuna</i>	Семантична відстань
1.	flaw	0,86
2.	pause	0,86
3.	absence	0,72
4.	want	0,72
5.	lack	0,58
6.	hole	0,43
7.	void	0,29
8.	deficiency	0,26
9.	pit	0,14
10.	negation	0,12

За принципом синсету розташовуємо адгерентні значення слова лакуна, що описують його основні риси у вигляді схеми (англ. *mindmap*). Зафіксовані спільні значення є результатом аналізу активних та попередніх неактуалізованих на

сучасному етапі семантичних значень слова *lacuna*, які термінологізувавшись безпосередньо в лінгвістичному полі категорії лакуарності, кластеризуються в мовній зоні як архаїзми та нові невідомі слова, проявляються в мовленні як паузи, іншомовні вкраплення, запитання тощо та є результатом когнітивної діяльності людини – фіксацією процесів двозначності смислів, енігматичності тощо.

1.5.1 Статус одиниць із семою відсутності в лексикографічних джерелах. Статус одиниць з семою відсутності в лексикографічних джерелах є нерівномірним, однак всі складники додано до синсету “лакунікон” через наявність в їх семантичній структурі різних проявів архісеми ‘відсутність’, що підтверджують корпусні дані (через зв’язок з лемою *lacuna* в СОСА).

Основним складником корпусного синсету є одиниці в $D_1 :: D_2$ зі значенням *негація*, адрерентні до НЩО в ЛСП відсутності.

Слідом за Т. Соренсоном [653], який використовував формулу для виявлення семантичної подібності, та інші формули, що визначають ступінь подібності та відмінності (1 – подібність), описуємо результати аналізу за аналогічною формулою, що допомагає визначити семантичну дистанцію між базовими компарантами категорії лакуарності: $D = 1 - \frac{2 \cdot q}{A+B}$, в якій q позначає спільні значення алонімів, а $(A+B)$ – кількісну представленість зіставлених денотатів. Дані, що представлені в лексикографічних джерелах, мають несиметричну екстеріоризацію. Семантична дистанція одиниць із семою відсутності в межах зіставлених лексикографічних джерел обчислюється формулою: $D = 1 - \frac{2 \cdot 2}{2+2} = 0$.

Лема *negation* представлена однаковими алонімами ($q = 2$), $A+B = 2 + 2$. Спільною залишається лема *negation*. Словникова стаття D_3 представлена алонімами *to declare untrue, deny* [747, с. 937]. У D_1, D_2, D_3 , де спільним є один компонент ($q = deny$). Не спрацьовує тут дивергенція між словниками D_1 та D_2 на матеріалі заявленої лема, семантична дистанція $D_1 : D_2$ дорівнює нулю. Порівнюємо статуси $D_1 : D_2$ і $D_2 : D_3$.

Таблиця 1.4

Семантична близькість компонента *negation* в D₁ та D₂

Negation	
D ₁	D ₂
1) act of denying 2) absence of positive quality [747, с. 837].	1) denial 2) absence of positive quality [746, с. 669].

Співвідношення між D₁:D₃ та D₂:D₃ обчислюється за формулою семантичної подібності $D = \frac{2 \cdot q}{A+B}$ та семантичної дистанції $D = 1 - \frac{2q}{A+B}$ [604, с. 1–34]. $D = \frac{2 \cdot q}{A+B} = \frac{2 \cdot 1}{2+2} = 1 - \frac{2}{4} = 0,5$. У D₃ з'являється тлумачний компонент лакуарності *to declare untrue* на відміну від D₁ та D₂, які були ідентичними. Дивергенцію між досліджуваними статтями вносить D₃.

Семантична дистанція шкалярно збільшується від 0 до 0,5, тому що в лексикографічному представленні з'являється новий метазнак *to declare untrue*. У наступному етапі лексикографічного аналізу розглядаємо алоніми в першого етапу – *denial*, *absence*, що функціонують як леми (*headwords*) в D₁, D₂, D₃.

Таблиця 1.5

Семантична близькість компонента *denial* в D₁, D₂ та D₃

Denial		
D ₁	D ₂	D ₃
1) denying 2) refusal [747, с. 309].	1) not true 2) refusal [746, с. 256].	1) not true 2) refusing [743, с. 368].
q (D ₁ : D ₂) = 1 (refusal) $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{5} = 0,6$	q (D ₂ : D ₃) = 2 $D = 1 - \frac{2 \cdot 2}{5} = 0,2$	

Алоніми D_2 і D_3 конвергуються між собою, їх дивергенція змінюється на відміну від D_1 , наступний алонім має свої показники семантичної відстані. Домінантними елементами лакунарних одиниць є вищезазначені алоніми.

Розбіжності між D_1 та D_2 (із метазнаком *absence*) виявлено за формулою $(D_1 : D_2) D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{5} = 0,6$. Дивергенція зростає за рахунок алоніма *lack* (D_2, D_3). Наступні етапи передбачають осмислення в ЛСП етимологічних дублетів *lack* та *lacuna*; адгерентною є проблема НІЩО (*non-existence*).

Таблиця 1.6

Семантична близькість компонента *absence* в D_1, D_2 та D_3

Absence		
D_1	D_2	D_3
1) being away 2) not having [747, с. 4]. $q(D_1 : D_2) = 1$ $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{5} = 0,6$	1) being away 2) a failure to be present 3) lack (want) [746, с. 3]	1) to be away 2) non-existence (lack) [743, с. 4].
	$q(D_2 : D_3) = 2$ $D = 1 - \frac{2 \cdot 2}{5} = 0,2$	

Дотичним є частиномовне представлення негачії в лексикографічному зрізі лакуарності. Корпусна верифікація 1 000 прикладів з англomовного художнього дискурсу свідчить про те, що негаторами стають різноманітні одиниці мови: повнозначні і службові (див. табл. 1.7, 1.8, 1.9).

Таблиця 1.7

Частиномовні негатори

Повнозначні та службові слова							
Діє-слово	Іменник	Прикметник	Прислівник	айменник	Сполучник	Прийменник	Частка
60	30	148	151	134	25	4	38

Таблиця 1.8

Статус негачії в англійській мові

Досліджувані слововживання	Мононегачія	Полінегачія	Імпліцитні негатори	Експліцитні негатори
1 000	864	136	133	867

Таблиця 1.9

Синтаксичні блоки негачії

Блок предиката	Блок підмета	Блок означення	Блок обставин	Блок додатків
587	62	121	171	59

Одиниці лакунікону паспортизуються у словах із суфіксом *-less*, що резонує закони конвергенції/дивергенції, семантизуючи явище синкретизму. Суфікс *-less* еволюціонував від (*little – less – least*), тобто його етимон – менше. У дериватах англ. *worthless*, *wageless* спрацьовує повна дивергенція кореневих позначень: ‘відсутність’, ‘негачія’. Полісемантична дивергенція знімається синтаксичним контекстом.

До ключових негаторів лакунікону відносимо лексему *nothingness*, позначену іменниковою лемою. Пор. англ. *Nothing pleased him; not anything; he had nothing to say*. Особливо цінними є лексикографічні спостереження за негатором *nothing* у словниках D₁, D₂, та D₃ [747; 746; 743].

Семантизується неспроможність щось виконати або задовольнити прохання, пор.: англ. *to confess failure, to refuse a request*, укр. *визнати поразку, не виконати прохання*; англ. *to be five feet for nothing / to get it for nothing*, укр. *одержувати щось без грошей*, англ. *to quarrel for nothing = no reason*, укр. *сваритися без причини*; англ. *I can nothing of the book*, укр. *не розуміти суть*; англ. *to make nothing or a few mistakes*, укр. *не брати до уваги*; англ. *to make nothing of the opportunities*, укр. *не використовувати можливість*; англ. *to do nothing to do with*, укр. *не брати до уваги важливі речі*.

Деякі вирази свідчать про синкретичний дуалізм “мало::нічого”, наприклад: англ. *little or nothing of*, укр. *дуже мало*; англ. *to say nothing*, укр. *нічого не сказати*, англ. “*the state of non-existence / the absence of anything whatsoever*”, укр. *стан неіснування*; англ. *total insignificance (realization of one’s own insignificance)*, укр. *стан реалізації власної незначущості*.

Ідея *Nothingness*, на відміну від D₁, представляє значення “небуття” / *non-existence / absence of a thing*. Це вкраплення [746, с. 686] є валоративним для розуміння розбіжностей філософського, лінгвістичного та образного буття. У D₂ [746, с. 686] *nothing* тлумачиться як ідея біфункціональності. Алоніми D₂ [746] розглядаються частиномовно (а) та лексико-семантично (б) Пор. *nothing* типу а) *nothing, not anything at all There’s nothing on TV tonight*. Згадується математична ендозона в образі *naught, zero*. Про метафоризацію свідчать колокації *trifling remarks, sweet nothingness*. Окремо виділяється вираз *for nothing* (без грошей або без причини).

Ознаки реферованих зон перехрещуються з тлумаченням у D₁ [747] (приклади зіставлених у дослідженні словників не повторюються). Ідея *Nothingness* тлумачиться у стилі адаптивних зауважень: *being nothing, non-existence, to pass into nothingness*. Паралельне представлення прикладів оригіналу та їх тлумачення (перекладу) верифікує ідею семантизації: ословлення референтів за допомогою мовних формантів “не” та “без” тобто лінгвістичних негаторів лакунікону.

Семантичне зіставлення дериватів верифікує тезу про те, що ідеографічні синоніми (алоніми) мають тенденцію до синкрети подібності/розхожості. Сукцесивність модифікацій спрацьовує в циклічній динаміці корелюючих одиниць. Лексема *nothing* у D₃ [743, с. 957–958] розглядається в трьох статусах – лінгвістичного та лінгвофілософського буття. На відміну від D₁ [747] та D₂ [746] ознаки в D₃ [743] релевантно ілюструються словом та ситуацією. Окремо фокусується увага на словниковій статті *Nothingness*.

Серед метазнаків корпусної верифікації відсутності фіксуються гіперо-гіпонімічні відношення між значеннями “нестачі”, “малої кількості”, “недоречності”, “непорозуміння”.

Лакунарність (логіко-філософська, когнітивна та лінгвістична) виявляється через значення заперечення, негації, сумніву, умовності, імпліцитності, мовчання тощо під час аналізу словникових статей (англ. *entries*), в дефініціях яких облігаторною є наявність семантичної лема (англ. *lemma, headword*) та алонімів дефінітивних слів. Основні ключові одиниці, що семантизують категорію лакунарності, формують синсет. В УКС дефініції синсету “лакунікон” мають аналогічне представлення [657; 658; 660].

У термінологічному полі англійської та української мов ідея лакунарності представлена рівномірно, пор.: англ. *lacunarity, empty category*; укр. *лакунарність, лексико-семантична пустота*.

Англійська одиниця *lacuna* пройшла шлях термінологізації, тобто процес зміни від конкретного значення до абстрактного. Семантичне наповнення лакуни прозоро відображає перехід *lake (cavity, gap, hole, empty place)* < *lacuna (lack of something)*, що змінюють семантичний вектор “відсутність форми” на вектор “семантична пустота”. Ландшафтний шарм слова лакуна зберігся у семемах “яма”, “некультивована земля”, “пусте місце”, “калюжа”, “заглиблення”. Модифікація слова лакуна знайшла місце у науковій картині світу, де термін позначає відсутність, нестачу, НЩО.

В українській мові лексема *лакуна* має спільні етимологічні витоки зі словом *lacuna*, що засвідчує фонетична подібність та спільні значення “водойма”, “затока”, “лосось”, “резервуар”, “отвір”. Аналіз засвідчує, що значення слів *lacuna/лакуна* стали джерелами для розвитку предметного та термінологічного полів лакунарності. Термінологічне поле є результатом формуванням лакун наукової картини світу, тимчасом предметне – здебільшого наївної картини світу.

Середовищем тлумачення метазнаків лакунарності є лексикографічні статті з релевантними одиницями. До аутентичних словників відносимо D₁, D₂ і D₃, які мають британсько-англійську (D₁) та американсько-англійську представленість

(D₂ і D₃). Зазначені словники опубліковані у 1958 (D₁), 1993 (D₂) та 2005 (D₃) роках [747; 746; 743]. Усі словники подають базові позначення негації і формують категорію лакунарності.

Сема нестачі є ініціальною, первинною щодо повної відсутності, що матеріалізує процес когнітивного мислетворення: від пізнаного до непізнаного, а потім до часткової вербалізації. У семантиці *lack* лексикографи розрізняють значення *non-existent*, що прозоро асоціює з проблемою НЩО. В англійській мові лексема *lack* є етимологічним дериватом слова *lacuna*.

Слово лакуна, як й інші семіотичні знаки маркує тільки частину референта образу айсберга: тільки мала частина є візуальною, а більша частина “знаходиться під водою” [44, с. 13]. Термін лакуна, що подається в “Словнику української мови” за ред. І. К. Білодіда, надає два основних значення лакуни, а саме: позначає порожнечу, анатом. заглибину, тканини організму або його органи, та має лінгвістичне значення – пропуск у тексті [718, с. 440].

В англо-українському словнику за редакцією М. Балли подані більше тлумачень слова *лакуна* – прогалина, пропуск, друк. пропуск, анатом. біол. лакуна, западина, заглиблення, порожнина, пустота, що кореспондують з англійськими відповідниками [688, с. 648]. Звернення до інших лексикографічних джерел УКС [687, 691, 701, 702, 703] відображає, що термін лакуна представлено більш компресивно, порівняно з його дефінітивними характеристиками в АКС. Спільною залишається сема ‘відсутності’.

Інші словники та конкорданси надають ілюстрації та рекомендації щодо вживання рідкісних слів, демонструючи їх оточення. Опис лакуни як знака (∅) може бути надано дескриптивно та пікторіально, пор.: Unicode Character “∅” (U+2205), Name: *empty set* [678].

1.5.2 *Lacuna/лакуна* як базова одиниця лакунології та маркер гіперкатегорії лакунарності: синонімізація і термінологізація лексем *lacuna/лакуна* в англо- та україномовних картинах світу. У науковій картині світу досліджувані слова втратили вихідне топографічне призначення

(“озеро”, “западина”) (див. етимологію) і закріпилися за поняттями “пропуск”, “прогалина” на міждисциплінарному рівні. Значення “озеро”, “яма”, “болото” та “море” більше не пов’язують зі словом *lacuna*/лакуна.

Таблиця 1.10

Лексикографічні алоніми слів і термінів *lacuna*/лакуна

№ з/п	Алоніми слів і термінів <i>lacuna</i> /лакуна та їхні значення	Англомовні лексикографічні джерела (сучасний етап)	Україномовні лексикографічні джерела (сучасний етап)
1.	gap / “прогалина”	Слово <i>lacuna</i> зареєстроване в різних лексикографічних джерелах, що відносять зазначену номінацію, базову одиницю категорії лакунарності до латино-грецьких етимологій, пор.: лат. <i>lāo-īna</i> , гр. <i>lák-kos</i> , англ. “a cavity, a gap, a defect, a hole” [535, с. 59].	Англо-український словник М. Балли дає такі тлумачення слова <i>лакуна</i> : 1) прогалина, пропуск, друк. <i>пропуск</i> ; 2) анат. біол. лакуна, западина, заглиблення, порожнина, пустота [688, с. 648]. <i>Lacuna is blank</i> [688, с. 466]. Лакуна – це прогалина, просвіт, пробіл; ...він мусить заповнити прогалини у своїй освіті... [688, с. 466]. ...he must fill in the ~ s in his education... [688, с. 466].
2.	empty space/ “пропуск”	<i>Lacuna (pl.) lacunae, lacunas is an empty space in a piece of writng, where something is missing</i> [742, с. 786]. <i>Lacuna is a blank space or a missing part, gap</i> [745] ...the evident lacunae in his story... — Shirley Hazzard	1) пролом, провал, щілина; 2) спорт. “вікно” (крізь яке можна пробити м’яч); 3) проміжок, інтервал; 4) прогалина, просвіт, просвіток; 5) пробіл, пропуск (у тексті); лакуна; 6) с.-г. <i>огріх</i> (у посіві); 7) розбіжність (у поглядах тощо), розрив [...] [688, с. 466]. Лакуна – пусте місце, бланк, тире (замість пропущеного слова); пропуск; прочерк [688, с. 466].
3.	cavity/ “западина”		1) анат. порожнина, заглиблення між тканинами організму або його органами; 2) лінгв., літ. пропуск у тексті. лакунарний [715, с. 440].

Продовження табл. 1.10

4.	hole/ pit/ discontinuity/ “заглиблення”	Lacuna is a small cavity, pit, or discontinuity in an anatomical structure[745]	Лакуна – це заглиблення [715, с. 440]... <i>В деяких випадках нальоти бувають розміщені в заглибинах мигдаликів (лакунарна ангіна)</i> ... [715, с. 440].
5.	emptiness/ “порожнина”/ “пустота”	<i>Lacuna is emptiness ...my mind is complete ~</i> [688, с. 466].	Лакуна – це пустота (душевна); спустошеність [688, с. 466] ... <i>провал у пам’яті; я нічого не пам’ятаю</i> ...[688, с. 466].
6.	deficiency/ defect / lack/ “відсутність”/ “брак”	Lacuna is deficiency <i>...despite all these lacunae, those reforms were a vast improvement...</i> — New Republic [745]	
7.	pause / “пауза”	<i>Lacunae is silence, pause</i> [688, с. 466]. <i>in the ~ of night</i> <i>on the ~</i> <i>~ silence</i> <i>~ despair</i> [688, с. 466]. <i>hush, hushaby</i> [688, с. 466].	Лакуна – це пауза; тиша; мовчання; пропуск (при обчисленнях) [688, с. 466]. <i>в тиші ночі;</i> <i>нишком,</i> <i>абсолютна;</i> <i>повна;</i> <i>цілковита;</i> <i>абсолютна тиша;</i> <i>повний розпач</i>
8.	gap “розбіжність”/ розрив	Lacuna is gap <i>This will bridge a gap between us...</i>	Лакуна – це розбіжність (у поглядах тощо); розрив [688, с. 466].

На сучасному етапі слово *lacuna/лакуна* активно вживається в математиці, медицині, філософії та лінгвістиці, розвинувши свої первісні значення і набувши нових диференційних сем, пов’язаних із архісемою відсутності та новими синонімами, які зокрема почали вживатися як терміни вищезгаданих сфер наукового знання.

Лакуна як поняття семантизує “дефіцит”, “дефект”, “помилку”, “прогалину”, “пропуск”, “паузу”, “пусту ланку”, “заглиблення між тканинами організму”, “рідкісну одиницю” тощо, має предметну та абстрактну складові, формує ядерну та периферійну зону гіперкатегорії лакунарності, що підтверджується корпусним зрізом, де воно фіксується з нульовою відстанню до слів *hole* та *lack*.

Архісема ‘відсутність’ має домінантні смисли, які найбільш прозоро виявляються в таких одиницях: 1) *lacuna* / лакуна “заглиблина”; 2) *lacuna* / лакуна “відсутність чогось”, *absence* / відсутність “відсутність когось”, *lack* / брак “брак / нестача чогось”; 3) *nothingness* / ніщо “повна відсутність”; 3) *vaqueness* / непрозорість “непрозорий смисл”; 4) *emptiness* / пустота “пустота”, що є ядерними за лексикографічною і корпусною верифікацією в АКС та УКС.

1.5.3 Дефініції терміна лакуна у наукових картинах світу. Багатовекторність вивчення лакун зумовила й термінологічну розмитість її дефініцій. Для уточнення наявної термінологічної невпорядкованості означень поняття “лакуна” в дисертації спершу було осмислено механізм категоризації тих класів об’єктів, явищ, предметів тощо, які можуть бути об’єднані як лакунарні (або лакуноємні).

Лакунологія оперує логічним терміноапаратом, що містить свою базу в загальному значенні та прототипову (в межах когнітивної лінгвістики) одиницю – лакуна. На сьогодні існує безліч класифікацій лакун, що розглядають лакуни в лексичному, когнітивному та екстралінгвістичному вимірах, функціонально або *pars pro toto* [447, с. 167]. Одна з перших таксономій лакун була розроблена А. В. Федоровим³², який запропонував елімінувати лакуни повною або частковою транслітерацією або транскрипцією; створювати нові слова або словосполучення на основі існуючих елементів мови та морфологічних відношень. Автор завершив представлену класифікацію четвертим способом перекладу, що отримав назву

³²Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): для ин-тов и ф-т иностр. яз. Москва: Филология Три; Санкт-Петербург: филол. ф-т СПбГУ, 2002. 414 с.

“гіпонімічний переклад” (якщо видове поняття перекладається родовим), або ж узагальнено-приблизний переклад [453, с. 171].

У сфері таксономічної організації лакун було виділено їх основні типи: предметні/абстрактні, родові/видові, мотивовані/немотивовані, номінативні/стилістичні, міжмовні/внутрішньомовні, абсолютні/відносні, граматичні, лексичні, семантичні, поняттєві, що стали окремим фрагментом картин світу³³ і набули своїх дефініцій в межах *перекладацького, лінгвокультурологічного, психолінгвістичного, етнопсихолінгвістичного, семіотичного, когнітивного та корпусного* напрямів досліджень.

Початок становлення терміна лакуна датують XVIII ст. в англійських джерелах та XX ст. – в українських. Це зокрема терміни грецького та латинського походження, що продовжують використовуватися за традицією в наукових сферах, у філософії, математиці та медицині, мігрують до корпусного лакунікону. І сьогодні активно використовують теологічні ізоглоси і терміни греко-латинського походження у філософії як у сакральній, так і в наукових сферах, пор.: англ. *sacral lacunae*, укр. *сакральні лакуни*.

Традиційно поняття лакуни пов'язують із доробком Ж.-П. Віне, Ж. Дарбельне (франко-канадська школа лакунології)³⁴ та Е. Піма (Іспанія), які розуміли лакуни як знаки, що постають у процесі перекодування мовних одиниць. Р. О. Будагов пов'язував проблему неперекладності з “темними місцями” [100, с. 144].

Із позицій перекладознавства неможливість знаходження однослівної номінації як словникового еквівалента термінологічно пов'язують із поняттям лакуни як “семантичної прогалини чи лексичного пробілу, відсутність у носія цільової мови можливості висловити окремим словом чи словосполученням

³³ Матханова И. П., Трипольская Т. А. Лакунарность в системе эмотивных средств русского языка (языковая интерпретация эмоции удивления). *Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сборник научных трудов*. Новосибирск: Издательство НГПУ, 2009. С. 7.

³⁴ Darbelnet J., Vinay J.-P. *Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation* / eds.: J. C. Sager, M. J. Haniel. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 359 p.

позначення чогось, яке лексично зафіксоване в мові джерелі” [217, с. 503–533]. Саме така дефініція лакуни закріпилась у цій сфері знання [259, с. 42].

У лінгвокультурології наявні кілька дефініцій лакуни, які є значно ширшими, ніж у перекладознавстві. Термінологічно лакуни визначають переважно як 1) незафіксовані поняття, що відсутні в мові, у колективній свідомості та ментальності соціокультурних спільнот і які відбиває так звана безеквівалентна лексика, що не є відомою певним мовам і етносам [307, с. 5]; 2) невідповідність, яка виникає при зіставленні понятійних, мовних та емотивних категорій двох локальних культур (В. І. Жельвіс) [183, с. 136]. Наявність/відсутність лакун у тій чи іншій мові є показником інтересів, властивим носіям локальних культур. І перед тим як закріпитися в мові однослівно, лакуни компенсуються дволексемними, трилексемними або мультилексемними тлумаченнями.

Лакуни-лінгвокультуреми свідчать про “переповненість або недостатність досвіду однієї лінгвокультурної спільноти щодо іншої” [154, с. 41]. До того ж, коли ми порівнюємо певні культурні ареали, ми виявляємо асиметричну представленість у культурах [224, с. 8], а безеквівалентна одиниця загалом є показником максимально допустимого ступеня національно-культурної маркованості [380, с. 75–76].

Доцільною і методологічно обґрунтованою є дефініція терміна “лакуна” у міжкультурній комунікації, де “все, що в інокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним і вимагає інтерпретації, що сприймається ним як незрозуміле, незвичне, екзотичне, чуже, неточне, помилкове, тобто те, що може залишитися непоміченим або ж інтерпретованим не так, як це було б типовим для носія культури-джерела”, вкладають у термінологічний смисл цього поняття³⁵.

У межах семіотики концептуально валідними є визначення лакуни Ю. О. Сорокіним, який її тлумачить “як невербальну “літеру”, смислово пустоту

³⁵Рябова М. В. Характер ассимиляции культурных смыслов при переводе (опыт лингвокультурного анализа). *Вестник Челябинского государственного университета*. Вып. 30. Филология. Искусствоведение. № 10 (148). 2009. С. 117.

(відсутність плану змісту, пропуск тощо), комунікативну загадку»³⁶.

Тимчасом власне лінгвістичні дефініції лакуни пов'язані з поясненням процесів появи нових форм та відмиранням/вилученням/спрощенням колишніх форм і праформ на всіх рівнях мовної системи: морфем, синтаксем, графем, лексем [439, с. 54]. На думку З. Д. Попової, лакуна – це відсутність одиниці в одній мові за її наявності в іншій. З огляду на такий дефінітивний характер терміна лакуна лінгвісти систематизували лакуни за типами: системно-мовною належністю (міжмовні та внутрішньомовні), (мотивовані й немотивовані), за парадигматичною представленістю (родові та видові), за типом номінації (номінативні та стилістичні), за морфологічною природою (повнозначні і службові) [381, с. 39]. На підставі цієї дефініції терміна лакуна в дисертації сформовано системно-мовний тип лакуніконів. Наявність латентних та потенційних лакун мовної системи об'єктивується її розвитком та самоорганізацією, наявністю семантичних понять глибинного рівня та можливістю словотворення на поверхневій структурі мові [110, с. 24]. Внутрішньомовна/ендоегнічна лакуна – це відсутність лексеми в конкретній мові, що виявляється на тлі близьких за семантикою слів всередині лексичної парадигми.

Відтак, лакуни в мові – це результат спрощення/редукції елементів мовної системи, наприклад, граматичної системи: *граматична лакуна*, редукований артикль, спрощена системи відмінювання, спрощення дифтонгізації на користь монофтонгізації. *Фонетична лакуна* – це вилучення звуку, падіння голосних, редукція приголосних.

Лакуни в мовленні (як другий тип лакуніконів) – це пропуск у тексті, що має специфічне графічне позначення, пауза у спілкуванні, як фоносемантична невимовність, що виникає внаслідок шоку, пригнічення або за інших нейролінгвістичних впливів, які зумовлюють прояви часткової, пролонгованої або

³⁶ Сорокин Ю. А. *Неканоническая русистика: статьи, заметки и реплики*. Москва: Информационно-издательский центр “Бон Анца”, 2009. С. 73.

повної афазії (О. Р. Лурія).³⁷ Лакуни як порожні клітини в культурі теж є різновидом функціонального типу лакуніконів [316, с. 29], які потребують ретрансляції у перекладі нульових понять та заповнення у процесі міжкультурної комунікації [261, с. 326].

Лакуни в когнітивній семантиці корелюють зі створенням нових концептуальних одиниць, що є стратегічно важливими для представників однієї культури та виявляються надлишковими або непотрібними для іншої. З потребою у вербалізації нелексикалізований концепт одержує тенденцію до делакунізації, пояснень, уведення додаткових експліцитацій або ж створення нової мовної одиниці. Когнітивні лакуни як третій тип лакуніконів – це елементи, що очікують на делакунізацію, розкодування це непізнані феномени, непрозорі елементи, специфічні нерозтлумачені знаки глибинного рівня. Когнітивні лакуни виникають, коли певні місця в картині світу є порожніми і які мовна свідомість прагне заповнити [426, с. 73].

Розширюється термінологічна дефініція лакуни за рахунок появи в її тлумаченні тезаурусного значення, яке з'являється через брак знань (англ. *lack of knowledge*) для інтерпретації поняття³⁸.

Наразі формується нова дефініція лакуни як терміна корпусної лінгвістики, під яким розуміють гапакси, а також пустоти та делітації, що можуть фіксуватися лише за наявності текстів зіставлення, паралельного або мультимовного корпусів.

Підводячи попередні підсумки міждисциплінарних дефініцій терміна “лакуна”, зазначимо, що, попри їх різноманітні варіанти, всі вони зберегли архісему відсутності. Таким чином, лакуна – це гіпероніміїчний термін на позначення явищ відсутності в мові, мовленні та когніції, ЛСП якого складають ініціальні гіпоніми первісної наївної картини світу (отвір, яма) та гіпоніми сучасної картини світу (потреба, отвір, відсутність, пауза, нуль, скорочення, відсутність, розрив, головоломка, незнання, нестача, дилема, недолік, порожнеча,

³⁷ Лурія А. Р. Язык и сознание. Москва: Издательство Моск. ун-та, 1998. 335 с.

³⁸ Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. *Культура и текст. Введение в лакунологию*. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. С. 37.

дефект, забуття, загадка, заперечення, натяк, видалення, реалія, гапакс, безеквівалентність, екзотизм та інші), частина з яких термінологізувались у сферах різних наук і які утворюють семантико-термінологічне поле гіперкатегорії лакуарності та наповнюють мовний, мовленнєвий та когнітивний типи лакуніконів (див. рис. 1.5).

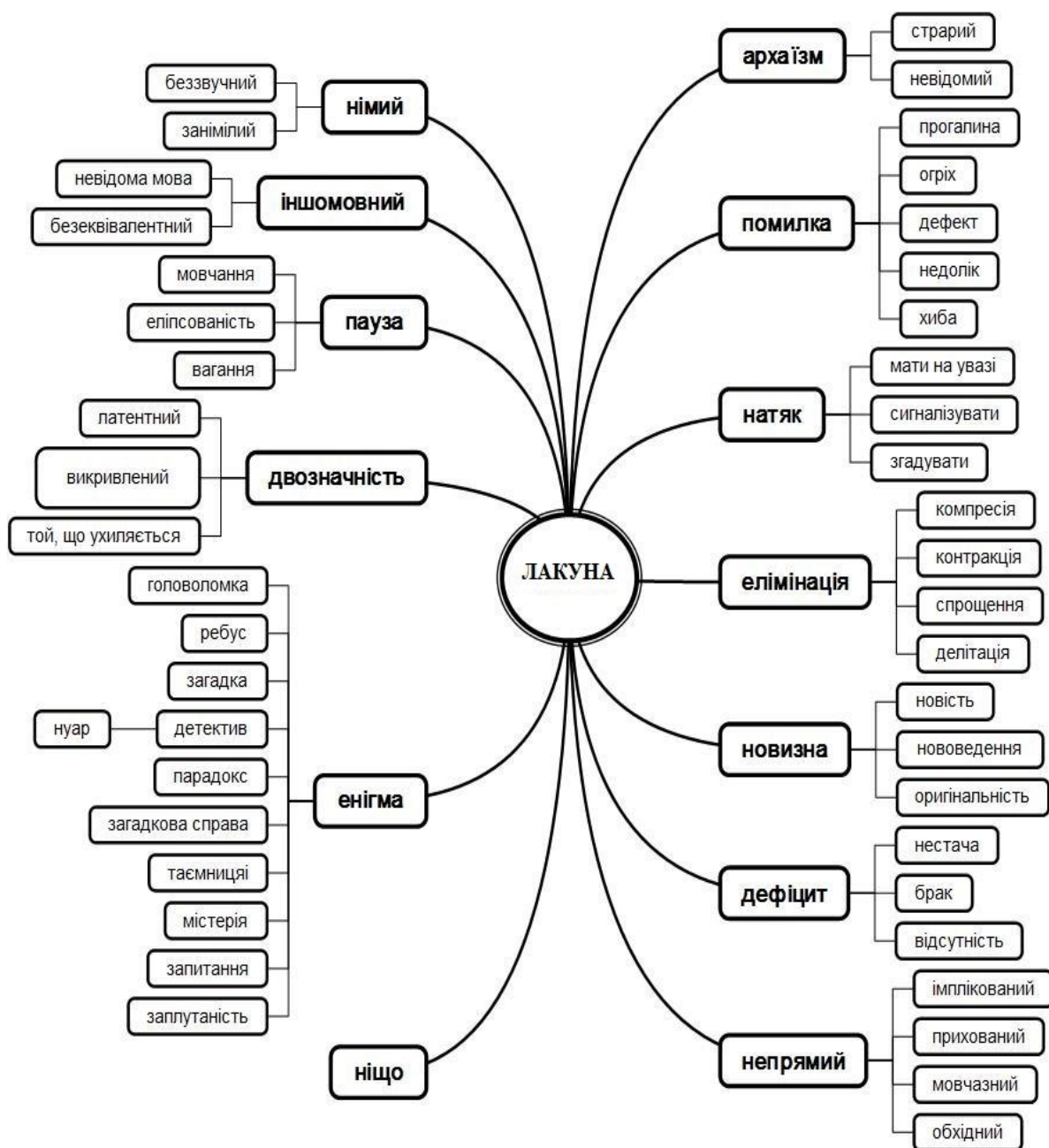

Рис. 1.5 Спільні гіпоніми гіпероніма лакуна в АКС та УКС

Категорійна кластеризація лакун та їх подальша верифікація у корпусах спирається на 1) *принципи* внутрішньомовного (різні стани однієї мови) і міжмовного *зіставлення*, вихідним для яких є *tertium comparationis* (О. О. Борисов, С. М. Іваненко, Н. Б. Іваницька, М. П. Кочерган, А. В. Корольова, В. М. Манакін, Н. Є. Леміш), 2) на ключові положення *теорії складних систем* (А. А. Зернецька, Ю. Є. Кійко, І. Р. Пригожин), зокрема на розуміння змін у стані системи, де має місце точка біфуркації (старт відліку, нове розгалуження, новий стан системи).

На засадах такого підходу в дисертації запропоноване робоче визначення лакуни як когнітивно-семантичного нульового знака, що виникає в момент біфуркації нової форми та/або значення або їх реактуалізації і сигналізує про нову одиницю, що ситуативно, вербально, графічно чи віртуально фіксується в ендозонах мови, мовлення й когніції, утворюючи лакунарний фрагмент картини світу як окремої етнокультури, так і контактних культур. Це визначення є аргументованим поясненням того, що картина світу кожного етносу різниться за характером усвідомлення та сприйняття в даному разі НЕ-БУТТЯ, окремі предмети, референти, явища якого не мають позначення/позначуваного (С. С. Єрмоленко, В. О. Кувакін, В. О. Кутирєв, М. К. Мамардашвілі, А. М. Чанишев).

1.6 Лакунікон як знаково-концептуальний реєстр лакун англословної і українськомовної картин світу

Сукупність лакун залежно від модусів мови (1), мовлення (2) або когнітивної діяльності (3) утворюють три типи лакуніконів англословної і українськомовної картин світу, які кластерізуються як парадигматичний лакунікон – порожні клітини мовної системи [109, с. 92]; синтагматичний лакунікон – пропуски в мовленні, паузи та мовчання [20, с. 5]; когнітивний лакунікон – це (семіотична) складова структури мовної особистості, механізм, що фільтрує інформацію, яка надходить до людини [426, с. 146].

Автором нового терміна *лакунікон* є Ю. О. Сорокін, який розумів під ним лакуносферу і ставив запитання, чи не на часі говорити про те, що в мовну (семіотичну) особистість вбудовано лакунікон, бо він є механізмом-фільтром усієї інформації, яка надходить до мовця [428, с. 146].

Коли в процесі спілкування трапляються елементи чужої культури (або в свідомості людини актуалізується уявлення про щось ВІДСУТНЄ), то спрацьовує механізм елімінації лакуни. Послідовники вченого (Н. Л. Глазачева, В. Д. Нарожна та ін.) наводили переконливі аргументи на користь запропонованого терміна [145, с. 34; 344, с. 340] й витлумачували його також через співвідношення з рівневою структурою мовної особистості (за Ю. М. Карауловим) [226, с. 84–101], завдяки якій складається враження системно-синергетичної організації тих одиниць, що його утворюють.

Під лакуніконом у роботі розуміємо реєстр термінів лакунології та лакун, тобто сумірних лакунарних та лакуноємних одиниць англійської та української мов, які є фрагментами англо- та україномовної картин світу як продукти інтра- й інтеркультур, перекладу та ментальної сфери.

У зв'язку з таким тлумаченням постає окреме питання щодо уточнення понять англо- й україномовна картина світу.

1.6.1 Кластеризація лакун у мовний, комунікативний і когнітивний типи лакуніконів. У дисертації досліджуються фрагменти картин світу з огляду на їх зв'язок із гіперкатегорією лакунарності. Ці картини світу містять одиниці та поняття дотермінологічного й термінологічного лакуніконів.

Кожна культура має мовний та концептуальний лакунікони, в яких явища предметної та абстрактної сфери можуть не мати вербалізації. Саме в такій інтерпретації у роботі вжито терміни “англомовна й україномовна картини світу”, під якими розуміємо сукупність світоглядних та інформаційних знань про лакуни. Лакунікони є фрагментами картин світу, що постійно оновлюються через існування неосмислених та нових понять, що чекають на декодування.

Картини світу – складні ментальні утворення, що утворюють систему, яка забезпечує мовну діяльність: мовну здатність, або компетенцію, включає мовні знання, сформовані ментальними правилами і ментальними репрезентаціями. Услід за О. С. Кубряковою, ми розуміємо картини світу як “ментальну картину мови”, що охоплює як мовні, так і внутрішні, психічні та ментальні стани, а також поведінкові форми, що формуються згідно з архітектурою когніції кожної картини світу [699, с. 30].

Мовна картина світу обіймає наївні та концептуальні уявлення про світ, що історично склалися в повсякденній свідомості конкретного мовного колективу та знаходять відображення в мові, мовленні та когніції. Саме в такій інтерпретації у роботі вжито терміни *англомовна й україномовна картини світу* – синергетичні утворення, які відображають сукупність світоглядних та інформаційних знань про лакуни – поняття, терміни й одиниці, ідентифіковані на основі архісеми ‘відсутність’ і верифіковані на матеріалах корпусів і масивів текстів, що дає підстави визначити лакунікони як їхні фрагменти.

Для фрагментації лакуніконів використовуємо термін ендозона – (від. лат. *endos* внутрішній) для позначення зони з певними внутрішніми характеристиками, відмінними від іншої ендозони, але такими, що все ж таки мають перехресні зв’язки.

Предметне й науково-абстрактне поле лакуніконів кластеризується відповідно до мовної, комунікативної та когнітивної їх зон.

Мовна ендозона містить кластери парадигматичної і панхронної лакунарності; **комунікативна ендозона** з її двома субзонами: міжкультурною та перекладацькою – синтагматичний та культурологічний кластери; **когнітивна ендозона** – кластери поняттєвої і корпусної лакунарності.

Кластеризація лакун у мовний, комунікативний і когнітивний лакунікони відбувалась з огляду на зв’язок її елементів з **архісемою ‘відсутність’**, яка має свої інтегральні та диференційні семи в кожній зі сформованих ендозон в англо- й україномовних наївній та науковій картинах світу.

У первісних наївних картинах світу архісема 'відсутність' має 3 доміантних смислових компоненти (**інтегральні семи**): 1) **водойма**, що розкриваються деференційними семами "ріка", "калюжа", "резервуар", "озеро", "калюжа", "став", "затока", "неглибока морська затока", "гавань", "лосось", "риба"; 2) **заглиблення**, що розкриваються деференційними семами "отвір", "яма, воронка"; 3) **рівнина**, що розкриваються деференційними семами "полотно", "простирадло", "покривало", "пальто", "полотно", "брак води", "крапати", "витікати", "лити воду", "нестача".

Архісема 'відсутність' в сучасній картині світу має нові 5 доміантних ЛСВ, з яких частково збігаються лише два значення: "заглиблення" в наївній картині світу відповідає "отвору" в науковій картині світу та значення з наївної картини світу "брак води" редукується до значення "брак" в науковій картині світу.

Для сучасного наповнення архісеми 'відсутність' характерними є такі інтегральні семи: 1) "отвір", яка актуалізуються диференційними семами "заглиблення", "діра", "порожнеча", "лакуна"; 2) "пустота", яка актуалізуються диференційними семами "відсутній елемент", "відсутня форма"; 3) "пропуск", яка актуалізуються диференційними семами "пауза", "тире", "крапки", "еліпс", "відсутність мовлення", "мовчання", "хезитація", "колапс"; 4) "незбіг", яка актуалізуються диференційними семами "культурний шок", "безеквівалентна лексика", "реалія", "еліпс", "нульовий трансфер"; 5) "брак", яка актуалізуються диференційними семами "відсутня концептуалізація", "гапакс", "делітована одиниця", "нульовий трансфер".

Для мовного типу лакунікону наївної картини світу архісема 'відсутність' актуалізується через інтегральну сему '**отвір**' з її диференційними семами: 'заглиблення', 'діра', 'порожнеча', 'лакуна'. Для мовного лакунікону наукової картини світу актуалізується інтегральна сема "пустота", що розкривається диференційними семами 'відсутній елемент у мові', "відсутня фонетична форма", "відсутня граматична форма", "відсутня лексема".

Для комунікативного типу лакунікону ця архісема актуалізується через інтегральну сему '**пропуск**', що розкривається диференційними семами 'пауза',

‘тире’, ‘три крапки’, ‘еліпс’, ‘відсутність мовлення / мовчання’, а також через інтегральну сему “незбіг”, що представлена диференційними семами ‘культурний шок’, ‘безеквівалентна лексика’, ‘реалія’, ‘еліпс’.

Для когнітивного лакунікону актуалізується інтегральна сема ‘**брак**’, що розкривається через диференційні семи “відсутнє ЛСВ”, ‘відсутня концептуальна ознака’, ‘делітована одиниця’, ‘нульовий трансфер’.

В першу чергу, *унікальні елементи* вихідної мови та культури (ізоморфні елементи), ідентифіковані нами як лакуни в приймаючій мові та культурі, формують мовний інтерлінгвістичний лакунікон. Мовний лакунікон оформлений за рахунок лакун мовних систем. Лакунами виступають елементи спрощення та редукції – нульові знаки, а також терміни, що функціонують на їхнє позначення; незвичні мовні елементи, що важко декодуються в межах однієї мови та культури; нові слова та архаїзовані елементи.

Пропуски та паузи кваліфікуються як лакунарні елементи комунікативного лакунікону. Специфічні елементи в одній культурі є лакунами, які верифікуються в міжкультурній комунікації. Лакунікон комунікативної ендозони містить терміни, що були утворені на основі існуючих термінів на позначення *перекладацьких трансформацій*.

Когнітивний лакунікон містить лакуни понять (когнітивні метафори) та термінів корпусної лінгвістики, делакунізація яких пов’язана із семантикою декодування. *Рідкісні елементи*, що визначаються нами як гапакси в межах корпусів зіставлення формують **корпусний лакунікон**.

Лакунарні когнітивні сценарії, набір алюзій та неосмислених референтів можуть бути розтлумачені або ж залишитися лакунарними через невизначеність, гібридизацію, деканонізацію тощо [543, с. 16].

Лакунікон когнітивної ендозони – це також когнітивні/тезаурусні труднощі, що дозволяє визнати лакуну знаком найвищого рівня абстракції, яка використовується в усіх ендозонах та є головним актантом когнітивного сценарію: **МОВА, МОВЛЕННЯ та КОГНІТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ**.

Відповідно, три типи лакуніконів у роботі оформлені тритично за когнітивним сценарієм “МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ” і становлять фрагменти англомовної і україномовної картин світу.

Як **мовні картини світу** вони мають спільні ознаки та різняться, що зумовлено природою та функціонуванням різних семіотичних систем. Для кластеризації мовного типу лакунікону як фрагмента мовної картини світу вживаємо термін “мовна ендозона лакунарності”, що має вузький парадигматично-знаковий і панхронний вектор, наприклад: англ. *scissors*, укр. *ножиці* ілюструють в лакуніконі термін “стерта множина”.

Стартова картотека **мовного лакунікону** включає терміни і поняття, що належать до: фонетичних лакун (англ. *nasal consonants* (носовий приголосний); [ŋ] (нг) – *дзвінкий м’якопіднебінний носовий*); граматичних (англ. *the English articles* та поняття, що їх ілюструють) *the/an(a)/zero article*, укр. *категорія означеності/неозначеності*, що в українській мові не виражається через артикль (натомість може додатково позначатися займенниками); лексичних (англ. термін *irregular nouns*, що не має відповідника в українській мові, поняття, що його ілюструють: англ. *focus – foci, deer – deer*; синтаксичних (англ. термін *the strict syntactic connectedness* (фіксований порядок слів в англійській мові); термін укр. *полінегація* в українській мові, що розкривається поняттям: *множинне заперечення*; архаїчних (англ. *iron horse (a steam locomotive / паровий локомотив)*, укр. *дóсвітки* (вечорниці, зустрічі з танцями для неодружених), укр. *щотниця* (арифметика); неологічних (англ. *brunch (“meals between breakfast and lunch” / бранч)*, укр. *брифінг* (від англ. *briefing* – “коротка офіційна зустріч”).

Для синтагматичного кластеру **комунікативного лакунікону**, що має культурологічну та перекладацьку субзони, загальним вектором є мовленнєві характеристики лакунарних лем та входження його понять і термінів до різнофахових мультимовних корпусних дискурсів за виокремленими ключовими словами, наприклад: поняття англ. *(channel) zapping*, укр. *чумак* ілюструє в корпусному лакуніконі термін “абсолютна лакуна”.

Комунікативна ендозона також представлена нейрофізіологічними й комунікативними пропусками в мовленні, що в дискурсі АКС та УКС репрезентуються графічно знаком *тире*, *трьома крапками* та *редуплікованими знаками* і позначається низкою термінів. До культурологічного кластера комунікативної ендозони ввійшли “екзотизми”, “етноніми”, “ксеноніми”, “культуреми”, “реалеми”, яким відповідають поняття, що їх ілюструють, наприклад: культуреми (англ. *ostracizer*, укр. *вигнанець*); безеквівалентні одиниці (англ. *octuple* – те, що складається з восьми частин); реалії (англ. *omnibus*, укр. *опришки* (учасники селянського повстанського руху в Галичині, на Закарпатті, Буковині проти польської шляхти); екзотизми (англ. *childfree* (добровільно бездітні); укр. *бандура*); етноніми (англ. *Gypsy*; укр. *роми* (розм. група народів індійського походження), *ляхи*, *пшеки* (розм. поляки)); ксеноніми (англ. *Horak* (*український танець*), укр. *Букінгемський вартовий* (*королівський вартовий* від англ. *Queen's/King's guard*, *охорона Букінгемського палацу*)).

Перекладацька субзона **комунікативного лакунікону** комунікативної ендозони має низку термінів, з якими співвідноситься різні поняття на позначення лакунізованих та делакунізованих одиниць, наприклад, термін “безеквівалентна лексика” проілюстровано безеквівалентною лексичною одиницею укр. *козак*, англ. *kozak*.

Деякі лакунарні одиниці перекладацької субзони не мають однослівного відповідника в англійській та українській мовах, компенсовані мультилексемним тлумаченням, пор.: укр. *суржик*, англ. *slanguage*; англ. *afterthought* (думка, що прийшла в голову занадто пізно), англ. *eye-opener* (щось, що викликає сильне здивування; щось, що відкриває людині очі на дійсний стан речей); англ. *octuple* (щось, що складається з восьми частин).

Лакуни перекладацької субзони складаються з компенсованих одиниць з однослівними делакунізаторами – згадані вище приклади: англ. *slanguage*, укр. *суржик*), з полілексемними делакунізаторами: укр. *Майдан* – англ. *the movement in Ukraine for the integration into Europe, also known as Euromaidan*); із запозичених одиниць (з інтермовним дзеркальним перенесенням, коли делакунізація

відбувається шляхом запозичення, через калькування, транслітерацію, транскрипцію; неадаптовані лакуни можуть зберігати написання мовою оригіналу: англ. SUV (від англ. *Sport utility vehicle*), укр. УКРОП.

Когнітивна ендозона **лакуніконів** – це концептуальні картини світу, які включають терміни та поняття на позначення фонових або специфічно-орієнтованих знань, що пов'язані із семантикою декодування і становлять семантико-поняттєві тезауруси англійської і української мов з розгалуженим набором синонімів, а також терміни і поняття корпусної лінгвістики: леми, гапакси, вирівнювання паралельних бімовних і мультимовних текстів тощо.

1.6.2 Кластерна верифікація лакун та етапи укладання лакуніконів англомовної і україномовної картин світу. Відповідно до даних першого українського словника “лакунарію” (“Словник лінгвоциду”) [449], створених частотних словників, підкорпусів (англ. *subcorpora*) в межах більших корпусів (BNC, COCA, КТУМ) [793, 798, 780] та наявних уже моделей лакунікону (І. Ю. Марковіна, І. Панасюк, Ю. О. Сорокін) [429, 316, 626] у роботі представлено власну модель для впорядкування даних (термінів та понять лакунології та корпусу лакун АКС та УКС), що особливо важливо для сучасної лексикографії та укладання словників нового покоління (Н. П. Дарчук) [162].

Лінгвістичний аналіз, що передував укладанню реєстру термінів та понять лакунології, передбачає декілька етапів, які зумовлюються завданнями конкретного етапу.

Перший етап – це компонентний аналіз одиниць лакунології АКС та УКС, що увійшли до лакуніконів різних ендозон на основі включення однієї частки (лексичної, семантичної як актуальної, так і віртуальної (відсутньої) до ЛСП відсутності). В корпусі COCA компаранти від базового слова *lacuna* порівнюємо за допомогою вбудованого аналізатора. Результати свідчать про входження складників до ЛСП відсутності, що засвідчує входження до їх семного складу компонентів на позначення відсутності, негачії, заперечення та інших складників, що демонструють семантичну близькість з базовим словом *lacuna*.

Корпуси СОСА, *Roget*, *КТУМ* є основними через високу розгалуженість та можливість розширення ЛСП на основі алгоритму фонетичної подібності, який є вбудованим в електронний корпус *Roget*. Таким чином, стартова картотека одиниць лакунології виявлялась через морфологічні (генетичні деривати) та семантичні похідні слів *lacuna* / *лакуна*.

На другому етапі укладання реєстру одиниць лакунології стало формування ендозон, в які накопичуються різні за структурою одиниці лакуніконів.

Так, лексичні лакуни, що виявляються через *tertium comparationis*, формують окремий підкорпус одиниць лакунології (мовний, культурологічний, перекладацький лакунікони), мовленнєві пропуски містяться як в усному мовленні, так і позначаються в писемному дискурсі різними синтаксичними знаками (тире, три крапки, редуplikовані знаки на позначення мовчання та знаки пауз при членуванні текстів), формуючи окремий синтагматичний лакунікон, інші форманти непрозорості (семантичні лакуни) когнітивного лакунікону виявляються в тому числі через текстові делакунізатори в масивах текстів-перекладів (корпусний лакунікон), що містять рідкісні слова, гапакси, алюзії тощо.

Третій етап – це формування бази даних, що уміщує терміни, поняття лакунології, корпус лексичних, перекладацьких та культурних лакун, а також рідкісних слів та понять. На четвертому етапі стартова картотека лакунології доповнюється модулем пошуку лакун через делакунізатори, а також пошуку малочастотних елементів (гапаксів) в обраних масивах текстів. На цьому етапі залучаються корпуси для формування власного вузького дослідницького корпусу.

Основа лакунікону була верифікована як група морфологічних та семантичних дериватів, що стала стартовим реєстром для роботи з іншими машиночитними тестовими файлами (для розширення бази корпусного лакунікону, який було скопійовано у вузький дослідницький реєстр понять і термінів лакунології (корпусний лакунікон) за когнітивним сценарієм **МОВА, МОВЛЕННЯ ТА КОГНІЦІЯ**).

Цей сценарій передбачав реєстрацію лакун за ендозонами і субзонами, за кластерною категоризацією (за парадигматичним, синтагматичним, панхронним, культурологічним, поняттєвим та корпусним кластерами), які впорядковано як алфавітно-нумеральна мережа термінів та понять лакунології АКС та УКС на основі виокремлення в кожній лакуні архісеми ‘відсутність’, в тому числі міжмовних лакун та гапаксів, що також додано до синсету³⁹ “лакунікон” (деревоподібної фонетико-граматичної, лексичної, комунікативно-функціональної, міжкультурної, перекладацької та семантико-когнітивної структури з архісемою ‘відсутність’, що є “корінням” цього дерева, яка актуалізується в його стовбурі, гілках і гілочках).

За таксономічну основу обраний зонований поділ лакуніконів (див. табл. 1.11), сортування та фільтри якого забезпечили поділ за групами (ендозонами) (див. табл. 1.12), які були визначені нами як мовна ендозона: 1) парадигматичний кластер, 2) панхронний кластер, комунікативна ендозона: 3) синтагматичний кластер, 4) культурологічний кластер та 2 субзони: перекладацька та міжкультурна, когнітивна ендозона: 5) поняттєвий кластер, б) корпусний кластер.

Таблиця 1.11

Наповнення лакуніконів термінами й поняттями

A	B	C	D	E
1	Терміни УКС	Terms АКС	Ендозона	Ілюстрації
57	атавізм	atavism	Когнітивна ендозона	<i>Русь, Чудь, нілізім</i>
124	когнітивна метафора	cognitive metaphor	Когнітивна ендозона	<i>Ten Little Niggers, Ten Little Indians</i>
179	НПЦО	NOTHING	Поняттєвий кластер	англ. absence, укр. Відсутність
258	афазія	aphasia	Когнітивна ендозона	an inability to formulate language
259	∅	Eurodicautom	Когнітивна ендозона	термін split (Morse telegraphy)
260	∅	verbification	Когнітивна ендозона	verbification cometa / comet
131	конденсація	blending	Мовна ендозона	укр. суржик, англ. slanguage
119	категоріальні концепти		Панхронний кластер	ПРОСТІР, ЧАС
142	корпусна лема	corpus-based lemma	Корпусний кластер	Базова форма work
203	побутові концепти		Панхронний кластер	HOUSE, КОЗАК, БОРИЩ

³⁹ Примітка: від англ. *synset of sister terms*, що запозичено зі структури синсету *Wordnet*. Див.: Oliveira H., Gomes P. Revisiting the ontologising of semantic relation arguments in wordnet synsets. *Natural Language Engineering*, 2016. Vol. 22. Issue 6. P. 819–848. URL: doi:10.1017/S1351324915000212 (дата звернення: 12.08.2017).

Стартова картотека “лакунікон” (ініціальний реєстр) містить машиночитні лакуноємні й сумірні лакуни англомовної й україномовної картин світу. Її доповнено реєстром гапаксів, бібліотекою *tmx*-бітекстів, що формують паралельний англо-український корпус для пошуку делітованих елементів (лакун).

Таблиця 1.12

Зонування корпусного лакунікону АКС/ УКС

1	АКС	УКС	Ендозона/кластер	Глюстрації
3	abbreviation	абрєвіатура	Когнітивна/поняттєвий	укр. АРМ; англ. НМІ (автоматизоване робоче місце)
4	subject lacuna	предметна лакуна	Мовна/парадигматичний	англ. <i>octuple</i> / укр. Ø (щось з восьми частин)
6	partial lacuna	часткова лакуна	Мовленнєва/міжкультурний	англ. <i>bright orange flight recorder</i> ; укр. чорна скринька
103	the English article	ø	Мовна/парадигматичний	англ. <i>indefinite/definite/zero article</i> , укр. Ø лакуна
106	be-deletion	ø	Мовна/парадигматичний	укр. Ø (лакуна)
107	irregular nouns	ø	Мовна/парадигматичний	англ. <i>focus – foci, deer – deer</i> ; укр. Ø (лакуна)
114	erased duality	стерта двоїна	Мовна/парадигматичний	англ. <i>scissors</i> ; укр. <i>ножиці</i>
116	ellipsis	еліпс	Мовна/парадигматичний	англ. ...; укр. ...
117	lac-derivatives	деривати <i>lac-</i>	Мовна/панхронний	англ. <i>lach</i> ; укр. [лак]
132	NOTHING	НІЩО	Когнітивна/поняттєвий	лакуноємна одиниця
141	translation lacuna	лакуна перекладу	Мовленнєва/міжкультурний	англ. <i>Take your time</i> ; укр. <i>Не поспішай</i> .
197	archaism	архаїзм	Мовна/панхронний	укр. <i>аероплан</i> (літак)
779	culture-specific	культуронім	Мовленнєва/міжкультурний	англ. <i>omnibus</i> , укр. <i>омнібус</i>
896	ambiguity	двозначність	Мовленнєва/міжкультурний	англ. <i>not know Shale from Shinola</i> ; укр. <i>не відрізнати</i>
920	deletion	делітація	Когнітивна/корпусний	англ. (лакуна)/укр. (лакуна)
944	culture bump	мовна мотивація	Мовленнєва/міжкультурний	англ. <i>cabbage, cauliflower</i> , укр. <i>капуста, цвітна капуста</i>
961	transfer	трансфер	Мовленнєва/міжкультурний	англ. <i>coroner</i> , укр. <i>коронер</i> (слідчий відділу вбивств)
1183	concept lacuna	концептуальна лакуна	Когнітивна/поняттєвий	англ. <i>baby-farm</i> ; укр. <i>родина-утримувач нерідних дітей</i>
1256	realia	реалія іноземної мови	Мовленнєва/міжкультурний	англ. <i>drugstore</i> ; укр. <i>булава, тризуб, рушник, писанка</i> .
1257	reduced letter/sound	спрощення	Мовна/парадигматичний	англ. <i>peugeot</i> ; укр. <i>син ь/синій, радіс ть /радісний</i>
1258	cognitive metaphor	когнітивна метафора	Когнітивна/поняттєвий	англ. <i>Ten Little Niggers, Indians</i> , укр. <i>Десять негринят</i>

Верифікація терміна *lacuna* та інших термінів відбувалася на основі доступних термінологічних баз даних⁴⁰, які активно використовують як у лінгвістичній, так і в інших сферах (див. рис. 1.6).

Рис. 1.6 Перевірка термінів у базі даних міжнародної сертифікації ISO

⁴⁰ <https://www.iso.org/obp/ui/>

У 1975 році була створена термінологічна база даних “Eurodicautom” для використання перекладачами та співробітниками Європейської комісії. ІАТЕ (англ. *Inter-Active Terminology for Europe*, укр. *інтерактивна термінологія для Європи*) – це багатомовна база даних термінів, які використовують у документах Європейського Союзу (рис. 1.7).

Рис. 1.7 Проект ІАТЕ “інтерактивна термінологія для Європи”

Проект було запущено в 1999 році для надання єдиного доступу до всіх ресурсів із термінології Євросоюзу для спрощення доступу до інформації, а також для забезпечення стандартизації серед органів ЄС⁴¹. У 2004 ІАТЕ почала використовуватися в інститутах і агентствах ЄС. 28.06.2007 року база ІАТЕ була офіційно відкрита для вільного доступу⁴², що уможливило верифікацію одиниць лакуніконів (рис. 1.8).

The screenshot shows the IATE website interface. At the top left is the IATE logo. On the right, there is a language dropdown menu set to 'English (en)', and links for 'Search Screen', 'Help', 'Back to results', and 'Feedback'. Below the header, a search result is displayed for the term 'split' under the domain 'Communications'. The result includes a definition, reliability, term reference, term note, and date.

Domain	Communications
Definition	unwanted spacing condition of short duration occurring during the reception of a marking portion of a dot or a dash signal causing mutilation of the received signal
<i>Definition Ref.</i>	IEV 55-70-240
Term	split
<i>Reliability</i>	3 (Reliable)
<i>Term Ref.</i>	IEV 55-70-240
<i>Term Note</i>	in Morse telegraphy
<i>Date</i>	24/09/2003

Source: COM IATE ID: 1370668

iate diffusion version 1.18 © Copyright Disclaimer Download IATE About IATE FAQ IATE 2 Contact us

Рис. 1.8 Верифікація одиниць корпусного лакунікону в базі ІАТЕ

⁴¹ <http://lab314.brsu.by/kmp-lite/kmp2/OTT/tLecture/tBasesData.htm>

⁴² <http://iate.europa.eu>

Деякі з яких виявились зареєстрованими в електронній базі та мали позначення пропуску. Так, для англомовного терміна *split*, сферою вживання є телеграфія Морзе, надається наступна дефініція: позначення того, що отримані сигнали можуть бути *розірваними* непотрібним пропуском крапок та тире, що позначають передачу сигналів.

Для подальшого упорядкування лакуніконів було виявлено гапакси в паралельних і мультимовних корпусах, зокрема і в ретрансльованих версіях перекладу англомовних творів українською мовою за допомогою програми *ParaConc* та частотного аналізатора “*MonoConcEsy*”. Завершальна картотека лакунікону названа корпусним лакуніконом як результат когнітивно-креативної наукової діяльності дослідника з упорядкування термінів і понять лакунології АКС та УКС, модель якого може бути використана для побудови та тестування інших дослідницьких корпусів.

Термінозони лакун і загальноновживані лакуни було верифіковано у корпусах за допомогою таких інструментів, як аналізатори, програми частотного аналізу, конкорданси. Корпусний реєстр лакуніконів має свої ендозони, що дозволяє намітити обриси типу словників із лакунології та визначити їх функції. Реєстр лакунології придатний для систематизації майбутніх словникових статей і організації макро- та мікроструктури словників із лакунології, які можуть бути розроблені за певними принципами нормування, індексації, визначення розміру дефінітних визначень: від нормованого (для паперового варіанта) та до формату без обмежень (для електронних баз, що наповнюють електронні словники).

До одиниць мовного лакунікону віднесено такі терміни: консонантна редукція, фонетичне оглушення, редукованість голосних, нульові морфеми; до термінів синтагматичної лакунарності – компресію повідомлення, згортання фрази, риторичні питання, синтаксичний нуль, лакуни редуплікації (англ. *quack-quack*; укр. *канкан*), спрощення подвійних словосполучень в перекладі (англ. *like peas and carrots* – укр. *завжди разом*); укр. *цілком і повністю* – англ. *entirely*.

Одиниці когнітивного лакунікону містять тезаурусні лакуни, корпусні леми, конкордансні ілюстрації, семантичну лакунарність, семантичне звуження значення і конкретизацію, синкретизм значення. Усі терміни мають ознаки кросреференції. Так, термін “тезаурусна лакунарність” когнітивної ендозони, що ілюструється поняттям англ. *baby-farm* на позначення родини, що приймає дітей на виховання за плату, прагне також до кластера культурологічної лакунарності, оскільки має специфічні культурні риси. Злиття ендозон простежується в одиницях блендингу, як, наприклад, англ. *slanguage*; укр. *суржик*, що є терміном мовної ендозони, поняттям комунікативної ендозони та терміноодиницею когнітивної ендозони.

До термінів на позначення панхронної лакунарності відносимо лакуни дивергентних та конвергентних фонетичних реконструкцій, новотвори, нові терміноодиниці, неіснуючі поняття, неіснуючі слова, стерті слова та поняття, архаїзми, реліктові форми, рефлексии, праформи, етимологічні дублети.

Таксономія лакун вміщує різнорівневі складники категорії лакунарності в парадигмі відсутності. Накопичення поняттєвих елементів зумовлює необхідність формування структури категорії лакунарності за принципом прототипової міжрівневої та ієрархічної організації субкатегорій в англійській та українській мовах. Лакуна витлумачується як екстратекстуальне включення (*lacuna=extra-textual addition, footnote, hyperlink*, чисельний або знаковий ідентифікатор {*}), що задається представниками зіставлюваних лінгвокультур (перекладачами) несиметрично і по-різному інтерпретується через незбіг тезаурусної бази та локально обмежені можливості декодування (володіння мовою, знаннями, різним досвідом).

В текстових масивах на лакуну вказує наявний у тексті-перекладі делакунізатор, який позначається через чисельний або знаковий ідентифікатор. Виявлення лакун у паралельних двомовних текстах було простежено під час редагування даних до-перекладацької та перекладацької пам'яті із залученням програми у форматі *txt (Unicode 8)*, *excel* та *tmx*. Після вирівнювання текстів

оригіналу та перекладу за допомогою програми *Wordfast* знаходимо делітовані елементи.

Текстові лакуни, синтаксичну неконсистентність тексту, невідповідність, пропуски знаходимо для аналізу та запису в перекладацьку пам'ять в автоматичному режимі. Архітектоніка лакунікону має адгерентну схематизацію, що є фільтром, який сортує (перевіряє) всю інформацію.

Висновки до розділу 1

Лакунологія як наука пройшла в своєму становленні шість основних етапів, результатом яких стало формування її власної категорії – лакуарності й визначення базової гіперонімійної одиниці, якою є лакуна та її гіпоніми: культурами, безеквівалентна лексика, реалеми тощо, а саме: 1) практично-перекладознавчий, представники якого звернули увагу на ті явища, які становили труднощі в перекладі і були дотичними до таких понять, як часткова еквівалентність і безеквівалентність; 2) лінгвокультурологічний, за якого в процесі тривалих дискусій дослідники дійшли висновку про те, що певні реалії, культурами та інші подібні феномени не мають відповідників у контактних лінгвокультурах; 3) етнопсихолінгвістичний, у межах якого було розпочато розроблення теорії і методології для вивчення вищеназваних культурно-специфічних понять, об'єднаних синкретичним терміном-гіперонімом “лакуна”; психолінгвістичний, в рамках якого було продовжено опрацювання методів пошуку еквівалентів для елімінації лакун етнічного і психологічного характеру; 4) прагмалінгвістичний, представники якого розглядали лакуни як випадки нульової анафори та катафори з відсутнім дейксисом; 5) когнітивно-семіотичний, пов'язаний із процесами переходу знака з однієї семіотичної системи в іншу, що зумовлюють творення лакуни на місці попереднього перебування знака; 6) корпусний, новий напрям лакунології, в якому пріоритетним стає дослідження процесу і механізмів делакунізації у різних типах корпусів.

Спираючись на результати зусиль наукових шкіл і, насамперед, під впливом синергії філософської та лінгвістичної наукової думки вдалося розкрити онтологічну сутність гіперкатегорії лакуарності та здійснити подальше її пізнання крізь призму феномену НЩО (завдяки обговоренню дискусії навколо “небуття/буття” і “буття/небуття”) як відсутності елементів у мові, комунікативній діяльності та когніції.

Проблематика лакунології локалізована у таких основних напрямках, як етнопсихолінгвістичний, комунікативний, семіотичний, когнітивний, дискурсивний, а також у теорії мовленнєвих актів, теорії комунікативних невдач, засадничим для яких є філософський (з огляду на онтогносеологічну базову складову НЩО/ВІДСУТНІСТЬ).

Гносеологія як шлях до пізнання поняттєвого категорійного статусу лакуарності з її онтоприродою НЩО/НЕ-БУТТЯ ґрунтується на такій дистинктивній ознаці, як ВІДСУТНІСТЬ, відповідно до якої безліч лакуоємних елементів поєднуються у відповідні кластери (групи) і зони. Парадигматичний, панхронний, синтагматичний, культурологічний кластери характерні для лакуарності як лінгвістичної категорії, яка простежується на всіх мовних рівнях: фонологічному (вилучення, редукція, спрощення тощо), граматичному (категорії: означеності/неозначеності, числа, відмінка, знаки пунктуації (три крапки, тире) тощо), лексико-семантичному (полісемія, синонімія, омонімія тощо), а також реалізується в мовленні (мовчання, пауза, пропуск та ін.), у перекладацькій і міжкультурній діяльності. Як когнітивна категорія лакуарність систематизує кластери лакуоємних і сумірних явищ, пов’язаних концептуальними зв’язками у корпусах текстів.

Виходячи з цього, гіперкатегорія лакуарності з її шестикластерною організацією (парадигматичною, панхронною, синтагматичною, культурологічною, пізнавальною і корпусною) дала змогу систематизувати реєстр лакун у три типи лакуніконів (мовний, комунікативний і когнітивний) як фрагментів англійської та української картин світу.

Лакунарність є міждисциплінарною категорією зі своїм апаратом термінологічних одиниць, що має характеристику “циклічна повторюваність”. Як лінгвістична категорія лакунарність відображає процеси вилучення, редукції, спрощення, що є універсальними мовними процесами. Поняттєва категорія лакунарності має свою онтологію: розвиток лакунікону розпочинається з наївної картини світу від денотативної номінації до терміна. Категорія лакунарність – це когнітивна структура, концептуальний феномен/клас, що складається з лакун різних рівнів, когнітивних гештальтів та ментальних формотворчих елементів, об’єднаних родо-видовими відношеннями. Категорія лакунарності поповнює ряд актуалізованих репрезентантів мовної системи та має свою базову прототипну одиницю – “лакуна”.

Лакуни як когнітивно-семантичні нульові знакии виникають в момент або біфуркації нової форми і/або значення. Їх реактуалізація сигналізує про нову одиницю, що ситуативно, вербально, графічно чи віртуально фіксується в ендозонах мови, мовлення й когніції, утворюючи лакунарний фрагмент картини світу як окремої етнокультури, так і контактних культур. Це визначення є аргументованим поясненням того, що картина світу кожного етносу різниться за характером усвідомлення та сприйняття у даному разі НЕ-БУТТЯ, окремі предмети, референти, явища якого не мають позначення/позначеного.

Під лакунами у дисертації розуміємо лакунарні та лакуноємні одиниці, сумірні в зіставляваних мовах в ендозонах мови, мовлення і когніції, а також несумірні одиниці в межах однієї мови, наприклад, гапакси (рідкі слова), делітовані елементи, що виявляються у процесі зіставлення текстів оригіналу та перекладу (під час аналізу корпусів паралельних текстів) і маркуються делакунізаторами, на які вказують чисельні або знакові ідентифікатори в текстах перекладу.

Отногносеологічна сутність категорії “НІЩО”/*Nothingness* дала змогу виявити її витоки в індоєвропейському, прагерманському і праслов’янському етимонах, в основу яких покладено архісему ‘відсутність’, генетичний фономорфологічний матеріал (словотвірні деривати) яких сприяв виявленню

інтегральних і диференційних сем ‘пустоти’, ‘прогалини’, ‘браку/нестачі чогось’ тощо, що дали змогу розкрити витoki наївних уявлень про лакуни та визначити шляхи семантичних переходів між розвитком подальших значень цього слова і набуття ним термінологічного статусу.

Відповідно до трьох ендозон лакуніконів, згенерованих на основі лексикографічних дефініцій понять лакунології, визначено термінологічну одиницю для кожної з них: 1) *lacuna/лакуна* – мовної ендозони, 2) *gap/пропуск* – для комунікативної і 3) *absence/відсутність* – для когнітивної, категоризовані на основі їх онтологічної сутності, якою є категорія NOTHING/НІЩО, і позначені інтегрованою семантемою – лакунема.

Важливим етапом стало подальше формування ЛСП відсутності через аналіз лексикографічних складників та їхньої верифікації у корпусі СОСА. Вхідження до ЛСП відсутності засвідчують корпусні дані. Аналіз англomовних лексикографічних джерел підтвердив входження анонімів слова лакуна до ЛСП відсутність. В корпусі української мови КТУМ зіставляємо з виявленими одиницями в корпусі СОСА та знаходимо відповідники для входження його компонентів в україномовний синсет, що розбудовується за рахунок гіпонімів гіпероніма *lacuna/лакуна*.

Виходячи з етимологічного та компонентного зрізів складників лакуносфери, відтворюємо складові в змодельованому лакуніконі, що визначається нами як синсет. Розуміння архісеми ‘відсутність’ як ключового конструкта лакунікону надає можливість відтворити лакунікон як когнітивний механізм з інтегральними та диференційними семами, що дозволив впорядкувати його за виділеними кластерами у корпусний реєстр, відкритий до наповнення. Для зонування лакунікону було згенеровано 3 ендозони для роботи з даними мовної ендозони (парадигматичний та панхронний кластери), комунікативної ендозони (синтагматичний та культурологічний кластери з виокремленням перекладацької та міжкультурної субзон) та когнітивної ендозони (поняттєвий та корпусний кластери).

Для мобільності використання лакуніконів є можливість переформатування його ендозон в інші формати. Створений дослідницький корпус лакун може бути розширено через використання додаткових програмних рішень, а саме: через статистичний модуль для пошуку нечастотних слів, пошук лакун через ідентифікатор, а також через знаходження лакун у паралельних корпусах. Всі ці функції виконуються окремо в різних програмах: через статистичний аналізатор *MonoConc*, за допомогою програми *Wordfast* для аналізу лакун паралельних текстів, шляхом програмного методу для знаходження ідентифікаторів (чисельних або знакових) у заданому текстовому масиві.

Створений у такий спосіб реєстр лакун накопичувався в базу даних *Excel*, яку можна поповнювати з огляду на розширення стартового реєстру додатковими поняттями та термінами лакунології; сумірними лакунами зіставляваних мов, які постійно оновлюються; корпусом нечастотних слів в межах заданих текстових масивів; а також делакунізаторами в мовах перекладу, що опосередковано вказують на існування лакун, формуючи разом стартовий реєстр лакуніконів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛАКУН АНГЛОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ

2.1 Міждисциплінарний підхід до виявлення й систематизації лакун як фрагментів картин світу

Методологічний шлях до наукового пізнання будь-якого мовного явища ґрунтується на світоглядних засадах співвіднесення отриманих даних із іншими фундаментальними науками і, в першу чергу, з філософією [55, с. 89]. Виходячи з цього, методологія виявлення лакун передбачає застосування міждисциплінарного підходу, в основу якого покладено сукупність методів і методик для здійснення даного процесу. А оскільки лакунологія як наука має філософське підґрунтя [164; 173; 316; 552; 561; 580; 580; 657; 658], то її методологічна база спирається на такі принципи: експансіонізму (широкої міждисциплінарності, експланаторності (достатньо аргументованої науково-пояснювальної бази), культурного детермінізму (характерного при актуалізації лакунарних явищ, що мають місце при зіткненні культур), функціоналізму (який є визначальним для верифікації лакун) та синергетичної системності (дотримання балансу при вивченні лакун як явищ мови, мовлення, когніції).

Розробка методологічного апарату лакунології відбувалася поступово разом зі становленням цієї науки. До перших спроб виявлення лакун були залучені методи лінгвокультурології, пізніше – з глибшим розумінням їхньої природи – застосовувались методи і прийоми перекладознавства, психолінгвістики та етнопсихолінгвістики, синергетики, семіотики, когнітивної, прикладної та корпусної лінгвістики.

З метою ідентифікації сумірних лакун англомовної та україномовної картин світу, їхньої організації у лакунікони відповідно до розробленої таксономії були застосовані комплексні методи, ключовими з яких стали методи і прийоми когнітивної лінгвокомпаративістики [251; 413], структурної та прикладної

лінгвістики [162; 228; 303; 362; 494], зіставно-типологічної лінгвістики, а також методи, інтегровані з інших наук для аналізу й елімінації лакун: міжкультурної комунікації [463, с. 577; 184, с. 136], перекладознавства [221; 244; 254; 360; 446; 456; 460; 463; 469; 480; 491], лінгвосинергетики [175; 373; 462] та лінгвосеміотики [475; 476].

2.1.1 Методи лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики та психолінгвістики та їх процедури. Предметне поле лакун, що в дослідженнях з лінгвокультурології (В. А. Маслова), етнопсихолінгвістики (І. Ю. Марковіна, Ю. О. Сорокін) та психолінгвістики (І. Панасюк) ідентифікується як культурний, етнічний та психологічний *аломорфізм* (явище, яке свідчить про різнотипність мовних одиниць), було укладено на основі розробки відповідних для цієї процедури методів власні, які були успішно імплементовані дослідниками [316; 318; 360].

Загальні *методи лінгвокультурології* виявляють не лише культурний аломорфізм, а й виявляють лакуни як відсутні слова та значення в одній мові на тлі іншої за допомогою інструмента зіставлення [318, с. 13]. Це означає, що лінгвокультурологічна методика передбачає операції, пов'язані із зіставно-типологічними процедурами, однією з яких є вибір *tertium comparationis*.

М. П. Кочерган з цього приводу зазначає, що саме залучення *tertium comparationis* є доцільним для ідентифікації національно-культурних реалій певних народів, пов'язаних із терміном “культурологічні лакуни”: укр. *чумак, гривня, рушник*, англ. *sterling, Big Ben, clambake* “пікнік на березі моря, під час якого їдять запечені молюски, рибу або кукурудзу” [261, с. 327].

Зіставляючи мови та культури, В. Л. Муравйов [342, с. 37] залучав метод асоціацій для виявлення асоціативних лакун, завдяки якому було представлено своєрідні системи дозволів і заборон (табу), які, за словами Ю. С. Степанова, існують у лінгвокультурних спільнотах [432, с. 50].

Власний методичний інструментарій розробив В. В. Воробйов, який запропонував метод системного (польового) вивчення лінгвокультурних лакун як

виразників національно-культурних цінностей. Розроблена ним модель лінгвокультурологічного поля як діалектичної єдності мовного та позамовного змістів (предметний і духовний світ культури) була покладена в основу розробки теоретичних засад лакунології [134, с. 7]. В. В. Воробйов уважав цей метод найбільш ефективним для систематизації лакун, оскільки він свого часу зарекомендував себе при описі лексики та інших рівнів мовної системи [134, с. 34].

Метод семантичних полів також активно використовувала З. Г. Прошина, послуговуючись терміном лінгвокультурологічне поле, до якого вона включала сукупність культурем певної сфери етнічної культури [394, с. 312].

З позицій лінгвокультурології намагалися ідентифікувати лакуни З. Д. Попова та Й. А. Стернін, залучаючи метод перенесення причинно-наслідкових зв'язків, в результаті чого було ототожнено лакуни (результат лакунарності) з лексичними реаліями та унікаліями (причиною виникнення лакун в інших мовах) [380, с. 58].

Доповнюючи основну методичну зіставну лінгвокультурологічну процедуру виявлення лакун, І. Панасюк уперше застосував метод моделювання для здійснення їх таксономії [360, с. 53]. На нашу думку, саме метод моделювання надає змогу представити лакунарні зони в культурах та мовах, у комунікації, тобто фіксувати їх у мові та виявляти контекстуально [360, с. 53]. Цей методичний вектор було взято за основу для таксономії лакун в даній роботі.

Окрім того, на зіставних процедурах ґрунтуються і методи *етнопсихолінгвістики*, розроблені Ю. О. Сорокіним, який за їх допомогою виявляв лакуни як понятійні, мовні та емотивні категорії контактуючих лінгвокультурних спільнот і побудував матрицю ізоморфізму й аломорфізму на рівні мови, культури і поведінки [406, с. 50].

Виявлення психолінгвістичних лакун (паузацій) також стало можливим завдяки розробленому акустико-гносеологічному методу О. Р. Лурія, що пов'язував лакуни із внутрішніми ментальними процесами, своєрідною реакцією у вигляді колапсу або афазій різного типів [497, с. 19].

Якщо стило синтезувати методичні процедури виявлення лакун у межах лінгвокультурології, етно- та психолінгвістики, то вони переважно були спрямовані на: 1) ідентифікацію лакун як міжкультурного аломорфізму та перешкод у спілкуванні (Л. І. Гришаєва, Ю. О. Сорокін) [155; 426], 2) виявлення результатів лінгвокультурного конфлікту (А. Вежбицкая, І. Ю. Марковіна, Ю. О. Сорокін, О. А. Рівліна) [120; 399; 431] та лакун як результатів психологічних колапсів та афазій (О. Р. Лурія, М. К. Шохор-Троцька [301; 497], що сприяли формуванню гіперкатегорії лакуарності як системоутворювального інструмента лакунології, на базі якої було продовжено наукові пошуки лакун як культурологічних та психологічних явищ, що є продуктами міжкультурної комунікації загалом та психолінгвістичними характеристиками мовних особистостей зокрема.

2.1.2 Методи структурної лінгвістики для ідентифікації лакун. Для моделювання лакун за певними зонами необхідно вибрати ефективні методики їх таксономії, і перш за все, починаючи з систем зіставляваних мов. З цією метою слід залучити традиційні методи структурної лінгвістики.

Розроблений М. С. Трубецьким метод опозицій активно використовується в лінгвокультурології та інших сферах сучасної лінгвістики. Він має в своїй основі тезу Ф. де Соссюра: “весь лінгвістичний механізм обертається навколо тотожностей (ізоморфізму) і відмінностей (аломорфізму), причому останні є зворотною стороною перших” [55, с. 37].

М. П. Кочерган, застосовуючи метод зіставного системного підходу, звернув увагу на певні вакантні зони в мовних парадигмах, наприклад, відсутності слова зіставляваних мов, що зумовлено, на думку вченого, різним членуванням навколишнього світу, наприклад: англ. *hand, arm*, укр. *рука* [261, с. 329]. Відсутність слів, яка пояснюється власне мовними (внутрішньомовними) причинами, він відносить до феномену “дефектності” (неповноти парадигм словотвору) [261, с. 330].

Так, у процесі застосуванні різних методів традиційного словотвору (морфологічних) і когнітивно-ономасіологічного (неморфологічних методів, серед яких і метод семантичних транспозицій) можна виявити (Л. С. Амбросімова) способи творення, наприклад, нових одиниць, що, є результатом вторинної, метафоричної та гібридної деривації, скажімо, відсоматичної семантичної деривації (наприклад, англ. *body* – “корпус корабля”, англ. *head* – “передня, носова частина судна”, англ. *hand* – “матрос”, англ. *foot* – “нижня частина вітрила”, англ. *eye* – “ніс корабля”, англ. *heart* – юферс [2, с. 24].

Тимчасом пошук внутрішньомовних лакун дослідники здійснювали за допомогою методу припущення шляхів потенційного розвитку мовної системи, тобто через процедуру виявлення порожніх, незаповнених місць у системі мови. Завдяки порівнянню мовних станів є можливою ідентифікація лакун у межах однієї мови, де за еталон приймається більш стабільний стан конкретної мови.

Як складова структурного методу найбільш ефективним видається компонентний аналіз, що допомагає ідентифікувати ті семантичні частки (семи), які є відсутніми в інших компонентах / словах / концептуальних утвореннях. Так, лексикографічний зріз лакун АКС та УКС дозволив виявити ті компоненти, що не були ідентифіковані в мові зіставлення. Компонентний аналіз при цьому часто доповнюється дистрибутивним та валентнісним, які ґрунтуються на синтагматичних зв'язках досліджуваних одиниць [55, с. 49].

У дисертації компонентний аналіз разом із дистрибутивним надав можливість визначити валентний аломорфізм та зафіксувати дистрибутивні сполучувальні відмінності лакун у процесі їх функціональної ідентифікації у контактних англійській та українській мовах, а також дозволив виявити аломорфні семи у семантичних структурах лакун-культурам англійської і української мов з метою констатації таких міжмовних і міжкультурних явищ, як часткова еквівалентність та безеквівалентність.

2.1.3 Методи зіставно-типологічної лінгвістики для ідентифікації лакун. В українському зіставному мовознавстві явище лакуарності досконало

проаналізував М. П. Кочерган, який, аналізуючи лексичні одиниці споріднених та неспоріднених мов, дійшов висновку, що десять відсотків слів мов одного культурного кола не мають однослівних відповідників в іншій мові [261, с. 326]. Такий метод дозволяє ідентифікувати лакуни як опозиції до безеквівалентної лексики, які при перекладі не мають однослівних відповідників та тлумачаться багатослівно (*абсолютна лакуна*), наприклад, англ. *glimpse* “зорове короткочасне враження; картина, що швидко промайнула перед очима; швидкий погляд”); наприклад, укр. *кульок*, англ. *small mat-bag* [261, с. 327].

Завдяки зіставленню семантичних обсягів слів учений помітив іншу групу лакун (*відостні лакуни*), кореляти яких не збігаються за частотою вживання, поширенням і сполучуваністю, наприклад, укр. *взуття* вживається частіше, ніж англ. *footwear*, яке зазвичай функціонує у сфері торгівлі, а в інших випадках використовуються слова *shoes, boots* [261, с. 327]. Як бачимо, методи зіставно-типологічної лінгвістики ґрунтуються на процедурних інструментах методів вищезазначених сфер лакунології. Загалом зіставно-типологічний метод передбачає три процедури: вибір еталона зіставлення, зіставну інтерпретацію і типологічну характеристику.

Про еталон зіставлення йшлося вище, проте нагадаємо, що завдяки *tertium comparationis* є можливою ідентифікація лакун, оскільки вони виявляються саме під час порівняння мовних одиниць та їх семантичних складників. Лакуни фіксуються в мові як пропуски, потенційно відсутні елементи мовної системи, що формують мову, і таким чином опосередковано беруть участь при членуванні світу за допомогою відсутніх та потенційних форм, формуючи мовну картину світу⁴³.

Зіставна інтерпретація дозволяє виявити аломорфні та ізоморфні ознаки лакунарності зіставляваних картин світу як у синхронії, так і в діяхронії [351]. Ця процедура у прикладній лінгвістиці також передбачає виявлення лакун та їх

⁴³ Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку // *Новое в лингвистике* / сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева. Москва: Издательство иностранной литературы, 1960. № 1. С. 135.

делакунізаторів на основі аналізу паралельних текстів, а також їхньої інтерпретації щодо зіставлення з іншою мовою, іншим темпоральним матеріалом, відмінними інтрамовними та інтермовними ретрансляціями.

Безпосереднє зіставлення лексичних одиниць та концептуальних утворень з метою виявлення лакун може бути внутрішньомовним (зіставляються різні форми слів / термінів, концептуальних утворень у межах різних часових зрізів); міжмовним (зіставляються слова / терміни, концептуальні утворення в перекладі); міжгалузевим (аналізуються специфічні ознаки полісемічних слів / термінів у різних дискурсах).

Відтак, лакуни є результатом різносиметричної наповненості зіставляваних характеристик слів та концептів у різних лінгвокультурах, які мають варіантну атрибутивну сполучуваність або демонструють концептуальний аломорфізм.

Особливо звертаємо увагу, що у процесі зіставної інтерпретації семантичних зрушень та виявлення лакунарних часток додатково слід залучати метод внутрішньої валентності слова (В. І. Каравашкін, Р. В. Єфімов) або дистрибутивний аналіз, що дасть змогу зафіксувати фонетичні, морфологічні, семантичні закономірності сполучуваності елементів слів кожної мови, які діють за іманентними, внутрішніми законами функціонування її фонемно-дистрибутивних і словотворчих моделей [222, с. 23].

Загалом методи ідентифікації лакун у зіставно-типологічних студіях обираються на основі синтезованих підходів зіставно-типологічної лінгвістики, де лакуну прийнято розглядати як відсутність позначення (М. П. Кочерган) [259, с. 42]. Цей метод актуалізується під час міжмовного або внутрішньомовного зіставлення переважно у синхронії.

Лакуни також виявляються під час зіставлення історичних форм та аналізу етимологічних значень, де особливо важливо з'ясувати внутрішню логіку еволюції слів у межах етимологічних гнізд [472, с. 119].

Тут долучаємо елементи методів когнітивної лінгвокомпаративістики, зокрема *метод діахронної інтерпретації* етимологічних лакун та *метод побудови етимологічних гнізд*, простежити ретроспективний рух від сучасного мовного

стану до більш раннього і до прамовного (на рівні прамовної групи і прамовної сім'ї), що дає змогу формулювати припущення щодо послідовних трансформацій, виходячи з семантичного виведення діахронних похідних [473, с. 115].

Свого часу О. Семеренї методом діахронної інтерпретації виконував реконструкцію шляхом порівняння сучасного мовного матеріалу та подальших отриманих гіпотетичних станів [413, с. 13]. У роботі для виявлення етимологічних лакун були застосовані елементи методу діахронної інтерпретації (О. Семеренї) для аналізу версій лексеми *lacuna* та її українського відповідника з метою розкриття первісної семантики індоєвропейського кореня **laku*, прагерманських рефлексів та шляхів походження його дериватів в українській мові для встановлення генетичних зв'язків та меж етимологічного гнізда, що є ієрархічно-впорядкованою сукупністю формацій у діахронній площині з центральною праформою.

Як зазначає Т. О. Черниш, “існують вагомі підстави вважати, що застосування гніздового підходу дає можливість простежити сукупну лексичну реалізацію субстантивів зі спільним коренем, відстежити їх функціонування, встановити й проаналізувати семантичний потенціал похідних слів, відкрити шляхи епістемічного освоєння дійсності та внутрішню логіку мови” [472, с. 1]. Група слів, як і будь-яке інше етимологічне гніздо, містить фонетичні, морфологічні, морфонологічні, семантичні та словотвірні, прозорі та затемнені зв'язки формальної та семантичної деривації [472, с. 20].

У результаті застосування цих методів вдалося виявити первісну семантику слів *lacuna/лакуна*, які входять до історико-етимологічного гнізда і демонструють *дериваційно-лексичний* та *семантично-дериваційний* рівні змін, містять генетично-споріднені форми на позначення водойм та зсушених пустот і є генетично-спорідненими, оскільки вершиною їхніх гнізд є спільний етимон **i.- e. laku*.

2.1.4 Методи реконструкції лакунарних концептів. Сучасна лінгвоконцептологія надає інструменти для виявлення або лакунарних концептів, або їх вербалізаторів [133, с. 11–14]. Метод інтроспекції В. Вундта, що є дієвим

для операцій спостереження та вербалізації осмислених даних, зараз активно використовується для опису ментальних конструктів [531, с. 195]. Саме таким конструктом є в роботі когнітивний лакунікон, що формується на основі концептів, що мають складний або лакунарний сценарій декодування для моноспільнот, а також для представників інших етносів.

А. М. Приходько, підтримуючи ідею В. М. Манакіна про існування лакун в міжмовних семантичних відношеннях [307, с. 129], запропонував модель, що трактує *лакунарну трансльованість* як безеквівалентність, *часткову трансльованість* як перетин та *повну трансльованість* як еквівалентність міжмовних відношень при трансляції концептів [388, с. 286].

Розроблені нині у когнітивній лінгвістиці різноманітні методики концептуального аналізу, зокрема “мисленнєві схеми / гештальти” М. М. Болдирєва [94, с. 36–38], “синтаксичний концепт” Н. Є. Леміш [297, с. 151], таксономія М. В. Піменової, що має три групи концептів: базові (космічні, соціальні, психічні / духовні), концепти-дескриптори (дименсіональні, квалітативні, квантитативні) і концепти-релятиви (концепти-оцінки, концепти-позиції, концепти-привативи) [368, с. 128–129], можуть бути екстрапольовані на виконання реконструкції концептуальних картини світу, дозволяють ідентифікувати лакунарні міжкультурні концепти в наївній картині світу (побутові концепти, наприклад, FISH-AND-CHIPS, КОЗАК, БОРЩ), філософсько-науковій картині світу (TIME / ЧАС) тощо.

У зв'язку з цим дослідники пояснюють (К. В. Савицька), що концептуальна лакуна не є простою відсутністю плану вираження, а й відсутністю плану змісту, тобто лакуни – це відсутність концепту та його мовного десигнатора в приймальній лінгвокультурі через відсутність такого концепту в лінгвоконцептосфері [407, с. 165].

Лакунарний концепт – це інший адгерентний термін на позначення забутих або табуйованих концептів, витіснених у минуле колективне несвідоме. Проте, лакунарний концепт, відсутній у лінгвокультурі реально, може бути наявним у ній віртуально. Як віртуал лінгвокультури він може розглядатися у таких доменах, як

“зона мовчання” (заборонений фрагмент лінгвокультури); колективне несвідоме; історична пам’ять лінгвокультури; духовний потенціал лінгвокультури. За шкалою апроксимації концепти у концептосфері поділяють на екзосферні, квазілакунарні, лакунарні та ендосферні [407, с. 167]. Цей підхід екстраполюємо для систематизації лакун когнітивного лакунікону.

Концепт може архаїзуватися, а згодом відродитися, зберігаючи векторну спрямованість у майбутнє. Тобто інформація, що надійшла до мовної свідомості хоча б раз, ніколи з неї не зникає [251, с. 96]. Як лінгвоконцептуальні лакуни, так і лакунарні концепти можуть бути реконструйованими із суміжних понять та поділятися на табуйовані, витіснені, втрачені, потенційні [407, с. 139].

Невідповідність концептуальних уявлень призводить до концептуального дисонансу (див. “когнітивний дисонанс”) – термін, який вживає Г. Г. Слишкін (2004 р.) у дисертаційній роботі “Лінгвокультурні концепти та метаконцепти”⁴⁴ та позначає повний або частковий збій комунікації, викликаний різницею асоціативних зв’язків між концептом і мовною одиницею у свідомості комунікантів (наприклад, метафоричний вислів “*платити тією самою монетою*” має апелювати до концептів “порядність” і “справедливість”. Представниками інших лінгвокультур він може бути прочитаний буквально, що викликає хибну актуалізацію у свідомості концепту “гроші”. Концептуальний дисонанс може мати як семантичний, так і прагматичний характер [419, с. 38–39].

Реконструкція лакунарної семантики номінаторів концепту дає можливість представити багат шарову структуру концепту, яка має етимологічний шар (генетичний, архетипний, історико-семантичний шари як первинні в менталізації цього утворення); актуальний шар, об’єктивований у сучасних значеннях його експлікаторів, і універсальний (загальнокультурний, або міжкультурний), тобто панхронний шар [251, с. 97].

⁴⁴ Слышкін Г.Г. *Лингвокультурные концепты и метаконцепты*. Волгоград: Перемена, 2004. 290 с.

2.1.5 Методи ідентифікації лакун у лінгвістично-перекладознавчих студіях. Зв'язок лакунології та перекладознавства може бути переданий у вигляді опозицій: переклад :: лакуна, вилучений елемент :: перекладений елемент, нульовий елемент :: реалізований елемент, делітований елемент :: успішний елемент трансферу.

Лакуни розглядаються в перекладознавстві як проблеми перекладу під час пошуку перекладацьких еквівалентів (І. Панасюк) [360, с. 97], в руслі “фальшивих друзів перекладача” (Л. І. Борисова) [98, с. 7], як вилучення елементів речення (В. І. Карабан) [221, с. 276], як результат вільного перекладу, переробки, переспіву (І. В. Корунець) [255, с. 60], як перекладацькі помилки через їх хибне спрощення шляхом вилучення (делітації – термін наш) (Т. О. Анохіна) [521, с. 32]. Із метою виявлення лакун у перекладі (неперекладених елементів) дієвим є також принцип *tertium comparationis*, що допомагає декодувати лакуну через оригінал та переклад, використовуючи іншу семіотичну систему, іншу мову або декілька ретрансльованих копій перекладу. Для виявлення ефективності делакунізації порівнюється декілька ретрансльованих версій, що декодують специфічні параметри, етнокультурні або інші особливості, які по-різному акцентуються у версіях перекладу. Аналіз ретрансльованих версій перекладу дозволяє точніше виявляти та елімінувати лакунарні елементи – вербальні та невербальні, предметні або концептуальні одиниці.

Частіше за термін “лакуна” у перекладознавстві використовують терміни, які мають у своєму семному складі компонент, що вказує на певний відсутній елемент (архісема ‘відсутність’), що ідентифікується лише під час зіставлення, наприклад: “безеквівалентна лексика”, “екзотизм”, “варваризм”, “локалізм”, “етнографізм”, “алієнізм”, “фонові слова”, “конотативні слова”, “слова з культурним компонентом”, “прогалини” [127, с. 36].

Пошуки подолання безеквівалентності та спроби досягти оптимальної перекладності в писемних творах фіксуються постійно (навіть за часів виникнення писемності та необхідності їх перекладу). На лакуни в аутентичних та перекладних текстах опосередковано вказують делакунізатори, що можуть бути

зафіксовані за допомогою знакових, чисельних ідентифікаторів, позначаються екстратекстуальними та внутрішньотекстовими коментарями.

Безеквівалентні одиниці, що можуть вилучатися з перекладів, формують особливий реєстр лакунарних одиниць, що повинні бути делакунізованими перекладачем і трансльованими в інший текст за допомогою методів прямого та непрямого перекладів [552, с. 52]. Окремі слова кореспондованої пари мов виявляються далеко не ідентичними [122, с.16–19].

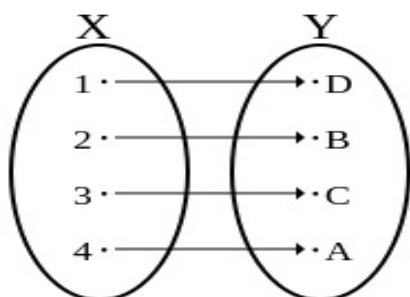
Деякі лінгвістики продовжують ототожнювати безеквівалентну лексику та лакуни⁴⁵, однак безеквівалентна лексика – це існуючі специфічні вербальні елементи, коли ж лакуни – це віртуальні елементи, що є сумірними до специфічних лексичних одиниць мови оригіналу, що не мають у мові перекладу відповідного лексичного еквівалента. Саме тому ці одиниці ми також розглядаємо як вид лакун. У цьому сенсі інтергloseми – це застигли лексичні лакуни, що є фактично ізольованими іншомовними словами та залишаються в оригінальному написанні, оскільки не мають у мові перекладу компактного / однослівного лексичного еквівалента [86, с. 16].

Для ідентифікації лакун та безеквівалентних одиниць було розроблено спеціальний метод бієкцій (А. М. Колмогоров, С. В. Фомін), який дає змогу виявити різноеквівалентні парні відповідники. В англійській та українській мовах сформовані бієкції рідко збігаються в режимі $1=1$, тому еквівалентність, що вважається бієктивною, має різні форми⁴⁶. Ці форми корелюють з термінами еквівалентність та безеквівалентність: ін'єктивна або сур'єктивна бієкція – повний ізоморфізм; ін'єктивна бієкція – тип кореляції (двом різним елементам першої множини ніколи не протиставляється один і той самий елемент другої множини); сур'єктивна бієкція – тип кореляції (кожен елемент другої множини асоціюється щонайменше з одним (або більше) елементами першої множини);

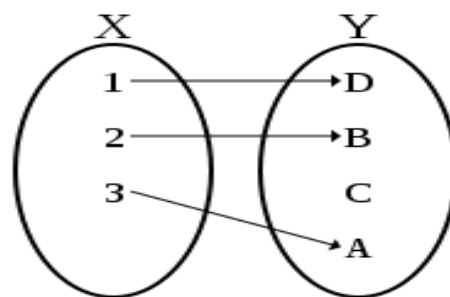
⁴⁵ Бизунова Е.В. Безэквивалентная лексика и методика обучения иностранным языкам. *Лакуны в языке и речи*. Сборник научных трудов / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 16.

⁴⁶ Колмогоров А. Н., Фомин С. В. Элементы теории функций и функционального анализа. 4-е изд. Москва : Наука, 1976. С. 15–16.

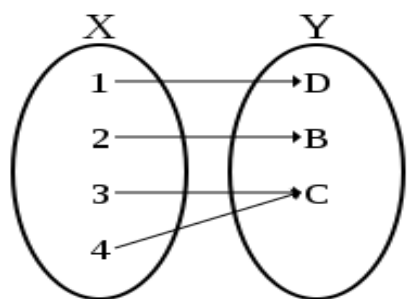
несюр'єктивна та неін'єктивна бієкція – тип кореляції, що описується як несюр'єктивні та неін'єктивні відношення. Тобто, якщо в одній мові існує безеквівалентна одиниця, то в іншій мові фіксується лакуна різного бієктивного наповнення (див. рис. 2.1) [238, с. 15–16].

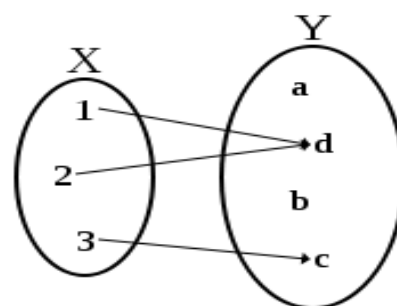
(1) ін'єктивна або сур'єктивна бієкція

(2) ін'єктивна бієкція

сур'єктивна бієкція

(4) несюр'єктивна та неін'єктивна бієкція

Рис. 2.1 Бієкція як різноеквівалентна парна відповідність

На основі *tertium comparationis* відбувається зіставлення одиниць контактних мов або цілих лексичних підсистем. У вихідній мові слово наявне в єдності звучання (лексеми) і значення (семи). У похідному варіанті мови транслятора це слово може бути відсутнім. Це означає, що в семантичному просторі цієї мови немає відповідної семи, яка, проте, представлена в конкретному семному зіставленні з іншою лексичною системою. Завдяки цій процедурі встановлюється лакуна в одній з мов на тлі іншої, визначається значення (семного складу) одиниці фонової мови (тобто тієї одиниці, на тлі якої виявлена лакуна в досліджуваній мові). Відсутній еквівалент у мові перекладу

(окреме значення, специфічний стилістичний засіб, гра слів тощо) ідентифікується як лакуна.

Наприклад, в англійській мові виявлена безеквівалентна одиниця *afterthought*⁴⁷ (укр. *спадає на думку пізніше, після події, що сталася*), для якої немає однослівного відповідника в українській мові.

У корпусній лінгвістиці ідентифікація лакун реалізується також шляхом злиття паралельних текстів (оригіналу та перекладу) (від англ. *alignment*), що відбувається завдяки розробленому алгоритму злиття (перший алгоритм протестовано в 1989 році) [532, с. 169].

Як стверджує О. А. Рівліна, аналіз метамовних коментарів є дієвим методом виявлення лакун, саме тому цей тип делакунізації ще чекає на окремі ґрунтовні дослідження [399, с. 62]. Метод пошуку делітацій для ідентифікації лакун відбувається лише за наявності тексту-оригіналу та тексту-перекладу. Знаходження відсутнього аналогу – це особлива процедура визначення контекстуальних лакун. Під час цієї процедури оригінальне значення може редагуватися, вилучатися або видозмінюватися [521, с. 34].

Пошук лакун відбувається шляхом аналізу типу перекладу. На лакуни зазвичай вказують опущення, а також такі перекладацькі стратегії, як форенізація, запозичення, транслітерований запис.

Е. Пім зазначає, “особливо важливо перекладачеві відтворити ту ж невизначеність, ту ж культурну лакуну, що була в оригіналі” [636, с. 120]. Під час декодування смислу лакунарного елемента можливим стає: 1) збереження форми вихідного елемента (запозичення) у вторинній номінації; 2) делітація лакунарного елемента (спрощення лакунарної одиниці); 3) елімінація лакунарного елемента через пояснення, аналогію чи контекстну або евфемізовану заміну. Бінарні опозиції мовлення / текст та відповідь / мовчання мають когнітивний характер.

Текстовий метод пошуку лакун (О. С. Кравец та С. В. Каникін) передбачає “зчитування смислів” [262, с. 297]. Лакуни делакунізуються під час їхнього

⁴⁷Примітка: *afterthought* – англ.: “*Something that you think of and say after you have finished speaking*” [745].

зчитування: контрадикторні сторони апорій набувають свого смислу за рахунок їхнього трактування в тексті [262, с. 298].

Цей метод був названий як метод елімінації лакун (Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне), що відбувається на основі таких способів перекладу, як запозичення, калькування, транспозиції, модуляції, адаптації [552, с. 65].

Теорія перекладу надає інші ідеї щодо класифікації перекладацьких стратегій та описує методи елімінації лакун [65; 221; 295; 353; 668]. До них відносять такі способи перекладу, як безперекладне цитування лакунізованих уривків; повне вилучення лакунізованого елемента; текстова примітка, інтертекстуальне посилання; запозичення форми (англ. *blank template*); динамічна еквівалентність; семантична модифікація лакунізованого елемента; переспів змісту; трансформація; трансмутація; транспозиція смислу; трансфер; запозичення форми в інтекстах.

Для аналізу перекладів уперше пропонуємо власний метод пошуку лакун через ретрансляцію (повторний переклад) (Т. О. Анохіна), що передбачає аналіз ретрансляцій із метою виявлення лакун у порівнюваних версіях перекладу. Важливим є дослідження особливостей авторського стилю, який частково видозмінює зовнішню форму оригінального твору та може істотно модифікувати семантичну форму оригіналу. Різні рішення елімінації лакунарності є способом виявлення лакун у межах порівнюваних перекладів та їх ретрансляцій [34, с. 158].

Метод зіставлення декількох перекладів з метою пошуку делітацій є можливим на матеріалі бітекстів, паралельних текстів та паралельних корпусів. Внаслідок унікальності мовного матеріалу, невизначеної референції та семантичної неоднозначності тексту-оригіналу продукується певна кількість інтерпретацій та варіантів перекладу, що містять лакуни (делітовані елементи) [521, с. 32].

Прокоментовані методи дослідження є дієвими в ракурсах перекладознавства та лакунології, які переважно базуються на принципі *tertium comparationis*. За їх допомогою у роботі було укладено перекладацьку субзону лакунікону й почасти когнітивну ендозону.

2.1.6 Методи ідентифікації лакун у перекладацько-корпусній семіотиці. Метод знакової ідентифікації, що дозволяє аналізувати явища ВІДСУТНОСТІ, був імплементований Ж. Бодріаром, Р. Бартом, У. Еко, Г. Г. Почепцовим [61; 501; 384; 527]. Вчені витлумачували адгерентні до відсутності явища як нульові знаки [61] і як знаки-симулякри [527].

Р. Барт звернув увагу на ефекти аграфії у літературі сюрреалістів, які він описував у своїй роботі “Нульовий ступінь письма” (1953) [63, с. 103]. Такі ефекти ми розглядаємо як графічні лакуни, що є, по суті, нульовими знаками (категорії НЩО).

У сучасній лінгвосеміотиці (І. П. Біскуб, А. Л. Данильчук, Л. Л. Макарук) запропонували метод ідентифікації модусних категорій, до яких зараховують семіотичні ресурси / одиниці, серед яких ми виділяємо лакуни, а також піктограми, писемні знаки, розмовні знаки, звуки, музику, смаки, дотик тощо [85, с. 156]. Завдяки цьому модусному методу, описаному в монографії “Філософія, суспільство, мова” (І. П. Біскуб, А. Л. Данильчук, Л. Л. Макарук (2018 р.)) розуміємо модус як нульовий трансфер лакуни, тобто як знаків з нульовим навантаженням.

Р. О. Якобсон у своїй статті “Про лінгвістичні аспекти перекладу”, застосовуючи зіставно-семіотичний метод, інтерпретує всі зіставлявані знаки як одиниці перенесення, а саме: як одиниці внутрішньомовного перекладу під час інтерпретації вербальних знаків за допомогою інших знаків тієї ж мови (*перейменування*); як одиниці міжмовного перекладу (*власне переклад*); як знакові одиниці, що інтерпретуються за рахунок інших знакових систем (*міжсеміотичний переклад, або трансмутація*) [509, с. 16]. У цьому розумінні лакуни, що виникають в перекладі є результатами трансмутації.

Оскільки лакуна – це відсутній знак, то метод візуалізації пропуску (<...> / ø) є також одним із інструментом для пошуку лакун. У корпусах пошук за знаковим ідентифікатором є досить ефективним методом.

Осмислення семіотичних лакун відбувається на векторах їх формальної, змістовної та прагматичної умотивованості, що сприяє їх ідентифікації,

тлумаченню і перенесенню в інше семіотичне середовище. Таким чином, лакуна у корпусно-перекладацькій семіотиці – це ще й білатеральна семіотична одиниця, що має зовнішню нульову екстеріоризацію (план вираження) та внутрішній нульовий або прихований непрозорий сигніфікат (план змісту).

2.1.7 Методи ідентифікації лакун у синергетиці. Виникнення синергетичних методів пов'язують з двома школами, які вплинули на виникнення інших міждисциплінарних напрямів, що розкинули ідеї фізико-теоретичної школи Г. Хакена [462] та математико-брюсельської школи І. Пригожина [386]. Синергетика стає основою лінгвосинергетики, що також вивчає процеси самоорганізації та виникнення дисипативних структур в лінгвістичному розумінні [179; 233; 373; 440].

Сучасне становлення методологічного апарату лакунології на основі філософії неоструктуралізму та синергетики дозволяє розглядати лакуни як елементи до-реалізацій, що виникають у межах складних систем, коли С-система має декілька шляхів розвитку. Лакуни виникають в момент біфуркації, яку Л. С. Піхтовнікова описує як “стан вибору системою подальшого шляху розвитку” [373, с. 11].

Лакуни є елементами підтекстів, оскільки не візуалізуються вербально, а є віртуальними складовими підтекстів. Сам підтекст, за визначенням Л. С. Піхтовнікової, – це “вид інформації, що вибудована на вербальній організації тексту та формується шляхом її опрацювання та обробки без знакового розширення” [373, с. 89].

У синергетичній інтерпретації лакуни мають тенденцію до атракції та самоорганізації у мові, мовленні й когнітивній діяльності людини. Як зазначає С. М. Єнікєєва, у динамічних системах, що також торкається і мовної системи, розвиток та поповнення словникового складу відбувається нелінійно. У процесі вербокреації відбувається як поповнення існуючих словотвірних рядів, так й утворення нових [164, с. 15].

На думку О. О. Семенець, у сучасній теорії складних нелінійних систем художній текст має власні креативно-еволюційні процеси, закони побудови й організації, що детермінується взаємодією трьох семіотичних вимірів знака: семантики, синтактики та прагматики [412, с. 202].

Лакунарні (пусті) елементи виникають унаслідок конденсації змісту та його розширення як під час стискання та розтискання пружини. Мовна біфуркація, що також подібна до поведінки осцилятора, або маятника, діє в нестійкій динамічній системі, коли в момент біфуркації відбувається перехід від одного значення до іншого. Цей процес стосується різних флуктуаційних змін, якщо елемент переходить від одного вузла (або фокуса) до двох або більше вузлів (фокусів).

У межах теорії біфуркації лакуна – це синергетична ланка, вакантна динамічна модель, що чекає на заповнення. Впорядковується та діє мовна система за допомогою великої кількості нелінійних та лінійних осциляторів різновекторно, ризоматично. Всі елементи мовної системи постійно оновлюються, спрощуються та вдосконалюються, як зазначає А. А. Зернецька, виникає “мовна редукція” [682, с. 152].

У складних процесах, що прийнято вважати синергетичними, діють аттрактори та репелери, що беруть участь у формуванні нових одиниць. При цьому на часі точкою відліку формування нової семіотичної одиниці не прийнято вважати нульову точку, замість цього використовують термін динамічної лінгвістики, запозичений із метамови теорії хаосу, – точку біфуркації. Нове значення, нове слово, термін або інший семіотичний знак з’являються в момент нестійкості динамічної системи (мови) та, починаючи від точки біфуркації (від англ. *branching* – укр. *розгалуження*) формуються один або декілька варіантів новоутвореної одиниці. Відтак, лакуна, що виникає, має тенденцію до заповнення в мовній системі та може мати декілька варіантів своєї реалізації (делакунізації).

Зафіксовано, що денотати в АКС та УКС мають тенденцію до спрощення, зменшення за кількістю літер і акронімізацію. Такі бієкції, як спрощення :: розширення, компресія :: декомпресія, редукція :: формування діють постійно. У процесі мовної компресії деякі елементи спрощуються або частково редукуються.

Під час народження нового елемента формується наступний елемент (на основі існуючого, запозиченого, компресованого) елемента або елементів.

Системність у мовному універсумі підтверджується дією сил атракторів і репелерів – внутрішніх законів синергетичного буття. Як бачимо, лакунарність – це рушійна сила прогресу, результат і процес. Швидкість мовних змін може змінюватися нерівномірно в різних семіотичних системах, мовних та позамовних середовищах. Фрактальна лакуна виникає під час семантичних зсувів, якщо з'являється нове значення вже існуючої одиниці.

2.1.8 Методи прикладної і корпусної лінгвістики для ідентифікації лакун. Серед цих методів дослідження лакун перевага надається математичним і статистичним процедурам у межах корпусної лінгвістики з огляду на можливість створення бітекстів⁴⁸, обробки та використання корпусів, що містять гапакси⁴⁹, а також через існування можливостей пошуку лакун і аналізу їх делакунізаторів в електронних реєстрах паралельних корпусів.

Прикладна лінгвістика ідентифікує лакуни на логічній та математично орієнтованій доказових базах. Тимчасом корпусна лінгвістика [166; 525] та електронна лексикографія [156; 168; 284; 303] надають цю широку доказовість лінгвістичним дослідженням із лакунології.

Особливо продуктивним є метод моделювання, який, за словами Н. П. Дарчук, важливий для розробки автоматичного синтаксичного аналізу (АСА) і який має чіткі процедури (правила алгоритму), а саме: опис за безпосередніми складниками та опис за допомогою дерев залежностей, які також мають назву дерев синтаксичного підпорядкування [242, с. 146]. Разом із конструкційним підходом вони надають валоративні результати [416, с. 56].

Методи моделювання в нашій роботі – це різні способи пошуку лакун, опрацювання лінгвістичного матеріалу за допомогою спеціалізованих програм-лінгвістичних аналізаторів для поповнення реєстру термінів лакунології та

⁴⁸ Бітекст – тут паралельний електронний текст, що містить текст оригіналу та перекладу.

⁴⁹ Гапакс – лат. *hapax legomenon* – це термін, що вживається у корпусній лінгвістиці для позначення слів, які трапляються лише один раз в одному творі або в усіх творах автора.

сумірних лакун АКС та УКС, що здійснюється шляхом пошуку рідкісних слів, накопичення даних реєстру “лакунікон” у форматах *excel*, *txt*, *tmx*, аналізу способів формалізованого представлення об’єктів спостереження та синтезу для створення моделі “лакунікон” з метою її тестування, наступного впорядкування даних, переформатування в інші формати, накопичення матеріалу для створення он-лайн бази “лакунікон” з можливістю її поповнення в середовищі *SketchEngine*, яке ми обрали як найбільш придатним для наших цілей.

У дослідженні було праналізовано безпосередні складники введених слів у корпусах з метою виявлення адгерентних одиниць із безпосереднього оточення (диструбуції) досліджуваного слова / леми, застосовували конкордансний аналіз, виконали частотний аналіз за допомогою вбудованих у корпуси підпрограм, застосовували метод вибірки лакун та алгоритмізовані шляхи їхнього пошуку, що дозволяють залучати різні формальні мови для виявлення делакунізаторів через чисельний або знаковий ідентифікатор, примітку на позначення коментаря або іншого метатексту. Сучасний метод *конкордансної верифікації* лакунарних одиниць та пошук лексичних лакун у межах обраних корпусів або їх частин разом із *квантитативно-статистичним методом* (зрізом *частотності*) було залучено під час роботи з *програмою* (MonoConcEsy), що дає змогу шукати лакуни, задаючи інтервал пошуку $\leq 1 \geq$ та отримуючи на виході результат у вигляді списку рідкісних слів-гапаксів у межах заданого тексту або масиву текстів.

Програмним шляхом можна здійснювати *пошук делітованих елементів* через тег *omit* для позначення значного пропуску в перекладі та атрибут розмітки *loose* для зазначення тієї чи іншої неточності в перекладі (пропуску, додавання, заміни тексту)⁵⁰.

Методом пошуку делакунізаторів та експліcitaцій виявляється редукований лексико-семантичний елемент, що може бути делітованим перекладачем з огляду на цензурні, тезаурусні причини або вилучення, зумовлене форматом “скопос-перекладів” (розмір тексту, адаптація, спрощення). У деяких мовах для вираження

⁵⁰ Жуковська В. В. *Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 96.

поняття використовують одне слово (*лексема*), в інших – *метамовний опис*. Однак будь-яка мова прагне до економії своїх ресурсів. Відповідно, в мовах, де використовують метамовний опис семем, з'являється лакуна або “порожня клітина”. Лакуна, як правило, делакунізується мультимовним тлумаченням. У зіставлюваних мовних парах семантичні об'єми слів іноді можуть повністю збігатися – це відношення ін'єктивності та сур'єктивності, наприклад: *вода/water, один/one, термін/term*.

Дієвою є методика виявлення лакун у паралельних корпусах перекладних текстів. Коментарі та екстратекстові посилання є інформативними для укладання реєстру лакунарних одиниць. Будь-яка номінація, що задається для конкордансного аналізатора, має різну представленість у різних дискурсах. Ступінь частотності використання терміна “*лакуна/lacuna*” (як і інших номінацій для аналізатора) обчислюється інструментом “*frequency list*” у СОСА⁵¹.

Корпуси англomовних текстів (СОСА) містять різну кількість номінацій “*лакуна/lacuna*” у різних дискурсах, наприклад: науковий дискурс / *academic core* (87), художній дискурс / *fiction* (41), преса / *magazine* (12) виявляють високий рівень використання терміна “*лакуна/lacuna*”, якщо ж розмовний дискурс / *spoken* (0) та медіа-дискурс / *news* (10) фіксують найменшу кількість використання зазначеної номінації.

Модель подолання лакунарної безеквівалентності залежить від декодувальних “талантів” перекладача (зокрема, внутрішня делакунізація) та ступеня можливої подальшої експліцитації лакун. Тестування цієї моделі здійснюється шляхом перевірки у контексті і найкраще працює з мультимовним ретрансльованим контекстом (бітексти, паралельні корпуси, англ. *parallel or translation corpora*). Ресурс перекладних текстів зростає, що може стати в майбутньому більш загальнодоступним (англ. *open and free access*) та дозволить використовувати загальнолюдські ресурси перекладних корпусів для створення більш ефективного перекладацького інструментарію.

⁵¹ URL: <http://www.wordandphrase.info/frequencyList.asp>

Розроблення технології продуктивної автоматизованої делакунізації (коментар, пояснення, експліцитація) в різномовних системах вважаємо перспективним у межах комп'ютерної та корпусної лінгвістики. Технології пошуку граматико-контекстуальних відповідників працюють із кожним роком все більш ефективно в автоматизованих перекладацьких системах, однак створення корпусів експліцитацій значно покращить якість машинного перекладу. Нові бази (масиви) делакунізаторів контекстуальних і концептуальних лакун у межах паралельних та мультимовних різножанрових корпусів мають свою формалізацію.

Термін “лакуна/lacuna” (рис. 2.2) в усному дискурсі (SPOK) не має дименціональних показників: SPOK = 0, тимчасом його частотне представлення в науковому дискурсі (ACAD): ACAD = 87, у художньому – (FIC): FIC = 42; мас-медійному (газетному) – (MAG): MAG = 12 та дискурсі новин – (NEWS): NEWS = 10.

The screenshot shows the 'WORD AND PHRASE . INFO' website interface. The search bar contains the word 'lacuna'. Below the search bar, there are filters for 'PART OF SPEECH' (NOUN, VERB, ADJ, ADV, MISC) and 'LIST FROM #' (1-60,000). A table titled 'SINGLE ENTRY: DISPLAYED IN FRAME BELOW' shows the following data:

RANK #	PoS	WORD	TOT	SPOK	FIC	MAG	NEWS	ACAD
1	N	LACUNA	151	0	42	12	10	87

Below the table, there are sections for 'SYNONYMS', 'DEFINITIONS', 'COLLOCATES', and 'CONCORDANCE LINES'. The 'CONCORDANCE LINES' section shows several sentences with the word 'lacuna' highlighted in blue. The 'COLLOCATES' section shows a bar chart for 'LACUNA' across different genres: SPOKEN (0), FICTION (41), MAGAZINE (12), NEWSPAPER (10), and ACADEMIC (88).

Рис. 2.2 Частотне представлення терміна “lacuna / лакуна”

Перекладні корпуси (англ. *comparable corpora*), наприклад, англ. *Translational English Corpus*⁵², які використовують для аналізу лінгвістичних особливостей, можуть бути використані в межах перекладацьких програм на

⁵² URL: <http://www.monabaker.com/tsresources/TranslationalEnglishCorpus.htm>

зразок *Trados*, *Wordfast*, що надає можливість не перекладати слова, колокації, речення і блоки текстів повторно. *Trados*, *Wordfast* та аналогічні програми використовують інструмент *Memory Tool*, що має пам'ять перекладного паралельного корпусу, яка заноситься до робочої бази перекладачем або (частіше) командою перекладачів.

Найбільшу повторну автоматичну перекладність через високий ступінь повторного використання клішованих виразів та типових однозначних блоків тексту демонструють переклади юридичного, медичного, науково-технічного дискурсів / *Legal, medical, science* (65%). Художній дискурс / *fiction* як і переклад інших контекстуально залежних видів текстів (35 %) не є ефективним через відсутність у базі прецедентного матеріалу. А тому вони не можуть бути вдало перекладені за допомогою систем автоматичного перекладу і потребують авторського перекладу та редагування більшою мірою ніж інформативні небагатозначні тексти.

Ч. Мейєр у праці “Вступ до англійської корпусної лінгвістики”⁵³ наголошує, що використання корпусних даних є сучасною тенденцією лінгвістики, та надає перевагу такому способу одержання даних для аналізу. Один із дослідницьких проектів із накопичення та аналізу корпусних даних, започаткований у Ланкастерському університеті, наразі є вільним для ознайомлення всім користувачам Інтернету [610, с. 87].

Сучасні можливості Інтернет-ресурсів є неосяжними та потребують впорядкування для комфортного використання⁵⁴. Спроба систематизувати англомовний національний корпус (англ. *BNC: British National Corpus*) відтворена на інтернет-сторінці Британського національного корпусу⁵⁵.

Під час Інтернет-розвідок у глобальній системі координат, яку не випадково називають “павутинням” (від англ. *web*), досліджувані знаки чекають на декодування з метою делакунізації. Запити дають результати пошуку різної

⁵³ Meyer, Charles F. *English Corpus Linguistics. An Introduction*. Cambridge: University of Massachusetts at Boston. Cambridge University Press, 2004. 185 p.

⁵⁴ URL: <http://www.comp.lancs.ac.uk/computing/research/ucrel/claws/trial.html>

⁵⁵ URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

частотності, що, зазвичай, становить 3 000 результатів за 1 секунду. Така інформативна насиченість також є інформаційною лакуною для людини [96, с. 44], що ставить знак рівняння нескінченністю та нічим ($\infty = \emptyset$).

Щоб спростити пошукові труднощі користувача інтернет-ресурсами було створено безліч баз даних різного профілю: платних і безкоштовних відео-, аудіо- та текстових корпусів. В інтернет-дискурсі тексти форматів *pdf* і *djvu*, що містять лакунарні лексеми, можна виокремити в окремий підкорпус за допомогою пошукової системи. Такий спосіб роботи з даними є досить комфортним, однак також затратним у часі, оскільки інтернет-бібліотека – це макроресурс, що потребує не лише системного аналізу, а й набуття навичок пошуку, аналізу та встановлення певних меж (наприклад, користування вільними або передплатними ресурсами в межах доступної бібліотеки).

Британський корпус⁵⁶ надає можливість пошуку фраз за пошуковим словом (наприклад, слово *lacuna*). Аналіз корпусів (*British National Corpus; Corpus of Contemporary American English*)⁵⁷ дозволяє виявити лексичні номінації у лакунарному блоці (тут блок, що містить лему *lacunar*).

Набутий пошуковий досвід дещо скорочує людино-ресурс у розумінні витрат часу завдяки вже наявній картотеці для систематизації вербальних даних. Так, завдяки пошуковій системі в інтернет-корпусі знаходимо структурну пошукову опцію “дерево”⁵⁸. На запит у пошуковій системі **Results of your search** пропонується ввести лексему для делакунізації. За запитом **Your query was** було знайдено 50 пошукових варіантів з 5 394 у базі **Here is a random selection of 50 solutions from the 5394 found**. Пошуковий запит було оброблено та систематизовано в картотеку найближчого оточення за присвоєними номерами у пошуковій базі (табл. 2.3)

⁵⁶ URL: <http://phrasesinenglish.org/searchBNC.php>

⁵⁷ URL: <http://corpus.byu.edu/coca/>

⁵⁸ URL: <http://bnc.bl.uk/saraWeb.php?qy=silence&mysubmit=Go>

Таблиця 2.3

Картотека найближчого оточення пошукової одиниці

Номер цитованого джерела	Вербальне оточення негативної або позитивної семантики та графічні позначення, що супроводжують силенціальний ефект та містять лексему <i>silence</i>
A2R 77	<i>After all, he's been told what's going on, she hasn't – and is almost driven to suicide by his mysterious silence,</i> she explains.
A9N 427	<i>AN EERIE silence will descend on the steel town of Motherwell next weekend when the big Ravenscraig strip mill winds down for a long and unwelcome seasonal break.</i>
ACL 1354	<i>Equally the message conveyed by silence was increasingly one of indifference or even hostility in a world dominated by protest and the call to apostolic action.</i>
AE0 3194	<i>We lapsed into depressed silence.</i>
AJU 716	<i>A few days ago Li Xiannian, a former President, broke his public silence to support the controversial Three Gorges project.</i>

Лакунарні леми⁵⁹ та семантично близькі колокації (дві опції: англ. *exact wordform* або англ. *same lemma* в пошуку) із семою лакунарності експлікуються в контексті (художньому, публіцистичному, науковому тощо), серед яких зокрема виділені такі елементи, пор.: *Lacuna appeared distracted, her face frozen in surprise* (source: F9X); *It is a serious lacuna in socialist thought* (source: FB5); the assembly had resolved earlier in the week that *an apparent lacuna in the rulebook* (A57); *The structural lacuna in the intentional scenario is, I am suggesting, to be filled by something like Sampson's account of the evolution of hierarchical arrangements of stable sub-assemblies* (CM2) [798].

Пошук контекстуальних відповідників відбувається також шляхом залучення паралельних та мультимовних корпусів. У машинному перекладі під

⁵⁹ Примітка: тут лакунарні леми – одиниці для пошуку в електронній базі, що є лакунарними, невідомими для окремого пошукача.

трансфемою розуміють двомовну фразову структуру, що задається лексиконом нетермінальних символів. У межах когнітивної трансферної граматики трансфема – це синтаксична структура з функціонально-семантичною мотивацією [237, с. 82], або фразова структура, що виражає однакові значення в різних мовах [237, с. 83]. Під трансфемами також розуміють граматики-контекстуальні комплекси (далі – ГКК), що виражають відповідні універсальні смисли в перекладацьких мовних парах [237, с. 3]. ГКК може мати постійну мовну пару (еквівалент), виявляти лише контекстуальний еквівалент (контекстуальний еквівалент) у різних лексико-граматичних комбінаціях або не мати відповідників (лакунарний корелят).

Існують різні шляхи для накопичення даних: у роботі використано дані для реєстру в різних форматах, найбільш популярним з яких є формат *excel* для баз даних, формат *txt Unicode* для обробки текстів, що формують аналізовані корпуси, а також файли перекладацької пам'яті *tmx*, що містять паралельні тексти для виявлення делітацій, що можуть бути згенеровані автоматично (*Wordfast autoaligner*) (див. рис. 2.3).

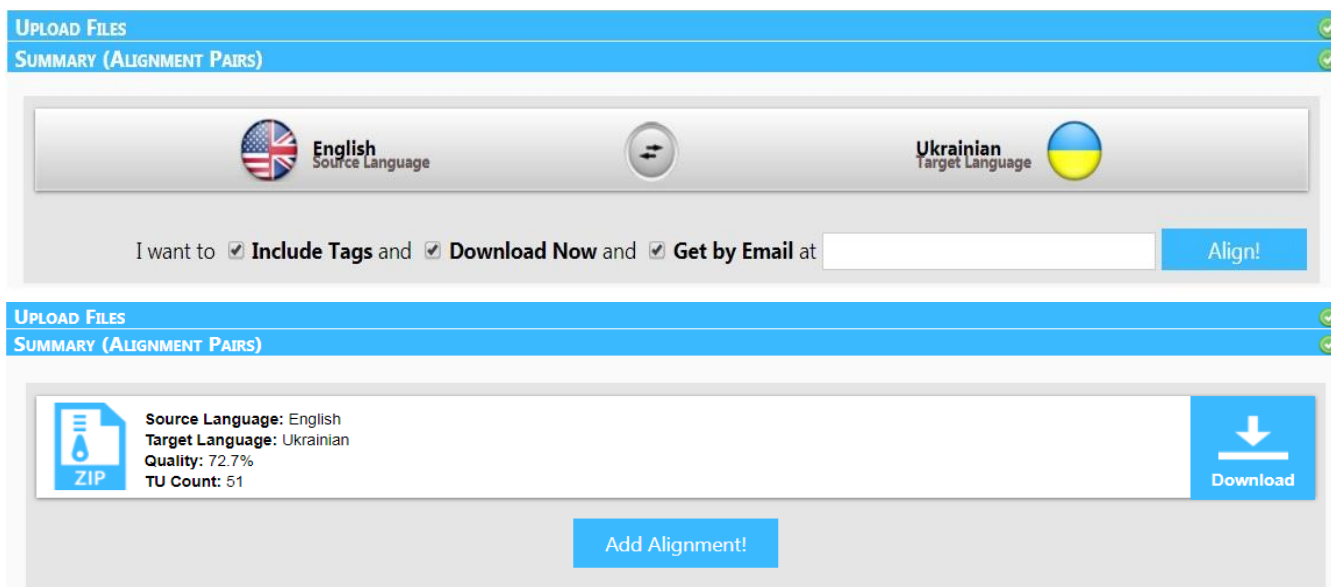

Рис. 2.3 Процес генерування бітексту програмою *Wordfast autoaligner*

Також існують програмні шляхи для обробки даних: програма *AntConc* – прикладна програма для обробки лінгвістичних текстів, бітекстів у текстовому форматі *txt* (див. рис. 2.4).

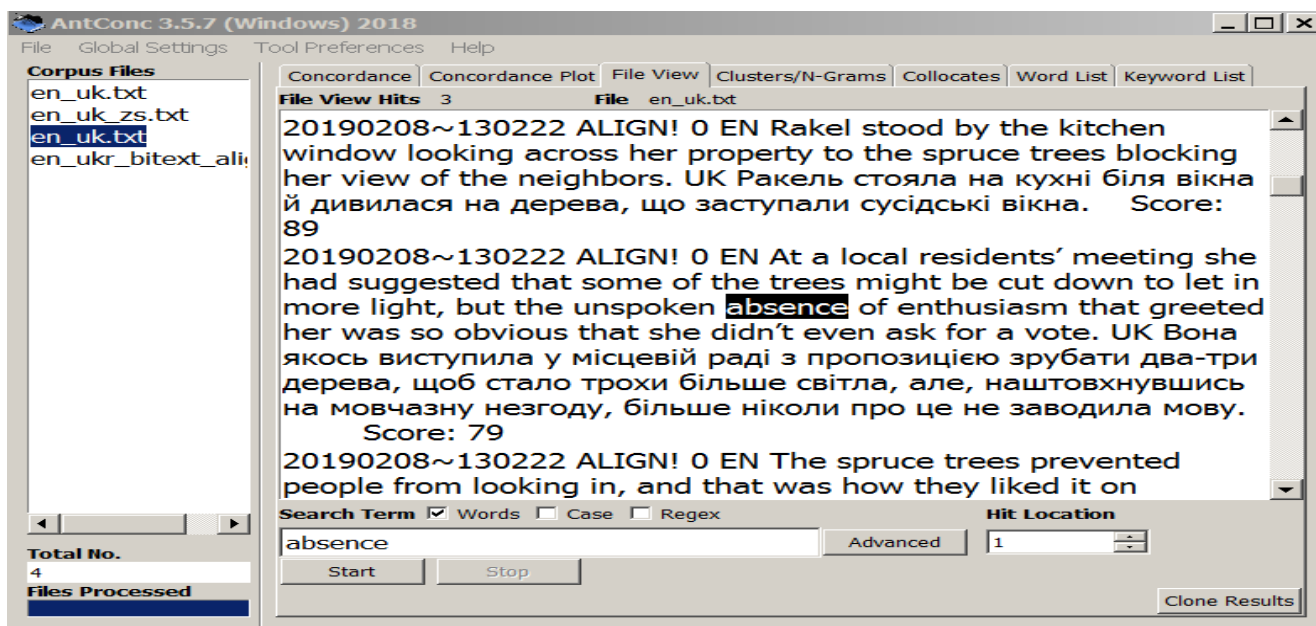

Рис. 2.4 Програмні засоби обробки даних: AntConc

Для пошуку та аналізу лакун може використовуватися текстовий аналізатор *MonoConcEsy*. Ця програма [613] має широку функціональність для аналізу та використовується для пошуку гапаксів / малочастотних слів у межах заданих текстів (автор М. Барлоу). Для того, щоб виявити гапакси в тексті / корпусі, потрібно задати мінімальну та максимальну частотність використання слова, що чисельно дорівнює одиниці. Контекстуальними лакунами у цьому розумінні є гапакси (див. рис. 2.5), що виявляються під час аналізу текстів за допомогою частотних програм.

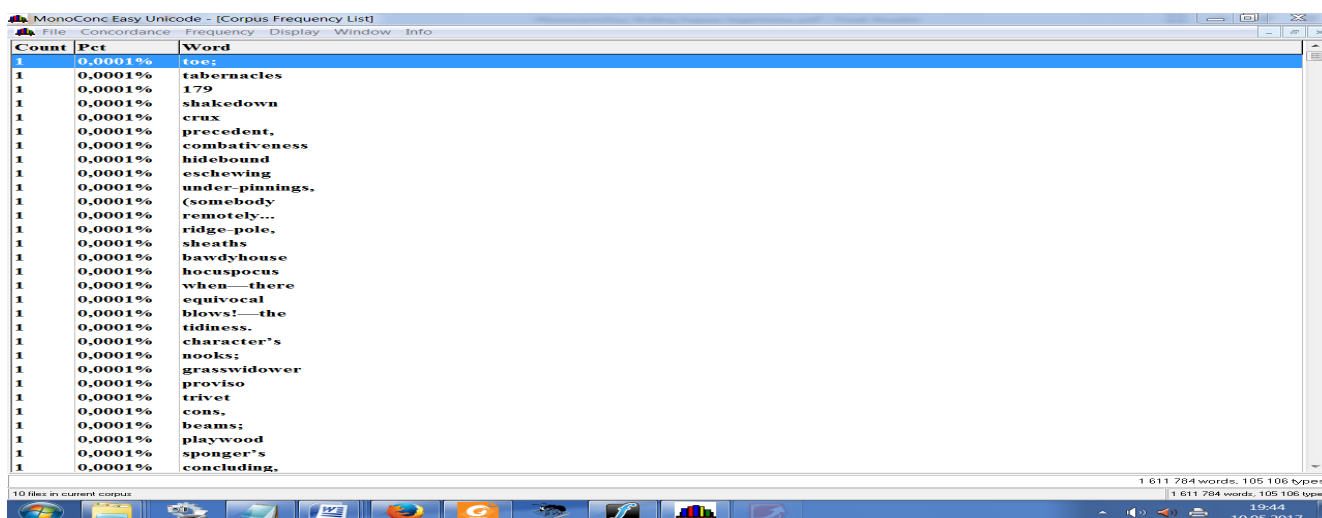

Рис. 2.5 Програмні засоби пошуку гапаксів: *MonoConcEsy*

Малочастотними, насамперед, виявляються зрідка вживані автором слова (0,0006%) в межах обраних корпусів, пор.: *amiableness, amid, amidst, amiss, amity, housebreaking, mediocre, misery, recollecting, repentance, respect, robin, sacrifice* [613].

2.2 Комплексна методика укладання лакуніконів англо- й україномовної картин світу

Комплексний методологічний інструментарій розроблено на основі методів і прийомів **когнітивної лінгвокомпаративістики**, які були залучені на етапі етимологічного зрізу дослідження лексеми *lacuna* та її українського відповідника. Це зокрема *метод діахронної інтерпретації* (О. Семереньї) – для аналізу етимологічних версій походження цієї лексеми, первісна семантика якої сягає індоєвропейської праформи **laku*, прагерманських рефлексів та шляхів походження їх дериватів в українській мові; на етапі формування трьох зон лакуніконів, у процесі якого за допомогою *методу когнітивної інтеграції ментальних просторів* було здійснено реконструкції механізмів семантичного переформатування лакун та причин їх міграції з однієї ендозони та субзон в інші, а також для випрацювання їхніх делакунізаторів, компенсаторів лакун у мовах-реципієнтах.

Для подальшої ідентифікації та систематизації лакун було застосовані методи і прийоми **структурної лінгвістики**: *метод моделювання* – для конструювання моделі англо- й україномовних лакуніконів за трьома типами ендозон: мови, мовлення, когніції і системно-структурною шестикластерною таксономією; *компонентний аналіз* – для фіксації архісеми ‘відсутність’ у семантичних структурах лексем *lacuna/лакуна*, представлених у тлумачних словниках англійської та української мов, а також для виявлення аломорфних інтегральних і диференційних сем у семантичних структурах лакун-культурем англійської та української мов з метою констатації таких міжмовних і міжкультурних явищ, як часткова еквівалентність і безеквівалентність; *валентний*

аналіз разом із *дистрибутивним* – для визначення валентного аломорфізму та дистрибутивних сполучувальних відмінностей лакун у процесі їх функціональної ідентифікації у контактних англійській та українській мовах; *аналіз за безпосередніми складниками* – для побудови формальних моделей синтаксичних лакун, зумовлених граматикою залежностей і граматикою складників зіставлюваних мов.

Усі етапи дослідження супроводжували методи **зіставної лінгвістики** (*зіставно-типологічний метод*, за допомогою якого визначено еталони зіставлення – *tertium comparationis*, яким для зіставної інтерпретації є: лакуни як відсутні позначення в одній із контактних мов, лакуни як актанти біфуркації – пошук нової форми для позначення понять в одній із контактних мов; лакуни як нульові знаки, лакуни як культурно-марковані явища; для перекладацьких операцій: лакуни як нульовий трансфер.

На проміжному і фінальному етапах укладання “лакуніконів” було залучено методи і прийоми **прикладної лінгвістики і корпусної лінгвістики**, де лакуни ідентифіковано як низькочастотні одиниці, тобто гапакси та лакунарні леми шляхом застосування алгоритмізованого пошуку, інструментів для пошуку лакун в паралельних двомовних текстах, програмних методів аналізу, що дозволяють обробляти корпусні дані. Зокрема, програма *ParaConc* була використана для доповнення реєстру укладених лакуніконів англійської та української мов; частотний аналізатор *MonoConcEsz* – безпосередньо для ідентифікації лакун у ретрансльованих перекладних електронних версіях художніх творів як екстратекстуального включення, у тому числі й гапаксів. Ця процедура виконана шляхом застосування методики обчислення семантичної дистанції лакуноємних лем за індексом Соренсена: *F₁ score*, *F-measure* (для близькості: $QS = \frac{2C}{A+B}$; для відстані $QS = 1 - \frac{2C}{A+B}$).

Отже, комплексна методична процедура укладання лакуніконів (як сукупність методів – шляхів пошуку і наукового пізнання лакун – та методик – інструментів для їх систематизації у відповідні кластерні зони) передбачала

ідентифікацію лакун за трьома ендозонами: мовною, комунікативною і когнітивною. Відповідно 1) мовний лакунікон та його парадигматичний кластер містять фонетичні, граматичні (морфологічні й синтаксичні) та лексичні лакуни, що ідентифікуються на основі архісеми 'відсутність', яка виявляється шляхом зіставлення з попереднім станом у діяхронії (архаїзми), а також у панхронії, під час зіставлення семних характеристик 'відсутності' мовних одиниць (міжмовна та внутрішньомовна полісемія й омонімія) тощо; 2) комунікативний лакунікон включає лакуни мовлення в монокомунікації (пропуски, паузи, мовчання тощо), лакуни аломорфізму специфічно-культурних складових мовних одиниць різних сфер, які актуалізуються у процесі міжкультурної комунікації, та доповнюється перекладацькими лакунами, що ідентифікуються як нульовий трансфер лакунарних елементів в приймаючих культурах або в текстах перекладу; 3) когнітивний лакунікон упорядковано відповідно до ідентифікації архісеми відсутності на рівні свідомості й мислення представників різних культур, як правило, у процесі декодування (різних його типів і видів) концептуальних/ментальних понять, що фіксуються в межах корпусів паралельних текстів, а також виявляються як гапакси, або низькочастотні одиниці, лакунарні леми.

Визначаючи архітектоніку лакунікону, першим етапом дослідження стала розробка моделі лакунікону, що почалася з визначення семантичної структури базової одиниці лакунікону – слова *лакуна* (від первісних значень – в етимологічних джерелах – до сучасних, зафіксованих у тлумачних словниках) як фрагмента наївної англо- та україномовної картин світу та терміна “*лакуна*” – як фрагмента наукової картини світу.

Виходячи з семантико-термінологічного витлумачення поняття лакуни за допомогою методів, описаних вище, відбувався пошук лакунарних явищ, які так чи інакше ідентифікуються на основі архісеми відсутності та її інтегральних, диференційних і потенційних сем (пропуску, пустоти, прогалини тощо). Процес ідентифікації відбувався через вияв гіперкатегорії лакунарності на основі шістьох

кластерів: парадигматичного, панхронного (часового і позачасового), синтагматичного, культурологічного, когнітивного і корпусного.

Відповідно, систематизація лакун у лакунікони відбувалася за допомогою методу квотної вибірки⁶⁰ (за Дж. Мангеймом [310, с. 531]), тобто за визначеними параметрами (за ендозонами, кластерами, алфавітною мережею, кількісними параметрами або частотністю, частиномовним сортуванням тощо).

Лакунікони 1) мовної ендозони верифіковано переважно у термінах *reduction/редукція, elision/елізія, zero sign/нульовий знак* та ін; 2) комунікативної – *pauses/паузи, culture bump/незбіг, zero transfer/нульовий трансфер* тощо, 3) когнітивної – *unfolding of the new meaning after reducing old meaning in branching bifurcation event / зникнення первинного мовного значення в момент появи нового значення*.

Відповідно до трьох ендозон на основі лексикографічних дефініцій ідентифіковано термінологічну одиницю кожної з них: 1) *lacuna/лакуна* – для мовної ендозони, 2) *gap/пропуск* – для комунікативної і 3) *absence/відсутність* – для когнітивної, категоризовані на основі їх онтогносеологічної сутності гіперкатегорії лакунарності, якою є NOTHING/НІЩО. Значення, що входять до кожної із трьох зон, складають інтенціонал лакунікону.

На другому етапі було здійснено верифікацію термінів і понять лакунології на основі семантичної та фонетичної подібності (в тому числі за допомогою алгоритму *Soundex*), а також шляхом системи пошуку ISO в межах доступних бібліотек та корпусів, результатом якої стало доповнення моделі лакунікону і трансформація її в інший формат – модель корпусного лакунікону.

Третій етап дослідження передбачав використання програмних шляхів пошуку лакун (всі методи і прийоми докладно описано вище): пошук через ідентифікатор, пошук гапаксів за допомогою встановлення низькочастотного вживання в заданому тексті/масиві, пошук делітацій у перекладних текстах та

⁶⁰Примітка: з англ. *quota sample* – вибірка, складові якої відібрані таким чином, щоб вкlastися в раніше задані параметри з розподіленням відповідних ознак.

пошук делакунізаторів у перекладах та ретрансляціях, в тому числі в бітекстах та паралельних/мультимовних корпусах.

Четвертий етап дослідження був спрямований на верифікацію укладеної картотеки термінів і понять лакунології уже в корпусах (*BNC, COCA, WebCorp, КТУМ*), а також за допомогою прикладних програм для обробки лінгвістичних даних (*AntConc, MonoConcEsy, ParaConc*).

Висновки до розділу 2

Методологічний інструментарій лакунології складався поступово. Перші ефективні методики аналізу лакун застосовувалися у лінгвокультурології (метод польового вивчення лакун), в перекладознавстві (метод аналізу трансформацій та вилучень). Психолінгвісти теж розробили власний акустико-гносеологічний метод для аналізу лакун як психологічних колапсів й афазій. Методологія міжкультурної комунікації адаптувала процедури, за допомогою яких було зафіксовано явища міжкультурного аломорфізму та лінгвокультурного конфлікту. Із інших наук, зокрема з лінгвосинергетики до лакунології було екстрапольовано метод пошуку біфуркацій; із семіотики – метод знакової ідентифікації, що дозволив фіксувати явища ВІДСУТНОСТІ та адгерентні феномени – нульові знаки, знаки-симулякри тощо; з когнітивної лінгвокомпаративістики – метод діахронної інтерпретації – для аналізу лакунарних явищ як результатів різних станів розвитку однієї мови; з корпусної лінгвістики – метод конкордансної верифікації лакунарних одиниць; із прикладної лінгвістики – квантитативно-статистичний метод тощо.

Комплексна методологічна процедура ідентифікації й подальшої кластеризації лакун відбувалася на основі підходів та інструментарію зіставно-типологічної лінгвістики, де категорії НІЩО відповідає лакуна як *absence/відсутність* позначення/позначеного, теорії складних систем, де категорії НІЩО відповідає лакуна як *actant of bifurcation event / актант біфуркації* – старт до реалізації нової форми та/або значення/смыслу; лінгвосеміотики, де категорія НІЩО представлена *Degree Zero / нульовим знаком*; міжкультурної комунікації,

де категорії НЩО відповідає лакуна – *culture bump* як аломорфізм національно-культурних складових мовної особистості; перекладознавства, де лакуна корелює з *zero transfer* / нульовим трансфером та *translation losses* / перекладацькими помилками; корпусної лінгвістики, де лакуни серед іншого розглядаються як *haraxes* / гапакси, лакунарні леми тощо.

Спираючись на методологічну традицію лакунології, методична процедура укладання машиночитної бібліотеки “Лакунікон” з його трьома типами відбувалася у п’ять послідовних етапів, кожен із яких передбачав залучення методичного інструментарію різних наук, їх методів і прийомів.

Перший етап укладання електронного стартового реєстру лакуніконів було розпочато з лексикографічної параметризації базових лакуноємних одиниць із семантикою “відсутність”, “заперечення”, “пропуск”, “пустота” тощо з метою визначення наукового об’єму терміна “лакуна”. У результаті цієї процедури ідентифіковано базовий лакуноємний термін для сортування відібраних одиниць відповідно до трьох ендозон: 1) *lacuna/лакуна* – для мовної ендозони, 2) *gap/пропуск* – для комунікативної і 3) *absence/відсутність* – для когнітивної. Значення всіх одиниць-лакун кожної із трьох зон складають інтенціонал лакунікону.

Семантична дистанція компарантів-гіпонімів гіпероніма *lacuna* визначалась за формулою Т. Соренсена, що дало змогу виявити, що слово *hole* є найбільш семантично-близьким компарантом-гіпонімом гіпероніма *lacuna* у корпусі СОСА, який надає більшу кількість гіпонімів порівняно з друкованими лексикографічними джерелами.

На другому етапі здійснено кластеризацію лакун на формальному (зовнішньому) і семантичному (глибинному) рівнях; формальний рівень – це відсутні графеми, літери, граматичні і лексико-семантичні категорії тощо – в мові; пропуски слів, наявність крапок, тире, еліпсис, делітації – в мовленні і перекладі; 4) імплікація, прихований зміст, гапакси – когнітивний рівень.

На третьому етапі верифіковано укладений реєстр лакуноємних і сумірних одиниць (на основі фонографічної і семантичної подібності) за допомогою

алгоритму *Soundex* у корпусі *Roget*, виконано механічне редагування (перевірку термінопонять) у системі ISO (*International Organization for Standardization*), яка надає доступ до бази термінів міжнародної сертифікації, де зареєстровано і лакуноємні одиниці-терміни.

Наступний етап пов'язаний з використанням спеціальних програм для пошуку лакун, які дали змогу виявити гапакси за допомогою встановлення межі низькочастотного вживання (інтервал пошуку $\leq 1 \geq$) в заданому тексті/текстах (*MonoConcEsy*); відтворити модель пошуку перекладацьких делітацій у бітексті (*ParaConc*, *Wordfast anywhere*); віднайти лакуноємні одиниці через знаковий ідентифікатор у придатному для даного пошуку корпусі *COCA*; виконати пошук текстових делакунізаторів у ретрансльованих перекладах (на матеріалі машиночитних текстів англійською та українською мовами).

Останній методологічний алгоритм дослідження – це завершальна стадія укладання корпусних лакуніконів, яка була спрямована на верифікацію укладеної картотеки лакуноємних і сумірних одиниць у корпусах (*BNC*, *COCA*, *WebCorp*, *KTUM*) за допомогою прикладних програм для обробки лінгвістичних даних у режимі конкордансів (*AntConc*, *MonoConcEsy*, *ParaConc*), доповнення англо-української *tmx*-бібліотеки делітованими елементами з бітекстів, та розширення отриманих машиночитних даних за допомогою корпусного інструмента *SketchEngine*.

У лакунології, як і в інших лінгвістичних галузях науки, методологія виконує свої функції, які: моделюють об'єкт та предмет дослідження, її патерни та відмежування від суміжних наук; осмислюють концепцію наукового творчого пошуку та його параметри; визначають методику дослідження; верифікують результати проведеного дослідження.

Важливим методологічним інструментарієм лакунології є принцип *tertium comparationis*, що дозволяє ідентифікувати лакуни в мовних системах, текстах та картинах світу. За *tertium comparationis* у роботі обрано архісему 'відсутність' та ступінь її вияву в одиницях, їх формах, значеннях тощо трьох зон лакунікону, а також алгоритмізовану мову, нелінгвістичний інструмент злиття лакунарних лем

в АКС та УКС, різні програмні елементи, які є третім кодом для аналізу англomовних та україномовних корпусів. Остання, виконуючи роль *tertium comparationis*, дала змогу не лише ідентифікувати лакуну, а й декодувати її через оригінал та переклад, використовуючи іншу семіотичну систему, мову або декілька ретрансльованих копій перекладу.

Релевантність обраних напрямів дослідження, обрання *tertium comparationis* як основного методичного інструмента для виявлення (внутрішньомовного і міжмовного, а також міжкультурного) лакун у мові, мовленні та когніції, системна представленість актуальних (лакуни мови, мовлення і культури) і віртуальних (семантичних, концептуальних, когнітивних) лакун в англomовній та україномовній картинах світу стала можливою завдяки застосуванню комплексу відповідних релевантних методів і прийомів дослідження.

Ідентифікація лакун як одиниць мови (мовна ендозона), мовлення (комунікативна ендозона) та когніції (когнітивна ендозона) відбувалася на основі компонентного аналізу семантичних структур лексем *lacuna/лакуна*, представлених в етимологічних і тлумачних словниках англійської та української мов, валентного аналізу, який дав змогу розкрити подальші способи їх внутрішньої словотвірної, семантичної і культурно-зумовленої деривації у кожній із досліджуваних мов; дистрибутивного аналізу, що сприяв з'ясуванню характеру їхньої сполучуваності; трансформаційного аналізу, застосованого для ідентифікації перекладацьких лакун; методу інтеграції ментальних просторів, який став основним інструментом для реконструкції процесів семантичного переформатування лакун та їх міграції з однієї зони в іншу.

У результаті застосування методів зіставної лінгвістики, встановлено, що лакуна – це відсутність позначення, пустий слот одного фреймового фрагмента картини світу порівняно з іншою. У синергетичному плані лакуна – це актант біфуркації, старт до реалізації нової форми. У семіотичному вимірі: лакуна – це нульовий знак, у лінгвокультурному: лакуна – це незбіг культурних складових, в аспекті перекладознавчих операцій: лакуна – це нульовий трансфер, у корпусній лінгвістиці: лакуни – це гапакси та лакунарні леми.

Для пошуку лакун за допомогою методологічного інструментарію прикладної лінгвістики у роботі застосовано: програму *AntConc* – для обробки лінгвістичних даних лакуніконів; *Wordfast anywhere* – для виявлення синтаксичних невідповідностей; а також делакунізатори, екстратекстуальні включення та маловживані слова в електронних версіях художніх творів у ретрансльованих і мультимовних перекладах.

Для корпусної обробки лакун залучено математичні методи аналізу (програму *ParaConc*). Обчислення семантичної дистанції лакуноємних лем відбувалося на основі порівняння корпусних даних *BNC*, *COCA*, *WebCorp* та *KTUM* за допомогою *кількісного аналізу*; для виявлення гапаксів застосувались *програмні шляхи аналізу* (текстовий аналізатор *MonoConcEsy*), що надали змогу отримати результати частотності рідких одиниць та здійснювати пошук через ідентифікатор. Гапакси в досліджуваних корпусах є контекстуальними лакунами. Малочастотними виявилися зрідка вживані автором слова (0,0006%) в межах обраних корпусів: англ. *amiableness*, *amid*, *amidst*, *amiss*, *amity*, *housebreaking*, *mediocre*, *misery*, *recollecting*, *repentance*, *respect*, *robin*, *sacrifice*.

Отже, методологічна верифікація лакун відбувалася в кожній ендозоні на основі методів і методик: 1) зіставно-типологічної лінгвістики, де категорії НЩО відповідає лакуна як *absence/відсутність* позначення, що виявляється під час міжмовного зіставлення, 2) теорії складних систем, де категорії НЩО відповідає лакуна як *actant of bifurcation event / актант біфуркації* – старт до реалізації нової форми; 3) лінгвосеміотики, де категорія НЩО представлена лакуною – *Degree Zero / нульовим знаком*; 4) міжкультурної комунікації, де категорії НЩО відповідає лакуна – *culture bump* як незбіг специфічно-культурних складових, 5) перекладознавства, де лакуна корелює з терміном *zero transfer / нульового трансфера* та *translation losses / перекладацькими помилками* та 6) корпусної лінгвістики, де лакуни розглядаються як *hapaxes / гапакси*, низькочастотні одиниці, лакунарні леми.

Реєстри лакун, тобто лакунікони у роботі укладено на основі гіперкатегорії лакунарності, яка відображає онтологію пізнання лакун, їх поняттєву

категоризацію і мовну семіотизацію. Як когнітивна категорія, лакунарність систематизує групи лакунарних явищ, пов'язаних концептуальними кореляціями. Як поняттєва категорія, лакунарність виявляється в наявності нульових форм різних груп понять, які є семантично пов'язаними. Як лінгвістична категорія, лакунарність представлена на парадигматичному рівні такими ознаками, як включення, протилежність, редукція, заміщення, а на синтагматичному – варіативність, асиметрія, синтаксичний пропуск тощо.

Розроблений методологічний алгоритм дослідження дозволив верифікувати укладену ініціальну картотеку “лакунікон” в корпусах (*BNC, COCA, WebCorp, КТУМ*) та дефінітно визначити її як реєстр термінів і понять лакунології, що відкритий до подальшого наповнення в доступних форматах *excel, txt, tnx*, а також для подальшої обробки лінгвістичних даних вузького дослідницького корпусу “лакунікон” прикладними програмами (*AntConc, Wordfast*).

Створено реєстр термінів лакунології АКС (додаток 1) та УКС (додаток 2), підібрано картотеку гапаксів (додаток 3).

Одиниці ініціального реєстру “лакунікон” були систематизовані за алфавітом, нумерально, за ендозонами (мовна, комунікативна та когнітивна), з ілюстраціями для трьох основних ендозон (мовної, комунікативної та когнітивної) та їх субзон у вигляді шестикластерного зонування: парадигматичного, панхронного, синтагматичного, культурологічного, когнітивного (поняттєвого) та корпусного, опрацьовано епістемологічну базу лакунології і на її основі розроблено комплексну міждисциплінарну методику укладання лакуніконів англійської та української мов.

Розроблена методологія дасть змогу обчислити кількісні показники термінів лакунології, а головне, зафіксувати процеси їх взаємної міграції, інтеграції та кросреференції.

Попередньо обчислено кількісний реєстр лакун у МіжМКС – 1815 лакунарних і сумірних одиниць: перший тип мовної ендозони лакунікону включає 156 лакуноємних одиниць – в англійській мові / 164 – в українській та по 42 сумірні одиниці, що відсутні як в українській, так і в англійській мовних

системах. Другий тип комунікативної ендозони лакунікону включає 80 лакуноємних одиниць – в англомовній комунікації / 56 – в україномовній; 216 сумірних одиниць, що є мовленнєвими, міжкультурними і перекладацькими лакунами в україномовній картині світу і 262 сумірні одиниці – лакуни англомовної картини світу. Третій тип когнітивної ендозони лакунікону включає 379 лакуноємних одиниць, верифікованих в англомовних корпусах / 398 – в україномовних, та по 10 сумірних одиниць англо-українських корпусних лакун.

РОЗДІЛ 3

ПАРАДИГМАТИЧНА І ПАНХРОННА КЛАСТЕРИЗАЦІЯ АНГЛО- Й УКРАЇНОМОВНОГО ЛАКУНІКОНІВ

3.1 Синхронія мовної ендозони лакунікону

На рівні синхронії лакунікони, що комплексно та ризоматично охоплюють явища, які спрацьовують в модусах мови, мовлення та когніції [172; 174; 370], представлені мовною, комунікативною та когнітивною ендозонами, де мовна ендозона займає ініціальне положення. Поняття та терміни, розглянуті в цьому розділі, накопичуються в реєстр мовного лакунікону.

Мовна ендозона лакунікону англійської та української мов зонована у відповідності до парадигматичної та панхронної кластеризації у мовну та часову субзони, що накопичують відповідні терміни та поняття лакунології. Згідно до таксономічного представлення ендозони лакуніконів у системах англійської та української мов шляхом парадигматичної і панхронної кластеризації лакуноємних та сумірних лакунарних одиниць графічного, фонетико-фонологічного, граматичного і лексико-семантичного рівнів. Одиниці цієї ендозони мають ознаки гіперкатегорії лакунарності (архісему 'відсутність') у кластерах не-існування, редукції, спрощення, ущільнення, компресії тощо.

До англійської ендозони лакунікону увійшли 156 лакуноємних одиниць та 42 сумірні – по відношенню до української ендозони. До української – 164 лакуноємні одиниці та 42 сумірні – по відношенню до англійської ендозони.

Розглянемо основні з них, що корелюють з явищем лакунарності, термінами лакунології та адгерентними поняттями. Терміни мовної ендозони спрацьовують як лакунарні форманти у руслі редукції, спрощення, ущільнення, бленду, компресії (терміни), внаслідок цього виникають дев'ятикласні одиниці (поняття), які їх ілюструють (наприклад, повнозначні та службові одиниці).

До парадигматичного кластера зараховуємо: лексико-стилістичний анаколупф, фонетичну редукцію, абрєвіацію, контамінацію, міжмовну та мовну

лакунарність, синтаксично-прагматичний еліпс, усічення граматичної форми, лексичні зрощення, лакуни нових та лакуни забутих слів, фонетичну лакунарність, граматичну лакунарність, лексичну лакунарність.

Традиційно лакунарність розглядається як властивість мовної системи: лексична, граматична, семантична [289, с. 5]. Парадигматичний кластер мовної ендозони формують терміни та поняття на рівні мовної системи, що згенеровані гіперкатегорією лакунарності (нові форми, старі / вилучені / спрощенні форми та праформи) на всіх рівнях мовної системи: морфем, синтаксем, графем, лексем та прагматем [164, с. 6].

Динамічні процеси пов'язані між собою і охоплюють всі рівні мовної системи. Тріада еволюції, розвитку і вдосконалення мови зачіпає лексичну підсистему мови, як найбільш рухливу і безпосередньо реагуючу на всі зміни, що відбуваються в суспільстві. У слові, як одиниці лексичного рівня, фокусуються всі зміни: фонетичні, морфологічні, граматичні та смислові, це дозволяє пояснити кросреферентність і належність лакуноємних лем до всіх заявлених зон корпусного лакунікону: мовної, комунікативної та когнітивної ендозон.

За парадигматичною ознакою лакуни можна порівнювати з векторними величинами, оскільки вони характеризуються, насамперед, спрямованістю від однієї мови до іншої. Причиною цього явища є те, що одна мова дає можливість не омовлювати різницю між певними поняттями, тоді як інша примушує мовця обов'язково відобразити цю різницю [65, с. 84].

На часі однією з нагальних проблем сучасної лінгвістики є проблема розвитку мовної системи, її симетричних та асиметричних проявів, визначення аломорфних та ізоморфних характеристик зіставляваних мов. Лакунарність спрацьовує в усіх одиницях мови: це – букви, слова, словосполучення (синтаксичні та фразеологічні), висловлення, тексти. Лакунарність – це можливість формувати в мові та мовленні потенційно можливі латентні елементи. Безперечно, прозорим є зв'язок лакунарності з розвитком мови. Для проблеми лакунарності принципово важливими питаннями є поява нових лакун та їх делакунізації.

Динаміка передбачає перетворення, зміни, нарощування, рух вперед або назад, “девальвацію” мовного знака, позитивне й негативне його оцінювання, наприклад, процеси термінологізації та детермінологізації. Денотативні й конотативні модуси слів функціонують антропоморфно, цілеспрямовано, враховуючи когнітивну діяльність людини. Чинними є метазнаки, пор.: англ. *linguistic meaning; semantic meaning*; укр. мовне значення, смислове значення.

Лакунарні зони у мові та її субмовах з’являються у компарабельних дихотоміях присутність :: відсутність, динаміка :: статика, поява :: зникнення, прогресія :: регресія, позитив :: негатив, актуальність :: віртуальність [49, с. 5].

3.1.1 Фонетико-орфографічні лакуни. У мові лакуни є результатом семантико-граматичних, семантико-фонетичних та семантико-лексичних змін, спричинені редукцією, спрощенням, у результаті цього виникає пуста або нульова форма, що може з часом зовсім зникнути, пор.: англ. *falls* (десемантизована множина); *knight* [n] *know* [n] (нульове прочитання *k*); *summer* [ə], *sister* [ə] (нульове прочитання *r* у кінці слова).

У фонетиці зафіксовано лакуни, що утворюються таким мовним явищем, як елізія, термін походить від лат. *elisio* – виштовхування, витискування та позначає в лінгвістиці випадання звуку (голосна, приголосна або склад) в слові або фразі з метою полегшення вимови або поліпшення милозвучності. Елізія асоціює з парадигмою лакунарності та позначає створення лакун в мовній системі. Як морфонологічне явище елізія полягає в усіченні однієї або кількох фонем у кінці основи слова під час формо- та словотворення [202, с. 145–147; 264, с. 32].

Фоносемантичні лакуни виникають у руслі загальномовної тенденції до фонетичної милозвучності, вилучаються через рідкісне вживання. Значення також редукуються, виникають тезаурусні лакуни. Редукція є міжмовною характеристикою мовно-стилістичної або діалектної надлишковості. Дитяче мовлення дає приклади лакун спрощення, пор.: укр. *будильник* < *гудильник*. Народна етимологія – це вторинна вмотивованість. Лексичні одиниці мають тенденцію до переосмислення. Словозміна – системний процес, що відбувався та

відбувається в усіх зіставлюваних мовах. У мовах виникають лакуни новотворів та архаїчних реліктів, що поступово зникають.

Лакуни фонетичних дублетів, пор.: англ. *Helsinki* < фін. *Helsingin*, укр. *Гельсинкі* < фін. *Helsingin* та укр. *Хельсинкі* < фін. *Helsingin* – результат варіативності живого мовлення. У лексикографічних джерелах може фіксуватися дві одиниці, пізніше менш вживана вилучається. На часі український правопис нормує звичайне написання з літерою г [450], однак існують два варіанти написання та вимови у власних назвах іншомовного походження: етимологічний *g* згідно з усталеною традицією вимовляється як *z*, однак збереження *g* у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Тобто, однаково правильною є вимова: укр. *Гданськ* і *Гданськ*, *Гренландія* й *Гренландія*, *Гібралтар* і *Гібралтар*; *Гарібальді* й *Гарібальді*, *Гете* й *Гете*. Можна припустити, що пізніше один варіант буде редуковано. Завдяки розвитку живого мовлення та існування декількох діючих національних варіантів вимови деякі мандрівники з України обирають *Гельсінкі* (за правописом)⁶¹, *Хельсінкі*, *Гельсинкі*, а також існує розмовна форма – *Гельсінкі*.

Елізуватися можуть окремі фонemi та сполуки фонem, пор.: англ. *I'm, kidda*. Закони спрощень та альтернацій у мовах мають спільні тенденції заміни та спрощення, реалізуючись на своєму лексичному матеріалі, пор.: англ. *elision* – *elide, lady* – від давн. англ. *half-dige* [713, с. 576].

Елізія асоціює з парадигмою лакунарності, у науковій літературі позначає редукацію приголосних на міжморфемному шві [202, с. 138]. В англійській мові елізія останньої літери *-n* супроводжується назалізацією останньої голосної [589, с. 62]. В українській мові зафіксовано значну кількість усічень при деривації форм за правилом спрощення “третій зайвий”, пор: наприклад: укр. *легкий/лег[ж]ший, тонкий/тон[ж]ший*. Елізія /к/ є виявом загальної тенденції до уникнення збігу голосних або приголосних [202, с. 138; 189, с. 25].

У ситуації контакту віддалених мов фонетичний збіг є здебільшого випадковим, що не дає підстав відносити такі явища до семантичної

⁶¹ Український правопис. Київ: Наукова думка, 2015. С. 119.

інтерференції, тому в цьому разі про автоматичну конверсію можна говорити лише стосовно інтернаціоналізмів латинського та грецького походження. Різноструктурні мови (типологічно віддалені), зазвичай, не мають постійних проявів лексичної інтерференції [181, с. 212].

3.1.2 Словотвірні лакуни. Категорія лакунарності посідає чинне місце в дериваційних процесах та поповнює ряд актуалізованих, репрезентуючи розвиток мовної системи. Лакунарність у мовних системах – це латентна деривація, що пронизує граматику, морфологію, синтаксис, лексикологію, семантику та діє за принципом okazіонального скорочення, заміщення форм тощо. Лакуни – це асиметричний та ризоматичний вектор розвитку мови, результат адаптації мовних систем.

Розуміння словотворення як системи моделювання одиниць вторинної номінації привернуло увагу дослідників і до інших аспектів створення цих одиниць, тому що потреба в нових лексичних одиницях пов'язана з необхідністю висловити мовними засобами нові значення або нові комплекси значень [278, с. 21].

Вербокреація та процеси самодобудови в мові протиставляються процесам стертості значення (англ. *thee*, укр. *баняк розуму*, *бінда/стрічка*, *цибати/стрибати*) або модифікації лексем на глибинному та поверхневому рівнях, пор.: англ. *trouble* та *біда* і канад. укр. *трубіда* (гібридизація).

Деривація – це процес і результат утворення в мові вторинного знака, що можна інтерпретувати як вихідну одиницю [354, с. 78]. Теорія деривації виникла у зв'язку з необхідністю виявлення закономірностей породження форм художнього мовлення [247, с. 10]. Терміни “деривація”, “дериватологія” стали відомими на початку 80-х років ХХ століття, їх поява була спричинена необхідністю позначити ізоморфність механізму утворення мовних одиниць різних рівнів, зокрема в такому утворенні як текст [247, с. 22].

У системі української мови можна було б утворити набагато більше слів, ніж існує на часі. Для позначення особи, названої дієсловом, використовуються різні

продуктивні та непродуктивні форманти, зокрема суфікси: *-ник* (*-льник, -івник*) (*розвідник, годувальник, будівник*), *-ач* (*орач*), *-ець* (*продавець*), *-тель* (*учитель*), *-щик(-чик)* (*оцінющик, розпорядчик*), *-ар* (*пекар*), *-ій* (*палій*), *-ок* (*іздок*), *-ун* (*свистун*), *-ак* (*жебрак*) тощо. Деякі суфікси взаємозамінні, а деякі – формують “порожні клітинки” в мовній сітці потенційно можливих варіантів [189, с. 57–63].

В англійській мові існують актуальні словотворчі форманти *-er, worker*, що реалізують потенційні можливості мовної системи, пор.: англ. *-ist* < *colonist, leftist, motorist*; англ. *-ware* < *anti-malware, boneware, computer-software, edgware, farberware, houseware, ironware, lacquerware, noware, opencourseware, tinware, giftware, shovelware, suitware, spongeware*.

Слова та лакуни реалізують таким чином антиномію потенційність / актуальність. Актуальні лексичні номінації формують словниковий склад мови, потенційні елементи – віртуальні лакуни готують простір для мовотворення – створення нового лексико-семантичного шару мови та термінотворення (наприклад, укр. *лакунема, лакунолог*).

Зміни мовних та графічних варіантів – результат варіативності елементів мовної системи, що позначена не лише розвитком, інтерференцією інших мовних систем, а також окреслена редукцією, скороченням, компресією та спрощенням. Результатом скорочення кількості графічних та вербальних елементів є зникнення певних “надлишкових” утворень та формувань лакун стертих слів та значень. Так, наприклад, слово укр. “*конкурувальний*” є менш вживаною одиницею, ніж укр. *конкурентний* та має тенденцію до вилучення.

Процеси утворення лакун у мовній системі були також зафіксовані як спрощення в англійській орфоепічній системі. Істотна перебудова зачепила англійську мовну систему в XI сторіччі після нормандського завоювання. Саме тоді був зафіксований істотний вплив інтермовної системи на локальну, процес заповнення лакун відбувся шляхом запозичень та скорочень важких для сприйняття інтермовною культурою елементів. Істотні розбіжності у вимові й написанні відзначаються в XV столітті, коли з’явилися перші друковані англійські книги.

Як зазначає С. Пінкер в праці “*The Language Instinct*”: “абсурдність англійського правопису така, що про неї згадував ще Б. Шоу, пропонуючи записувати слово англ. *fish* (укр. “риба”) як *ghoti*, оскільки звук [f] можна записати буквами *gh*, як у слові *enough*, а звук [i] передати за допомогою літери *o*, як у слові *women*, коли ж [sh] записати як *ti*, як він передається в слові *nation* [629, с. 18]. Він був настільки стурбований примхами англійської орфографії, що заповів частину свого багатства, щоб фінансувати створення нового фонетичного алфавіту англійської мови⁶².

Дж. Пітман згадує заповіт Б. Шоу в своїй статті, присвяченій власній скороченій системі фонетичного письма англійської мови (системі “Алфавіт для початкового навчання”):

“... існуючий британський алфавіт не претендує на вичерпність, оскільки він містить тільки шістнадцять голосних звуків, тоді як існує незліченна кількість різних голосних звуків, хоча й вони вимовляються деякими людьми не частіше, ніж останні залишають свої відбитки пальців. Проте вони розуміють мову, вміють писати, розмовляти та звертатись один до одного...” [630, с. 55].

Алфавіт Дж. Пітмана було розроблено для початкового навчання (англ. *The Initial Teaching Alphabet / I.T.A. or i.t.a.*) та являє собою варіант латинського алфавіту, розробленого Дж. Пітманом, онуком І. Пітмана, винахідником системи стенографії, на початку 60-х років ХХ ст. Цю спрощену систему деякий час активно використовували для навчання англійської мови дітей в Америці [630, с. 58].

Системи скороченого письма та скоропису створюються й до цього часу. Всі мовні системи, що повинні залишитися відкритими, мали та мають тенденцію до спрощення. Закриті мовні системи, штучні (есперанто) та допоміжні (перекладацький скоропис) також мають на меті донести інформацію в зашифрованому/скороченому вигляді.

⁶²Примітка: створений алфавіт отримав фінансування в розмірі £ 8600 та назву алфавіт Шоу (англ. *Shavian/Shaw alphabetical*) URL: <http://includeacharity.org.nz/George+Bernard+Shaw's+alphabetical+bequest>.

3.1.3 Граматичні лакуни. Мовні системи містять певні лакуни, або “слабкі ланки”, “порожні клітини”, що можуть бути не реалізованими на граматичному рівні. Існують випадки, коли в мові взагалі не представлено відповідне слово, хоча існує його значення: англ. *fingers, toes* – укр. *пальці рук, пальці ніг*. Існування лакун може бути пов’язане з невживаністю певної граматичної форми через її застарілість, евфемізацію (наприклад, *shall* змінюється на *will*). Деякі лакунізовані граматичні форми існують лише в певній мові, наприклад, наявність нульового артикля в англійській мові, лакуни категорії означеності/неозначеності в українській мові. Граматичні зміни зумовлені розвитком мовних систем, в яких вилучення граматичних “атавізмів” формує лакуни сприйняття, що повинні бути реконструйованими (напр. англ. арх. *thee*).

Граматичні лакуни, що є результатом фонетико-просодичного чи морфологічного ослаблення, або ерозії елементів, часто стають причиною утворення нової лексичної, фонетичної чи граматичної форми [377, с. 67].

Що стосується граматики-парадигматичної кластеризації мовної ендозони лакунікону, то на рівні словотвору – це є зворотній спосіб творення слів в англійській мові, що є лакуною українського словотвору: *babysitter* – *to babysit* (Верба 2008). До питомої лакунарності власне англійського словотвору належить ще й таке характерне для української мови явище, як демінутивність, що в англійській мові, хоча і має германське походження, проте розвиток його відбувався під впливом міжкультурних контактів. До запозичених в англійську мову демінутивних суфіксів (які, власне, і заповнили цю словотвірну лакуну) належать: *-ine, -ette, -otte* (з французької мови), *-y, -ee, -ie, -ey* (з шотландського діалекту): *dog* – *doggie, house* – *housie* тощо [337, с. 138].

Шляхом вибору граматичних категорій за *tertium comparationis* виявлено, що лакунарними засобами для категорії означеності/неозначеності в українській мові є артиклі англійської мови: *Should **the** police carry guns?* (відома група людей) – означений артикль; *she’s **an** architect* (назва професії) – неозначений артикль; *on land and sea, day after day, inch by inch* (артиклі у сталих виразах) – нульовий артикль. В українській мові відсутня категорія артиклів факультативно

співвідноситься з категорією означеності/неозначеності, виражена вказівними займенниками (укр. *цей, ця, ці, той, та, ті*).

І, відповідно, категорія означеності/неозначеності виражається в українській мові тими засобами, що є лакунарними в англійській граматиці: вказівними займенниками (*цей, ця, це, той, та, те, ті*); неозначеними займенниками (*якийсь, якась, якесть, якісь*); прикметниками (*невідомий, незнайомий, певний, особливий, цілий*); частками (*тільки, ще*); сполучником *і* (*Ось і масток* “той самий масток”); родовим (неозначеність) і знахідним (означеність) відмінками (*купити хліба – купити хліб, принести паперу – принести папір*) [261, с. 213].

Вказівні займенники в германських мовах походять від іє. коренів **te/to* та **sā/so*. Корінь **so* мав дейктичне значення та використовувався для форм називного відмінка, а корінь *-to* – для інших відмінків. Оскільки іє. займенник **to* мав порівняно слабовиражене дейктичне значення, він поступово набув анафористичного значення та перетворився на граматичний показник – артикль. Перетворення вказівних займенників на артикль завершується вже в історичну епоху в кожній із давніх германських мов. У сучасній німецькій мові слова *der, die, das* остаточно не втратили свого дейктичного значення [293, с. 305].

Сумірними англо-українськими, як і україно-англійськими граматичними лакунами є парадигми систем іменного відмінювання, виявлені також у результаті їхнього зіставлення. В українській мові фіксуємо називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий та кличний відмінки, тимчасом в англійській мові залишилися лише два відмінки, а решта є як її внутрішньомовними панхронними лакунами, так і міжмовними: загальний відмінок – фіксує нульове закінчення іменника (англ. *Common Case*) та присвійний відмінок (англ. *Possesive Case*), що виражає належність предмета до чогось або когось шляхом додавання апострофа та закінчення *s* наприкінці слова: *The coat that belongs to John = John's coat*.

Міжмовне зіставлення англо-українських граматичних систем дає змогу доповнити цю ендозону лакунікону і таким лакунарним в українській граматиці явищем, результатом якого є одиниці англійської мови на зразок: *focus – foci, deer – deer*; неправильні дієслова англійської мови, що є лакунами в українській мові:

bring – brought – brought (укр. *приносити – принести*).

Тимчасом граматичною лакуною в англійській мові є варіантний характер родового відмінка в українській мові: *листопада* (місяць) – *листопаду* (процес), *оригінала* (особа) – *оригіналу* (документ).

Лакуною англійської граматичної системи є відсутність у прикметників граматичних категорій роду, числа і відмінка (тобто в англійській мові, на відміну від прикметників української мови, вони не змінюються та з'являються в реченні за певною послідовністю). Якщо перед іменником потрібно вжити кілька прикметників, вони повинні розташовуватися в певному порядку (див. нижче про порядок слів): 1) артикль або інший ініціальний ідентифікатор (*a, the, this*); 2) оцінка, думка про когось або щось (*cool, good, bad, nice*); 3) розмір (*large, little, small*); 4) вік (*new, young, ancient*); 5) форма (*square, round*) тощо: *Someone lost **this large blue bag***.

Лакуни є ознакою редукції в межах граматичного роду, позначають нульове закінчення та інші зниклі граматичні форми, кодовані за внутрішньомовними законами оновлення мовної системи. Зниклі граматичні форми є лакунами, еліміновані з огляду на архаїчність. Так, аорист означав нетривалу, миттєву дію для вираження дії в минулому (але не в теперішньому). Розрізняють простий та сигматичний аорист (морфологічним показником якого був елемент *-s*; у грецькій мові відповідна буква називається “сигма”). Не виключено, що сигматичний аорист виник пізніше, ніж прості форми аориста. Можливо, він походить від форми дієслова **es-* “*бути*”, що могла означати “*ставати*”. Сигматичний аорист спостерігався у таких мовах, як грецька і старослов'янська, але не засвідчений у германських [293, с. 265].

У праїндоевропейській мові презент виражав тривалу дію (дуратив), аорист – нетривалу, миттєву дію (моментатив), перфект – закінчену дію чи стан [451, с. 141]. Перфект позначав минулий і теперішній час в індоєвропейській мові. Перфект у слов'янських мовах редукується, втрачається можливість позначення завершеної темпоральності в теперішньому часі.

На граматичному рівні зіставлятися можуть угруповання слів за частинами мови, оскільки різні мови характеризуються неоднаковими потенціями щодо частиномовної категоризації світу [260, с. 19]. Наприклад, в англійській мові одна й та сама форма може бути різними частинами мови: *knife* “ніж” і “*різати ножем*”, *water* “вода” і “*поливати*”, *play* “гра” і “*грати*”, *clean* “чистий” і “*чистити, прибирати*” тощо.

Так, у парадигмі “рід іменників на позначення осіб за посадою, фахом, званням” не до всіх іменників можна підібрати паралельні форми чоловічого та жіночого роду: укр. *мер, адвокат, нотаріус, прокурор, хірург, стоматолог* не мають форм жіночого роду; в українській мові існують дві форми на позначення артистів балету: стосовно жіночої статі можна сказати укр. “балерина”, чоловіча форма – укр. “балерун”. В англійській мові існує лише жіноча назва цієї професії, пор.: англ. “*ballerine*” та інші синонімічні назви, пор.: англ. *dancer, ballet dancer, choreographer*. Відсутність в англійській мові симетричного відповідника призводить до компенсації лакуни синонімом.

В англійській мові категорія граматичного роду є розмитою порівняно з українською (англ. *he-fox, she-fox*, англ. *he-cat, she-cat*, укр. *лисиця, лис*, укр. *кіт, кішка*). У межах граматичних лакун виділяємо лакуну множини: при перекладі на англійську мову “*ти*” або “*Ви*” перекладається недиференційовано – *you* [365, с. 25]. Лакуни, що є результатом процесів вилучення на всіх рівнях мовної системи, зокрема на граматичному рівні, є грамемами вилучення. Наприклад, в українській та англійській мовах зберігається стерта категорія двоїни (англ. *scissors*, укр. *ножиці*). Стерта форма множини також фіксується в інших германських мовах, пор.: англ. *days* < гот. *dagen*, укр. *ім'я – імена*, укр. *плем'я – племена*, нім. f. *Form – Formen*.

Порядок слів в українській мові більш гнучкий, на відміну від англійської мови, що не демонструє вільний порядок слів. На синтаксичному рівні лакуни – це паузи, що імплікують пропуски між словами та заміну нульових денотатів. Перші, синтаксичні пропуски, полегшують вимову блоків, другі, семантичні імплікують силенціальний ефект, невербальний акт комунікативного мовчання.

Ситуація екстеріорізує витоки та джерела останнього. Значущими при цьому виступають інтонація (усне мовлення) та графічні знаки (писемне мовлення).

Лакунарність включає тенденції інволюції, має ознаки переорієнтації або трансформації слів, наприклад, виявляється в трансформації повнозначних слів у службові. Секондарна деривація маркує латентну. Лексема “only” вживається як прикметник, як прислівник та сполучник “if only you came”, на що вказують процеси інволюції та еволюції. Рекурсивний процес полягає в семантичній девіації, пор.: англ. “two students – two hands are better than one” (деквантифікація), десемантизація – англ. “two dogs over one stone” – укр. “злі, як собаки”.

Запозичення та редукція мають циклічний характер у мовній парадигмі. Слова та літери можуть редукуватися та проходити етапи релайфації. Наприклад, літера ß (есцет, нім. *Eszett*) була запозичена з грецької мови, пор.: грецька β [beta]. У німецькій мові літера-лігатура позначає звук [s], що свідчить про пролонговане звучання попередньої голосної. На сьогодні використовується лише в німецькій мові, хоча до XIX століття більш-менш регулярно застосовувалася практично в усіх середньовічних європейських мовах латинської основи, особливо у курсиві. Крім ß, не часто вживаними є літери Ö та Ü, вони не вважаються частиною стандартного алфавіту.

Відбуваються спрощення реліктових літер. Із метою уніфікації та спрощення абеток, що є специфічними та унікальними, елементи скорочуються, однак можуть бути відновлені штучно, пор.: нім. *daß* < *dass*, *dass* < *daß* та укр. *гудзь* < *гудзь*, *гудзь* < *гудзь*. Скорочення відбуваються тоді, коли існує декілька графем, “алографів” (варіантів написання однієї і тієї самої графеми) або “графемних рядів” на позначення однієї фонемі.

Якщо існує можливість використання різної графеми для передавання однієї фонемі, редукція зайвої графеми відбувається поступово (≈до 3 століть) або примусово (реформа правопису). Існує точка зору, що якою за кожною літерою повинен бути закріплений фонетичний еквівалент, хоча не всі алфавіти демонструють фонетичну подібність. Існують так звані “німі” літери, без

звукового аналога, саме тому більшість слів (особливо французького походження) не відповідає вимогам раціональної графіки [276, с. 217].

Існування обов'язкових і факультативних алофонів (реалізацій фонем, її варіантів, обумовлений конкретним фонетичним оточенням) свідчить про динаміку мовної системи, народження форм, що поступово унаслідують ознаки прецедентів. Лексичні одиниці мають тенденцію до переосмислення. Деетимологізовані слова мають внутрішні семантичні заміни, стерті значення, семантичну, морфологічну або фонетичну вмотивованість, пор.: англ. *lady, lord*, нім. *Herzog, Marschall* [293, с. 463].

Невідновлені лакуни позначаються в синхронії знаком ø, іншим можливим уведенням діакритичних елементів на позначення елементів тексту, що не підлягають реконструкції в діахронних дослідженнях, є апостроф (*wnd's*), що сигналізує про редукцію в рукописах (*e)r* [506, с. 51].

Лакуни словобудови розкриваються при етимологічних розвідках слів, пор.: слово гр. *tēle*, що означає 'далеко', а гр. *phōneō* – 'звучу', звідси бере початок свого народження прикметник гр. "*tēlephōnos*", дослівно укр. "той, кого далеко чути" – укр. *телефон* [358, с. 98].

Використання латини та грецької мов із часом стає менш помітним, однак "мертві мови" до цього часу активно використовують у теологічних цілях, у науці, освіті, міжнародних відносинах, вони продовжують термінологічно еволюціонувати в різних соціумах.

У результаті парадигматичної синтаксичної кластеризації виявлено англо-українські синтаксичні лакуни, зокрема таке правило, як фіксований порядок слів в англійському реченні, характерною ознакою якого є статичне положення підмета, який завжди формально присутній, а також незмінне положення присудка: англ. *I have never been there before*. Це є лакунарним явищем для українського речення, в якому порядок слів є порівняно вільним, наприклад, укр. *Жодного разу не зупинявся тут, ніколи тут не перебував. Не був я тут ніколи.*

3.1.4 Лексико-семантичні лакуни. Мова – це складна знакова система, це не лише матеріальна система знаків, а й складна система відношень між мовним знаком як формою та позначуваною ним сутністю як змісту [417, с. 21]. Причини виникнення лакун – незбіг не лише лексико-граматичного оформлення мовних систем, а й семантичних обсягів корелюючих мов.

У мові існує певна сукупність лексичних лакун (“*порожніх клітин*” (термін Г. В. Бикової), що свідчить про унікальність мовної картини світу, при створенні якої в мові поряд зі стійкими номінаціями виникають внутрішньомовні лакуни.

За парадигматичною характеристикою та положенням у мовній парадигмі лакуни поділяють на родові та видові. Родові лакуни відображають відсутність загального найменування для класу предметів, видові – відсутність конкретних найменувань, назв окремих різновидів предметів або явищ. Наприклад, в українській мові немає деяких диференційованих однослівних позначень для специфічних типів мовчання, що присутні в англійській мові з огляду на високу ступінь полісемії, наприклад: англ. *silence, hush, mum, dumbness, whist*.

Мовна свідомість відображає культурні цінності й фіксується у мові у вигляді ментальних моделей картини світу [252, с. 29]. Лакуни в міжмовному лексиконі виявляються на всіх рівнях мовних ієрархій, реалізуючи відношення включення (*гіпо-гіперонімія*), протиставлення (*антонімія*) та подібності (*синонімія*) [323, с. 24].

Лексико-семантичний рівень мовної ендозони включає аломорфні характеристики англо-української та україно-англійської лакунарності, пов’язані з відношеннями синонімії, омонімії, полісемії та ін., з-поміж яких: відсутність певної інтегральної або диференційної семи в одній із мов, наприклад, архісема ‘переміщення’ представлена в англійській мові двома інтегральними семами ‘*drive*’ (“*to go by car*”, “*bike*” (“*travel by bike or motorbike*”), “*travel*” (“*travel a distance / a full stroke by any venicle to some destination*”), “*footwalk*” (“*move by foot*”, “*wonder about*”, “*get about*”). Натомість інтегральна сема ‘*bike*’ в українській мові представлена ще й диференційними семами, лакунарними в англійській мові: переміщення на вело- та мототранспорті: *їхати на велосипеді* та *їхати на*

мотоциклі.

Лексико-семантична сумірна лакунарність фіксується відсутністю в синонімічному ряді однієї із мов певного синоніма: англ. *blue* (укр. *синій / блакитний / голубий*), англ. *dark blue* (укр. *темно-синій, темно-блакитний, темно-голубий*), *greengage* (укр. *слива-венгерка, слива-ренклод*), що не містить у перекладі мотиваційного складника “*слива зеленого кольору*” тощо. Лакуною української лексико-граматичної системи є фразові дієслова: *wonder about, get about, get out, get in* тощо.

Лакуни поділяють на родові (немає загального слова) та видові (немає часткового найменування) [380, с. 46]. Наприклад, в українській мові немає загального найменування для тестя та тещі, свекра та свекрухи порівняно з англійською мовою, де існують ці терміни спорідненості, наприклад, *mother-in-law, father-in-law* (родові лакуни для української мови). Або, навпаки, в англійській мові не розрізняється значення між вишнею та черешнею (англ. *cherry*), суницею та полуницею (англ. *strawberry*), синім та голубим (англ. *blue*), одружуватись та виходити заміж (англ. *to marry*), мити та прати (англ. *to wash*) тощо. Таким чином термінологічний слот “видова лакуна” в корпусному лакуніконі наповнюється поняттями АКС та УКС, що його ілюструють.

Внутрішньомовні лакуни виявляють усередині парадигм однієї мови. Міжмовні лакуни виявляють при зіставленні різних мов: якщо в одному з них не існує лексичного еквівалента будь-якої одиниці іншої мови, то можна фіксувати існування в ньому лакуни [434, с. 208]. Лексична лакунарність зумовлюється дизайном мови, її іманентністю. Порівняйте дихотомію ввічливості *Tu :: Vi* [365, с. 25].

Внутрішньомовні лакуни (порожні, незаповнені місця) омовлюються за допомогою дескриптивних одиниць, потенційних синонімів, антонімів – номінацій адгерентних до прихованих інформаційних блоків. Предметні лакуни свідчать про відсутність референта у наївній картині світу, абстрактні – про ментафакти, глибинні інформаційні прогалини.

Що стосується внутрішньомовних лакун, то це – порожні місця в лексико-фразеологічній системі мови, хоча близькі за значенням лексеми можуть бути наявними. За типом номінації розрізняють номінативні та стилістичні лакуни. Відсутність номінативних засобів у мовній картині світу являє собою лінгвопсихологічний феномен: в умовах одномовної ситуації спілкування він ніби не помічається носіями мови, залишаючись за межами “світлого поля свідомості”. Зона його “буття” – потенціальна сфера мови, віртуальні одиниці якої при комунікативній релевантності деномінованого концепту актуалізуються на рівні синтаксичної об’єктивації або okazіональної номінації, а також можуть універбалізуватися [274, с. 159–166].

Через динамічний характер мовної стабільності в ній завжди є певні “лакуни”, “порожні клітини”, які насамперед зазнають змін в умовах контакту. Мова як функціональна система змінюється в першу чергу там, де система не повністю відповідає потребам, проте необхідні зміни обмежуються паралельним традиційним вживанням культурних норм, що можуть зберігатися необмежено довго [256, с. 239]. Делакунізація відбувається поступово: спочатку з’являється розуміння нестачі одиниці на позначення якогось явища або концепту, потім лакуна починає заповнюватися, з’являється лакунарна одиниця, що згодом семантизується та вербалізується [97, с. 66]. Заповнення порожніх місць системи є органічним процесом, що не призводить до перебудови відношень у мові та повинна бути підкріплена зовнішніми факторами. Одним із таких зовнішніх чинників є престижний характер запозиченої одиниці/концепту [182, с. 141].

Деякі лакуни виникають у лексичному складі мови внаслідок формальних змін, появи коротких слів і багатьох омонімів, через брак у народній мові семантичних і синонімічних відтінків, зокрема в абстрактно-інтелектуальній лексиці. Лакунами омонімії в англійській мові є лексеми на кшталт: англ. *talk* (іменник) – *to talk* (дієслово), укр. *мати* (іменник) – *мати* (дієслово).

Лексико-семантичні лакуни позначають графічно, пропусками, обірваністю речення, можуть містити ознаки секондарної девіації, компресованих змін або ж

ретрансляцій лакунарного предмета або явища, що засвідчують повторні переклади на різні мови.

Серед лакун виокремлюються такі типи: предметні та абстрактні, родові й видові, номінативні та стилістичні, міжмовні та внутрішньомовні, абсолютні й відносні, граматичні, лексичні, семантичні, поняттєві та інші [460, с. 255–258]. Зазначені типи лакун є основою типології міжмовної та внутрішньомовної лакунарності, яка на часі вивчається у руслі теорій концептуалізації та категоризації [325, с. 7].

3.2 Панхронія мовної ендозони лакунікону

Панхронний кластер мовної ендозони корпусного лакунікону містить реконструйовані тексти, що можуть містити штучне усічення архаїзмів та діалектизмів, не характерних для сучасних літературних норм і стандартів. Процес штучної рафінації мови стоїть в опозиції до націоналізації мови. Заміняючи один одного, ці процеси відповідають за вилучення літер та їхню ітерацію (повторне введення), за зміну мовної норми від діалектної до національної та навпаки.

Сумірні фонетичні одиниці мовного лакунікону **панхронного кластеру** як результат процесів спрощення голосних та приголосних на рівні прамовних станів відображають фонетичні закономірності генетичної спорідненості англійської та української мов. Наприклад, редукція індоєвропейського дзвінкого придихового [h] в ланцюгу **bh** – **ah** – **gh** (що в обох сучасних мовах є лакуною), якому відповідали германські дзвінки **b** – **d** – **g** (за законом Я. Грімма), є результатом розпаду колись спільної прамовної індоєвропейської форми, наприклад: і.-є. *bh > br; і.-є. *bhratar: англ. *brother*; укр. *брат*.

Панхронний граматичний кластер представлено такими сумірними лакунарними поняттями, як стерта двоїна, наприклад: укр. *ножиці*. В давньоанглійській мові так само були форми двоїни, але у сучасній мові вони

втрапилися і стали лакуною. Єдиний приклад стертої двоїни в сучасній англійській мові – це займенник *both*.

Панхронний кластер лексико-семантичного рівня мовного лакунікону представлено архаїзмами та історизмами, які набули статусу лакуноємних понять як в одній мові, так і на тлі іншої: англ. *iron horse, a steam locomotive*, а також неологізмами, які є лакунами в зіставляваній мові: англ. *floordrobe*. До україно-англійських сумірних панхронних лакун кластеризовано такі архаїзми й історизми, як *дóсвітки, щотниця* та неологізми – утворення на зразок *кавамобіль* (їх перехресно розглядаємо і з-поміж безеквівалентних одиниць у наступній зоні). Тут фіксуємо і лакуноємні одиниці кожної з мов, які більше не вживаються через застарілість і які набули статусу відсутніх, наприклад: англ. *lacustrine*, укр. *лак застар. озеро*.

Феномен лакуарності, що діє в мові та мовленні, є знаком формування словникового складу мови та його поповнення. Лакуарність є новою поняттєвою категорією, дієвою в діасинхронії (панхронна субзона мовного лакунікону). Корпусний лакунікон наповнюється термінами та поняттями, що їх ілюструють: категорія відсутності (НЩО), категорія загадковості (невідоме), небуття (неіснування), непізнання (семантичний нуль).

Робота лінгвістів полягає у створенні словників забутих, застарілих та стертих слів (М. Фасмер, О. Н. Трубачев, О. С. Мельничук) [725; 726; 720; 694; 695]. Нові слова, що надходять з інших мов, делакунізуються тлумачними словниками. Найпростіший та найефективніший спосіб делакунізації – це запозичення. Такий спосіб подолання міжмовної асиметрії працював із давніх-давен та є дієвим і до цього часу.

У германських та слов'янських мовах реконструкція відображає вплив мертвих мов (латинської, грецької, полабської) на розвиток давніх германських мов, старослов'янської та церковнослов'янської мов як мовних решток, пор. термін нім. *Sprachreste* [720, с. 5]. На сучасному етапі глобалізації домінуючою є англійська мова, латинська залишається джерелом поповнення ендозон різних

наук, зокрема, активно використовується в медицині, наприклад: англ. *lacunar amnesia, lacunar infarction*, укр. *лакунарна амнезія, лакунарний інфаркт*.

У домені лакунарності натрапляємо забуті фразеологізми, стерті культурами, загублені традиції та вірування, мистецькі артефакти, що є надбанням поколінь. Значення усталених словосполучень не завжди є прозорим, пор. англ. *to fish in the air* – укр. “переливати із пустого в порожнє”, англ. *to mark with a T* – укр. “позначати злодія ініціальною буквою”, англ. *a fair weather friend* – укр. “ненадійний товариш”. Про забуті слова йдеться у трактатах етимологів, аутентичних словниках, лінгвістичних нарисах: “Зникають слова і мови – не безслідно. Вони залишають після себе зоряне сяйво та листопад міфологем. При цьому деякі етюди минулості стають лакунами, делакунізація яких приносить насолоду результатами пошуків, осмислення віх історії та глибше розуміння проблем сьогодення та прийдешнього” [478, с. 78].

За словами Вольтера словники є “всесвітом в алфавіті”. Спеціальні глосарії експлікують застарілі слова, словосполучення, їх енігматичність та загадковість. Архаїзми, варваризми, екзотизми, поетизми, діалектизми, професіоналізми й термінологізми коментуються у відповідних джерелах делакунізації феноменів, елімінації лексичних труднощів, що служить збагаченню компетенцій адресатів на мовному та культурному просторах [478, с.79].

Лакунарність є діючою як на поверхневій, так і на глибинній структурі номінативних та комунікативних одиниць. Феномен лакунарності, пропуску певної когнітивної ланки простежується у процесах деетимологізації, втрати ретроспективних лексико-семантичних варіантів. Так, в українській мові слова укр. “*позор, позорище*” втратили своє первісне значення “*видовище*”, збереглося при цьому відлуння минулості в укр. *зір, зіркий, прозрівати, зріти*⁶³. Деетимологізувалися також слова укр. *доктор “вчений”, “лікар”*. За народною етимологією лексема “*Норвегія*” мотивується семою “*наверху*”, “*Італія*” від

⁶³ Словник української мови [онлайн-версія]: в 11 т.т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/>

Удалія “на далекій відстані”. Суфікси – це в минулому слова, що втратили свою автономність і перетворилися в будівельний матеріал словотворення [478, с. 75].

Але, як і слова, вони зникають і з’являються. Так, в англійській мові суфікс *-ed* походить від дієслова *did*, *-ful* від *full*, *-less* від *less*. Мертвий суфікс *-th* (англ. *breath*, *death*, *wealth*) утратив свою продуктивність. Семантична девіація слів проявляється не лише в лакунах, а й у відновленні застарілих значень. Наприклад, англ. *to tell* – “розрізняти, рахувати”, англ. *to write* – “різати”, англ. *score* – “робити зарубки”, англ. *school* – “місце для відпочинку”; серб. *зной* – “ніт”, *любити* – “цілувати”; болг. *горе* – “ліс”; укр. *дума* – “слово” [478, с. 75].

Непрозорі лакунарні архаїзми знаходять делакунізацію в словникових статтях, пор.: у лексемах “*лаґба*”, “*лабаґзка*”, “*лакріґца*” літера *г* редукується. Літера *г*, що начасі використовується в українському алфавіті, у Тарашкевиці, класичному правописі білоруської мови (від біл. *клясычны прáваніс*, *тарашкевіца*) входить до системи редукованих літер-лакун, що на одному етапі розвитку мови були спрощені, пізніше додаються в абетку.

Слово: *лаґба* – найближча етимологія: “ліва притока Кубані”, а також від назви річки Ельби: чеш. *Labe*, польськ. *ґаба*, лат. *Albis*) герм. походження [696, с. 442]; слово: *лабаз* – найближча етимологія: “борошняна комора; легкий мисливський курінь; поміст на деревах у лісі, звідки б’ють ведмедя” < *лобаґз*, *лаґвас*, *лоґбоґз* “поміст, настил мисливця”, подальша етимологія: коливання фонетичної форми (*б*, *п*, *в*) дозволяє припустити запозичення *lobos* “хижа, курінь” [696, с. 443]; слово: *лабаґзка* – найближча етимологія: “рослина “*Spiraea ulmaria*, таволга, Іванов-колір” [696, с. 443]; слово: *лакріґца* – найближча етимологія: “солодковий корінь”, оскільки *Lakritze* від лат. *liquiritia* з грец. *gluk'rriza* [696, с. 453].

Слово “лакриґця” в англійській мові має різні варіанти написання через чергування *lic/liq*, пор.: англ. *licorice*, *liquorice* [761, с. 257]. Британський словник “*Longman dictionary of Contemporary English*” (LDCE) зазначає, що написання “*liquorice*” належить до британського варіанта, а “*licorice*” – до американського

(зазвичай має більше редукованих та спрощених форм, тяжіє до простоти та компактності) [742, с. 827].

Американський словник К. Катцнера [737], орієнтований на інтернаціональну аудиторію, містить два пояснення – розширене та скорочене: частково делакунізований інтрамовний переклад (коментар без перекладу) (1) та делакунізований переклад (без коментаря) (2), пор.: 1) англ. *liquorice* = n. *Licorice*; 2) англ. *licorice*, also *liquorice* ім. – рос. *лакрица*, прикм. *лакричный* [737, с. 200–202]. Розширений коментар надає англомовний тлумачний словник LDCE (English-English dictionary), пор.: 1. *a black substance produced from the root of a plant, used in medicine and sweets*; 2. *sweets made from this substance* [742, с. 827].

У слові “*лакритца*” літера [г] на сучасному етапі в українській мові редукована. Не зважаючи на низку змін голосних та приголосних у корені *lac/лак* спільна етимологія простежується у видозмінених формах *лок/лак* та *lic/liq/lak*, пор.: укр. *локриця*, рос. *лакри́ца*, *лакри́чник*, англ. *liquorice* or *licorice*, нім. *Lakritze*. Цей інтернаціональний плантонім, давня смакова сполука є лакмусом розвитку мов, а в деяких випадках доказовою базою їх родинних зв'язків. Різноманіття назв локриці засвідчує, що ця популярна рослина має давню історію та використовується в багатьох культурах на різних континентах [724, с. 359].

Процес формування лакун прямо пов'язаний із історичним розвитком мови, що зазнає формально-семантичних змін та вилучень на всіх рівнях мовної системи. Розвиток та утворення нових форм є результатом вилучення застарілих елементів мовної системи, що працює за законами діалектичного розвитку, підпорядковуючись закону економії та аналітизму.

Відтоді, як працює правило: “*Все нове, то забуте старе*”, люди “дістають із комодів старі речі”, додаючи нові деталі та відправляють “нові речі” з старої шафи дарувати радість знову. Так, новий журнал “*Коммерсант*” використовує написання з не уживаною літерою Ъ для надання обкладинці дещо вінтажного присмаку: укр. КОМЕРСАНТЬ – назва, що ніби відправляє нас у минуле, даруючи присмак усталених традицій, відчуття довіри до “раритетного” джерела.

Лакуни забутих літер примушують сконцентрувати увагу, пор. звичайне написання укр. “Єгипет чекає на Вас” або укр. “Єгипет чекає на Вас”.

Виявлення лакун є дієвим на міжмовних паралелях зіставлення та в інтралінгвальному вимірі. “Білі плями” на семантичній мапі мови виявляються не лише на фоні мов-опозицій, а й інтралінгвально в межах однієї мови, її історичного варіанта. Історичний підхід демонструє процес лакунізації/архаїзації та допомагає реконструювати етимологічні витoki, здійснити делакунізацію десемантизованих, або невживаних на часі лексем.

Подорож у минуле – це подорож в “іншу” мову. Варте порівняння архімови з сучасним стандартом, або стандарт із мовою новотворів, міжмовна асиметрія є характеристикою національної специфіки мови, її змін та розвитку. Робота науковців виявляється у відтворенні глибинних смислів, реконструкції, створенні словників забутих, застарілих та стертих слів. Слова не виникають безпідставно, всі вони мають своє коріння та мотивоване походження. Лакуни етимології є широким дослідницьким полем, що надає безмежні можливості для реконструкції, делакунізації та повторної релайфації забутих слів. Повертаючись на круги своя щодо розвитку, черпаємо з мови старої нові слова, нові літери, оновлюємо мову, поєднуючи старе з новим. Зміни відбуваються постійно, до них призводять не лише процеси економії та уніфікації, як під час редукції німецької літери *ß*. Існують також національно-специфічні, історичні та фонетичні складові для повторної релайфації літер. В українській мові повторно вживається редукована літера *г*, в англійській активною є тенденція до редукції форм, пор.: англ. *laboratory* – *lab*.

Безліч лакун є в словниках, що містять приклади делакунізації архаїзованих лакун різної етимології. Лакуни етимології закарбовані в словниках, що розтлумачують походження архаїзмів та стертих слів, пор. літеру [a] та [*a], напр.: стерте укр. *абабка*, що має тенденцію до заміщення. Етимологи вбачають правдоподібну деривацію укр. *абáбка* (ж.) – *гриб*, укр. *підберезовик*, *чорний гриб* від *обáбок* від “*дрябнути*”, “*морицтись*” [725, с. 56].

Процеси, що відбуваються зі словами, є універсальними – процес синонімічного заміщення передуює відмиранню старих слів та формуванню нових. Запозичення елімінують лакуни неіснуючих у приймальних культурах понять, пор.: рос. *аббат* запозичується з італійської – італ. *ab(b)ate*, про латинську етимологію лексеми “*абат*” свідчить М. Фасмер [725, с. 56]. Редукція приголосного є характерною для української мови на відміну від російської, що зберігає фонетичну градацію, пор.: італ. *ab(b)ate*; укр. *абат*.

Словникова розгалуженість тієї або іншої мови, тобто наявність/відсутність лакун у тій або іншій мові, є показником інтересів носіїв мови, специфіки локальних культур [498, с. 64]. Лакуни корелюють зі створенням нових концептуальних одиниць, що є стратегічно важливими для представників однієї культури та виявляються надлишковими або непотрібними для іншої культури. З потребою у вербалізації нелексикалізований концепт одержує тенденцію до делакунізації (створення нової мовної одиниці). Перш ніж як закріпитися в мові однослівно, лакуни компенсуються дескриптивними дволексемними, трилексемними або мультилексемними сполученнями.

Окремо досліджуються питання виявлення лакун словотвору в межах порівняльно-історичної граматики індоєвропейських мов. Реконструкція лакунарних мовних фактів, аналіз їх індоєвропейського походження або інших впливів слугують кращому розумінню мовних закономірностей, законів її (мовного) розвитку, виявлення універсальних та специфічних особливостей. Лакуни проявляються в синхронному та діахронному вимірах: сучасні дані про мову в корпусах міжмовного зіставлення та історичні пам'ятки, позамовні реліктові артефакти.

Мови, що різняться, тяжіють до запозичення стратегічно важливих елементів, позначені вилученням “непотрібних” лакун, культурно-специфічних елементів. Процеси запозичення та вилучення діють несиметрично та довільно. В основі універсального принципу розвитку мовних систем лежить принцип варіативності мовлення. Процес девіації в мові позначено як системною

словозміною, так і асиметричною редукцією, результатом змін є лакуни – незаповнені місця на різних рівнях парадигматики та синтагматики.

Панхронний принцип запозичень мовних одиниць як джерело поповнення мовної системи є надійно дієвим у різних мовах. Лакуни, що є джерелом культурної інформації, в парадигматичному вимірі видаються як асиметричний прояв міжмовленнєвого простору, а на синтагматичному рівні лакуни – це актанти мовних системи – вирівнювачі та уніфікатори, що діють за спільними принципами редукції, скорочення, комтамінації, заміщення, елізії та релайфації.

3.2.1 Фонетично-редуковані лакуни. Редукція, усічення, елізія, спрощення – це процеси формування лакун у дериваційній системі зі створенням нульових форм, спрощених звукових форм та вилучених літер. Усічення корелює з лакунізацією та верифікується тоді, коли в процесі формотворення відбувається дематеріалізація формантів, наявних у вихідній, або первинній, одиниці. Елізуватися можуть окремі фонемі, сполуки фонем, що становлять певні форманти. На відміну від чергування усічення не є регулярним явищем та охоплює меншу кількість лексем. М. Кравченко підкреслює важливість елізії для словотворення: “Усічення – це явище морфо- і фонотактичного характеру, зумовлене надлишковою структурою мотивуючої основи, без усічення якої неможливий сам дериваційний процес” [153, с. 183].

Поява порожніх місць у діахронній пам’яті мовних знаків, семантичних лакун потребує постійної експлікації в дотичних коментарях, посиланнях або розвідках. Процес делакунізації відбувається в різних студіях, доменах та екстеріоризується в наївних та наукових картинах світу. До процесу делакунізації, екстеріоризації концептів залучаються образи, дефініції, мовні вирази та розповіді носіїв мови, що збагачує наукове, концептуальне бачення референта [478, с. 74].

Лакуни морфемного рівня виникають під час редукції, елізії, чергування. Для усічення як морфонологічного явища характерні певні особливості: злиття голосних, утрата кінцевого звука під впливом початкового звука наступного слова [709, с. 141].

На рівні графіки виявляємо 7 лакунарних літер в англійській мові (яких в її алфавіті лише 26) у зіставленні з українською мовою, в якій наявні – 33 літери. Тимчасом на рівні фонології фіксуємо 14 лакунарних голосних фонем в українській мові (голосних лише 6) у зіставленні з англійською мовою, в якій їх 20. Англо-українськими фонетичними лакунами є монофтонги й дифтонги; серед приголосних лакун наявний дзвінкий м'якопіднебінний носовий звук [ŋ], що не має відповідника в українській мові, в якій існує тільки сонорний звук [н].

Безпосередньо до лакуноємних одиниць фонетичного рівня англійської мови належить фонетична транскрипція, що інтерпретує англійську фонетичну вимову, яка представлена лакунарними варіантами: *well* /wel/, *love* /lʌv/, *hole* /həʊl/; ініціальна та фінальна позиція звуків можуть надавати різне звучання: *show* /ʃəʊ/ та *wish* /wiʃ/, *jail* /dʒeɪl/ та *bridge* /brɪdʒ/.

Зафіксовано також різні комбінації приголосних на позначення одного звуку: *sing* /sɪŋ/ та *rice* /raɪs/; комбінації різних голосних надають однакове фонетичне звучання: *air* /eə(r)/ та *where* /eə(r)/, *tour* /tuə(r)/ та *endure* /ɪn'dʊə(r)/; комбінації голосних можуть мати різне подовження, що є внутрішньомовними лакунами англійської мови: *good* /ɡʊd/, *food* /fu:d/, *foot* /fʊt/ та *root* /ru:t/; до графіко-фонетичної редукації сучасного варіанта американської англійської мови призвели соціальні процеси, наприклад: англ. *programme* /'prɒɡrəm/, ам. англ. *program* /'prɒɡrəm/ [655, с. XXX].

Лакуноємними одиницями фонетичного рівня української мови є ті, що ілюструють процес спрощення (як вияв лакунарності) у групах приголосних: -ж(д)н-, -з(д)н-, -с(т)н-, -с(т)л-, де лакунами є д або т, е: *тиждень* – *тижня* – *тижневий*; *проїзд* – *проїзний*; *користь* – *корисний*; *перстень* – *персня*; *честь* – *чесний*; *якість* – *якісний*; *лестоці* – *улесливий*; *щастя* – *щасливий*.

Цей же процес характерний і для груп приголосних з(к)н, с(к)н, де випадає **к** (відповідно, стає лакуною, є відсутнім, опускається) при творенні дієслів із суфіксом **-ну**: *тріск* – *тріснути*; для групи с(л)н – де лакуною стає **л**: *масло-масний*, *ремесло-ремісник* [450, с. 24–25]. Цей процес є лакунарним і для англійської фонетичної системи, а тому фіксує ще й міжмовну лакунарність.

Підставою зарахування до лакунарних англо-українських явищ є окремі правила української акцентологічної системи, які стосуються наголосу, що може бути вільним і рухомим; під час змінювання слова пересуватися з одного складу на інший: *пишу́* – *пи́шеш*, що є лакуною для англійської мови.

Для усічення як морфонологічного явища характерні певні особливості. Елізуватися можуть окремі фонемі: при усіченні однієї або кількох фонем у кінці основи слова під час формо- та словотворення [264, с. 145–147; 189, с. 32]. Порівняно з чергуванням усічення не таке регулярне, охоплює меншу кількість лексем. Однак йому також властиві закономірності функціонування, встановити які покликані морфонологічні дослідження. Усічення – явище морфологічного та фонотактичного характеру, на рівні словотвору відбувається при утворенні безафіксних реверсивів типу англ. *enthuse* < *enthusiasm*; *compete* < *competition*, укр. *синь* < *синій*, *блакить* < *блакитний*. Сам процес усічення зумовлений надлишковою структурою мотивуючої основи, без усічення якої неможливий дериваційний процес [153, с. 183].

Окрім фонетичних законів, що описують спрощення літер (наприклад, Закон Гріма-Вернера), редукцію графем прискорювали штучно. Згідно з реформою орфографії Ъ не ставився в кінці слів і частин складних слів, але зберігався як розділовий знак (рос. *подъём*, *адъютант*). Із 1933 року з “Українського правопису” було вилучено літеру г.

На часі літера г повернулася в український алфавіт, пор.: укр. *агрус*, *тава*, *газда*, *гандж*, *танок*, *татунок*, *твалт*, *твалтувати*, *тетати*, *тедзь*, *телготати*, *герготати*, *герготіти*, *гйгнути*, *гирлита*, *глей*, *гніт* (у лампі), *готель-мотель*, *грасувати*, *грати* (іменник), *гратчастий*, *гречний*, *гринджоли*, *грунт*, *гудзик*, *гуля*, *джигун*, *дзига*, *дзиглик* тощо та похідних від них, а також у прізвищах *Галаган*, *Гудзь* [450, с. 19].

Вживання літери г (часом надмірне) слугує ознакою “українськості” мовців. Реформи не завжди мали успіх, так видання правопису (1933), зорієнтоване лише на східноукраїнські правописні традиції, було розкритиковане проф. І. Огієнком, який вважав за непотрібне штучно ополячувати мову, пор.: *Амброзій*, *Ірена*, *етер*

замість *Амвросій, Ірина, ефір* [450, с. 5]. Графічна релайфація та повторне введення у вжиток уже неживаних літер є характерною для різних мов, наприклад, ітерація німецької літери *ß*, пор. нім. *dass* <*daß*<*dass*, що була частково вилучена. Українська літера *г*, не дивлячись на статус графічного релікта, була інтегрована як символ національної специфічності.

Редуковані графічні лакуни потребують часу на декодування: так у сучасній українській мові старослов'янська літера Ъ [-ять] зникла, а літера Ө [-т/ф] мала в українській мові не одне фонетичне прочитання до спрощення. Редукована літера Ө [-т/ф] не зникла назавжди, ця літера дала життя двом літерам Т та Ф замість однієї Ө.

3.2.2 Словотвірно-редуковані лакуни. Мовні процеси відбуваються повільно, так само як і штучні мови та системи повільно видозмінюються. Упродовж століть відбувається верифікація активної та пасивної лексики, одні лексичні одиниці відходять у минуле, з'являються нові концептуальні та лексичні одиниці. Відбуваються зміни словоформ у германських мовах, що зафіксовані законами Гріма та Вернера, пор.: врхн. *Liete* < нім. *Leute*, врхн. *Tiutsch* < нім. *Deutsch* [506, с. 54].

Лакуни з'являються на мовному рівні у формі редукції, зафіксованої словозміною, спрощенням первинних форм. Редукція – це позиційна зміна звуків; нечітка вимова ненаголошеного звука, що призводить до його зміни або зникнення [293, с. 502]. Дериваційна редукція (вилучення голосного або приголосного, наприклад, контракція *ei* перед *t* у формі партиципу південнонімецький *geseit* (<*gesaget*) [506, с. 51].

Структурна редукція – вилучення граматичної категорії на позначення категорії, наприклад, категорія означеності та неозначеності – артиклі або семантичне вилучення, наприклад, табуйована лексика, пор. укр. *ведмідь* < стар. *ведьмедь* < арх.**medvědь*. Етимологія підтверджується в англійських лексикографічних джерелах, пор.: Old English *bera* “bear”, from Proto-Germanic **beron*, literally “the brown (one)” (source also of Old Norse *björn*, Middle Dutch

bere, Dutch *beer*, Old High German *bero*, German *Bär*, a taboo replace, ent, usually said to be from PIE **bher-* (3) “*bright, brown*” [740]. В англійській мові слово *bear* табуйовано та дослівно означає: “*той, що коричневий*”; іншою описовою назвою в германських мовах було *bēo-wolf*, що дослівно означає “*бджолиний вовк*”, пор.: *ber-* – ведмідь [724, с. 95].

Лексичні лакуни є результатом редукції в межах дериваційних процесів або результатом спрощення графічних варіантів. Вони виникають через зникнення певних утворень, витіснення іншими, більш конкурувальними одиницями з огляду на застарілість перших, а також через інші способи спрощень у варіативних мовних системах, що позначені редукцією та компресією. Процеси еволюції та інволюції є циклічними, такими, що йдуть по колу, повертаючись до першоджерел. Слова зникають, літери редукуються, заміщуються на нові, пор.: стар. укр. “*Сыдыть батько въ кинци стола, | На руках схылывся, | Не дывытця на свить Божый, | Тяжко зажурился, | Коло його стара маты | Сыдыть на ослони*” [778, с. 33].

Редукція лексичних та графічних одиниць відбувається в різних мовах – так само як і фонетична редукція, або позиційна зміна звуків, нечітка вимова ненаголошеного звука, що призводить до його зміни або зникнення. До лакун фонетичної редукції відносять скорочені дифтонги, окремі або подвоєні голосні та приголосні. В індоєвропейстиці описані поширені типи змін: разом із подовженням *ē* або *ō* (нормальна редукція) або заміною, напр.: да. англ. *ā* < *o*; *o*, *ēa* < *ī* (повна редукція) мав місце нульовий ступінь редукції (нульова редукція), де звук зник повністю, напр.: *ēo/īo* < *ee*. Так само редукції піддаються приголосні, особливо в ненаголошених складах та закінченнях, пор.: гот. *sunus* < *son*, пор. укр. *син* [293, с. 238–243].

Лакуни слів-дублетів, подвійних назв одного й того самого предмета обумовлюються історичними чинниками розвитку мови. Слова змінюються, постійно оновлюючи свою форму, пор.: англ. *moon* < *mōna* (*the moon is a symbol of sickness and death*), укр. *луна* < *лунь*; первинне значення ж. *лунь* – тьмяне сяйво, можливо з д.-прус. **louksnā*; полаб. *Läuna* [724, с. 533]. Із часом у мові

залишається лише одна назва, а менш уживана зникає. Наприклад, в українській мові на часі існує лише слово укр. *місяць* на позначення небесного світила. Слово укр. *луна* пройшло етап десемантизації: значення на позначення небесного світила редуковалося та замінилося на укр. *відлуння*.

3.2.3 Семантично-редуковані лакуни. Лакуни мови корелюють з редукцією (лакуни – порожні місця), що є результатом вилучення семантичного значення (семи) або фонетичного звуку (фонем). Епідигматична лакунарність виявляється у формі скорочення кількості плеоназмів (від гр. *pleonasmós* – надлишковість) у межах дериваційних процесів, наприклад, вилучення спустошеного (надлишкового) префікса, редукція мовно-стилістичної або діалектної надлишковості, спрощення подвоєних літер.

Лакуни панхронного кластера мовної ендозони корпусного лакунікону зафіксовані у діасинхронії: лакуни архаїзмів, реліктових форм, стертих понять, етимологічних дублетів фіксуються в діахронному вимірі; в межах синхронного виміру лакуни виникають постійно з розвитком мови, у мовленні з'являються новотвори, неологізми фіксуються лексикографічно, оказіоналізми фіксуються як лакуни художніх творів.

Розуміння різної мотивації первинної та вторинної номінації з залученням інтра- та інтер-аналізу дозволяє виявити лакунарні одиниці в межах порівнюваних мов, як у синхронних, так і в діахронних зрізах. Кожна конкретна реалізація мотиву – це завжди актуалізація одного з аспектів його змістовного обсягу [499, с. 159].

Одним із визначальних чинників для вилучення лексеми із вжитку є престижність або непристижність лексичної одиниці. Так, популярність французької мови в Росії XIX ст. зумовила появу в російській мові значної кількості галліцизмів, навіть серед такої традиційно консервативної групи лексики на позначення спорідненості, пор. укр. *тато*, вилучення з ужитку рос. *тятя*, зумовлена запозиченням із французької (фр. *papa*), пор.: ст.-рос. *тятя* від рос. *пана* [181, с. 141].

Іноді тексти містять діалектні ознаки та змішані контаміновані форми [506, с. 46]. Словозміни можуть фіксуватися через штучну редукцію діалектного вживання слів, наприклад, нівеляція діатопічних властивостей, зменшення кількості лексичних одиниць, що мають ареальні особливості [506, с. 51].

Введення діалектизмів на сучасному етапі – це намагання зберегти не літературність мови, а її національну ідентичність як шлях розвитку мови на сучасному етапі, наприклад, ретрансльований діастратичний переклад “*Аліси у країні див*” на українську мову [775]. Очевидно, штучне усічення діалектизмів є характерною ознакою становлення літературного стандарту, що відбувається шляхом нівелювання різного соціального (діастратичного) і стилістичного (діафазичного) статусу [403, с. 6].

Наявні “порожні клітини” *ad hoc* можуть бути заповненими. Оказіональні новоутворення на зразок “*різач*” та “*копар*” є можливими, однак не актуалізованими в мовній системі. До заповнення нових okazіональних одиниць схильні діти, що формують нові слова за правилами мови, що вони засвоїли, діють за аналогією, використовуючи закони побудови слова, звуконаслідування та повтори, пор.: англ. *baa-lamb, gee-gee, yum-yum* [347, с. 9].

Лексичні лакуни можуть мати okazіональну, нестандартну форму, ці незвичні/лакунарні елементи є непередбачуваними, малозрозумілими знаками; саме тому okazіональні семантичні елементи запускають процеси уяви, завдяки яким добудовується текст, заповнюються інформаційні лакуни і “білі плями в структурі тексту” [318, с. 190].

Лакунарність у мові є проблемою асиметрії мовних знаків, лакунарністю окреслені процеси вилучення та спрощення деяких граматичних, орфоепічних, фонетичних форм. Зміни в словниковому складі мови, кількісні та якісні, безпосередньо пов’язані з розвитком мови, мають тенденцію до економії мовних засобів, прагнення до експресії, варіативності мовних засобів. Зазначені тенденції найкраще виражаються в розмовній мові.

Оказіональна деривація ілюструє те, що стабільність мовної системи є досить гнучкою і що “в чіткі наукові рамки не вдається поставити жодну живу

мову. Можна сперечатися про принципи підходу до вирішення цього питання, але не можливо створити систему контролю над мовою, яка функціонувала б точно і безперебійно, як автоматичний електричний вимикач” [322, с. 392]. Якщо такого “вимикача” немає, то закономірною є поява в системі мови нових елементів, що успішно пройшли стадію “узуалізації”, якій передувала оказіональна деривація.

Як зазначають автори колективної монографії “Мова і мовознавство в духовному житті суспільства” (2007) С. С. Єрмоленко, Г. В. Зимовець, Т. В. Радзівська, О. Б. Ткаченко: “Недооцінка ролі лексичної інтерференції при контакті віддалених мов, скоріш за все, пов’язана з тим, що в ситуації взаємодії близькоспоріднених мов вона відзначається більшою інтенсивністю порівняно до синтаксичної, і тому в кількісних вимірах значно її переважає, у той час як при існуванні значних відмінностей у структурі мов зміни будуть рівномірніше розподілені між мовними рівнями”⁶⁴.

Проте необхідно мати на увазі, що пряма (експліцитно виражена) синтаксична інтерференція відбувається лише в тому разі, якщо існують відмінності між мовами на синтаксичному рівні. Якщо ж ідеться про споріднені мови, тоді об’єктивно ми маємо незначну кількість розбіжностей (порівняно до кількості лексичних відмінностей). Тому взаємодія віддалених мов на синтаксичному рівні дає у відсотковому відношенні для більшої кількості інтерференційних явищ [181, с. 213].

Калькування відбувається як в окремих лексемах, так і в словосполученнях, які відзначаються певним ступенем фразеологізації. Одним із наслідків запозичення іншомовних лексем за певних умов може стати порушення динамічної рівноваги в лексичній системі. “Саме зовнішні фактори (субстрати, суперстрати, адстрати, багатомовність та креолізація, змішання декількох діалектів однієї мови тощо) є основним джерелом порушення відносної стабільності складу лексичних наборів і семантики їх окремих ланок” [305, с. 17].

⁶⁴ Єрмоленко С. С., Зимовець Г. В., Радзівська Т. В., Ткаченко О. Б. *Мова і мовознавство в духовному житті суспільства*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2007. С. 213.

Про такі порушення є підстави говорити в тому разі, коли запозичені лексеми не заповнюють порожню клітину (або лауну в термінології У. Вайнрайха), а використовуються як дублети паралельно до форм, що вже існують у мові. Однією з актуальних проблем теорії мовних контактів на сучасному етапі є адаптація іншомовних одиниць системою сприймальної мови. Термін “адаптація” вживається на позначення всієї сукупності процесів видозміни іншомовної лексеми, що відбуваються в мові-реципієнті [181, с. 214].

Інтерференція може бути позитивно оцінена: поповнення словникового складу мови процес постійного збагачення та поповнення словникового складу мову новим лексичним та екстралінгвістичним матеріалом [704, с. 13; 200, с. 232].

Мовна система рухлива, на неї постійно впливають нові мовні смаки та оцінювання, що приходять на зміну традиційним та усталеним. Узуально незакріплені елементи свідчать про появу в системі “несподіваних окремих лаун”, які логічно повинні бути чимось заповнені [138, с. 75].

Незаперечним залишається те, що далеко не всі матеріалізовані, об’єктивовані мовні одиниці стають системними матеріальними репрезентантами, як і далеко не всі надані системою можливості можуть відбутися, матеріалізуватися.

Слушно зауважив з цього приводу Л. Булаховський: “Нам доводиться також зважати на те, що ніколи, ні в яку епоху мовцями не були і не могли бути використані до кінця всі формальні можливості, надані мовою; кожна наступна епоха у своїх новотворах керувалася не загальною тенденцією до системності, а рядом асоціацій, з одного боку, з тим, що вже реально в мові відбулося, і, з іншого боку, з тим, що потребувало вираження” [103, с. 130].

Трансляція вихідних одиниць в іншу мовну систему складається з декількох етапів: лексичного, синтаксичного і семантичного. Адгерентним до термінів мовної ендозони лаунікону, наприклад, “мовна інтерференція” є термін “трансляція” комунікативного лаунікону, що має низку позначень: переклад, переказ, переробка, перелицювання, авторизований переклад, співавторство, “медіація”, “перекодування”, “трансфер”, “трансформація”, “переклад плюс”,

“гетеровалентне мовне посередництво”, “адаптивне транскодування”, “експрес-інформація” [396, с. 7].

Здебільшого мовна система регулює процеси деривації, а процес заповнення лакун у лексичній системі є поступовим та лінгвокреативним. Відповідно до сценарію “МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ” одиниці мовного лакунікону мають ознаки кросреференції з комунікативним та когнітивним лакуніконами, а сформований лакунікон-лексикон реалізується в мовленні та когніції в режимі порівняння за схемою [дано] / [не дано], що описано в наступних розділах.

Висновки до розділу 3

У розділі зіставлено мовну ендозону лакуніконів англійської та української мов (парадигматичний і панхронний кластери), а саме: описано фонетико-орфографічні, словотвірні, граматичні, лексико-семантичні лакуни синхронії та фонетично-редуковані та словотвірно-редуковані лакуни панхронії.

Процес формування лакун пов’язаний з історичним розвитком мови, що зазнає формально-семантичних змін та модифікується на всіх рівнях мовної системи. Проблеми симетричності та несиметричності у мовних системах обумовлені появою лакун (процес лакунізації), довільною варіативністю мовної системи, її еволюцією, тенденцією до економії мовних знаків та девіації лексико-граматичних одиниць. Редукція в мовній системі – це результат лакунарності. Редуковані знаки, графічні одиниці, мовні форми зникають лише частково, оскільки беруть участь у процесі добудови мовної системи, стають точкою біфуркації нових лексико-семантичних значень. Відмирання існуючої форми – процес лакунізації – корелює з повторним вживанням стертої форми – процесом секондарної релайфації. Розвиток та створення нових форм є результатом вилучення застарілих елементів мовної системи, діючими за законами діалектичного розвитку, динаміки та економії.

Мовні лакуни – це результат розвитку латентної субсистеми на морфологічному, синтаксичному, лексикологічному, семантичному рівнях за

механізмом okazіонального скорочення, модифікації або заміщення. Лакуни – актанти розвитку мовної системи, позначені внутрішньомовними та зовнішньомовними параметрами минулого та майбутнього. Кожен рівень мови (фонетичний, лексичний, граматичний, фразеологічний, текстовий) має свою парадигму лакуарності, специфічне, структурно-семантичне буття та антропоцентричний напрям.

Поява лакун у мові також обумовлюється варіативністю мовної системи, тенденцією до економії знаків, диференціації номінацій, їх частотністю вживання, характером усвідомлення і сприйняття, тезаурусом учасників комунікації. Лакуна – це віртуальна одиниця на позначення відсутнього знака, денотата, референта, поняття. На рівні мовної системи лакуни проявляються у вигляді відсутності/вилучення звуків, літер, слів, граматичних форм.

Лакуарні мовні дериваційні моделі можуть бути декодовані, у корпусі стертих слів існують архаїзми, етимологія яких спорадично тлумачиться вченими. Заповнення лексичних лакун відбувається шляхом запозичення з іншої мови з її повною або частковою адаптацією / асиміляцією в приймаючій лінгвокультурі.

Верифікація лакун мовного лакунікону, де лакуарність представлена на парадигматичному рівні такими ознаками, як включення, протилежність, редукція, заміщення, в англійській та україномовній наукових картинах світу простежується через адгерентні процеси архаїзації та неологізації, через опис лакунізованих, забутих, стертих, табуйованих лексичних одиниць, невербальних дій, звичаїв та делакунізацію лексико-семантичних елементів та невербальних дій в англійській та україномовній картинах світу.

Контрастивний аналіз дозволяє показати процеси лакунізації та делакунізації в англійській та українській мовних картинах, що генерує окремий корпус одиниць лакунології, а саме: редукція форми, елімінація, вилучення семантичного значення, табування, переосмислення існуючої мовної одиниці, дешифрування, перекодування.

Лакуни в мовній ендозоні – це родові та видові метазнаки за парадигматичною характеристикою, абсолютні та часткові, граматичні,

стилістичні, фонетичні, лексико-семантичні та інші лакуни мовних систем, що можуть бути ідентифіковані як нульові знаки у процесі інтер- та інтразіставлення. Лакунарність – комплексне, ризоматичне явище, що спрацьовує в модусах мови, мовлення та когніції. В межах корпусного лакунікону, що представлено мовною, комунікативною та когнітивною ендозонами, мовна ендозона займає ініціальне положення. Поняття та терміни, що розглянуті в даному розділі, накопичуються в реєстр корпусного лакунікону мовної ендозони. Терміни цієї ендозони – це лакунарні форманти редукції, спрощення, ущільнення, бленду, компресії (терміни), що містять в мовному лакуніконі девіативні одиниці (поняття), які їх ілюструють.

Стартова картотека лакунікону включає терміни і поняття, що належать до парадигматичних і панхронних лакун: фонетичних, граматичних, лексичних, синтаксичних, архаїчних та неологічних. Мовний лакунікон АКС налічує 156 лакуноємних одиниць АКС та 42 сумірні одиниці, реєстр лакун УКС становить 164 лакуноємні одиниці та 42 сумірних одиниць УКС (додаток 2, рис. 3 Д).

Лакуноємні одиниці кластеризовано на основі вияву в їх формі, змісті, функціях, категорійній належності тощо архісеми ‘відсутність’, яка актуалізується інтегральною семою “пустота” з її диференційними семами “відсутній елемент” та “відсутня форма” в одній мові в режимі дано / [не дано], де [не дано]; є лакуною у зіставленні з іншим мовним / часовим станом, а також у зовнішньомовному зіставленні, набуваючи безпосередньо статусу лакунарних одиниць.

РОЗДІЛ 4

СИНТАГМАТИЧНА І КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КЛАСТЕРИЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЛАКУНІКОНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

4.1 Перекладацька субзона лакунікону

Комунікативний лакунікон містить одиниці АКС та УКС, що можуть бути схарактеризовані як невербальні функціональні лакуни, що присутні в мовленні сумірних картин світу та унікальні функціональні лакуни, що відповідно представлені культурологічними та перекладацькими лакунами та їх підвидами.

У розділі здійснено подальшу систематизацію лакун мовлення, лакун моно- і міжкультурної комунікації (з їх тематичною класифікацією) і перекладацьких лакун. Функціонально-мовленнєві лакуни АКС не фіксуються в українській мові та відповідно функціонально-мовленнєві лакуни УКС не фіксуються в англійській мові, формуючи опозицію. До невербальних функціональних лакун у межах комунікативного лакунікону зараховуємо монолакуни невербальної поведінки, які можуть бути унікальними та не мати відповідників (абсолютні лакуни), а також ті лакунарні невербальні явища, що можуть мати часткові відповідники (наприклад, часткові лакуни жестової системи), які співпадають в сумірних картинах світу.

Комунікативна ендозона лакуніконів представлена сумірними одиницями, що мають симетричну представленість в АКС та УКС (нейро-фізіологічні й комунікативні пропуски в мовленні, різноманітні паузи, мовчання у процесі спілкування), а також лакуноємними англо-українськими та україно-англійськими одиницями, які утворюють міжкультурну субзону: екзотизмами, етнонімами, ксенонімами та іншими класами онімної лексики, лінгвокультуремами, реаліями, частковими еквівалентами та безеквівалентними номінаціями різних сфер у режимі [дано] / [не дано], де лакуна фіксується як [не дано].

У кількісному плані це становить 80 лакуноємних одиниць – в англомовній комунікації / 56 – в україномовній; 216 сумірних одиниць, що є комунікативними

міжкультурними і перекладацькими лакунами в україномовній картині світу і 262 сумірні одиниці – лакуни англомовної картини світу.

До лакуноємних англо-українських комунікативних лакун зараховуємо еліпс/еліпсис – синтаксичні конструкції, які містять комунікативні пропуски/лакуни, які мають елімінуватися за контекстом, наприклад: англ. *gapping* (укр. пропуск): *John can play the guitar, and Mary <can play> the violin*; англ. *not-stripping* (укр. пропуск повторів в заперечних конструкціях): *Sam did it, not Fred did it*; англ. *pseudogapping* (пропуск частини дієслівної конструкції, що містить службове дієслово): *John invited Jane, and Mary did <invite Jane> too* (Gengel 2007).

Сумірним англо-українським явищем є пропуск дієслів (англ. *VP-ellipsis / Verb phrase ellipsis*), наприклад: англ. *José Ybarra-Jaegger should have eaten rutabagas, and Holly should <has eaten > sandwiches* (Gengel 2007); укр. *Я вже<їду>додому, а ти ще <не їдеш>на роботу?* Ці комунікативно-синтаксичні лакуни є перехресними з мовною ендозоною синтаксичного рівня.

Лакуни перекладацької та міжкультурної субзон комунікативного лакунікону наповнюються специфічними термінами та поняттями, що їх ілюструють. Лакунарні одиниці лакунікону актуалізуються в мовленні, та, як правило, мають труднощі під час їх тлумачення через культурологічну специфіку (міжкультурна субзона) та особливості трансферу номінативних, комунікативних одиниць та лакун (перекладацька субзона). Розглянемо докладніше ключові одиниці комунікативного лакунікону, тобто його комунікативну ендозону.

Виявляється, що в комунікативній ендозоні в текстах пусті місця мають конгруентні позначення з огляду на часові, просторові, джерельні, лінгвістичні та культурні референти, що позначаються термінами як мовної, так і термінами комунікативної ендозони корпусного лакунікону. Так, наприклад, архаїзми, історизми, неогенія, діалектизми, регіоналізми, автохтонна та запозичена лексика, граматичні та лексичні лакуни мовної ендозони є активними актантами різних дискурсів комунікативної ендозони корпусного лакунікону, що засвідчується конкордансними даними. Простежується також зв'язок мовної та комунікативної ендозон із когнітивною ендозоною, оскільки в різних комунікативних контекстах

одна й та сама одиниця може стати входом у різні концепти, спробою розпізнання лакуни [224, с. 80].

Таким чином, усі ендозони корпусного лакунікону виявляються пов'язаними на векторі **МОВА – МОВЛЕННЯ та КОГНІЦІЯ**. Їх розподілення за групами є умовою для впорядкування корпусного лакунікону у машинночитаний формат. На часі належність терміна до кількох ендозон не фіксується, оскільки умовою впорядкування реєстру є неповторюваність лематизованих одиниць у межах різних ендозон.

Розглянемо терміни корпусного лакунікону та поняття, що їх ілюструють, у межах комунікативної ендозони, що має точки дотику у мовній та когнітивній ендозонах. Усе більше сучасних лінгвістичних досліджень спрямовані на вивлення труднощів перекладу, диференціацію безеквівалентних номінацій, які заповнюють лакуни, відповідаючи потребам номінації нових речей та явищ [338, с. 212], а також виявленню затекстових та лакунарних феноменів, інтертекстуальності [171; 328; 363; 409; 553]. Лакуни існують у мові, реалізуючи свій зміст у мовленні [106, с. 18].

Терміни корпусного лакунікону демонструють належність до декількох ендозон, так, термін *lacunar* / *лакуна* наявний в усіх ендозонах, термін *gap* / *незбіг* та *transfer* / *трансфер* специфічно ілюструють комунікативну ендозону, що відповідає міжкультурній та перекладацькій субзонам: наприклад, поняття англ. *Trump bump* ілюструє термін АКС на позначення незбігу специфічно-культурних складових англ. *culture bump* (культурна невідповідність). Терміни *transfer* / *міжмовний трансфер*, *interference* / *інтерференція*, *запозичення* / *borrowing* може бути проілюстровані поняттям англ. *kung pao* / *укр. гунбао* (запозичення з китайської мови), що має ознаки кросференції в АКС та УКС.

Лакуни фіксуються як у мові (мовна ендозона лакунікону), так і в мовленні (комунікативна ендозона лакунікону). Оскільки мовленнєва діяльність містить лакуни, пов'язані з інтерпретацією різних лакунарних елементів у процесі спілкування, необхідним є залучення лінгвістичних та екстралінгвістичних умінь та когнітивних зусиль (когнітивна зона лакунікону) для декодування ситуативних,

комунікативних, тезаурусних, культурологічних, етнопсихологічних, гендерних розбіжностей та лакун.

Мова – це рухома система, що перебуває в постійному розвитку. Еквівалент лексичної одиниці може бути виявлений у мові перекладу, що свідчить про лауну поверхневої структури даної номінації. Відсутність самого поняття номінації в мові перекладу демонструє лауну поверхневої та глибинної структур (безеквівалентна номінація) та приводить до запозичення номінації й поняття (транслітерація та опис поняття).

Статус лакун та адгерентних понять у мовленні верифікує парадигма відсутності, яка системно подана доменами мовчання, хезитації та умовчування в комунікативному дискурсі. Лауни комунікації постійно виникають за хибної інтерпретації в різних типах спілкування: інтерактивному, конфліктному, побутовому та офіційному.

Предметне поле лаунарності містить також лауни невербальної комунікації (в межах комунікативної лінгвістики) та комунікативний мовленнєвий акт мовчання (в межах теорії мовленнєвих актів). Ураховуючи психологічний стан учасників комунікації, типи мовленнєвих актів, комунікативні ролі в етнокультурах, лауни інтерпретуються етнопсихолінгвістикою, психолінгвістикою – суміжними з лаунологією дисциплінами. Невизначеність інформації та лаунарність плану змісту – ентропія – знімається декодуванням за допомогою основних методів лінгвопрагматики: мовленнєво-актового, пресупозиційного та методу експлікації імплікатур [74, с. 83].

Розмежовуючи мову та мовлення (англ. *langue* та англ. *parole*), та за умови, що будь-яке мовленнєве явище (англ. *speech event*) належить до певної мови, природно припустити, що існують лауни мови та мовлення. У художніх текстах оригінальні (вихідні) лауни кваліфікуються як лексико-семантичні номінативні одиниці (мовні лауни), що в перекладах транспонуються в комунікативні одиниці (мовленнєві лауни). Під час декодування оригінальний текст замінюється на текст перекладу, в якому під час порівняння особливо помітно, що деякі елементи сприймаються лаунарно, оскільки належать не тій мові, що всі

інші. Ці елементи виділяються як “запозичені” або перенесені (англ. *transferred elements*) [114, с. 31].

Міжкультурні та міжмовні лакуни – пріоритетний вектор дослідження контактів та взаємодії соціумів. Значну частку національної специфіки будь-якої мови, а також соціального, економічного, культурного, політичного буття її носіїв займають лакуни, які принципово відсутні у психології, традиціях, звичаях, концептосферах інших етногруп, а їх делакунізація потребує значних зусиль у вирішенні сьогоденних проблем інтралінгвального та інтерлінгвального спрямування [478, с. 80].

Лакуни – це специфічні семіотичні знаки без поверхневої структури з імпліцитним значенням, яке ситуативно, вербально або графічно маркується на інтерлінгвальному та інтралінгвальному рівнях корелювальних мов. Осмислення лексичних та семантичних лакун відбувається у річищі прикладної та теоретичної лінгвістики. Важливими як для теорії перекладу в практичному аспекті, так і для порівняльного мовознавства у теоретичному плані є виокремлення студій із лакунології.

Терміни трансформація, трансфер, а також нові активно вживані терміни термін “медіація”⁶⁵ М. Байрама (передавання всіх екстралінгвістичних відтінків, тлумачення) [539] та “транспонування” П. Торопа (передача змісту повідомлення) мають спільну рису попередніх термінів – передача “невловимого” лакунарного змісту, або прихованого відтінку значення [446; 447].

Термін “допустимий переклад” – це повна збіжність лексико-граматичних форм граматико-контекстуального комплексу (ГКК), коли є повна відповідність між структурами вихідної та цільової мов за формою, функцією та значенням; нульовий переклад: деяких елементів ГКК немає в трансфері; частковий переклад: лише деякі елементи ГКК збігаються; функціональна заміна: елементи ГКК мають певну ідентичність; конверсія: заміна однієї граматичної категорії на іншу в перекладі.

⁶⁵ М. Байрам: “*Cultures can and should be translated but also mediated*”.

4.1.1 Перекладач-медіатор і довільність трансферу.

Перекладач виступає медіатором між двома культурами та обирає мовні засоби, які вважає доцільними для успішного трансферу (медіації). Лакуни, що має на меті делакунізувати перекладач, – це труднощі перекладу, що пов'язані із культурою, мовою, комунікативними моделями, когнітивними пошуками та способами декодування імпліцитних та глибинних смислів. Делакунізатори довільно обираються перекладачами, які діють як репрезентанти приймальної лінгвокультури [32, с. 16].

Тлумач-медіатор декодує комунікативні лакуни, передаючи структуру та зміст оригінального тексту. Текст перекладу – це своєрідна мовна медіація для пошуку комунікативно еквівалентних відповідностей [531, с. 122].

На думку М. К. Гарбовського, під час перекладу потрібно одержати “презумцію комунікативної рівнозначності”, всі зміни в перекладі повинні бути визначені як трансформації або як деформації. Трансформації – це позитивні, розвивальні зміни, а деформації – негативні, згубні перетворення, що спотворюють вихідні одиниці [139, с. 10]. Відповідно для адекватної інтерпретації міжкультурних реалій, алюзій, різного роду конотацій, зрозумілих лише тим, хто говорить рідною мовою, прецедентних текстів та інших лакун перекладач може надати розгорнутий коментар [223, с. 76].

Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров порушили питання лакунарності в книзі “Лінгвокраїнознавча теорія слова”⁶⁶ як проблему фонових систем та описали шляхи подолання міжмовної асиметрії. Пропонувалося через поняття лексичного фону знайомити іншомовних реципієнтів із лакунарними елементами іноземної культури. І хоча більшість слів мають свої міжмовні еквіваленти, проте іноді слова або лексичні поняття не перекладаються, тобто є безеквівалентними. Вчені вважали, що план змісту таких лакун неможливо зіставити з будь-яким

⁶⁶ Верещагін Е. М., Костомаров В. Г. *Лингвострановедческая теория слова*. Москва: Русский язык, 1980. 320 с.

іншомовним лексичним поняттям. Вони вважали за необхідне включати фактор позамовної інформації в значення мовного знака [122, с. 170–172].

Труднощі перекладу, що виявляються на різних лексико-семантичних рівнях, за різних екстралінгвістичних умов, часто пов'язані з трансфером ксенонімів, реалій, культурем, специфічних національних, культурних та географічних назв, ономастичних пролегоменів, лакунарного ономастикону у вторинний еміментний текст (нім. *der Eminente* за Гадамером), що не може повністю збігатися з жодною зі своїх реалізацій [417, с. 78].

Терміни на позначення лакун (рис. 4.1) знаходимо у наукових розвідках учених, які постійно оновлюють: неповторність культур в результаті їх зіставлення Е. С. Маркаряна [312, с. 186], розбіжності фонових семантичних часток, що зумовили появу екзотизмів, В. Л. Муравйова [342, с. 33], непорозуміння двозначності та семантична інтерференція С. М. Ервін-Тріпп (англ. *semantic interference*) [556, с. 233], квазізіставлявані анти-слова Ю. С. Степанова [432, с. 120], незаповнене місце, пробіл К. Хейла (англ. *gap*) [580, с. 320], лакуни психологічної ситуації О. О. Леонтьєва [297, с. 26], різну інтерпретацію тексту реципієнтом Р. Амброзіні [5, с. 90].

Рис. 4.1 Дефініції поняття “лакуна”

Вартою уваги є типологія М. Шрайбера, яка базується на текстових трансформаціях перекладача, на постулаті того, що кожне своє рішення перекладач мотивує вихідним текстом. Саме перекладацькі “текстові трансформації” є загальним поняттям для всіх форм та стратегій перекладу [210, с. 80].

М. Шрайбер розрізняє переклад у вузькому значенні слова, який він називає перекладом тексту, та переклад у широкому розумінні слова, під яким він розуміє переклад контексту (контекстів). Обидва переклади розраховані на внутрішнє зобов'язання перекладача перед автором оригіналу зберегти за можливістю максимум вихідного тексту. Переклад у вузькому значенні слова передбачає відтворення внутрішніх текстових інваріантів, переклад у широкому значенні слова – відтворення позатекстових інваріантів. Третій вид текстової трансформації базується на вимозі варіації, на бажанні перекладача не змінити першотвір [645, с. 66–104].

Представник скопос-теорії нового покоління К. Норд вводить нові поняття *Funktionsgerechtigkeit* (функціональна правильність) та *Loyalität* (лояльність), виділяє кілька типів перекладу залежно від самого тексту: документальний та інструментальний переклади. До документального типу перекладу належать: підрядник, буквальний переклад, філологічний переклад і переклад-відчуження (вважаючи останній еквівалентом художнього перекладу) [620, с. 55].

Пріоритетним завданням у перекладі залишається ефективний пошук найбільш доцільних рішень у режимі контекстуальної реалізації. Оскільки виникають труднощі перекладу, а іноді й неможливість дати повну відповідність культурологічній лакуні, лінгвісти-перекладачі змушені відмовитися від терміна “текст-переклад”, замінивши його іншим терміном “вторинний текст”, “частковий аналог”, “неоригінальний текст із коментарем” [520, с. 33].

Лакунарність певної картини світу є очевидною тоді, коли ця картина світу порівнюється з іншою, з тезаурусом, поданим у нормативному словнику. Ознаки та обриси лакунарності знаходимо в лексикографічних статтях, текстах, граматиках, працях зі стилістики, морфології та синтаксису.

4.1.2 Типи делакунізації в перекладі. Несиметричність формування лакун у мові (процес лакунізації) верифікуються довільною варіативністю мовної системи з тенденцію до економії знаків, довільною диференціацією номінацій, різночастотною варіативністю вживання. Частково сформований концепт або неомовлений предмет є лакуною, що має тенденцію до заповнення (делакунізації). Глибина заповнення лакуни залежить від когнітивного багажу перекладача і знання ним когнітивного контексту твору [296, с. 204].

Лакуни є перешкодою для взаєморозуміння носіїв різних культур. Перекладач усвідомлено обирає способи елімінування лакуни, вдаючись або до її заповнення, або до компенсації. Заповнення лакуни може відбуватися шляхом транскрипції, транслітерації або шляхом збереження написання іноземною мовою з коментарем. Це продуктивний спосіб передачі лакунарної інформації, оскільки відбувається процес розкриття сенсу деякого поняття (слова), що належить чужій для реципієнта культурі. Елімінація лакунарності може бути різної глибини, що залежить від характеру лакуни, типу тексту, в якому лакуна існує, а також особливостей реципієнта, якому адресований текст [316, с. 89].

Одним із найпоширеніших способів заповнення лакун є збереження фрагмента незнайомої культури [316, с. 91]. Такий спосіб делакунізації дозволяє зберігати в тексті національно-специфічні елементи в оригінальному звучанні з перенесенням його колориту.

Елімінуючи лакуни іншомовних систем, дешифратор повідомлення декодує їх шляхом перенесення без змін, наприклад, зберігаючи іншомовне написання, транслітерує незнайомий артефакт або явище, адаптує *neo*⁶⁷ в процесі перекладу, застосовуючи перекладацькі трансформації, заміни або надаючи коментар для іншої мовної системи. Вилучення без коментування – це делітація, яку використовують з огляду на фактор “безперекладності” або цензури (англ. *omission technique*). Принаймні, існує чотири методи елімінації лакун, які описує

⁶⁷ Примітка: англ. *neo* – новий незнайомий елемент, лакуна.

Е. Пім у своїй статті “Багатомовна інтертекстуальність в перекладі”⁶⁸. Теоретик і перекладач демонструє кілька успішно перекладених і погано перекладених переказів. Ці приклади можуть бути охарактеризовані як переказні й близькоперекладні: всі фрази вихідної мови перекладаються на рівні слів; усі лінгвокультурні одиниці вихідної мови, культурні цінності замінюються на функціонально еквівалентні елементи цільової мови; усі фрази вихідної мови експлікуються; додається новий матеріал. Важливим моментом є те, що всі чотири стратегії працюють в унісон [637, с. 209].

Психічні процеси (сприйняття, пам’ять, мислення тощо), організовані в розповідні структури, як і деякі тексти, що викликають у свідомості суб’єкта цілісний контекст асоціативних зв’язків, містять смислові лакуни в сприйнятті вихідної інформації [365, с. 29]. Існує погляд на проблему елімінації лакун із точки зору теорії лінгвістичної реномінації [155, с. 135], відбувається пошук способів перевтілення лакун-реалій (укр. *чумаки* – англ. *chumak carters/chumaks*) і визначення кореляцій між способами передачі оригінального характеру лакунарних культурем [155, с. 165–167]. Делакунізація співвідноситься з вибором стратегій перекладу від форенізації до збереження національного колориту, від лінгвокультурної адаптації до доместикації [155, с. 189]. Теорія лакун розробляється на різних рівнях – комунікативних, номінативних, когнітивних, функціональних, культурологічних, літературознавчих, транслятологічних та інших [155, с. 135].

Н. О. Фененко в монографії “Мова реалій і реалії мови” зазначає термінологічну недостатність терміна реалія, оскільки він позначає і явище позамовної дійсності (предмет), і його культурний еквівалент (концепт), і засіб номінації цього концепту в мові (лексема або фразеологічне сполучення). Лінгвіст уводить гідну уваги класифікацію: R-реалії (від фр. *realite*), C-реалії (від фр. *concept culturel*) і L-реалії (від фр. *lexeme*), залишаючи термін “реалія” як родовий [454, с. 17].

⁶⁸ Pym A. Multilingual Intertextuality in Translation // *The Intertextual Dimension of Discourse* / ed. Beatriz Penas Ibáñez. Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1996. P. 207–218.

Виявити особливості процесу елімінації лакун, викликаних наявністю в тексті оригіналу лінгвокультурних реалій, можна з позиції реномінації. Під реномінацією розуміють процес переозначування мовного знака (сигніфікат). Реномінація полягає в називанні (“відображенні”) чужого денотата, відображеного засобами “своєї” мови. Реномінація – це процес переосмислення змістовної сторони мовного знака (сигніфікату) [271, с. 154].

З огляду на теорію реномінації виділяють R-реалії – денотати, подані в позамовній дійсності, що складають частину природного та матеріально-культурного середовища, навколишнього світу носіїв мови; С-реалії – десигнати, поняття, уявлення, складові духовно-інтелектуального соціального середовища; L-реалії – номінативні одиниці, що утворюють словник мови [271, с. 156].

R-лакуни фіксуються за відсутності в лінгвокультурі тексту перекладу культурно специфічного предмета (артефактів); L-лакуни помічені універсальною специфікою позначення артефактів або концептів; С-лакуни свідчать про відсутність понять. Для кожного з цих способів елімінації лакун (наприклад, запозичення, пор.: укр. *кутя* – англ. *kutia*) характерний свій набір типів реномінації [271, с. 155].

Якщо неосвоєна реалія не фіксується в словниках, можна описувати лакуну за допомогою додаткового коментаря (експлікації), пор: укр. *Кутя – тут це освячений пиріг із пшениці, жита або рису з додаванням меду, який їдять після панахиди; англ. Kutya is a cereal dish, traditionally served in Ukraine, Belarus, Russia and some parts of Poland. In Ukraine kutia is an essential dish at the Ukrainian Christmas Eve Supper (also known as Sviata Vecheria or Svyata Vecherya). It is believed that kutia has been known to Ukrainians' ancestors since pre-historic times* [833].

Одним із способів елімінації лакун є компенсація. Це спрощений спосіб перекладу. Він може бути використаний у режимі усного перекладу, або, скоріше, синхронного. Його значення полягає в тому, щоб зняти ефект нерозуміння, культурологічний бар'єр. Процес компенсації лакун призводить до деформації національної специфіки оригіналу, оскільки в тексті з'являються нові елементи,

що належать культурі реципієнта. Одним із найпростіших видів компенсації лакун у тексті, що відображає на мові реципієнта певну частину чужої культури (автор тексту і реципієнт – представники однієї й тієї самої культури), є використання автором тексту реалії, що допомагає зрозуміти чужу реалію або ситуацію [316, с. 96].

Резонансним прикладом такої заміни в творі “Троє в човні, не рахуючи собаки” [766] стала реалія “*післяпологова гарячка*”. В оригіналі – англ. “*Housemaid’s Knee*” (лат. *prepatellar bursitis*), дослівно укр. “*запалення колінної чашечки, яке часто виникає у домробітниць*”, у перекладі замінено на соціально нейтральну реалію “*післяпологова гарячка*”, яка не свідчить про статус носія хвороби, а звертає увагу на його гендерний стан. У перекладі українською мовою обрано іншу еквівалентну заміну – реалію, яка свідчить про соціальний статус, проте втрачає гендерне забарвлення за рахунок вживання колокації “*рак сажотрусів*”. Пор.: англ. *I plodded conscientiously through the twenty-six letters, and the only malady I could conclude I had not was housemaid’s knee* [767, с. 6]; укр. *Я сумлінно простудював усі двадцять шість літер алфавіту і з усіх хвороб, опис у книжці, що не знайшов у собі лиш однієї – раку сажотрусів* [767, с. 7].

Алюзійною компенсацією може бути літературна цитата або посилання на відомий читачеві прецедент, що допомагає точніше зрозуміти характер феномена чужої культури та викликати потрібне до нього відношення. Компенсація відбувається, коли, на думку перекладача, зберегти лакуну не можливо, проте існує необхідність зробити текст максимально зрозумілим [316, с. 97]. Відбувається делітація лакуни, яку з часових або інших причин неможливо заповнити, елімінувати або пояснити на даний час.

Трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів при збереженні інформації, призначеної для передавання [299, с. 201].

Перекладацькі корпуси демонструють такі високочастотні перекладацькі трансформації, як нейтралізація, дослівний переклад, еквіваленція, диференціація,

лексико-граматичні трансформації, метафоричне перетворення, конкретизація, генералізація, антонімічний переклад та делітації⁶⁹ [343, с. 20; 583, с. 23].

Делакунізація – це когнітивна актуалізація вербальної або невербальної одиниці, концепта шляхом внутрішнього декодування (в перекладі з подальшою вербальною актуалізацією делакунізованого елемента у вторинному тексті). Процес делакунізації – це процес розтлумачення, пор. інтра- та інтерпроцеси, зокрема внутрішньомовне тлумачення (пор. пояснення в одномовному тлумачному словнику) та міжмовна інтерпретація (переклад).

Делакунізація як у типології, так і в перекладознавстві – це результат перекодування знаків однієї семіотичної системи в іншу, під час якого відбувається заповнення лакун стандартним набором прийомів, використаним ще під час перекладу теологічних класичних творів та описаним Є. М. Верещагінін. Ці перекодування стали відомі як транспозиція, запозичення, калька та металізація, на часі цей прийом відомий як “семантичний переклад” [122, с. 40–43].

У літературній мові можуть існувати метамовні описи, що позначають демінутивні одиниці, сленгований лексикон, пор.: англ. *brainless*, *cock-brain*, *dumb-bell*, *sparrow-brain*, *the brain of a pigeon*, *pea-brain*, *bird-brain*, *harebrained*; укр. – “*черепашка*” – метамовна делакунізація: “*повільна людина*”. У мовах трансферу образність передається іншими стилістичними та експресивними засобами, існують часткові еквіваленти існуючих номінацій, явищ та концептів.

Існують продуктивні та непродуктивні способи делакунізації. Під непродуктивними способами делакунізації розуміємо вилучення нерозпізнаних елементів (делітацію), під продуктивним способом тлумачення – вступна стаття, коментар перекладача, пояснювальна примітка в перекладі. Лакуни експлікуються у мовленні за допомогою полілексемних конструювань, компенсуючи відсутність однослівних позначень [478, с.79].

⁶⁹ Цей англomовний термін використовувався в роботі С. Хергегрен: Helgegren S. “*Tracing Translation Universals and Translator Development by Word Aligning a Harry Potter Corpus*”. Master’s thesis in cognitive science. The Department of Computer Science. Linköping: Linköping University, 2005. 83 p. ULR: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:20644/FULLTEXT01.pdf>

У молодіжному слензі зафіксовано безліч лакунарних універбів, що мають експресивну конотацію та в перекладі делакунізуються полілексемною номінацією, напр.: укр. “хрущовка”; англ. *Khrushchev communal housing project* [493, с. 12]. Зворотний процес до делакунізації в напрямку англійська – українська мова мають англословні бахуврихи, що делакунізуються також полілексемно, пор.: англ. *able-bodied men*; укр. *дужі та здорові* [493, с. 7].

Делакунізація відбувається в режимі структурно-семантичної динаміки поверхневих та глибинних структур, омніпотентної варіативності від “плюса” до “мінуса”, в процесі переходу від інформативного до неінформативного, від серйозного до несерйозного, від семантичного до асемантичного, від позитивного до негативного, від наявного до відсутнього, від ізоморфного до аломорфного, від лінійного до ризоматичного, від наївного до наукового, від вербального до невербального, від лакунізованого до делакунізованого.

Валідними термінами на позначення делакунізації є декодування, *трансформація, транспонування, трансфер і трансляція*, які пропонують фахівці сучасних перекладацьких студій. Поряд із використанням усталених термінів йде активний пошук нових метазнаків на позначення лакунарних, лакунізованих та делакунізованих одиниць вихідних та секондарних текстів.

Лакуну можна вилучити як заважкий у перекладі специфічний елемент, що є, з одного боку, перекладацькою помилкою, а з іншого – технікою вилучення (англ. *deletion*) через брак часу, в режимі швидкого скороченого перекладу. До делакунізації відносимо методи перекладу з додаванням інформації, розширеним тлумаченням (англ. *addition*). За умови збереження специфічного елемента, лексичної лакуни перекладач вдається до транскрипції, транслітерації, кальки (англ. *foreignization*). Особливі національні елементи в перекладі можуть елімінуватися, змінюватися на аналогічні, або подібні, елементи, одомашнюватися (англ. *domestication*), запозичуватися (англ. *borrowing*) з повним або частковим асимілюванням у мові перекладу. Впродовж століть процеси заповнення лакун шляхом часткового або повного запозичення відбувалися в мовних системах АКС та УКС.

Некомпенсована семантична лакунарність спрацьовує в адаптаціях перекладу малого жанру (казки, анотації, інструкції). Стратегії адаптації (одомашнення / доместикація та відчуження / форенізація) використовувалися сотні років, але взірцем для сьогоденної лінгвістики є Л. Венуті, який увів до ендозони перекладознавства книгу “*The Translator’s Invisibility. A History of Translation*” в 1995 році [669].

Форенізація (наприклад, англ. *borsch*, укр. *борщ*) зазвичай практично зберігає іноземну вимову і транслітерує оригінальну вимову, підкреслюючи унікальність запозиченого явища. Існує думка, що одомашнення краще підходить у режимі економії часу для швидкого перекладу, пор.: укр. *зелений борщ*, англ. *borsch* (англ. *hogweed soup*). Успіх перекладу полягає в знаходженні правильного способу перекладу. Перекладач не повинен боятися ризикувати, шукати нових рішень, відмовлятися від традиційних і дуже традиційних поглядів на переклад [637, с. 207].

Друга перекладацька стратегія, антипод доместикації (від лат. *domesticus* – “домашній”), свідчить про те, що слова-лакуни залишаються в оригінальному написанні, запозичується лише їхня зовнішня форма, яка передається за допомогою транскрипції або транслітерації, форенізації (від англ. *foreignization*).

Саме внутрішні орієнтири перекладача змушують його вибирати шлях між відчуженням та одомашненням, а також рівнем свободи. Досліджуючи відчуження та одомашнення в європейському перекладознавстві, М. Л. Іваницька зазначає, що на вибір стратегії перекладу впливали як тенденції певної епохи та культурного середовища, так і рішення конкретного перекладача [210, с. 79].

Останні дослідження підтверджують безпосередній вплив приймальної культури на переклад художніх творів. Згідно з теорією полісистем І. Евен-Зогара й Г. Турі, текст перекладу інтерпретують по-різному в системі приймальної культури, тому що він є зрізом сучасного культурного стану певної епохи [117, с. 46]. У сучасному розумінні теорії інтерпретацій проблема передавання оригінального твору також корелює з терміном, що позначає “третій код”. Як

ззначає В. Фраулі: “якщо оригінал порівняти з матрицею, то переклад пишеться на третьому кодї, що є підкодом оригіналу та перекладу” [576, с. 168].

За допомогою власного ресурсу, що відповідає за оброблення та ретранслявання одержаної інформації (так званого “третього коду”, перекладач створює секондарний текст, до якого за своїм бажанням або на замовлення може додати коментар із перекладацькими експліцитаціями лакун формального й семантичного рівнів, що зазвичай з’являються під час декодування оригінального твору. Таким чином, перекладна література має свій репертуар, що частково можна вважати ексклюзивним [585, с. 46].

Перехід слів однієї мовної системи в іншу обіймає не лише трансформації формального рівня: номіналізації (*іменникова трансляція – перехід в іменник*), вербалізації (*дієслівна трансляція – перехід у дієслово*), ад’єктивізації (*ад’єктивна трансляція – перехід у прикметник*). Перехід відбувається також за рахунок трансформації метафоризації, з урахуванням делакунізації (коментар/коментоване пояснення), елімінації лакун (пояснення вихідної одиниці в перекладі), замін відповідником/аналогом/неологізмом, може бути реалізована нульовим трансфером як вилучення лакун у перекладі (деформація делітації).

На лексичному рівні інтенсивно діють механізми інтерференції, найпродуктивнішими з яких є запозичення. Причиною появи лексичного запозичення потрібно визнати декілька різнопланових чинників: структурні чинники верифікують існування в системі мови певних порожніх місць, незаповнених лакун, які заповнюються за допомогою запозичень; соціолінгвістичні чинники обумовлюють престижність мови запозичення; психолінгвістичні чинники пояснюють неактуальність лексем, що призводить до їх заміни іншомовними номінаціями [181, с. 211–212].

Під час інтерференції діє калькування, коли існує структурна та генетична подібність мов на лексичному рівні. Одиниці близькоспоріднених мов під час перекладу / трансферу значною мірою збігаються. Між мовою оригіналу та мовою перекладу вибудовуються відношення формальної тотожності та автоматичної конверсії (терміни У. Вайнрайха). Формуючи нову лексему-кальку за аналогією,

користуючись фонетичними відповідностями, можна помилково створити одиницю з відмінним значенням [113, с. 74].

Проблема мовної інтерференції є актуальною в історично сформованих двомовних суспільствах України (українська/польська мови), Канади (французька/англійська мови), Фінляндія (фінська/шведська мови) тощо. Мовний вплив там відчувається особливо гостро та в деяких випадках може виникнути проблема перенасиченості запозиченнями. При освоєнні запозичень відбувається зміна семантичних складових. Наприклад, у діалектах української мови (а також в українській мові діаспори) спостерігається вживання слів української літературної мови із значенням, що відповідає значенню їх фонетичних аналогів у польській мові (*реставрація* з пол. *restauracja* вживається у значенні “ресторан”) [291, с. 30].

Існують лексичні запозичення та інклінації (“семантичні інклінації” в термінології Б. О. Серебреннікова) [181, с. 212]. Такі запозичення можна використовувати без перекладу, при перекладі вони характеризуються перенесенням з однієї мови до іншої не цілої лексеми, а лише її плану значення, пор.: англ. “*Just do it!*” – укр. *Ти зможеш*; “*How low can you go?*” (TEFL, elementary level) – укр. *Пояснити “на пальцях”* (викладання англійської мови як іноземної в групі підготовчого рівня).

У мовленні лакуна виникає як проміжний елемент, порожня ланка, що чекає на заповнення. Під час трансферу нових слів з однієї мовної системи в іншу певний час існує тимчасово вакантне місце, лакуна, що пізніше частково заповнюється **інтерглосою** (наприклад, англ. *tet-a-tet* – *mem-a-mem*, англ. *internet* – укр. *інтернет*; укр. *спутнік* – англ. *sputnik*), яка з часом може адаптуватися через транскрибування та увійти в словниковий склад мови.

У перекладах можуть з’являтися фейкові інтерглосоми, яких не було в оригіналі, водночас вони мають вигляд авторських колокацій, тому що їх успішно декодував перекладач як евфемізовані елементи, пор.: імпліцитний елемент з англ. *vacuus*, *vacuior*, *vacuissimus* (лат. *порожній, порожній, найспустошеніший*) у перекладі твору Д. Лоджа “*Small world*” змінили на експліцитний: лат. *stultus*,

stultior, stultissimus [818, с. 20; 781, с. 23]. Іноді екстратекстуального тлумачення немає в ретрансляціях, наприклад колокація фр. *droit morale* залишається іншомовним вкрапленням у російськомовному й україномовному перекладах, як і більшість вкраплень французького походження. Колокації на зразок *Sans doubt. Sans sousi* можуть залишитися без делакунізації у вторинному тексті [794, с. 66]. В обох ретрансльованих версіях твору П. Кері “Крадіжка” колокація фр. *droit morale* (укр. *право на недоторканність твору*) не перекладена [794, с. 110; 770, с. 126; 770, с. 314].

Інші лакунарні колокації (переважно нефранцузькі вирази й нецитовані терміни з латини) видаляють або замінюють іншими під час перекладу, пор.: оригінал лат. *philistine ignoramus* – укр. *міщанський невіглас*, укр. *звичайнісінький обиватель-невіглас* [770, с. 315]. Очікувану колокацію англ. *philistine ignoramus* можливо залишити без змін, виділивши курсивом, можливо, з уведенням коментаря, проте в російськомовній версії її вилучають, замінюючи на псевдокомпенсацію, що, на думку перекладача, має більш прийнятний вигляд через адаптацію оригінальної форми, пор.: *закінчений невіглас, філістер* (додавання інтерглоси “філістер” (від нім. *Philister* – *філістимлянин*) [794; 770].

Лакуни заповнюються в процесі мовленнєвої або когнітивної діяльності: декодування відбувається шляхом обрання оболонки для віртуальної лакуни – смислового згущення, що має на певному етапі нульове лексичне оформлення: (наприклад, англ. *meteodependent* → той, хто зазнає сильної дії від сил природи → укр. *метеозалежний*). Пошук вербального оформлення для віртуального елемента відбувається шляхом: багатолексного тлумачення; запозичення (з активної мови); запозичення (з термінотвірних мов – пор. латина, грецька мова); словобудови (формується нове слово на основі існуючих лексем); мовна гра/метафоричний образ-замінник; родовидова заміна [2, с. 243].

На нашу думку, існує два основних типи трансформацій лакун: трансформації формального рівня (лексичні, граматичні, фонетичні, синтаксичні зміни тощо), або “формальна делакунізація” й трансформації екстралінгвістичного та семантичного рівнів (фоносемантична, імпліцитна,

затекстова, алюзійна лакунарність тощо), або “семантико-екстралінгвістична делакунізація”. Обидва типи трансформацій відбуваються під час декодування інформації, її трансферу шляхом “повного” або адаптованого, модифікованого чи скороченого, вільного або буквального перекладу. Делітація – це деформація ТП із видаленням лакун.

Найчастіше відбуваються зміни формального рівня, коли делакунізація семантичного та екстралінгвістичного рівнів має менший відсоток. Саме це пояснює успіх роботизованих систем перекладу, що делакунізують формальний рівень текстів більш професійно завдяки новим програмним можливостям, методам широкого контексту та використанню перекладацьких корпусів. Актуальною залишається проблема передавання імпліцитної інформації, підтексту, гри слів, використання неологізмів та рідкісних слів (гапаксів), що не входять до словникових баз.

Важливим для перекладу є трансфер усіх лексико-семантичних елементів – лакун, реалій, культурем, алюзій, уведення інтертекстуальних та інформаційних вкраплень, коментарів, дефініцій, посилань на автора/дослідника. Вагомим, стабільним, діючим залишається фактор вибору критеріїв та чинників делакунізації.

Лакуна виникає після ідентифікації відсутності мовного корелята у приймальній лінгвокультурі. Безеквівалентні елементи вважаються неперекладними, вони передаються описово та їх зміст тлумачиться за допомогою додаткових пояснень [123, с. 17]. Делакунізації безеквівалентних слів і концептів сприяє не лише введення коментаря, а й розуміння необхідності мовного запозичення для лакунарного елемента, що транспонується в приймальну мову і культуру.

Із метою заповнення лакунарності в текст може бути введений коментар. Заповнення лакуни може бути різною, що пояснюється контекстуальною необхідністю, завданнями, що стоять перед автором, культурологічною дистанцією між вихідною та приймальною культурами. Коментар може носити характер ліквідації тезаурусної лакунарності, бути енциклопедичним (давати

конкретні, точні відомості, запозичені з довідкових джерел); розрізняють також коментар дослідницький, складений таким чином, щоб розкривати лінгвокраїнознавчі лакуни (особливості сприйняття національних позамовних фактів) [520, с. 34].

На практиці перекладачі звертаються до пояснювальної інформації, заробляючи статус співадресанта. Перекладацький коментар – це окрема, закадрова робота як така, що працює на якість адекватного вторинного тексту. Перекладач може елімінувати лакунарні елементи за допомогою коментаря або пояснення, пор.: Коментар: “*The last two phrases are a quote from Ivan Franko’s well-known poem – Hrymyt*”: – *Thunder! A blessed time is approaching. The poet speaks metaphorically about a revolution* [328, с. 251].

Лакунарність асоціюється з проблемою безперекладності, труднощами перекладу та можливостями декодування лакун, способів усунення їх за допомогою опущення, заповнення, форенізації або одомашнення. Лакуни нагадують загадки; лакунарна інформація закрита; лакунарні артефакти або явища доступні частково. Очевидною є їх “зовнішня форма”. У перекладі лакуни зберігаються або усуваються без пояснень або з коментарем. Тлумачення “внутрішньої” та “зовнішньої” форм лакун залежать від перекладача. В академічному або літературному джерелі виникає коментар, у тексті з’являються пояснення, експлікації, посилання (англ. *footnotes*), таким чином створюється референційний інтертекст.

Труднощі виникають під час лексико-семантичної трансляції специфічних елементів, що в процесі перекодування можуть виявитися лакунарними. На семантичному рівні важко знайти відповідник лакунам-натякам: неясна або прихована інформація може не декодуватися в перекладі, може бути втрачена в перекладі. На лексичному рівні специфічна або національна реалія може бути лакунарною для іноземного читача, що зумовлює необхідність позатекстового тлумачення (введення коментаря).

Існує декілька способів передачі лакунарних елементів: введення примітки, транслітерація лакунарного лексичного елемента, деякі терміни можливо

залишити в оригінальному написанні, виділивши при цьому курсивом, пор.: фр. *prêt-à-porter*, англ. *ready-to-wear, RTW*; “*off-the-rack*⁷⁰” or “*off-the-peg*” in casual use, укр. *прет-а-порте*, одяг, що виробляється великими партіями стандартними розмірами для масового виробництва.

Калькування відрізняється від запозичення тим, що при дії цього механізму мовних змін відбувається перенесення не вербальних елементів, а лише внутрішньої структури побудови лексеми або словосполучення, яка відтворюється наявними в мові засобами, пор.: англ. *briefing* – укр. *брифінг*; англ. *shopping* – укр. *шопінг*; укр. *Молоко* – *Moloko bar*.

При калькуванні повторюється форма вихідного слова або словосполучення. Цей прийом полягає в тому, що складові частини слова (морфеми) або словосполучення замінюються їх прямими відповідниками мовою перекладу. Калькують здебільшого складні, складені слова й стійкі словосполучення, пор.: англ. *grand jury* – укр. *велике журі*. Калькування позначає специфічні реалії, що не мають відповідників в мові перекладу, зазначена вище калька демонструє також “переклад за традицією”, наприклад, англ. *great jury / grand jury* – укр. *велике журі* – це юридична структура США, а не укр. *високоповажне журі*. Можна перекласти лакунарний елемент за правописом, нехтуючи традиційний переклад та зробити таким чином перекладацьку помилку.

Причиною буквалізмів та кальок стає відчуття лексичного дефіциту – (англ. *lexical gap*). Результатом калькування стає “інтерференція” [215, с. 65]. Цей процес первинного запозичення ксеноніма сприймається як аномалія. На цьому етапі запозичення автори нерідко виділяють ксеноніми графічно (лапками, капіталізацією, курсивом), щоб показати, що відбулася не стилістична/семантична помилка, а навмисне порушення норми [215, с. 67].

Адгерентними до калькування є буквалізм, пор.: англ. *Cat’s Cradle*⁷¹ – укр. *Колиска для кішки* – перекладацька помилка, що є результатом ретрансляції через

⁷⁰ Примітка: Готовий одяг, *off-the-rack* (ɒfˈtʰə-ræk, ɒf-)adj. Of, relating to, or being merchandise, especially clothing, made in standard sizes; ready-made (American Heritage Dictionary, 2016).

⁷¹ *Cat’s Cradle* – дитяча гра з мотузкою.

вплив попередніх перекладів (наприклад, переклад на російську мову) на формування нових компонентів (рис. 4.2). Створення помилкових мовних зв'язків є можливим в процесі перекладу, коли відбувається встановлення нових формальних або семантичних зв'язків між двома мовами [332, с. 188].

Рис. 4.2 Буквалізм у перекладі

Невідома або незрозуміла інформація, наприклад, фрактальна лакуна, що існує на рівні прихованого смислу, декодується та фільтрується перекладачем для трансферу або евфемізації. Комунікативні та мовні лакуни оброблюються постійно, елімінуються через важкість сприйняття, компенсуються з поясненням для інших (медіаторна діяльність тлумача/перекладача) або замінюються контекстуальними аналогами.

Кальки поступово засвоюються приймаючою мовою та культурою: виникає процес трансференції, коли регулярне вживання запозичення в даному значенні та контексті нівелює ефект аномальності, інтерференції, слово поступово входить в літературну норму мови. Тобто інтерференція переростає в трансференцію [215, с. 67].

Відповідно до аналізу текстів-перекладів з експліцитаціями (коментарями) паралельних корпусних і конкордансних текстів, лакунарними є комунікативні одиниці: інтергloseми (фр. *jeu de massacre*), крилаті вислови (лат. *tabula rasa*), конденсовані назви на зразок *N. B.* (скорочено від лат. *Nota bene*) і колокації, наприклад укр. *мій Київстар* (домашній Інтернет від Київстар).

Неперекладені елементи – це перекладацькі лакуни, що є результатом тезаурусних або інформаційних вад роботи над вихідним текстом перекладача, є запланованими делітованими елементами (через цензурні або власні смакові вподобання, недоречно транслітеровані, мають ознаки неконгруентного поєднання елементів.

Лакунарні елементи аналізуються у взаємозв'язку з обраними перекладацькими стратегіями вилучення, додавання та заміни. У процесі перекладу спрацьовує особистісний фактор перекладача, який впливає на створення інформаційного або інтертекстуального перекладу. Лакуни незбіжності зовнішнього та внутрішнього планів віршованих текстів проявляються під час перекладацького аналізу та порівняння перекладів.

Пошук лакунарних елементів у перекладі відбувається паралельно з пошуком влучних аналогів та створенням коментаря перекладача як внутрішнього, так і зовнішнього – післямови, вступної статті перекладача, коментаря в постпозиції, елементів, які можуть частково компенсувати лакуни, делакунізувати оригінальні елементи вторинними конструюваннями, що виявляють певну семантичну близькість.

Процес створення понять – динамічний. У ньому завжди є місце процесу лакунізації. Слова з часом можуть створити в мові смислові ланцюжки ($x_1 \rightarrow x_2 \rightarrow x_3 \rightarrow x_n$), а старі смислові елементи делітуються. Синкретизм значень позначено модифікацією відтінків, вилученням деяких ознак, породженням нових відтінків з ознаками девіації :: регресії, еволюції :: інволюції.

Процес формування понять та введення їх у лексичну систему передуює процесу “вибору” найбільш суттєвої сторони предмета чи явища. Майстри слова влучно заповнюють лексичні лакуни, створюючи okazіоналізми – потенційні вербокреації [311, с. 23]. Цей процес є багатоступеневим: має фазу сприйняття, осмислення, відбору ключових характеристик та власне формування вторинної номінації, що є результатом сумачії всіх попередніх дій. Під час словотвірної деривації відбувається семантичний зсув, при якому на основі вихідної одиниці

формується нова, що має змінне співвідношення експліцитних та імпліцитних компонентів [278, с. 71].

Невербалізовані лакуни-знаки виявляються лише порівняно з іншою семіотичною системою. Так текст-оригінал не містить лексичних лакун (*de-facto* всі вербальні знаки наявні), коли ж текст-переклад завжди містить лакуни (вербальні пропуски), що можуть замінятися іншими вербальними знаками, елімінуватися, делакунізуватися за допомогою коментаря, пояснення, інтертекстових вкраплень.

Методи міжкультурного трансферу та передачі лакунарної інформації довільні, їх обирає перекладач. Деякі лінгвореми та культурами з інших мов не запозичуються транслатологією з огляду на їх непотрібність, надлишковість або табуованість у секондарній мовній системі.

На шляху до перетворення мовного знака однієї лінгвокультури та епохи в мовний знак іншого темпорального відрізка лінгвістичні знаки видозмінюються, вбираючи ознаки сучасного трактування, реального стану речей, а архаїчні реалії та натяки можуть зникати із сюжетних схем. Виявлення текстових лакун відбувається в межах кроскультурного трансферу. Текстові лакуни виникають при трансфері художнього тексту з однієї лінгвокультури в іншу. Одним із типів такого роду лакун є символічні лакуни, що виникають внаслідок особливостей індивідуально-авторської естетики письменника [456, с. 112].

Зі зміною напрямку досліджень від статичної парадигми до динамічної і функціональної активно розвиваються скопос-теорія, теорія полісистем та структурно-орієнтовані когнітивні дослідження, в яких “перекладна література має статус непериферійної в літературній полісистемі”⁷². Такі рушійні сили, як знання, інтуїція, попередній досвід, детерміновані соціальними, культурними нормами, існуючими моделями перекладу та його стандартами, становлять основу для перекладацької діяльності.

⁷² Евен-Зогар І. Місце перекладної літератури в літературній полісистемі // *Літературознавчі та лінгвістичні студії* / пер. А. Савенець; заг. ред. Н. Лисенко та Р. Мниха. Дрогобич: Коло, 2006. С. 31.

Переклад обумовлений приймальною культурою, оскільки саме вона керує процесом перекладу, у її фокус потрапляють переклади, що стали канонічними для приймальної культури та почали діяти в новому середовищі в повному відриві від свого оригіналу [334, с. 188].

Для перекладача важливо знати й розуміти культурні особливості іноземної мови, а не просто вміти говорити цією мовою. Як зазначає Г. Турі в своїй роботі “*The Notion of Assumed Translation*” [665]: допустимий переклад – це його “прийнятність”, що передбачає виконання трьох аксіом: (1) аксіома вихідного тексту (англ. *The Source-Text Postulate*) – існує текст іншої культури (мови), який має як хронологічну, так і логічну перевагу над текстом-перекладом, та повинен вважатися першоджерелом; (2) аксіома перенесення (англ. *The Transfer Postulate*) – процес, у результаті якого народжується “допустимий переклад”, повинен вміщувати перенесення певних рис з тексту оригіналу в текст перекладу; (3) аксіома зв’язків (англ. *The Relationship Postulate*) – існування цілком зрозумілих зв’язків між текстами оригіналу та перекладу на основі функції перенесених рис [665, с. 34–35].

Приймальна культура через перекладача додає свої фільтри щодо ретранслявання інформації, подекуди використовуючи евфемізми й заміни. Експліцитаціями зазвичай є мемуари, післямови, примітки перекладача, словники (здебільшого в бітекстах). Перекладачі, намагаючись передати стильові особливості автора (наприклад, використання сленгу), уводять менш грубі елементи, а інші видаляють на свій розсуд, пор.: англ. *being philistines and ignoramuses* [742], укр. *які були лохами й невігласами в мистецтві* [770, с. 196].

І. Евен-Зогар розглядає корпус перекладної літератури як самостійну систему, що виконує новаторські чи консервативні функції. У літературних системах, що розвиваються, переклади стимулюють удосконалення літератури, водночас у розвинених лінгвокультурах переклади виконують консервативну функцію [174].

Елімінуються лакуни і без роз’яснення шляхом вилучення важкого (лакунарного) елемента з тексту перекладу. Стратифікація перекладу базується на

спільній тенденції до делакунізації, що виявляється різним відсотковим відношенням щодо делакунізації за допомогою основних видів елімінації (непродуктивна делакунізація) та компенсації лакун (продуктивна делакунізація): коментар (30 %), заміна (40 %), делітація (20 %), внутрішньотекстове пояснення (5 %), екстратекстуальне тлумачення (передмова, післямова, мемуари, статті та інші експліцитації) (5 %).

Лакунарні ланки в мові мають незаперечну тенденцію на заповнення. Найдинамічніша делакунізація відбувається під час формування вторинного тексту або під час перекладу, адаптації, ретрансляції вихідного твору.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях значне місце займає питання осмислення вторинних текстів, що набувають значної реінтерпретації [247, с. 22]. Сміслова структура похідного слова може розглядатися як структура, що містить ознаки семантичної компресії та характеризується особливими способами збереження вихідної інформації в згорнутому, редукованому (імпліцитному) вигляді [278, с. 55].

Якісний переклад може зберегти ідею автора, його стиль, алюзії, лакуни, якщо вони наявні в тексті оригіналу. В перекладі трапляються делітації (від англ. *deletion* – вилучення), лексичні та семантичні лакуни, які з'являються у разі навмисної елімінації лакунарного лексичного або семантичного елемента. З огляду на економію часу (режим синхронного перекладу) відбувається заміна, “одомашнення” (англ. *domestication*).

4.1.3 Способи делітації лакунарної інформації. В перекладацькій субзоні низка термінів специфічно вказують на трансфер лакунарних елементів (делакунізацію) або нульовий трансфер (делітацію). Адгерентними є поняття, що розкривають одиниці синсету в перекладацькій субзоні на основі їх семантичної належності до корпусного лакунікону.

У перекладі елементів культурного фону відбуваються втрати, пор. англ. *translation losses*. Існує безліч прикладів випадання тих чи інших смислових нюансів формування смислових лакун через неповну відповідність лексики мови

оригіналу та мови перекладу. Існують лексичні лакуни, що є національно маркованими одиницями, що корелюють із культурними незбіжностями та різним наповненням однієї лексичної номінації, вжитої в різних мовних середовищах.

При транскодуванні перекладачі по-різному модифікують оригінальний текст, вдаються до специфічних акцентів (мають індивідуальний почерк перекладача), використовують трансформації, що є актуальними для приймальної лінгвокультури. Інформативний переклад або інтертекст формується залежно від усталених культуроорієнтованих норм, перекладацьких традицій або власних уподобань перекладача. Під час аналізу перекладів були описані інтернальні та екстернальні перекладацькі ділеми: як краще перекласти оригінальний текст та вдало транспонувати авторський задум. Віршований переклад демонструє труднощі перекладу, що підтверджує високий ступінь модифікацій із додаванням та заміною. Більшу кількість некомпенсованих або делітованих лакун віршованих текстів зафіксовано порівняно з іншими письмовими текстами, такими як науковий переклад або підрядковий переклад. Залишаються відкритими питання адекватності та релевантності, ізоструктурності та прийнятності, еквівалентності та безеквівалентності віршованого перекладу. Точність перекладу пропонується оцінювати за допомогою установавання відсотка модифікацій формального рівня, що впливають на ступінь семантичної зміни.

Так, на часі в Україні⁷³ термін СУВ (англ. SUV) позначає позашляховик із набагато більшим рівнем динамічних характеристик, СУВ – простий в управлінні та комфортний позашляховик. В Америці СУВ, у контексті ілюстрації, поданої нижче, – не обов'язково дорогий позашляховик (англ. сленг. SUV – “*Stupid Ugly Van*”), а велика за розміром машина, яку можуть придбати або арендувати не дуже заможні люди, серед яких й іспаномовні меншини, пор.: англ. *He said that this is still an active investigation and that authorities are looking for a dark coloured SUV with two hispanic females armed with a handgun* [788]; укр. *Він повідомив*

⁷³ Примітка: SUV – *sport utility vehicle a type of vehicle that is bigger than a car and is made for travelling over rough around*, укр. *СУВ, Sport Utility Vehicle*, дослівно спортивний та практичний транспортний засіб.

пресу, що це як і раніше ведеться розслідування, та влада шукає позашляховик темного кольору, в якому перебувають дві озброєні іспаномовні жінки (переклад наш).

Виявляється, що лакунами можна вважати семантичні частки деяких словосполучень, реалізовані хибно або частково. Нереалізовані семантичні частки – це семантичні лакуни нерівномірно виражених або нереалізованих колокацій.

Перекладач може перекладати, елімінуючи важкі місця (лакуни, або англ. “*lost in translation*”, укр. “*неперекладність перекладу*”). Можливі такі методи: опущення (англ. *deletion*), яке може бути замінене за нагоди на калькування (англ. *calque*), або транслітерування запису (англ. *transliteration*), можливий переклад, доповнений приміткою з оригінальним написанням (англ. *footnote*).

Так, наприклад, французьке, а пізніше англійське слово *croissant* можна перекласти як “*рогалик*” або транслітерувати як “*круасан*”, а можна взагалі не перекладати, опустивши культури як лакунарний елемент. У тексті – це техніка делітації (англ. *deletion*), що має також назву опущення (англ. *ommission*). Лакуну можна компенсувати, знайшовши відповідний еквівалент – наприклад, “*рогалик*”, а можна елімінувати лакуну за допомогою дефінітного тлумачення з наївної картини світу (1): солодкий хлібний виріб із хрусткого тіста, що подається на сніданок із кавою; або етимологічний коментар із наукової картини світу (2): англ. late 14 c., “*crescent-shaped ornament*”, from Anglo-French *cressaunt*, from Old French *creissant* “*crescent of the moon*” (12 c., Modern French *croissant*), from Latin *crescentum* (nom. *crescens*), prp. of *crescere* “*come forth, spring up, grow, thrive, swell, increase in numbers or strength*”, from PIE root **ker-* “*to grow*” (cf. Latin *Ceres*, goddess of agriculture, *creare* “*to bring forth, create, produce*” [801, с. 24]. Етимологічний коментар може бути поданий із перекладом (1) і без перекладу (2), пор. : (1) У науковій картині світу слово *croissant* має давнє походження, пор.: англ. *crescent* – півмісяць від лат. *crescere*, вперше зафіксовано в 1875 році [801].

На часі в науковій картині світу здійснюються пошуки варіантів інтеркультурної трансляції. Інтегрованими у перекладі є чинники виходу і входу до перекладацького трансферу. До входу належить значення корелювальних

текстів, до виходу – їх еквівалентність. Дотичною є семантична представленість, ідіоматичність культурем, лінгворем як вихідних одиниць. Етноспецифічна концептуальність являє собою основні перекладацькі труднощі (англ. *horrowhows*) конгруентності, що вирішується шляхом непрямих натяків та імпліцитних вкраплень [49, с. 7].

Відтворити оригінал іншою мовою – завдання, яке не є можливим без втрат у перекладі (лакуни як англ. *translation losses*). Іноді перекладачі порівнювали вже існуючі переклади з оригіналами та вважали, що переклад спотворює оригінал. Так, П. Грабовський писав про Московські переклади творів Т. Шевченка:

“Він переписував український текст московською вимовою, поки се легенько було робити, а якщо починав спотикатись, так зараз знаходив собі раду – не морочивсь довго: або лишав українські вирази зовсім без перекладу, або викидав цілі уступи та сторони, або на місце первотвору підставляв смілою рукою власні вигадки: робив – скажемо іншими словами – те саме, що робили й попередні московські перекладачі творів Шевченкових, та тільки робив ще гірше, ще недотепніше” [782].

Критиці підлягають перекладачі за схильність до додавання неіснуючих елементів (діюча стратегія додавання). Так, П. Грабовський пише, що Д. Білоусов у перекладах Т. Шевченка на російську мову додає неіснуючі елементи через “труднації капосних рим” [782].

Не женися на багатій,

бо вижене з хати;

Не женися на убогій,

бо не будеш спати...

(Т. Шевченко)

Не женися, на богатой

– Выгонит из дома...

Не женися на старухе

– [Пара ль молодому?]

Ты женись, [удал молодчик]...

(Д. Білоусов)

Адекватність трансферу змісту та інтенції є стабільним чинником вимірювання результатів перекладацької практики. Компаративна відповідність специфіки референтів нагадує калейдоскопну мозаїку, хаос, в яких ургентним є пошук порядку та системності. Приймальна сторона верифікує часткову

еквівалентність, компарабельну відповідність, опосередкований коментар, вербальні та невербальні замітники латентних культурем або лінгворем [392, с. 149–154].

Псевдолакуни (найменування явищ / понять, неактуальних для мовця соціуму) можуть компенсуватися різними мовним засобами, зокрема й за допомогою одиниць інших мовних рівнів [325, с. 7].

4.1.4 Елімінація перекладацьких лакун з опорою на ретрансляцію. Вміння декодувати лакуни залежить від індивідуальної тезаурусної компетенції тлумача оригінального тексту. Так, перекладач, який має достатній емпіричний досвід та знання, може успішно розкодувати первинний текст. Талановитий перекладач, формуючи секондарний текст, не делітує лакунарну інформацію, а намагається відтворити всі елементи тексту, зокрема екстратекстуальні та імпліцитні, не спотворюючи та не спрощуючи оригінал. Проте завжди є щось, що зникає в перекладі. Ці лакуни можуть бути реконструйовані шляхом ретрансляції, повторного перекладу, порівняння вже існуючих перекладів на різні мови.

До мінімального корпусу ретрансльованих версій входить оригінал, його переклад та ретрансляція. Ретрансляція може бути мультимовною. Для повного аналізу твору необхідно мати його перітекстуальні додатки: передмови, відгуки та післямови, експліcitaції в перекладі, ретрансляції.

Формально до ретрансльованих версій належать версії перекладу, видані пізніше за перший переклад. Переклади можуть бути або виглядати оригінальними без інтерференції попереднього перекладу. В цьому випадку має місце завуальована ретрансляція.

Для аналізу оригінальності перекладу вдаємось до порівняння делакунізаторів, які містяться в примітках перекладачів. Так, після проведеного аналізу англійськомовний твір “Крадіжка” (англ. “*Theft: a love story*”) демонструє риси оригінального перекладу. Наявність різних тлумачень вказує на авторську автономність україномовного перекладу, оскільки добір делакунізаторів не

співпадає у версіях 2007 та 2008 років [770; 771]. Перекладацька примітка (2007 р.) “Янван Мегерен (1889–1947) – голандський фальсифікатор, який створив велику кількість картин “Вермеєра”, що досить довго вважались оригінальними втраченими шедеврами” делакунізує оригінал: англ. *It was a good painting, for Christ’s sake, not some second-rate pastiche by Van Meegeren* [794, с. 109]. В перекладі 2008 року на українську мову ця примітка відсутня.

Збережена інтергloseма *droit moral*⁷⁴ в перекладі на українську мову 2008 року свідчить про неперекладність французьких термінів юридичного спрямування, англ.: *Money had not been part of it at first but as I began to imagine our escape from the droit moral, a million dollars was clearly no small thing* [794, с. 110]. Укр. *Спочатку гроші не були для мене головною частиною нашої грандіозної афери, але коли я став задумуватися над тим, що після свого розлучення Мерлін уже не матиме стосунку до droit moral, то мільйон баксів почав здаватися мені не такою вже й маленькою сумою* [770, с. 37].

Національні психологічні риси, специфіка творчого мислення, жанрові конструкції можуть залишитися непоміченими в перекладі. Іноді це – фактична інформація, що належить, наприклад, до специфіки кольору, компенсована в примітках, анотації [531, с. 120].

Деякі тезаурусні лакуни, що позначають невідомий елемент, розтлумачуються у вихідному та секондарному текстах, наприклад, через безпосереднє оточення, що делакунізує елемент пошуку. Неологічні елементи та незвичне графічне оформлення можуть бути перенесені в текст перекладу без змін. Існують перекладацькі лакуни, які позначають елементи, що вилучаються в перекладі. Такі зміни призводять до появи смислових та вербальних лакун, які можна помітити лише під час порівняння вихідного та перекладного текстів.

Перекладацька техніка вилучення (делітація лакуни) призводить до змін формального рівня, таких як 1) вилучення лексичних елементів, 2) контекстуальна

⁷⁴ Примітка: фр. *droit moral* – юр. європейська доктрина про “художньої цілісності”, що дає художнику право не допускати змін в його творах без його на те дозволу [804].

тема-рематична заміна, пор.: 1) англ. *dilemma*, 2) зміна англ. *logical conclusion* на укр. *лише один вихід*.

Деякі деталі, що можуть виявитися лакунарними або зайвими для перекладача, можуть також бути делітовані в перекладі. Делітація тезаурусних лакун призводить до спотворення вихідного змісту, результатом цього є неповний або помилковий переклад, що фіксується нами в е-бітексті, наприклад: англ. *the soaring ribbed vault of the ceiling* (укр. *віялові готичні склепіння стелі*) у перекладі лише *високе склепіння високо над головою* [762; 792].

Існує безліч класичних та популярних творів, переклад яких постійно оновлюється. Старі версії перекладу підлягають критиці як застарілі, невдалі або неповні переклади, оскільки не збігаються з діючими культуроорієнтованими нормами або вподобаннями перекладача, який хоче оновити переклад. Відомо, що було ретрансльовано (повторно перекладено) багато відомих прозових та віршованих творів. Генологічні лакуни виявляються в перекладах віршованих текстів, про існування яких свідчать їх повторні переклади – ретрансляції.

Цілісний текст (англ. *entity*) може виявитися непридатним для сприйняття (англ. *irregular text entity*). Будь-яку модель можна і потрібно піддавати трансформації, тим більше що приймальна культура має право мати свої причини для неприйняття тієї чи іншої моделі. Так, існує тенденція до оновлених ретрансляцій резонансних творів. Так, “Аннабель Лі” Е. А. По перекладали П. Грабовський, Г. Гордасевич, М. Стріха [765; 784; 824].

Безумовно, творчість Е. А. По вплинула на інших письменників та поетів, що створюють нові інтертекстуальні продовження у вигляді віршів та різного роду балад про жінок, що загинули.

До перекладу відомих віршів, поем, балад та відомих пісень долучаються перекладачі, що знову і знову ретрансльовують шедевральні твори. У перекладах наданих вище творів нівелюється особлива мелодика англійської мови, а особливі компактні лексичні одиниці, властиві англомовним віршам та баладам, замінюються на еквівалентні або частково еквівалентні, вилучаються або додаються як додаткові елементи компенсації милозвучності.

Ретрансляція віршів та балад – особливий лакунарний пласт у лакунології та перекладознавстві, що позначений труднощами інтерпретації та перекладу, саме тому вони часто підлягають ретрансляції. Частіше за все переклад віршованих творів – це інформативний переклад, що лише частково передає зовнішню форму оригінального твору. В процесі перекладу віршованих рядків може з'явитися підрядковий переклад або його копія, в якому може бути змінена як зовнішня, так і внутрішня форма. Новий вірш не буде перекладом у класичному розумінні, наступний переклад – це завжди інтертекст.

Перекладачі звертаються до резонансних оригіналів, з'являються нові ретрансляції та нові делакунізовані форми як зовнішнього, або формального, так і концептуального оновлення. Відповідно до скопос-теорії існує безліч вихідних текстів для перекладу, які досвідчений перекладач за апріорною та апостеріорною ймовірністю (керуючись досвідом та відчуттям) зможе перекласти відповідно до поставлених завдань, а саме: передати зміст оригіналу акцептовано (допустимо) в межах повного перекладу тексту (переклад, що передає зміст оригіналу без вилучень та скорочень); надати неповний переклад (переклад, що передає зміст тексту з вилученнями та скороченнями); подати скорочений переклад, що передає зміст тексту компресовано (у згорнутому вигляді); зробити на замовлення фрагментарний переклад (переклад не цілого тексту, а його уривка чи уривків); виконати аспектний переклад (переклад частини тексту); зробити науковий переклад у вигляді анотаційного перекладу (переклад, у якому відображені лише головна тема, предмет і призначення тексту перекладу); надати реферативний переклад (переклад, у якому є відносно докладні відомості про реферований документ, його призначення, тематику, методи дослідження, результати). Зазначені види перекладу є прикладами адаптивного транскодування, а переклад – основним видом мовного посередництва [60, с. 12].

На часі перекладачі та теоретики перекладу притримуються певних правил і перекладацької традиції, які вони засвоїли в певних соціальних та національних середовищах. Так, німецькі перекладачі не асимілюють власні назви. Сучасний формат перекладу керується приблизною кількістю знаків перекладу, яким

повинен відповідати текст-оригінал. Взірцевим вважається переклад, ідентичний за кількістю сторінок [637, с. 207].

У перекладах існує велика кількість делітованих лакун або лакун, прихованих перекладацькими евфемізмами. Делітовані лакуни, важкі місця в перекладі, можуть зникати в оригіналі. В інших випадках у перекладі лакунарні для перекладача або культури елементи передаються евфемізмами. Лакуни та перекладацькі помилки розглядаються в межах перекладознавчих студій, перекладацької критики, порівняння перекладів (англ. *comparisons of translations, translation criticism and theoretical statements*) [620, с.103–106].

Екранізації романів часто піддаються критиці за неправдивість та відходження від задуму автора. Згідно зі скопос-теорією переклад – це завжди новий текст, що адаптується в культурному середовищі та в часовому вимірі. Однак переклад, як вважає Е. Пім, має бути правдивим. Він не повинен вводити читачів в оману версією, адаптацією та спрощенням, повинен максимально точно передавати оригінал [637, с. 207]. Перекладачі повинні стояти на сторожі “етики правдивого перекладу” (термін К. Норд від англ. *the translator’s loyalty*) [619, с. 94–95].

Існування декількох версій перекладу створюють віртуальну площу для порівняння – своєрідний *tertium comparationis*. Можливим є використання збережених попередніми перекладачами підрядників, за якими працювали поети-перекладачі. Пропонується порівнювати оригінал та переклад шляхом розкладання одиниць перекладу на “трансеми” (словосполучення, речення), які зіставляються з їх семантичними відповідниками в перекладі. Мета порівняння – виявити “мікроструктурні зрушення” в е-бітекстах. Після того, як буде виявлено 300 “мікроструктурних зрушень”, можливо переходити до узагальнень, тобто до виявлення “почерку перекладача”. Ця процедура неймовірно трудомістка та копітка, однак вона дає об’єктивні результати [334, с. 190].

Вилучення специфічних елементів та формування перекладацьких лакун є нагальними проблемами перекладознавства. За допомогою програм типу “*Wordfast anywhere*” можна знаходити лакуни автоматично: так, завдяки

підпрограмі *Transcheck* отримуємо результати нечіткої відповідності в перекладі (англ. *fuzzy match*). Перекладацькі лакуни знаходимо, порівнюючи оригінал та переклад. На лакуни вказують делакунізатори, що присутні в тексті перекладі та повторних ретрансльованих версіях перекладу. Ідентичність делакунізаторів (приміток перекладача) може вказувати на плагіат або ретрансляцію.

Із точки зору перекладацьких стратегій П. Тороп пропонує коментувати першотвір перекладом (переклад як читацька версія, внутрішньотекстові пояснення), супроводжувати текст коментарями (порядкові коментарі, спеціальні коментарі в кінці тексту), зіставляти два тексти – переклад і систематичний коментар, розділити проблеми перекладності між текстом і коментарем, тобто перетворити коментарі на компенсацію неперекладних елементів тексту [446, с. 104]. Ретрансльований переклад – це складний багатошаровий паратекст, що має різні темпоральні характеристики й індивідуально-авторські перекладацькі експліcitaції (додавання), що делакунізують переклад у тексті та за його межами (перітекстуально й епітекстуально).

4.2 Міжкультурна та перекладацька субзони комунікативного лакунікону

У межах комунікативного лакунікону виокремлено міжкультурну та перекладацьку субзони, які співвідносяться з синтагматичним кластером комунікативної ендозони. Розглянемо базові терміни цієї субзони. Лакуни розглядаються як базові елементи лінгвокультурної спільноти, які ускладнюють переклад та сприйняття іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень, понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [713, с. 275].

До субзони англо-українських і україно-англійських міжкультурних лакун включено одиниці, які представлені різноманітними групами етнонімів / реалій / лінгвокультурем, що специфічно позначають артефакти (матеріальні, духовні,

природні) власної культури, відсутні в контактній мові. Наприклад, етноніми – одиниці на позначення етносу чи етнічної спільноти: англ. *African Americans*, укр. *русини*. До лакун-лінгвокультурум кластеризовано одиниці, що на відміну від власне мовних одиниць містять сегменти не тільки мови, а й культури (позамовний культурний зміст), які репрезентуються відповідними знаками, наприклад, лінгвокультурема “соборність”, що має культурно-історичний зміст [134, с. 54]. Лінгвокультурема “перший поверх” є лакуною англійської мови, адже в останній перший поверх – це “*ground floor*” (укр. цокольний/нульовий поверх, особливо у британському варіанті англійської мови) [741, с. 716].

Англійська лінгвокультурема *Queen's / King's guard* перекладається українською як *королівський вартовий*, адже йдеться про охорону Букінгемського палацу (англо-українська перекладацька лакуна).

До лакунікону цієї ендозони включено і реалії, що кластеризуються теж тільки у процесі зіставлення і містять комплекс невідомої національно-специфічної інформації. Це предмети матеріального світу, компоненти художніх творів, назви яких калькуються, транскрибуються, передаються засобами описового або комбінованого перекладу в іншій мові (Р. П. Зорівчак), наприклад, реалії “*писана тайстра*⁷⁵”, “*ніч*” В. Стефаника, а також реалія “*інститутка*” М. Вовчка, що є лакунарними одиницями в англійській мові й культурі [204, с. 142–149]. До інших англо-українських та україно-англійських реалій етнічного та побутового характеру належать, наприклад: англ. *Jack the Ripper, five o'clock*, укр. *Кобзар, бандура*. Такі міжкультурні лакуни в процесі зіставлення розглядаються як безеквівалентні утворення, що потрапляючи в перекладацьку субзону, потребують механізмів їх делакунізації.

Сукупність усіх лінгвокультурологічних елементів складається в мозаїчну, фрагментарну, незавершену, а часом і суперечливу мовну картину світу, забарвлену національним колоритом. Важлива відмінність наукової картини світу від мовної полягає в такому: “якщо наукова картина світу претендує на повне без

⁷⁵ Примітка: тайстра, -и, ж., діал. гуцульська торбина, яку носять через плече (СУМ-11 X: 17).

розривів і прогалин відображення реальності, то мовна картина світу завжди залишається лакунарною та непослідовною” [350, с. 101].

Для досягнення культурно-орієнтованого перекладу перекладач обирає запозичення іноземних термінів, використовує існуючі слова в новому узусі зі зміненою прагматикою. Діючими при цьому є основні стратегії: запозичення, відчуження та одомашнення. Лакуни реалій, культурем та інших специфічних елементів можуть бути еліміновані за допомогою пояснень, приміток та інших екстратекстуальних тлумачень, наприклад, додаткового контекстуального словника.

Англо-українські перекладацькі лакуни представлені 1) компенсованими лакунами з однослівними делакунізаторами, наприклад: англ. *slanguage* (укр. суржик); 2) некомпенсованими лакунами з полілексемними делакунізаторами, наприклад: англ. *afterthought* (укр. думка, яка спала занадто пізно), англ. *eye-opener* (укр. те, що викликає сильне здивування, відкриває людині очі на реальний стан речей); 3) адаптованими, наприклад: англ. *shopping* (укр. шопінг), англ. *S.U.V.* (англ. *Sport utility vehicle*) – укр. *СУВ* (позашляховик), *CUV* (англ. *Crossover Utility Vehicle*) – укр. кросовер / *СУВ* (кросовер / позашляховик); 4) неадаптованими, зберігаючи оригінальне іншомовне написання (англіцизми та інші інтергloseми), наприклад: англ. *ethernet* (укр. локальний *ethernet*).

Україно-англійські перекладацькі лакуни можуть елімінуватися шляхом фонетичної транслітерації, калькування або мультілексемного тлумачення, наприклад: укр. *опришки* (англ. *opryshky, the participants of the peasant rebel movement in Galicia, Transcarpathia, Bukovina against the Polish szlachta/ gentry*); можуть бути представлені компенсованими лакунами з однослівними делакунізаторами, наприклад: укр. *Майдан* (англ. *Maidan*); некомпенсованими лакунами з полілексемними делакунізаторами, наприклад: укр. *Євромайдан* (англ. *the movement in Ukraine for the integration into Europe*); можуть бути адаптованими або неадаптованими: укр. *УКРОП* (англ. *UKROP, the Ukrainian association of patriots*).

Англійські та українські перекладацькі лакуни – це нульові відповідники, результати делітацій, або вилучень та трансформацій, які фіксуються в е-бітексті під час зіставлення з текстом перекладу, наприклад: англо-українська лакуна-делітація *taxicab*, що в перекладі Д. Селінджера “Над прірвою в житті” О. Логвиненка має делітовану смислову частину *cab*, наприклад: англ. *It was more because I didn't feel like getting in and out of another taxicab.* – укр. *Іноді їздити в таксі набридає так само, як ото підійматись і спускатись у ліфті* [827; 785].

Україно-англійська лакуна-заміна зафіксована в перекладі твору С. Жадана “Депеш мод” перекладачем М. Шкандрієм: укр. [...] *вилучення траплялись лише в твоїй команді* [768, с. 3]. – англ. [...] *only your side got penalized* [837, с. 3].

На перекладацькі лакуни, зазвичай, вказують делакунізатори у вторинних текстах, які подаються у вигляді коментарів та екстратекстуальних тлумачень (епілогів, передмов, інших пов’язаних творів та перекладів-ретрансляцій тощо). Наприклад: англ. *I laid cheap grey linoleum on top of the ply and coated it with linseed oil until it stank like a fresh pieta* [794, с. 5]. Делакунізація може надаватися у вигляді примітки українською мовою: укр. *Пієта – картина або ж скульптура, що зображає скорботну Богоматір, яка обіймає зняте з хреста тіло Ісуса* [770, с. 13].

Абсолютна лакуна – це відсутність одиниці в мові перекладу для позначення ігнотизму [463, с. 577]. Термін “абсолютна лакуна” комунікативної ендозони корпусного лакунікону може бути проілюстрований поняттям АКС із франко-канадської лінгвокультури: англ. *French guy*⁷⁶, що перекладається лише описово, оскільки реалія специфічно орієнтована на національно-культурне оточення Канади та є лакунарною для української лінгвокультури. Наступна колокація – англ. “*Chessy guy*”⁷⁷ також має негативну семантизацію в АКС.

Лінгвістичні та культурні розриви є ідіосинкретичними знаками, що формують цілісний особливий простір у певній мовній системі. Лексичні та

⁷⁶ Примітка: англ. *French guy* – укр. *дуже привабливі та витончені хлопці зі смаком до вбрання та музики.* – *Oh my God, look at his clothes! He is so hot! – Right! I guess he's a French guy!* колокація має переносне значення, що походить від деяких запашних сортів французького сиру.

⁷⁷ Примітка: англ. *Chessy guy* – укр. *занадто романтичний та витончений.*

семантичні лакуни і, таким чином, конотації їх номінації формують єдиний семантичний простір і можуть мати нульову екстеріоризацію, позначатися як систематичними, так і випадковими символами.

В іншій культурі ми бачимо лише віддзеркалення, чіткість якого залежатиме від кількості (відсоткового відношення) лакун у тексті-перекладі. Дешифрування лакунарних значень – делакунізація – може бути стиснена (компресія в перекладі), повна (аналог/еквівалент/запозичення), урізана (випадання із зони дешифрування), розширена (декомпресія при перекладі, розширений коментар, посилання на інтертекстуальні джерела).

Оригінальні вихідні тексти генерують чимало проблем для перекладача, який “доводить до готовності” не лише текст іншою мовою, а й позначає його культурну належність. Без сумніву, культурний феномен може бути лакунарним для іншої культури. У цьому разі перекладачеві необхідно обрати відповідну стратегію перекладу для лексико-семантичного трансферу, наприклад, фр. *tête-à-tête* можна залишати як в АКС, так і в УКС без перекладу.

Еквівалентність тексту оригіналу (ТО) і тексту перекладу (ТП), що досягається в результаті реномінації лакун, рідко буває повною, оскільки “коди” культур не ідентичні, а семантичні втрати, супроводжуючи перехід знака з однієї лінгвокультури в іншу, неминучі. Глибина заповнення лакуни залежить від тезаурусного багажу перекладача і знання ним когнітивного контексту твору [268, с. 204].

Аналіз принципів кореляції лінгвокультурних реалій, породжуваних ними лакун, і способів реномінації реалій як засобу заповнення лакун дозволяє виявити ступінь лакунізації культурно-специфічної інформації при перекладі, семантичні втрати і спотворення у ТП, а також виявити ступінь еквівалентності ТО та ТП.

Наявність лексичних лакун у мовній системі є орієнтирами, що вказують на унікальність картини світу. Розпізнати унікальність лінгвокультур та специфічних лакунарних знаків допомагає входження в концепт, яке прийнято інтерпретувати

як декодування “умовної ментальної одиниці, спрямованої на комплексне вивчення мови, свідомості та культури”⁷⁸.

На думку В. І. Карасика та Г. Г. Слышкіна⁷⁹, існує безліч засобів апеляції до будь-якого лінгвокультурного концепту. До одного й того самого концепту можна звертатися за допомогою мовних одиниць різних рівнів: лексем, фразеологізмів, вільних словосполучень, речень. Відсутність лексеми, яка може бути виокремлена шляхом порівняння декількох мовних систем (відкриття міжмовних лакун) або пильним аналізом однієї мовної системи (місце внутрішньомовних лакун) також є входженням у концепт або концепти, що утворюють смисловий каркас тематичної сфери у картині світу.

У порівнюваних культуроорієнтованих картинах світу існують лакуни, або “комунікативні прогалини”, що корелюють зі специфічними елементами вихідних культур (реалії, етноніми, ксеноніми тощо), які не мають аналогів або часткових еквівалентів у приймальній картині світу.

Завдяки таким відношенням лакуни можуть бути представлені за методом транслітерації чи описово в межах тематичних груп мов перекладу: назви природного світу, наприклад, ойконіми: укр. *Росток* – англ. *Rostock*, імовірна етимологія від старополабського “річка-вилка”, нім. *Münster* – укр. *Мюнстер* (від лат. *Monasterium* – укр. “монастир”), гідроніми (англ. *Dnipro* – укр. *Дніпро*; англ. *The River Thames* – укр. *Темза*), топоніми (англ. *Bila Tserkva* – укр. *Біла Церква*), ксеноніми (англ. *Cossacks, steppe, Duma, tzar*; укр. *Maidan*), ім’я (англ. *Stephan* – укр. *Степан*), реалії (англ. *LG* – укр. *Ел Джи*), елементи національно-специфічної аксіосфери (англ. *handsome/beautiful* – укр. *гарний/гарна*).

У межах комунікативної ендозони корпусного лакунікону з її 2 субзонами синтагматичного кластера: міжкультурною та перекладацькою (наприклад, термін “делітація” може бути описаний як термін для фіксації некомпенсованих

⁷⁸ Слышкин Г.Г. *Лингвокультурные концепты и метаконцепты*. Волгоград: Перемена, 2004. С. 21.

⁷⁹ Карасик В. И., Слышкин Г. Г. *Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.

вилучень та втрат у перекладі, що не делакунізуються і не елімінуються замінами та частковими компенсаціями під час їх міжмовного і міжкультурного трансферу). Для елімінації лакунарності спрацьовує запозичення. Нові елементи з часом засвоюються приймальними мовними системами, пор.: англ. *inter-word*, укр. *вставка всередині слова*; англ. *realtor*, укр. *ріелтор* (агент з нерухомості), англ. *barista*, укр. *бариста* (кавовар).

Лакунарні феномени зафіксовані в мові, мовленні та когніції. Мовні, або словотвірні лексичні, лакуни, – мотивовані – виникають через відсутність предмета або явища в лінгвокультурі (наприклад, укр. *борщ* – англ. *borsh*), немотивовані – предмет або явище існує в лінгвокультурі, однак залишається невербалізованим (наприклад, англ. *aficionados* – укр. *aficionados* – *палкі прихильники кориди*) та потенційні (наприклад, англ. *go* – Ø (*goer*)) – становлять більшу частину лакунікону будь-якої лінгвокультурної спільноти [355, с. 79].

Делакунізація сприяє розумінню культур. Так, коли американці говорять про кого-небудь “*Він – мій найкращий друг*” (“*He is my best friend*”), ми в кращому разі можемо сказати, що еквівалент цього виразу – “*Він – мій хороший знайомий*”. Те, що відповідало б дружбі в нашому розумінні, просто відсутнє в багатьох культурах [120, с. 156].

Ситуаційні лакуни виникають через унікальність національної культури, ментальності народів, в індивідуальності світосприйняття, пор.: англ. *Aunt Sally*⁸⁰, *Brown Betty*⁸¹ [242, с. 124]. Навіть за однакового лексико-граматичного складу словосполучень їх сприйняття буде відрізнятися у носіїв різних мов. Наприклад, невідповідно, що англійська колокація англ. *tender silence* – дослівно на укр. “*ніжне мовчання*” перекладається українською мовою “*німа ніжність*”. Ідіоми, авторські епітети, неочікувані порівняння звертають на себе увагу читача, тому перекладач прагне штучно зберегти параметри відтворюваності.

Сучасна лінгвістика характеризується тенденцією до вивчення національних особливостей міжособистісної взаємодії, що формують неповторні

⁸⁰ Примітка: фр. *jeu de massacre* – гра на знищення.

⁸¹ Примітка: традиційний американський десерт, пудинг.

мовні картини світу [250, с. 7]. Яскравим матеріалом, що засвідчує своєрідність мовної картини світу, є безеквівалентна лексика, зокрема той її шар, який прийнято називати словами-реаліями (назви на позначення національно-культурних понять) [260, с. 18]. Сюди належать назви предметів матеріальної та духовної культури, наприклад, страв (англ. *pudding, sandwich, muffin*; укр. *борщ, вареники, галушки*), видів національного одягу та взуття (англ. *tweed jacket, wellington boots*; укр. *свитка, кентар*), видів народних танців (англ. *Morris dance*, укр. *гопак, гуцулка, коломийка*), музичних інструментів (англ. *the penny whistle*, укр. *кобза, бандура, сопілка*) тощо.

У перекладознавстві та лакунології національно-культурна адаптація при перекладі визначається як процес елімінування лакун двома основними способами: заповненням та компенсацією. Заповнення міжкультурних лакун визначається як процес розкриття сенсу деякого поняття чи слова, що належить незнайомій реципієнтові культурі, а компенсація – як уведення в текст тією чи іншою формою специфічного елемента культури реципієнта або більш знайомого елемента вихідної культури для зняття національно-специфічних бар'єрів у ситуації контакту двох культур [316, с. 10].

Імпліцитна інформація без особливих зусиль сприймається носіями лінгвокультури тексту перекладу, що мають спільну з автором тексту історію, літературну традицію. Проте для інокультурного реципієнта, зокрема для перекладача, деякі елементи можуть виявитися імпліцитними та опинитися в так званій “зоні нечутливості”. Розпізнані лакуни не елімінуються, а делакунізуються за допомогою введення експлікацій безпосередньо в тексті перекладу або за допомогою перекладацького метатексту [456, с. 113].

У разі, якщо лакуна не знаходить експліcitaції⁸², відбувається її делітація. Слово / фраза / речення / концепт може бути лакунарним. За умови, якщо відбувається декодування лакунарного елемента (делакунізація), лакуна може бути елімінована, тобто відбувається перенесення лакунарного елемента (інтер-

⁸² Примітка: від англ. *explicit* – розгорнуте пояснення, особисті коментарі.

або інтра-мовний трансфер). Таким чином для подолання лакунарності за умови успішного декодування використовується термін “елімінація лакуни”. За умови неуспішного декодування або за умови запланованого нехтування перенесенням лакунарного елемента використовується термін “делітація лакуни”⁸³.

Нерозпізані лакуни елімінуються без пояснення. Часткова компенсація текстових лакун відбувається на рівні передачі основної інформації змісту, проте асоціативна імпліцитна інформація може бути загубленою. Компенсація, що здійснюється шляхом заміни чужих реалій вихідного тексту своєї реалієї в тексті перекладу, може призвести до нейтралізації імпліцитних значень, знизити імплікаційну ємність вихідного тексту та призведе до виникнення імпліцитних текстових лакун. Деякі науковці вважають, що заповнення текстових лакун шляхом збереження чужої реалії з подальшим розкриттям її змісту за допомогою своєї реалії дозволяє зберегти етнографічний колорит [456, с. 113].

Алогізми та силогізми-скоромовки на кшталт, пор.: англ. *A black cat sat on the map / And ate a fat rat* не перекладаються, залишаючись лакуною, що не може бути делакунізована повністю. За принципом динамічної еквівалентності такі скоромовки (укр. вірші без змісту від англ. *tongue-twisters*) можуть бути лише частково делакунізованими, що підтверджує хибність перекладацьких розвідок щодо можливості адекватного та еквівалентного перекладу [17, с. 17].

Перекладач може вирішувати перекладати тексти або ж замінити текст, тобто елімінувати сам текст, а не текстову лакуну. В руслі неперекладності звучать скоромовки, буріме (фр. *bouts-rimés*) Крістіни Россетті та інші поетичні твори з елементами мовної гри, пор.: [...]

Among my many friends there is not one

Like her with whom I sat upon the bank

Willow-o'ershadowed, from whose lips I drank

A love more pure than streams that sing and run [...] [806, с. 335].

⁸³Анохіна Т.О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики // *Філологічні трактати*. Суми: СумДУ, 2015. Т.7, № 2. С. 39.

Перекладач може надати розгорнутий коментар алюзій, прецедентних елементів, різного роду конотацій, що виявляються лакунарними для представників іншої лінгвокультури [224, с. 76].

Заповнення текстової лакуни може здійснюватися в супутньому метатексті (розгорнута С-реалія) вимагає від перекладача значної роботи на етапі перекладацького аналізу тексту, вимагає когнітивних умінь щодо делакунізації та ретрансляції. У випадку перекладацьких неточностей в тексті перекладу можуть виникати девіантні лакуни, створені самим перекладачем, який невірно інтерпретував реалію або імпліцитну інформацію вихідного тексту [456, с. 113].

Тезаурусні лакуни, що містить текст-оригінал, можуть бути перенесені в текст перекладу без змін, пор.: англ. *Tainted Love*⁸⁴. Оскільки тезаурусні лакуни можуть потребувати делакунізації, автор твору або перекладач може додавати коментар (примітка автора, примітка перекладача). Внутрішня робота перекладача як своєрідного відмикача-делакунізатора та трансмітора може бути успішною або неуспішною. За умови хибного декодування з'являються помилкові переклади, неточності та невідповідності. Успішний переклад – це вдале розкодування та успішний трансфер одержаної інформації.

Перекладач надає коментар лакунам, якщо це можливо та необхідно, або коли переклад із коментарем є допустимим замовним форматом. Делакунізація може бути реалізована різними шляхами, так, делакунізатори виявляються через бітекст, ретрансляцію, в яких делакунізований елемент може мати різні шляхи експлікації / екстеріоризації: без додавання коментарів та з коментарем. Оригінальний або частково адаптований текст може містити словник та додаткові пояснення (експліцитації).

Компенсації часто використовують у перекладах російською мовою, перекладачі відчувають природним вдаватися до доместикації. Україномовні переклади підтверджують, що українські перекладачі схильні до збереження оригінальних реалій та частіше віддають перевагу форенізації. Завдання

⁸⁴ Примітка: пісня 1963 року Г. Джонс.

перекладу – забезпечити трансфер кросмовної комунікації в тексті. Деякі елементи з мови та культури реципієнта з “цільової мови” можуть замінятися перекладачем через лакунарність елементів. Можливість якісного перекладу корелює з наявністю коментаря перекладача, який не завжди передбачений. Якщо для технічного перекладу важливо формально передати неологічні терміни, то художній текст вимагає пошуку динамічних еквівалентів, відтворення оригінального контенту за допомогою виразних засобів іншої мови.

Перекладач повинен намагатися передати структуру та зміст оригінального тексту без будь-яких навмисних структурованих перетворень. Під час успішного трансферу або мовної медіації, секондарний текст має стати комунікативно еквівалентним оригіналу на функціональному, контекстному та структурному рівнях [531, с. 122]. Існує перекладацька практика, коли перекладач змінює деякі деталі в структурі тексту. Також є тенденція до декодування незвичних або специфічних елементів, що повинні бути делакунізовані за допомогою введення додаткових експліcitaцій (пояснень) [649, с. 885].

Для влучного перекладу перекладач обирає між трьома основними варіантами, а саме: запозичення іноземного терміна, переосмислення вже існуючого слова або словосполучення (надання йому іншого значення) або ж використання існуючих слів. Загалом вибір коливається між двома основними стратегіями: форенізацією або натуралізацією [649, с. 887].

Талант, вміння перекладати та обізнаність перекладача дозволяє зберегти вихідну лексико-семантичну лакунарність та отримати текст, що має риси семантичної, ідіоматичної, культурної та концептуальної еквівалентності [620, р. 303].

Факторами девіації є іманентні закони розвитку та динаміки, структурні та семантичні ідіофактори: особливі, індивідуальні ідіосинкретичні маркери [49, с. 5]. Відсутність перенесення звичних значень стає причиною невідповідності, або семантичного провалу, формується семантична лакуна. При делакунізації спрацьовує механізм вичитування, пошук невідомого, енігматичного,

апостеріорного. Вичитування імплікатур, тактик і стратегій відбуваються під час аналізу різних текстів.

За законом “секондарної семантичної девіації” значення може ретроспективно модифікуватися: із меліоративного ставати нейтральним та перетворюватися знову на позитивне значення, пор.: англ. *Bang Bang*⁸⁵. Про це свідчить явище синкретизму: під час комунікації одночасно один вербальний знак має два семантичні вектори, що можуть бути інтерпретовані по-різному. Така властивість знака одночасно містити різні взаємовиключні характеристики називається дуалізмом (цей термін увійшов у наукову думку, позначаючи подвійну природу частинки як корпускули і хвилі: корпускулярно-хвильовий дуалізм)⁸⁶. Як дуалізм, так і синкретизм знака є проявом його різнобієктивної природи лакун.

Сучасні та минулі картини світу містять реєстр предметів та амальгаму лакун. Текстові лакуни виникають при трансфері художнього тексту з однієї лінгвокультури в іншу. Одним із типів такого роду лакун є символічні лакуни, що виникають внаслідок особливостей індивідуально-авторської естетики письменника [456, с. 112].

Лакунарність співвідноситься з синкретизмом, бісемією. Коли старе значення зникає, лексико-семантичний елемент оновлюється. На етапі акцептування лінгвокультурою нової одиниці, з’являється лакуна. Пізніше лакуна елімінується, а значення нової вербальної одиниці канонізується. Коли з’являється новий семантичний шар, старий може лакунізуватися. Так, практично стерте значення англ. *nice* (“гарний” набирає меліоративного відтінку та набуває нового значення в сучасній англійській мові, пор.: укр. “дурненький”, “неприємний” – англ. “not nice at all” [742, с. 957].

Для вірного тлумачення лакунарних лінгвокультурних елементів важливо сформулювати лінгвістичний, культурологічний і науковий кругозір, отриманий з

⁸⁵ Примітка: англ. *bang bang* – 1) укр. *постріл*, 2) *пісня* 1966 року, автор С. Боно.

⁸⁶ Типлер П. А., Ллуеллін Р. А. *Современная физика: В 2 т. / пер. с англ.* Москва: Мир, 2007. Т. 1. С. 301.

наукових та наївних картин світу (наприклад, знання галузевої термінології і назв предметів побуту АКС та УКС). Сформовані знання акумулюють цілісний погляд на світ [281, с. 35].

У результаті перенесення лакунарної інформації виникають певні труднощі адекватного перекладу і тлумачення. Лакунарність синкретично пов'язана з поняттям “імпліцитність”, вона має багатовекторний характер інтерпретації смислових лакун, можливих непрямих і додаткових тлумачень. Причини лакунарності проявляються в унікальності національної культури, ментальності народів, в особливості світосприйняття. У дзеркалі іншої культури ми бачимо лише часткове відображення, чіткість якого буде залежати від якості елімінації або компенсації лакун.

Лакуни-загадки, важкі місця в перекладі, їм нелегко знайти заміну, неможливо пояснити одним словом. Безперечно, зберегти алюзію може бути складно, неясна або невідома інформація може призвести до грубих помилок у перекладі, оскільки специфічна національна реалія є лакунарною для іноземного читача. У зв'язку з цим виникають суперечки про обрання правильного способу передачі культурологічної лакуни: в ідеалі повинен бути коментар, слово-лакуну можна транслітерувати або залишити оригінальне написання, виділивши при цьому курсивом, проте в деяких випадках для економії часу відбувається заміна з її “одомашненням” (англ. *domestication*), видалити лакуну можна і без роз'яснення (делітація).

Проблеми перекладу та декодування лакун є нерозривно пов'язаними. До цієї проблематики належать способи усунення лакун за допомогою опущень у тексті (видалення лакунарної інформації) або заповнення лакун шляхом розширення тексту (додавання). Дієвими способами делакунізації на часі є відчуження або одомашнення (або форенізація та доместикація).

Лакунарні артефакти або вербальні одиниці доступні лише частково: відкритою є їх “зовнішня форма”, лакунарним залишається значення. Лакунарність корелює із загадками, де пошукова інформація є закритою за умовою жанру. Через труднощі тлумачення та перекладу лакунарні елементи

можуть усуватися без пояснень. Заміна або доповнення коментарем відбувається відповідно “мемів перекладу” (заявлених ключових постулатів), якими керується перекладач або замовник перекладу. Лакуни семантичного та/або вербального планів розтлумачуються перекладачем для внутрішнього користування або метаконтекстуально для широкого кола читачів.

Пояснення “внутрішньої” і “зовнішньої” форми лакун, лакунарних артефактів і явищ залежить від перекладача. В академічному або літературному джерелах виникає коментар, у статті з’являється пояснювальна примітка, коли коментар буде відсутній в усному мовленні. Таким чином, в одних випадках лакуни залишаються без тлумачень, в іншому – пояснюються.

Найчастіше перекладачі, працюючи з текстом, змушені напрацьовувати перекладацький коментар, робити деякі пояснення, вводити пояснювальну інформацію додатково до тексту перекладу. Можна сконструювати okazionalizm-zamіnu, що буде діяти лише одноразово в конкретній комунікативно-прагматичній ситуації. Якщо не надати заміну або експліцитацію (пояснювальний коментар), то важлива інформація може зникнути в перекладі, сформується інформаційна лакуна. Перекладацький коментар – це окрема, часто закадрова робота, яку перекладач проробляє “для себе”. Додатковий коментар дозволяє правильно перекласти текст і правильно передати специфіку оригіналу. Заповнюючи свої тезаурусні лакуни, перекладач прагне зробити переклад ідеальним. Результат трансферу вважається успішним, якщо перенесена інформація не спотворена, тоді переклад вважається допустимим [665, с. 57].

Якісний переклад може зберегти ідею, стиль автора, передати настрій і зберегти алюзії і лакуни, якщо вони наявні в тексті оригіналу. Оскільки лакунарні елементи є заважкими для трансферу, в перекладі вони можуть делітуватися, що простежується в перекладах-адаптаціях, компресованих або спрощених перекладних текстах (казках, анотаціях, інструкціях), на які завжди існує певний попит. Часткова відповідність оригіналу простежується не лише на рівні слова, а й на рівні міжфразової єдності та цілого тексту.

Сьогодні багато перекладачів посилаються на техніку перекладу, що одержала назву “семантична еквівалентність”. Інша техніка має назву “ідіоматична еквівалентність”. Окреслена втратами під час перекладу техніка культурної еквівалентності, оскільки деякі лакунарні елементи можуть бути змінені в перекладі для більшої узгодженості з культурним контекстом. Що стосується концептуальної еквівалентності, то тут існує потреба в концептуальних перевтіленнях [622, с. 303].

Процес делакунізації вимагає знання норми, тлумач повинен вміти влучно обирати та сполучати лексичні одиниці, мати мовне чуття, смак та мовленнєвий тезаурус. Лакуни відрізняються від кодифікованих, системних, узуальних знаків тим, що повинні прийняти некодифіковану, несистемну, неuzuальну матеріальну форму вираження. Саме такими пошуками займається перекладач, що є креативним актантом оказіональної деривації. Гапакси (рідкісні слова та словосполучення), гра слів не фіксується в словниках та довідниковій літературі. Випадково сконструйовані знаки згодом стають нормою, неологічний елемент може стати усталеним елементом та увійти до мовного вжитку, згодом буде зафіксований у реферативних джерелах. Своєрідний “фільтр” відсіває витвори моди та багато недоліків смаку, які претендують на фіксацію.

Посилене зацікавлення мовознавців до оказіонального матеріалу не означає повний, вичерпний його аналіз. По-перше, багато дослідників бере до уваги факти окремо взятого стилю (переважно художнього, інколи – публіцистичного); по-друге, категорію оказіональності обмежують виявом матеріалу на лексичному рівні; по-третє, увагу фокусують насамперед на словотвірному аспекті як механізмі утворення “одноразових” одиниць. “Оказіональність – це мовленнєва реалізація можливостей мовної системи, що суперечить традиції та нормі вживання”, “мовленнєвий вияв усього того, що могло б бути у мові, але чого насправді немає в загальному вжитку” [302, с. 78].

Категорії оказіональності та узуальності є взаємозв’язаними, формуючи синергетичну єдність, що забезпечує динамічність мовної системи з її постійними зрушеннями, взаємодією, змінами, що впливають на виникнення динамічних або

тимчасових лакун, що з'являються та елімінуються в мові. Така самоорганізація має системний характер. Окремі елементи структури весь час перебувають у русі, у ній відбувається повільна, але безперервна перебудова [210, с. 19–20].

До знаходження одиниці переклад у відбувається транспонування значення мовної одиниці, під час якого формується лакуна – семіотичний знак із прихованим внутрішнім рівнем та нульовою зовнішньою формою. Лакуна – це проміжний етап вербокреації, що позначає нульову реалізацію плану внутрішньої форми/змісту та/або плану зовнішньої форми. Вихідні одиниці $зф_1/вф_1$ ⁸⁷ → $зф_0/вф_0$ → $зф_n/вф_n$ проходять етап лакунізації та делакунізації форми та значення під час міжмовного трансферу.

Спочатку одиниця може запозичувати лише концептуальне поняття, а його назву залишати без перекладу, пор.: з фр. *vis-à-vis* може залишатися в оригінальному написанні → **“той, який знаходиться навпроти”** (мультилексемне тлумачення) → ($зф_1/вф_1$ → $зф_0/вф_0$ → $зф_1/вф_1$); **“Візаві”** запозичено з французької мови в транслітерації на українську мову → в переносному значенні позначає опонента ($зф_1/вф_1$ → $зф_2/вф_2$).

Паралельно була запозичена інша лексична одиниця, що може інтерпретуватися як лексико-семантична лакуна на позначення **“того, хто знаходиться навпроти”**, пор.: фр. *tête-à-tête* англ. *in private, between two people; head-to-head*. Обидві номінації позначають маленьку софу для розмов/переговорів, пор.: *tête-à-tête, also called vis-à-vis, a small sofa shaped like an Sso that two people can converse face to face*⁸⁸. Відбувається зміна значення зі збереженням зовнішньої форми запозиченої лексико-семантичної одиниці, пор.: $зф_1/вф_1$ → $зф_0/вф_0$ → $зф_1/вф_3$.

Процес знаходження аналогів, заміників або близьких еквівалентів – це заповнення лакунарності, яка має назву “делакунізація”. Лакунізація пов'язана зі створенням нової лексико-семантичної одиниці, із розвитком мови, її формально-

⁸⁷ $зф_1/вф_1$ зовнішня форма /внутрішня форма 2

⁸⁸ URL: <http://www.thefreedictionary.com/tete-a-tetes>

семантичними змінами, вжитком на всіх мовних рівнях, пор.: фонетико-морфемні, лексичні, синтаксичні та семантичні альтернації. Розвиток та створення нових форм базується на вилученні застарілих елементів мовної системи та модифікації існуючих. Термін “елімінація лакун” пов’язуємо з повним вилученням застарілого або заскладного для влучного трансферу елемента.

Міграції денотатів та їх назв з однієї системи в іншу не мають чітко окреслених правил: такі явища знакових систем як етнічні унікалії матеріальної та звукової культури динамічно виникають, оновлюються, поширюються та запозичуються в хронотопі [252, с. 29].

З огляду на розвиток перекладознавства та опосередкованого розроблення проблем лакуарності в межах перекладознавства, необхідно відзначити, що відносно типології перекладознавство завжди мало на меті завдання одержати “адекватний” відповідник оригінального джерела. Необхідно розуміти, що в роботі на результат “адекватний переклад”, під час створення якого приблизно 2 000 знаків у мові оригіналі відповідає \approx 2 000 знаків у мові перекладу, втрат не уникнути (пор. терміни: англ. *translation losses*, нім. *Umrechnungsverluste*). На часі превалює не “адекватний”, а “допустимий” відповідник оригінального джерела, що містить делакунізовані елементи в тексті перекладу, метатекстові пояснення, примітки перекладача, збережені пояснення автора та мінімум елімінованих лакун (втрат у перекладі).

Прийнятність перекладу, як і наявність лакун у перекладі визначаються приймальною культурою, що встановлює свої межі та вимоги до вторинного тексту [242, с. 134]. Ретрансльовані твори можуть бути художніми та нехудожніми. Нехудожні тексти як прагматичні одиниці є більш уніфікованими, серед них переважають тезаурусні лакуни, що охоплюють термінологічні відмінності в межах різних систем, що наближаються до уніфікації, наприклад, перевипущені реєстри та оновлені стандарти. Лакунарними можуть бути тексти-артефакти (в термінології Дж. Сінклера), оскільки юридичні тексти, міжнародно-правові документи, договори, угоди, конвенції, пакти, декларації, ноти, тексти конституцій, статутів, законів можуть бути складними для тлумачення [60, с. 13].

Лакунарна лексема може не містити лексичного відповідника в іншій мові, тому насамперед буде передаватися аналогами, пізніше буде транслітерована та через певний час може бути запозичена з вихідної у приймальну лінгвокультуру, пор.: англ. *headscarf, veil, head-covering, hijab*; укр. *хустка, шарф, що закриває обличчя, хіджаб*.

Лексичні лакуни потребують інтерпретації, що може варіюватися за розміром: від невеликого описового словосполучення до значного коментаря, пор.: укр. *рука*, англ. *arm or hand*; англ. *watch, clock*, укр. *годинник*; англ. *weekend*, укр. *вихідні субота та неділя*; англ. *croissant*, фр. *croissant*, укр. *круасан, солодкий хлібний виріб зі хрусткого тіста у формі місяця*.

На часі термін “*адекватність перекладу*” все більше піддається критиці та використовується як гіпотетичний термін. З іншого боку, “*адекватність перекладу*” є можливою і невіртуальною, оскільки в межах сучасної теорії інтерпретації вважається, що перекласти можна будь-що за умови надання замовником чіткого технічного завдання для перекладу, наприклад, виконати замовлення на переклад п’яти сторінок з однієї мови на іншу.

За умов скопос-замовлення, в перекладі може не надаватися коментар. Коментар, що готується перекладачем, є частиною його чорнової роботи, замовникові ж важливо надати текст, що містить приблизну кількість знаків в оригіналі та перекладі, при цьому текст перекладу в ідеалі має ідентичне з оригіналом форматування.

Інтергloseми, чужомовні елементи, є лакунами в приймальній лінгвокультурі та потребують відповідного заповнення, можуть перекладатися за допомогою різних перекладацьких рішень: *опущення/делітація, калькування, транслітерований запис, пояснення з оригінальним написанням*. Запозичені інтергloseми можна перекладати по-різному, пор.: інтергloseма “*nota bene*” → ∅ не перекладається, культурема вилучається як лакунарний елемент із тексту (техніка *опущення/делітація*); інтергloseму “*nota bene*” → перекладаємо як “*зауважимо*” методом еквівалентної заміни; інтергloseма “*nota bene*” → може бути транслітерована і виступати новою номінацією (наприклад, на позначення,

готелю у м. Львів) (“*Nota Bene*”); інтергloseма “*nota bene*” → у перекладі залишається інтергloseмою в компресованому вигляді “*NB*”, після цього знака додатково може надаватися коментар у вигляді культурознавчої примітки або іншого коментаря.

Аксіологічні відмінності культур впливають на різну інтерпретацію однієї лексеми, спектри культурних орієнтирів представниками різних культур, які мають власну асоціативну сітку. При цьому виникає лакунарна розбіжність елементів цінностей різних культур, яка може доходити аж до полярності [122, с. 84].

Запозичуватися можуть різні групи лексики. Наприклад, такі, як назви реалій, що за певних причин повинні увійти до словникового складу мови, поповнюючи його. При цьому на першому етапі запозичення – це варваризм, номінація, що описує чужий досвід, територіально віддалений від приймальної культури. Пізніше запозичення використовуються в художній літературі зі стилістичною метою та нарешті запозичення асимілюються [181, с. 213].

Вчені зазначають, що за наявності сприятливих умов одиниці трансферу можуть перейти до основного фонду мови. У разі інтерференції близькоспорідненої мови декодування варваризму до тексту впливає з контексту. Для введених лакунарних елементів предметної сфери вживання, культурем, реалій концептів, вводиться коментар: наприклад, екзотична номінація “*Генацвале*” – це “*дорогий та сердешний*”, “*Душа моя!*” часто має частковий відповідник *друг*, а лакунарна номінація “*манкурт*” тлумачиться як людина зі стертою історичною пам’яттю [181, с. 213].

У приймальній лінгвокультурі специфічні елементи делакунізуються або ж залишаються лакунарними (перекладацькі втрати, деформації, заміни та вилучення). Про процес заповнення лакун свідчать полілексемні та полісемантичні варіанти тлумачення, оскільки лакунарні елементи не мають однослівного відповідника через відсутність специфікалії, унікалії або реалії в приймальній лінгвокультурі або через незбіг концептуальної сторони відповідника та оригіналу (когнітивний дисонанс).

На шляху до допустимого перекладу відбувається перенесення лексичних відповідників і трансферу семантики, прагматики та комунікативної мети. Одним із способів елімінації лексичної лакуни (лексичного нонсенса, неологічного елемента) є створення його відповідника. Креативний словотвір (вербокреація) дозволяє вербалізувати нелексекалізовану безеквівалентну одиницю, “дисонантний елемент вихідної мови” на його “еквівалентний дисонантний відповідник”⁸⁹.

Вербокреативна діяльність перекладача визначається його можливістю декодувати прагматичні інтенції, лексико-семантичні лакунарні структури та формувати секондарні когерентні концептуальні структури у свідомості, забезпечуючи їх трансфер та відтворення знаками інших семіотичних систем [331, с. 140].

У перекладі деякі елементи набувають більшої прозорості, ніж в оригіналі. Такий трансфер тяжіє до адаптації, що може бути подана багаторівнево: незначний ступінь делакунізації (відсутні примітки, післямова, словник), середній ступінь делакунізації – незначні примітки перекладача, делакунізація за допомогою бітексту, високий ступінь делакунізації: наявний коментар, безліч експліcitaцій, примітки автора та перекладача тощо.

Твори прозового або поетичного художнього дискурсу містять лакуни, які делакунізує читач – апріорні лакуни (лакуни досвіду). Лакуни наявні в описових блоках, діалогічній грі; читач делакунізує досвід автора твору не обов’язково через запитальні блоки, а через “дискурс життя”.

Лакуни проявляються при порівнянні частоти використання слів із загальним значенням у двох мовах. Переважно національно маркованою є фразеологія, тому для дослідження мовних картин світу ефективним є аналіз національно-специфічних фразем, емоційної лексики, що запозичується з інших лінгвокультур.

⁸⁹ Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі*: монографія. Харків: Вид-во Харківського університету імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 389.

Так, порівнюючи кількість фразеологізмів, переносних значень та похідних слів, можна зазначити, що більшість національно-специфічних реалій та назв є лакунарними для приймальних культур. Так, українське слово “щука” має безліч непрямих відповідників в англійській мові, пор.: англ. *pike, jack*, амер. розм. *jackfish*, біол. *pike* (лат. *Esox lucius*), *pickerel, snake, ged, pickerel, northern pike*, океан. *green pike* (лат. *Esox niger*), *back-jack-knife*. Це слово має старовинне походження, що відносить його до дериватів *lac-*, пор.: арх. *luse* < дериват *lac-*, тобто, дослівно, “риба, що трапляється в озерах”. Іхтіологічні назви в англійській мові часто позначають описово, наприклад: англ. *cuttle fish, rice fish, ribbon fish, sheat fish, shell fish, surface fish, wolf fish*. Ряд фразеологізмів та стійких виразів було виявлено в АКС та УКС, пор.: англ. *The anger of the cuttlefish is the joy of the fisherman*; укр. *на те й щука, щоб карась не дрімав; за щучим велінням, повчи щуку плавати* тощо. Активні у вихідній культурі мультикомпонентні вербальні одиниці (МКО) не схильні до самостійного розвитку в приймальній лінгвокультурі та можуть не запозичуватися.

В англломовному поетичному та розмовному дискурсах замість арх. *luse* (укр. *щука*) специфічною рисою слова “*pike*” є його часте використання у віршованих римах на кшталт, пор.: *pike – like, pike – marlin-spike, pike – belike, pike – hike, pike – dislike, pike – fatal strike, pike – alike, strike – pike* тощо, наприклад: англ. *You can take a hike, or catch a pike, can think of nothing, there’s here to **dislike*** [819].

Слово “*Pike*” зустрічається в стергій англломовній колокації *down the pike*⁹⁰, що означає “з’явитися на горизонті”. Ця колокація настільки не розтлумачується носіями мови, що навіть з’явилися статті⁹¹, які пояснюють різницю між *down the pike* та *down the pipe*. Колокації використовують синонімічно, їх плутають через подібність у звучанні, наприклад: *Spun my rope along way down the pike | Never met*

⁹⁰ Скорочено від *turnpike*, позначає платну дорогу. *The noun pike is short for turnpike, which is a broad road, sometimes a toll road.*

⁹¹ URL: <http://grammarist.com/usage/down-the-pike-down-the-pipe/>

a man I didn't like | Comin' down the pike| In fact we never met an animal | We didn't like, didn't like [791].

Також носії англійської мови схильні до синонімічного вживання омофонів *jury-rig* та *jerry-rig*, оскільки етимологія *jury-rig* є стертою (можливо морський сленг на позначення саморобного тимчасового об'єкта⁹²), з'явилася тенденція вживати замість неї квазісхожий заміник *jerry-built*, пор.: англ. *jury-rig* – укр. *аварійний пристрій, тимчасове спорядження, тимчасово щось споруджувати*, англ. *to assemble for temporary use*; англ. *jerry-rig* – укр. *лагодити що-н. на авось*, що вживається синонімічно з колокацією, пор.: англ. *jerry-built* – укр. *споруджений насніх з підручних засобів*.

Лакуни фразеології та МКВО корелюють із проблемою “неіснуючих слів”, фантомної фразеології, походження якої може бути встановлено лише контекстуально, пор.: рос. *чикошня* означає “надмірно балакучий”, колокація виявляється контекстуально, пор.: “*Їй нічо не можна сказати: вона як чікошня – все ростреньгат (всім розповість)*” [87, с. 162].

“Випадкові” лакуни – це одиниці словника однієї з мов, яким із не завжди визначених причин немає відповідників у лексичному складі (у вигляді слів або сталих словосполучень) іншої мови [65, с. 96]. Наприклад, в англійській немає одиниці, яка б за значенням відповідала українському “*окрін*”, тому це поняття необхідно передати описово “*boiling water*”. За ступенем умотивованості такі лакуни збігаються з невмотивованими.

За характером передачі в мові-перекладі лакуни поділяють на абсолютні, випадкові, відносні. Абсолютні лакуни або безеквівалентна лексика – такі лексичні одиниці (слова, сталі вирази) однієї мови, що не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Сюди переважно належать, по-перше, власні імена, географічні назви, назви закладів, газет тощо, що не мають постійних відповідників у лексиконі іншої мови.

⁹² URL: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=jury-rig+

Проте, на думку Л. С. Бархударова, не завжди можна провести чітку межу між безеквівалентними власними назвами і тими, що мають у словнику іншої мови постійні відповідники. Це пояснюється частим використанням їх на сторінках періодичної преси або художньої літератури, що призвело до переходу оказіонального еквівалента в узуальний, тобто постійний, сталий [65, с. 94].

За системною належністю лакуни поділяють на дві групи: міжмовні та внутрішньомовні. Одними з перших, хто зіткнувся з проблемою міжмовної лакунарності, стали перекладачі, перед якими постало досить важке завдання адекватно передати в тексті-перекладі лексичні одиниці, що відсутні або мають інше (ширше чи вужче) значення у словниковому складі тексту оригіналу. У свою чергу, міжмовні лакуни можна класифікувати за різними ознаками, наприклад, за ступенем умотивованості лакуни поділяють на вмотивовані та невмотивовані. Вмотивовані лакуни в мові пояснюються відсутністю відповідного предмета або явища в національній культурі, наприклад: англ. *drugstore, penthouse*; укр. *булава, тризуб, рушник, писанка*. Мислення іноземця, англійця або німця не знайоме з українським концептом “писанка”, оскільки в їх культурі не прийнято розписувати пасхальні яйця в такий спосіб, як це роблять в українській культурі.

Культура виражається за допомогою реалій: природних (небо, земля, рослини), артефактів (*хрест, дім, чаша*), ментофактів (*добро, зло, істина*). Лакуни можуть бути нульовими відповідниками предметних та абстрактних реалій, існують лакунарні артефакти та лакунарні ментофакти.

З метою уникнення спотворення історичного та національно-культурного колориту кінесичної поведінки, лакунізовані невербальні одиниці повідомлення супроводжуються спеціальним перекладацьким коментарем [147, с. 38].

Англійська стриманість може стати комунікативною лакуною: уважні (пор. англ. *careful, considerate, thoughtful*) до співрозмовника, англійці не схильні демонструвати власні почуття. Стриманість корелює з мовчанням, яке у Великобританії є таким самим правомірним компонентом комунікації, як і говоріння. Так, підтримувати загальну розмову зовсім не обов'язково. У присутності друзів та колег англійці можуть мовчати досить довго – до 5 хвилин,

кожен буде займатися своєю справою. Після таких тривалих пауз англійцям буває досить важко знову повернутися до розмови. Такі слова, як *емоційний*, *експансивний*, *демонстративний*, *збудливий* (пор. англ. *emotional*, *effusive*, *demonstrative*, *excitable*) мають негативний відтінок [434, с. 37–38].

Лінгвальні та культурологічні лакуни утворюють ідеосинкретичний простір відсутніх референтів у порівнюваних мовних системах. Із метою заповнення лінгвокультурологічної лакунарності секондарні лексико-семантичні варіанти формують okazionalний або безперекладний лексикон, наприклад, у приймальній українській мові англійська лексема *babysit* вживається в транслітерованому вигляді “*бейбіситер*” (таким чином, лакуна елімінується шляхом запозичення). Колись сленгове з англ. *babysitter*, укр. *бейбіситер* – вже майже прийнята літературна норма, що зустрічається в сучасних літературних та мультимедійних дискурсах. Запозичена реалія була лакунарною для українського соціального вжитку, що об’єктивує наявність даного запозичення та його трансференцію.

Національно-специфічні елементи є лакмусом культури, що можуть виявлятися лакунарними. Етноїдеми – маркери національної свідомості є асоціативними, імпліцитними феноменами, вони повинні бути належним чином реконструйовані. Лакунарний ономастикон – це власні назви, що мають стерту історію та “нульове значення” – це десемантизовані прізвища та прізвиська-новотвори, що за допомогою усічення (апокопи, синкопи, аферезису), контамінації, аббревіації відновлюють ідеосинкретизм етимонімів та замінюють більш милозвучні псевдоніми, пор. англ.: *teen* < *teenager* [474, с. 34–44].

Статична безеквівалентна лексика в перекладі – це лакуни дескриптивних унікалій, безперекладних ойконімів, гідронімів, культурем, власних назв. Динамічна міграційна лексика: запозичені реалії, ксеноніми, етроніми, популярні національно-специфічні елементи культури є лакунами, що постійно оновлюються.

Внутрішньосистемні лакуни порушують питання компенсаторних можливостей вторинних текстів (перекладів). Причини появи лакуни можуть бути

як позамовні, або точніше, породжені специфікою дійсності й відповідно картини світу, так і внутрішньомовні, зумовлені дією правил самої системи. Багато так званих зламних “немотивованих” лакун виявляються “не вивченими до кінця”, мотивація лакунарності перебуває на більш глибокому рівні.

Наприклад, свідомість українця безперечно виділяє в навколишній дійсності таке явище, як “вечір п’ятниці, суботи та неділі”, утворює певне поняття та представляє його як оперативну одиницю мисленнєвої діяльності. Проте в українській мові немає стандартного мовного вираження, що існує в англійській мові для позначення поняття – “*weekend*”. Використання в сучасному мовленні цього варваризму може вважатись імпортованим концептом, що не так давно зв’явився в українській мові і здебільшого використовується як “термін” серед представників маркетингового та рекламного бізнесу.

Опозицією до безеквівалентної лексики є лакуни, що мають також інші назви – мотивовані лакуни (термін Г. В. Бикової), які позначають відсутність явища або предмета в національній культурі, та немотивовані лакуни, що позначають можливі вакантні місця лексичної системи, її нереалізовані потенції [98, с. 70]. Так, мотивованою лакуною є відсутність в українській мові однослівної номінації картатої спідниці в складку, проте лакуна була елімінована через запозичення, пор.: англ. *kilt*, укр. *кільт*. До немотивованих лакун належать відсутні в українській мові колокації на кшталт: укр. *молоде подружжя* – *молодята*, *старе подружжя* – Ø; англ. *a newly married couple*; *the newly-weds*; *just married (older)*; *newweddies recently married*; *the happy (older) pair*; *newly-weds*; *just-married couple*; *newly-married couple (older married couples)*; *(older) newly wedded*; *(older) newlyweds*; *(older) honeymooners*.

Мотивовані лакуни – це лакуни, що позначені відсутністю відповідного предмета чи явища в національній культурі (укр. *галушки*, англ. *cheesecake*, англ. *combo between angel food and white cake*). Немотивовані лакуни можуть бути розтлумачені додатково (англ. *coroner*, укр. *коронер* – це офіційна особа, яка проводить розслідування у випадках насильницької смерті у Великобританії та США) [354, с. 79]. Ці лакуни відображають відсутність денотативної номінації.

Також може бути відсутньою номінація предмета взагалі (наприклад, англ. *eye-ful* – укр. *частина чогось, пил або бруд, що потрапляє в очі*), а може бути відсутньою його емоційна або оцінна номінація (англ. *afterglow* – укр. *приємне відчуття після пережитої події* [354, с. 86]). Лакуни нереалізованих лексем – це потенційні лакуни лексичних систем АКС та УКС.

Чи мотивована і чим ця лакуна? Для відповіді на це запитання нам потрібно проаналізувати семну структуру лакунарності. Цілісний фрагмент мовної системи (мовні засоби із семантикою лакунарності та графічні засоби передачі лакун) дає можливість виявити не поодинокі, а цілий спектр різнотипних лакун, які виявляють взаємозв'язані характеристики різнотипних лакун, різні рівні їх мотивованості: формальні, змістові, когнітивні. Такий підхід дозволяє намітити контури компенсаційних можливостей мовної системи: виявити випадки, коли компенсація лакун можлива, а коли в ній немає необхідності.

Немотивовані лакуни існують у лінгвокультурах у вигляді понять, що мають нереалізовані вербальні позначення (англ. *24 hours*; укр. *доба*). Наявність цього типу лакун зовсім не означає, що в цього етносу не існує відповідного поняття. Вони здебільшого свідчать про те, що через певні причини (культурні, лінгвістичні тощо) ці поняття не були реалізовані. Деякі елементи можуть стати комунікативно релевантними та запозичуватися, пор. англ. *weekend*; укр. *вікенд*.

У культурному вимірі слова, що повинні бути розтлумаченими для іншомовного реципієнта, називаються лакунами. С. Влахов та С. Флорін, цитуючи І. І. Ревзіна, В. Ю. Розенцвейга та А. Мальблана, відзначають вживане ними поняття “лакуна” щодо випадків, “коли ситуації, звичайні для культури одного народу, не спостерігаються в іншій культурі” (“пробіл”, мабуть, у сенсі відсутності відповідностей в іншій мові) [127, с. 36].

Наприклад, в англійській мові є слово із значенням “пропуск” (англ. *gap*). Для української мови – це лакуна, а для англійців – безеквівалентна одиниця на фоні української мови. Існує декілька класифікацій лакун. Так, лакуни є предметні та абстрактні. Предметні лакуни відображають відсутність матеріального, фізичного, чуттєво сприйманого предмета чи явища, артефактів

або натурфактів. Абстрактні лакуни відображають відсутність абстрактного поняття, мисленнєвої категорії, ментофактів. Наприклад, англ. *friendship* / *дружба* – абстрактна лакуна в англійській та українській мовах через різницю семантичного наповнення цих слів/концептів, укр. *квас* – предметна лакуна для англійської мови.

Варто зазначити, що при знайомстві німця чи англійця з українською дійсністю в них відразу ж виникає відповідний концепт (здебільшого у вигляді уявлення), та, якщо виникає необхідність вказати на нього, найчастіше використовується варваризм (1) для позначення ксенонімів, наприклад: 1) англ. *pysanka* – укр. “писанка” або описово зазначається предмет (2), наприклад: 2) англ. *pysanka – a Ukrainian Easter egg, decorated with traditional Ukrainian folk designs using a wax-resist method*, укр. писанка – це різнокольорове пасхальне яйце.

Аналітична характеристика англійської мови – позначати явище одним словом, коли ж україномовні аналоги перекладаються декількома словами або відтінок елімінується в перекладі. Осмислюючи відсутність конструкцій на позначення мовчазної лакуни, що є лакуною-загадкою в загадці і непомітною для перекладача.

Квазілакуни або псевдолакуни в термінології І. П. Матханової та Т. О. Трипільської – це найменування явищ / понять, неактуальних для мовця соціуму), які компенсуються різними мовними засобами, зокрема і за допомогою одиниць інших мовних рівнів [324, с. 7].

Різні мови мають свої назви для кольорів: у латині відсутні позначення “сірого” і “коричневого” кольорів; мова індіанців навахо не розрізняє синій і зелений – у них це одне слово; в українській мові є синій (англ. *dark blue*) та блакитний (англ. *sky blue*); індіанець шояна вживає одне слово для жовтувато-зеленого (англ. *yellower greens*) і зеленувато-жовтого кольорів (англ. *greener yellows*) і зовсім інша – для синювато-зеленого (англ. *bluer greens*) і синього без фіолетового відтінку (англ. *nonpurplish blues*). Як зазначає С. Пінкер: “Саме мова розділяє спектр кольорів; навіть Юлій Цезар не зміг би відрізнити звичайний

сірий сланець (англ. *shale*) від розкішної кольорової гами бренда Шинола”⁹³ [629, с. 62].

Лакуни можуть не інтерпретуватися та не компенсуватися через табуїзацію, замінитися на евфемізми та вилучатися, як було вилучено в перекладі алюзію на бренд “Шинола” (рис. 4.3), пор.: англ. *Julius Caesar would not know shale from Shinola* [629, с. 62]. У перекладі ці колокації замінено на нейтральну (сформовану перекладацьку лакуну), пор.: укр. *Юлій Цезарь не зміг би відрізнити сіру сенію від коричневого обличчя індійця* (пер. з рос. наш) [370, с. 52].

Рис. 4.3 Кольорова гама “сірий сланець” бренда “Шинола”

Такі лакуни також термінологічно позначають як стилістичні лакуни, що позначають відсутні стилістичні характеристики слів.

Міжмовні лакуни проявляються також у процесі безпосередньої міжкультурної комунікації – носій тієї чи іншої мови стикається з тим, що в досліджуваній мові немає лексеми для позначення того чи іншого явища. У іншомовному середовищі можна виявити лакуни, які не існують у рідній мові. Об’єктами лакунології є не лише явища народної етимології, а й культурами, лінгвореми, мовна гра. Пор.: англ. *Catch up, Catchup!*; укр. *графін – чоловік графіні, хлопчик – маленький кілер* [24, с. 40].

Внутрішньомовні вихідні лакуни стимулюють компенсаторні можливості секундарних конструювань. “Немотивовані”, неосмислені до кінця лакуни створюють міжмовні труднощі спілкування. Внутрішньосистемні лакуни

⁹³ Примітка: *Julius Caesar would not know *shale from Shinola*. Імплицитна інформація передається дворівнево, означає також “не відрізнити сірий від кольору дитячої несподіванки” (лакунарний елемент *Shinola* делітовано). Колоквіалізм англ. *to know shit from Shinola* (US, vulgar) означає “мати самий базовий рівень інтелекту”. Проблемою прочитання двозначних словосполучень є також проблемою роботизованих систем перекладу.

порушують питання компенсаторних можливостей вторинних текстів (перекладів). Причини появи лакуни можуть бути як позамовні, або точніше, породжені специфікою дійсності і, відповідно – картини світу, що зумовлені дією правил іманентної системи. “Немотивовані” лакуни виявляються “не вивченими до кінця”, тому мотивація лакунарності лежить на більш глибокому рівні.

Для відтворення культури англомовних спільнот важливо сформувати у студентів-перекладачів лінгвістичний, культурологічний і науковий кругозір, одержаний із наукової та наївної картин світу (наприклад, знання галузевої термінології і назв предметів побуту). Набуті знання допомагають сформувати погляд на світ [281, с. 35].

4.2.1 Перекладацькі виклики. Певні лакуни виникли внаслідок суто формальних змін, появи надміру коротких слів та багатьох незручних омонімів, можливо, через брак у народній мові багатьох потрібних семантичних та синонімічних відтінків, зокрема в абстрактно-інтелектуальній лексиці [181, с. 65]. Лексична делакунізація як заповнення порожніх місць мовної системи є органічним процесом, який є результатом лексико-семантичної перебудови. Поява нової лексеми, що дублює значення вже наявних у мові одиниць, приводить до спрощення одного зі значень, згодом лакунарна лексема вилучається.

Лакунарними виявляються деякі багатозначні англомовні терміни, що сформувалися шляхом семантичного зсуву, використовують формальну оболонку без змін, зі зміною семантичних складових. Такі лакунарні переосмислені номінативні одиниці часто не знаходять одномовного еквівалента, пор.: англ. *factor*, укр. *консигнаційний агент, третя особа, посередник юридичного виконавця, термін має значення на позначення особи, яка вручає наказ суду (ніби засвідчуючи своєрідний факт) про накладення арешту на наявне у нього майно боржника.*

Одиниця вторинної номінації відрізняється від безпосередньо мотивуючого слова внутрішньою організацією похідної семантики, що має відмінну кількість

формальних або прихованих компонентів, наприклад: дощ – дощик, лиса – лисиця, англ. *neylon* (*New York* та *London*) [278, с. 72].

Видозміни, що відбуваються під час побудови інноваційних конструювань, можуть надати секундарним текстам (СТ) близьких або віддалених рис від похідних текстів. Відбувається посилення або послаблення атрибутів нових конситуацій. Подібні модифікації є фреквентивними на просторах трансляторських інтра- та інтертекстів. Тексти перекладу та адаптації вимагають певних змін, що об'єктивуються законами приймальної мови та культури. У процесі трансферу дієвим є “перекладацький фільтр”, який генерує формальну та семантичну девіації секундарного конструювання [29, с. 11].

Секундарні (переосмислені, модифіковані) тексти, як звичайні СТ, так і малі (МТ), містять нову лакунарну рематичну структуру. Так, деякі переосмислені МТ (наприклад, крилаті слова та інші мультикомполнентні одиниці) належать до жанру малої форми, що генерують десемантизацію лакунарного блоку. Ці тексти (МТ) атракуються атрибутами мобільності та містять репелери лакуарності.

Секундарні тексти (СТ) регулюються дією атракторів та репелерів, що, з одного боку, повинні надати певні рамки – жанр, форму, мовні норми, а з іншого – надають автору певної свободи під час трансферу первинного лексико-семантичного утворення.

Модифікація первинного тексту відбувається в “точці біфуркації”, коли конситуація може бути вербалізована декількома лексико-семантичними варіантами [29, с. 12]. Наприклад, пролонгація такої одиниці, пор.: англ. *It rains cats and dogs* → *It rains cats and dogs and some puppets fell on the table* (укр. декілька крапель упало на стіл).

Лакуарною є амбівалентна та імпліцитна інформація вторинного гумористичного конструювання, наприклад, кумедні вислови, що мають різне закінчення [814], пор.: *Knock Knock Who's there? The door. The door who? The door is locked, that's why I knocked. / Knock Knock Who's there? Marry. "Marry who?" Marry me. / Knock Knock! Whos there? Mary and Abby! Mary and Abby who? Mary*

Christmas and a Abby new year./ Knock Knock. “Whos There?” UPS⁹⁴. Sign for this please.

Модифіковані тексти (МдТ) мають більше спільних рис, ніж їх вихідні варіанти: специфічне композиційне аранжування, ситуативна відповідність, концептуальна конгруентність, дискурсивний напрям, відкритість до модифікацій – усе це супроводжує процеси еволюції та інволюції малих текстів, їх самобудову і самоорганізацію [29, с. 12]. Свідчать про лакунарність коментарі, варіанти омовлення, секондарні стани, інтертекстуальність. Інтертекстуальна позиція МдТ (зокрема модифікованих прислів'їв) свідчить про їх функцію в якості інтенсифікатора.

Лакунарність та несподіваність МдТ ілюструє явище дивергенції, що спрацьовує у трансформованих текстах, які стають гібридними каламбурами-блендами. Наприклад, існує досить популярна форма мовної гри, коли частина відомого прислів'я відсікається і до нього додається частина іншого прислів'я: *Better late than an apple a day* (Пор. *Better late than never* і *An apple a day keeps a doctor away*). Або: *Late to bed, early to rise makes a fan radio wise*. Пор. *Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise*. Використовується засіб “портмоне” – перефразування та гібридизація: до відомого прислів'я додається новий зміст.

У системі інтермедіальних зв'язків один художній код переводиться в інший, і на змістовому рівні здійснюється їх взаємодія – проте картина “словесна” не ототожнюється з картиною “живописною” – відбувається інтерсеміотичний “переклад” живопису на мову прози. Інтермедіальність, таким чином, створює поліфонізм твору, розширює його змістовий простір, залучає читача до ігрової діяльності [409, с. 70–71].

За ригористичну параметризацію художніх творів несуть відповідальність аттрактори та репелери, внутрішні регулятори жанру, які атракують або відштовхують передбачені канонами атрибути поверхневих та глибинних

⁹⁴ Примітка: англ. *UPS* – абр. від *United Parcel Service* – укр. кур'єрська компанія.

структур. Атрактори та репелери не лише представляють досвід соціуму, а й видозмінюють вихідний матеріал, модифікують його, переводять у новий епідигматичний стан семантичних та формальних девіацій. Так вони змінюють еволюцію жанрів, їх функціональне призначення як таке, що резонується фрактально в майбутніх образах [29, с. 8–9].

Лакуни, що елімінуються в модифікованих текстах, представлено у коментарях, варіантах омовлення, експлікаціях пропозицій. Прислів'я позбавляються жанрової ідентифікації у модифікованому секондарному стані, актуалізуючи лакуну інтертекстуальності, перетворюючись на заголовки в текстах та дискурсах (фреквентивними є заголовки прислів'їв у публіцистичних текстах). Інтертекстуальна позиція модифікованих прислів'їв каузує їх нову функцію – інтенсифікатора.

Основними механізмами ігрової інтертекстуальної діяльності є добре знайомі читачеві інтертекстеми – прецеденти, – які вводяться до тексту зазвичай номінативним способом. Включення інтертекстем варіюється за обсягом (від слова до цілих текстів), ступенем маркованості, функціями, а також елементами інших семіотичних систем (інтермедіальність).

Лакуни секондарного конструювання мають вигляд репелерів, що залишають рему твору відкритою, лакунарною, такою, що чекає на заповнення. Жанри є незмінними атракторами, які під дією репелерів-лакун змінюють жанрову належність. Так, наприклад, роман стає романом із відкритим кінцем, класичний роман перетворюється на постмодерністський. Секондарний жанр є новим жанром із модифікованою структурою: детектив стає нуаром, а загадка стає мотто або заголовком нового твору.

Складними в перекладі є фігури слова, або “метаплазми”, які поділяють на чотири основні підгрупи: фігури модифікації слова (такі, як аферезис, апокопа чи метатеза), фігури імітації (ономатопея чи какофонія), фігури гри слів (каламбур, силепсис і антанаклаза), фігури фонічної гармонії (алітерація, асонанс, парономазія тощо). Основними механізмами творення цих фігур можна вважати

шість: скорочення, додавання, пермутацію (перестановку), субституцію, повтор і каламбур [420, с. 276].

Компресія прислів'їв є очевидною з погляду на існування двох груп: а) тема Т + рема P₀ (блок теми відкритий (1), рематична група є лакунарною); б) P + T₀ (рематична група експліцитна, виражена імперативно та ригористично (2) або метафорично та емфатично (3), зазвичай у формі настанови та рекомендації (4) рематична група є імпліцитною та лакунарною) (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Темо-рематичний блок прислів'я та його делакунізація

	Ущільнений темо-рематичний блок прислів'я	Делакунізація
Т + P ₀	<i>Fools make feasts and wise men eat them.</i>	<i>Розумні використовують дурнів.</i>
	<i>An Englishman's house is his castle.</i>	<i>Мій дім – моя фортеця.</i>
P + T ₀	<i>Don't trouble trouble until trouble troubles you.</i>	<i>Не буди лиха, поки воно спить.</i>
	<i>Be swift to hear and slow to speak.</i>	<i>Більше слухай, менше говори.</i>
	<i>To kill two birds with one stone.</i>	<i>За один раз дві проблеми вирішити.</i>
	<i>Hear much, speak little.</i>	<i>Більше слухай та мовчи.</i>
	<i>It needs great wisdom to play the fool.</i>	<i>Мудрий зможе удавати дурня.</i>
	<i>He who begs timidly, courts refusal.</i>	<i>Погано просиш – чекай на відмову.</i>

Лакуни прочитання можуть міститись у первинних та модифікованих текстах, інтертекстах, а інноваційні конструювання стають лакунарними у близьких та віддалених від похідних текстів. Останні резонуються у секундарних утвореннях по-різному – як синоніми, антоніми, залишкові партитативні елементи [29, с. 11].

Існуючі перекладацькі виклики (англ. *translation challenges*) є проблемою лакунології та перекладознавства. Перекладачам складно, а іноді неможливо перекласти логографи, ліпогри, гру слів, мовну просодіку, орфографічні особливості, семантичний дизайн та специфічну образність оригіналу.

Лакуни – непрозорі та пусті елементи – розглядаються в перекладознавстві в межах теорії безеквівалентності (БЕЛ), тією чи іншою мірою пов’язані з проблемами декодування мови, обрання способів пізнання реальної або віртуальної дійсності можуть бути проаналізовані в межах лінгвістичних концепцій: прагматично-орієнтованого комунікативного умовчування (силенціальний ефект), філософсько-гносеологічного підходу (проблема НІЩО), семіотичного підходу (нульовий знак), синергетичного бачення (лакуни в теорії біфуркації), феноменологічно-когнітивного підходу (виявлення лакунарних концептів та фреймів), структуралістської (таксономія лакун) та герменевтичної концепцій (лакунарна семантика пізнання).

Оригінальний вірш: *Mary had a little lamb / Its fleece was white as snow / And everywhere that Mary went / The lamb was sure to go / He followed her to school one day/That was against the rule/It made the children laugh and play / To see the lamb in school;*

Вірш без літери “S”: *Mary had a little lamb / With fleece a pale white hue // And everywhere that Mary went / The lamb kept her in view / To academe he went with her,/Illegal, and quite rare; / It made the children laugh and play / To view the lamb in there;*

Вірш без літери “A”: *Polly owned one little sheep / Its fleece shone white like snow / Every region where Polly went / The sheep did surely go / He followed her to school one time/Which broke the rigid rule / The children frolicked in their room / To see the sheep in school;*

Вірш без літери “H”: *Mary owned a little lamb / Its fleece was pale as snow / And every place its mistress went / It would certainly go / It followed Mary to class one day/It broke a rigid law / It made some students giggle aloud / A lamb in class all saw;*

Вірш без літери “Т”: *Mary had a small lamb / His fleece was pale as snow / And every place where Mary walked / Her lamb did also go / He came inside her classroom once / Which broke a rigid rule / How children all did laugh and play / On seeing a lamb in school!*

Вірш без літери “Е”: *Mary had a tiny lamb / Its wool was pallid as snow / And any spot that Mary did walk / This lamb would always go / This lamb did follow Mary to school / Although against a law / How girls and boys did laugh and play / That lamb in class all saw;*

Вірш без половини літер алфавіту: *Maria had a little sheep / As pale as rime its hair/And all the places Maria came / The sheep did tail her there / In Maria’s class it came at last / A sheep can’t enter there/It made the children clap their hands / A sheep in class, that’s rare [836].*

Більшість резонансних творів світової літератури читачеві допомагає делакунізувати перекладач, який адаптує, пояснює або делітує культурно-специфічну та гносеологічну інформацію. Перекладачі повторно перекладають прозові та поетичні твори, створюючи нові актуальні версії перекладів. Наявність декількох ретрансляцій свідчить про велику кількість лакун в оригінальному творі, який є інтелектуальним та емоційним шедевром. Кожний новий переклад – пошук ізоморфізму, спроба створити взаємно однозначне відображення, бієкцію елементів однієї структури на іншу, що зберігатиме смислову структуру. Перекладачі-письменники осмислюють рецептивний та генетичний етапи в процесі перекладу з метою перевираження оригіналу, що передбачає розуміння, інтерпретацію оригіналу та генерацію відповідного еквівалента [446, с. 104–105].

Лакунарні елементи художнього дискурсу та лакуни малих текстів (генологічні лакуни) можуть міститися як в оригіналі, так і в його перекладі. І хоча хронологічна та генетична первинність оригіналу є незаперечною, саме оригінали можуть бути більш лакунарними та незнайомими у приймальній лінгвокультурі. Лакунарність властива феномену створення абсурдів та нонсенсів – в анекдотах, веселих, дотепних і недотепних жартах, у недоречних, неочікуваних висловлюваннях. Пор.: укр. *жінка з нічого може зробити салат,*

трагедію та зачіску (лексичний каламбур з ефектом неочікуваності, алогічна модифікація); лат. *veni, vidi, vici* – укр. *прийшов, побачив, помовчи* (інтерлінгвальне несерйозне вкраплення), в загадках: англ. *He gave her a look you could have poured on waffle* – укр. *Вона ошпарила нас своїм поглядом; To love oneself is the beginning of a life-long romance* (O. Wilde) – Самозакоханість – це початок пожиттєвого романсу (метафорична образність); укр. *Яка хата може перескочити коня? – Ніяка. Хата не стрибає* (недоречне питання); *Скільки буде два помножене на два? – А скільки вам треба?; Наречена біля віттаря: “Нарешті”. Наречений: “Зарано! Запізно!”* (суб’єктивне бачення) [235, с. 38].

Семантичні лакуни спрацьовують у словах, реченнях, ситуаціях та жанрах. Лакуни є дотичними до несерйозних афористичних текстів. Поспіль уживаються стилістичні прийоми у їх креативній функції. Пор.: англ. *Love me, love my dogs / and their smell. Love me / and love my alma mater. Love me / and love my friends in need.* Лакунарність спостерігається в порушенні суцесивності, у наявності зворотних епітетів, гіпербол та інших стилістичних прийомів. Пор.: англ. *a dog of a friend, a devil of woman, a giant of a woman, a bird of a woman; open secret, darkly pure, sweet sorrow, awfully beautiful; haven't seen you for ages, violently aged.* Інконгруентні непередбачувані лінгвістичні курйози “посміюються” над канонізованими стандартними сентенціями. Пор.: англ. *when I am good, I am very, very good, when I am bad, I am better; woman is at once the serpent, the apple and belly-ache;* укр. *гроші не пахнуть, бо їх відмивають; за двома зайцями поженешся, а одного пристрелиш; баба з возу – і вовки ситі; мовчання – єдина річ із золота, яку не визнають жінки.* Лакунарність є адгерентною до категорії негачії з її імпліцитними, експліцитними та шкалярними чинниками. Пор.: англ. *father – fatherless, understand – misunderstand, order – disorder;* укр. *недоречний, недобитий* [488, с. 115].

Виявлятися лакунарним може специфічне композиційне аранжування, ситуативна невідповідність або концептуальна неконгруентність. Лакунарним та непомітним виявляється вплив прислів'їв, який підпорядковується базовій

функції – дидактичній, настановній, що непомітно впливає на читача та змінює його поведінку.

За ригористичну параметризацію прислів'їв несуть відповідальність атрактори та репелери, внутрішні регулятори жанру, що атракують або відштовхують передбачені канонами атрибути поверхневих та глибинних структур. Атрактори та репелери не лише представляють досвід соціуму, а й видозмінюють вихідний матеріал, модифікують та переносять його у новий епідигматичний стан за допомогою семантичних та формальних девіацій. Переосмислення стійких одиниць (англ. *time and money* → *time and dollars*), компресія фразеологізмів (англ. *No pain, no gain* → *No gain*), жартівливе переосмислення та вживання мультикомпонентних одиниць у нових комунікативних контекстах (англ. *Vengeance is sweet* → *Vengeance is sweet and just; Take a chance on us – Chanel*), з міграцією з одного типу дискурсу в інший (англ. *Who dares wins* → *The winner takes it all*) надає стійким мультикомпонентним одиницям та ФО статусу окремих цілісних вербально-семантичних утворень, що складаються з полівербального метафоризованого блоку (поверхнева структура) та змінного семантичного блоку (внутрішня структура).

Лакуни розпізнаються у блоках поверхневої та глибинної структур мультикомпонентних одиниць, ФО та компресованих крилатих висловів. Тематична визначеність текстів малої форми об'єктивується моделюванням (Т + Р₀), (Т + Р). Прислів'я – це компресовані лакунарні тексти, що тяжіють до фразеологічного корпусу мовної макросистеми та декодуються читачем з огляду на розпізнання імплікатур, натяків, метафор фразеологічних одиниць.

У лексикографічних джерелах прислів'я можуть коментуватися як стійкі фразеологічні одиниці, що мають непрямий зміст. Прислів'я та приказки мають специфічні призначення: 1) номінативне – для приказок, 2) комунікативне – для прислів'їв. Наприклад: 1) англ. *Just a brief while; next to no time; to be completely new (in some place)*; укр. *Зовсім недавно (Без ночі не тутешній)*; англ. *Blank spot (on the map); uncharted area; (невирішена проблема) (в чому)*; укр. *unsolved*

problem; a gap in knowledge; укр. Біла пляма (на карті, на землі); 2) англ. Speech is silver, but silence is gold; укр. Розумне казати або зовсім мовчати; англ. Where there is a will, there is a way; укр. Де хотіння, там і вміння.

У прислів'ях блоки інтенсифікуються 1) експресивним лексиконом, 2) змістовними образами, 3) аксіоматичним коментарем. Наприклад: англ. 1) *a fool cup; a forgetful head; the first step; the foremost dog; in a rainy day*; 2) *in Greek and Latin; a friend in need; geese with geese; women with women*; 3) *popular opinion, fine words; more than a fool; a fool's smile; a weary pair; a wise man; good to him.*

Лакуни декодуються з огляду на ефект порівняння, незвичність колокацій знімає контекст, що на сучасному етапі відбувається шляхом конкордансної верифікації. Легко розпізнати приказки як номінативні непередикативні одиниці та прислів'я – як передикативні комунікативні одиниці. Спільними для них є те що, вони належать до фразеологічного корпусу, а також – їх образність, експресивно-емоційне наповнення, спроможність модифікуватися на шляху еволюції-інволюції за циклічним законом. Прислів'я не є фабульними текстами, це – дидактичні рекомендації для збереження норм соціалізації. Фабульний атрибут є лакунарним і для приказок: їх призначення полягає в інтенсифікації ознак та в побудові речень [29, с. 10]. Очевидно, за минулою традицією приказки у деяких наукових розвідках відносять до прислів'їв, а також – з огляду на спільні інгерентні чинники, а саме: образності, влучності, дотепності, спроможності добудовувати мовні одиниці.

Атрактори та репелери як внутрішні закони мови ведуть себе по-різному з різними об'єктами. Атрибутами прислів'їв є системна організація комунікативних одиниць, специфічна коротка форма, ущільнення конститuentів, передикативне подання, завершена думка, образність смислу та іносказання. Репелери є чинниками лакуарності у текстах прислів'їв (відсутність заголовків, великого обсягу та сюжетних фабул).

Приказки як деривати прислів'їв змінюють функцію останніх і транспонуються в інтенсифікатори. Відбувається посилення або послаблення атрибутів нових конситуацій. Подібна модифікація є фреквентивною на

просторах трансляторських інтра- та інтертекстів. Гра слів об'єктивується законами мови, мовлення та мовленнєвої поведінки в динаміці транспозиції, процесах еволюції та інволюції, що генерують формальну та семантичну девіації.

Прислів'я тяжіють до когнітивної ендозони, має місце гра словом, очікуване змінюється на неочікуване, логічне – на алогічне, семантичне – на асемантичне, наприклад: англ.: *Two is company, but three is none / Three is company, two is none; A friend in need is a friend in deed / A friend in need isn't a friend indeed* [47, с. 89].

Особливо лакунарним є переклад малих текстів віршованої форми. У випадку з перекладом лімериків зафіксовані часті ретрансляції під час освоєння тексту малої форми прийнятною культурою. Існує два основних варіанти перекладу віршованого твору – створення інформативного перекладу з невеликою кількістю формальних та смислових модифікацій: римований підрядковий переклад та переклад-інтертекст, що містить ознаки додаткового екстраперекладацького віршотворення. Додатковими критеріями оцінювання делакунізованого перекладу є цілісність перекладу, відповідність оригіналу, його вичерпна завершеність, мінімальність змін (додавання, вилучення та заміни), упорядкованість. Інтертекстуальний переклад має інші ознаки – велику кількість зовнішніх та внутрішніх модифікацій (додавання, вилучення та заміни), індивідуальний стиль, влучні та образні форми.

Важливим для делакунізації позамовних та мовних елементів є знання як іноземних, так і рідних реалій, тобто тим фактам дійсності, які об'єктивно властиві лише для однієї етнокультурної спільноти (найменування одягу, будівель, їжі, обрядів тощо). Важливим є розрізнення елементів застарілих одиниць, які в перекладі елімінуються, коли ж оригінальне звучання тексту назавжди залишається лакуною, пор.: англ. *An' brave Sir Walter, **canny** (застаріле мудрий) man, **At hame** (застаріле вдома) I – 'U (застаріле я – тобі) bide; **Yon shelf** (застаріле там) will gather a' the clan (етнічне родовід) Round my fireside!* [672, с. 960]; укр. *Сер Вальтер, ти бравий солдат та мудра людина, Я тобі буду вірна дружина; і нехай там, біля каміну, збереться вся наша родина* (дослівний переклад).

Алогізми та силогізми-скоромовки на кшталт, наприклад: англ. “*Peter Piper picked a peck of pickled peppers*” не перекладаються, залишаючись лакуною, що не може бути делакунізована повністю. За принципом динамічної еквівалентності такі скоромовки (укр. *вірші без змісту* від англ. “*nonsense rhymes*”) можуть бути лише частково делакунізованими, що підтверджує хибність перекладацьких розвідок щодо можливості адекватного та еквівалентного перекладу, пор.: англ. *A POET whose first name was Peter, On the edge of Fame often did teeter; But he sadly lacked might. And his verse was -so light, It was measured by common gas-meter* [672, с. 960]; укр. *ПОЕТ, чиє ім'я було Петро, Від слави аж хитався; Зовсім був на жаль слабкий; А його вірші були такі легкі, що вимірялися звичайним газометром* (дослівний переклад).

Цей переклад скоромовки може бути замінений на інший, семантично відмінний від оригіналу, подібний лише формою нонсенс-вірша, пор.: укр. *Курличі курличуть, курличаток кличуть. Летів горобець через верхній хлівець, ніс пуд гороху і нам дав потроху. Був собі карп – переполукарпився. Дитянки-карпенята попереполюкарпилися* [344, с. 8–18]. Переклад віршованих текстів є “мінус-фактом” перекладу, які знову і знову підтверджують теорію безеквівалентності оригінального поетичного тексту. Текст перекладу – завжди класичний інтертекст незалежно від перекладацької методології [240, с. 182]. У руслі безперекладності звучать не лише скоромовки, а й інші поетичні етюди, пісні та тексти-нонсенси – лакуни контрастивної генології.

Перекладач може вирішувати, як декодувати лакуни, замінювати ТО на аналогічний або еквівалентний ТП, елімінуючи або делітуючи лакуни, надаючи екстенсивний коментар, мінімальну інтерпретацію, інтертекстове посилення або залишаючи уривки оригіналу та цитати без перекладу.

4.2.2 Етнокультурна природа комунікативного мовчання. Мовленнєва поведінка комунікантів регулюється соціальною ієрархією, національною культурою та етикетом, ритуальною взаємодією, вихованістю мовної особистості, постійною практикою спілкування, що контролюється

свідомістю. Комунікативні інтенції мовця в міжособистому спілкуванні мають бути підпорядковані соціальним та психологічним характеристикам адресата. Адресант повинен обрати тактику мовленнєвої поведінки, варіант перформативного мовленнєвого акту, зважаючи на: вік, свій соціальний статус та статус адресата, ступінь близькості між ними, місцезнаходження комунікантів, а також наявність сторонніх при мовленнєвій взаємодії [401, с. 83].

Етнокультурними лакунами є деякі елементи невербальної комунікації (лакуни – як невербальні феномени) в різних культурах, що мають власну традицію вживання: етикетні форми мовчання, мовчання жінок, ввічливі форми умовчування тощо. Затримання в мовленні охоплює різні процеси пізнання аудіовізуального плану (пор. англ. *perceptual processes in audition and vision*), є ознакою еволюційного розвитку (пор. англ. *cognitive evaluation*), може позначати контроль за рухом, мовленням (пор. англ. *movement control, speech, cultural artifacts*), бути культурним ритуалом (пор. англ. *cultural artifacts*), позначати мімічну репрезентацію (пор. англ. *mnemonic representation*), означати акцентуалізацію сприйняття (пор. англ. *perceptual accentuation*) або темпоральну інтеграцію (пор. англ. *temporal integration*) [593, с. 20].

Мовчання активізувалося раніше за вербальне спілкування, йому притаманна рання соціалізація як емпіричному феномену [112, с. 143]. Силенціальний компонент комунікації виконує важливу інтегративну роль у поведінці як дітей, так і дорослих. Порівняйте аргументативні паузи у дорослих та мовчання як маркер провини у дітей. Індивідуальне мовчання об'єктивує психічний стан комуніканта, виступає “силенціальним компонентом комунікації” [76, с. 93].

Феномен мовчання – це семантичний концентрат, який має насичену семантичну та емоційну силу. Мовчання може виходити за рамки тексту та по-різному інтерпретуватися [277, с. 72–81]. Мотив мовчання має свої варіанти – тиша, німота, безмовність. Мікромотиви та мотиви мають єдине семантичне ядро. Посмішка, мовчання та погляд є інваріантами мовленнєвої ситуації в рамках дискурсу, які актуалізуються в тексті залежно від “ліричної ситуації”. Лірична

ситуація організовує системи внутрішніх та зовнішніх співвідношень поетичних реалій у рамках ліричного дискурсу: одна реалія може бути пов'язана з протилежними частинами єдиного цілого – слово може бути як вбивчим, так і живильним [190, с. 3].

Наявність одиниць, що позначають комунікативну лакуну мовчання в англomовному дискурсі (англ. *hush, mum, dumbness, whist*), співвідноситься з незначним набором україномовних аналогів (укр. *мовчання та тиша*).

На часі комунікативне мовчання експлікується у термінах мовленнєвих ситуацій силенціальних лакун, що семантизуються шляхом використання графічних (у писемному кодi) та лексичних засобів (у писемному, усному кодах спілкування). Феномен характеризується міждисциплінарним тлумаченням філософів, психологів, соціологів, лінгвістів на різних витоках – релігійних, ритуальних, етичних, естетичних, лінгвістичних. У лексикографічному тлумаченні вчені надають перевагу семам “хезитація”, “безмов'я (німота)”, “тиша”. Звернення до художнього дискурсу свідчить про семантичний “калейдоскоп” концепту мовчання, в якому домінуючими є одиниці на позначення психологічного стану мовця.

Мовчання – це невербальна комунікативна стратегія, що може приховувати емоційний стан, маскувати його та формувати симуляцію неемоційності. Коли сама собою ця стратегія не є ефективною, важливо доповнити її іншим семіотичним кодом, наприклад, жестом або поглядом, усмішкою. Ефективність впливу подвоюється. Мовчання в межах філософії та теології є формою пізнання, коли в несекулярних практиках цей невербальний комунікативний акт демонструє автокомунікативні шляхи спілкування [335, с. 3–62].

Ігнорувати співрозмовника мовчанням завжди буде залишатися надзвичайно ефективною стратегією, пор.: англ. *'Speak, can't you!' Haigha cried impatiently. But Hatta only munched away, and drank some more tea. 'Speak, won't you!' cried the King. 'How are they getting on with the fight?' Hatta made a desperate effort, and swallowed a large piece of bread-and-butter* [795, с. 95].

Мовчання метафорично порівнюється з революцією, яка змушує відповідним способом мовчати. Мовчання є родичем у нескінченно великій і відкритій сім'ї мовних ігор, у якій можна переміщуватися – переходити від однієї гри до іншої, творити нескінченну кількість варіантів – але не можна її покинути. В. Даренський зауважує, що категорію мовчання (пор. *таїна мовчання*) необхідно додати до групи ключових категорій [161, с. 498].

Цей метакомунікативний феномен є міждисциплінарним феноменом та вбирає в себе погляди лінгвістики, літературознавства, культурології, соціології, психології, психіатрії, релігієзнавства [662, с. 94; 607, с. 113]. В англійській мові (з лат. *silentium*) не існує чіткого визначення даного поняття, начасі в цій мові слово *silence* використовується для позначення двох типів мовчання – мовчання людини та тиши природи. Найближчий еквівалент *silence* – це “*stillness*” [632, с. 281].

Поведінка людини в соціумі закладена в етикеті мовчазної поведінки. Мовчання детермінується канонами спілкування: мовчання в аудиторії, церкві, залі засідань передбачено нормами поведінки в англomовному соціумі. Балакучість жінок та мовчазність чоловіків є одним із гендерно-орієнтованих питань [82, с. 14–17].

Мовчання може бути ознакою відсутності мотивації та теологічній ізоляції [611, с. 1564], в теорії референцій (англ. *casual theory of reference*) може належати до інтендованого референта [679, с. 39]. Соціокультурне мовчання – такий тип мовчання, що використовується для вираження наказів у певних соціумах та певних культурних середовищах. Цей тип мовчання може асоціюватися з релігійними обрядами різних конфесій [607, с. 113]. Мовчання в релігійній традиції є секулярним. М. Тереза⁹⁵ вбачала в мовчанні та тиші ознаки божественості, напр.: “*We need to find God, and he cannot be found in noise and restlessness. God is the friend of silence. See how nature – trees, flowers, grass – grows*

⁹⁵ URL: <http://thinkexist.com/quotations/silence/>

in silence; see the stars, the moon and the sun, how they move in silence... We need silence to be able to touch souls.”

Прагмалінгвістичне значення мовчання перетинається із соціолінгвістичним значенням, уточнює його, актуалізуючись у конкретній ситуації спілкування [224, с. 109]. В англomовних пареміях подані релевантні колокації на позначення валідності мовчання, пор: англ. *first think than say; actions speak louder than words; he who says what he likes, shall hear what he does not like; least said, soonest mended, a close mouth catches no flies* тощо.

Вираження емоційних реакцій має соціально-лінгвістичний характер. Силенціальні знаки корелюють із феноменом статусу. Невербальний ефект мовчання як нестандартна поведінка може мати реактивний характер [402, с. 144–146]. Соціально-прагматичне мовчання має віртуальний характер, корелює з канонами, традиціями, ритуалами етикету, є прозорим у настановах, наказах, пареміях щодо мовчазної поведінки носіїв мови. Мовчання має темпоральні характеристики – “час чекання”, пор. англ. “*wait time*” [593, с. 19].

Статусна поведінка проявляється у невербальній та вербальній комунікації, при цьому невербальні статусні індекси більш вагомі, ніж вербальні [224, с. 70]. Жінки оберають “стратегію мовчазного протесту”, якщо їх перервали чи образили; чоловіки схильні не зважати на точку зору співрозмовника, відкрито демонструють свою, часто – протилежну думку [224, с. 57]. Соціальний статус людини віддзеркалюється в індексах стилю життя, контактів та мовлення [224, с. 69]. У невербальній поведінці мовчанням проявляється емоційний стан людини [510, с. 261].

Соціокультурні традиції комунікативного мовчання в україномовному та англomовному дискурсах позначені індивідуально-мовними стилістичними маркерами: синестезією, метафорами, епітетами та персоніфікацією, пор.: укр. *дзвінка тиша, безголосий голос, панувала тиша, мур і тиша*, англ. *thrilling silence, still- waking sleep, the spell of silence, roaring silence*.

Цілком виразним сигналом є використання мовчання для закінчення спілкування, а також для того, щоб продемонструвати близькість. Ввічливою

поведінкою буде вважатися, якщо людина, що приєдналася до групи англійців, зробить це мовчки; в той самий час така поведінка вважається неприпустимою в середземноморській країні на кшталт Греції. У когнітивній сфері мовчання може бути символом активного пізнання так само, як і бути символом лінощів або невігластва [650, с. 63].

Кожна соціальна група має свої вимоги до мовчання та вирішує скільки повинна мовчати людина залежно від належності до рангу – це своєрідна мовчазна ієрархія мовленнєвого суспільства [643, с. 4].

При цьому в різних соціумах мовчання є універсальним замінювачем мовленнєвих дій та використовується комунікантом залежно від ситуації та набору комунікативних, гендерних, статусних, вікових та соціокультурних особливостей специфічно. Цей феномен увійшов до теорії комунікації як невербальний паралінгвальний засіб, що є нульовим замінювачем вербальної реакції [91, с. 18]. Останні наукові розвідки підтверджують, що мовчання – це універсальний феномен, який може бути одночасно тактикою та стратегією мовленнєвої поведінки [348, с. 105]. При цьому в різних соціумах мовчання є універсальним замінювачем мовленнєвих дій та використовується комунікантом залежно від ситуації та набору комунікативних, гендерних, статусних, вікових та соціокультурних чинників.

Мовчання пов'язують із таким соціальним явищем, як остракізм, соціальне вилучення [681, с. 748]. Остракізм є характерним для багатьох культурних формацій, проте він однаково деструктивно діє на людину, яка приречена на мовчання. Остракайзер (від англ. *ostracizer*) приречений на самотність у світі людей або у світі хижих звірів [593, с. 19].

Силенціальний остракізм родом ще з Давньої Греції та корелює з клісфеновським остракізмом, що позначав гоніння та різкий осуд в Афіській демократії ще в 508 році. Сама назва походить від слова, що позначає шматок глиняного черепка, на якому писали ім'я того, кого хотіли вигнати.

Вчені пов'язують мовчання з комунікацією, яка може бути реальною чи віртуальною [58, с. 109]. Сучасним проявом остракізму став кібер-остракізм, що

має на меті ігнорувати людину, яка проявила себе не “за сценарієм” в *on-line* комунікації чатів, форумів та *смс*-спілкуванні [593, с. 179]. Наміри мовця також дуже залежні від лінгвістичних та культурних факторів [555, с. 31]. Так само, як і в живому спілкуванні, в інтернеті мовчання є неоднозначним. Викликати образу може відсутність відповіді на запити в інтернет-спілкуванні (термін Й. Калмана пор. *online-silence*), при цьому ступінь образи буде різнитися залежно від рівних факторів – вік, досвід, рівень освіти та навіть стать [593, с. 161].

Інший силенціальний феномен має назву “спіраль мовчання”. Його суть полягає в тому, що деякі люди приховують свої погляди через страх ізоляції. Таке соціальне замовчування, як спіраль, є нескінченним [607, с. 450]. Мовчання розглядається в контексті “права на мовчання” та аналізуючи мовчання з точки зору “намірів” та “можливостей”, свідчить про те, що комунікативний агент має право на мовчання та повинен уміти мовчати, пор. англ. “*ability not to speak*”, “*ability not to say anything*”. Відповідь мовчанням (пор. англ. “*silent response*”) може бути спричинена станом комунікативного агента та його можливостями на цей момент часу, напр.: недосвідченість, відсутність знань у цій вузькій сфері знань, фізіологічна вада, зніяковілість, сором, намірене мовчання [593, с. 18].

Статус мовчання є дотичними до соціального статусу мовця та його індивідуально-психічного стану. Експлікація проявляється на різних векторах: у культурах, специфічно поданих у ситуаціях художнього дискурсу, в креативних майстернях наратора. Культуреми мовчання соціально детерміновані. Стандартне соціальне спілкування позначається етикетом, що прописує міжособистісні відносини та є культурною традицією [224, с. 90]. Умовчування, утримання від розмови, має етнічний характер [214, с. 11]. Універсальним є те, що стандартизоване та канонізоване суспільством мовчання позначено бівекторністю, воно або діє (є соціально релевантним) або підлягає табу, має дозвіл на своє існування та може бути вельми бажаним [224, с. 245].

Соціальні групи виокремлюють мовчазну ієрархію мовленнєвої поведінки. Мовчання жінок стало предметом уваги багатьох учених, які розрізняють дисциплінарне мовчання (англ. *disciplinary silence*), деспотичне мовчання (англ.

oppressive silence), мовчання, нав'язане суспільними інститутами (англ. *silence enforced by institutions*), сексуальне переслідування жінок (англ. *silence in sexual harassment*).

На часі лінгвістика розглядає немовленнєвий дискурс пауз та мовчання в комунікативному розрізі, де жіноче та чоловіче мовчання – це марковані форми гендерної ідентичності. Мовчання – це текст, який в умовах протиставлення опозиції “чоловік :: жінка” не може бути до кінця прочитаний [336, с. 56–58].

Т. Л. Михайлова вважає, що коди великого мистецтва від мовчазної геніальності до німого трансцендування – це чоловічі реалії, коли ж епітети “німий” та “мовчазний” більше пов'язують із мовчазною жінкою, німим експонатом [336, с. 59].

Мовчання-етикет відрізняється від мовчання-ритуалу. Перше передбачає репродукцію правил поведінки з варіаціями соціального статусу, а ритуал є репродукцією без модифікацій, це історична репліка, ідентифікація людей відповідно до їхньої культури та поведінки [224, с. 108]. Соціальне мовчання – це універсальне мовленнєве явище, якщо детермінується канонізованими нормами соціуму, напр.: *Meanwhile, in the chrysanthemum garden, a population of paper figures were erected to mourn in silence this lady who had ruled the fifth household* [817, с. 19]. Із цього прикладу стає зрозумілим, що за традицією американці японського походження в жалобі повинні мовчати (англ. *to mourn in silence*).

Невербальні лакунарні, етноспецифічні за своєю природою феномени входять до мовленнєвої діяльності людини. Пор.: *жести, міміка, сльози, плач та мовчання*. Безеквівалентність перекладу невербальних лакунарних явищ свідчить про труднощі збереження шарму оригінального твору. Збережена атмосфера в корелювальних текстах засвідчує про знаходження еквівалентної лакуни та дієвість адекватного перекладу.

Парадигма метазнаків комунікативного лакунікону свідчить про складний характер позначуваного феномена, пор. *хезитативні, тентативні, психологічні паузи; силенціальний компонент; невербалізована дія; дискурсивна імплікатура;*

комунікативне умовчування, замовчування, монастичне мовчання, мовчання природи, лакуна ввічливості, секулярне мовчання.

Мовчання – це поняття, якому важко дати чітке визначення. Для кожної з дисциплін – будь-то антропологія чи педагогіка – знаходиться потрібний кут, під яким можна досліджувати невичерпний феномен мовчання [675, с. 93]. На часі існують різні інтерпретації мовчання, що намагаються категоризувати силенціальний ефект, відмежовувати поняття тиші, описувати силенціальний ефект, фізіологічну та фонетичну паузи. Мовчання стало міждисциплінарним феноменом: дослідження афазіологів, психологів та лінгвістів доповнюють загальну теорію мовчання [632, с. 283].

У літературному комунікативному дискурсі мовчання позначається полівекторно. Порівняйте поетичні опозиції: (англ. *poetic oppositions*), риторичні пропуски (англ. *rhetoric omissions*), пролонговані паузи (англ. *audible gaps*). Мовчання є смисловим елементом дискурсу, в якому інтегрують вербальні та невербальні засоби екстеріоризації. Як поняттю йому важко дати чітке визначення. Для кожної з дисциплін – будь то антропологія чи педагогіка – притаманний потрібний кут, під яким досліджується поліаспектний феномен мовчання.

Й. Калман виділяє п'ять функцій мовчання, що описуються як контрастуючі й такі, що позначають як позитивні, так і негативні цінності: 1) функція зв'язаності: мовчання може об'єднувати або розділяти двох (або більше) людей (пор. англ. *a linkage function*); 2) функція впливу (пор. англ. *an affecting function*): мовчання лікує (за проміжок часу) або ранить; 3) функція розкриття (пор. англ. *a revelation function*): мовчання може нагадати вже відоме – “занурення в себе” (пор. англ. *self-exploration*) або може приховувати певну інформацію від інших; 4) функція висловлення думки (пор. англ. *a judgmental function*): мовчання може продемонструвати схвалення та підтримання того чи іншого погляду або продемонструвати зовсім протилежний погляд та не схвалити щось/когось; 5) функція активності (пор. англ. *an activating function*): мовчання може бути

сигналом глибоких роздумів (роботи) або може свідчити про відсутність наявності розумової активності [593, с.14–15].

Мовчання може бути абсолютним (пор. англ. *absolute*), акустичним (пор. англ. *acoustic*), антецедентним (пор. англ. *antecedent*), антеріорним (пор. англ. *anterior* – укр. *передуючим*), випадковим (пор. англ. *arbitrary*), рефлексорним (пор. англ. *contemplative*), показовим (пор. англ. *displayed*), внутрішнім / зовнішнім (пор. англ. *inter and intra turn*), мовчанням, що відчувається органами чуття (пор. англ. *gustatory, tactile, olfactory*), духовним (пор. англ. *spiritual*), статичним (пор. англ. *static*), замінником (пор. англ. *surrogate*), часово-просторовим мовчанням (пор. англ. *temporal and visual*) [593, с. 18–19].

Мовчання, або умовчування (пор. англ. *reticence*), з одного боку є знаком чесності, щирості та прямоти, проте з іншого – може бути знаком приховування правди. Мовчання поміж подружжям може означати символ закоханості, хоча може асоціюватися з вираженням соціального осуду, незгоди з людиною, виявом гніву та ненависті.

Розрізняють психолінгвістичне (пор. англ. *psycholinguistic silence*), інтерактивне (пор. англ. *interactive silence*) та соціокультурне мовчання (пор. англ. *sociocultural silence*) [593, с. 18]. Психолінгвістичне мовчання – це паузи, що стримують мовлення та змушують комуніканта до пошуку інших шляхів передавання лінгвістичного завдання. Інтерактивне мовчання – це паузи в діалогічному мовленні або в невеликих групах комунікантів [541, с. 17].

До інших типів мовчання належить тиша (тут пор. англ. *stillness*): мовчання антропологічного рівня (мова та парамова, кінесика, прямі та непрямі комунікативні акти); мовчання живих істот; мовчання культурного оточення та природнього середовища. Різні форми мовчання мають свої опозиції, наприклад, мовчання :: звук, тиша :: рух. Наприклад, англ.: “... *silent footsteps can alternatively be noisy, and feet may either move or remain still*” [593, с.18].

Вчені намагаються розмежовувати поняття, пов’язані з поняттями “умовчування” та “мовчання”, “тиша” та “апозіопезис”, “смісловий пропуск”,

“еліпсис”, “езопове мовлення”, “завуальована референція”, “комунікативно-значуще мовчання”, “евфемізації” та “підтексту” [414, с. 5–17].

Наведемо одне із визначень, що дозволяє вважати мовчання лакуною: “Скоріш за все, намагаючись дати будь-яке визначення мовчання, ми ... відчуємо якийсь чудернацький химерний жаль та відчуємо двозначність мовчання. Мовчання – це відсутність чогось, це прихований потенціал... Такі концепти, як мовчання, є особливо складними, особливо, якщо намагатися об’єктивізувати стан, тобто сказати, що це – щось”⁹⁶.

Мовчання людини (пор. *human silence*) не існує поза часом, темпоральність є невід’ємною рисою. Мовчання по-різному сприймають у монохромному та поліхромному соціумах, вплітається в “соціальну тканину життя” і має темпоральні характеристики: вистачає 3 секунд (англ. *3-second window*) для того, щоб визначити різницю між тим, що відбувається зараз, буде відбуватися чи вже відбулося [590, с. 16].

Мовчання корелює з іншими невербальними компонентами в комунікативному акті – жести, міміка, погляди та інші “*quasi*” та нелексічні елементи [596, с. 158]. Мовчання є невербальним прошарком комунікативних актів, елементом автокомунікативних шляхів спілкування, способом пізнання або ж має містеріальний сенс у межах філософії та теології [336, с. 62].

Силенціальний код може стати своєрідним стратегічним ключем у спілкуванні або підсилювальним фактором в аргументативній стратегії, в якій емоційні реакції детермінуються соціумом. Так, силенціальні знаки експлікують статусність, а соціальне мовчання виявляється стратегією поведінки [76, с. 81].

Залежно від логіки повідомлення лінгвістична модель силенціального комунікативного акту в АКС містить тлумачення наратора в постпозиції, пор.: “*And?*” ... “*Carter took a deep breath and shrugged*”. “*Did work out*” [802, с. 40]. Препозиції тлумачення силенціальних дій є інваріантними, оскільки художній текст лише відтворює соціофізичну реальність, що не дає надто багато тлумачень,

⁹⁶ Scott R. L. Dialectical tensions of speaking and silence. *Quarterly Journal of Speech*, 1993. 79(1), P. 11.

тому й наратор заміщує тлумачення “нескінченною грою означниками” [472, с. 152].

Замовчування адресанта є комунікативною тактикою, а мовчання адресата – комунікативною стратегією, фідбеком. Після довготривалої паузи зазвичай йде коротка репліка. Довгу розмову закінчує рефлексійна пауза, мовчання-роздум. Лексеми на позначення мовчання підтверджують дієвість впливу паузацій на адресата. Для адресанта заплановане мовчання є реалізацією стратегії аргументації. Мовчання як невербальна комунікативна стратегія може приховувати емоційний стан, маскувати його та формувати симуляцію неемоційності. Коли сама по собі ця стратегія не є ефективною, доповнюють її іншим семіотичним кодом, жестом, поглядом, усмішкою.

Погляд та мовчання як комунікативні лакуни можуть містити дименціональні маркери, що свідчать про пролонгований психологічний ефект моменту спілкування, пор.: англ. *For a minute or two Alice stood silent, watching him* [795, с. 95]. *Хвилину-другу Аліса мовчки дивилася йому вслід* [774, с. 94].

У процесі комунікації відбувається актуалізація мовчання, що може бути 1) фоном невербальних дій або 2) результатом/реакцією на вербальну або/та невербальну дію, пор.: 1) *I hurl Johnny out onto the pavement, slam the door shut, race across the shop floor, pick Barry up by the lapels of his brown suede jacket, and tell him that if I have to listen to one more word of his useless, pathetic, meaningless babble again in my entire life I will kill him. When I let him go I'm shaking with anger* [808, с. 53]. 2) *'That's what struck me the most ... the awful silence!' He gave a deep long sigh* [802, с. 193].

Автокомунікативний простір позначається за допомогою мотивів мовчання та його різновидами – внутрішнє та зовнішнє мовчання – , а також особливим закритим метафізичним простором мовчання. Невербальний знак “погляд” також може бути як єднальною, так і розмежовувальною категорією, пор.: *For an instant they exchanged glances until unnerved, the man quickly looked away* [799, с. 119]. Термін “автокомунікація” введений Ю. М. Лотманом, який пов’язував внутрішню комунікацію “від я до я” зі змінами в свідомості окремої людини, що може

принципово змінювати своє внутрішнє осмислення та змінювати внутрішнє звучання автоповідомлення [300, с. 77]. Внутрішній автокомунікативний простір виконує функцію закритого поля, що повністю визначає емоційно-семантичний статус, робить його унікальним, актуалізує реальність у рамках метафізичного простору.

Традиції, вірування, звичаї, танці, пісні, артефакти, мистецтво одних культур, що передаються із покоління в покоління на параметрах аксіологічного виміру, можуть виявитися лакунарними для інших культур [478, с. 78–79].

Силенціальний ефект як лакмус невербальної комунікації, що на відміну від тиши (мовчання природи), є комунікативним явищем, має всі ознаки соціального явища та проявляється у діалогічному середовищі. Така включеність до діалогічності дозволяє розглядати силенціальний ефект у межах “соціокультурної традиції теорії діалогу”, основні засади якої містять соціальні, комунікативні та власне діалогічні аспекти [59, с. 108].

Невербаліка мовчання сполучається з іншими невербальними кодами негативного і позитивного навантаження. Мовчання, що завжди більше, ніж пропуск, тематично розвивається, змінюється, впливає на осмислення нами, хто ми є. Мовчання – це комунікативна одиниця, що є смисловим елементом дискурсу та екстеріоризується вербальними та невербальними засобами комунікації. Мовчання людини може сприйматися негативно, бути негативною характеристикою комунікативних актів, як ми спостерігаємо в такому прикладі, пор.: *She talked a lot, so that you didn't have those **terrible, strained silences** that **seemed to characterize most of my sixth-form dates**, and when she talked she said remarkably interesting things – about her course, about my course, about music, about films and books and politics* [808, с. 23].

Відомо, що мовчання – це альтернатива звука, пор.: “*Music and silence combine strongly because music is done with silence, and silence is full of music.*” Контрапункти, або акценти звучання та мовчання, є своєрідними силенціальними ефектами – тиша та звучання, що знаходяться в опозиції, напр.: англ. *silent*

footsteps :: noisy footsteps. Стан спокою, заціпеніння є елементами комунікативних лакун [593, с. 83].

Комунікативне мовчання як силенціальний ефект (термін А. Д. Белової) вивчається у різних студіях, що зумовлено його онтологічним буттям – поліаспектністю, полімодальністю та поліфункціональністю [76, с. 88]. Учені різних студій фокусують увагу на соціокультурних аспектах силенціального ефекту, його ситуативній екстеріоризації вербальними та невербальними маркерами, адгерентності (комплементарності) останніх на ритуальних, релігійних, філософських, гендерних витоках, його полівекторних транспозиціях – інтерлінгвальних, інтралінгвальних та семіотичних.

Екстеріоризація дуалістичного поєднання силенціального та психофізіологічного ефекту погляду є стратегією, що може по-різному інтерпретуватися реципієнтом, пор.: англ. *I give him a look that is supposed to shut him up, but which he interprets as an invitation to abuse me further* [808, с. 53].

Мовчання інтенсифікується за рахунок поєднання з іншими невербальними діями [348; 537; 548]. Цей силенціальний феномен може сприйматися і як обурення, і як знак згоди, займаючи позицію лідера в спілкуванні [593, с. 14]. Мовчання та мовлення знаходяться у взаємній залежності один від одного – кожного разу будучи контекстом і фоном один для одного [548, с. 14].

Цей невербальний код мовчання тлумачиться в семіотичному просторі різних текстів різних авторів по-різному. Глибинна структура мовчання розкривається таким чином, що мовчання як тиша, або зупинення мовлення та дії, частіше трапляється в динамічних жанрах, коли ж мовчання як зупинення життя та в дихотомії мовчання :: суїцид більш характерний для новел та романів інших авторів, пор.: *“He had flipped a coin and stood staunchly by its conclusions. This was a decided-upon suicide. In fact it was a New Year’s resolution”* [827, с. 3].

Мовчання є прикладом контрастивної бісемії, воно може надавати сил або, навпаки, тяжіти над людиною, підтримувати душевну близькість або бути знаком агресивної ворожості, може бути актом ввічливості або ж сигналом зневаги. Виразним є мовчазний сигнал до закінчення спілкування або – на демонстрацію

близькості. Мовчання може бути символом активного пізнання, а також – символом апатії. Контекстуально залежне мовчання делакунізується під час інтерпретації текстів, “у яких редуковані цілі ланки змістовної інформації”⁹⁷.

4.2.3 Типи комунікативних пауз. Синтагматичний кластер комунікативної ендозони корпусного лакунікону ілюструють поняття перекладацької, міжкультурної ендозон, до яких в режимі кросреференції надходять терміни, що позначають лакуни в мовленні. До синтагматичного кластера комунікативного лакунікону відносяться терміни на позначення ефекту затримки мовлення, терміни на позначення пауз (фізіологічних та контрольованих свідомістю), неконтрольовані афазії.

Лакуноємні одиниці комунікативної ендозони представлені мовленнєвими пропусками / паузами / мовчанням, що зафіксовано за допомогою графічних знаків тире або три крапки як результат пошуку лакун в англійських і українських текстах зіставлення, при цьому тире є більшою фреквенценталією на позначення пропусків в англійському художньому дискурсі, тимчасом три крапки – більш характерне на позначення пропусків – в українському, наприклад: англ. *They were both very unpleasant characters –* [795, с. 58], укр. *Ну, тоді виходить, вони обидва були погані ...* [774, с. 54]. Як правило, такі лакуни структурно та інтонаційно є прикінцевими паузами, які фіксують явище апосіопези, що позначає незакінчену думку або виражає почуття.

Під час комунікації завжди виникають фізіологічні паузи. До мовленнєвих порушень відносять афазію, яка досліджується з точки зору комунікативної та прагматичної лінгвістики, характеризується паузами в мовленні пацієнтів, пор.: “*You have problems finding words? Yes. Yes. But, as I understand, you also encounter problems when making a sentence? Yes, it does not come...at moment when I write er goes that er slow er no* [634, с. 1085]”.

⁹⁷ Бехта І. *Дискурс наратора в англійській прозі*. Київ: Грамота, 2004. С. 51.

Текст має ритмічну та графічну організацію, містить вербальну та невербальну інформацію [588, с. 138]. Емфатична паузація додає виразності мовленню та має додатковий шарм, пор.: англ. *My name is Bond. James Bond.* Паузи називають *пропусками* (пор. англ. *lapses*) або *подовженим мовчанням* (пор. англ. *extended silences*) та наголошують, що паузи, які тривають три секунди або більше вже стали мовчанням. Деякі дослідження свідчать про затримання мовлення більше ніж на 1 секунду; паузи, що тривали більше 3 секунд були відсутні в звичайному мовленні; паузи, що тривали більше 3–4 секунд значно впливали на рівень соціокультурної компетенції [592, с. 17].

Різні графічні символи використовують для позначання синтаксичних та семантичних пауз, погляду та різних невербальних дій: погляд _____, одночасний погляд двох комунікантів X _____, низький голос °, сміх позначається знаком \$, перебивання (пор. англ. *cut offs*) – за допомогою тире (пор. англ. *dashes*), подих позначається транскрибуванням – *hhh*, наступна репліка без паузи позначається =, слова, що вимовляються разом позначаються +, наголошені звуки виділяються знаком двокрапки [596, с. 169]. Модуляція “*Hmm*” та пауза в АКС передують психофізіологічній реакції, які знаходяться у пост-позиції до силенціальної складової, пор.: англ. *‘Hmm’ Tom gave a sideways glance* [802, с. 111].

Деякі лінгвісти, зокрема Д. Таннен у статті “*Silence: anything but*”, вимірюючи довжину пауз, фіксує власні спостереження, а це свідчить про той факт, що довші паузи – це лакуни, когнітивні пропуски, а більш короткі – паузи фізіологічної природи: “...якщо пауза є довшою, аніж звичайно або вона займає незвичне місце, то вона вже не виконує свою звичайну функцію, а починає вказувати на те, що чогось не вистачає” [662, с. 109].

Рефлекторність силенціальних процесів в АКС та УКС засвідчують темпоральні характеристики пауз, пор.: англ. *Alice considered a little* [795, с. 80]. Укр. *Аліса на мить замислилась* [774, с. 79]. Англ. *This offended Alice a little, so there was no more conversation for a minute or two [...]* [795, с. 72]. Укр. *Аліса трохи образилась, і хвилину-другу панувала мовчанка* [774, с. 70]. Темпоральність

паузи може бути делітована в перекладі, пор.: англ. *Evidently Humpty Dumpty was very angry, though he said nothing for a minute or two* [795, с. 80]. Укр. *Судячи з усього, Шалам-Балам з образи весь аж кинів, але мовчав* [774, с. 78].

Апосіопеза – це пауза, невід’ємна складова усного мовлення, просодичної системи, що позначена структурною та інтонаційною незакінченістю [702, с. 232]. Апосіопеза підкреслює неможливість висловити всю глибину думки, почуття або небажання про щось говорити, тому що комуніканти розуміють усе без слів, пор.: англ. *“There’s one last thing I want to know – ...”* [817, с. 31]; укр. *“Над морем підносився легенький туманець... На майданчику біля телефонних кабін у цей час було завізно...”* [786, с. 157].

Невербаліка мовчання сполучається з іншими невербальними кодами як негативного, так і позитивного навантаження – погляд та посмішка, паралінгвістична мова одягу та невербаліка дотику, безнадійність людини і тиша природи. Поєднання просторових чинників та силенціального ефекту в єдиний невербальний комунікативний код мовчання є більш дієвим та має більший ефект на читача. Емпрактичні номінації дають можливість поставити семантичний наголос у комунікативній ситуації, що може складатися з декількох слів. Емпрактичними номінаціями можуть бути паузи (силенціальный ефект), жести або кивок голови (мімічний ефект) чи інше поєднання паравербальних ефектів, що складають єдину кумуляцію.

Паузи та мовчання – це лакуни невербальної комунікації. Пунктуаційна семантика пауз позначає графічно мовчання, передаючи емоційні характеристики мовлення [588, с. 60]. Мовчання в мовленні неможливе без фізіологічних пауз, що є невід’ємними складовими живого мовлення, проте силенціальный ефект пов’язаний не лише з фонетичними пропусками, а й з семантичним членуванням речення та актуалізацією його лакунарних складових [422, с. 160]. Синтаксичні пропуски полегшують вимову блоків, другі, семантичні – імплікують затекстову екстралінгвістичну інформацію. Ситуація екстеріорізує виток та джерела останнього. Значущими при цьому є інтонація (усне мовлення) та графічні знаки (писемне мовлення) [482, с. 115].

Універсальною в комунікативному синтаксисі є категорія синтаксичних лакун, поданих на рівні: поверхневих структур (графічні знаки та знаки пунктуації) та глибинних структур (мовчання, хезитація, роздум) [3, с. 10]. Паузи позначають трьома крапками, крапкою, тире, знаками питання, редуплікованими знаками питання або оклику, крапками зі знаком питання або оклику. Пустоти в мовлені, еліптовані конструкції, рублені синтаксичні конструкції можуть позначатися віргулами “//” при цитуванні [151, с. 38]. У писемній комунікації засоби графіки полегшують сприйняття “рублених конструкцій” у змістовних блоках [356, с. 210].

Графічні маркери мовчання є дименціональною групою знаків, що складається з різних за довжиною *монознаків* (крапка, тире), *графо-діад* (два тире) та *графічних триад* знаків (три крапки або три тире). У графічній мікроструктурі фіксуємо звичайне (–), подовжене (—), подвійне тире (– –) або крапки (...). Пролонговане (—) та редупліковане (– –) тире – це неграматична пауза [7, с. 65].

Оскільки не існує уніфікованих правил перекладу графічних знаків, то в перекладі графічні позначення пауз можуть модифікуватися. В перекладі пролонговане тире перекладається трьома крапками.

Аутентичне графічне оформлення може делітуватися, знак пролонгованої паузи зникає, пор.: англ. *They can't be bees—nobody ever saw bees a mile off, you know – –' and for some time she stood silent, watching one of them that was bustling about among the flowers, poking its proboscis into them, 'just as if it was a regular bee,' thought Alice* [795, с. 36–37]. Укр. *Якусь часину Аліса стояла мовчки, пильнуючи за одним із тих створінь, що метушилися поміж квітів, запускаючи в них свій хоботок* [795, с. 35].

Графічні знаки (наприклад, кома, крапка, тире) реалізують граматико-синтаксичну функцію, функцію розділення, яка в перекладі подається по-різному, пор.: англ. *For some minutes Alice stood without speaking, looking out in all directions over the country – and a most curious country it was* [795, с. 30]. Укр. *На пагорбі Аліса теж кілька хвилин стояла мовчки, оглядаючи краєвид, що відкривався звідти. Але й дивовижний то був краєвид!* [774, с. 29].

Лінійна реалізація висловлювання препаузу візуалізацію механізму заміників та пропусків. Анафорична референція, що є комунікативною імплікатурою з точки зору формальної семантики, є характерною для усного мовлення, в письмових регістрах майже завжди використовуються повні форми [287, с. 296]. Пор.: *Cool things I bought from AliExpress for the past two years!* (повна форма); *I bought a pair of shoes she send me the wrong size why not admit they don't have my "Ali [Express]"⁹⁸ all Liars.*

Завдяки мовчанню, що в тексті позначають графічно в ХД, реалізується металепис, або перехід з одного оповідного рівня на інший, відбувається “вторгнення екстрадієгетичного оповідача в дієгетичний світ” [186, с. 244]. Такі переходи динамічно фіксуються за дієгетичним типом оповіді на протизагу від міметичного типу нарації, де створений ефект присутності частково семантизується графічними знаками. Паузи графічно маркують емоційний підтекст, хезитацію, натяк.

У словникових статтях знак тильда “~” заміщує семантизовану лексичну лауну, означає будь яке слово, що повторюється. Лише контекст верифікує, що стоїть за знаком. Знаки паузи .../ – /— / || можуть позначати тривалу паузу та коротку паузу. В тексті три крапки або тире позначають мовленнєві лауни, формують лауну рефлексорного характеру.

Паузи позначають на письмі полівекторно: поетичні опозиції позначають тире, риторичні пропуски – крапками, неграматичні паузи – довгим пролонгованим тире. Спільною для зазначених систем є поліфункціональність пунктуаційних знаків, що демонструє дієвість граматико-синтаксичної та семантико-прагматичної функцій. Лауни можуть позначатися графічно на поверхневому рівні, маркуючи імплікацію глибинного рівня. Пропуски між словами зазвичай синтаксичної природи, вкінці чи всередині обірваної фрази вони сигналізують про заміну актуального денотата або сигніфікату на нульовий.

⁹⁸ Примітка: *Ali* – редукована форма від *Aliexpress*.

Дизайн поверхневих лакун має відповідну параметризацію синтаксичного, граматичного, семіотичного та семантичного рівнів (див. табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Графіко-синтаксична параметризація поверхневих лакун

Графіко-синтаксичні маркери	Граматико-синтаксичний рівень	Семіотико-семантичний рівень	Функції графічних знаків
кома	оформлюючий граматико-синтаксичний знак	-	розділове призначення
крапка	граматико-синтаксичний інтонаційний знак	-	відокремлююча
крапка з комою	граматико-синтаксичний інтонаційний знак	-	відокремлююча
дві крапки	граматико-синтаксичний інтонаційний знак	-	пояснення, перелік
знак оклику	граматико-синтаксичний інтонаційний знак	семантичний знак	емфатичне виділення
знак питання	граматико-синтаксичний інтонаційний знак	семантичний знак	експресивне/ емотивне виділення
тире	граматико-синтаксичний інтонаційний знак	логічний/ семантичний знак	імпліцитна лакунарність
редупліковані знаки	граматико-синтаксичний інтонаційний знак	семантичний знак	стилістико-прагматичне виділення
крапки	обірваність репліки, пропуск	силенціальний знак	імпліцитна лакунарність

Під час зміни культурних кодів, відбувається зміна невербальної поведінки суб'єктів інтеракції. Невербальні коди, що використовуються в мовленні, є емоційно насиченими та можуть містити неконтрольовані паузації. До синтагматичного кластера комунікативного лакунікону належать терміни та поняття на позначення невербальних кодів, фонетичні паузи (фізіологічні

пропуски мовлення, паузи переліку), афазії (психофізіологічна відсутність мовлення або порушення мовлення), тиша (мовчання природи), хезитації людини, відсутність мовлення (німота).

4.2.4 Квеситивні лакуни. Квеситивність (запитальність) – це лінгвістична універсальна категорія, адгерентна до лакунарності, що має графічні, синтаксичні, граматичні й семантичні ознаки. Категорія запитальності антропоцентрична, створюється адресантом і моделюється в конситуації за схемою “лакуна – питання – делакунізація”.

У лінгвістичній дидактиці англійської мови традиційно розглядали граматико-синтаксичні особливості питальних речень, семантичну й комунікативну структури питального речення [385; 58; 194]. У межах мовленнєвого акту виділяють контекстуально залежні та прагматико-функціональні блоки, що тяжіють до лакунарних проблем адресанта й адресата, їх взаємин і ситуації спілкування.

Запитальність – явище синергетичне, полімодальне, поліаспектне й поліфункціональне. Воно свідчить про вічний рух в універсумі пізнання, що починається з тематичних, ситуативних, побутових, наукових, прагматичних питань і пролонгує свій вічний циклоподібний рух.

Лексему запитальності етимологізують значення “лакуна”, “питання” “проблема”, “сумнів”, “досвід”. Питання моделюють за патернами: повні, неповні, загальні, спеціальні, неконкретні, приховані. Очевидно, питань більше, ніж відповідей; тому в пізнанні наявні білі плями, лакуни, пропуски, порожнечі. Білі плями (лакуни) виникають у результаті динамічного становлення нових референтів після зникнення або трансформування старих.

Лакуни непорозуміння виникають у комунікативних ситуаціях: про їх наявність свідчать квеситиви, реквеситиви й такі репаратури (від англ. *repair* – укр. *чинити, лагодити*), як уточнювальна репліка, що є результатом неправильного прочитання комунікативної ситуації, гумористичної гри слів або

інших алюзій, наприклад: поняття АКС “*Girls from Surrey*” jokes⁹⁹ (*Surrey is a suburb of Vancouver*), що позначає специфічний канадський гумор, який може бути лакунарним для представників інших культур.

Лакунарність і загадковість – адгерентні поняття, що мають спільну рематичну складову в межах категорії квеситивності: загадка – запитання – лакуна. Лакунарні одиниці з ремою нерозкритого наявні в різних малих текстах – загадках, прислів’ях, завданнях, а також у модусі мовної поведінки – іграх, квестах, парафразах, несерйозних висловах.

Синкретичне поєднання квесетиву з різними комунікативними маркерами створює семантичний дизайн текстів різних типів. У жанрі “детективний роман” усі питальні пропозиції інтегрують з інформаційними блоками, створюють лакунарні ланки, відкриті для делакуназації автором твору або читачем.

Автор загадки вибудовує своєрідний алгоритм, певний субкод із елементів, поєднання яких дозволяє спочатку створити загадку, а потім після кількох ретардацій, що становлять сутність розповіді, знайти розгадку [247, с. 28]. Загадки детективів декодують поступово, відповіді можуть не знайти, а кінець розповіді залишиться відкритим. Усі ці прийоми мають спільний елемент – лакуну як спільний герменевтичний код [61, с. 410].

Спільний знаменник текстів-загадок розкривають на комунікативному векторі “автор :: читач” через зацікавленість до декодування, поліпшення культурного рівня й ментального буття IQ (англ. IQ – *intelligence quotient*). Дидактичні цілі текстів-загадок та інших текстів із лакунами на рематичному рівні інтерпретують їх базовими функціями: повчальною (прислів’я), контролюючою (загадки), естетичною (афоризми), ментальною (завдання) [484, с. 80].

Основні атрактори текстів-загадок – маркери поверхневої й глибинної структур. Серед атракторів виокремлюють стислість (малий обсяг), експресивність, повчальність (дидактична функція), побутову тематику.

⁹⁹ Примітка: алюзія на англ. *slurry* (*meretricious*) – укр. *легковажна жінка*.

Лакунарними, надлишковими в цих текстах є атрибути фабульності, пролонгації, відсутності високого стилю й назви, що діють як репелери в такій ендозоні [484, с. 81].

Загадки – це своєрідні компресовані звернення, що очікують на декодування, зняття лакуарності. Як і запитання, зокрема риторичні, загадки – це комунікативні одиниці, що є квеситивами з нерозкритим лакуарним змістом. Дихотомію “питання :: відповідь” розкривають найчастіше згідно з законами мовної економії, а саме слово “питання” має символічне позначення “?” на графічному рівні. Своєрідними загадками можуть бути не лише комунікативні одиниці, а й окремі номінативні, що потребують декодування. Так, наприклад, лакуарна номінативна телескопічна одиниця англ. *quiz*, яка позначає вікторину, що базується на відгадуванні поставлених запитань [481, с. 138].

В АКС квеситивні номінації (від. англ. *question* – запитання) вживають у парадигмі тематичних, вербалізованих, лакуарних, компресованих текстів на зразок: англ. *riddles* (загадки), *proverbs* (прислів'я), *TV quizzes* (телевікторини), *quests* (квести), *question and answer time* (розминка). Питання (англ. *question*) відкрите для епідігматичних процесів – семантичної та формальної деривацій: англ. “*Question – a word, a phrase or a sentence, asking about a particular point, fact, etc.; a problem designed to test knowledge, a doubt, a topic*” [746, с. 818–819].

Синтаксично квеситивність може виражена стрижневими та вільними N-грамами з семою запитальності, екстрагованих з корпусів [416, с. 92]. Стрижневі (незмінні) компоненти нахталт: *question/запитання*, *sumnis/doubt*, *роздум/considerstion*, в корпусах доповнюються змінними: англ. *beyond all questions, without a question, in question, in doubt, under consideration, open to doubt*; укр. *запитання пролунало, сумніви гризли, роздуми небайдужого* [780; 798].

Риторичні питання – своєрідні комунікативні мости: вуалюють реальні події, дають час на відновлення думки, є заміною відповідей, випадковою аргументацією, непрямим впливом на співрозмовника. Кульмінація творів може залишатися частково або повністю лакуарною. У загадках прихована інформація потребує певних зусиль. Квесетиви-делакунізатори формують блоки з різними

прагматичними векторами – цільовим, інформаційним, аналітичним. Загальна прагматика висловлень робить можливим і закономірним перетин віртуально-концептуального, номінативного та ситуативно-прагматичного планів [194, с. 20].

Лакуни питальних пропозицій – це квінтесенція лакунарності. Існують імпліцитні і класичні риторичні питання, які вуалюють приховану семантику. Лакунологія – це універсальна наука для визначення лакун різних рівнів, які сформували парадигматичну та синтагматичну ендозони. У мові зникають слова і поняття, формуються лакуни, стерті денотати стають лакунарними для сучасного сприйняття. Особливим жанром, що побудований на розкритті делакунізації, залишається детективний жанр та його наступник – нуар (з фр. “*Noir*” – чорний), які в текстовому каркасі містять такі елементи композиції, як злочин, мотив злочину та його розкриття – делакунізацію. Розкриття злочину – головна лакуна, що може стати лейтмотивом усього твору.

Лакунарність постмодерністського дискурсу має енігматичні атрибути, питання в таких творах є навмисне складними, неоднозначними, незрозумілими та похмурими (наприклад, питання в стилі “декаданс”, книги і фільми жанру “хорор” або “нуар”).

У жанрі “детективний роман” питальні речення, комунікативні та некомунікативні інформаційні блоки поєднанні в єдину підрядну лакунарну ланку, що має делакунізуватися читачем, пор.: *“I nodded. “So,” I said. “What about it, Joe?” “What about it!” Rothman’s eyes flashed. “You ask me what about it when–”* [832, р. 15]

Нуари залишають для читача можливість самостійних, іноді суперечливих висновків. Кульмінацією в популярному жанрі детективного роману є чітка делакунізація. Більш розмитою є відповідь-лакуна, характерна для жанру нуар, кульмінація нуарів є лакунарною. Лакуна-запитання не відкривається однозначно, що не дає спокою багатьом шукачам істинних та однозначних відповідей. Наприклад, лакуна-питання: англ. *“Who killed Laura Palmer?”*, укр. *“Хто вбив Лору Палмер?”* з теленуара “Твін Пікс” є лейтмотивом всього нуару.

Класичні детективні романи та нуари – жанри-загадки, що відрізняються рівнем складності та делакунізацією основної ідеї твору. Лакуни детективного роману відкриває автор повністю та наприкінці розповіді.

Квесетивні лакуни (англ. *puzzle makers*) наявні в комунікативних блоках різного рівня та розміру: лакуни назв і заголовків (конденсовані лакуни), діалогічні лакуни (міні-блок), лакуни ситуацій-делакунізаторів (блоки комунікативних та діяльнісних ситуацій – лакуни дедукції).

Лакунарність у поверхневій структурі позначають знаками питання (форманти питальності), хезитацією, умовчанням, прагматичною паузацією або формантами постмодерністського тексту. Непрочитані лакуни змістовні, мають різне семантичне навантаження. У такому разі лакунарність детермінується конситуаціями, ключем до незрозумілих, прихованих, нерозтлумачених образів, когнітивних концептів і семантичних пустот на позначення віртуальних величин на зразок *лакунарний задум, лакунарна лінія, лакунарний висновок, лакунарний натяк*.

Рема запитального речення *a priori* містить запит про невідоме. Літературні жанри приховують такий запит на рематичному рівні – детектив, нуар. Делакунізацію заголовків романів і кіноверсій розкривають також тема-ремантично, де рема – лакунарний пошук невідомого.

Пласт запитальної категорії традиційно впорядкований із граматичної, формальної точок зору. Наприклад, загальні питання (англ. *general questions*, “*yes / no question*”), спеціальні питання (англ. *special question, wh- question*) для одержання додаткової інформації, питання до підмета (англ. *question to the subject*) як різновид спеціальних питань, розділові питання (англ. *disjunctive question / tag-question*) для вираження подиву, сумніву або одержання підтвердження, альтернативні питання (англ. *alternative question*) для вибирання між двома варіантами.

Питальні речення мають семантичне наповнення (англ. *semantically charged*), що дозволяє їх релевантно класифікувати. Такі пропозиції будують відповідно до визначених патернів. Згідно з прагматикою висловлювання

квесетиви поділяють на уточнювальні (англ. *clarifying questions*) і навідні (англ. *probing questions*). Квесетиви – особливі мовні акти, що виражають знаки питання та лакуни [385, с. 69–72]. Загадка має компресовану рематичну лакуну. Питальні речення створюють прагматичний ефект, що реалізується відповідно до граматичного дизайну конкретної мови. Пунктуаційний знак питання (?) ставлять у кінці речення для вираження сумніву, пор.: англ. *interrogation point, query, question mark, eroteme*, що сематизує графічно енігматичну інформацію.

Запитальність у мові й мовленні екстеріоризується за допомогою спеціального лексикону – питальних слів, питальних займенників, частиномовних одиниць, синтаксичних формантів, особливого запитального інтонаційного дизайну, завжди окресленим основним атрибутом запитальності – антропоцентричністю. Питання ставить адресант у режимі діалогічності. Корінь лексеми запитально передбачає наявність гетерогенних референтів, думки, їх пролонгацію в номінаціях *запитальний погляд, знак питання, запитальне рішення, запитальна інтонація*.

Відповіді-делакунізатори препарують відповідно до дихотомій *старе :: нове, пізнане :: непізнане, неуспішне :: успішне, :: позитивне негативне*. Скалярний характер пізнання верифікують наявністю тематичних груп “*мало :: багато*”, “*більше :: менше*” і т.д. Пізнання – це вічний процес: лакунарне непізнане фрактально генерує пізнане, усвідомлене й омовлене – і знову виникає непізнане. Рефлексія може анулювати феномен скінченності [330, с. 173]. Мовний принцип циклоутворення – вічна складова самоорганізації, самоконтролю та становлення системи.

Лакунарність каузує відсутність знань, досвіду, небажання відповідати. Знаки питання та лакунарність в ендозоні спілкування – адгерентні величини. Відсутність питання не допускає наявності відповіді. Запитання передбачають альтернативні відповіді “так” або “ні” (загальні запитання). В англійській мові особлива група слів властива спеціальним запитанням (*wh*-запитанням), що починаються на *wh-* (англ. *what, when, where, who, whom, why* і *how*) та інтродукують спеціальні блоки присудка, додатка й обставини.

Найважливіші формальні ознаки – характерна питальна інтонація, інверсивний порядок слів, наявність питальних займенників (англ. *wh-words*). Питальне слово (англ. *an interrogative word / question word*) використовують, щоб поставити питання, наприклад: англ. *what, when, where, who, whom, why* та *how*; укр. *що, коли, де, хто, кому, навіщо* і *як*. Питальні слова іноді називають окремим терміном (англ. *wh-words*), тому що в англійській мові більшість із них починаються з *wh-* (див. п'ять *ws*: *Who did that? What happened? Where did it take place? When did it take place? Why did that happen?*). Їх можна використовувати в прямих і непрямих запитаннях, наприклад: англ. *Where is he going? I wonder where he is going?*

Мовленнєвий акт репрезентують як трирівневу структуру, в якій виділяють локутивний, ілокутивний, перлокутивний акти. Акт мовлення як такий ґрунтується на вимові мовцем речення в ситуації безпосереднього спілкування з адресатом. Визначення напрямів і закономірностей актуалізації речення, суті мовленнєвого акту, – одне з визначальних завдань установлення прагматичних типів речення. Упродовж визначання цих типів можна орієнтуватися на статичну або динамічну сфери спілкування [193, с. 164].

Використання питальних конструкцій для вираження непрямих мовленнєвих актів – відомий лінгвістичний феномен, тому, крім канонічної інтеррогативної функції, спрямованої на одержання конкретної інформації, питальні речення виконують директивну, асертивну, фатичну (регулятивну) та експресивну (афективну) функції [361, с. 105].

Автор може делакунізувати лакуни, наприклад кульмінацію детектива. Питальні речення містять особливий тип лакун – семантичні лакуни, що екстеріоризуються як єдиний комунікативний блок із запитаннями й різними прагматичними векторами (цільовим, інформаційним, аналітичним блоками). Загальна прагматика висловлювань – можливі й закономірні перетини таких планів: віртуально-концептуального, номінативного й ситуативно-прагматичного [194, с. 20]. Лакуни, або невідомі комунікативні елементи, в мовленні фіксуються питаннями. Пресупозицію питання складають умови, за яких питання може бути

використане з метою вимоги інформації [158, с. 16]. Таким чином, якщо виникає запитання, то це сигналізує про наявність інформаційних лакун. Лакуни виникають в уточнювальних та навідних запитаннях. Візуальне оформлення квесетивів доволі багате.

Так, загальне питання (англ. *general question*) – це квесетив, що прагматично формує лакунарний інформаційний блок. Відповіддю на нього можуть бути слова “так” і “ні”, тому загальне запитання часто називають “*yes / no question*”. У цьому типі питальних речень наявний зворотний порядок слів. Із точки зору традиційної граматики загальне речення починається з допоміжних або модальних дієслів, пор.: “*Does she play the piano and the guitar?*”

Загальне питання може бути провокаційним (від лат. *Plurium interrogation*, англ. *Loaded question*) – приклад логічної виверти; запитання, в поставленні якого свідомо міститься суперечливе, необґрунтоване або очевидно помилкове припущення, яке істотно ускладнює одержання на нього прямої відповіді (“так” або “ні”). Прикладом можуть бути провокаційні запитання [673, с. 36].

Делакунізація відбувається шляхом запитань та уточнюючих реплік для одержання додаткової інформації, уточнення будь-яких деталей за допомогою питальних слів: *When?* – Коли ?; *What?* – Що ?; *Where?* – Де ?; *Which?* – Котрий?; *Why?* – Чому ?; *How much / many?* – Скільки?

Спеціальне питання (англ. *special question*) може бути уточнювальним за прагматичним навантаженням, пор.: “*When was it, Lou?*” “*What’s the difference?*” *I said. “I don’t really remember. A long time ago”* [673, с. 26]. Як інструмент комунікативного домінування, оформлене в формальну граматичну оболонку спеціального питання, воно може бути риторичним, зберігаючи форму питання, що є, по суті, стратегією прагматичного впливу або комунікативним мостом у момент нульової комунікативної активності, пор.: “*What’s the matter?*” *I said. “What have you got that pretty little face all puckered up for?”* [832, с. 26].

Розділове питання (англ. *disjunctive question / tag-question*) використовується для вираження подиву, сумніву або одержання підтвердження. Це питальне речення складається з двох частин. Перша частина – саме пропозиція без будь-

яких змін (тобто з прямим порядком слів), друга – допоміжне дієслово і займенник, які перекладаються “чи не так“, “не так”. Якщо перша частина – стверджувальне речення, то в другій частині обов’язково ставиться *not* після питального або модального дієслова. Якщо перша частина питання – негативне речення, то в другій частині частинка *not* не використовується, пор.: “*All children like sweets, do not they?*”

Розділове питання типу “*Чи не так?*” може бути риторичним та позначати впевнений комунікативний крок в прихованій бійці за домінування, пор.: “*I see. It never occurs to you to think about me when you’re making all your plans, does it? Oh, no! I don’t matter*” [832, с. 27]

Альтернативне питання (англ. *alternative question*) може бути поставлене до будь-якого члена пропозиції. Воно припускає вибір між двома варіантами. У цьому типі питань обов’язково наявне слово *or*, пор.: англ. “*Is the dress you bought red or black?*”

Питання до підмета (англ. *question to the subject*) іноді вважають різновидом спеціального питання. Порядок слів у ньому не змінюється, але на перше місце замість підмета ставлять слова *What* (для іменників на означення неістот) або *Who* (для іменників на означення істот). Запитання має таку саму структуру, що й оповідна пропозиція, в якій роль підмета відіграють питальні займенники, пор.: англ. “*What makes you feel happy?*”

Питальні речення в англійській мові мають смислові відтінки, що зумовлює їх класифікацію за семантичними та прагматичними ознаками. Такі речення будують за певними правилами, незалежно від видо-часової форми дієслів. Із точки зору прагматики висловлювання квесетиви поділяють на уточнювальний квесетив (1), навідний квесетив (2), пор.: (1) Уточнювальні запитання (англ. *Clarifying Questions*): *Is this what you said...? What resources were used for the project? Did I hear you say...? Did I understand you when you said...? What criteria did you use to...? What’s another way you might...? Did I hear you correctly when you said...? Did I paraphrase what you said correctly?* (2) Навідні запитання (англ. *Probing Questions*): *Why do you think this is the case? What do you think would happen*

if...? What sort of impact do you think...? How did you decide...? How did you determine...? How did you conclude...? What is the connection between... and...? What if the opposite were true? Then what?

Уточнювальне, навідне та питання-пастка є можливими варіаціями провокаційного питання, пор.: *“You weren’t sort of relieved when Mike got killed?”* [832, с. 15]

Квесетиви (мовленнєвий акт із функцією запитання), питальні речення – особливий тип комунікації, що є лакунарним за дефінітним позначенням (пор. загадка = лакуна = запитання). Питальні речення мають прагматичний потенціал, різноманітні за граматичною будовою та формальними ознаками, приховують лакунарний семантичний зміст. Пунктуаційний знак (?) (знак запитання (?)) – розділовий знак, ставиться в кінці речення для вираження питання чи сумніву, пор.: англ. *interrogation point, query, question mark, eroteme* є лакуною, що корелює із загадкою, позначає невідому інформацію.

Риторичні питання є своєрідними комунікативними мостами, що вуалюють реальні події, дають час на відбудову думки, є заміною прямої відповіді на запитання, випадком своєрідної аргументації, непрямого впливу, спрямованого на переконання співрозмовника у своїй правоті, пор.: англ. *“Another thing about the weather,” I said. “Everyone talks about it, but no one does anything. But maybe it’s better that way. Every cloud has its silver lining, at least that’s the way I figure it. I mean, if we didn’t have the rain we wouldn’t have the rainbows, now would we?”* [832, р. 2]

Автори нуарів констатували появу цілої серії похмурих фільмів, витриманих не стільки в канонах поліцейського або гангстерського жанрів, скільки пропонують “нові кримінальні пригоди” або “нову кримінальну психологію”. Лакуни дивних, кошмарних та жорстоких нуарів йдуть поряд із рафінованими, моралістичними, успішно розплутаними справами детективних романів. Детектив має на меті розплутати, тобто делакунізувати причинно-наслідкові відношення розкритого злочину. У нуарі злочин часто описано з погляду злочинця, а не поліцейського, пор.: англ. *“Yeah, I reckon that’s all unless*

our kind gets another chance in the Next Place. Our kind. Us people. All of us that started the game with a crooked cue, that wanted so much and got so little, that meant so good and did so bad. All us folks. Me and Joyce Lakel and, and Johnnie Pappas and Bob Maples and big ol' Elmer Conway and little ol' Amy Stanton. All of us. All of us" [832, p. 197].

Кульмінація творів може залишатися лакунарною або частково лакунарною. В класичних жанрах загадки відкриваються наприкінці, делакунізованою стає вся раніше прихована інформація.

Усі питальні речення містять виражену в них структурно ідею інформаційної лакуни, пор.: англ. *What time is it? – I do not know what time it is.* Названі формальні ознаки можуть бути наявними в різних комбінаціях – інверсія, питальна дієслівна форма, питальний займенник, питальне слово тощо.

Еліптичне спеціальне запитання може обмежитися питальним словом, що свідчить про інформаційну лакуну, яка потребує заповнення, пор.: англ. *"Will I see you tomorrow? Today, I mean"* [832, с. 27].

Лакуни питальних речень є мініквінтесенцією лакунарності: існує імпліцитний рівень, що приховується запитанням назустріч у діалозі, існують класичні риторичні питання типу англ. *"Aren't you glad?"*, що є комунікативними елементами та містять прагматику комунікативного домінування, і запитання, що мають на меті виявити інформаційні лакуни, або "пусті" питання, що є "комунікативними схованками". Комунікативний вектор лакунарності екстеріоризує лакуни, що делакунізовані читачем наприкінці твору, в кульмінації детектива / нуара.

Питальні речення містять особливий тип лакун – семантичні лакуни, які екстеріоризуються у вигляді єдиного комунікативного блоку, що містить питання та мають різні прагматичні вектори: цільовий, інформаційний, аналітичний. Лакунарна прагматика висловлення розтлумачується на перетині віртуально-концептуального, номінативного та ситуативно-прагматичного планів лакун-запитань.

Рема прямого або внутрішнього квесетиву є запитом про невідоме. Художні твори приховують реми невідомого, непізнаного, лакунарного. Деякі жанри містять лакунарні реми ще на етапі створення – детектив, нуар, пригодницький роман тощо. Делакунізація заголовків романів та кіноверсій розкривається також тема-ремантично, де рема – лакунарний пошук невідомого, тема – екпліцитація лакунарної реми.

Квеситиви мають не лише граматичну, а й семантичну, комунікативну, прагматично орієнтовану спрямованість. Питальні речення приховують лакуни номінації, комунікації, семантики та прагматики в різноманітних модифікаціях.

Загадки – це квінтесенція лакунарності, що містить лакунізовану частину (текст загадки) та делакунізований відрізок (відповідь/відгадка) у вигляді міні-тексту, пор.: англ. *Clean, but not water, White, but not snow, Sweet, but not ice-cream, What is it? Answer: sugar*; укр. *Чистий, але не вода, Білий, але не сніг, Солодкий, але не морозиво, Що це? Відповідь: Цукор*.

У межах теорії мовленнєвих актів лакуни є елементом квеситивів, питальних блоків, реквестів, уточнювальних реплік [385, с. 69]. Лакунарними до прочитання виявляються заголовки, назви творів, загадки, квести, жанри на кшталт детектив, нуар та загалом усі художні твори, оскільки всі до прочитання вони містять доапріорні текстоцентричні лакуни.

4.2.5 Конвербальні лакуни. Спектр лакун конвербальної поведінки (термін В. І. Карасика на позначення інтеграції вербальних та невербальних дій) є досить широким, оскільки він охоплює такі реакції: *вербальну* (незрозумілі репліки, обірвані слова, перепити, уточнення, запитання, пояснення, тлумачення), *такесичну* (плескання, стискання руки, поцілунок, доторкання), *проксемічну* (використання просторових, локальних чинників), *просодичну* (різні характеристики голосу, фізіологічні паузи та мовчання та як психологічно-рефлекторна запланована / незапланована відсутність звучання), *кінесичну* (мова тіла, манера вдягатися, зачісуватися, грюкання дверима, поскрипування), *психофізіологічну* (плач, сміх, зітхання, кашель, зміна кольору обличчя).

Конвербальні лакуни – це незрозумілі жести, рухи тіла, міміка, пантоміми, тембр, зітхання, покашлювання, незвична інтонація, паузи та мовчання, а також мова барабанів, свисту, дорожні знаки, музика, сигналізація тощо, які є рівнозначно антропоцентричними за своєю природою. Конвербальні лакуни виникають у процесі передавання невербальних інформаційних повідомлень, що не можуть частково не тлумачитися отримувачем таких повідомлень [588, с. 60].

Із точки зору психолінгвістики такі невербальні ефекти як зовнішній вигляд, привабливість та стать (пор. *appearance, physical attractiveness, sex*), а також вміння користуватися мовою тіла (пор. *body language*) має неабияку роль у впливі на оточуючих [647, с. 305].

Посмішка та погляд діють на фоні мовчання або обірваної репліки емпіричної модуляції, віддзеркалюючи внутрішній стан комунікантів, що відтворюється наратором писемного дискурсу вербальним описом та графічними пунктуаційними знаками, пор.: англ. *'Satisfied?' Masters smiled slowly* [802, с. 59].

Посмішка та сльози – два контрадикторні невербальні ефекти, що є емпіричними номінаціями емоційного стану комуніканта, можуть бути важкими для сприйняття та виявитися незрозумілою реакцією, комунікативною лакуною (наприклад, японська звичка посміхатися під час згадування трагічних подій, смерті близьких людей).

Погляд та мовчання є одвічними супутниками комунікативного дискурсу та містять дименціональні маркери, що свідчать про пролонгований психологічний ефект моменту спілкування. Відповідно до намірів наратора комунікативна ситуація змодельована таким чином, що напруження в діалозі передається не лише силенціальним ефектом, а й емпіричною модуляцією *"Hm"* поряд із психофізіологічним ефектом погляду, що разом мають на меті продемонструвати дещо неуважну реакцію-відповідь на запитання, що є тактикою приховування емоційного стану, пор.: англ. *'Can I ask you something, Father?' 'Hm?' Preoccupied, he looked out across the lawns* [799, с. 32].

Невербальна комунікація має в своєму арсеналі самогубство – мовчазний та спланований деструктивний акт, пор. : англ. *"He wasn't the type to make elaborate*

plans – suicide notes and funeral instructions – he wasn't the type for anything fancy. All he asked for was a bit of silence, a bit of shush so he could concentrate. He wanted it to be perfectly quiet and still, like the inside of an empty confessional box or the moment in the brain between thought and speech. He wanted to do it before the shops opened” [827, с. 3].

Суїцид – це крик мовчання, який як комунікативний акт знайде свого адресанта. Так, А. Арчибальд у романі З. Сміт, який має трагедію особистого життя, вирішує накласти на себе руки, проте все, що буде відбуватися після його смерті, є важливим для нього, тому він розмірковує над фідбеком свого фатального кроку: англ. *“Strange to the first person to notice his slumped figure through the widescreen, strange to the policemen who would file the report, to the local journalist called upon to write fifty words, to the next of kin who would read them”* [827, с. 3].

Нереалізований суїцид є початком нового життя, пор.: англ. *“Somewhere, somehow, by somebody, it had been decided that he would live”* [827, с. 4]. Персонаж твору вирішує залишити всі свої “помилки” собі, а не бере їх із собою, пор.: англ. *“... in each fist he held his army service medals (left) and his marriage licence (right), for he decided to take his mistakes with him”* [827, с. 3].

Мотив тиші є самостійною категорією, яка є автономною щодо мотиву мовчання, зрівноважує деструктивне мовчання, може бути як внутрішньою, так і зовнішньою категорією. Абсолютними (повними) лакунами необхідно вважати такі фрагменти невербального спілкування, зміст яких є абсолютно незрозумілим і про його значення не можливо здогадатися. Такого роду невербальні лакуни, кількість яких велика в усіх культурах, становлять особливий інтерес для міжкультурних порівняльних досліджень, оскільки вони повною мірою відображають національно-культурну специфіку народу.

Національно-культурні розбіжності у паралінгвістичних системах можна описати, користуючись адгерентними термінами, запозиченими теорією лакунарності: вербальна / невербальна лакуна, комунікативний колапс, психолінгвістичний шок тощо. За аналогією до вербальної лакуни невербальна

лакуна – це невербальний елемент, що на рівні значення (глибинний рівень) не дешифрується в комунікації. Конвербальні лакуни, так само як і вербальні, можна класифікувати як повні/абсолютні (лакуни-ігнотизми) та часткові/ відносні.

Багато невербальних компонентів у спілкуванні є лакунарними при зіставленні двох лінгвокультур. Вербальні та невербальні засоби спілкування тісно взаємодіють у процесі комунікації, уможливлуючи самостійний аналіз невербальних засобів спілкування, яким займається спеціальна галузь мовознавства – паралінгвістика. Одним із найбільш важливих типів паралінгвістичних засобів є так звані кінесичні паралінгвізми – жести, вивченням яких займається кінесика.

Термін “кінесика” (від гр. *kinesis* – рух) позначає сукупність жестів, мімічних рухів, що входять до комунікації як невербальні компоненти при безпосередньому спілкуванні комунікантів. Р. Бірдвістел, засновник кінесики, визначає кінесичні як елементарні комунікативні акти тілесного руху, за допомогою яких відбувається реальне спілкування людей [147, с. 33].

При порівнянні американської та української невербальних систем спілкування виявляється, що деякі жести виражені абсолютними лакунами. Наприклад, коли носій американської культури піднімає стиснутий кулак на рівень голови і потім розгинає великий палець, вказівний і мізинець, передаючи значення англ. “*I love you*” (укр. “*Я люблю тебе*”), то українська людина зазвичай не здогадується про значення такої кінетичної поведінки (воно може ввести його в оману). Тому цей жест є повною лакуною в українській лінгвокультурі.

Існують й омонімічні жести в українській та англо-американській жестових системах, що подібні за формою, але відрізняються за значеннями і є, таким чином, лакунарними. Наприклад, різні значення однієї й тієї самої жестової форми “погрозити кулаком” існують у порівнюваних лінгвокультурах. В українській жестовій системі ця кінесика висловлює попередження, загрозу. В американській культурі така форма означає, що “людина з'їхала з глузду”, “неповна розуму”. Отже, описаний жест виражений повною лакуною в українській та в американській лінгвокультурах.

При елімінації невербальних лакун передбачається трансформація невербального повідомлення у вербальне (вербалізація). Необхідність компенсації жестових лакун для успішної комунікації очевидна. Наприклад, оскільки в українській жестовій системі немає спеціального жесту “лапок” (англ. *quotation marks*), використання цієї кінеми носієм англомовної культури і відсутність її коментаря або іншого тлумачення в українській лінгвокультурі може спричинити комунікативний деструктив. Пор.: англ. *He is a real “intellectual”*. Укр. *Він просто справжній “інтелектуал”*.

Часткові, або відносні, невербальні лакуни за аналогією з вербальними можна розглядати як кінеми, про значення яких реципієнт може здогадатися, але не повністю впевнений у своєму припущенні. Жестові лакуни можуть збігатися за значенням у порівнюваних лінгвокультурах. Так, жест, що утворюється за допомогою вказівного і середнього пальців (подібність до літери “V”) (V – sign) частково є лакуною в українській культурі: використання його в американській культурі для позначення перемоги та успіху є частотнішим.

Цей жест може внести плутанину в англо-українську комунікацію, тому що його можна переплутати з подібним лакунарним жестом (паронімічним – від англ. *confusable*), який формується також за допомогою вказівного і середнього пальців, але долоня повертається до жестикулюючого. Цей англійський жест висловлює образу та є абсолютно лакунарним для української жестової системи.

Деякі жести АКС прозоро декодуються. Наприклад, кінема зі значенням “*несповна розуму*” співвіднесена в американській жестовій системі з торканням до вуха. Жестикулюючий здійснює колові рухи вказівним пальцем навколо вуха, що імплікує натяк на несхвальну або необмірковану поведінку іншого комуніканта. В українській жестовій системі використовується подібна кінема “*покручування пальцем біля скроні*”, що передає аналогічне значення.

Однак значення жестів може хибно тлумачитись, оскільки в одній із лінгвокультур омонімічний жест може мати декілька значень. Наприклад, жести, які дають зрозуміти своєму співрозмовнику, що певна ситуація не здійснилася та ніколи не буде мати місце в майбутньому, в англо-американській жестовій

системі використовується частіше у грі із дітьми як жартівливий жест, що супроводжується словами, пор.: англ. “*I’ve got your nose*” (укр. “*попався*”), і для захисту від невдачі та злих сил.

Кінема “схрещені вказівний і середній пальці”, яка зазвичай супроводжується словами англ. “*Keep your fingers crossed!*” (укр. “*Тримай пальці на удачу!*”), також є абсолютно лакунарною для української жестової системи, оскільки вона не співвідноситься в українській лінгвокультурі з побажанням успіху співрозмовникові [147, с. 34].

Потирання вказівних пальців один об один (американський жест), що виражає невдоволення поведінкою будь-якого підлеглого, не використовується в українській культурі навіть як запозичений невербальний знак і тому є прикладом абсолютної невербальної лакуни.

Аналіз силенціальних лакун засвідчує, що лексеми із семантикою мовчання можна поділити на такі групи: опозиція звука (*silence :: sound/тиша :: звук*); німота людини (*silence & muteness/мовчання та німота*); мовчазна тиша (*silence&quietness/тиша та тиша*); тиша спокою (*stillness&quietness/спокій та нерухомість*); вимога на тишу: тихіше! (*hush!тиша!*); мовчазна комунікативна дія (*silent effect/мовчазний ефект*); мовчазний стан (*silent condition&depressed/пригнічений стан*); мовчазний статус (*silent status & ignorable non-response/відсутність відповіді та ігнорування*).

При зіставленні мовної інтерпретації мовчання з інтерпретацією інших емоцій можна виявити таку закономірність: лакунарне мовчання поєднується з невербальними діями, що інтенсифікують його семантичний потенціал та дають аксіологічний ефект на позначення позитивної/негативної емоції (пор. мовчання – плач, мовчання – посмішка, мовчання – прискорене серцебиття). Антропоефекти повинні бути відповідно прокоментовані наратором, пор. : англ. ‘*Silas! ‘Her mouth fell open and her heart turned somersaults* [799, с. 424].

Невербальна комунікація може мати місце на підсвідомому рівні, вона суперечлива та має культурне підґрунтя, оскільки когніція та комунікація є нероздільними супутниками, пор.: англ. *She stood silent for a minute, thinking: then*

she suddenly began again. 'Then it really has happened, after all! And how, who am I? I will remember, if I can! [795, с. 46].

Невербальні дії соціально та ситуативно детерміновані. Поєднання невербальної дії з мовчанням має кумулятивний ефект, пор.: *'It's just that ... 'She shrugged her shoulders'* [799, с. 5]. Кількість значень одного жесту може варіюватися (напр. значення американського жесту "OKAY"). Дієвим є принцип асиметрії невербальних знаків та референтів, омонімії в невербаліці (напр. кивки зі значеннями "ні" та "так") [652, с. 123].

До такесичних дій належать також використання в комунікативних цілях таких артефактів нової текстології, як телефону або комп'ютера. Вибір невербальних засобів залежить від ситуативної конфігурації. Так, у різних умовах спілкування інформація надходить за різними каналами: вербальному, паравербальному акустичному, оптичному, тактильному, ольфакторному та просторовому [339, с. 217].

Паралінгвістичні засоби є найдавнішими формами спілкування людей. Вони реалізують додаткову інформацію, що часом суперечить значенню вербальної інформації. Наприклад, позитивний вербальний текст може супроводжуватися фонаційними характеристиками і значенням негативного ставлення до референта, напр.: *The Vizerine was silent enough for Gorgik to suspect she disapproved of his request* [803, с. 66].

Невербальні дії використовують для розуміння різних культур за допомогою різних референтів та маркерів. До останніх тяжіють соціальний статус та мовчання. Дрес-код може імплікувати також статусність та гендерну належність представників до певної соціальної групи. Так, про це свідчить заборона носити жінкам одяг, пошитий чоловіком, напр.: *Forbidden to wear against their bodies any piece of cloth cut or sewn by men, all the female members of the nine households have their clothes made by women in the sewing hall* [817, с. 21].

Невербальні реалії дрес-коду представлені коментарем наратора цих реалій у типологічно представленій дихотомії poor :: rich. Для підкреслення жалюгідного стану свого батька та його бідності герой вдається до опису взуття, яке

знаходиться в жахливому стані, воно геть старе та побите, пор.: англ. *But my father's shoes. How wrecked they were, how old and battered. I said out loud, He's so poor. His shoes, poor father, his shoes* [817, с. 13]. Змальовуючи статус померлої жінки, автор підкреслює її заможний матеріальний стан, ноги жінки взуті в маленькі парчеві черевички, пор.: англ. [...] *her feet are twisted to fit into a tiny hoof-shaped shoes of brocade* [817, с. 20].

Лакунарними семіотичними кодами є соціальні атрибути, що специфічно належать представникам різних лінгвокультур. Релігійні лакуни не завжди зчитуються представниками дистантних соціально-релігійних груп. Вподобання релігійного плану можна відслідкувати завдяки одягу, що підкреслює причетність до певної релігійної групи. Так, біла сорочка з мереженим комірцем та довга спідниця є своєрідним сучасним дрес-кодом, напр.: *"She tried desperately to forget what she was wearing: a white shirt complete with throat-ruffle, plaid knee-length skirt and sash that proudly stated NEAR MY GOD TO THEE"* [827, с. 35].

Існують універсальні та специфічні засоби вираження соціальних контактів та соціального статусу, що можуть виявитися лакунарними [224, с. 322]. Поглядом, посмішкою або мовчанням можна припинити і розпочати спілкування, а також переадресувати комунікативний хід. За японськими традиціями, молода жінка мовчить, якщо вона згодна одружитись із нареченим. Фіни, для того щоб привітатися, мовчки стоять поруч [402, с. 144]. Статус погляду також детермінується дієвістю соціальних та етнічних чинників. Наприклад, в японському діалозі погляд вважається важливішим за вербаліку [91, с. 21]. За допомогою мовчання завуальовано передають емоції та натяки.

Невербальні статусні характеристики більш вагомі, ніж вербальні. Виокремлюються статусні індекси, притаманні мовленню чоловіків і жінок, дорослих і дітей, представників різних соціальних та етнічних груп як англomовного, так і україномовного соціумів [82, с. 14; 200, с. 70].

Раніше на фотографіях силуети прислуги зафарбовували чорною фарбою (англ. *blacked out*). Л. Лі-янґ пише, що здавалося, ніби діти, яких слуги тримали на руках, опинилися в повітрі без підтримки [817, с. 18]. Таким чином, статус слуги

нівелював належність людини взагалі, робив її мовчазним нулем щодо історії, пригнічував її особистісну значущість.

Статус співбесідника проявляється в його привілеях перебивати адресата, примусити його замовчати тощо. Мовчання є невербальним каналом регуляції міжособистісних відносин. Престижний статус людей вочевидь об'єктивується специфікою вимови, інтонацією, фонацією та паузацією [223, с. 54–55].

За східною традицією заможних американських японців в останню путь проводжали зроблені з паперу фігури слуг, жінок, що були зроблені на зріст людини: англ. *paper life-size figures of ladies-in-waiting, eunuchs, warriors, scholars, magicians, servants, courtesans, goatherds*.

Старовинний одяг в американо-японському суспільстві символізує належність до заможної родини, напр.: *Thirty seamstresses, every day all year round making and mending the clothes of birth and deaths for every female Yuan, cutting and sewing from patterns handed down generation to generation without mutation for nearly a century, so that almost everyone in Tientsin knows that the less fashionable you are, the older the money you come from* [817, с. 21].

Поганий матеріальний стан пригнічує людину, пор.: англ. “*No money – no fun*” – шуткують англійці. Відсутність достатнього простору для проживання може принизити відчуття гідності людини, відносячи її таким чином до менш високого статусу в суспільстві.

Процес делакунізації невербальних лакун може бути подано у вигляді коментаря. Такий коментар здійснюється у вигляді вербального відступу від невербального повідомлення, пор.: англ. *Alice didn't want to begin another argument, so she said nothing* [795, с. 79]. Укр. *Аліса промовчала, бо не хотіла нової суперечки* [774, с. 78].

Лакунами невербальної природи є фонетичні паузи (фізіологічні пропуски мовлення, паузи переліку), афазії (психофізіологічна відсутність мовлення або порушення мовлення), тиша (мовчання природи), недомовленність людини, відсутність мови (мовчання), силенціальний остракізм. Синергетичне поєднання дрес-коду з мовчанням / плачем / поглядом та його вербалізованим описом в АКС

та УКС має конвербальне вираження лакуарності (поєднання спектра вербальних та невербальних лакун).

Зафіксовані лакуни комунікативної ендозони є кросферентними, які одночасно можуть бути лакунами і мовної, і наступної когнітивної ендозони, залежно від вибору еталону зіставлення (*tertium comparationis*). Це демонструє, що всі ендозони лакуніконів синергетично пов'язані між собою за сценарієм “МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ”.

Висновки до розділу 4

У близькоспоріднених та дистантних мовах існують одиниці, що можуть бути по-різному транспоновані в приймальну лінгвокультуру. Під час трансферу значень та форм відбувається проміжний процес, буфер семантизації та формалізації, що фрактально позначає певний аспект делакунізації смислу, слова або поняття. Лексико-семантичні лакуни приймають різні транспозиції, мають образні значення та мультилексемне тлумачення під час первинного трансферу та можуть зазнавати змін, секондарних девіацій.

Стартова картотека лакунікону включає терміни і поняття, що належать до комунікативної ендозони лакунікону, що відсортовані за синтагматичною і культурологічною кластеризацією з виокремленням перекладознавчої та міжкультурної субзон, зокрема: синтагматичні лакуни перекладацької субзони, що формують підкорпус *компенсованих лакун* з однослівними делакунізаторами та *некомпенсованих лакун* з полілексемними делакунізаторами; синтагматичні лакуни перекладацької субзони, що наповнюються *лакунами запозичення*, а саме лакунами з інтермовним дзеркальним перенесенням, коли делакунізація відбувається шляхом запозичення; лакунами запозичень, коли делакунізатори надходять в приймаючу мову в адаптованому вигляді через калькування, транслітерацію, транскрипцію; неадаптовані лакуни можуть зберігати написання мовою оригіналу.

Порівнювати стилістичну, семантичну, експресивну маркованість лакуарних одиниць перекладацької субзони комунікативного лакунікону можна

керуючись еталоном прийнятної культури, який може містити обмеження і табу, що призводить до вилучення деяких “безеквівалентних” одиниць. Аналіз неперекладених елементів у ХД свідчить про існування не лише лексичних лакун, а й культурологічних, тезаурусних, концептуальних, семантичних та інших лакун, виявлених під час аналізу версій перекладу (на одну мову) та різномовних ретрансляцій (декілька мов у паралельних корпусах).

У розділі зафіксовано сформований авторський термін “делітація” на позначення некомпенсованих вилучень і втрат у перекладі, що не делакунізуються й не елімінуються замінами та частковими компенсаціями під час їх міжмовного й міжкультурного трансферу. Делітацію можуть вважати перекладацькою помилкою або технікою вилучення, відмінною від компенсування та елімінації (без заміни, часткової модифікації, пояснення у формі коментаря). Редукований лексико-семантичний елемент перекладач може видалити з огляду на цензурні, тезаурусні причини чи відповідно до формату замовлення скопос-перекладів (розміру тексту, адаптації, спрощення).

Культурологічна субзона комунікативної ендозони комунікативного лакунікону сформована за рахунок надходження до комунікативного лакунікону синтагматичних лакун, зокрема: культурем, безеквівалентних одиниць, реалій, екзотизмів, етнонімів, ксенонімів. Культурологічна кластеризація комунікативної ендозони лакунікону англійської та української мов (перекладацька субзона) демонструє цілий набір одиниць, які важко перекладаються з однієї мови на іншу (наприклад, афоризми, фразеологічні одиниці, прислів'я і приказки, крилаті слова). Під час інтерпретації лексичних лакун (міжкультурна субзона) відсутність одного елемента в одній культурі в порівнянні з іншою зазвичай позначають терміном “лакуна”, а специфічні елементи мови перекладу – безеквівалентною лексикою (БЕЛ).

Верифікація лакунарних лем культурологічної та перекладацької субзон здійснювалася за допомогою широкого контексту за заданими параметрами (довжина лакунарної лемі, частотність вживання, консистентність, повтори, помилки) в монокорпусах, паралельних корпусах, мультимовних корпусах,

вузько-спеціалізованих одноразових корпусах. Для аналізу перекладацьких лакун у паралельних текстах та редагування даних до-перекладацької та перекладацької пам'яті залучено програми для вирівнювання текстів, що забезпечують пошук лакун шляхом зіставлення ТО і ТП, результат пошуку надходить у форматі *txt* (*Unicode 8*), *excel* та *tmx*. За допомоги програми *Wordfast* фіксуємо делітовані елементи. Текстові лакуни, синтаксична неконсистентність тексту, невідповідність, пропуски знаходимо для аналізу та запису в перекладацьку пам'ять в автоматичному режимі.

На рівні мовлення лакуни також представлені еліптичними конструкціями на позначення мовчання, комунікативним пропуском на позначення комунікативної невдачі, когнітивного дисонансу. У кожній мові існує група латентних лакун, "білих плям", що свідчить про постійне оновлення мовної системи з редуцією застарілих слів та етноконцептів і введенням нових. Національно-специфічні елементи можуть поступатися на користь новим універсальним або національно-специфічним позначенням, які фіксуються в комунікативній ендозоні корпусного лакунікону АКС та УКС.

Лакуни комунікативного лакунікону у міжмовному перекодуванні знаходять різні компенсаторські можливості: конденсацію, акумуляцію, десимантизацію (розширене тлумачення), коментар, примітки, інші відповідники передавання однієї лексико-семантичної одиниці в інший семіотичний знак, що не дорівнює оригіналу, а є його частковим відповідником. Лакуни, що виявляються в міжмовному порівнянні доповнюються етимологічними розвідками.

Лакуни фіксуються як в мові (мовна зона лакунікону), так і в мовленні (комунікативна ендозона лакунікону). Оскільки мовленнєва діяльність містить лакуни, що пов'язані з інтерпретацією різних лакунарних елементів в процесі спілкування, необхідним є залучення лінгвістичних та екстралінгвістичних умінь та когнітивних зусиль (когнітивна зона лакунікону) для декодування ситуативних, комунікативних, тезаурусних, культурологічних, етнопсихологічних, гендерних розбіжностей та лакун.

Простежується зв'язок мовної та комунікативної ендозон з когнітивною ендозоною, оскільки в різних комунікативних контекстах одна й та ж одиниця може стати входом в різні концепти, спробою розпізнання лакуни. Терміни корпусного лакунікону та поняття, що їх ілюструють, в межах комунікативної ендозони, мають точки дотику у мовній та когнітивній ендозонах. Фіксується термінологічна належність одиниць лакуніконів до декількох ендозон.

Корпусний лакунікон АКС налічує 80 лакуноємних одиниць комунікативної ендозони та 262 сумірні лакуни АКС, реєстр лакун УКС становить 56 лакуноємних одиниць та 216 сумірних (додаток 2, рис. 4Д).

Методично лакуни цієї ендозони кластеризовано на основі вияву в їх формі, змісті, функціях, категорійній належності тощо архісеми 'відсутність', яка актуалізується в інтегральній семі 'пропуск' з її диференційними семами 'пауза', 'відсутність мовлення', 'мовчання', 'хезитація', 'колапс' в обох мовах, набуваючи статусу сумірних лакунарних одиниць, та інтегральною семою 'незбіг', яка актуалізуються диференційними семами 'культурний шок', 'нульовий трансфер' в режимі дано / [не дано].

РОЗДІЛ 5

КОГНІТИВНІ ЛАКУНІКОНИ

АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

5.1 Експліцитна й імпліцитна лакунарність як категорія когнітивної семантики

Феномени рефлексивної сфери є об'єктами наукових досліджень та наратологічних розвідок з кінця 60-х років ХХ ст. [247, с. 3]. Сучасний текстоцентричний підхід для дослідження лакун когнітивної сфери змінюється на корпусний з огляду на швидкість екстракції лінгвістичних даних. Пошук мультикомпонентних N-грам та пов'язаних елементів в корпусах є ефективним через вичерпну ілюстративну базу та можливість здійснювати делакунацію невідомої / рідкісної / лакунарної одиниці найближчим оточенням [525, с. 533].

Когнітивна ендозона англомовного й україномовного корпусного лакунікону укладається у відповідності до кластеризації на поняттєву та корпусну та відповідні субзони лакуніконів. Ця зона містить терміни та поняття, що корелюють з гіперкатегорією лакунарності в АКС та УКС на рівні її термінів, понять, концептів та дотичних категорій. Розглянемо основні елементи когнітивного лакунікону, в якій встановлено кореляції пізнавально-поняттєвої і корпусної субзон з двома попередніми категоріально-кластеризованими лакуніконами і доповнено стартову бібліотеку. Когнітивний лакунікон англійської та української мов включає 379 лакуноємних одиниць, верифікованих в англомовних корпусах / 398 – в україномовних, та по 10 сумірних одиниць англо-українських корпусних лакун.

Пошук **англо-українських лакун** здійснено в монокорпусах *BNC*, *COCA*, *WebCorp*, *КТУМ*, *Ukrainian Web* та в англо-українському паралельному корпусі *OPUS*. Режим пошуку лакун відбувався за заданими параметрами через знаковий або чисельний ідентифікатор. Зокрема в корпусі *COCA* шляхом уведення частини пошукового слова та астериска* (грецьк. ἀστέρισκος) було зафіксовано англомовні

лакунарні елементи, невідомі до їх виведення на екран. Наприклад, було задано частину слова та знакового ідентифікатора * (**ware*) (рис. 5.1).

Рис. 5.1 Пошук англомовних лакунарних елементів у корпусі COCA

У результаті пошукової операції отримано 102010 токенів (слів) та 714 унікальних форм (англ. *unique forms*) у корпусі COCA (рис. 5.2). На екрані виведено одиниці з формантом *-ware*, які демонструють різну частотність (FREQ) у корпусі: *aware* (частотність – 35342 результати), *software* (32742), *hardware* (9878), зокрема й низьку: *stoneware* (498), *tupperware* (391) та досить низьку: *cyberware* (7), *perlware* (7), що дає підстави віднести останні до лакун-гапаксів, які зрідка вживаються в англійській мові та не фіксуються в українській – в проаналізованих лексикографічних джерелах.

Окрім того, англ. *tupperware* не має перекладного однослівного відповідника українською мовою, а тому належить ще і до перекладацької лакунарної одиниці. Для пошуку делакунізаторів, що вказують на текстові лакуни, було використано чисельний ідентифікатор (напр., 1) також у корпусі COCA (рис. 5.2).

	CONTEXT	FREQ	TOTAL 102,010 UNIQUE 714 +
1	AWARE	35342	
2	SOFTWARE	32742	
3	HARDWARE	9878	
4	DELAWARE	5422	
5	UNAWARE	5068	
6	BEWARE	2071	
7	WARE	1623	
8	SILVERWARE	904	
9	MALWARE	899	
10	GLASSWARE	531	
11	STONWARE	498	
12	COOKWARE	486	
13	SPYWARE	469	
14	EARTHENWARE	459	
15	TUPPERWARE	391	

Рис. 5.2 Результати пошуку лакун у корпусі COCA

Після введення числа 1 отримуємо пояснення у вигляді примітки під номером 1, що розкриває текстову лакуну: англ. (1) *Lynch was convicted of reckless manslaughter, 1. Direct or Secondary Victims* (ACAD 2017, Vandbeblit Law Review) (рис. 5.3).

FIND SAMPLE: [100](#) [200](#) [500](#) [1000](#)
PAGE: << < 1 / 1000 > >>

CLICK FOR MORE CONTEXT [?] **SAVE LIST** CHOOSE LIST CREATE NEW LIST [?] SHOW DUPLICATES

ID	Year	Source	Title	Context
1	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C are not available for every instance of criminal misconduct. When a criminal offense (1) has no "object" (in that it is not "done"
2	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C pointing a firearm, "punishable by no more than a year in prison, 1 Lynch was convicted of reckless manslaughter, a Class C felony that carri
3	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C applicable to all criminal offenses or instances of criminal misconduct. In cases where (1) a criminal offense has no "object" (in that it is not
4	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C out of three claims about people's attitudes with regard to causing harm: (1) most people believe that an offender "deserves more punishm
5	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C problem of moral luck. First, the "intuitive judgment" represented in (1) "can not claim anything approaching widespread appeal." 59 Supp
6	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C occurrence of those harms. Taken together, the "intuitive judgments" of (1)-(3), regardless of whether they are widely held, fall short of just
7	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C beyond our control), nor too should we be held culpable for: (1) our ability to "effectuate our choices, intentions, and plans" through
8	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C justify a regime of differential punishment. # C. Who Qualifies as a Victim? # 1. Direct vs. Secondary Victims # Before concluding our discussi
9	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C , crimes for which society is taken to be the victim could also include (1) particularly heinous offenses, such that the "public at large" is in
10	2017	ACAD	Vanderbilt Law Review	A B C differential punishment to offenses for which a victim consents or has unclean hands. # 1. Consent Crimes # For some crimes, such as assist

Рис. 5.3 Пошук делакунізаторів через чисельний ідентифікатор у корпусі СОСА

Наступний інструмент, який дав змогу продовжити пошук корпусних лакун, – це програма *SketchEngine* (рис 5.4).

PARALLEL CONCORDANCE OPUS2 Ukrainian

BASIC ADVANCED

Search: Примітка translated as (optional):

in: Ukrainian in: English

SEARCH

PARALLEL CONCORDANCE OPUS2 English

BASIC ADVANCED

Search: Note translated as (optional):

in: English in: Ukrainian

SEARCH

Рис. 5.4 Пошук лакун через частину слова в паралельному корпусі *OPUS* за допомогою програми *SketchEngine*

На відміну від корпусу КТУМ, програма *SketchEngine* надає змогу здійснювати морфологічний пошук через частину слова (рис. 5.5). Наприклад, уводимо астериск та частину слова на *-ський*. Усі слова з елементом *-ський* є дериваційними лакунами, які, хоча і мають часткові семантичні еквіваленти англійською мовою в паралельному корпусі OPUS: *Юліанський календар / Julian Day*, проте в мові перекладу є безсуфіксальними утвореннями. Маловідомі низькочастотні одиниці в українській мові є також лакунами-гапаксами для англійської мови, тобто україно-англійськими лакунами (рис. 5.6).

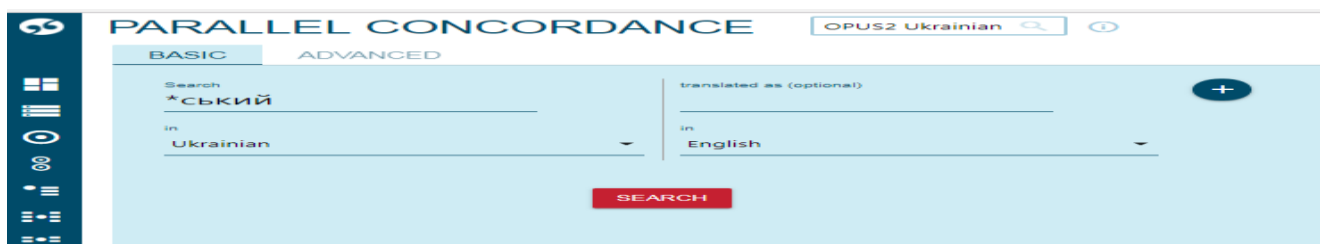

Рис. 5.5 Морфологічний пошук у паралельному корпусі OPUS

Пошук лакун відбувався і через такі текстові делакунізатори, як пояснення перекладача, авторські тлумачення та інші примітки, що можуть бути знайдені в корпусах за введеними пошуковими словами, наприклад: укр. *примітка* та англ. слово *Note* / або лат. *N.B. (Nota bene)*. У результаті пошуку отримуємо конкордансні результати, які опосередковано вказують на лакуни, оскільки містять текстові делакунізатори після слова *Note* в англійській мові (рис. 5.7).

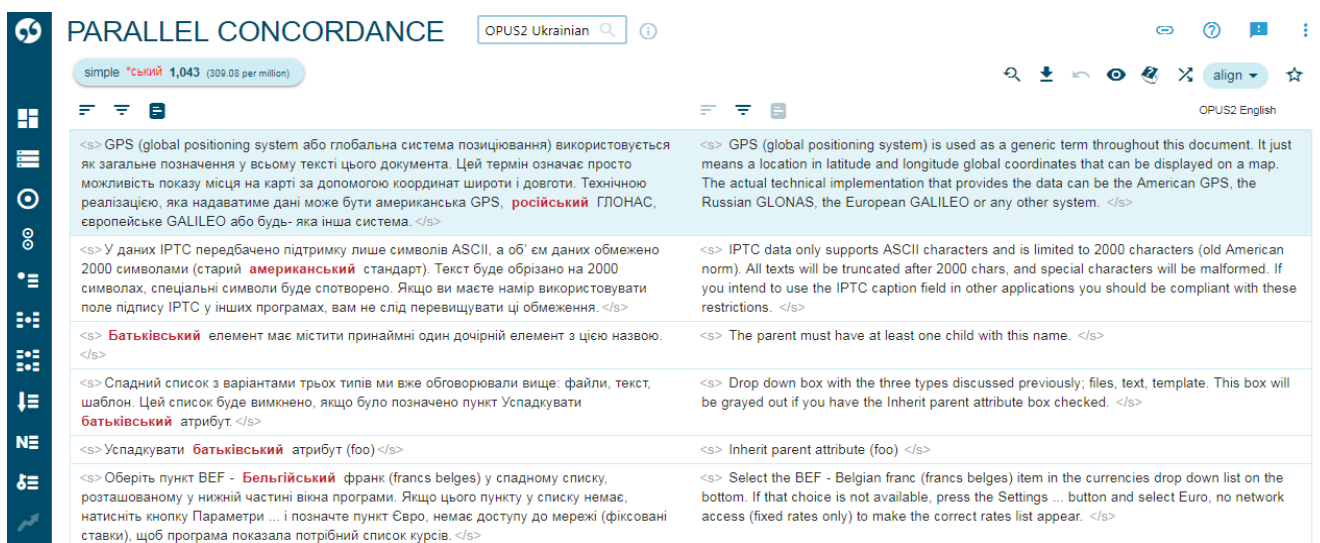

Рис. 5.6 Результати морфологічного пошуку в паралельному конкордансі OPUS

Корпус OPUS EN

<s> By default & kplayer; removes duplicate entries from playlists when adding new entries. Turning the option on allows you to have duplicate entries on playlists. Duplicate means that the entries' URL s are exactly the same. **Note** however that different playlist folders can have identical entries regardless of this setting. </s>

<s> **Note** that using the audiocd slave is not recommended. Instead you should use & kplayer; 's own support for disk devices. It will detect an audio CD, find audio tracks on it and list them on a submenu under the File menu for easy playback, and will also try to retrieve the disk and track titles from an online database. </s>

Корпус OPUS UKR

<s> Типово, & kplayer; вилучає дублікати записів зі списків відтворення, якщо ви додаєте до списку нові записи. Якщо ж ви позначите цей пункт, програма не вилучатиме дублікатів зі списків відтворення. Дублікатами вважатимуться записи, адреси URL яких збігаються. Зауважте, що у різних теках списків відтворення можуть бути однакові записи, незалежно від того, чи буде позначено цей пункт. </s>

<s> Зауважте, що автори програми не радять вам користуватися підлеглим засобом audiocd. Замість нього вам варто скористатися вбудованою підтримкою & kplayer; дискових пристроїв. Програма самостійно виявить звуковий компакт- диск, знайде на ньому доріжки і покаже їх список у підменю меню Файл для спрощення відтворення. Крім того, програма спробує отримати дані щодо диска і назв композицій на ньому з бази даних у інтернеті. </s>

Рис. 5.7 Пошук через слово *Note* в корпусі *OPUS* (англо-українські паралелі)

На когнітивні лакуни, що делакунізуються, вказують елементи в постпозиції до введеного пошукового слова *Примітка*, наприклад: *PNG – формат стиснення, який ніколи не втрачає даних (OPUS)* (рис.5.8).

Шляхом конкордансного аналізу програма делакунізує невідому пошукову одиницю, ідентифіковану як когнітивна метафора. Зокрема, пошук когнітивних метафор здійснювався шляхом вибірки багатокomпонентних одиниць за допомогою методу N-грам (англ. *N-grams*).

Корпус OPUS UKR

<s> Стиснення зображень PNG: 1: незначне стиснення (великий розмір файла, але мала тривалість процесу стиснення — типове) 5: середнє стиснення 9: значне стиснення (малий розмір файла, але стиснення триває довше) **Примітка** : PNG — це формат стиснення, який ніколи не втрачає даних. </s>

<s> Якість зображень JPEG 2000: 1: низька якість (значне стиснення і малий розмір файла) 50: середня якість 75: добра якість (типова) 100: висока якість (без стиснення — великий розмір файла) **Примітка** : якщо ви скористаєтеся цим параметром, за стискання JPEG 2000 буде втрачено певні дані. </s>

<s> Ці альбоми буде назавжди вилучено з вашого жорсткого диска. **Примітка** : всі підальбоми включаються в цей список і їх також буде назавжди вилучено. </s>

<s> Ці альбоми буде пересунуто до смітника. **Примітка** : всі підальбоми включаються в цей список, їх також буде пересунуто до смітника. </s>

<s> **Примітка** : тільки для фотоапаратів на послідовному порту. </s>

<s> **Примітка** : тільки для фотоапаратів з накопичувачами USB/ IEEE. </s>

Корпус OPUS EN

<s> The compression value for PNG images: 1: low compression (large file size but short compression duration - default) 5: medium compression 9: high compression (small file size but long compression duration) Note: PNG is always a lossless image compression format. </s>

<s> The quality value for JPEG 2000 images: 1: low quality (high compression and small file size) 50: medium quality 75: good quality (default) 100: high quality (no compression and large file size) Note: JPEG 2000 is not a lossless image compression format when you use this setting. </s>

<s> These albums will be permanently deleted from your hard disk. Note that all subalbums are included in this list and will be deleted permanently as well. </s>

<s> These albums will be moved to Trash. Note that all subalbums are included in this list and will be moved to Trash as well. </s>

<s> Note: only for serial port cameras. </s>

<s> Note: only for USB/ IEEE mass storage cameras. </s>

Рис. 5.8 Пошук через слово *Примітка* в корпусі *OPUS* (україно-англійські паралелі)

Лакунарна інформація є найбільш складною для перекладу. Лакуни з'являються в результаті обмеженості вихідної інформації або подолання окремих недоліків знань, що дозволяють співвіднести когнітивні лакуни із семантикою декодування. Кожна лакуна в перекладі являє собою припущення та формує новий асоціативний феномен, а також виступає “неосвоєним” простіром, або іншими словами, нульовою лакунарною сутністю.

Лакунарність, що відносно легко зчитується, є експліцитною (алюзії на твори, вислови тощо), коли ж приховані лакунарні структури, що є імпліцитними, корелюють з імпліцитною лакунарністю (підтекст, прихована настанова, приховане мотто, приклад для наслідування). У межах корпусного лакунікону, представленого мовною, комунікативною та когнітивною ендозонами, мовна ендозона займає ініціальне положення.

Поняття і терміни, що розглянуті в цьому розділі, накопичуються в реєстрі корпусного лакунікону когнітивної ендозони, наприклад: когнітивна метафора англ. **“WOMEN, FIRE, AND DANGEROUS THINGS”**¹⁰⁰ в перекладі українською мовою містить алюзію на працю Дж. Лакоффа¹⁰¹ **“ЖІНКИ, ВОГОНЬ ТА НЕБЕЗПЕЧНІ РЕЧІ: що категорії мови говорять нам про мислення”**, що відносять представлену когнітивну метафору до когнітивного лакунікону. Це поняття верифікується в корпусі COCA (рис. 5.9), що засвідчує її незгаслу активність в сучасній англійській картині світу (тут медіа-дискурс – англ. MAG – Magazine) [798].

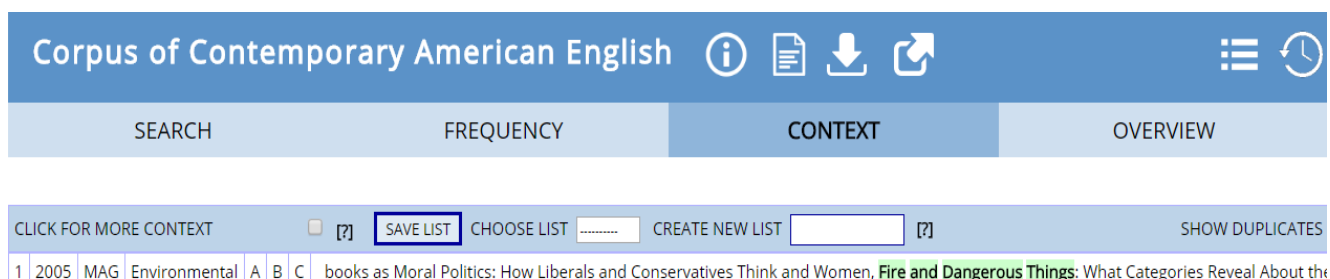

Рис. 5.9 Вживання когнітивної метафори Дж. Лакоффа в сучасній АКС

¹⁰⁰ Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. London: The University of Chicago Press, 1987. 632 p.

¹⁰¹ Lakoff G.: “Many readers, I suspect, will take the title of this book as suggesting that women, fire, and dangerous things have something in common-say, that women are fiery and dangerous”.

Комунікативні, семантичні та прагматичні лакуни, що містяться в художньому тексті, – результат креативної роботи автора, що готує теми і реми як експліцитні та імпліцитні блоки для тлумачення. Лакуни рефлексивної сфери активно досліджуються в межах текстової наратології [247, с. 3].

У межах когнітивної ендозони корпусного лакунікону лакуни верифіковано на основі поняттєвого і корпусного кластерів лакунарності, які включають лакуни фонових знань, лакуни специфічно-орієнтованих знань, терміни, лакуни семантичної девіації (наприклад, неологічний елемент англ. *glass* – укр. *телескоп*, що в англійській мові утворено шляхом семантичного зсуву, не має демінутивного відповідника в українській мові, коли ж в англійській мові існують неологічні, розмовні та метафоричні форми, пор.: арх. англ. *Telescopium* – укр. *телескоп/сузір'я*), розм. *comet-seeker*; англ. *telescope* – укр. *телескоп*; метафор. *German crown* (*телескоп*); термін Д. Зігеля від англ. *Mindsight* – укр. *майндсайт*, як впливає з внутрішньої будови англійського слова, позначає науку персональної трансформації; термін квантової фізики, пор: англ. *spin* – укр. *спін* (обертальна характеристика елементарних частинок) та інший термін, пов'язаний із попереднім, пор.: англ. *spin-spin* – укр. *спін-спін(овий)*, в лінгвістиці позначає взаємозамінні терміни, що використовуються синонімічно іноземною та рідною мовами у власній мовній системі; термін “лакунема” в межах когнітивної ендозони позначається поняттями “семантичний квант”, “квант непрозорості”.

Сприйняття тексту тлумачиться як заповнення семантичних лакун, або семантичних слотів, що становлять “ментальний конструкт” структури тексту [245, с. 175–176]. Лакуни містяться як у малих, так і у великих за розміром текстах. Вони генеруються в реальних та придуманих адресантом образах.

Тексти малого жанру атракуються атрибутами мобільності, готовності відреагувати на соціальні запити. Нетиповими ознаками є лакунарність сюжету, відсутність заголовків, епіграм; останні властиві тріаді малих форм (прислів'я, афоризми та загадки) [29, с. 8].

Декодування наративної форми пов'язане з проблемою рецепції тексту, під час якої відбувається активна трансформація вербальної форми з її кількарізним

перекодуванням [247, с. 21]. Лакуни небуквальних смислів – основний предмет вивчення лінгвопрагматики, що аналізується за допомогою основних методів: мовленнєво-актового, пресупозиційного та методу експлікації імплікатур [74, с. 83].

Адгерентними до категорії лакунарності та декодування як семантичної делакунізації є поняття імплікації, підтексту та алюзії. Імплікація, як глибинний підтекст, позначена відсутністю прямих екстеріоризаторів. Імплікація, підтекст, мовчання декодуються в дискурсивному просторі. Імпліцитність, негація / відсутність, проблема НІЦО є лакунарними елементами в когнітивному вимірі. Лакуни визначаються бівекторністю – регресивним та прогресивним напрямками. Лакунарність є адгерентною по відношенню до ідентифікації: еволюція мови та її підсистем неможлива без інтеграції цих феноменів [49, с. 5].

Динаміку процесів пізнання забезпечують філогенез та онтогенез, які беруть участь у концептуалізації лакунарних структур у свідомості, в декодуванні лакун та переосмисленні одержаних знань і досвіду, що нашаровується поступово – від лакун наївної картини світу (предметної сфери буття) до лакун абстрактного мислення та лакун концептосфер (непредметна сфера буття) [250, с. 96]. Логіко-лінгвістичні архетипи імплікації можуть бути делакунізовані за умов розуміння когнітивних процедур та умовиводів [150, с. 54].

Можливості зчитування лакун корелюють з проблемами “прихованих смислів”. Ці імпліцитні лакуни можуть міститися в текстах як у комунікативних ситуаціях, так і в авторських сентенціях під час опису подій, уявлень, умовиводів та порівнянь. Лакуни підтекстів містяться при нульовій, внутрішній або зовнішній фокалізації, причому роль наратора – це завжди імпліцитний інтендований вплив на адресата. Лакуни можуть містити приховані імплікатури конденсованих висловлювань, пор.: англ. *There is no bad weather* → (*There are only bad clothes*); евфемізовані, еліптовані, емотивні пропуски, пор.: англ. *Well, well, well...*; надлишкові пусті елементи, що не мають жодного сенсу, однак є важливими для імітації успішної комунікації, пор.: англ. *What's your opinion? Don't you think? Isn't it fantastic? Anyway... Say, what do you think?*

Прагматичні лакуни зчитуються адресатом. Сенс вторинних, дериваційних, секондарних, перекладних текстів декодується ситуативно та суб'єктивно. Лакуни буквального сенсу – це експліцитні лакуни, недсяжні на доапріорному рівні їх пізнання (наприклад, діти не можуть прочитати “Абетку”, оскільки ще не вміють читати). Імпліцитні лакуни – це невербальні елементи, приховані між рядками. Тексти містять експліцитні та імпліцитні лакуни, властиві апріорні й апостеріорні складові [68, с. 348].

Апріорні знання та лакуни наявні – це існуючі або відсутні світоглядні, психічні, психологічні, ментальні, комунікативні та інші установки (термін Ф. Бацевича “константи”). Апостеріорні знання та лакуни формуються та делакунізуються в процесі комунікації [68, с. 348].

У науковій картині світу існування категорії лакунарності підтверджується загальними засадами архітектури людської когніції, спільними рисами у мисленневих процесах носіїв різних мов, де всі “невідповідності” або лакуни можна звести до трьох типів, а саме: невідповідності значень (семантична розбіжність) окремих одиниць і категорій мовних систем, невідповідності лексичної системи в міжмовному зіставленні (відсутності мовних одиниць, формальних, наприклад граматичних форм (формальної розбіжності) та невідповідності, пов'язаної з етнокультурними особливостями (етнокультурної та соціально-гендерної розбіжності) [121, с. 293; 149, с. 93; 241, с. 81; 288, с. 51].

Універсальна когнітивна система людини містить в собі усі особливості семантики лексичних та граматичних одиниць конкретної мови, що підтверджує існування лакуносфери [427, с. 3]. Відповідно до закону семантичної атракції близькі та контекстуально синонімічні антропоефекти накопичуються в комунікативній ситуації, розкриваючи її цілі за допомогою атракції. Лакунарні лінгвокогнітивні елементи повинні пройти об'єктивну реконструкцію у філогенезі.

До лакун когніції, невербальних одиниць ментальної діяльності людини, відносять концепти. Концепт можна розглядати як термінопоняття “чиста

ментальність”, “чисте поняття”, “поняття *a priori*”, “зерно, зародок смислу”, “квант знання”, “архетип думки”, “туманне ДЕЩО” [213, с. 57].

Існують предметна та концептуальна сфери лакунарних концептів [213, с. 105]. Предметні лакуни мають лексико-семантичне наповнення. Концептивні лакуни є вербально неактуалізованими, або віртуальними [388, с. 238]. Небуквальні смисли (семантичні лакуни) характеризуються плинністю, мінливістю та синкретичністю. Лакуна формується на основі актуалізації вихідної одиниці, що набула резонансу в приймальній лінгвокультурі.

Лакуни – результат згасання концептів, що можуть виникати через часові генетичні зміни, девіації соціального характеру. Такі зміни в структурі й змісті концептів відбуваються поступово, причому концепт частково зберігає характер першооснови, іноді – майже до її втрати, але повністю позбутися її не може. Те, що називають зникненням концепту, насправді є його глибинними трансформаціями [250, с. 96].

Завдяки кодуванню смислів, що відбувається постійно підсвідомо або свідомо під час процесу мовлення та невербально за допомогою емпіричних модуляцій, імпліцитні коди є дієвими та незамінними підсилювачами вербального спілкування. Експліцитне кодування (англ. *explicit coding*) як засіб передавання інформації з формою повідомлення, що містить початок та кінець, є закінченою формою комунікації [309, с. 535].

Імпліцитні коди містять нестійкі звукові відрізки мовлення еліптичної структури, що належать до спонтанного розмовного дискурсу, за словами К. Бюлера, “знаходяться на периферії мовлення”¹⁰² та є постійними складовими гештальту, який містить у собі мелодику, ритм, фізіогномічні (індивідуальні) та патогномічні модуляції (звукова структура, що передає емоційний стан комуніканта) [112, с. 261]. Декодування прецедентних феноменів може бути успішним або виявиться лакунарним. Прецедентні феномени можуть бути

¹⁰² Бюлер К. *Теорія мови. Репрезентативна функція мови* / Пер. с нем.; общ. ред. и коммент. Т.В. Булыгиной, вступ. ст. Т. В. Булыгиной и А. А. Леонтьева. Москва: Идательская группа “Прогресс”, 2000. С. 260.

квазілакунами для однієї групи (наприклад, для групи “*Діти*”) та експліцитною інформацією, відкритим пластом щодо тлумачення для групи “*Дорослі*”.

Прецедентні феномени можуть бути як вербальними, так і невербальними: до перших відносяться різноманітні вербальні одиниці, тексти як продукти мовно-розумової діяльності, до других – твори живопису, скульптури, архітектури, музичні твори [266, с. 46]. Ще задовго до того, як дитині вдається побудувати перше речення з декількох слів, вона використовує цілком осмислено і зрозуміло для нас жести та зручні емпрактичні номінації [112, с. 143].

Коли звуковий образ слів формується емпрактично (наприклад, *доброго ранку*), знижуються вимоги до розпізнаваності. Усе, що формується, – слова та уривки пропозицій, вироджується в артикуляційному вираженні настільки сильно, що від нього залишається лише шум або бурмотіння, але, незважаючи на це, труднощів в їх розумінні не виникає [112, с. 260].

Емпрактичні модуляції підпорядковуються *lex parsimoniae* та мають постійну силенціальну складову, легко розпізнаються учасниками комунікативних актів через їх постійну вживаність та легку ідентифікацію [112, с. 43]. Емпрактичне мовлення передбачає незавершеність і являє собою ядро так званих еліпсів. Як передбачає загальна теорія еліпсу, всі афазії, апраксії та порушення різняться та видозмінюються без жодних закономірностей.

Лакуна елімінується у створеному вторинному конструюванні, де делакунізація (смислів) реалізується завдяки глибинним процесам декодування вихідних елементів із подальшим їх перекодуванням в оболонку інших семіотичних та екстрасеміотичних систем (позазнакових когнітивних систем). Новий зміст (слова, тексту, дискурсу) у разі влучного перекодування з англ. “*what we aim at phenomenon*”, його фігуральним метафоричним заміником.

5.2 Типи когнітивно-метафоричних лакун та їх корпусна верифікація

За особливостями вияву когнітивно-метафоричних лакун в ареалах мовних культур існують “автохтонні концепти” [213, с. 73], що історично сформовані в

межах ареалу мовної культури (нім. *Kinder, Küche, Kirche*); унікальні, які зазнають змін в ареалі окремої культури (нім. *Kinder, Küche, Kirche, Kleider*); універсальні / загальні (“ноєми”) – частково або повністю наявні в кількох культурах, що є еталоном порівняння в міжмовному зіставленні та перекладі (англ. *blue beard*, укр. *синя борода*); запозичені – перенесені з однієї культури в іншу для виконання певної (наприклад, комунікативної) мети – англ. *barefoot and pregnant*; укр. *діти, кухня, церква*.

Лакуни метафор запозичуються культурами зі змінами формальної оболонки та незначною девіативністю значення. Досить стабільною в АКС та УКС є метафора англ. *blue beard* / *синя борода* в i-web [798] (рис. 5.10) та в корпусі текстів української мови [780] (рис. 5.11). Згенерована вибірка дозволила значно зменшити час на пошук саме тих когнітивних метафор, що є лакунарними ментальними одиницями. Ця процедура вже відбувалася механічно. Наприклад, виявлена в корпусах (СОСА/КТУМ) метафора *blue beard* в корпусі I-WEB надає 14 результатів (англ. *entries*) (рис. 5.10), а в корпусі текстів української мови – лише 6 результатів. Відповідно, 8 фіксуємо як лакунарні (рис. 5.11).

iWeb: The 14 Billion Word Web Corpus			
SEARCH	FREQUENCY	CONTEXT	OVERVIEW
26	grinnell.edu	A B C	other, neither being able to bring herself to accept a man with a blue beard . Another reason for their distaste was the fact that he
27	grinnell.edu	A B C	become of them. # In order that they might become better acquainted, Blue Beard invited the two girls, with their mother and thr
28	grinnell.edu	A B C	to town their marriage took place. # At the end of a month Blue Beard informed his wife that important business obliged him to m
29	grinnell.edu	A B C	She promised to follow out these instructions exactly, and after embracing her, Blue Beard stepped into his coach and was off upc
30	grinnell.edu	A B C	They had not dared to venture while her husband was there, for his blue beard frightened them. But in less than no time there the
31	grinnell.edu	A B C	several women that hung along the walls. These were all the wives of Blue Beard , whose throats he had cut, one after the other. #
32	grinnell.edu	A B C	blood was removed from one side, it reappeared on the other. # Blue Beard returned from his journey that very evening*. He had
33	grinnell.edu	A B C	# " Do not fail to bring it to me presently, " said Blue Beard . # After several delays the key had to be brought. Blue Beard examinec
34	grinnell.edu	A B C	Blue Beard. # After several delays the key had to be brought. Blue Beard examined it, and addressed his wife. # " Why is there blo
35	grinnell.edu	A B C	than death. # " You do not know at all? " exclaimed Blue Beard ; " I know well enough. You wanted to enter the little room!
36	grinnell.edu	A B C	She would have softened a rock, in her beauty and distress, but Blue Beard had a heart harder than any stone. # " You must die, n
37	grinnell.edu	A B C	# " I give you but one quarter of an hour, " replied Blue Beard , " but not a moment longer. " # When the poor girl was
38	grinnell.edu	A B C	. I am signaling to them all I can to hasten. " # Blue Beard let forth so mighty a shout that the whole house shook. The poor wife
39	grinnell.edu	A B C	disheveled and in tears. # " That avails you nothing, " said Blue Beard ; " you must die. " # Seizing her by the hair with one
40	grinnell.edu	A B C	At this very moment there came so loud a knocking at the gate that Blue Beard stopped short. The gate was opened, and two hors
41	grinnell.edu	A B C	and two horsemen dashed in, who drew their swords and rode straight at Blue Beard . The latter recognized them as the brothers
42	grinnell.edu	A B C	the strength to rise and embrace her brothers. # It was found that Blue Beard had no heirs, and that consequently his wife becam
43	grinnell.edu	A B C	banished from her mind all memory of the evil days she had spent with Blue Beard . # Moral # Ladies, you should never pry-- You'l

Рис. 5.10 Верифікація когнітивної метафори “*blue beard*” в корпусі I-WEB

Виберіть зону пошуку:

Лексема Словоформа

+

ХУДОЖНЯ ПРОЗА

Будь ласка, оберіть зону пошуку
 - не дивно, що всіх їх він струшує на мене, обтрушується, як цуц після дощу, і всі бризки летять на мене, - зрештою, це таки моя робота, нічого не вдієш, і фільм про його двоюрідну бабусю знімати також мені, - та чоловік і не став би знімати такого фільму, жоден чоловік не став би й братися, казав же мені навіть Юрко, ця наша **Синя** Борода, яка полюбляє у вільний від складного родинного життя час шиконуть фемінізмом, наче напрокат узятим костюмчиком од Вгон,
МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ / Оксана Забужко

Рис. 5.11 Когнітивна метафора “синя борода” в КТУМ

Як наслідок, до англо-українських когнітивних лакун включено специфічні концепти АКС, феномени та поняття когнітивної сфери, що не фіксуються в мові зіставлення, наприклад: компаративна фразема: *as dumb as bean dip* або *Yes we can* (слоган Б. Обама на президентських виборах США 2008 р.) (рис. 5.12).

Когнітивно-метафоричні лакуни АКС (англ. *blue beard*, *Yes we can*, *barefoot and pregnant*) різняться високою частотністю вживання (англ. *frequency*) та стабільністю форми (англ. *fixedness*), саме ці характеристики дозволяють верифікувати їх в корпусах АКС (рис. 5.13).

iWeb: The 14 Billion Word Web Corpus

SEARCH FREQUENCY CONTEXT OVERVIEW

FIND SAMPLE: [100](#) [200](#) [500](#) [1000](#)
 PAGE: << < < 3 / 22 > >>

CLICK FOR MORE CONTEXT SHOW DUPLIC

201	wwlp.com	A B C	petition wearing masks of former U.S. President Barack Obama stick a campaign poster reading "yes we can" in French, on a
202	wwlp.com	A B C	on peut! " # The slogan on posters in Paris streets translates as "Yes We Can!" " # Heard that before? # The people behind the
203	wwlp.com	A B C	campaign poster with the picture of former U.S. President Barack Obama reading in French "yes we can" in Paris, Friday, Mar
204	vresp.com	A B C	an exciting first semester and beyond. Juntos, si se puede! Together, yes we can!
205	breaking911.com	A B C	Hillary Clinton in the 2008 New Hampshire primary and coined the now-familiar catchphrase: "Yes we can." # The White Hous
206	breaking911.com	A B C	a video over the weekend, featuring both celebrities and ordinary people recounting what "Yes we can" meant to them. And i
207	studysoup.com	A B C	it depends on how nonnormal the populations are The answer to the second question is yes we can test for normality Statistic
208	rhizome.org	A B C	ORF), Germany (ARD) and art, and intuitively replied with "YES WE CAN"... It wasn't until much later that I read about all
209	bax-shop.co.uk	A B C	practical, their tinned presentation makes them an ideal gift too. Canned Tuners? Yes we can! qwx17774 # Please note: the pic
210	videopro.com.au	A B C	if I don't want it shipped for a few days? # A: Yes we can. Simply enter this request into the delivery instructions box in the che
211	usadiversitylottery.com	A B C	health care bill. The immigrant activists, chanting Mr. Obamas campaign slogan of "Yes we can" in Spanish and English, tried t
212	xmms.org	A B C	we can easily drive the car... " # 1 # 0 # Tweet # Yes we can buy a car in nyc with out of state license. we have
213	gtaforums.com	A B C	get any drinks at the bar or Dance, there was no music playing. Yes we can get in, but the place is dead. Should open after the
214	dailynews.com	A B C	Barack Obama, with encouragements that students wear Obama T-shirts and recite from Obamas "Yes We Can" speech. # He
215	script-o-rama.com	A B C	, with prayers? - I understand, you can't do anything for me. Yes we can, if you give us a place where we could eat and sleep
216	circleofmoms.com	A B C	# I guess I am shocked that this is still an issue for PARENTS. yes we can not control societv. but for a parent to even stoop and'

Рис. 5.12 Верифікація когнітивних метафор в корпусі WORD WEB

CORPUS: пошук, контекст, частотність

Corpus of Contemporary American English						?	☰	☰	☰	☰	?		
SEARCH		FREQUENCY		CONTEXT		OVERVIEW							
CLICK FOR MORE CONTEXT						☐ [?]	<input type="button" value="SAVE LIST"/>	CHOOSE LIST	CREATE NEW LIST	<input type="text"/>	[?]	SHOW DUPLICATES
1	2017	FIC	Bk:Solemn	A	B	C	up to Jackson, where she was born, to keep her from going down barefoot and pregnant and high. But Gilroy took over the cou						
2	2016	SPOK	ABC: The View	A	B	C	I know Democrats who would love for their wife to stay, you know, barefoot and pregnant in the kitchen. Just because you're a						
3	2016	SPOK	ABC: The View	A	B	C	PRESIDENTIAL CANDIDATE) I got ya, I got ya. Yeah, we were barefoot and pregnant back in 1978. We were just cooking and stirr						
4	2016	SPOK	ABC: The View	A	B	C	were just cooking and stirring the pot. There's still some women that are barefoot and pregnant out here in this world. I'm just						
5	2012	NEWS	Denver	A	B	C	Democrats want you to think his personal view will somehow translate into a nation of barefoot and pregnant women. We're tc						
6	2007	SPOK	CBS_Early	A	B	C	barriers by featuring everyday women in their ads. Ms-FLORIO: Gone are the days of barefoot and pregnant and in with the day						
7	2007	SPOK	CBS_Sixty	A	B	C	still serve in the United States uniform. You can believe that women should be barefoot and pregnant in the kitchen. You can b						
8	2006	FIC	FantasySciFi	A	B	C	me? " " Heavens no! " Dorothy hurried to console her. " Barefoot and pregnant is no way to start junior high. " Dorothy broke o						
9	2006	FIC	Bk:OneLastLook	A	B	C	. Knit booties. Sounded like a prescription for brain rot to me. " Barefoot and pregnant , " I said, aggrieved. Sonterra swore unde						
10	2005	FIC	Bk:ExesOhs	A	B	C	almost before he finished the sentence. " It's not a political thing, barefoot and pregnant and forced to bake pies. I just think th						
11	2003	FIC	Bk:OurLadyForest	A	B	C	Collins gravely shook his head, The basic thrust from Rome is the same, barefoot and pregnant and exclaiming after Gabriel Be						
12	1999	SPOK	CNN_King	A	B	C	controlling him. And they would have several strategies -- I call it the " barefoot and pregnant " strategy. One is they would run						
13	1998	SPOK	PBS_Newshour	A	B	C	been baiting her for years. Women belong in the kitchen. They should be barefoot and pregnant . That was his shtick. And now						

Рис. 5.13 Верифікація когнітивних метафор в корпусі СОСА

Безпосередньо україно-англійські когнітивні лакуни були зафіксовані шляхом конкордансного аналізу в корпусі КТУМ. Це концепти української культури, наприклад, КОЗАЦТВО, високочастотні національно-марковані одиниці, фраземи, метафори тощо.

Лінгвокультурні концепти є невербальними елементами, що зберігаються в свідомості та можуть бути частково представленими описово [213, с. 56]. Конфлікти смислів, їх варіативність уможливлються, детермінються невідповідністю інтенцій, нівелюванням правил етикетного спілкування. У кожній лінгвокультурі представлені особливі якості людської природи, що специфічно зорієнтовані на певний етнос. Усі мови омовлюють свої специфічні картини світу, у той час як для інших культур чужа мовна картина світу є лакунарною: формується лакунікон на векторі **МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦЯ**.

Семантичні порожнечі номінативних і комунікативних одиниць привертають увагу лінгвістів, які досліджують проблеми інконгруентності, амбівалентності, енігматичності [478, с. 86]. Лакуни НО та КО представлені як на формальному, так і на семантичному рівнях.

Когнітивна лакунарність означає існування прогалин в єдиній логіко-мисленнєвій базі, на якій можуть будуватися різні концептуальні картини чи концептуальні каркаси [121, с. 51]. Зовнішня оболонка слова, номінативної та комунікативної одиниці може бути поверхневою лакуною, глибинна ж структура слів, номінативних та комунікативних одиниць, дискурсів є екстралінгвістичною категорією та прихованою семантичною лакуною.

У структурі мови існують порожні ланки на рівні лексико-граматичних парадигм, а також завжди існують потенційні семеми, що є нереалізованими [423, с. 139]. Реалізовані та нереалізовані семантичні категорії, пов'язані з логікою, мовою та мисленням, є предметом інтересу сучасних мовознавчих студій. Шлях до знання починається з незнання (англ. *missing places, lacunae*). Кожне слово *a priori* має свою історію, біографію та сфери білих плям. На всіх етапах делакунізації потрібні когнітивні зусилля.

Так, делакунізовані стилістичні лакуни корелюють із утратою первісного значення, наприклад: укр. *фіолетове чорнило, зелена червона смородина, старий Новий рік, немолода молодиця, червона синька*. Декодовані семантичні лакуни ілюструють діалектальні розбіжності, їх десемантизація дозволяє реконструювати загублені характеристики, наприклад, в українських лексемах укр. *сонце, кільце* забулася сема зменшуваності [48, с. 4].

Семантичний блок “закритої” лакунарної інформації співвідноситься з об'єктивною дійсністю, а прагматичний – із суб'єктивною. До першого блоку входять семи негації, відсутності, нерозуміння, загадковості, інформаційної складності, енігматичності, невизначеності, імпліцитності тощо, а до другого – мовчазна реакція, паузи хезитації або нерозуміння, переживання певного факту, тобто суб'єктивна установка користувача мови, що реалізується мовленнєвою поведінкою комунікантів.

Ознаки лакунарності проявляються на формальному, семіотичному та семантичному рівнях. Так, нульова морфема не представлена графічно, літери можуть мати незвичну лакунарну форму, деякі слова та колокації є авторськими, вигаданими, а тексти можуть бути непрозорими та алюзійними.

Лакуни номінативних та комунікативних одиниць представлені як на формальному, так і на семантичному рівні, див. табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Лакуни формального та семантичного рівнів

НО*/КО**	Формальний рівень	Семіотичний рівень	Семантичний рівень
*Морфема	нульова морфема	не представлена графічно	невідома морфема
*літера	спрощена або вилучена літера	не представлена пікторіально	невідома літера
*слово	неіснуюче слово	не представлено пікторіально	нерозтлумачений зміст
**слово-сполучення	неіснуюча колокація	не представлено у вигляді фраз	незрозуміле компанування
**текст	містить числені лакуни різного рівнів	нечитабельність	лакунарний смисл
**дискурс	містить числені лакуни різного рівнів, інтертекстуальні зв'язки	відсутній інтертекстуальний зв'язок	прихований зміст, лакунарний смисл, містить недекодовані імплікатури

5.2.1 Заголовки-метафори. Заголовки-метафори, наприклад, лат. *Risum teneatis, amici?*¹⁰³: *The socio-pragmatics of RoastMe humour* декодуються в мовному режимі (фіксуються в словниках), мовленні (верифікуються в дискурсах, у конкордансах) та делакунізуються в процесі пізнання (в когнітивній діяльності людини), таким чином всі ендозони лакуніконів включають ці одиниці в режимі кросреференції, що взаємопов'язані та реалізуються однорівнево або мають декілька лакунарних шарів.

Заголовки-метафори є поширеним феноменом сучасних медіа-дискурсів АКС та УКС. Пошук за ключовим словом “*headline*” дозволяє виявити корпус заголовків, що можуть бути метафоричними (рис. 5.14).

Така тенденція є досить поширеною, оскільки апелювання до метафори зазвичай приваблює читача, пор.: англ. *prisons of absurd, with early escape* [798].

¹⁰³ Примітка: лат.: “Смішно, друзі?”

Особливою тенденцією є такий стан речей, коли в мультинаціональних дискурсах на часі досить часто використовують англомовні номінації для позначення безлічі наукових, політичних, лінгвістичних та навіть жаргонних понять. Входячи в наукові дискурси ці номінації з часом делакунізуються.

CHOOSE LIST CREATE NEW LIST [?] SHOW DUPLICATES

November 25, 2017, on Page A18 of the New York edition with the **headline**: The Saga of Yoko Ono, Her Erstwhile Chauffeur And Lost Lennon Treasures.

October 22, 2017, on Page BR15 of the Sunday Book Review with the **headline**: Prison of the Absurd. Today's PaperSubscribe

say, is a recognition that eventually investors will not be able to ignore recent **headline** risks -- whether nuclear tensions with North Korea, a trade war with China or in response to the spate of news from Washington. " It is a good **headline** hedge. " # Mr. Koesterich is not alone in adopting a wary stance, with no good earnings news to inspire them, they will be more sensitive to **headline** events. # That could result in sharper moves downward in stock market indexes.

August 10, 2017, on Page B1 of the New York edition with the **headline**: U.S. Markets Remain Calm, But Investors Nod to Caution. Order ReprintsToday's

August 27, 2017, on Page BR12 of the Sunday Book Review with the **headline**: Forty Whacks?. Today's PaperSubscribe

on August 27, 2017, on Page MM15 of the Sunday Magazine with the **headline**: Hidden Agenda. Today's PaperSubscribe

August 27, 2017, on Page BR13 of the Sunday Book Review with the **headline**: Awakenings. Today's PaperSubscribe

September 27, 2017, on Page C3 of the New York edition with the **headline**: Exhibition Showcases Turner Prize Shortlist. Order ReprintsToday's PaperSubscribe

September 27, 2017, on Page A16 of the New York edition with the **headline**: It's Been an ' Amazing' Aid Effort, if He Does Say headed to Table Rock. # " Table Rock. 308 inhabitants " was the **headline** on their first story, published in 1992. # " By the end of

July 29, 2017, on Page B8 of the New York edition with the **headline**: Rebuilding White Sox Stay Busy Trading the Present for a Stronger Future. Order

July 19, 2017, on Page A1 of the New York edition with the **headline**: Trump and Putin Had Second, Undisclosed, Private Conversation. Order ReprintsToday's

October 4, 2017, on Page B8 of the New York edition with the **headline**: With Early Escape, the Yankees Advance. Order ReprintsToday's PaperSubscribe

November 27, 2017, on Page D4 of the New York edition with the **headline**: Shiffrin Dominates Slalom For First Victory of Season. Order ReprintsToday's PaperSubscribe

Рис. 5.14 Пошук в корпусі за ключовим словом

Лакунарність як факт дисипативної реалізації (синкретизм значення) реалізується в мовленні конситуативно: слова, фрази, речення, комунікативні блоки можуть мати різне прагматичне навантаження та багатозарове прочитання. Негація, або заперечення, може мати не лише експліцитний/ формальний, а й імпліцитний характер: наприклад, приховане заперечення, коли “так” означає “ні”. Невербальна жестикуляція, міміка, візуальний контакт, моторика голови й тіла, паралінгвальні засоби можуть виявлятися лакунарними в мовленнєвій поведінці.

5.2.2 Алюзії. Адгерентними до феномену лакуарності є поняття імплікації, підтексту, еліпсиса, мовчання та алюзії. Імплікація, як глибинний підтекст, позначена відсутністю прямих екстеріоризаторів. Імплікація, підтекст, мовчання декодуються в дискурсивному просторі. Модифікація поверхневих структур лакуарності у вторинних текстах може трансформуватися по-різному: через еліпсис, абрєвіацію, контамінацію, згортання, скорочену фразу [483, с. 116].

Етап семантичного реконструювання дозволяє виявляти алюзії, відновлювати смисли за допомогою астериск, посилань на алюзійні лакуни, образи, що створюють алюзійну візуалізацію. Семантичні лакуни потребують інтерпретування, розкриття алюзійних пустот і є результатами когнітивної діяльності людини, яка кодує інформацію та повинна декодувати приховані смисли, що існують у міжкультурній картині світу на різних рівнях складності. Алюзії на першоджерела – лакуни семантичного спрямування. Відсутність фонових знань, прецедентного досвіду не дозволяє правильно їх тлумачити.

Сприймаючи багатозначний текст, людина як мовна особистість виділяє актуальні фрагменти, а потім мислить дійсність цими частинами, використовуючи “наскрізну” концептуалізацію знань [367, с. 91]. Кожен делакунізує свій індивідуальний об’єм лексико-семантичного лакунікону, наскільки дозволяє тезаурус. Наявність великої кількості багатозначних пропусків, навмисних недомовленостей, фрагментарна структура тексту, його незавершеність і багато замовчувань – риси авторської побудови. Автор намагається передати читачеві хід думок, роблячи текст незавершеним та іноді дещо хаотичним.

Три основні напрями в дослідженні текстів – текстоцентричний, антропоорієнтований і прагматико-психологічний підходи в межах сучасних семіотичних студій, герменевтичних концепцій та домінуючих лінгвістичних теорій. За структурно-аналітичного підходу текст сприймають як завершений цілісний мовленнєвий твір – результат творчої діяльності автора; за психолінгвістичного – як динамічний процес взаємодії автора й читача; за

прагматичного текст розуміють як комплекс мовленнєвих засобів, прийомів впливу на адресата¹⁰⁴.

Текст розглядають як макрознак. У семіотичному трактуванні художній текст – це континуум, якому властиві цілісність, недискретність та автосемантичність, який створюють і сприймають на тлі пресупозиційних та імпліцитних знань¹⁰⁵.

Багатозначність відкритого тексту запланована: автор стратегічно планує недомовленість і використовує силенціальний ефект як стратегію ведення акту комунікації, пор.: англ. *'I don't want you worrying, but ...' Having started Jessie had to go on* [799, с. 5]. Скорочений текст підпорядковується *lex parsimoniae*¹⁰⁶ та має постійну силенціальну складову, яку учасники комунікативних актів розпізнають через його постійну вживаність та інтуїтивну ідентифікацію. У логічно побудованій мовній системі графічні символи доповнюють лексичні номінації лакунарних одиниць, пор. англ. *To his horror, no words came. He tried again... the same* [808, с. 204].

Багаті на тезаурусні лакуни тексти-ментофакти, що відображають творчий погляд митця на світ, його неповторне індивідуальне бачення. Так звана “сіра зона” (від англ. “grey zone” – прихована зона) – тексти інтерв’ю, мемуарів, особистих листів допомагає делакунізувати творчий задум автора. Отже, під часу перекладання приймають рішення, обумовлені не лише змістом тексту перекладу, а й базовими знаннями, ситуацією написання твору або іншою екстралінгвістичною інформацією [60, с. 13].

Задум письменника, що делакунізує читач, функціонує на макрорівні креативної моделі тексту [112, с. 212]. Делакунізація задумів письменників – складне завдання, що неможливо успішно вирішити без аналізу додаткових факторів: віку автора твору, його мотивів, наслідування тощо.

¹⁰⁴ Корольова А.В. *Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті*: монографія. Київ: Київ. нац. лінгвіст. ун-т, 2002. С. 21.

¹⁰⁵ Корольова А.В. *Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті*. С. 24.

¹⁰⁶ Примітка: Закон економії (лат.).

Середовище екстеріоризації невербальних дій – це писемний комунікативний дискурс, що завдяки авторові тексту передбачає полімодальні та поліфункціональні завдання, задіючи вербальні й невербальні ефекти комунікації, змушуючи читача до когнітивних пошуків та аналізу комунікативних ситуацій.

Мотиви невербальних дій – також складне для делакунізування завдання, що осмислюють глобально, наприклад розлите виробниками молоко – знак протесту проти підняття податків, що спричиняє відповідно низькі ціни на молочну продукцію. Усі невербальні дії апріорі мають екстенціональні значення (сенси конкретного поняття). Проте деякі мотиви залишаються лакунарними для законослухняного населення. Так, неможливо делакунізувати на особистісному рівні визначені форми протесту, терористичну діяльність, війни, руйнації, підпали, биття вікон, паплюження майна, вандалізм тощо.

Аналіз комунікативних, номінативних одиниць і лакун можливе лише за наявності єдиного текстового лексико-семантичного простору. Цей простір не можна обмежити ним самим, звузивши спостереження до інтратекстових зв'язків. Сучасна лінгвістика надає перевагу дискурсивному аналізу, під час якого семантичний простір тексту розглядають як пов'язаний з умовами його створення, цілями й завданнями в поєднанні з аналогічними для нього текстами, що відображає поняття інтертекстуальності¹⁰⁷.

Багатозначність відкритого тексту пояснює явище трансференції – процесу, упродовж якого регулярно вживання запозичення в певних значенні та контексті нівелює ефект аномальності, інтерференції, слово поступово стає літературною нормою мови. Тобто інтерференція переростає в трансференцію [215, с. 67].

Імплікована семантика спрацьовує у психологічних ситуаціях на зразок *attention span* (укр. *прослухав, не почув*), *linguistic shock* (укр. “забув слово”, англ. *short of words*); у поведінці: погані манери (*poor manners*), незнання граматичних стандартів (англ. *poor grammar*); в алогічному омовленні ситуацій (англ.

¹⁰⁷ Кубрякова Е. С. *О тексте и критериях его определения* // Текст. Структура и семантика. Москва: СпортАкадемПресс, 2001. Т. 1. С. 72–81.

discrepancy, deterioration, lost in thoughts); а також у семантичних і формальних девіаціях (англ. *hard, hardly*). Лакунарність властива і феномену текстотворення [488, с. 116].

5.2.3 Інтертексти. У. Еко, Р. Барт, М. Бахтін зробили значний внесок у розуміння лакунарності як інтертекстуальності, вказуючи на те, що кожен текст відкритий для інтерпретування. Читачі бачать його через призму своїх поглядів і переживань, тому можливі різні інтерпретації. Інтертекстуальність актуалізують за допомогою таких інтекстів, як атрибутована цитата, неатрибутована й немаркована цитати, алюзія, ремінісценція та парафраза [171, с. 19].

На думку У. Еко, дієвим є орієнтований на читача підхід; ідеальний читач, як очікує автор, помітить усі інтертекстуальні алюзії та декодує лакуни, приховані в тексті, спробує зрозуміти емпірію художнього тексту, самостійно декодуючи феномен лакунарності через “інтертекстуальний фрейм” [502, с. 42].

На думку Р. Барта,¹⁰⁸ кожен текст – інтертекст: інші тексти наявні в ньому на різних рівнях у більш або менш упізнаваних формах (тексти попередньої й сучасної культур). Кожен текст – нова тканина, зіткана з відомих цитат, уривків культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагментів соціальних ідіом тощо. Усі вони поглинені текстом і змішані в ньому, тому що завжди до його створення й навколо нього існує мова. Як необхідну попередню умову для будь-якого тексту інтертекстуальність не можна обмежувати проблемою джерел і впливів: це сукупність анонімних формул, походження яких часто неможливо виявити, несвідомих чи автоматичних цитат, зазначених без лапок [61, с. 83].

Як представник орієнтованого на читача підходу Р. Барт вважав, що письменникові немає необхідності пояснювати все закодоване в тексті, тому що його інтерпретаційний потенціал втрачається, якщо читач не намагається розгадати загадки впродовж читання. Текст містить тисячі культурних відбитків, несе різні соціальні елементи, а читач активує свій інтерпретаційний потенціал.

¹⁰⁸ Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.

Таке переплетення культурних і соціальних характеристик тексту робить його багатопланову структуру неминуче інтертекстуальною [600, с. 207].

М. Бахтін розглядав інтертекстуальність у прозі зі складним переплетенням літературних елементів, у якій немає нейтральних слів, а кожен дискурс створений у відповідь на попередній відрізок тексту [600, с. 206]. У МП декодують інтертекстуальні пропуски, розгадують авторські натяки, виявляють приховані лакуни. Ретроактивне прочитання дає можливість делакунізувати ретроспекції, натяки, жарти мови оригіналу (МО), наприклад натяк на теорію Ч. Дарвіна, що наводить М. Кулелі, пор.:

МО: *Having read her deceased husband's unpublished encyclopaedia, the old lady recounts what she can remember from that encyclopaedia: He had written a part of an article about gorillas being the grandfathers of men; he wrote in those days that the incredible advances of the sciences in the West had now made God's existence a ridiculous question to be cast aside* [600, с. 210].

МП: *Прочитавши неопубліковану енциклопедію покійного чоловіка, літня жінка розповідає, що вона може пригадати: "Він написав частину статті про горил – дідусів сучасних чоловіків; зазначав, що в ті дні наука на Заході здійснювала приголомшливі відкриття, а до абсурдного питання про існування Бога тепер можна ніколи не звертатися* (переклад наш).

У цьому відрізку продемонстрована семантична лакунарність, що корелює з інтертекстуальністю. Переклавши лексичні елементи вірно, прозорий, невидимий для ока семантичний елемент також відтвориться правильно. Його прочитання можливе за наявності певного багажу знань, особистого тезаурусу. М. Кулелі використовує алюзію – непряму вказівку на теорію еволюції Дарвіна, пише про "горилу, діда чоловіків" [600, с. 210]. Це приклад семантичної лакунарності, що добре декодують сучасні читачі з науковим світоглядом.

Інтертекстуальність не обмежується лише аналізом літератури: її також ураховують під час інтерпретаційних ходів тлумачення оригіналу. При перекладі необхідно зберігати лакунарні елементи без експлікацій, переносячи алюзії з тексту оригіналу в текст перекладу.

Інтерпретацію тексту повинен здійснювати компетентний перекладач, який уміє зберігати неявне, не замінюючи явним, залишаючи натяки лакунами, трансформуючи алюзії в текст перекладу. Перекладач залишає семантичні лакуни в цільовій мові, змушуючи читачів делакунізувати останні, і тим самим обумовлює справжнє задоволення читача від творчого пошуку [600, с. 212].

Під час читання художньої літератури завжди шукають кореляції між текстом і його кодами, між текстом та його рецепцією [446, с. 159]. Декодують імпліцитні текстові пропозиції згідно з семіотичним правилом інтерпретації, відповідно до якого суб'єктивний смисл витлумачують з огляду на ситуативну референційність лакун, осмислених автором і перосмислених читачем [247, с. 24].

Лакуни в дискурсі корелюють із теорією метатекстів, що пов'язує неоднозначність прочитання тексту з розумінням його екстратекстових елементів, експліцитацій, додаткових пояснень авторської фабули, приміток перекладача, ознайомленням зі вступними статтями й післямовами. Так, заголовки, назви творів – квінтесенції конденсованої інформації, що делакунізують за принципом поступової декомпресії прихованих смислів, наприклад через гіперпосилання, пор. англ. *For Esme – with Love and Squalor*¹⁰⁹.

Автор художнього тексту творить можливий світ – фрагмент реальності, проте сам автор не належить до створюваного ним світу в тексті [247, с. 41]. Перекодування дозволяє подати всі інтекстові форми як своєрідні художні світи, що належать до віртуальної реальності. Вони насправді є елементами “можливих світів”, що мігрують із тексту в текст, із культури в культуру, реалізуючи віртуальну інтертекстуальність.

Досліджуючи феномен інтертекстуальності в тексті, учені виділяють три процеси, що допомагають виявити в тексті приховану інформацію. Так, на прочитання всіх інтертекстуальних ефектів художнього тексту впливає

¹⁰⁹ Примітка: “Для Есме: з любов'ю та мерзотою”. Шостий твір з “Дев'яти історій”, написаних з інтертекстуальним підтекстом “двхані”, що має дев'ять поетичних настроїв. Текст перекладу з коментарем перекладача даного твору Д. Селінджера є доступним за посиланням: URL: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/613/41/>.

можливість читача виявляти семантичні сумачі (вплив усіх елементів у сукупності), деконструкції (приховані елементи) і реконструкції (відтворення минулого).

Перекладач також повинен створити інший, інтертекстуально організований текст, що спрямовуватиме читача до інших текстів, які він зможе делакунізувати впродовж деконструювання, сумування та реконструювання (англ. *deconstruction, summation and reconstruction*) [447, с. 154]. Уміння зчитувати лакунарний смисл пов'язане з досвідом перекладача, його загальним тезаурусом. Так, наприклад, англ. “*Quarter*” у перекладі українською звучить як укр. “*Латинський квартал*”. Наявна делакунізація потребує від перекладача вміння елімінувати лакуну *pars pro toto* [354, с. 156].

Про лакуни свідчать авторські й перекладацькі делакунізатори: коментарі, примітки, післямови тощо. Лакунарність пов'язана з декодуванням інтертекстуальних пресупозицій, водночас автор оригіналу може вдаватися до автотлумачення (примітка автора) [447, с. 158]. Художній текст полізакодований: містить приховані коди або асоціативні поля, надтекстову організацію значень, що допомагають уявити повну структуру тексту за умови їх правильного декодування [247, с. 25].

Інтертекстуальні й інтекстові елементи, явні та приховані, спрямовують читача до інших текстів [447, с. 156]. Розуміти натяки й декодувати текст у формі аналітичних субкодів – необхідність сучасного буття з її складною архітонікою.

Вербальні й невербальні лакуни маркують у дискурсах АКС та УКС. Вони відкриті для тлумачення впродовж пізнання, що вимірюють роками чи сторіччями. Сиквели книг, численні екранізації – копії, делакунізатори, реліктові артефакти. Інтертекстові вкраплення – це своєрідні спроби подолати лакунарність. Текст із лакунами неповний порівняно з реальним / віртуальним прототипом. Лакуну як прогалину виявляють під час зіставлення з текстом-прототипом як нуль на місці очікуваної одиниці [173, с. 194].

5.2.4 Семантичні девіації. З однорівневою семантикою декодування корелюють тезаурусні лакуни, що можуть буди дешифровані через

вірне прочитання абревітури на кшталт англ. *SARS – Severe Acute Respiratory Syndrome*; укр. *ТГРС – тяжкий гострий респіраторний синдром*, інші лакуни можуть мати приховану лакунарність та реалізують “пусту категорію” через імпліцитність, підтекст за допомогою слів із негативною семантикою (ні-лексикон), наприклад, англ. *nothing, nonsense, untrue* тощо. Розуміння полісемічних одиниць знімається контекстом: англ. *EAS – Executive Air Services / Essential Air Service / Equivalent airspeed*.

Семантично змінні елементи (наприклад, модифіковані клішовані фрази) можуть викликати труднощі тлумачення, пор.: англ. → *Connecticut newspaper The Hartford Courant, December, 1898 “A needs a B like a C needs a D” format: The place [Aragon, Spain] didn’t need an American consul any more than a cow needs a bicycle; for it had no trade with America, and no American tourist ever dreamed of stopping there → Man needs God like fish needs a bicycle → Woman without a man is like a fish without bicycle [797]*.

Існування пустих місць може обумовлювати семантичні заміни або семантичні девіації (від англ. *semantic shifts/interferences*) (за С. М. Ервін) [557], що руйнують оригінал, створюють новий текст, адаптований переклад (за В. Н. Комісаровим) [244], переспів (за І. В. Корунцем) [255, с. 11], переказ (в термінології Л. К. Латишева) [291], слугують міжмовною медіацією (англ. *interlingual mediation*) (за С. Віаджіо) [670], відповідають за транспонування змістовних зв’язків між текстом і джерелом (за П. Торопом) [446].

Слова активно перевтілюються, змінюючи форми та значення, проте з появою одних значень, інші відходять на другий план. У лінгвістиці постійно вводять і переосмислюють терміни, створюють вторинні номінації. Якщо термін не вживають, він має тенденцію до зникнення, пор.: *маловживаний – нечастий – архаїзм – атавізм ~ лакуна*.

Упродовж “життєдіяльності” лексем виникають типові семантичні лакуни, що модифікують наповнення вихідних значень слова, генерують нове буття. Поява неологізмів (нових слів і сем) позначає циклічність функціонування лексем з огляду на дію соціальних і лінгвальних чинників, що впливають на розвиток,

переосмислення лексем, виникнення новотворів за схемою: 1) нова сема – нове слово, 2) заміна архаїчного слова, пор. англ. *telescopium* (сузір'я) *telescope* (телескоп), *German crown* (телескоп), *comet seeker* (телескоп), *glass* (телескоп).

Поява іншомовних номінацій у різних дискурсах – загальна тенденція до глобалізації, що дає поштовх до створення й запозичення нових взаємозамінних термінів (від англ. *spin-spin*, що використовують синонімічно іноземною та рідною мовами у власній мовній системі), номінацій, термінів і концептів.

Мовний фонд соціумів збагачується та поповнюється завдяки взаємному використанню іншомовних номінацій, спричиняючи взаєморозвиток – прояв синергії [11, с. 6]. Можуть виникати труднощі під час тлумачення нової чи незнайомої інформації. Збереження англомовного написання неангломовні споживачі інформації можуть сприймати лакунарно. Деякі специфічні англомовні вкраплення важко тлумачити без контексту, тому автор залишає їх без перекладу. Так, немає пояснень у книзі [816]. Наприклад, заголовок “*Down on speed*”¹¹⁰ є завуальований для пересічного читача й потребує додаткової експліcitaції (затекстового пояснення)¹¹¹, не передбаченої форматом збірки.

5.3 Синергетичні лакуни

На етапі словотворення виникають лакуни перевираження: нова концептуальна одиниця повинна знайти свою мовну оболонку. Тоді з'являється віртуальний лексико-семантичний “буфер обміну”, коли потенційні одиниці запозичують мовне оформлення у своїх попередників.

Для сучасної семасіології більш типове поняття “семантичний синкретизм”, під яким розуміють об'єднання в одному значенні декількох, часто важко сумісних, семантичних компонентів [293, с. 33]. Завдяки етимологічним дослідженням розкривають лакуни реконструйованих форм, що можуть

¹¹⁰ Примітка: англ. “*Down on speed*” (syn.= англ. *coming down on meth* = *methamphetamine* (*speed*), жаргон. укр. *важкий стан після вживання заборонених речовин*).

¹¹¹ Leary T. *Down On Speed. Sucht und Sehnsucht*. Stuttgart: Phillip Reclam jun. Stuttgart, 2000. S. 248–249.

протиставлятися одна одній, пор.: укр. *хворіти* ↔ *одужувати*. Прояв семантичного синкретизму мовного знака – зміна форми слів зі збереженням їх значення, пор.: гот. *balwjan* – укр. *боліти* → *хворіти* → *не одужувати* [724, с. 89].

Погляд на лакуни як синергетичні утворення впливає з розуміння лакуни як нульового знаку та фрактальної одиниці. *A-priori* всі лакуни є синергетичними утвореннями, які чекають на заповнення та мають декілька потенційних шляхів розвитку в момент біфуркації.

Синкретична фрактальність проявляється на етапі виникнення неологізмів, утворених метафоричним зсувом. Неологізм, з'являючись вперше, має ознаки вихідної одиниці, містить її фрактали. Цілісний новий знак неможливо розпізнати без вихідної тезаурусної бази, осмислення старих і нових фрактальних значень, наприклад колокацію, “залізна леді”¹¹².

Етимологічно первинний термін “залізна леді” означає залізне знаряддя смертної кари або катування епохи Середньовіччя – шафу у вигляді жінки [608, с.74]. Зараз термін описує “вольових” жінок, подібних до їх протопипа – М. Тетчер, колишнього прем'єр-міністра Великобританії. Інша, менш уживана лакунарна колокація, також окреслена явищем семантичного синкретизму, – назва британського рок-гурту “*Iron Maiden*”. Її не перекладають або транскрибують (укр. “*Айрон Мейден*”). Такий вид передавання реалії найбільш популярний. Ще С. Влахов і С. Флорін зазначали, що найчастіше транскрибують чужі зовнішні реалії [453, с. 98]. Говорячи про рок-гурт українською мовою, колокацію “залізна леді” не використовують: відбувається розмежування понять.

Спочатку крилатий вираз був неологізмом, не зафіксованим у словниках. Згодом метафоричну одиницю як частовживану почали зазначати в сучасних словниках, розкриваючи первинне та вторинне значення. Колокація “залізна леді” (від англ. *Iron Lady*, в нім. *Eiserne Jungfrau*) перетворилася на сталий вираз, таким чином наблизившись до терміноодиниці, квазітерміна.

¹¹²Примітка: англ. *iron lady* політ., британське прізвисько, що використовується для описування керівників урядів у всьому світі, що означає “вольову жінку” (Collins Dictionary).

Потенціал мовних систем визначають спроможністю до поповнення та розвитку словникового складу. Лінгвістична увага сьогодення прикута до розвитку мови й зосереджена на неологічних потенціях мовних систем (Ю. А. Зацний) [200; 704], лакунах оказіональних мовних явищ (Ж. В. Колоїз) [239], походженні та розвитку мови (В. Г. Таранець) [439]. Кожне нове слово, що з'явилося в мові, спочатку є неологізмом, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад, перестає бути ним [711, с. 151].

5.4 Термінологічні лакуни

Термінологія – найбільш динамічна складова мовної системи, якій властиві безперервний розвиток і неологізація, та в якій водночас із дією внутрішньомовних тенденцій відчувається постійний вплив інших мов. В УКС активно запозичують терміни та поняття з АКС.

Терміни завжди оновлюють, старі колокації переосмислюють, надаючи їм нових значень. Упродовж переосмислення й семантичних девіацій з'являються вторинні (секондарні) номінації, що містять загальну синкрету. Лінгвістичні терміни АКС та УКС також активно змінюються, пор. англ. *Glottometrika* ~ *Quantitative Linguistics*, англ. *Glottopedia* ~ *Wikipedia*; укр. *структуралізм* ~ *гloseматика*; укр. *дескриптивізм* ~ *дескриптивна лінгвістика* ~ *описова лінгвістика* ~ *американський структуралізм*; укр. *генеративізм* ~ *породжувальна лінгвістика*; укр. *функціоналізм* ~ *Празький лінгвістичний гурток* ~ *Празька школа функціональної лінгвістики*.

Термінотворення корпусних лакун – це результат когнітивних операцій в УНКС, АНКС і МНКС. У межах лакунології, суміжної з компаративістикою й теорією перекладу, учені пропонують нові терміни та поняття: *інакшість/чужість* (М. Л. Іваницька) [211, с. 237], “*силенціальний ефект*” (А. Д. Белова) [76, с. 93], “*функціональна вірність*” і “*лояльність перекладу*” К. Норд [619, с. 29]. Дослідники розробляють теорію лексичної та семантичної лакунарності з позицій прикладної лінгвістики [84; 525; 528], у

межах теорії мовознавства, типології й перекладознавства [259; 260; 261; 307; 626; 637; 668; 670].

До наукової картини світу англomовного наукового дискурсу (АНКС) та україномовного наукового дискурсу (УНКС) належить лексико-семантичне поле термінотворення як модус субмови: терміни, термінологічні одиниці, робочі терміни, метазнаки, що мігрують із суміжних наукових і міжмовних сфер.

Термінотворення – результат добудови наукової картини світу (НКС), що вимагає від актантів НКС значної тезаурусної бази, володіння мовами превалюючих наукових картин світу: німецької філософії категорії “НІЩО”, французької деконструкції (Ж. Дерріда), американської структуралістської школи, празької школи, семіотики Ч. Пірса тощо.

Корпусний лакунікон термінологічно виражений в мовній (1): англ. *agrammatic speech, back formation, be-deletion, biuniqueness, duality, the English “plural” morpheme, Great Vowel Shift, Grimm’s Law, morphemic cutting, PRO constituent, zero constituent*; укр. *граматична лакунарність, лексико-семантична лакунарність, синтаксичний нуль*; комунікативній (2): англ. *silence effect, tip-of-the-tongue phenomenon, pauses*; укр. *мовленнєва лакунарність, синтагматичні лакуни, нульовий відповідник, безеквівалентність*; і когнітивній ендозонах (3): англ. *cognitive economy, deep-structure ambiguity, internal lexicon, implicit ephimism, semantic change, widening of meaning, Zipf’s law*; укр. *когнітивні лакуни, когнітивний дисонанс, тезаурусна лакуна*.

У кластері синтагматичної субзони комунікативного лакунікону домінантним є терміни “мовчання”, “силенціальний ефект”, “емоційний колапс”. У межах когнітивної ендозони ключовими є терміни “нульова абстракція”, “нульовий рівень”, “нульова лема”, “гапакс”.

Терміносистема лакунології формується на основі автентичних лексикографічних джерел, наукових праць авторитетних учених, міститься в дослідженнях відомих лінгвістів, які описують категорію лакунарності в межах обраної ендозони.

Парадигма метазнаків на позначення мовчання (термінів синтагматичної ендозони) свідчить про складний характер позначуваного феномена, пор. *хезитативні, тентативні, психологічні паузи; когнітивний дефіцит, нульовий денотат; силенціальний компонент, невербалізована дія, дискурсивна імплікатура, комунікативне умовчання, монастичне мовчання, мовчання природи, лакуна ввічливості, секулярне мовчання.*

Англійська й українська терміносистеми лакунології використовують нові терміни оновленого термінокону наукової картини світу: англ. *тетоте, тете-complex, ideas/memes of translation*¹¹³, укр. *лакунема, продуктивна/непродуктивна делакунізація, делітація лакуни, перекладацькі мему, трансфер лакуни, трансфер лакунарного значення* тощо. Осмислення лакунарності розширяє парадигму інтерпретаційного потенціалу мовних систем, ідентифікує засоби компенсування відсутніх форм, виявляє корпус інтерпретаційних компонентів лакунології. В когнітивному лакуніконі окремо накопичуються терміни лакунології АКС та УКС: англ. *rarityology, PRO-constituent*, укр. *невербальна лакуна, невербалізований концепт, нульова екстеріоризація.*

У наукових картинах світу процеси термінологізації пов'язані з векторами автохтонного використання й запозичення. Метазнаки мігрують за принципом конвергенції та дивергенції термінологічних значень, пор. укр. *досягнення й гени сьогодення*, від англ. *gaps, gains and goals*. Терміни англомовного наукового дискурсу в україномовному науковому дискурсі змінюють свій семантичний об'єм (пор. термін “когнітивний дисонанс”) в ендозоні прагмалінгвістики [265, с. 67].

Семасіологічний термін АКС англ. “*cognitive discord*” належить до когнітивного лакунікону. Секондарний термін АКС “*sputnik*” ілюструє поняття “*spaceship*” в АКС. Кросреферентним у комунікативному лакуніконі є містке поняття *friend / друг*, тому що його можна зарахувати до трьох зазначених ендозон через денотативну, дискурсивну й концептуальну представленість. Базові терміни

¹¹³ Chesterman A. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Revised edition. Vol. 123. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016. P. 3.

корпусного лакунікону – *lacuna* / лакуна, *gap* / пропуск, *absence* / відсутність, *NOTHING*/НІЩО (див. рис. 5.15).

Рис. 5.15 Базові термінологічні одиниці корпусного лакунікону

Частотність нових термінів лакунології невисока в порівнюваних корпусах: в корпусі текстів української мови [780], британському національному корпусі (BNC) [793], американському корпусі сучасної американської англійської мови (COCA) [798], а також міжнародному корпусі англійської мови (WebCorp), що надає результати частотної представленості термінів у режимі он-лайн¹¹⁴ [835].

Дані британського національного корпусу BNC менші, ніж дані корпусу сучасної англійської американської мови COCA. Такі нові терміни як *lacunemma*, *lacunicon* і *lacunology*, ще не зареєстровані в корпусах ULC, BNC, COCA та в сучасному веб-корпусі WebCorp режиму он-лайн. Одиниця *lacunarity* – гапакс у репрезентативному британському національному корпусі англійської мови BNC [793] і також зазначена лише один раз у COCA [798]. Сучасний веб-корпус WebCorp відображає результат частотності *lacunarity* 7 разів [835].

Терміни лакунології походять у своїй основі (*лакуна*, *лакунарність*, *лакунологія*) від побутового лексикону, як і інші термінологічні одиниці, що

¹¹⁴ Примітка: англ. *real time concordancing*.

мають давнє грецьке або латинське походження. Ці терміни фрактально містять сему лакуарності, що простежується в їх внутрішньому семному об'ємі на позначення основних рис: відсутності, негачії, заперечення й пропуску (*absence, negation, denial, gap*). Належність термінів до визначених ендозон допомагає виділити термінологічні слоти на зразок *парадигматичний, ментальний, фонетичний, філософський, культурологічний, перекладознавчий* тощо, що мають тенденцію до постійного оновлення та добудови в ендозоні епідигматики (дериватології).

Чинники належності лакунології до наукової парадигми – сам термін *лакуна* (англ. *lacuna*), вихідний щодо терміна *лакунологія/lacunology* (наука про лакуни). Лексикографічні джерела на сьогодні не містять дефініцій лакунології, проте науковий дискурс надає релевантні теми, а дослідження вчених допомагають окреслити сучасний термінокон лакунології. Процеси термінологізації лакунології підтверджує наявність міжмовних тлумачень в АНКС та УНКС, що водночас утворюють міжмовний науковий лакунікон у міжнародній науковій картині світу (МНКС).

Реєстр лакунології термінологізується дихотомічними до лакуни одиницями, що позначають відсутність специфічних елементів у культурах, мовах і когніції: ергонімами, етнотологіями, національно-культурними реаліями, ойконімами, лінгвокультуремами, лінгвоідеологемами, мовними одиницями з культурним фоном, логоепістемами, фоновною лексикою [374, с. 61].

Делакунізація концептів, ідей і результатів абстрактного мислення на фоні мовної та мовленнєвої діяльності сприяє розумінню культур. Окремі слова, нелексикалізовані теми й реми, уривки одного тексту в іншому (*інтексти*) можуть бути ключем до делакунізації або залишатися лакунарними для сприйняття [446, с. 155]. Завдяки укладанню реєстру лакун стає можливим розуміння культур через декодування за ключовими словами, інтекстами, віртуальними семантико-контекстуальними комплексами.

Метазнаками частіше бувають іменники або номінативні зрощення – квінтесенції термінозначень лакун поверхневого та глибинного рівнів, і

лакунем – семантичних знаків, що потребують експлікування чи делакунізації, наприклад: англ. *awareness, culture bump, gaps, explicitation, convergent creativity, emphasis change, coherence change, cultural filtering, equivalence, equivalence probabilities, clause structure change, loan, hermeneutics, iconicity, implicitation, memes, mème pool, metaphors of translation, metatext, minimal transfer, parallel texts, paraphrase, poetics, polysystem, postmodernism*; укр. *конденсованість, редуція, спрощення, інформаційна прихованість, латентна візуалізація, невідома синкретичність, нерозпізнаний підтекст, амбівалентний смисл, полісміслові елементи, деривати, девіації.*

До термінів мовного лакунікону АКС та УКС належать наступні терміни: *zero morpheme / нульова морфема; anacoluthon / лексико-стилістичний анаколуф; phonetic reduction / фонетична редуція; abbreviation / аббревіатура; contamination / контамінація ; interlingal gap / міжмовна лакуна/ екзоетнічна лакуна; intralingal gap / внутрішньомовна лакуна/ ендоетнічна лакуна; ellipsis / синтаксичний еліпс; reduced forms of words / усічення форми; lexical gap / лексична лакуна; grammatical gap / граматична лакуна; elision, reduction of vowel / елізія, редуція голосного; consonant reduction / редуція приголосного; devocalization, devoicing / фонетичне оглушення; zero syntax / синтаксичний нуль та панхронного кластера мовної ендозони: *erased words and concepts / стерті слова та поняття, archaisms/архаїзми, neologisms, newly coined words / неологізми.**

До комунікативного лакунікону зараховано терміни АКС та УКС: *compression / компресія повідомлення; summarization / згортання фрази; rhetorical question / риторичне питання.* До міжкультурної субзони комунікативної ендозони належать терміни: *ethnicon / культуреми; ethnonyms / етніоніми; nationally biased units / безеквівалентна лексика; nationally biased lexicon / реалії; xenonyms / ксеноніми.* До термінів перекладацької субзони комунікативної ендозони належать терміни *zero transfer/нульовий трансфер, borrowing/запозичення, descrapency/незбіг.*

До термінів когнітивного лакунікону увійшли адгерентні одиниці поняттєвого кластера типу *knowledge gap, cognitive gap / тезаурусна лакуна;*

semantic gap / семантична лакуна; *narrowing of meaning, restriction of meaning* / семантичне звуження значення; *specification of meaning* / конкретизація; *syncretism* / синкретизм значення, *Nothing, Nothingness*/ Ніщо та терміни корпусного кластера когнітивної ендозони: *hapax* / гапакс; *deletion* / делітація; *lacunar lemma* / лакунарна лема; *corpus-based lacunae* / корпус лакун, *lacunized lemmas* / лакуноємні лемми; *lacunae of concordances* / лакуни конкордансних даних.

У межах антропологічної розгалуженої представленості термінів в АНКС та УНКС із семою *відсутність* / *лакунарність* доцільне тематично-кластерне описування аспектології лакунарності в межах реєстру термінів лакунології (наприклад, АНКС: PhilN – lacunae correlating to the philosophic category of the nothing, ER – lacunae of etymological reconstruction, BLM – the theory of birurcation of the linguistic meaning, SAT – The Speech Acts Theory, SD – the secondary derivation, TC – tertium comparationis; УНКС: БЕЛ – лакуни в межах теорії безеквівалентності, ТКД – теорія когнітивного дисонансу, ТЕ – теорія еліпсиса, ПСД – процеси секондарної деривації/семантичної девіації, ПКДМЗ – процеси конвергенції та дивергенції мовних значень, ЛКН – лакуни комунікативних невдач у межах лінгвопрагматики, ТСО – принцип трансферу семіотичних одиниць: номінативних, комунікативних і лакун, ЛК – лакуни в комунікативних актах: лакуни квеситивності, ФКН – філософська категорія “Ніщо”, ТМА – теорія мовленнєвих актів, БМЗ – біфуркація мовного значення, ТК – *tertium comparationis*). Терміни лакунології в межах друкованих наукових праць лінгвістичних шкіл спрямовують дослідження до дескриптивного аналізу. Реєстр термінів лакунології (Додаток 1) містить дефініції термінів у межах двомовної картотеки. Картотеку можна переформатувати в електронну базу даних зі змінними параметрами.

У термінологічному корпусі англійської та української мов ідея лакунарності представлена нерівномірно, пор.: англ. *lacunarity, empty category*; укр. *лакунарність, лексико-семантична пустота*. Українська наукова картина світу нечасто оперує терміном “*порожня категорія*”, перевагу віддають терміну “*категорія відсутності*”.

Базовий термін лакунікону *lacuna* / *лакуна* представлено міждисциплінарно, пор.: англ. *lacuna*, *The Nothing*; укр. *лакуна*, *лакуна в геології*, *отвір*; *пробіл* (напр. в послідовності відкладень), *лакуна*, *пробіл* (в тексті, в знаннях, у праві), *лакуна* (провал пам'яті; провал свідомості в психіатрії, медицині), *лакуна*, *розрив*, “*вікно*”, *прогалина*, *пробіл*, *пропуск* у бібліотечній справі (в тексті, рукописи, книги), *порожнеча*, *западина*, *поглиблення*; укр. *НІЦО*.

В український термінологічний лакунікон традиційно запозичують терміни з англійської, латинської та німецької мов. Пор.: англ. *The Nothing*; лат. *Lacinae*; англ. *Lacinae Theory*; нім. *Lakunen Theorie*; нім. *Das Nichts*; укр. *НІЦО* [578]. У науковій картині світу лакунікон представлений на субкатегоріальному рівні відповідними метазнаками, графічними символами й термінологічними одиницями, пор.: англ. *lacuna*, укр. *лакуна* [693, с. 605]; <...> || . / Ø [329, с. 301]; англ. *reduction*, укр. *редукція* [693, с. 1207]; англ. *elision*, укр. *елізія* [693, с. 348].

Українські термінологічні одиниці, що формують лакунікон наукової картини світу, запозичують із англійської мови. Ці термінологічні одиниці мають характер скорочення або редукції, браку або відсутності, лакунізації або імплікації, пор.: англ. *reduction* < укр. *редукція*, англ. *PROconstituents* < укр. *проконституенти*, англ. *implication* < укр. *імплікація*.

Лінгвістична лакунологія має свої дотермінологічні одиниці (деривати *lac-/лак-*), вихідні терміни лакунікону (*lacuna/лакуна*) та неусталені терміни (*lacinetta/лакунема*, *lacunicon/лакунікон*), не закріплені лексикографічно в науковій лінгвістичній ендосистемі.

На сьогодні в межах лексикографії лакунарності існують словники лакунарних номінативних одиниць (НО) – маловживаних слів, та етимологічні словники зі словниковими делакунізаторами. Словники частково делакунізують комунікативні одиниці (КО) фразеології: Англо-український фразеологічний словник К. Т. Баранцева (1969) [692] і неології: Нова розмовна лексика і фразеологія: англо-український словник Ю. А. Зацного, А. В. Янкова (2010) [704].

Класичні делакунізатори – тлумачні словники АКС та УКС: “Oxford English Dictionary (OED¹¹⁵) – великий Оксфордський словник” у 20-ти томах (1989) [698], “Webster Dictionary” Н. Вебстера (1828) [759], “A Dictionary of Linguistics” М. Пей, Ф. Гейнора [735], “Concise Handbook of Linguistics: A Glossary of Terms” Д. Стейбла [732], “Readings in Linguistics” Е. Хампа [756], “Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics” Дж. Річардса, Р. Шмідта [744], “Словник лінгвістичних термінів” Д. І. Ганича, І. С. Олійника [711], 11-томний “Словник української мови” [718], “Словник лінгвістичних термінів” Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич [712].

Згідно з розумінням лакуніконів як окремих реєстрів лакун в межах різних ендозон, актуальним стає проблема впорядкування даних, що надають ілюстрації системних, функціональних та когнітивних лакун в текстах, граматиках, наукових дискурсах АКС та УКС, що на сучасному етапі також можливо за рахунок розширення власних корпусних баз шляхом додавання даних із вже існуючих корпусних бібліотек.

Сучасна он-лайн лексикографія надає приклади лакун в режимі [не дано]¹¹⁶ [780], існують електронні лінгвотермінологічні бази, що можуть стати в нагоді для укладання корпусного реєстру [793; 798; 821; 826; 834; 835; 836], реєстри маловживаних слів, картотеки гапаксів, словники культурної спадщини, наприклад, “Словник лінгвоциду” [449], спеціалізовані словники з лінгвістичної термінології: “Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія” О. О. Селіванової (2006) [713], “Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики” А. П. Мартинюк (2012) [714].

Паспортизація термінологічного словника передбачає конкретну параметризацію відбору її термінів і визначення їх статусу: первинний термін АНКС (англомовної наукової картини світу), первинний термін УКС

¹¹⁵ Simpson J. (Chief Editor). The Oxford English Dictionary: an online adventure. URL: http://www.multilingualism2013.lt/isvados/W_I/WS_I%20Simpson.pdf

¹¹⁶ ULR: <http://www.mova.info/wordlist.aspx?11=179>

(україномовної картини світу), термін МНКС (міжнародний термін із наукової картини світу), вторинний знак, метазнак, термін, робочий термін.

Для створення двомовного (англійська й українська мови) реєстру лакунології потрібно відібрати базові елементи (Додаток 2, Таблиця А), що відповідають за дефінітне двомовне представлення термінологічних одиниць у межах порівнюваних ендозон лакунології. Також упродовж роботи над словником необхідно обрати типи нормування, індексацію, масив відбору та вид макетування.

Метазнаки лакуарності міждисциплінарні: семантична лакуарність / розбіжність, лакуни глибинної структури (когнітивна лінгвістика), проблема реалій (культурологія), проблема безеквівалентності (переклад). Лінгвістичний аналіз категорії лакуарності виявив такі терміни, як елізія, еліпсис, апосіопеза, редукція, спрощення, скорочення, текстові порожнечі. Терміни корпусного лакунікону є однокомпонентними та мультикомпонентними за своєю будовою, представленими різними частинами мови (англ. *POS – part of speech*). Одиниці АКС та УКС на позначення термінів і понять лакунікону ввійшли до мовного лакунікону, формуючи свій ініціальний синсет (англ. *synset*) [622, с. 820].

Первинний реєстр термінів лакунології створювали вчені Ж.-П. Віне, В. Г. Гак, Ж. Дарбельне, Ю. О. Сорокін, І. А. Стернін, які виявили ключовий термін “лакуна”, розроб, или його міжкультурну та міжмовну параметризацію [137; 433; 425; 552]. Добудовують термінологічні лакуни корпусного лакунікону міжмовними й міжтермінологічними запозиченнями. Згідно з аналізом базових термінів лакунології (табл. 5.2), зіставлення в режимі реального часу дуже ефективно для демонстрування частотності використання термінів лакунології.

Поява нової лексики приводить до лакунізації значень, вилучення лексеми лакуарного наповнення, таким чином казується семантична лакуарність. З огляду на динамічний характер мовної стабільності наявні певні слабкі ланки (так звані “лакуни”, “порожні клітини”), які можуть бути реалізовані на граматичному рівні.

Граматичні зміни зумовлені розвитком мовних систем: вилучення граматичних атавізмів формує лакуни сприйняття, що потрібно реконструювати. Формування лакун пов'язане з невживаністю граматичної форми, її зношенням, а згодом із вилученням, наприклад відсутністю категорії граматичного роду в англійській мові та категорії означеності/неозначеності в українській.

Корпус української мови [782] має менше демонстративного матеріалу через менший обсяг репрезентативного корпусу.

Таблиця 5.2

Терміни лакунології в АНКС та УНКС: частотні параметри

Термін	УМК	BNC	COCA	WebCorp
acronym/акронім	немає даних	83	1021	949
(non)/equivalent/ (не)еквівалент	немає даних / 13	немає даних / 4356	немає даних / 13494	48/ 708
anaphora/анафора	2	49	284	350
ambiguity/двозначність	21	840	3320	538
ellipsis/еліпс	3	38	124	757
gap/пропуск	15	3310	19490	1801
implication/натяк	40	1312	3672	32
lacuna/лакуна	5	162	115	286
lacunarity/лакунарність	1	немає даних	1	7
lacunema/лакунема	немає даних	немає даних	немає даних	немає даних
lacunicon/лакунікон	немає даних	немає даних	немає даних	немає даних
lacunology/лакунологія	немає даних	немає даних	немає даних	немає даних
nothing/ніщо	250	31971	176225	7
paperology/папірологія	немає даних	немає даних	3	184
constituent/ замінник	немає даних / немає даних	899 / немає даних	17881 / немає даних	2420/ немає даних
reduction/редукція	26	4738	17064	1277
zero/нуль	50	2257	15583	1848

Лакуни виникають через відсутність у народній мові багатьох необхідних семантичних і синонімічних відтінків, зокрема в абстрактно-інтелектуальній лексиці [160, с. 65]. Лексична лакунарність як заповнення порожніх місць системи – органічний процес, результат самоорганізації, самоконтролю та самодобудування.

Мовний лакунікон має свої прототермінологічні одиниці, що належать до наївної картини світу (*lake/озеро*), термінологічні одиниці, не зазначені в лексикографічних джерелах, але що все частіше з'являються в науковому дискурсі: *lacunicon/лакунікон*, *silent effect/силенціальний ефект*, *reduction/редукція*, *compression/компресія*, *lacunarity/лакунарність*. Наповнення ендозон лакуніконів відбувається шляхом міжмовного запозичення з грецької та латинської, англійської й української мов: гр. *λάκ-κος* / лат. *lacūna* / англ. *lacunar*; англ. *lacuna* / укр. *лакуна*; укр. *лакунема* / англ. *lacunetta*.

Наука про гапакси (лакунологія) – класичний гапакс у межах аналізованих корпусів. Одиниці лакунікону демонструють семантичну схожість, яка може визначатися за колокаційним оточенням слова лакуна (зв'язаними колокатами) в порівнянні з оточенням його компарантів (лакуноємних одиниць) у корпусі СОСА (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Частотне використання лакуноємних компарантів в корпусі СОСА

№ з/п	Лакуноємна лексема	Academic/ Науковий регістр	Newspaper/ Публіцистичний регістр	Magazine/ Медіа- дискурс	Fiction/ Худож- ній дискурс	Spoken/ Розмов- ний дискурс	Коефіцієнт пов'язаності колокатів леми <i>lacuna</i> з гіпонімами
1.	gap	5347	3905	4182	2040	2385	0,01-166,63
2.	conundrum	221	177	237	112	76	0,12-8,29
3.	cruх	196	127	174	90	149	0,12-8,30
4.	decoding	174	8	39	14	5	00,7-15,28
5.	dilemma	3303	1052	1422	391	1019	0,02-58,31
6.	deficiency	1646	446	1098	151	186	1-1
7.	elimination	1374	606	495	69	287	1-1
8.	ellipses	56	5	7	16	8	1-1

Продовження табл. 5.3

9.	enigma	187	144	158	280	90	1-1
10.	equivocation	73	17	44	30	24	1-1
11.	exclusion	2617	397	521	96	244	1-1
12.	exotism	72	20	34	13	3	107,0-0,01
13.	zero	1199	1032	1247	896	1149	0,01-132,79
14.	elimination	1374	606	495	69	287	1-1
15.	ellipses	56	5	7	16	8	1-1
16.	equivocation	73	17	44	30	24	1-1
17.	exclusion	2617	397	521	96	244	1-1
18.	exotism	72	20	34	13	3	107,0-0,01
19.	ignorance	1334	709	873	790	343	0,02-43,71
20.	illiteracy	265	128	132	18	57	0,16-6,33
21.	implicit	2403	181	462	135	187	21,40-0,05
22.	inadequacy	738	90	203	130	77	0,12-8,42
23.	indirect	2500	328	532	118	204	0,02-41,74
24.	foreignness	91	9	15	34	3	1-1
25.	abbreviation	210	32	84	49	29	1-1
26.	absence	7398	1846	2382	2126	878	1-1
27.	ambiguity	2077	258	398	190	225	1-1
28.	archaism	12	2	5	3	0	1-1
29.	pause	505	713	1181	5683	563	1-1
30.	flaw	990	1050	1253	701	578	1-1
31.	hiatus	164	242	198	72	74	1-1
32.	hidden	1181	966	1733	1463	2106	1-1
33.	hapax	0	0	0	0	0	8,92-0,11
34.	quizzaciously	0	0	0	0	0	-
35.	hint	795	1370	2001	2519	934	1-1
36.	lack	15313	6707	6433	2835	3712	0-467,91
37.	lacuna	88	10	12	41	0	1-1
38.	latent	952	85	178	128	66	1-1
39.	mute	197	149	234	725	84	1-1
40.	newness	148	76	91	92	27	1-1
41.	non- equivalent	19	0	1	0	0	1-1
42.	non- existence	77	13	26	49	8	1-1
43.	nothingness	186	23	84	347	16	1-1
44.	negation	479	4	33	46	4	0,17-5,92
45.	odd	1104	1884	2364	5576	1941	0,01-147,80
46.	oblivion	181	182	251	408	65	0,08-12,7
47.	obscure	591	651	765	569	270	0,02-45,90
48.	pause	484	1215	1722	9802	518	0,01-106,12

Продовження табл. 5.3

49.	prevarication	15	8	12	61	6	1,14-0,88
50.	poser	25	7	14	26	10	1,34-0,75
51.	puzzle	1005	870	1383	1171	2140	0,02-61,12
52.	puzzler	7	17	27	11	8	1,02-0,98
53.	rare	3960	4950	5887	3043	2979	0,0 – 231,73
54.	reduction	8926	2692	2922	167	2449	0,01-148,70
55.	riddle	332	176	285	468	139	0,08-12,78
56.	silence	2226	1735	2951	14090	1642	1-1
57.	tacit	428	149	142	101	66	1-1
58.	sporadic	420	281	223	148	159	1-1
59.	unanswered	348	360	288	192	389	0,06-18,04
60.	unclear	1681	1545	665	241	815	0,02-63,36
61.	unexpressed	33	12	21	21	4	0,97-1,03
62.	undeclared	57	58	56	23	78	0,33-3,03
63.	undertone	53	73	131	170	32	0,34-2,96
64.	unfamiliarity	88	24	25	22	2	1-1
65.	unsaid	22	8	5	27	5	1-1
66.	unstated	112	34	43	30	21	1-1
67.	unusualness	22	2	3	4	2	1-1
68.	vagueness	157	34	42	49	24	1-1
69.	void	652	575	683	817	303	0,03-36,36
70.	wordless	157	34	42	49	24	0,01-116,0

Терміни “лакунема” (англ. *lacunema*) і “лакунікон” (англ. *lacunicon*) – автентичні в УНКС, тому ще не зареєстровані в АНКС. З огляду на міжнародне вживання термінів, дотичних до лакунології, в АНКС більш уживаний є термін “папірологія”, що позначає науку про делакунізацію реліктових творів теологічного й загальнолюдського значень. Термін лакунологія стає міжнародним, що зазначено в наукових статтях переважно з обмеженим доступом (після передплати).

Використання корпусів стає популярним останніми роками. Здебільшого використовують великі репрезентативні корпуси (англ. *large representative corpora*), паралельні корпуси (англ. *parallel corpora*), мультимовні корпуси (англ. *multilingual parallel corpora*), а також створюють корпуси для самотійного або одноразового використання “*do it yourself*” or “*disposable*” corpora” [593, с. 65]. На

сьогодні також значно збільшилася кількість праць, присвячених аналізу дискурсу перекладених творів [117; 352; 563; 664; 665].

Вважаємо за доцільне виявляти лакуни в оригінальних творах та аналізувати наявність делакунізаторів у ретрансльованих версіях перекладу, залучаючи корпусний підхід. Лакунарні колокації та незнайомі слова декодуються за допомогою широкого контексту, конкордантного пошуку, найближче оточення лакунарних лем сприяє його швидкій делакунізації.

5.5 Гапакси-лакуни

Пошук гапаксів відбувається за допомогою введення запиту до статистичного аналізатора, що задає частотність ≤ 1 . Існують інші пошукові можливості НКРМ через тег *omit* для позначення значного пропуску в перекладі й атрибут розмітки *loose* для зазначення тієї або іншої неточності в перекладі (пропуску, додавання, заміни тексту)¹¹⁷.

Корпусна й математична лінгвістики надають ширші можливості для виявлення лакун різних видів у перекладах і ретрансляціях, що з'являються під час міжкультурного трансферу. Зараз існують електронні версії оригінальних творів, електронні книги та інші інтернет-ресурси для аналізу корпусних даних – безкоштовні програми для роботи з текстовою статистикою в англійських текстах, наприклад TextStat 3.0 (автор Л. П. Аллордж¹¹⁸), корпуси текстів різних жанрів за передплатою й корпуси перекладних текстів із вільним доступом, що розширюють перекладацькі можливості.

Корпусна лінгвістика застосовує паралельні корпуси в перекладній лексикографії (під час укладання загальнономовних і термінологічних словників, роботи з ілюстративним матеріалом), лінгвістичних дослідженнях (контрастивна лінгвістика), для удосконалення систем автоматичного перекладу тощо. Паралельний корпус перекладів або електронний анований корпус містить

¹¹⁷ Шведова М., Січінава Д. Корпусна лінгвістика та лексико-граматична типологія. // Українське мовознавство. Вип. 43. К: ВПЦ “Київський університет”, 2013. С. 97. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Ukr_movoznavstvo_2013_43/95-103.pdf

¹¹⁸ URL: <http://textstat.soft112.com/download.html>

частини текстів оригінальною мовою та переклад однією (паралельний перекладний корпус) чи декількома мовами (мультимовний перекладний корпус).

Цінними для дослідника стають корпусні дані, що містять різномовні переклади й ретрансльовані версії в межах однієї мови. На сьогодні багато творів і текстів різних жанрів, ретрансльованих у різні мовні середовища, що становлять перекладацькі паралельні та мультимовні корпуси. Ретрансляція – складний інтра- й інтеркультурний феномен, що діє постійно в перекладах, адаптаціях, ремейках, театральних версіях і кіноверсіях художніх творів.

Більшість двомовних або багатомовних корпусів доступні лише після їх оплати. Словники з інтуїтивним інтерфейсом і мінімальним контекстом, наприклад конкорданс *ParaConc*, можна використовувати в контрастивних студіях для вивчення мови й досліджень із перекладу. *ParaConc* – система (див. рис. 5.16), популярна в різних установах у всьому світі [822].

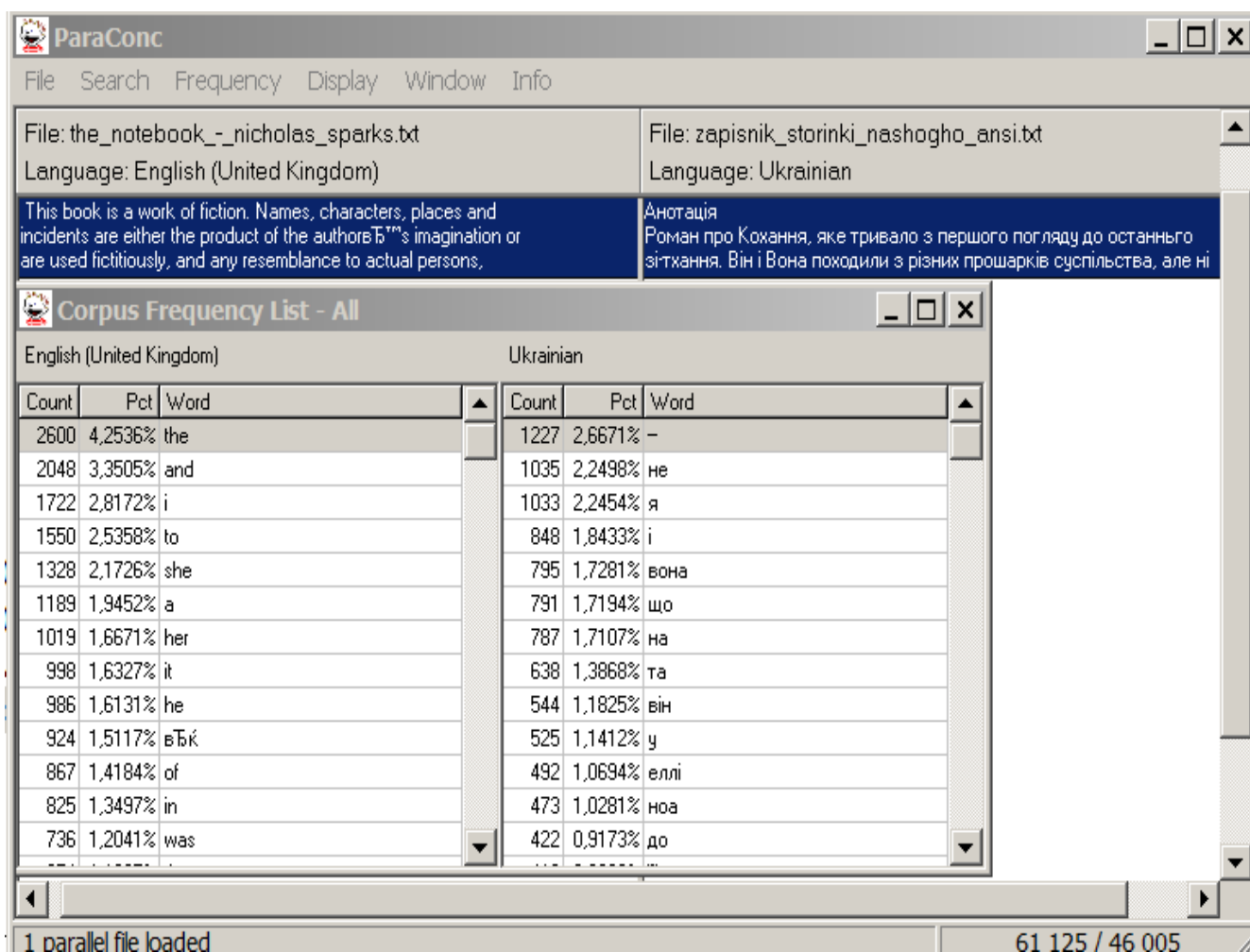

Рис. 5.16 Інтерфейс програми *ParaConc*

Аналіз ретрансльованих версій перекладу свідчить, що перекладний лакуноємний текст значно перевищує за обсягом оригінал, тому що містить екстра-текстові елементи, що делакунізують складні та специфічні елементи предметної й абстрактної зон у перекладі, – так звані експліцитації.

Для виявлення та аналізу лакуноємних перекладів у корпусній лінгвістиці існують деякі обмеження, наприклад, англійський перекладний корпус *TEC* (англ. *The Translational English Corpus*) (рис. 5.17) з огляду на вимоги авторського права щодо безкоштовного користування дозволяє працювати із сучасними перекладними творами в межах лише 300 слів (Java, 64-бітна система). Обирати корпуси перекладних текстів можна самостійно, користуючись бібліотеками з вільним доступом або передплаченими ресурсами.

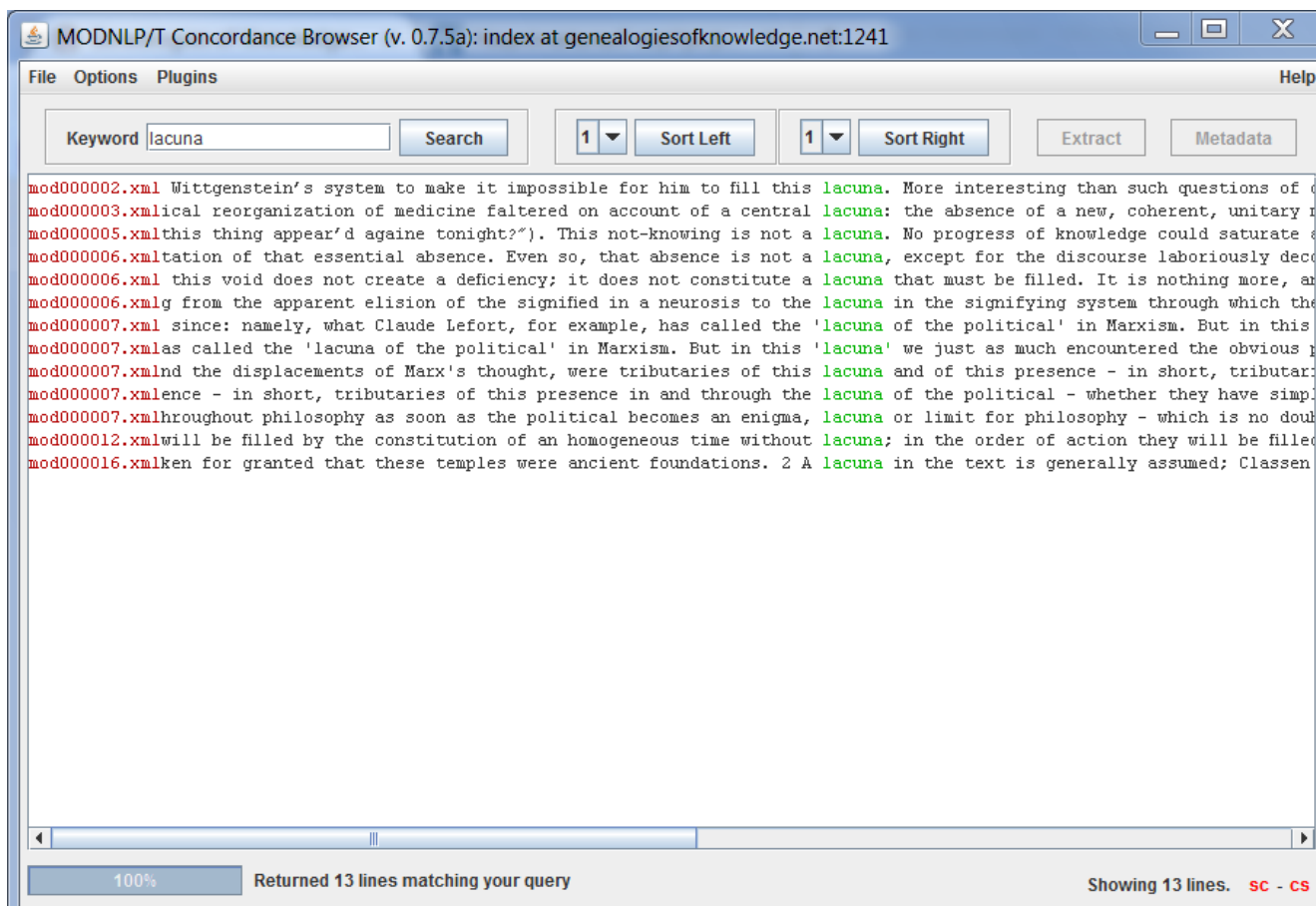

Рис. 5.17 Конкорданс TEC

TEC містить додаткові елементи експліцитації, що дозволяють розглядати корпуси в межах ідеї паратекстів Ж. Женетта – засновника сучасної наратології. Англійський перекладний корпус TEC, крім основного тексту й тексту перекладу,

містить також перітекст (такі внутрішні елементи тексту, як назви, епіграфи, заголовки й підзаголовки, псевдоніми, проміжні назви, замітки, передмови й післямови) та епітекст або зовнішні елементи (надруковані газети, літературні журнали).

Таким чином, ретрансльований переклад – складний багатошаровий паратекст, що має різні темпоральні характеристики й індивідуально-авторські перекладацькі експліcitaції (додавання), що делакунізують переклад у тексті та за його межами (перітекстуально й епітекстуально).

Корисні інструменти для створення й шукання корпусів (<http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/corpusfinder/>) і паралельних корпусів (<http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/FLOB/index.html>) тощо.

Доступні он-лайн безкоштовні корпуси перекладених творів, не систематизові за ступенем екстралінгвістичних додавань, коментарів і передмов [729; 740; 776]. Лінгвісти та програмісти створюють незалежні бази, сканують і сортують дані згідно з метою та завданнями. Наявні платформи з відкритим кодом (англ. *open source*), доступним для освоєння [821].

Наявні для верифікації термінів та понять лакунології корпус сучасної американської англійської мови (рис. 5.18) та корпус текстів української мови (рис. 5.19).

WORD 1 (W1): LACUNA (1.02)					WORD 2 (W2): PUZZLER (0.98)				
WORD	W1	W2	W1/W2	SCORE	WORD	W2	W1	W2/W1	SCORE
1 INT	12	0	24.0	23.6	1 POWERHOUSE	37	0	74.0	75.4
2 OF	21	1	21.0	20.6	2 INSPIRED	11	0	22.0	22.4
3 -	10	0	20.0	19.6	3 ON	8	0	16.0	16.3
4 DAY	7	0	14.0	13.7	4 ANSWER	6	0	12.0	12.2
5 KINGSOLVER	6	0	12.0	11.8	5 WEEK	5	0	10.0	10.2
6 HAS	5	0	10.0	9.8	6 BREAK	5	0	10.0	10.2
7 OFFICE	5	0	10.0	9.8	7 BUT	5	0	10.0	10.2
8 '	4	0	8.0	7.9	8 OUR	27	3	9.0	9.2
9 FILLING	4	0	8.0	7.9	9 BROUGHT	4	0	8.0	8.2
10 MIERZWIAK	4	0	8.0	7.9	10 DO	4	0	8.0	8.2
11 IN	36	5	7.2	7.1	11 YOU	7	1	7.0	7.1
12 BARBARA	6	1	6.0	5.9	12 WAS	6	1	6.0	6.1
13 WAY	3	0	6.0	5.9	13 TIME	3	0	6.0	6.1
14 FILL	3	0	6.0	5.9	14 REAL	3	0	6.0	6.1
15 ADDRESS	3	0	6.0	5.9	15 WHAT	3	0	6.0	6.1
16 JOEL	3	0	6.0	5.9	16 WHY	3	0	6.0	6.1
17 HIS	3	0	6.0	5.9	17 AMY	3	0	6.0	6.1
18 ROOM	3	0	6.0	5.9	18 ANCIENT	3	0	6.0	6.1

Рис. 5.18 Корпус сучасної американської англійської мови

Для створення бітекстів актуальні програми на зразок “bitext2tmx CAT” (<https://sourceforge.net/projects/bitext2tmx/>). Оскільки дослідження з корпусної лінгвістики передбачають великі за обсягом і репрезентативні вибірки текстів природної мови, популярні декілька типів програмного забезпечення, що можна використовувати під час дослідження: корпуси (COCA), комерційні комп’ютерні програми – конкордансери (н.-д. LEXA, MonoConc, MicroConcord, TACT, WordSmith, WordCruncher, Manatee (Bonito), IMS Corpus, Workbench (CQP), XAIRA, LEXA, Virtual Corpus Manager (VMC), EXMARaLDA Corpus-Manager (Co-Ma)), а також комп’ютерні програми, розроблені для специфічних видів аналізу. Такі типи програм призначені для складних граматичних моделей [191, с. 92].

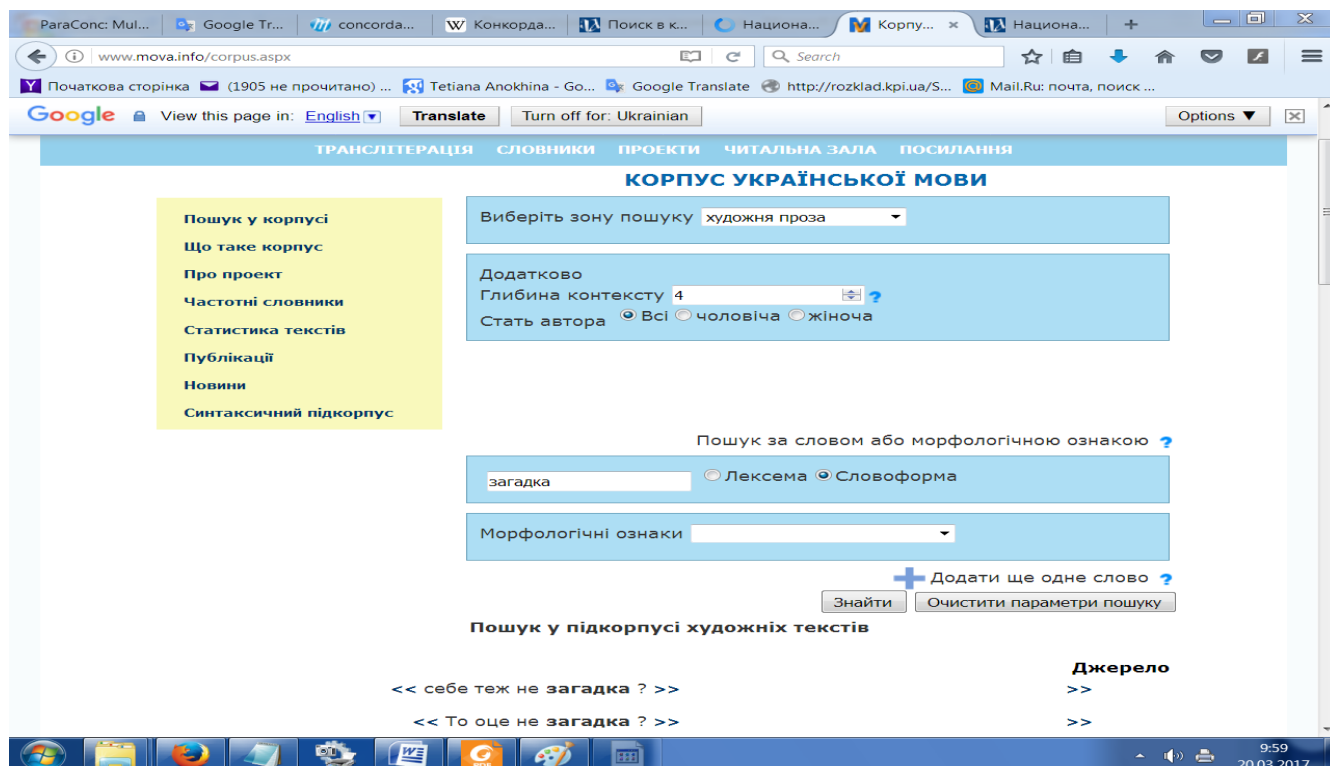

Рис. 5.19 Корпус текстів української мови

Особливу роль у корпусній лінгвістиці відіграє створення репрезентативних і паралельних корпусів кількох мов. Динамічно розвиваються такі проекти, як *ParaSOL*, Паралельний корпус слов’янських та інших мов (<http://www.slavist.de/>), Національний корпус російської мови (<http://ruscorpora.ru>), корпус української мови (<http://www.mova.info/corpus.aspx>), англійський перекладний корпус (<http://genealogiesofknowledge.net/tec/>), INTERSECT (англ. *international sample of English*

contrastive texts), корпус американської англійської мови (<http://corpus.byu.edu/coca/>), Backbone (<http://projects.ael.uni-tuebingen.de/backbone/moodle/>), OPUS – паралельний корпус із відкритим кодом (<http://opus.lingfil.uu.se/>).

Дані корпусних досліджень підтверджують, що впродовж перекладання текст може змінюватися на граматико-синтаксичному й семантичному рівнях. Інколи такі зміни корелюють із помилками в перекладі або перекладацькими трансформаціями – побічними продуктами процесу медіації між двома мовами й результатом інтерференції двох мов. Також варто зважати на індивідуальний стиль перекладача в художніх ретрансляціях.

Делакунізатори й гапакси зазвичай не належать до традиційних корпусів, тому що більш корисні для покращання роботи електронних перекладачів, для яких важливо мати контекстуально динамічні відповідники. На сьогодні в корпусній лінгвістиці існує термін на позначення нечастих елементів – гапаксів (щось згадане один раз, *hapax legomenon*¹¹⁹). Їх вилучають із корпусів через маловживаність і труднощі зберігання. Вилучені гапакси – сформовані лакуни (Додаток 3). Терміном “гапакс” раніше називали okazionalizmi, що трапляються лише один раз [710, с. 95].

Наявність “неіснуючих слів” у фантастичному ірреальному вимірі об’єктивує існування лакун у концептосферах соціумів [478, с. 79]. До таких лакун, або гапаксів, відносять рідкісні слова, що зустрічаються в корпусі одноразово – *hapax legomenon*, двічі – *dis legomenon*, тричі – *tris legomenon* та чотири рази – *tetrakis legomenon* відповідно.

Гапакси, що трапляються в корпусах англійської мови, пор.: англ. *flother*, укр. *сніжинка* (зазначене в рукописі, датованому 1275 р.); англ. *honorificabilitudinitatibus* (у творах В. Шекспіра); англ. *nortelrye*, укр. *виховання* (у творах Д. Чосера); англ. *sassigassity*, укр. можливе значення *зухвалість* (в оповіданні Ч. Діккенса “Різдвяна ялинка” (англ. “A Christmas Tree”)); англ.

¹¹⁹ Mid 17th century: Greek, ‘a thing said once’, from hapax ‘once’ and the passive participle of legein ‘to say’. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/hapax_legomenon

slæpwerigne, укр. *дуже втомлений, сонний*, значення дискусійне, згадується в давньоанглійському корпусі “Книга Ексетера” (англ. *the Exeter Book*) [807].

Залучення доробків лінгвістики тексту [11, с. 5], стилістики декодування [53, с. 168–172], рецептивної лінгвістики, когнітології об’єктивує виокремлення лінгвістичної лакунології на базі перекладознавства й типології. Продовження потребують також когнітивно орієнтовані пошуки в межах нових лакунологічних дисциплін, наприклад гапаксології. М. Вайлс використав термін “наївна гапаксологія” для позначення перших релігій, що передбачали віру в усіх святих [679, с. 291–295].

До цієї ендозони зараховуємо і низькочастотні індивідуально-авторські утворення, для яких потрібні додаткові тлумачення в англomовному середовищі: укр. *кацанчук* (КТУМ, В. Шкляр). Їх пошук відбувався за допомогою частотного аналізатора *MonoConcEsy* (див. рис. 5.20). Малочастотними є рідковживані автором слова (0,0006%): *crux, combativeness, hidebound, eschewing, ridge-pole, sheaths, tabernacles, trivet* та ін.

Count	Pct	Word
1	0,0001%	toe;
1	0,0001%	tabernacles
1	0,0001%	179
1	0,0001%	shakedown
1	0,0001%	crux
1	0,0001%	precedent,
1	0,0001%	combativeness
1	0,0001%	hidebound
1	0,0001%	eschewing
1	0,0001%	under-pinnings,
1	0,0001%	(somebody
1	0,0001%	remotely...
1	0,0001%	ridge-pole,
1	0,0001%	sheaths
1	0,0001%	bawdyhouse
1	0,0001%	hocuspocus
1	0,0001%	when—there
1	0,0001%	equivocal
1	0,0001%	blows!—the
1	0,0001%	tidiness.
1	0,0001%	character’s
1	0,0001%	nooks;
1	0,0001%	grasswidower
1	0,0001%	proviso
1	0,0001%	trivet
1	0,0001%	cons,
1	0,0001%	beams;
1	0,0001%	playwood
1	0,0001%	sponger’s
1	0,0001%	concluding,

Рис. 5.20 Програмні засоби пошуку авторських гапаксів: *MonoConcEsy*
Окремий пізнавально-поняттєвий кластер становлять корпусні лакуни-

делітації, які були виявлені в паралельних корпусах, а також у ретрансльованих версіях перекладу англomовних творів українською мовою та україномовних творів англійською мовою (за допомогою програми *Wordfast*) (рис. 5.21). У результаті цієї процедури лакунікон було доповнено корпусом паралельних *tmx*-текстів (англо-україномовні та україно-англійські паралелі).

Використання програми *Wordfast* дало змогу виявити неконсистентність паралельного тексту або інші неточності в перекладі: пропуски, додавання, заміни тексту (рис. 5.21).

The screenshot shows the Wordfast Anywhere interface. The main window displays a translation project with the following text:

97% (EN>UK sal) private TU created on 30 Mar 2018 at 09:03:50 by ALIGN! #4; score: 94

On arrival, and with the swinging door closed behind me, I took off my coat-my tunic-and dropped it across the enamel table.

Коли двері за мною зачинилися, я скинув свою верхню одіж - гімнастерку - і кинув її на емальований столик.

The Transcheck dialog box is open, showing the following criteria and their status:

- Empty target
- Numerical
- Placeable
- Copied source
- First word capitalization
- Edited exact
- Unedited fuzzy
- Source consistency
- Target consistency

The dialog also includes a list of segments with their status:

- 9335: Source and target text are identical
- 9336: Empty target
- 9336: Source consistency
- 9337: Source and target text are identical
- 9338: Empty target
- 9338: Source consistency
- 9339: Segment contains unedited fuzzy match.
- 9340: Empty target
- 9340: Source consistency

The main window also shows a table of segments with their scores and alignment status:

9330	having to go through the living room and face my guests.	кімнату, де сиділи мої гості.	
9331	UK		
9332	На щастя, вона виходила в хол, і я дістався туди, минувши кімнату, де сиділи мої гості.		
9333	Score:		
9334	78		78
9335	20180330~090350		20180330~090350
9336	ALIGN!		
9337	0		0
9338	EN		
9339	On arrival, and with the swinging door closed behind me, I took off my coat-my tunic-and dropped it across the enamel table.	Коли двері за мною зачинилися верхню одіж - гімнастерку - і кинув її на емальований столик.	
9340	UK		
9341	Коли двері за мною зачинилися, я скинув свою верхню одіж - гімнастерку - і кинув її на емальований столик.		
9342	Score:		
9343	94		94
9344	20180330~090350		20180330~090350
9345	ALIGN!		
9346	0		0
9347	EN		
9348	It seemed to require all my energy just to take off my coat, and I stood for some time, in my T shirt, just resting up, as it were, before taking on the herculean task of mixing drinks	Цей рух, здавалося, зовсім мене зпостояв у самій тенісці, спочиваю гвардської проті - роздати їм	

Рис. 5.21 Виявлення перекладацьких лакун за допомогою програми *Wordfast*

З метою пошуку лакун використовуються спеціальні програми та програмні методи, наприклад, пошук лакуноємної/рідкісної одиниці через введення частини пошукованої одиниці та знакового ідентифікатора, використання прикладних перекладацьких програм на кшталт *Wordfast*, що вказують на неконсистеність порівнюваного паралельного тексту або іншої неточності в перекладі, а також пропуску, додавання, заміни тексту (англ. *unedited fuzzy, placeable, copied source, empty target* тощо).

Корпусний лакунікон наповнюється термінами та поняттями, що формують реєстр лакунології в межах АКС та УКС. Перспективним вважаємо розвиток лакунології в межах технологій машинного перекладу, корпусної та математичної лінгвістики.

Висновки до розділу 5

У розділі встановлені кореляції когнітивної ендозони корпусного лакунікону, що впорядкований за когнітивним кластером гіперкатегорії лакунарності з виділенням поняттєвої і корпусної субзон. Корпусний лакунікон когнітивної ендозони містить терміни на позначення модифікацій і когнітивних сценаріїв лексичних одиниць, що розглядає когнітивна семантика та фіксує корпусна лінгвістика. Розглянене явище інтертекстуальності виявилось адгерентне до лакунарності. Багатозначний текст зазвичай містить лакуни алюзій, натяків, переосмислення, багатий на концептуальні метафори.

Ініціальну картотеку когнітивного лакунікону формують терміни і поняття, що складають підкорпус когнітивно-семантичних лакун, серед яких фіксуємо заголовки-метафори, алюзії, інтертексти, семантичні девіації, синергетичні лакуни, термінологічні лакуни, гапакси-лакуни. В результаті процедури компіляції когнітивну ендозону було доповнено когнітивними і корпусними лакунами, а саме: термінами і поняттями на позначення фонових або специфічно-орієнтованих знань, що пов'язані із семантикою декодування; термінами і поняттями корпусної лінгвістики.

До когнітивного лакунікону зараховуємо лакуни когнітивного термінотворення в англійській та українській наукових картинах світу. Вербальна екстеріоризація феноменів рефлексивної сфери простежується в дослідженнях текстової орієнтації, у наратологічних пошуках.

У межах когнітивної ендозони корпусного лакунікону виокремлюють специфічно орієнтовані терміни лакунікону, що позначають зони лакунарності в таких її аспектах як конденсованість, інформаційна прихованість, латентна візуалізація, невідома синкретичність, нерозпізнаний підтекст, амбівалентний смисл, полісміслові елементи, смислові девіації.

Первинні й модифіковані тексти, інтертексти можуть містити лакуни когнітивної ендозони, а інноваційні конструювання стають лакунарними в близьких і віддалених від похідних текстів. Останні резонують у секондарних утвореннях по-різному – як синоніми, антоніми, залишкові партитативні елементи. Під час прочитання художньої літератури завжди шукають кореляції між текстом і його кодами, між текстом та його рецепцією. Лакуни в дискурсі корелюють із теорією метатекстів, що пов'язує неоднозначність прочитання тексту з розумінням його екстратекстових елементів. Лакунарність невіддільна від декодування автотекстуальних та інтертекстуальних текстових пресупозицій.

Залучення доробків лінгвістики тексту, стилістики декодування, рецептивної лінгвістики об'єктивує дослідження лексико-семантичних лакун. До лакун когніції належать концепти. Лакуни як результат згасання концептів можуть виникати через часові генетичні зміни, девіації соціального характеру. Такі зміни в структурі й змісті концептів відбуваються поступово, водночас концепт частково зберігає характер першооснови, іноді – майже до втрати, але повністю позбутися її не може. Те, що називають зникненням концепту, насправді є його глибинними трансформаціями. Існують предметна й концептуальна сфери лакунарних концептів. Предметні лакуни завжди мають лексико-семантичне наповнення на відміну від концептивних лакун, що можуть бути вербально неактуалізованими або віртуальними.

Небуквальним смислам (семантичним лакунам) властиві плинність, мінливість і синкретичність. Лакуна формується на основі актуалізації вихідної одиниці, що одержала резонанс у приймальній лінгвокультурі. Лакунарність охоплює модуси мови, мовлення та когнітивної діяльності. Лакунікон – складова структури мовної особистості; це механізм, що керує фільтрацією вхідної інформації; це метатермін для позначення термінологічного реєстру лакунології, корпусного лакунікону.

Лакунарність асоціюється з когнітивною ендозоною пізнання, розпізнання та омовлення. Лакуни-трансфеми – це характерні супутники когнітивних зусиль і складові інтер- та інтрамовного транскодування, трансферування (перенесення) ретранслявання (повторного перекладу).

До когнітивного лакунікону належать такі терміни, як “лакунізація” й “делакунізація”, що фіксують процеси утворення лакун та їх заповнення. Знаходження відповідностей пов’язане з проблемою елімінації (заповнення та пояснення) або делітації лакун (їх спрощення). Лакуни пов’язані з вербальною й невербальною екстеріоризаціями, що нерівноцінно представлені в науковій літературі. Вагомими є проблеми фіксування й експлікування непрозорості, невідповідностей як у рамках однієї спільноти, так і за її межами.

Семантичний вектор сучасної лакунології спрямований на вдосконалення власної метамови. Терміни корпусного лакунікону когнітивної ендозони мають статус робочої термінології: делакунізатор, делітація, лакунарна контамінація, лакунема, лакунікс, синсет лакун. Існують усталені терміни на позначення глибинних проявів лакунарності: імпліцитність, незвична форма, нереалізована одиниця, незаповнена клітина, латентна конструкція, категорія відсутності, невербалізована порожнеча, енігматичність, затекстовість, інтертекстуальність, імплікація, прецедентологія, інтерлакунарність, інтралакунарність, лакунарна картотека. Термінотворення – це результат делакунізації як когнітивної діяльності. Термінологічна система лакунікону має домінантні й периферійні риси, терміни, запозичені з суміжних ендозон – перекладознавства, психолінгвістики, типології та концептології. Нові метазнаки – лакуни

термінотворення – позначають терміни з наявною семою лакуарності й адгерентних категорій у межах когнітивної ендозони лакунології.

Терміни на позначення лакун знаходимо у наукових розвідках вчених, що постійно оновлюють: неповторність культур, розбіжності фонових семантичних часток, непорозуміння двозначності та семантична інтерференція, квазізіставлявані слова, незаповнене місце, пробіл, лакуни психологічної ситуації, різна інтерпретація тексту реципієнтом.

У межах когнітивної ендозони корпусного лакунікону лакуни верифіковано за поняттєвою та корпусною кластеризацією у відповідних поняттєвій і корпусній субзонах, які включають лакуни фонових знань, лакуни специфічно-орієнтованих знань, терміни лакунології та корпусної лінгвістики.

Всі ендозони корпусного лакунікону виявляються пов'язаними на векторі **МОВА – МОВЛЕННЯ та КОГНІЦІЯ**. Їх розподілення по групах є умовою для впорядкування лакунікону у машинночитаний формат. Існує можливість зарахування лематизованих одиниць лакуніконів до кількох ендозон та субзон. Реєстр лакуніконів має зв'язки кросреференції, що дозволяють зарахувати одиниці лакуніконів до ієрархічно впорядкованих 3 ендозон з 6-кластерною організацією.

У когнітивній ендозоні кластеризовано ще терміни і поняття лакунології, зокрема такого її аспекту, як семантика декодування, наприклад: англ. *degree zero*, укр. *нульовий знак*, англ. *gap*, укр. *пропуск*, англ. *ethos*, укр. *культурні звичаї*, англ. *untranslatability*, укр. *неперекладність*, англ. *semantic thesaurus*, укр. *семантичний тезаурус*, англ. *synset*, укр. *синсет*, англ. *lemma*, укр. *лема*, англ. *harax*, укр. *гапакс*, англ. *text alignment*, укр. *вирівнювання текстів*.

Картотеку когнітивної ендозони лакунікону формують заголовки-метафори, алюзії, інтертексти, семантичні девіації, синергетичні лакуни, термінологічні лакуни, гапакси-лакуни тощо. Також сюди включено терміни, що позначають зони лакуарності в таких поняттях, як конденсованість, інформаційна прихованість, латентна візуалізація, невідома синкретичність, нерозпізнаний підтекст, амбівалентний смисл, полісміслові елементи, смислові девіації та ін.

Лакунікон когнітивної ендозони демонструє найвищі показники. Це своєрідний субкорпус, що потенційно може бути значно розширений за рахунок інших текстів, баз даних, корпусів та паралельних текстів. Когнітивний лакунікон демонструє найвищі показники серед трьох ендозон (додаток 2, рис. 5Д): АКС налічує 379 лакуноємних корпусних лакун, УКС – 398 та 10 сумірних когнітивних лакун.

Лакуноємні й сумірні одиниці досліджуваної ендозони відображають наявність в їхній формі, змісті, функціях, категорійній належності архісеми ‘відсутність’, яка в цих кластерах актуалізується за допомогою інтегральної семи ‘брак’ та диференційних сем ‘відсутня концептуалізація’, ‘делітована одиниця’, ‘гапакс’, ‘нульовий трансфер’ в режимі дано / [не дано], де [не дано] є лакуною.

ВИСНОВКИ

Лакунікон – лінгвістичний реєстр одиниць наївної та наукової картин світу, який постійно модифікується та поповнюється, про що свідчить розвиток мов та метасистеми лакунології на векторах мови, мовлення, когнітивної діяльності людини, формуючи мовний, комунікативний та когнітивний лакунікони. Лакуни як одиниці лакунікону позначені відсутністю формальної оболонки та/або семи/концепту в режимі *tertium comparationis*, тобто за умови зіставлення з іншою мовою, часовим станом, мовленнєвою реалізацією, відмінними апріорними уявленнями носіїв англійської та української мов.

Концептуальна наукова ідея дисертації ґрунтується на таких положеннях: 1) об'єктом вивчення в лакунології є лакуни, що експлікуються як денотат / слово, сигніфікат, знак, культурний аломорфізм, нульовий трансфер, концепти в різних фрагментах картин світу носіїв англійської та української мов; 2) лакуни верифікуються на основі когнітивної, логіко-поняттєвої і лінгвістичної гіперкатегорії лакунарності та існують на формальному (зовнішньому) і семантичному (глибинному) рівнях; 3) формальний рівень – це відсутні графеми, літери, фонемі, граматичні і лексико-семантичні категорії – в мові; пропуски, паузи, мовчання, еліпсис, лінгвокультуреми, реалії – в моно- і міжкультурній комунікації та перекладі; 4) семантичний глибинний рівень – це імплікація, прихований зміст, когнітивні пошуки; 5) верифікація лакуноємних і сумірних лакунарних понять здійснена в різних типах корпусів, результатом якої стало укладання корпусного лакунікону як тритично оформленої структури, яка складається з трьох ендозон: мовної, комунікативної та когнітивної; 6) в мовній ендозоні лакуни – це одиниці графічного, орфографічного, фонологічно-фонетичного, граматичного і лексико-семантичного рівнів; в комунікативній – відсутні елементи в мовленні як представників однієї культури, так і в міжкультурній комунікації та перекладі, в когнітивній – актуалізація архісеми 'відсутність' як результат пізнання лакунарних явищ у великих масивах текстів і корпусів.

Для кожної з трьох ендозон на основі лексикографічних дефініцій ідентифіковано базовий термін: 1) гіперонім *lacuna/лакуна* – для мовної ендозони, 2) *gap/пропуск* – для комунікативної і 3) *absence/відсутність* – для когнітивної, категоризовані на основі їх онтологічної сутності, якою є NOTHING / НІЩО. Значення, що входять в кожну із трьох ендозон, складають інтенціонал лакунікону.

Когнітивне моделювання лакуніконів здійснено на основі гіперкатегорії LACUNARITY / ЛАКУНАРНІСТЬ, що представляє собою радіальну структуру за типом “ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ”. Сформована радіальна гіперкатегорія LACUNARITY / ЛАКУНАРНІСТЬ структурно представляє собою резервуар, а її субкатегорії є своєрідними субрезервуарами всередині більшого резервуару.

Лакуни в мові є системними, в мовлені – okazіональними, а в когніції – пізнавально-поняттєвими, які характеризуються синергетичними перетинами між зонами, мають довільні девіації смислових векторів, однак не втрачають загальну кластерно-категоріальну ознаку ‘*lack of something*’ / ‘*відсутність*’.

Розуміння архісеми ‘відсутність’ як ключового конструктора лакунікону надає можливість відтворити лакунікон як когнітивний механізм з інтегральними та диференційними семами, що дозволив впорядкувати його за виділеними кластерами у корпусний реєстр, відкритий до наповнення. Для зонування лакунікону було згенеровано 3 ендозони для роботи з даними мовної ендозони (парадигматичний та панхронний кластери), комунікативної ендозони (синтагматичний та культурологічний кластери з виокремленням перекладацької та міжкультурної субзон) та когнітивної ендозони (поняттєвий та корпусний кластери).

До картотеки лакуніконів включено англо-українські одиниці й терміни на позначення: фонетичних, словотвірних, граматичних та лексичних лакун (парадигматичні і панхронні лакуни); комунікативних пропусків (синтагматичні й лінгвокультурні лакуни); лакун фонових або специфічно-орієнтованих знань, пов’язаних із процесом декодування/делакунізації (когнітивні й корпусні лакуни).

Доповнено лакунікони рідкісними елементами (словами/лемами) та авторськими словами (гапаксами).

Лакуни, що становлять перекладацькі труднощі, виявляються в ретрансльованих версіях перекладу англомовних текстів українською мовою та україномовних – англійською, оскільки саме вони дають більш повну інформацію щодо вилучення лакунарних елементів в одній або в декількох версіях перекладу (делітовані лакунарні одиниці) та містять екстратекстуальні делакунізатори (коментар, передмову, післямову тощо).

Машиночитна бібліотека лакуніконів англомовної та україномовної картин світу оформлена на основі сценарію “МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦІЯ”, одиниці яких характеризуються: 1) кросреферентністю; 2) належністю базових термінів і понять до кожної із ендозон та субзон на основі шістьох кластерів: парадигматичного, панхронного, синтагматичного, культурологічного, пізнавального і корпусного; 3) можливістю розширення вузького дослідницького реєстру лакунікону за допомогою програмного забезпечення різноманітних корпусів; 4) тенденцію до подальшого наповнення та структурування за рахунок лексикографічних та інших баз даних, що постійно оновлюються і є основою для укладання словників лакунології.

Новий робочий термін “корпусний лакунікон” у роботі має вузьке значення стартового реєстру одиниць, термінів і понять лакунології, в більш широкому розумінні – це когнітивний механізм фільтрації інформації, що надходить до свідомості людини, в режимі [дано] / [не дано].

Наповнення стартової бази лакуніконів було здійснено за заданими параметрами шляхом процедури пошуку лакун у лексикографічних джерелах за наявності в їх формі, змісті, функціях, категоріальних ознаках архісеми ‘відсутність’ та подальшої верифікації у різних типах корпусів.

Перший етап укладання лакунікону передбачав лексикографічну параметризацію лакун за рахунок виділення базових термінологічних одиниць лакунології для кожної з трьох ендозон.

На другому етапі розкрито онтогносеологічну природу лакунікону через когнітивну, логіко-поняттєву й лінгвістичну гіперкатегорію лакунарності. На третьому етапі здійснено верифікацію термінів і понять лакунології на основі семантичної та фонетичної подібності, наступний етап дослідження передбачав використання програмних шляхів пошуку лакун: пошук через ідентифікатор, пошук гапаксів за допомогою встановлення низькочастотного вживання в заданому тексті/масиві, пошук делітацій у перекладних текстах та пошук делакунізаторів у перекладах та ретрансляціях, в тому числі в бітекстах та паралельних/мультимовних корпусах. Останнім етапом дослідження стало укладання корпусного лакунікону, систематизованого як альфанумеральна мережа, що складається з трьох основних ендозон (мовна, комунікативна та когнітивна) та їх субзон у вигляді шестикластерного зонування: парадигматичного, панхронного, синтагматичного, культурологічного, поняттєвого та корпусного. Саме завершальна картотека лакунікону названа корпусним лакуніконом як результат когнітивно-креативної наукової діяльності дослідника з упорядкування термінів і понять лакунології АКС та УКС, модель якого може бути використана для побудови та тестування інших дослідницьких корпусів.

До картотеки корпусного лакунікону належать терміни для позначення фонетичних, граматичних, лексичних і синтаксичних лакун (парадигматичні лакуни); терміни для позначення комунікативних пропусків (синтагматичні лакуни); терміни для позначення лакун фонових або специфічно-орієнтованих знань, пов'язаних із декодуванням (когнітивні лакуни).

В АКС корпусний лакунікон наповнювався з огляду на питомі специфічні терміни лакунології (англ. *papyrology*) і запозичені терміни, що демонстрували секундарну міграцію з інших МКС (німецької, балтійської, польської шкіл лакунології) до АКС. Виявлено, що корпусний лакунікон АКС та УКС як підкорпус міжмовної картини світу (МіжКС) має ознаки взаємної міграції, інтеграції та кросреференції термінів і понять лакунології. При цьому міжмовні лакуни мають тенденцію до заповнення. У секундарному тексті утворюється

прагматико-семантичний вектор, що має тенденцію до компенсування порожнього елемента тлумачення. Лакуни – основа для чогось нового, актанти мовних систем і реаніматори комунікації.

Екзозона – гіперкатегорія лакуарності. МіжКС містить 1 815 термінів і понять корпусного лакунікону АКС та УКС. Перший тип мовної ендозони лакунікону включає 156 лакуноємних одиниць – в англійській мові / 164 – в українській та по 42 сумірні одиниці, що відсутні як в українській, так і в англійській мовних системах. Другий тип комунікативної ендозони лакунікону включає 80 лакуноємних одиниць – в англійській комунікації / 56 – в україномовній; 216 сумірних одиниць, що є мовленнєвими, міжкультурними і перекладацькими лакунами в україномовній картині світу і 262 сумірні одиниці – лакуни англійської картини світу. Третій тип когнітивної ендозони лакунікону включає 379 лакуноємних одиниць, верифікованих в англійських корпусах / 398 – в україномовних, та по 10 сумірних одиниць англо-українських корпусних лакун.

Виявлено, що лакунікони АКС та УКС як підкорпуси міжмовної картини світу (МіжМКС) у кількісному плані не є суттєво асиметричними, проте з перевагою в обох лінгвокультурах когнітивної ендозони.

Укладені лакунікони характеризуються рівнозначною тенденцією до виявлення лакун, верифікації їх ендозон та виявлення масиву лакунарних лем. Мовний лакунікон упорядковано шляхом організації лакуноємних і сумірних одиниць у режимі [дано] / [не дано] в парадигматичному та панхронному кластерах. Комунікативний лакунікон містить терміни на позначення пропусків, пауз та делітацій у текстах, бітекстах та паралельних корпусах у кросреферентних міжкультурному і перекладацькому кластерах. Когнітивний лакунікон включає тезаурусні (терміни) та когнітивні утворення (метафори) в пізнавальному кластері та низькочастотні елементи (гапакси), делітації тощо – в корпусному.

Отримані наукові результати дослідження підтвердили **гіпотезу** про те, що в процесі міжкультурного синхронно-діахронного зрізу виявляються риси системної лакунізації та делакунізації. Лакунізація та делакунізація – універсалії,

що фіксують розвиток та відмирання мовних форм. Запропонована модель лакунікону може бути екстрапольована для подальшої інтерпретації лакун у різномовних текстах, дискурсах та корпусних бібліотеках. У секондарному тексті створюється прагматико-семантичний вектор, що має тенденцію до компенсації порожнього елемента тлумачення.

У такому ракурсі актуалізується нове розуміння поняття лакуни як старту для чогось нового, як актанта будь-якої мовної системи та реаніматора комунікації загалом.

До перспектив дослідження відносимо також створення алгоритму для он-лайн словника лакун, а також словника термінів лакунології (на платформі *xtml*). Перспективним є створення динамічної бази корпусу мультимовних лакун, що буде застосовано в системах машинного перекладу та дозволить якісніше тлумачити лакуни та слугувати допоміжним модулем тлумачення, що додається до перекладу (словникова та реферативна база лакун).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Б. А. О понятии семантической избирательности // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения: сб. научн. тр. Москва: Наука, 1986. С. 5–15.
2. Абросимова Л. С. Словообразование в языковой категоризации мира: монография. Ростов-на-Дону: Издательство Южного федерального университета, 2015. 328 с.
3. Александрова В. Г. Еліптичні конструкції в англомовному дискурсі // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сучасні тенденції розвитку мов. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Серія № 9. Вип. 2. С. 3–8.
4. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики: монография. Москва: Гнозис, 2005. 326 с.
5. Амброзини Р. Первый гимн Ригведы и мнимая многозначность поэтических текстов // Вопросы языкознания. Москва: Издательство “Наука”, 1981. № 1. С. 90–97.
6. Андрущенко В. П., Бойченко І. В., Надольний І. Ф. та ін. Філософія: навчальний посібник / за ред. І. Ф. Надольного. Київ: Вікар, 1999. 624 с.
7. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англомовному художньому дискурсі: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2008. 160 с.
8. Анохіна Т. О. Онтологічне буття силенціальних лакун // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. Т. 1, № 3–4. С. 55–60.
9. Анохіна Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. Т. 2. № 1. С. 5–11.
10. Анохіна Т. О. Статус лакунарних конструювань: комунікативно-когнітивні аспекти // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. Т. 2. № 2. С. 133–140.

11. Анохіна Т. О. Прагматичне навантаження силенціальних знаків в англомовному та україномовному художньому дискурсі // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2010. Т. 13. № 2. С. 5–11.

12. Анохіна Т. О. Лакуни праформ: лінгвоетимологічна розвідка (“він” та “вона” на літеру *а) // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2011. Т. 3. №4. С. 39–43.

13. Анохіна Т. О. Категорія лакуарності у контексті суміжних понять // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т. 14. № 2. С. 8–15.

14. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні аспекти лакуарного позначення // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 10. Ч. II. С. 3–8.

15. Анохіна Т. О. Нарис з сучасних проблем лакунології: графічна екстеріоризація категорії відсутності // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук. пр. звітної-наукової конференції викладачів університету за 2010 рік, 9–10 лютого 2011 року / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 10–11.

16. Анохіна Т. О. Категорія лакуарності та її графічні маркери // Актуальні питання філології: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Ф. Омельченко. Київ: КиМу, 2011. Вип. 2. С. 45–52.

17. Анохіна Т. О. Лексико-семантична лакуарність: міжмовні паралелі // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2012. Т. 4, № 3. С. 14–20.

18. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні пошуки лексичних лакун // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2012. Т. 4, № 4. С. 5–9.

19. Анохіна Т. О. Лакуни як труднощі перекладу та тлумачення у відтворенні культурем // Єдність навчання і наукових досліджень – головний

принцип університету: зб. наук. пр. звітної-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9–10 лютого 2013 року / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 24–25.

20. Анохіна Т. О. Типологія лакун у контексті мовної симетрії/асиметрії // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. пр. / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2013. Вип. 11. С. 262–268.

21. Анохіна Т. О. Лакунікон у наївній та науковій картинах світу // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2013. Т. 5, № 3. С. 5–12.

22. Анохіна Т. О. Статус вихідних патернів категорії лакуарності // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2014. Т. 6, № 4. С. 5–8.

23. Анохіна Т. О. Методологічні засади ідентифікації лакун у сучасному мовознавстві // Україна і світ: діалог мов та культур: матер. міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 19–21 березня 2014 р.). Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 18–19.

24. Анохіна Т. О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7, № 2. С. 38–45.

25. Анохіна Т. О. Лакунологія vs перекладознавство // Наукові студії – ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. Випуск 6 (Том 8) / Редколегія: Р. В. Болдирев (головний редактор, голова редколегії) та ін. К.: Вид-во “МІЛЕНІУМ”, 2015. Вип. 6 (Том 8). С. 32–41.

26. Анохіна Т. О. Феномен лакуарності (відсутності) у віршованих текстах: перекладацькі аспекти // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7, № 4. С. 7–14.

27. Анохіна Т. О. Форманти лакуарності в мові, мовленні та в мовленнєвій поведінці // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. № 68. С. 40–45.

28. Анохіна Т. О. Lacunae in terms of scholars: the brief overview // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7, № 1. С. 7–11.

29. Анохіна Т. О. Онтогносеологічне осмислення метазнаків “жанр”, “текст” і “стиль” // Філологічні трактати: науковий журнал (українською, російською, англійською, німецькою, французькою та польською мовами) / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2016. Т. 8, № 3. С. 7–14.

30. Анохіна Т. О. Лакуни у віршованих перекладах: нарис із контрастивної генології // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки / гол. ред. Н. О. Данилюк. Серія: Філологічні науки. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2017. №3 (352). С. 349–355.

31. Анохіна Т.О. Лакуни питальних речень vs теорія мовленнєвих актів // Філологічні трактати: науковий журнал (українською, російською, англійською, німецькою, французькою та польською мовами) / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2017. Т. 9, №2. С. 7–12.

32. Анохіна Т. О. Лакуни ретрансльованих перекладів // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікеева. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. № 71. С. 12-17.

33. Анохіна Т. О. Категорія лакунарності в науковій картині світу // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Вид-во“КОД”, 2018. Вип. 165. С. 188–194.

34. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англійської мови: лексикографічний аналіз // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2018. Т. 10, № 2. С. 7–12.

35. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англомовної та україномовної картин світу: монографія / відп. ред. А. В. Корольова. Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2018. 538 с.

36. Анохіна Т. О. Rendering lacunae: elimination vs. compensatinon // Україна і світ: діалог мов та культур: матер. міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 11–13 квітня 2018 р.). Київ: Вид. центр КНЛУ, 2018. С. 395–396.

37. Анохіна Т. О. The form change and shifts of meaning of multi-word units // Актуальні питання іноземної філології: науковий журнал / гол. ред. І. П. Біскуб. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. № 8. С. 6–11.

38. Анохина Т. А. К вопросу асимметричных девиаций лакун языковых систем (на материале германских и славянских языков). Система і структура східнослов'янських мов: зб. наук. праць. / редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) [та ін.]; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 5. С. 282–290.

39. Анохина Т. А. Базовые метазнаки лакуникона // Мир языка: сб. науч. ст. / отв. соред. Г. Н. Кенжебалина, М. В. Пименова. Павлодар – Кемерово – Витебск: Кереку, 2012. Вып. 1. С. 282–289.

40. Анохина Т. А. Термины лингвистического лакуникона в научной картине мира // Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике / гл. ред. М. В. Пименова. Кемерово, 2013. 128 с.

41. Анохина Т. А. Лингвокогнитивные параметры лакунарности // Текст. Язык. Человек: сб. науч. тр. В 2 ч. Ч. 1 / УО МГПУ имени И. П. Шамякина; редкол.: отв. ред. С. Б. Кураш и др. Мозырь: УО МГПУ имени И. П. Шамякина, 2013. С. 174–176.

42. Анохина Т.А. Экстериоризация лингвистического лакуникона в научной картине мира // Мова. Культура. Комунікація: Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах: матеріали IV-ї Міжнародної конференції (Чернігів, 25 квітня 2013 р.). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. С. 3–5.

43. Анохина Т.А. Вопросительность и лакунарность в языке и тексте // Формирование поликультурной личности в контексте глобальных проблем: сборник материалов международного семинара / отв. ред. Е. А. Журавлёва. Астана: Издательство ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2017. С. 75–81.

44. Анохіна Т. О., Кобякова І. К., Швачко С. О. Лексичний лакунікон: лексикографічний експеримент на матеріалі україномовної студії // *Science and Education a New Dimension. Philology* / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2018. *Philology*, VI(51), Issue: 176, 2018. P. 11–14. URL: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-02>

45. Анохіна Т. О., Ковтун В. Онтологія номінативних та комунікативних одиниць // *Перекладацькі інновації: матеріали VII всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Суми, 16–17 березня 2017 року)*. Суми: Вид-во СумДУ, 2017. С. 29–33.

46. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Категоризація концепту ЛАКУНА: лінгвокогнітивні аспекти // *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: науковий журнал*. Донецьк: ДонНУ, 2011. 3(24). С. 5–17.

47. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Контакткування мовних одиниць vs. вербокреація. Здобутки та перспективи розвитку сучасного мовознавства: міжнародний зб. наук. пр., присвячений 70-річному ювілею професора Алли Андріївни Калити. К. : НТУУ “КПІ”, 2015. С. 84–90.

48. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Статус лакуни в парадигмі метазнаків категорії НІЩО. *Одеський лінгвістичний вісник* / гол. редактор: Н. В. Петлюченко. Одеса: Національний університет “Одеська юридична академія”, 2015. № 6. Т. 1. С. 3–6.

49. Анохіна Т., Швачко С. Чинники лакунарності у модусах мови, мовленні та мовленнєвій поведінці // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* / гол. ред. Н. О. Данилюк. Серія: Філологічні науки. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. № 6 (331). С. 5–11.

50. Анохіна Т. О., Швачко С. О., Ковтун В. Мовленнєві коди // *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: Матеріали V всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 20-21 квітня 2017 року)*. Суми: СумДУ, 2017. С. 33-37.

51. Антология исследований культуры. Интерпретации культуры / отв. ред. и сост. Л. А. Мостова. 2-е изд. Москва; Санкт-Петербург: издательство Санкт-Петербургского университета, 2006. 719 с.

52. Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. Текст как явление культуры. Новосибирск: Наука, 1989. 197 с.

53. Апресян Ю. Д. Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира. Интегральное описание языка и системная лексикография (научное издание). Избранные труды. Т. II. Москва: Школа “Языки русской культуры”, 1995. 766 с.

54. Аристотель. Сочинения в 4 т. / ред. З. Н. Микеладзе. Москва: Мысль, 1978. Т. 2. 687 с.

55. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: учебное пособие. Москва: Высшая школа, 1991. 140 с.

56. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования): учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов по спец. “Иностр. яз.” Москва: Просвещение, 1990. 300 с.

57. Арнольд И. В. Стилистика декодирования как прагматическая стилистика. Сб. ст. “Семантика. Стилистика. Интертекстуальность”. Санкт-Петербург: Издательство Спб. ун-та, 1999. С. 168–172.

58. Арутюнова Н. Д. Молчание: контексты употребления. Логический анализ языка. Язык речевых действий: сб. ст. Москва: Наука, 1994. С. 106–117.

59. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми: монографія. Дрогобич: “ТзОВ”, 2009. 296 с.

60. Баранова С. В. Спецрозділи перекладу: конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2012. 86 с.

61. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / под ред. Г. К. Косикова. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.

62. Барт Р. Лингвистика текста // Новое в зарубежной лингвистике / Составление, общая редакция и вступительная статья Т. М. Николаевой. Вып. VIII: Лингвистика текста. Москва: Прогресс, 1978. С. 442–449.
63. Барт Р. Нулевая степень письма / Пер. с фр. Москва: Академический Проект, 2008. 431 с.
64. Бартминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / [сост. и отв. ред. С. М. Толстая]. Москва: Индрик, 2005. 528 с.
65. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва: Международные отношения, 1975. 240 с.
66. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров. Собрание сочинений. Москва: Русские словари, 1997. Т. 5. С. 159–206.
67. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології: монографія. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2000. 236 с.
68. Бацевич Ф. Смысл: сущность и сферы выявления в речи // Вісник Львівського університету. Серія філологічна / відп. ред. Т. Ю. Салига. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2004. Частина 1. Вип. 34. С. 346–353.
69. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології: навч. пос. Київ: Академія, 2006. 248 с.
70. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: ВЦ “Академія”, 2011. 304 с.
71. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
72. Бежан О. А. “Чеховське” в американській прозі ХХ століття (огляд “малих” жанрових форм) // Література в контексті культури: зб. наук. праць / ред. кол.: В. А. Гусев (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. Вип. 26. С. 18–23.
73. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
74. Безугла Л. Р. Три етапа розвитку лінгвопрагматики: от речевого акта к дискурсу // Дискурс и стиль: теоретический и прикладной аспекты:

коллективная монография / под ред. Г. Я. Солганика, Н. И. Клушиной, Н. В. Смирновой. 2-е изд., стер. Москва: Флинта, 2014. С. 81–93.

75. Белл Р. Т. Социоллингвистика. Цели, методы, проблемы / пер. с англ. Москва: Международные отношения, 1980. 318 с.

76. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации: монография. Київ: Київський національний ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1997. 310 с.

77. Белоусов К. И. Синергетика текста: от структуры к форме. Изд. 2-е. Москва: КД “Либроком”, 2008. 248 с.

78. Белянин В. П. Психоллингвистика: учебник. 3-е изд., испр. Москва: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 2005. 232 с.

79. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания. Москва: “Медиум”, 1995. 323 с.

80. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / отв. ред. Н. Г. Корлэтяну; Академия Наук МССР, Институт Языка и Литературы. Кишинев: Штиину, 1973. 371 с.

81. Берестецкий В. Б., Лифшиц Е. М., Питаевский Л. П. Квантовая электродинамика: учеб. пособие для вузов / под ред. Л. П. Питаевского. 4-е изд., испр. Москва: Физматлит, 2001. 719 с.

82. Бессонова О. Л. Оценочный тезаурус английского языка: общая характеристика // Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна / гол. ред. І. С. Шевченко. Х.: Константа, 2003. № 586. С. 14–17.

83. Бехта І. А. Дискурс наратора в англomовній прозі: монографія. Київ: Грамота, 2004. 304 с.

84. Біскуб І. П. Лінгвістична категоризація і моделювання знань в англomовному дискурсі програмного забезпечення: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. К., 2011. 565 с.

85. Біскуб І. П., Данильчук А. Л., Макарук Л. Л. Філософія, суспільство, мова: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 224 с.

86. Бизунова Е. В. Безэквивалентная лексика и методика обучения иностранным языкам // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 14–25.
87. Боас Ф. Ум первобытного человека / пер. с англ. А. М. Водена. Москва; Ленинград: Государственное издательство, 1926. 153 с.
88. Бобкова Т. В. Концептуальні засади укладання корпусних словників // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія / голов. ред. З. О. Валюх. Київ: Вид-во КНЛУ, 2015. № 30. С. 21–30.
89. Боброва М. В. Фразеофантомы в диалектных словарях Пермского края // Известия Уральского федерального университета. Гуманитарные науки 16. Серия 2. Т. 127. Екатеринбург: Уральский федеральный университет, 2014. №2. С. 157–171.
90. Богдан В. В. Функціонально-комунікативні особливості приєднувальних конструкцій // Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика та літературознавство. Ч. I. Бердянск: Вид-во Бердянського державного педагогічного університету, 2010. Вип. 5. С. 161–168.
91. Богданов В. В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении. Языковое общение: Единицы и регулятивы. Межвуз. сб. научн. труд. Калинин: Калининский гос. ун-т, 1987. С. 18–25.
92. Богданов К. А. Очерки по антропологии молчания. Санкт-Петербург: Номо Тасенс, 1998. 352 с.
93. Божко Г. П. Невербальні компоненти спілкування в комунікативній ситуації “примирення” // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Київ: Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, 2002. Вип. 1. С. 14–17.
94. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. Тамбов: Издательство Тамбовского государственного университета, 2000. 140 с.

95. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике. Изд. 4-е. Москва: Либроком, 2011. 288 с.

96. Боса Т. С. Лакуни в українській та німецькій мовах // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 4 ч. / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (4). С. 238–242.

97. Борисов О. О. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17. Київ, 2017. 543 с.

98. Борисова Л. И. Ложные друзья переводчика: учебное пособие по научно-техническому переводу. Москва: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2005. 212 с.

99. Браславский П. И., Данилов С. Ю. Интернет как средство инкультурации и аккультурации. Взаимопонимание в диалоге культур: условия успешности: монография: в 2 ч. / под общ. ред. Л. И. Гришаевой, М. К. Поповой. Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2004. Ч. 1. С. 215–228.

100. Будагов Р. А. Что такое развитие и совершенствование языка? Москва: Издательство Наука, 1977. 264 с.

101. Будниченко Л. А. Экспрессивная пунктуация в публицистическом тексте (на материале языка газет): дис. ... д-ра філол. наук. Санкт-Петербург, 2003. 285 с.

102. Бук С. Корпус текстів Івана Франка: спроба визначення основних параметрів // Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології: MegaLing-2006: зб. наук. пр. Київ: Довіра, 2007. С. 72–82.

103. Булаховский А. А. Курс русского литературного языка. 5-е, изд., перераб. Киев: Радянська школа, 1952. Т. I. 443 с.

104. Бурда-Лассен О. В. Переклад як процес декодування ментальної ідентичності нації (на матеріалі українських і німецьких етнолексем міфологічного походження): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16. К., 2005. 20 с.

105. Бурякова Е. С. Лингвокультурные лакуны в художественном тексте: (на материале произведений А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова,

А. П. Чехова, С. А. Есенина): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Харьков, 1993. 215 с.

106. Быкова Г. В. Знаковые и лексические лакуны в концептосфере амурских эвенков // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2003. С. 11–19.

107. Быкова Г. В. Лакунарность как категория лексической системологии. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. 364 с.

108. Быкова Г. В. Феноменология лексической лакунарности русского языка: монография. Благовещенск: Благовещенский гос. педагогический ун-т, 2001. 181 с.

109. Быкова Г. В. “Пустые клетки” системы языка как предмет лексикографии // От словаря В. И. Даля к лексикографии XXI века: материалы Международного симпозиума, посвященного 200-летию со дня рождения В. И. Даля. Владивосток: Издательство Дальневосточного ун-та, 2002. С. 92–99.

110. Быкова Г. В., Пылаева О. Б. Словарь “несуществующих слов”: фантастика или реальность? // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2003. С. 20–27.

111. Булгакова С. Ю. Стратегии делакунизации во французских переводах прозы И. А. Бунина: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.02.05. Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2013. 24 с.

112. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / пер. с нем. общ. ред. и коммент. Т. В. Булыгиной, вступ. ст. Т. В. Булыгиной и А. А. Леонтьева. Москва: Идательская группа “Прогресс”, 2000. 528 с.

113. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие в языке // Новое в лингвистике / под ред. В. Ю. Розенцвейга. Москва: Прогресс, 1972. Вып. 6. С. 25–60.

114. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования / пер. Ю. А. Жлуктенко, вступ. ст. В. Н. Ярцевой. Киев: Вища школа, 1979. 264 с.

115. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії: метод. розробка; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 2009. 63 с.

116. Валгина Н. С. Актуальные проблемы современной русской пунктуации: учебное пособие. Москва: Высш. шк., 2004. 259 с.

117. Васильева Н.В. Теорія полісистеми Ітамара Івен-Зогара на українському ґрунті періоду 1920-30-х років // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. пр. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. Вип. 33. С. 38–55.

118. Васько Р. В. Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика: монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2006. 304 с.

119. Введенская Л. А., Колесников Н. П. От названия к именам: учебное пособие. Ростов-на-Дону: “Феникс”, 1995. 544 с.

120. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / пер. с англ. А. Д. Шмелева. Москва: Языки славянской культуры, 2001. 288 с.

121. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева под ред. Т. В. Булыгиной. I–XII. Москва: “Языки русской культуры”, 1999. 780 с.

122. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. Москва: Русский язык, 1980. 320 с.

123. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик. Москва: Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина, 1991. С. 16–19.

124. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга, 2008. 248 с.

125. Викулова Л. Г., Серебренникова Е. Ф. Идентичность как элемент универсума человека и универсума языка: аксиологический аспект интерпретации // Лінгвістичний вісник: зб. наук. пр. / гол. ред. А. Р. Габідулліна, Бахмут: [б. в.], 2013. Вип. 2. С. 8–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/livis_2013_2_3 (дата звернення: 06.07.2015).

126. Віне Ж.-П., Дарбельне Ж. Методологія перекладу // Хист і Глузд: теорія і практика перекладу. Харків: Акта, 2011. С. 52–65.

127. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження / пер.з нім. Є. Попович. Київ: Основи, 1995. 311 с.

128. Власенко С. В. Факторы лакунизации текста: на основе анализа англо-американских и русских текстов разного коммуникативного статуса: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1996. 206 с.

129. Влахов С. Флорин С. Непереводимое в переводе / ред. В. Россельс. Москва: Международные отношения, 1980. 342 с.

130. Волковинська В. Концептуальне розуміння категорій “буття” і “небуття” у філософії М. Мамардашвілі та в нігітології А. Чанишева // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Випуск 309–310. Філософія. Чернівці: Рута, 2006. С. 53–57.

131. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. Москва: Нефтяник, 2001. № 1. С. 64–72.

132. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. Вісник КНЛУ. Сер. Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т.14, № 2. С. 53–64.

133. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: обзор проблематики // Лингвоконцептология: перспективные направления: монография / авт. кол.: А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др.; под. ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недайновой. Луганск: Издательство ГУ “ЛНУ имени Тараса Шевченко”, 2013. С. 10–38.

134. Воробьёв В. В. Лингвокультурология (теория и методы). Москва: Издательство РУДН, 1997. 331 с.

135. Воробьёв В. В. Лингвокультурология. Москва: Издательство РУДН, 2008. 336 с.

136. Гаврилів Т. Текст між культурами: перекладознавчі студії; Український науковий ін-т Гарвардського ун-ту, Інститут Критики. К. : Критика, 2005. 198 с.

137. Гак В. Г. Языковые преобразования: монография. Москва: Школа “Языки русской культуры”, 1998. 768 с.

138. Гарбарчук Т. Динаміка гібридного словотворення в українській мові (на матеріалі запозичених формантів-інтенсифікаторів ознаки) // Українська мова. 2013. № 4. С. 75–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2013_4_8 (дата звернення: 15.11.2016).

139. Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва: Издательство Московского университета, 2004. 544 с.

140. Гачев Г. Д. Англия, интеллектуальное путешествие. Москва: Воскресенье, 2007. 683 с.

141. Гвишиани Н. Б. Язык научного общения (вопросы методологии): монография. Москва: Высш. школа, 1986. 279 с.

142. Гвоздович Е. Н. Векторные лакуны как отражение национального своеобразия в языке // Язык и социум: материалы VIII Междунар. науч. конф., г. Минск, 5-6 дек. 2008 г.: в 2 ч. / под общ. ред. Л. Н. Чумак. Минск: РИВШ, 2009. Ч. 2. С. 6–8.

143. Герман И. А., Пищальникова В. А. Введение в лингвосинергетику. Барнаул: Издательство Алт. ун-та, 1999. 130 с.

144. Глазачева Н. Л. Еще раз о типологии межъязыковых лакун (на материале китайского и русского языков) // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2003. С. 28–33.

145. Глазачева Н. Л. Лакуны и теория межкультурной коммуникации // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 32–34.

146. Глазачева Н. Л. Модель лакунизации как составляющая теории перевода: на примере русского и китайского языков: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.02.19. Благовещенск, 2006. 208 с.

147. Глушенко В. А., Овчаренко В. Н. Развитие языка: учебное пособие для студентов филологических факультетов. Славянск: Канцлер, 2005. 32 с.

148. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство". К., 2004. 27 с.

149. Голубовська І. О. Національно-мовна картина світу в її лексичній іпостасі // Мовні і концептуальні картини світу. До 90-річчя доктора філол. наук О.К. Білецького / відп. ред. О. І. Чередниченко. Київ: Прайм-М, 2002. Вип. 6. Кн. 1. С. 92–99.

150. Гольцова М. Г. Виведення імплікатур в англійській та українській мовах: логіко-прагматичний та контрастивний аспекти: автореф. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2016. 23 с.

151. Гордиевская М. Л. Лакуны в синтаксической структуре русского предложения // Вестник Московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. Москва: Издательство Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова, 2008. № 4. С. 38–45.

152. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць: монографія. Київ: Наукова думка, 1991. 192 с.

153. Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова (відіменні деривати). Київ: Наукова думка, 1981. 199 с.

154. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу ХХ ст.: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. К., 2002. 182 с.

155. Гришаева Л. И. Теория реноминации как частный случай теории номинации (рец. на кн.: Французские и русские реалии в аспекте теории межъязыковой реноминации / под ред. Н. А. Фененко, А. А. Кретова. Воронеж: Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета, 2013. 220 с.) // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2014. №4. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-renominatsii-kak-chastnyy-sluchai-teorii->

nominatsii-rets-na-kn-frantsuzskie-i-russkie-realii-v-aspekte-teorii-mezhyazykovoy (дата звернення: 30.12.2017).

156. Грязнухіна Т. О. Обернений частотний словник сучасної української художньої прози / Міжнародний фонд “Відродження”; уклад. Т. О. Грязнухіна [та ін.]. К. : Спалах, 1998. 958 с.

157. Грудєва Е. В. Избыточность текста, редукция и эллипсис (на материале русского языка): диссертация ... доктора филологических наук: 10.02.19. Санкт-Петербург: Научно-исследовательский институт земной коры Санкт-Петербургского государственного университета, 2008. 473 с.

158. Гуйванюк Н. В., Шабат С. Т. Питальні речення в сучасній українській мові. Чернівці: Рута, 2000. 66 с.

159. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Под общ. рук. Д. В. Складнева; Вступ. ст. Я. А. Слина. Санкт-Петербург: Наука, 2001. 315 с.

160. Данильченко Т. Ю. Феномен лакуарности в языке и культуре: дис. ... канд. филос. наук: 24.00.01. Краснодар, 2004. 165 с.

161. Даренський В. Феноменологія християнського етосу (Рецензія на книгу В. А. Малахова “Уязвимость любви”) // Дух і літера. Київ: Дух і літера, 2006. № 15–16. С. 498–515. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5282> (дата звернення: 15.10.2016).

162. Дарчук Н. П. Комп’ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту): підручник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. 351 с.

163. Дашидоржиева Б. В. Введение в лакунологию. Улан-Удэ: Бурятский гос. ун-т, 2012. 111 с.

164. Делюсто М. С. Граматика говірки у світлі тексту: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01/ Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.

165. Демеуф З. М. Фразеологизмы как компонент идиостиля В. М. Шукшина // Actual problems of the theory and practice of philological

researches: materials of the IV international scientific conference on March 25–26, 2014. Prague: Vědecko vydavatelské centrum “Sociosféra-CZ”, 2014. P. 124–128.

166. Демська-Кульчицька О. М. Базові поняття корпусної лінгвістики // Українська мова / гол. ред. В. В. Німчук. Київ: Інститут української мови НАН України, 2003. № 1(6). С. 40–45.

167. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови; Ін-т укр. мови НАН України. Київ: [б.в.], 2005. 220 с.

168. Демська О. М. Вступ до лексикографії: навчальний посібник. Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська Академія”, 2010. 266 с.

169. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века // Язык и наука конца XX века. Москва: Институт языкознания РАН, 1995. С. 239–320.

170. Денисова С. П. Картина світу та суміжні поняття в зіставних дослідженнях // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. М. П. Кочерган. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2005. Вип. 7. С. 9–15.

171. Денісова Д. Д. Інтертекстуальність як засіб творення можливих світів (на матеріалі роману Пола Остера “City of Glass”) // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2014. № 2’2014. Т. 6. С. 18–24.

172. Домброван Т. И. Развитие языка как информационной синергетической системы // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. Київ: Логос, 2012. С. 83–90.

173. Дымарский М. Я. Возможна ли онтологическая интерпретация понятия лакуны? // Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сб. науч. тр.; под ред. проф. Т. И. Стекловой. Новосибирск: изд-во НГПУ, 2009. С. 189–194.

174. Евен-Зогар І. Місце перекладної літератури в літературній полі системі // Літературознавчі та лінгвістичні студії / пер. А. Савенець; заг. ред. Н. Лисенко та Р. Мниха. Дрогобич: Коло, 2006. С. 30–38. URL: [http:](http://)

www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/translated/iez-misce-pl.pdf (дата звернення: 01.03.2018).

175. Еникеева С. М. Синергетические параметры структурной организации и развития словообразовательной системы современного английского языка // Синергетика в филологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 62–88.

176. Ермолович Д. И. Наш перевод, вперед лети! В лакуне остановка // Мосты. Москва: Издательство Р. Валент, 2009. №1(21). С. 40–59.

177. Ефимова О. Ю. Молчание и умолчание учителя в системе профессиональных речевых тактик: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Новокузнецк, 2005. 290 с.

178. Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ, 2011. 32 с.

179. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: монографія. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2006. 302 с.

180. Єнікєєва С. М., Єнікєєв Д. С. Англомовне фразотворення, пов'язане з діяльністю Дональда Трампа: лінгвістичний і соціокультурний аспекти // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. № 71. С. 32–35.

181. Єрмоленко С. С., Зимовець Г. В., Радзієвська Т. В., Ткаченко О. Б. Мова і мовознавство в духовному житті суспільства: монографія / відп. ред. Т. В. Радзієвська. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2007. 352 с.

182. Єрмоленко С. С., Мельничук О. С., Ткаченко О. Б. Історична типологія слов'янських мов: монографія / за ред. О. Б. Ткаченка; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2008. Ч. 2. 264 с.

183. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Київ: Довіра, 2007. 262 с.

184. Жельвис В. И. К вопросу о характере русских и английских лакун // Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва: Наука, 1977. С. 136–146.

185. Жельвис В. И., Марковина И. Ю. Опыт систематизации англо-русских лакун // Исследование проблем речевого общения. Москва: Наука, 1979. 214 с.

186. Женетт Ж. Повествовательный дискурс. Фигуры: в 2 т. / пер. с фр. Е. Васильевой, Е. Гальцовой, Е. Гречаной и др.; под ред. С. Зенкина. Москва: Издательство Сабашниковых, 1998. Т. 2. С. 60–280.

187. Жлуктенко Ю. А. Неорганический язык в многоязычной ситуации // Языковые ситуации и взаимодействие языков / отв. ред. Ю. А. Жлуктенко; Ин-т языковедения имени А. А. Потебни. Киев: Наукова думка, 1989. С. 22–42.

188. Жлуктенко Ю. А. Неологизмы – телескопные слова // Английские неологизмы: 60–70-е гг. / отв. ред. Ю. А. Жлуктенко. Киев: Наукова думка, 1983. С. 101–113.

189. Жовтобрюх М. А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Київ: Радянська школа, 1965. Ч. 1. 422 с.

190. Жолковский А. К., Щеглов Ю. К. К описанию смысла связного текста. Москва: Институт русского языка, 1973. Вып. 39. Часть I. 87 с.

191. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.

192. Загнітко А. П. Імплікація як тип мовленнєвої комунікації. Функціональна лінгвістика. Язык. Человек. Власть: материалы конференции. Ялта, 1–6 октября 2001 г. Симферополь, 2001. С. 84–85.

193. Загнітко А. П. Прагматичні типи речень // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ імені В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 164–167.

194. Загнітко А. П. Проблема односкладного речення в сучасній лінгвістиці // Лінгвістичні студії: зб. наукових праць. Донецьк: ДонДУ, 1997. Вип. 3. С. 17–27.

195. Загнітко А. Статус прикладної лінгвістики в системі лінгвістичних наук // Донецький вісник Наукового товариства імені Т. Шевченка. Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. Т. 28. С. 291–318.

196. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис: сучас. вітчизн. посіб. Донецьк: БАО, 2011. 991 с.

197. Запольських С. П. Концепт КОЗАЦТВО в історичному дискурсі: перекладознавчий аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спеціальність: 10.02.16. Київ, 2005. 20 с.

198. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 275 с.

199. Захаров В. П., Богданова С. Ю. Корпусная лингвистика: учебник для студентов гуманитарных вузов. Иркутск: ИГЛУ, 2011. 161 с.

200. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови: навч. посіб. Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2001. 242 с.

201. Звегинцев В. А. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. Москва: Просвещение, 1965. 3-е изд. Ч. 2. 496 с.

202. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование. Москва: Просвещение, 1973. 304 с.

203. Змиєва І. В. Лингвокогнитивные характеристики средств вербализации концепта ДОБРО в английском языке: дис ... канд. філол. наук. Харьков, 2006. 228 с.

204. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української поезії). Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 215 с.

205. Иванова Е. В. Пословичные картины мира (на материале английских и русских пословиц). Санкт-Петербург: СПбГУ, 2002. 160 с.

206. Иванова Л. П. Классическое сравнительно-историческое языкознание и новейшая имагология: точки соприкосновения // Система і структура східнослов'янських мов : Збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 6. С. 215–219.

207. Измайлов И. В., Пойзнер Б. Н. Аксиоматическая схема исследования динамических систем: от критериев их разожествления к самоизменению. Томск: Издательство STT Publishing, 2011. 569 с.

208. Илюшкина М. Ю. Теория перевода: основные понятия и проблемы: учебное пособие / науч. ред. М. О. Гузикова. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2015. 84 с.

209. Ицкович В. А. Норма и ее кодификация // Актуальные проблемы культуры речи: сб. ст. / под ред. В. Г. Костомарова, Л. И. Скворцова. Москва: Наука, 1970. С. 9–39.

210. Іваненко С. В. Одиничне та особливе в лексико-семантичних групах на позначення кольору в сучасній російській мові: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02; Дніпропетровський національний ун-т. Д., 2001. 20 с.

211. Іваницька М. Л. Розвиток уявлень про очуження та одомашнення в європейському перекладознавстві // Мовні і концептуальні картини світу. К: ВПЦ "Київський університет", 2012. Вип. 41, ч. 2. С. 75–82.

212. Іваницька Н. Б. Процесуальність як універсальна категорія українського та англійського дієслова // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. / редкол.: М. Є Скиба (голов. ред.) та ін. Хмельницький: Вид-во ХНУ, 2007. Ч. 1. С. 237–241.

213. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): монографія. Київ: Видавничий Дім Д. Бураго, 2006. 328 с.

214. Йоко И. Феномен молчания как компонент коммуникативного поведения: автореф. дис ... канд. филол. наук: 10.02.19. Москва, 2003. 24 с.

215. Кабакчи В. В., Белоглазова Е. В. Введение в интерлингвокультурологию: учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство СПбГУЭФ, 2012. 252 с.

216. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05. Київ, 2003. 502 с.

217. Кальниченко О. А., Подміногін В. О. Трактат Фрідріха Шляйєрмахера “Про різні методи перекладу” (“Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens”) та його значення для сучасного перекладознавства // Вчені записки Харківського гуманітарного Ін-ту “НУА”. Харьков: Око, 2002. Т. VIII. С. 503–533.

218. Кант І. Критика практичного розуму. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.

219. Каныгин Ю. М. Основы когнитивного обществознания (Информационная теория социальных систем). Киев: Украинская Академия информатики, 1993. 236 с.

220. Капуш А. Лінгвокультурні та соціокультурні аспекти перекладу у сфері фахової комунікації // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія “Філологічні науки” / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2009. 81 (4). С. 158–161.

221. Карабан В. І., Мейс Д. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.

222. Каравашкин В. И., Ефимов Р. В. Внутренняя валентность слова: теория и практика: учебное пособие. Харьков: Константа, 1999. 112 с.

223. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.

224. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва: ИТДГК “Гнозис”, 2002. 333 с.

225. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.

226. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Отв. ред. Д. Н. Шмелев. М. : Наука, 1987. 261 с.

227. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика: зб. ст. Одеса: Астропринт, 2008. 328 с.

228. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови: гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. Київ: “Українська Енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2002. 908 с.

229. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп’ютерна лінгвістика: підручник. Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, лтд”, 2006. 188 с.

230. Карцевский С. О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака // Звегинцев В. А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. 3-е изд. Москва: Просвещение, 1965. Ч. 2. С. 85–93.

231. Кашкин В. Б. Подходы к сходствам и различиям языков в истории языкознания. Часть 1. Теоретическая и прикладная лингвистика // Проблемы философии языка и сопоставительной лингвистики. Воронеж: Издательство ВГТУ, 1999. Вып. 1. С. 4–31.

232. Кашкин В. Б. Функциональная типология перфекта. Воронеж: Издательство ВГУ, 1991. 128 с.

233. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства // Нова філологія / голов. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 27. С. 203–208.

234. Кійко С. В. Фрактальне моделювання інформаційної структури медіатекстів. Чернівці: Технодрук, 2018. 402 с.

235. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2007. 128 с.

236. Ковалик І. І., Родніна Л. О., Грищенко А. П. та ін. Словотвір сучасної української літературної мови / за ред. М. А. Жовтобрюха. К. : Наукова думка, 1979. 405 с.

237. Козеренко Е. Б. Стратегии выравнивания параллельных текстов: семантические аспекты. Информатика и ее применение. Москва: ТОРУС ПРЕСС, 2013. Т. 7. Вып. 1. С. 82–89. URL: <http://www.mathnet.ru/links/74eaca1186f3f9f89a711d4202ce9527/ia247.pdf> (дата звернення: 13.02.2018).

238. Колмогоров А. Н., Фомин С. В. Элементы теории функций и функционального анализа. 4-е изд. Москва: Наука, 1976. 544 с.

239. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 311 с.

240. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу. Київ: ВПЦ “Київ. ун-т”, 2004. 522 с.

241. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / отв. ред. А. М. Шахнарович; предисл. С. И. Мельник и А. М. Шахнаровича. Изд. 2-е, доп. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 128 с.

242. Комарницька Т.К., Комісаров К.Ю. Сучасна японська літературна мова: теоретичний курс: в 2 т. Т. 2. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 424 с.

243. Компанцева Л. Ф. Интернет-коммуникация: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический аспекты: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.02. Луганск, 2007. 503 с.

244. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учебное пособие. Москва: ЭТС, 2002. 200 с.

245. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу: монографія / за ред. проф. К. Г. Городенської. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.

246. Корольов І. Р. Теоретичний аспект дослідження національної комунікативної поведінки // Studia Linguistica: зб. наук. пр. / відп.

ред. І. О. Голубовська. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2009. Вип. 2. С. 208–214.

247. Корольова А. В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті: монографія. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2002. 267 с.

248. Корольова А. В. Лінгвопоетичний і наративний коди інтимізації в художньому тексті (на матеріалі української та російської прози другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть): автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01; 10.02.02. К., 2003. 35 с.

249. Корольова А. В. Іншомовний світ крізь призму рідної культури // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 1. С. 10–13.

250. Корольова А. В. Національно-культурні особливості інтимізованих звертань в українському художньому мовленні (зіставний аспект) // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): зб. наук. пр. / за ред. акад. Л. І. Мацько. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 3. С. 7–14.

251. Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 94–102.

252. Корольова А. В., Дерев'янка М. М. Інтимізація як один зі способів попередження лінгвокультурних конфліктів // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки / ред. С. О. Швачко. Суми: Вид-во СумДУ, 2007. Т. 2. № 1. С. 29–33.

253. Корольова А. В., Новохатська Н. В. Комунікативи як національні маркери англійського й українського стилізованого розмовного мовлення // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 10 (2). С. 155–160.

254. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
255. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
256. Косериу Е. Контрастивная лингвистика и перевод: их соотношение // Новое в зарубежной лингвистике. Переводы / сост. В. П. Нерознака. Вып. 25. Москва: Прогресс, 1989. С. 63–82.
257. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история // Новое в лингвистике. Москва: Издательство иностранной литературы, 1963. Вып. 3. С. 143–343.
258. Космеда Т. Мовна гра у системі лінгвістичних термінів // Культура слова. Київ: Інститут української мови НАН України, 2011. Вип. 74. С. 137–141.
259. Кочерган М. П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації // Проблеми зіставної семантики: збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики 23-25 вересня 1999 р. / відп. ред. М. П. Кочерган. Київ: Вид. центр КНЛУ, 1999. С. 42–45.
260. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу // Мовознавство. Науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства імені О. О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України / гол. редактор В. Г. Скляренко. Київ: Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України, 2004. № 5–6. С. 12–22.
261. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. 424 с.
262. Кравец А. С., Канныкин С. В. Текст и его понимание. Серия Гуманитарные науки. Воронеж: Вестник ВГУ, 2005. № 1. С. 294–308.
263. Кравченко М. В. Морфонологічні явища і словотвірна структура слова // Українська мова і література в школі. 1984. № 6. С. 51–55.
264. Кравченко М. В. Явище усічення у системі віддієслівних іменників // Мовознавство. Науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства імені О. О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України

/ гол. редактор В. Г. Склярєнко. Київ: Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України, 1984. № 3. С. 32–36.

265. Кравченко Н. К. Пресуппозиція, імплікація, імплікатура, експлікатура: к проблемі розграничення термінів // Мова і культура. 2012. Вип. 15, т. 1. С. 225–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_1_43 (дата звернення: 28.11.2017).

266. Кравченко Н. К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа: практическое пособие. Луцк: Волыньполиграф, 2012. 250 с.

267. Кравченко О. В. Прагмакомунікативні засоби створення когнітивного дисонансу у сучасних французьких детективних романах: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2017. 250 с.

268. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуроология: курс лекций. Москва: “Гнозис”, 2002. 284 с.

269. Кретов А. А. Динамика імпліцитного и експліцитного в переводе // Межкультурная коммуникация и проблемы национальной идентичности: сб. науч. трудов / под ред. Л. И. Гришаевой, Т. Г. Струковой. Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2002. С. 135–142.

270. Кретов А. А., Фененко Н. А. К типологии реалий и лакун // Социокультурные проблемы перевода. Воронеж: Издательско-полиграфический центр Воронежского гос. ун-та, 2012. Вып. 10. С. 39–45.

271. Кретов А. А., Фененко Н. А. Реноминация как проблема переводоведения // Вестник ВГУ. 2011. № 2. С. 154–157.

272. Кривко И. П. Специфика синонимической аттракции в лексиконе индивида: синергетический поход: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Курск, 2010. 169 с.

273. Крижановська М. В. Невербальні елементи комунікації як складові частини комунікативної компетенції у дискурсі телеінтерв'ю // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. / відп. ред. А. Д. Белова. Київ: Вид-во “Київський університет”, 2002. Вип. № 7. С. 275–285.

274. Крижко О. А. Лакуни в українській мовній картині світу // Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст. Серія: Лінгвістика і літературознавство НАН України, Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т л-ри імені Т. Г. Шевченка НАН України / Редкол. В. А. Зарва (голов. ред.) та ін. Бердянськ: БДПУ, 2005. Вип. 10. С.171–178.

275. Крицберг Р. Я. Дивергенция и конвергенция региональных вариантов современного английского языка. Киев: [б.и.], 2000. 280 с.

276. Крючков Г. Г. Графеміка французької мови // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. Т. 12. № 1. С. 121–127.

277. Кубрякова Е. С. О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика. Москва: СпортАкадемПресс, 2001. Т. 1. С. 72–81.

278. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва: Издательство “Наука”, 1981. 200 с.

279. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

280. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи / отв. ред. Е. С. Кубрякова. Москва: Наука, 1991. 240 с.

281. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука // Вопросы языкознания. 1994. № 4. С. 34–47.

282. Кувакин В. А. Твой рай и ад: Человечность и бесчеловечность человека (Философия, психология и стиль мышления гуманизма). Москва: Логос; СПб.: Алетейя, 1998. 360 с.

283. Кузьменко Ю. К. Ранние германцы и их соседи: лингвистика, археология, генетика / отв. редактор Н. Н. Казанский. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2011. 266 с.

284. Кульчицький І. М. Комп'ютерна технологія укладання словників та проектування словникових баз даних на основі інформаційних лексикографічних моделей: дис... канд. техн. наук: 05.13.06; Нац. акад. наук України, Укр. мовно-інформ. фонд. Київ, 2002. 226 с.

285. Кутырев В. А. Оправдание бытия (явление нигитологии и его критика) // Вопросы философии. 2000. №5. С. 15–32.

286. Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах: діакронія та синхронія: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17. Чернівці, 2008. 453 с.

287. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Введение. Москва: Языки славянской культуры, 2003. 400 с.

288. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов // Новое в зарубежной лингвистике / сост. и ред.: В. В. Петров, В. И. Герасимов. Вып. XXIII. Москва: Прогресс, 1988. С. 12–51.

289. Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сб. науч. тр. / под ред. проф. Т. И. Стексовой. Новосибирск: Издательство НГПУ, 2009. 262 с.

290. Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2005. Вып. 2. 123 с.

291. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания: учебное пособие для студ. перевод. ф-тов высш. учебн. заведений. Москва: Академия, 2003. 191 с.

292. Левинас Э. Л. Избранное: Трудная свобода / пер. с франц. Москва: "Российская политическая энциклопедия" (РОССПЭН), 2004. 752 с.

293. Левицький В. В. Основи германістики. Вінниця: Нова Книга, 2008. 528 с.

294. Левицький А. Е., Святюк Ю. В. Етнономінації у дзеркалі міжкультурної комунікації: монографія. Київ: Логос, 2011. 192 с.

295. Левый И. Искусство перевода / пер. с чеш. и предисл. Вл. Россельса. Москва: Прогресс, 1974. 396 с.

296. Ледерер М. Актуальные аспекты переводческой деятельности в свете интерпретативной теории перевода / пер. с фр. Н. А. Фененко, Е. А. Алексеевой. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ имени А. И. Герцена, 2007. 223 с.

297. Леміш Н. Є. Синтаксичний концепт як основа зіставлення в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. праць / за науковою ред. проф. А. В. Корольової. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 16. С. 150–158.

298. Леонтьев А. А. Психологический подход к анализу искусства // Эмоциональное воздействие массовой коммуникации: Педагогические проблемы. Москва: Искусство, 1978. С. 26–57.

299. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків: Видавнича група “Основа”, 2009. 191 с.

300. Лотман Ю. М. Избранные статьи: в 3 т. Статьи по семиотике и типологии культуры. Таллинн: Александра, 1992. Т.1. 479 с.

301. Лурия А. Р. Язык и сознание. Москва: Издательство Московского университета, 1998. 335 с.

302. Лыков А. Г. Современная русская лексикология (русское окказиональное слово). Учеб пособ. Москва: “Высшая школа”, 1976. 118 с.

303. Любченко Т. П. Лексикографічні системи граматичного типу та їх застосування в засобах автоматизованого опрацювання мови: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 10.02.21. Київ, 2011. 19 с.

304. Майерс Д. Дж. Социальная психология: интенсив. курс. 3-е междунар. изд. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак: Нева; Москва: ОЛМа-Пресс, 2000. 510 с.

305. Маковский М. М. Теория лексической аттракции: опыт функциональной типологии лексико-семантических систем / отв. ред. О. С. Ахманов. Москва: URSS: ЛЕНАНД, 2017. 248 с.

306. Мамардашвили М. К. Картезианские размышления. Москва: “Прогресс”, 2001. 352 с.

307. Манакин В. М. Мова і міжкультурна комунікація. К.: Академія, 2011. 288 с.

308. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. Киев: Знання, 2004. 326 с.

309. Манакин В. Н. Языковые картины мира в перспективах контрастивной лингвистики // Язык и культура: вторая международная конференция: доклады. Киев: Журнал “Collegium”, 1993. С. 77–83.

310. Мангейм Дж. Б., Рич Р. К. Политология. Методы исследования. Москва: Издательство “Весь Мир”, 1997. 544 с.

311. Мануйлова Н. А. Новые слова в художественном тексте: замещение лексических лакун или игра со словом? // Весник Московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. Москва: Издательство Моск. ун-та, 2010. №3. С. 23–32.

312. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука: логико-методологический анализ. Москва: Мысль, 1983. 284 с.

313. Марковина И. Ю. Влияние лингвистических и экстралингвистических факторов на понимание текста: дисс. канд. филол. наук. Москва, 1982. 220 с.

314. Марковина И. Ю. Элиминирование лакун как действие социально-психологических механизмов “притяжения” и “отталкивания” // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, Калуга: АП “Полиграфия”, 2006. №3. С. 12–33.

315. Марковина И. Ю. Перевод как этнопсихолингвистический феномен // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, Калуга: АП “Полиграфия”, 2011. 2 (14). С. 48–51.

316. Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. Культура и текст. Введение в лакунологию: учебное пособие. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. 144 с.

317. Марковина И. Ю. и др. Английский язык: учебник / под общ. ред. И. Ю. Марковиной. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2014. 366 с.

318. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию. Москва: Наследие, 1997. 206 с.

319. Маслова В. А. Лингвокультурология: учебное пособие для студентов вузов. Москва: Academia, 2001. 202 с.

320. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Минск: ТетраСистемс, 2008. 272 с.

321. Матвіяс І. Особливості словотвору в західноукраїнському варіанті літературної мови // Українська мова / гол. ред. В. В. Німчук. Київ: Інститут української мови НАН України, 2011. № 1. С. 28–35.

322. Матезиус В. О необходимости стабильности литературного языка: пер. с чеш.; под ред. Н. А. Кондрашова. Москва: Прогресс, 1967. С. 378–393.

323. Материнська О. В. Меронімія як логіко-класифікаційний засіб організації лексичного фонду // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 4 ч. / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (1). С. 24–27.

324. Матханова И. П., Трипольская Т. А. Лакунарность в системе эмотивных средств русского языка (языковая интерпретация эмоции удивления) // Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте. межвузовский сб. науч. тр.; под ред. проф. Т. И. Стекловой. Новосибирск: Издательство НГПУ, 2009. С. 6–16.

325. Махонина А. А. Проблема описания лексической лакунарности: на материале русско-английских субстантивных лакун: дис. ... канд. филол. наук. Воронеж, 2006. 191 с.

326. Махонина А. А., Стернина М. А. Опыт типологии межъязыковых лакун // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 45–55.

327. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: підруч. для студ. філол. спец. вищих навч. закл. Київ: Вища школа, 2005. 462 с.

328. Мельник Л. Інтертекстуальність як проблема перекладу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): зб. наук. пр. / гол. ред. Н. Л. Іваницька. Вінниця: ТОВ “фірма “Планер”, 2014. Вип. 20. С. 249–253.

329. Мельчук И. А. Курс общей морфологии: в 5 т. Т. 2. Ч. 2. Морфологические значения / пер. с фр. В. А. Плунгяна. Москва: “Языки русской культуры”; Вена: Венский славистический альманах, 1998. 543 с.

330. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенка. Київ: Український центр духовної культури, 2001. 552 с.

331. Минченков А. Г. Когниция и эвристика в процессе переводческой деятельности. Санкт-Петербург: Антология, 2007. 256 с.

332. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва: Московский лицей, 1996. 298 с.

333. Мирошниченко В. В. Авторська концепція художнього твору: онтогенез та експансія (на матеріалі англомовної та французької україніки). Запоріжжя: ЗДУ, 2003. 283 с.

334. Михайлова И. М. О методах и целях анализа стихотворных переводов (на примере русских переводов нидерландской поэзии) // Вестник СПбГУ. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика. 2007. Сер. 9. Вып. 3. Ч. 11. С. 188–193.

335. Михайлова М. В. Молчание как форма духовного опыта: 09.00.04: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.04. Санкт-Петербург, 1999. 158 с.

336. Михайлова Т. Л. Женское молчание как бинарная оппозиция мужскому властному дискурсу // Женщина в российском обществе (российский научный журнал). 2008. Иваново: издательский центр “Юнона”. № 4 (49). С. 54–65.

337. Мінцис Ю.Б. Конотативний компонент лексичного значення демінутивів в англомовному художньому тексті // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна / гол. ред. І. С. Шевченко. Серія “Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов”. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2013. Випуск 74. №1052. С. 136–142.

338. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Вінниця: Нова книга, 2013. 448 с.

339. Мова. Мовлення. Комунікація: зб. ст. на честь ювілею О. І. Стеріополо / відп. ред. Р. В. Васько. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2016. 560 с.

340. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект: монография. Харьков: Экограф. 2005. 300 с.

341. Москвин В. П. Выразительные средства современной русской речи: Тропы и фигуры: Терминологический словарь-справочник. Москва: УРСС, 2004. 247 с.

342. Муравьев В. Л. Лексические лакуны: на материале французского и русского языков. Владимир: Издательство Владимирского государственного педагогического института, 1975. 96 с.

343. Назин А. С. Сопоставительное исследование метафор в романе Дж. Р. Р. Толкина “Хоббит, или туда и обратно” и его переводах на русский язык: дис. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2007. 201 с.

344. Нарожная В. Д. Национально-культурная специфика этнографических лакун в межкультурной коммуникации Южного Казахстана // Человек и язык в коммуникативном пространстве: сб. науч. ст. / отв. и науч. ред. Б. Я. Шарифуллин. Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2017. Вып. 8 (17). С. 340–346.

345. Нестеренко Н., Лисенко К. A Course in Interpreting and Translation: посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова Книга, 2005. 248 с.

346. Николаева Л. Б. Типология терминов спорідненості: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Донецьк, 2005. 247 с.

347. Николаенко Л. С. Мотиваційна основа аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.17; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 20 с.

348. Носова О. Е. Молчание: стратегия или тактика // Весник Башкирского университета / гл. ред. Н. Д. Морозкин. Уфа: Башкирский государственный университет, 2009. Т. 14. № 1. С. 105–109.

349. Носова О. Е. Пословицы и поговорки о роли и месте молчания: лингвокультурологический анализ (на материале русского и английского языков) // Весник Башкирского университета / гл. ред. Н. Д. Морозкин. Уфа: Башкирский государственный университет. 2008. Т. 13. № 3. С. 543–546.

350. Нургазина А. Б. Поэтическая языковая картина мира: ее отличие и сходство с языковой и художественной картинами мира // Мир языка: сб. науч. ст. / отв. соред. Г. Н. Кенжебалина, М. В. Пименова. Павлодар-Кемерево-Витебск: Кереку, 2012. Вып. 1. С. 106–116.

351. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діяхронії та панхронії: системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи: монографія. Чернівці: “Золоті литаври”, 1998. 370 с.

352. Олійник І. Д. Україномовні переклади збірки Редьярда Кіплінга “Just So Stories”: рецепція, інтерпретація, оцінювання: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05. Тернопіль, 2009. 20 с.

353. Олікова М. О. Переклад як взаємодія двох культур // Вісник Сумського державного університету. Серія: “Філологічні науки” / гол. ред. С. О. Швачко. Суми: Вид-во СумДУ, 2007. Т. II. № 1. С. 141–145.

354. Онищук М. І. Парадигматична лакунарність в англійській і українській мовах: системно-структурний та контрастивно-типологічний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2013. 210 с.

355. Орехова И. А. Языковая среда: Попытка типологии. Москва: Гос. ин-т рус. яз. имени А. С. Пушкина, 2003. 193 с.

356. Орлова Н. В. Имплицитность и косвенность в жанре современного анонса. Имплицитность // Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте. межвузовский сб. науч. тр.; под ред. проф. Т. И. Стексовой. Новосибирск: Издательство НГПУ, 2009. С. 204–211.

357. Основы теории коммуникации: учеб. для студентов вузов / М. А. Василик, М. С. Вершинин, В. А. Павлов и др. / под ред. М. А. Василика. Москва: Гардарики, 2006. 615 с.

358. Откупщиков Ю. В. К истокам слова: Рассказы о науке этимологии. Кн. для учащихся. 3-е изд., испр. Москва: “Просвещение”, 1986. 176 с.

359. Павловская А. В. 5 O’Clock и другие традиции Англии. Москва: Алгоритм, 2014. 366 с.

360. Панасюк И. Теория лакун и проблема эквивалентности перевода // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. № 6. С. 51–72.

361. Панкова М. В. Еволюція лінгвістичних поглядів на питальні речення: семантичний і комунікативний аспекти // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Сер.: Філологія. Мовознавство / редкол. О. А. Дубова (голова). Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Т. 105. Вип. 92. С. 102–106.

362. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів: посібник. 2-ге вид., випр. і допов. / відп. ред. В. В. Левицький. Вінниця: Нова Книга, 2013. 176 с.

363. Переломова О. С. Інтертекстуальність – структурна ознака текстів українського постмодерного художнього дискурсу // Вісник Сумського держ. ун-ту. Серія: Філологічні науки / гол. ред. С. О. Швачко. Суми: Вид-во СумДУ, 2008. № 1. С. 174–180.

364. Переломова О. С. Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу: діахронічний аспект: монографія. Суми: Вид-во СумДУ, 2008. 208 с.

365. Петренко В. Ф. Основы психосемантики: 2-е изд., доп. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 479 с.

366. Печко Н. М. Лінгвокогнітивні та дискурсні аспекти непорозуміння як типу інтерпретації (на матеріалі англійського діалогічного мовлення): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Л., 2011. 20 с.

367. Пименова М. В. Языковая картина мира: учебное пособие. Кемерово: КемГУКИ, 2011. 106 с.

368. Пименова М. В. Типы концептов и этапы концептуального исследования // Вестник Кемеровского государственного университета / ред. Н. С. Якимова, Л. С. Старикова, В. П. Долгих. Кемерово: Издательство Кемеровского государственного университета, 2013. Т. 2. № 2 (54). С. 127–131.

369. Пименова М. В. Современная лингвистика и исследования ментальности в XXI веке. 2-е изд., стер. Москва: Флинта, 2015. 376 с.

370. Пинкер С. Язык как инстинкт / пер. с англ. Е. В. Кайдаловой; общ. ред. В. Д. Мазо. Москва: УРСС, 2004. 455 с.

371. Пихтовникова Л. С. Немецкоязычные публицистические тексты социально-критического направления: прагмастилистический и когнитивный аспекты: монография / Л. С. Пихтовникова, О. Я. Мастерова, Е. П. Кабусь. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2016. 164 с.

372. Пихтовникова Л. С. Основные положения и понятия синергетики в применении к филологии. Базовые и инструментальные понятия синергетики // Синергетика в филологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под. общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 7–19.

373. Пихтовникова Л. С. Самоорганизация дискурса и отдельных типов дискурса // Синергетика в филологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под. общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 102–135.

374. Позніхіренко Ю. І. Мотиваційна база ергонімів як знаків соціокультурного простору України й англомовних країн (на матеріалі назв закладів харчування): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2018. 264 с.

375. Полтавець Ю. С. Історія та вживання терміна “атракція” в мовознавчій традиції // Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Маріуполь: МДГУ, 2012. № 7. С. 132–138.

376. Померанц Г. С. Некоторые течения восточного религиозного нигилизма: Дисс. / под общ. ред. М. А. Блюменкранца; ОО “Харьковская

правозащитная группа”. Харьков: ООО “ИЗДАТЕЛЬСТВО ПРАВА ЧЕЛОВЕКА”, 2015. 312 с.

377. Помірко Р. С. Альтернативі / інновації у розвитку мов // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид-во КНЛУ, 2009. Т. 12, № 1. С. 66–70.

378. Помірко Р. С. Іспанська мова в процесах дивергенції – ковергенції її діалектів (варіативність слова): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05. Львів, 1992. 324 с.

379. Пономаренко В. П. Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи історичного розвитку і сучасність: монографія. К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. 368 с.

380. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Издательство Воронеж гос. ун-та, 2002. 191 с.

381. Попова Л. В. Лингвистический термин: проблема качества (опыт составления “комплексного словаря терминов функциональной грамматики”): монография. Омск: Издательство ОмГПУ, 2010. 198 с.

382. Поппер К. Р. Логика научного исследования / пер. с англ. под общ. ред. В. Н. Садовского. Москва: Республика, 2005. 446 с.

383. Потебня А. А. Мысль и язык. К.: Синто, 1993. 192 с.

384. Почепцов Г. Г. Русская семиотика. Москва: “Рефл-бук”. К.: “Ваклер”, 2011. 768 с.

385. Почепцов О. Г. Семантична структура питального речення. Мовознавство. 1978. № 6. С. 69–72.

386. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант: к решению парадокса времени / пер. Ю. А. Данилов; ред. В. И. Аршинов. Москва: Прогресс, 1999. 266 с.

387. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. 307 с.

388. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем’єр, 2008. 332 с.

389. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 292 с.

390. Приходько А. Н. Системная организация концептокорпуса // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид-во КНЛУ, 2012. Т. 15, № 2. С. 149–155.

391. Приходько А. Н. Существуют ли антиконцепты как отрицательно заряженные единицы лингвокультурного кода? // Человек. Язык. Культура: сб. науч. ст., посвященных 60-летнему юбилею проф. В. И. Карасика: в 2 ч. / отв. соред. В. В. Колесов, М. В. Пименова, В. И. Теркулов. 2-е изд., испр. Киев: Издательский дом Д. Бураго, 2013. Часть I. С. 128–138.

392. Приходько А. Н. Самоорганизация концептивных систем и межкультурных трансфер концептов // Синергетика в филологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под. общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 135–154.

393. Прошина З. Г. Делакунизация и опосредованная картина мира // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2003. С. 164–170.

394. Прошина З. Г. Английский язык и культура народов Восточной Азии: Моногр. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 2001. 476 с.

395. Проценкова Н. В. Лакуны и безэквивалентные единицы в языковой картине мира русского и украинского этносов // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т, 2011. Т. 10. № 1. С. 90–95.

396. Ребрій О. В. Основи теорії редагування перекладів: конспект лекцій. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. 88 с.

397. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 375 с.

398. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика: очерки лингвистической теории перевода / Дополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. Москва: Р. Валент, 2006. 237 с.

399. Ривлина А. А. “Проблемы” vs. “вызовы”: компенсація лингвокультурної лакуни // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 61–68.

400. Рогач Л. В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Ужгород, 2000. 191 с.

401. Россолова О. А. Коммуникативная координация речевого поведения (перформативные высказывания) // Вестник Московского государственного областного университета. Серия “Русская филология” / отв. ред. П. А. Лекант, Москва: Издательство МГОУ, 2007. № 2. С. 83–86.

402. Рудик І. М. Реактивне мовчання у діалогічній єдності питання – відповідь // Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2003. № 611. С. 144–146.

403. Рудіч Т. Побутово-розмовна мова та її статус у системі німецьких соціолектів // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 4 ч. / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (4). С. 3–6.

404. Рябова М. В. Лингвокультурный фон и проблема переводческого анализа // Альманах современной науки и образования / отв. ред. А. А. Арестова. Тамбов: Грамота, 2009. № 8 (27): в 2-х ч. Ч. 2. С. 166–169.

405. Рябова М. В. Характер ассимиляции культурных смыслов при переводе (опыт лингвокультурного анализа) // Вестник Челябинского государственного университета. Вып. 30. Филология. Искусствоведение / гл. ред. А. Ю. Шатин. Челябинск: Издательство Челябинского государственного университета, 2009. № 10 (148). С. 114–120.

406. Рябова М. В. Делакунизация в художественном переводе: на материале произведений Э. М. Ремарка на немецком и русском языках:

автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.02.19. Москва, 2011. 25 с.

407. Савицкая Е. В. Лингвоконцептуальные лакуны: интракультурный аспект // Самарский Научный Вестник / гл. ред. О. Д. Мочалов. Самара: Самарский государственный социально-педагогический университет. 2013. № 4(5). С. 136–140.

408. Савченко Е. В. О некоторых теоретических вопросах изучения словообразовательного гнезда // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии: научно-методический сб. / отв. ред. В. А. Глущенко. Славянск: СГПИ, 2010. С. 95–101.

409. Самохіна В. О. Феномен інтертекстуальності як поліфонії текстів // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції 21 квітня 2016 р. НТУУ “КПІ”. К.: Кафедра. С. 70–72.

410. Сартр Ж. П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии / пер. с фр. В. И. Колядко. Москва: АСТ, 2015. 925 с.

411. Селіванова О. О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд): монографія. К.: Вид-во українського фітосоціологічного центру, 1999. 148 с.

412. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова: монографія. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. 338 с.

413. Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание: пер. с нем. Перевод с нем. Б. А. Абрамова; под ред. и с предисл. Н. С. Чемоданова. Москва: Прогресс, 1980. 407 с.

414. Сеничкина Е. П. Семантика умолчания и средства ее выражения в русском языке: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Москва, 2003. 427 с.

415. Серякова І. І. Магія невербальної комунікації: навчальний посібник. К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. 95 с.

416. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми в українській мові: структурно-семантичний, прагматичний і прикладний виміри: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01, 10.02.21. Київ, 2017. 516 с.

417. Скляренко О. Скляренко О. Типологічна ономастика: монографія: в 5 кн. Кн. 1. Лексико-семантичні особливості онімного простору. Одеса: Астропринт, 2012. 416 с.

418. Сложникова Ю. В. Терминологическая вариативность: семантика, форма, функция: монография. Москва: Издательство ЛКИ, 2010. 288 с.

419. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты. Волгоград: Перемена, 2004. 339 с.

420. Смуцинская И. В. Фигуры слова как элемент современного дискурса // Стил ь і переклад / відп. ред. І. В. Смуцинська. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2015. Вип. 1 (2). С. 272–286.

421. Смуцинська І. В., Циркунова І. В. Іронічна метафора та проблеми і шляхи її відтворення в перекладі // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика / відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2015. Вип. XXXI. С. 70–84.

422. Соболев Е. Ю. Экспрессивные значения пунктуационного знака “тире” в английском языке // Вестник Московского государственного областного университета. Серия “Лингвистика” / редакционно-издательский совет: П. А. Лекант и др. Москва: Издательство МГОУ, 2007. С. 158–165.

423. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації: монографія. Харків: Константа, 2006. 300 с.

424. Сорокин Ю. А. Метод установления лакун как один из способов выявления специфики локальных культур // Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва: Наука, 1977. С. 120–136.

425. Сорокин Ю. А. Лакуны: еще один ракурс рассмотрения // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2003. С. 3–11.

426. Сорокин Ю. А. Переводоведение: статус переводчика и психо-герменевтические процедуры. Москва: МТДК “Гнозис”, 2003. 160 с.

427. Сорокин Ю. А. Еще одно лакунологическое исследование: “Лакунарность как категория лексической системности” // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск, 2005. Вып. 2. С. 3–7.

428. Сорокин Ю. А. Неканоническая русистика: статьи, заметки и реплики. Москва: Информационно-издательский центр “Бон Анца”, 2009. 223 с.

429. Сорокин Ю. А. Лингвокультурология, лакунология, соматология и их априорная взаимосвязь (попытка расширения понятийного аппарата) // Стил: Международный журнал. Београд: Бањалука, 2012. Вып. 8. С. 99–105.

430. Сорокин Ю. А., Марковина И. Ю. Национально-культурная специфика художественного текста. Москва: Наука, 1989. 87 с.

431. Сорокин Ю. А., Марковина И. Ю., Крюков А. Н. и др. Этнопсихолингвистика / Отв. ред. и авт. предисл. Ю.А. Сорокин. Москва: Наука, 1988. 192 с.

432. Степанов Ю. С. Французская стилистика: в сравнении с русской: учеб. пособие для студентов ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: URSS: КомКнига, 2006. 360 с.

433. Стернин И. А. Контрастивная лингвистика. Проблемы теории и методики исследования: учебное пособие. Москва: АСТ: “Восток-Запад”, 2007. 282 с.

434. Стернин И. А., Попова З. Д., Стернина М. А. Лакуны и концепты // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Издательство БГПУ, 2003. С. 205–223.

435. Стернин И. А. Лексическая лакунарность и понятийная безэквивалентность. Воронеж, 1997. 18 с.

436. Стернин И. А., Ларина Т. В., Стернина М. А. Очерк английского коммуникативного поведения: монография. Воронеж: Издательство “Истоки”, 2003. 185 с.

437. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / послеслов. Л. Р. Безуглая; (авт. предисл.) В. И. Карабан. Винница: Нова Книга, 2009. 272 с.

438. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в в пошуках “неевклідової рефлексивності”. К.: Вид. ПАРАПАН, 2005. 432 с.

439. Таранець В. Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов: монографія. О. : ОРІДУ НАДУ, 2009. 276 с.

440. Тарасова Е. В. Синергетические тенденции в современной лингвистике // Вісник Харківського національного університету / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: ХНУ, 2000. № 500. С. 5–11.

441. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа “Языки рус. культуры”, 1996. 288 с.

442. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: учеб. пособие. Москва: Слово, 2000. 261 с.

443. Типлер П. А., Ллуэллин Р. А. Современная физика: В 2 т. / пер. с англ. Т. 1. Москва: Мир, 2007. 496 с.

444. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі. К.: Вид. центр КДЛУ, 2000. 236 с.

445. Тищенко-Монастирська О., Шведова М., Січінава Д. Паралельні українсько-російський та російсько-український корпуси / Лексикографічний бюлетень: зб. наук. пр. К.: Ін-т української мови НАН України, 2011. Вип. 20. С. 35–38.

446. Тороп П. Тотальний переклад: монографія / пер. з рос. О. А. Кальниченка, О. І. Оржицького; передмова Т. Бойко, Е. Сютісте. Вінниця: Нова Книга, 2015. 264 с.

447. Тороп П. Тотальный перевод. Тарту: Издательство Тартуского университета, 1995. 220 с.

448. Тульчинский Г. А. Текст как интонированное бытие, или инорациональность семиотики. *Философия языка и семиотика*. Иваново: Издательство ИГУ, 1995. С. 44–52.

449. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: документи і матеріали / упоряд.: Л. Масенко та ін. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. 399 с.

450. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознав. імені О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2012. 286 с.

451. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку // *Новое в лингвистике* / сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева. Москва: Издательство иностранной литературы, 1960. № 1. С. 135–168.

452. Фант М. О. Розвиток лінгвальної моделі часу в німецькій мові // *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Філологічна”: зб. наук. пр. / укл.: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2013. Вип. 33. С. 141–143.

453. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): для ин-тов и ф-тов иностр. яз. Москва: Филология Три; Санкт-Петербург: Филол. ф-т СПбГУ, 2002. 414 с.

454. Фененко Н. А. Язык реалий и реалии языка. Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2001. 139 с.

455. Фененко Н. А. Французские реалии в контексте теории языка: автореферат дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.05; 10.02.19. Воронеж, 2006. 36 с.

456. Фененко Н. А., Булгакова С. Ю. Символьные лакуны и способы их элиминации при переводе // *Вестник Воронежского государственного университета*. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация / гл. ред. А. А. Кретов. Воронеж: ВГУ, 2014. Вып. № 4. С. 109–114.

457. Фененко Н. А., Кретов А. А. Перевод как канал взаимодействия культур и языков (к проблеме языкового освоения “чужой” действительности) //

Социокультурные проблемы перевода: сбор. науч. трудов / ред. Н. А. Фененко. Вып. 3. Воронеж: ВГУ, 1999. С. 82–94.

458. Фесенко Т. А. Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода: учеб. пособие для студентов вузов. Тамбов: ТГУ, 2002. 227 с.

459. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / пер. с англ. А. Анистратенко, И. Знаешева. Санкт-Петербург: Ювента, 1999. 317 с.

460. Філоретова Є. Міжмовні лакуни в аспекті сучасних лінгвістичних досліджень // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Сер.: Філологічні науки / наук. ред. С. П. Величко. Кропивницький: КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. 89 (3). С. 255–258.

461. Хайдеггер М. Бытие и время / пер. с нем. В. В. Бибихина. Харьков: “Фолио”, 2003. 509 с.

462. Хакен Г. Синергетика. Принципы и основы. Перспективы и приложения: в 2 ч. Ч. 2. Перспективы и приложения. Иерархии неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах / пер. с англ. Ю. А. Данилова под ред. и с предисл. Ю. Л. Климонтовича. Москва: URSS: ЛЕНАНД, 2015. 414 с.

463. Харитонова Е. В. Национально-специфическое в переводе: к проблеме терминологии // Русский язык и культура в зеркале перевода: материалы II Международной научной конференции. Москва: Изд. Высшая школа перевода МГУ. 2010. С. 574–579.

464. Харитонова Є. С. Прийменникові конструкції просторової семантики у грецькій мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Донецьк, 2003. 213 с.

465. Хориков И. П. Учебник греческого языка: в 2 ч. / под ред. Н. Г. Николау. Сергиев Посад: Свято-Троиц. Сергиева Лавра, 2012. Ч. 1. 416 с.

466. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам терминологического терминоведения): монография. Львов: Вища школа, 1988. 156 с.

467. Чанышев А. Н. Трактат о небытии // Вопросы философии. Москва: Наука, 1990. № 10. С. 158–165.

468. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 247 с.

469. Чередниченко О. І. Переклад в добу глобалізації // Актуальні проблеми перекладознавства та методика навчання перекладу: матеріали Третьої Всеукраїнської наукової конференції. Харків: Константа, 2005. С. 7–9.

470. Черниш Т. О. Деякі провідні тенденції в діяхронічній лексикології слов'янських мов // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. зб. наук. пр. / гол. ред. О. Л. Паламарчук; наук. ред. Ю. Л. Булаховська. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2009. Вип. 10. С. 227–232.

471. Черниш Т. О. Компаративно-типологічне дослідження слов'янської лексики в контексті етимологічних гнізд із близькозначними коренями (псл. *рек-, псл. *vir-/*vor-, псл. *кур-/*kvar-/*кор-): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.03. Київ, 2003. 36 с.

472. Черниш Т. О. Нариси зі слов'янської порівняльно-історичної лексикології та етимології: навчальний посібник. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2010. 304 с.

473. Черхава О. О. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов): монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 400 с.

474. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: монографія. Київ: Київський держ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1969. 672 с.

475. Чучка П. П. Українські псевдоніми: статус, структура і функції // Наукові записки Кіровоградського державного педуніверситету ім. В. Винниченка. Серія: Філол. науки (мовознавство). Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 34–44.

476. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми: монографія. Київ: Автограф, 2009. 352 с.

477. Швачко С. О. До питання про лакуарність у мові та мовленні // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Філологічні науки. Мовознавство, 2011. №4. С. 119–121.

478. Швачко С. О. Сяйво забутих слів: монографія. Суми: СумДУ, 2012. 107 с.

479. Швачко С. О. Статус лакун в языке и речи // Когниция, коммуникация, дискурс / ред. И. С. Шевченко. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. №4. С. 82–88.

480. Швачко С.А. На просторах метазнаков переводоведения // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. Серія Германська філологія / наук. ред. О. Д. Огуй. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014. Вип. 692–693. С. 316–320.

481. Швачко С. А. Метазнаки категории отсутствия: лингвокогнитивные аспекты // Культурные и лингвальные миры / редкол.: В. М. Брицын, И. А. Казимилова (отв. ред. и сост.), О. Л. Арискина (сост.). Саранск: Издательство Мордов. ун-та, 2014. С. 129–139.

482. Швачко С. О., Анохіна Т. О. Тенденції омовлення природних явищ: когнітивно-прагматичні аспекти. Вісник Сумського державного університету. зб. наук. пр. Серія Філологічні науки / ред. С. Швачко. № 11(95)'2006. Суми, Вид-во СумДУ. С. 121–126.

483. Швачко С. О., Анохіна Т. О. Глибинна структура поверхневих лакун у синтаксичному дискурсі // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка / гол. ред. П. Ю. Саюх. Житомир: Вид-во Житомирського ДУ, 2007. Вип. № 32. С. 114–116.

484. Швачко С. О., Кобякова І. К. Малі тексти англomовного художнього дискурсу: типологічні аспекти // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції. 21 квітня 2016 р. / НТУУ “КПІ”. Київ: Кафедра, 2016. С. 80–82.

485. Швачко С. О., Пищик Н. С., Шуменко О. А. Концептуалізація vs категоризація (на матеріалі метазнаків проблеми “НІЩО”) // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2014. Т. 6, № 4. С. 69–73.

486. Швачко С. О., Степанов В. В. Фреймове моделювання концептів на матеріалі паралельного корпусу паремій // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2016. Т. 8. № 1. С. 69–78.

487. Швачко К. К., Терентьев П. В., Швачко С. А., Янусян Т. Г. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков. Київ: Вища школа, 1977. 147 с.

488. Швачко С. О. Шуменко О. А. Ословлення аксіологічних параметрів денотатів на матеріалі англомовного дискурсу // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки / гол. ред. Н. О. Данилюк. Серія “Філологічні науки”. 2015. Т. 3(304). С. 115–120.

489. Шведова М., Січінава Д. Корпусна лінгвістика та лексико-граматична типологія // Українське мовознавство / відп. ред. А. К. Мойсієнко. К: ВПЦ “Київський університет”, 2013. Вип. 43. С. 95–103.

490. Швейцер А. Д. Литературный английский язык в США и Англии. Москва: URSS: Издательство ЛКИ, 2008. 199 с.

491. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / отв. ред. В. Н. Ярцева. Москва: URSS: ЛИБРОКОМ, 2009. 214 с.

492. Шевченко И. С. Герменевтический аспект перевода как вторичной метакоммуникации // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: Вид-во ХНУ, 2003. Вип. 609. С. 7–11.

493. Шелудько А. В. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та українсько-англійському художньому перекладі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2009. 19 с.

494. Широков В. А. Елементи лексикографії: монографія. Київ: Довіра, 2005. 304 с.

495. Ширяев А. Ф. Синхронный перевод: деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. Москва: Воениздат, 2009. 183 с.

496. Школовая М. С. Лингвистические и семиотические аспекты конструирования идентичности в электронной коммуникации: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Тверь, 2005. 174 с.

497. Шохор-Троцкая (Бурлакова) М. К. Речь и афазия: монография. Москва: Издательство ЭКСМО-Пресс, 2001. 416 с.

498. Шуменко О. А. Словотворчі потенції англomовних денумеративів // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. зб. наук. пр. Серія Філологічні науки (Мовознавство). № 8. / гол. ред. І. Я. Коцан. Луцьк: Волинський нац. ун-т, 2010. С. 445–447.

499. Шутова М. О. Етнокультурні стереотипи в англійській та українській мовах: реконструкція і типологія: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.17. Київ, 2016. 433 с.

500. Эйнуллаева Е. А. Лакуны в структуре языковой личности и их заполнение в межкультурной коммуникации (на примере английского и русского языков): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Москва, 2003. 167 с.

501. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / пер. А. Г. Погоняйло, В. Г. Резник. Санкт-Петербург: ТОО ТК “Петрополис”, 1998. 432 с.

502. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / пер. С. Серебряного. Москва: Издательство АСТ: CORPUS, 2016. 640 с.

503. Эрвин-Трипп С. М. Язык. Тема. Слушатель (Анализ взаимодействия). Новое в лингвистике. Вып. VII: Социолингвистика. Москва: Прогресс, 1975. С. 336–362.

504. Эртельт-Фиит А., Денисова-Шмидт Е. Лакуны и их классификационная сетка // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. №6. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. С. 39–51.

505. Юровських К. А. Непорозуміння як комунікативне явище: термінологічні межі поняття // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”: зб. наук. пр. / укл.: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2015. Вип. 52. С. 298–300.

506. Ягупова Л. М. Мовно-географічна варіативність системи середньовісньонімецьких префіксальних іменників: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 605 с.

507. Язык, сознание, коммуникация: сборник статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Москва: МАКС Пресс, 2002. Вып. 21. 184 с.

508. Якимчук А. П. Теорія полісистеми як основа вибору перекладацької стратегії // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. / редкол.: М. Є Скиба (голов. ред.) [та ін.]. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2009. Вип. 4. С. 260–264.

509. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: сб. ст. / ред. В. Н. Коммисаров. Москва: Международные отношения, 1978. С. 16–24.

510. Яновая О. А. Улыбка как средство реализации коммуникативного намерения (на материале английского языка). Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна. Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа. 2002. № 567. С. 261–266.

511. Янушевич І. А. Переклад та системний підхід // Філософські пошуки: часопис / ред. М. М. Верников. Львів-Одеса: ІФЛІС-ЛФС “Cogito”, 2004. Вип. 17–18. С. 98–105.

512. Янушевич І. А. Філософсько-методологічні передумови перекладознавства: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.02. Одеса, 2007. 185 с.

513. Aleksiejewa M., Ostarczuk O. Многокомпонентные термины в научном дискурсе и в информационной системе славянского языкознания iSybislaw: на

примере русского и польского языков // *Slavia Orientalis*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN & Fundacja Slawistyczna, 2011. № 62 (2). С. 275–284.

514. Anokhina T.O. Translation Teaching: Some Aspects of the Contemporary Methodology // *Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікєєва*. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. Вип. № 27. С. 289–292.

515. Anokhina T.O. The linguistic lacunicon: cognitive mapping in schemes and terms // *The Journal of Education, Culture and Society* (the international scientific journal founded by Aleksander Kobylarek). Wroclaw: Pro Scientia Publica, 2013. Issue No. 1 (2013). P. 166–174. URL: doi 10.15503/jecs20131-166-174

516. Anokhina T.O. The development of lacunology thesaurus in prototems of lacunicon // *Development of Scientific Thought in the 21st Century: Problems and Perspectives*. Proceedings of the 2nd international scientific conference. April 10, 2013. Riga: SCIENCE SUPPORT CENTER SIA, 2013. P. 38–41.

517. Anokhina T.O. Challenges in Translation and Interpretation of Lacunar Information // *Communication Sciences. Multidimensional Translation: From Science to Arts*. Research Papers in Translation & Communication Sciences / ed. K. Užule. Riga: Baltic International Academy, Latvia, 2014. P. 81–91.

518. Anokhina T.O. The Lacunicon in English and Ukrainian: The Frequent Terms // *Man in India*. 2017. Vol. 97 (23). Part 3. Serial Publications. P. 579–588.

519. Anokhina T. SAGA OF LACUNOLOGY // *Полилингвальная школа: концепция и модель образовательного процесса: сборник статей / отв. ред. Е. А. Журавлёва*. Астана: Издательство ИП “Дана”, 2017. С. 175–177.

520. Anokhina T.O. The linguistic study of lacunar phenomena // *International Journal of Research – Granthaalayah. A knowledge Repository*. Indore: Granthaalayah, Publications & Printers, 2018. Vol. 6. Issue 2. P. 101–108.

521. Anokhina T.O., Kobyakova I. K. Something is lost: lacking information in translation // *Edges of scientific creativity: International collection of scientific papers of the GISAP project participants, autumn 2017* (London, October 18 – October 24, 2017). London: IASHE, 2017. P. 32–34.

522. Anokhina T.O. The French-Canadian school of lacunology and the Ukrainian lacunology studies // Ukraine – Canada: Modern Scientific Studies: Collective Monograph (in U 45 three books). Book 3. Lutsk: Vezha-Druk, 2018. P. 58-67.

523. Anokhina T.O. Rendering allusions and intertextual lacunae // Science and Education a New Dimension. Philology / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2018. VІ (46). Is. 159. P. 7–9.

524. Anokhina T., Naumenko I., Derevianchenko M. The category of negation: the lexicographic and belles-lettre discourses // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2017. Т. 4'2017, № 9. С. 72–76.

525. Baker M. Corpus linguistics and translation studies: implications and applications // Text and technology: In honour of John Sinclair / ed. M. Baker, G. Francis and E. Tognini-Bonelli. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins Publishing company, 1993. P. 233–253.

526. Barlow M. MonoconcEsy: An Introduction to Concordancing. Houston: Athelstan, 2015. 50 p.

527. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. Michigan: University of Michigan Press, 1994. 164 p.

528. Bergstad J. V. Normalisation in translation: a corpus based study of take Normalisation in translation: a corpus-based study of “take”: Master’s thesis. Bergen: The University of Bergen, 2009. 88 p.

529. Block J.R. I|T|A as a language arts medium // Proceedings of the Forth International I.T.A. / ed. J. R. Block. Conference McGill University, Monreal, Quebec, Canada – Toronto: Sir Isaac Pitman (Canada) Limited, 1967. 426 p.

530. Boas F. Anthropology and modern life / With an Introduction by RUTH BUNZEL. New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1928. 255 p.

531. Borsch S. Introspective Methods in Research on Interlingual and Intercultural Communication // Interlingual and Intercultural Communication:

Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies / Ed. by J. House; Sh. Blum-Kulka. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1986. P. 195–211.

532. Brown P. F., Lai J. C., Mercer R. L. Aligning sentences in parallel corpora // Proceedings of the 29th annual meeting on Association for Computational Linguistics Association for Computational Linguistics. Berkeley: Association for Computational Linguistics Stroudsburg, PA, 1991. P. 169–176. URL: doi>10.3115/981344.981366 (дата звернення: 12.09.2017).

533. Burbekova S., Nurzhanova A.. Problems of Translation Theory and Practice: Original and Translated Text Equivalence // Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2014. Vol. 136. P. 119–123.

534. Burgoon J. K., Randall J. Koper. Nonverbal and Relational Communication Associated with Reticence // Human Communication Research. Oxford: Oxford University Press, 1984. Vol. 10, Issue 4. P. 601–626. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1984.tb00034.x> (дата звернення: 05.03.2015).

535. Burgoon J. K., Hoobler G. D. Nonverbal signals // Handbook of Interpersonal Communication / ed. Knapp M. L., Daly J. A. 3rd edn. Thousand Oaks, CA: Sage, 2002. P. 240–299.

536. Bush R. F. Silence, attribution accuracy and virtual environments: Implications for developers and facilitators // Proceedings of the 39th Annual Hawaii International Conference on System Sciences. Kauia: IEEE, 2006. Vol. 1. P. 17 b. URL: doi: 10.1109/HICSS.2006.435 (дата звернення: 27.07.2016).

537. Butterworth B. Hesitation and Semantivc Planning in Speech // Journal of Psycholinguistic. N.Y.: Plenum Publishing Corporation, 1975. Vol. 4. # 1. P. 75–87.

538. Button G. Moving out of closings / ed. G. Button and J. R. E. Lee, Talk and social organization. Clevedon, UK: Multilingual Matters, 1987. P. 101–151.

539. Byram M. Translation and Mediation – Objectives for Language Teaching // Cultures in Translation. Nordic Network for Intercultural Communication. NIC, Reykjavik, 2008. URL: <http://www.vigdis.hi.is/Apps/Web> (дата звернення: 19.12.2017).

540. Callies M.. Cognitive Approaches to Lexical Semantics // *Language*, 82(1), (2006). P. 194–195.

541. Cappella J. N. Talk-silence sequences in informal conversations // *Human Communication Research*, 1979. 6(1). P. 3–17.

542. Carroll D. W. Psychology of language. Bonn: Thomson Publishing GmbH Konigswinterer, 1999. 401 p.

543. Cauchi M. Deconstruction and creation: an Augustinian deconstruction of Derrida. *International Journal for Philosophy of Religion*, August 2009. Vol. 66. Issue 9. pp. 15-32. URL: <https://doi.org/10.1007/s11153-008-9192-7> (дата звернення: 05.07.2015).

544. Cavazza M., Zweigenbaum P. 1995. Lexical semantics. Dictionary or encyclopedia? // In Patrick Saint-Dizier & Evelyne Viegas (ed.), *Computational lexical semantics. Studies in natural language processing*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 336–347.

545. Chesterman A. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Revised edition. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016. Vol. 123. 225 p.

546. Choi Seongsook. Serial verbs and the empty category // *Proceedings of the workshop on Multi-Verb constructions*. Trondheim Summer School 2003. Beermann D. & Hellan L. eds. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology, 2003. P. 39-48. URL: <http://www.ling.hf.ntnu.no/tross/choi.pdf> (дата звернення: 13.12.2017).

547. Ciarocco N. J., Baumeister R. F., Sommer K. L. (2001). Ostracism and ego depletion: The strains of silence // *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2001. 27(9), P. 1156–1163. URL: <https://doi.org/10.1177/0146167201279008> (дата звернення: 07.12.2016).

548. Clair R. P. *The first word was silence // Organizing silence: A world of possibilities*. New York: State University of New York Press, 1998. P. 3–45.

549. Colson J.-P. Globalized phrases: methodological issues in computational phraseology // *Fraseología, Diatopía y Traducción/Phraseology, Diatopic Variation and Translation*. Vol. 17, Issue 94, 2018. P. 94–110.

550. Coulson S. Oakley T. Blending and coded meaning: Literal and figurative meaning in cognitive semantics // *Journal of Pragmatics*. Vol. 37, Issue 10, 2005. P. 1510–1536.

551. Čulo Oliver. Constructions-and-frames analysis of translations: The interplay of syntax and semantics in translations between English and German // *Constructions and Frames* 5(2). 2013. P. 143–167. URL: <https://doi.org/10.1075/cf.5.2.02cul> (дата звернення: 31.12.2017).

552. Darbelnet J., Vinay J.-P. Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation / eds.: J. C. Sager, M. J. Haniel. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 359 p.

553. Dellinger B. Using the Lacuna to Detect Implicitness in Commercial News Broadcasts // *Lacunaology Studies in Intercultural Communication* / eds. H. Schröder et al. Munich: Iudicium Verlag, 1995. P. 48–77.

554. Derrida J. and Venuti L. What Is a “Relevant” Translation? // *Critical Inquiry*. Vol. 27. No. 2 (Winter, 2001). P. 174–200. The University of Chicago Press. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1344247>. (дата звернення: 12.01.2016).

555. Duranti A. The social ontology of intentions // *Discourse Studies*. Vol. 8, Issue 1, 2006. P. 31–40. URL: <https://doi.org/10.1177/1461445606059548> (дата звернення: 15.12.2017).

556. Ervin S. M. Semantic Shift in Bilingualism // *The American Journal of Psychology*. Vol. 74, 2 June. University of Illinois Press, 1961. P. 233–241. URL: doi: 10.2307/1419408 (дата звернення: 11.12.2016).

557. Ervin-Tripp S. M. Language. Theme. Listener (The analysis of interaction) // *New in linguistics*. Issue. VII: Sociolinguistics. Moscow: Progress Publishers, 1975. P. 336–362.

558. Ertelt-Vieth A. Politische und kulturelle Aspekte der Selbst-und Fremdwahrnehmungen in Europa, zwischen Ost und West // *Sprache, Kultur, Identität*.

Selbst-und Fremdwahrnehmungen in Ost-und Westeuropa. Ertelt-Vieth A. (ed.): Frankfurt (Main): Peter Lang.1993. S. 17–23.

559. Ertelt-Vieth A. Kulturen modellieren aus empirisch-induktiver Sicht? Zum Potential zweier Ansätze: Kulturstandards und Lakunen // Hahn, H. [ed]: Kulturunterschiede. Interdisziplinäre Konzepte zu kollektiven Identitäten und Mentalitäten. Frankfurt: IKO. 1999. S. 121–145.

560. Ertelt-Vieth A. Empirische Untersuchung interkultureller Begegnungen – Integration der beiden Analysekatgorien Lakunen und Symbole (an Materialbeispielen) // Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache: Intercultural German Studies. Wierlacher et al. [eds]. München: Iudicium. 26. 2000. S. 463–487.

561. Ertelt-Vieth A. How to Analyze and Handle Cultural Gaps in German Everyday Life (from the Perspective of Exchange Students). 2003. URL: http://www.interculture-online.de/info_dlz/ertelt_vieth_04_03.pdf (дата звернення: 28.03.2015).

562. Evans V. How Words Mean – Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction. Oxford: Oxford University Press, 2009. XV, 377 p. URL: [doi:10.1093/acprof:oso/9780199234660.001.0001](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199234660.001.0001) (дата звернення: 30.04.2017).

563. Even-Zohar I. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem // The Translation Studies Reader / ed. L. Venuti. Advisory Ed. M. Baker. London and New York: Routledge, 2000. P. 192–197.

564. Faber P., Rodriguez I. L., Linares C. M., Gómez-Moreno J. M. U., Araúz P. L., Martínez S. M., Pizarro A. S. M., Reimerink A., Quesada M. G., and Velasco J. A. P. A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language. / ed. Faber P. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 2012. 307 p.

565. Fauconnier G., Turner M. Blending as a Central Process of Grammar // Conceptual Structure, Discourse, and Language. Ed. by A. Goldberg. Stanford, CA: CSLI Publications, 1996. P. 113–130.

566. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think // Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. 2003. New York: Basic Books.

567. Fauconnier G., Turner M. Polysemy and Conceptual Blending (May 15, 2003) // POLYSEMY: FLEXIBLE PATTERNS OF MEANING IN MIND AND LANGUAGE / ed. by B. Nerlich, V. Herman, Z. Todd, & D. Clarke, Berlin & New York, 2003. P. 79–94. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1346508> (дата звернення: 15.10.2017).

568. Fauconnier G. Mental spaces. Aspects of meaning construction in natural language. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 240 p.

569. Ferguson A. The influence of aphasia, familiarity and activity on conversational repair // Aphasiology. Vol. 8. Issue 2. Taylor&Francis Group, 1994. P. 143-157. URL: <https://doi.org/10.1080/02687039408248647> (дата звернення: 07.03.2016).

570. Festinger L. A Theory of cognitive dissonance. Stanford: Stanford university press. 1985. 277 p.

571. Feyereisen P. Manual activity during speaking in aphasic subjects // International Journal of Psychology. Vol. 18. Issue 1-4, 1983. P. 545–556. URL: [doi:10.1080/00207598308247500](https://doi.org/10.1080/00207598308247500) (дата звернення: 18.03.2015).

572. Feyereisen P., Barter M., Goossens M., Clerebaut N. Gestures and speech in referential communication by aphasic subjects: channel use and efficiency // Aphasiology, 2, 1988. P. 21–32.

573. Fodor J. A. The language of thought. Cambridge, Massachusetts: The Harvard University Press. 1975. 214 p.

574. Fonteyn L., Hartmann S. Usage-based perspectives on diachronic morphology: A mixed-methods approach towards English *ing*-nominals // Linguistics Vanguard. Volume 2, Issue 1. BERLIN: Walter de Gruyter GMBH, 2016. URL: [doi: 10.1515/lingvan-2016-0057](https://doi.org/10.1515/lingvan-2016-0057) (дата звернення: 19.08.2017).

575. Francis W., Kucera H. Frequency analysis of English usage: Lexicon and Grammar. By W. Nelson Francis and Henry Kučera with the assistance of Andrew W. M. Boston: Houghton Mifflin. 1982. 561 p.

576. Frawley W. Translation: literary, linguistic, and philosophical perspectives / ed. by W. Frawley. Newark: University of Delaware Press, 1984. 218 p.

577. Goodwin C. Co-constructing meaning in conversations with an aphasic man // *Research on Language and Social Interaction*. Vol. 28. Issue 3. Taylor Francis Online, 2015. P. 233–260. URL: https://doi.org/10.1207/s15327973rlsi2803_4 (дата звернення: 27.07.2017).

578. Goodwin C. Conversational frameworks for the accomplishment of meaning in aphasia // *Conversation and Brain Damage* / ed. C. Goodwin. New York: Oxford University Press, 2003. P. 90–116.

579. Goodwin C. Gesture, aphasia and interaction // *Language and gesture*. D. McNeill (Ed.). Cambridge, England: Cambridge University Press, 2000. P. 84–98.

580. Hale K. Gaps in grammar and culture // *Linguistics and anthropology: in Honor of C. F. Voegelin*. Jisse: Peter de Ridder Press, 1975. 23 p.

581. Halsey S., Charles A.M. *Etymology of Latin and Greek*. Boston: GINN and Company, publishers. 1891. 252 p.

582. Heidegger M. *Was ist Metaphysik?* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag, 2007. 56 S.

583. Helgegren S. *Tracing Translation Universals and Translator Development by Word Aligning a Harry Potter Corpus*. Master's thesis in cognitive science. The Department of Computer Science. Linköping: Linköping University, 2005. 83 p. URL: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:20644/FULLTEXT01.pdf> (дата звернення: 15.01.2018).

584. István L. *Intercultural Lacunae in Hungarian-Vietnamese communication with emphasis on entrepreneurial interactions: Doctoral Dissertation*. Budapest: Eötvös Loránd University, 2016. 228 p.

585. Itamar E.-Z. Polysystem Theory // *Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*. Brian McHale ed. Vol. 1, No. 1/2. Special Issue: Literature, Interpretation, Communication (Autumn, 1979). Ohio: Ohio State University, 1979. P. 287–310. URL: doi: 10.2307/1772051 (дата звернення: 15.01.2018).

586. Itamar E.-Z. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem // *Poetics Today*. Vol. 11, No. 1, Polysystem Studies (Spring, 1990) Durham: Duke University Press, 1990. P. 45-51. Durham: Duke University Press, doi: 10.2307/1772668 (дата звернення: 17.02.2018).

587. Itamar E.-Z. Translation Theory Today: A Call for Transfer Theory // *Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*. Brian McHale ed. Vol. 2, No. 4. Durham: Duke University Press, 1981. Translation Theory and Intercultural Relations (Summer – Autumn, 1981). P. 1–7. doi: 10.2307/1772481 (дата звернення: 11.09.2016).

588. Jaszczolt K. M. Default Semantics. Foundations of a Compositional Theory of Acts of Communication. Oxford: Oxford University Press, 2005. 279 p.

589. Jenkins J. The Phonology of English as an International Language: New Models, New Norms, New Goals. Oxford: Oxford University Press, 2001. 258 p.

590. Jensen J. V. Communicative functions of silence // *ETC: Review of General Semantics* (30) No. 3. New York: The Institute of General Semantics, 1973. P. 249–267. URL: <http://www.jstor.org/stable/42582250> (дата звернення: 12.06.2016).

591. Jones J. F. From silence to talk: Cross-cultural ideas on students' participation in academic group discussion // *English for Specific Purposes*, 18(3). Atlanta: Georgia State University, 1999. P. 243–259. URL: [https://doi.org/10.1016/S0889-4906\(97\)00059-8](https://doi.org/10.1016/S0889-4906(97)00059-8) (дата звернення: 07.05.2017).

592. Kalman Y. M., Ravid G., Raban D. R., Rafaeli S. Pauses and response latencies: a chronemic analysis of asynchronous CMC // *Journal of Computer Mediated Communication*, 12(1). Oxford: John Wiley & Sons, Inc., 2006. P. 1–23. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00312.x> (дата звернення: 28.04.2017).

593. Kalman Y. M. Silence in text-based computer mediated communication: the invisible component silence in text-based computer mediated communication: the invisible component. Thesis Submitted for the Degree of “Doctor of Philosophy” University of Haifa Graduate Studies Authority Committee for Doctoral Studies.

October, 2007. URL: <http://www.kalmans.com/YMKDissertation.pdf> (дата звернення: 11.05.2017).

594. Kant I. *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 76 p.

595. Klippi A. Collaborating in aphasic group conversation: striving for mutual understanding / ed. C. Goodwin. *Conversation and Brain Damage*. New York: Oxford University Press, 2003. P. 117–143.

596. Klippi A. Nonverbal Behavior as Turn Constructional Units in Aphasic Conversation // *Proceedings of the Thirteenth Annual Symposium About Language and Society*. Texas Linguistic Forum 49. Austin, 2005. P. 158–169. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.550.1514&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 07.04.2017).

597. Knapp M., Hall J. A. *Nonverbal communication*. Berlin: Hubert & Co. Gmbh, 2013. 893 p.

598. Kleve K. *The Latin Papyri in Herculaneum*. *Proceedings of the 20th International Congress of Papyrologists* / edited by Adam Bülow-Jacobsen. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, Language Arts & Disciplines, 1994. 631 p.

599. Kleve K. Fonnes I. Lacunology: On the use of computer methods in Papyrology. *Symbolae Osloenses*, 1981, 56(1), P. 157–170. URL: [doi:10.1080/00397678108590755](https://doi.org/10.1080/00397678108590755) (дата звернення: 11.05.2017).

600. Kuleli M. Intertextual Allusions and Evaluation of their Translation in the Novel *Silent House* by Orhan Pamuk. 14th Language, Literature and Stylistics Symposium. Edited by Feryal Cubukcu – *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. [Electronic resource] – Elsevier Ltd., 2014. Vol. 158. P. 206–213. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.075> (дата звернення: 12.12.2017).

601. Laakso M. Collaborative construction of repair in aphasic conversation: an interactive view on the extended speaking turns of Wernicke's aphasics // In C. Goodwin (Ed.) *Conversation and Brain Damage*. New York: Oxford University Press, 2003. P. 163–188.

602. Laakso M., Klippi, A. A closer look at the 'hint and guess' sequences in aphasic conversation // *Aphasiology*. Vol. 13. Issue 4/5. London: Taylor & Francis, 1999. P. 345–363. <https://doi.org/10.1080/026870399402136> (дата звернення: 17.04.2017).

603. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh*. 1999. New York: Basic Books. 632 p.

604. Lakoff G., Turner M. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press, 1989. 237 p.

605. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2008. 258 p.

606. Leary M. R., Negel L., Ansell E., Evans K., Springer C. The causes, phenomenology, and consequences of hurt feelings // *Journal of Personality and Social Psychology*. 74(5). Washington: American Psychological Association, 1998. P. 1225–1237. URL: doi: 10.1037/0022-3514.74.5.1225 (дата звернення: 11.04.2017).

607. Maltz D. N. Joyful noise and reverent silence: The significance of noise in Pentecostal worship // *Perspectives on silence* / Eds. D. Tannen, M. Saville-Troike. Norwood, N.J.: Ablex Pub. Corp., 1985. P. 113–137.

608. Mannix D. *The History of Torture*. Lake Osvego: eNet Press, 1964. 224 p.

609. Masterson J. T. *Nonverbal communication in text based virtual realities*. Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers. 5466. Missoula: University of Montana, 1996. 141 p. URL: <https://scholarworks.umt.edu/etd/5466>. (дата звернення: 05.04.2016).

610. Meyer C. F. *English Corpus Linguistics. An Introduction*. Cambridge: University of Massachusetts at Boston. Cambridge University Press, 2004. 185 p.

611. Milliken F. J., Wolfe, M. E. Shades of silence: Emerging themes and future directions for research on silence in organizations // *Journal of Management Studies*, 40(6). Oxford: Blackwell publishing Ltd., 2003. P. 1563–1568. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00391> (дата звернення: 25.11.2016).

612. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. In Patrick Henry Winston (ed.), *The Psychology of Computer Vision*. (McGraw-Hill Computer Science Series). New York: McGraw-Hill, 1975. P. 211–280.

613. MonoconcEsy: An Introduction to Concordancing. URL: <https://www.academia.edu/16716002/MonoconcEsy?auto=download> (дата звернення: 02.02.2018).

614. Morita J. Narrow Productivity, Competition, and Blocking in Word Formation // *Proceedings of the International Conference Computational Linguistics in Bulgaria*. 3rd International Conference on Computational Linguistics in Bulgaria (CLIB). Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 2018. P. 34–40.

615. Munoz H. *Hapax legomena in the “speeches of apollodoros” and their relation to the corpus demosthenicum // Fakes and forgers of classical literature: Ergo decipiatur!* Leiden: Brill, 2014. P. 187–193. URL: [doi: 10.1163/9789004266421](https://doi.org/10.1163/9789004266421)(дата звернення: 05.05.2017).

616. Nakane I. *Silence in Japanese-Australian classroom interaction: Perceptions and performance*. Sydney: University of Sydney, 2003. 239 p.

617. Neuwirth K., Frederick E., Mayo C. The spiral of silence and fear of isolation // *Journal of Communication*. Vol. 57. Issue 3. Oxford: International Communication Association, 2007. P. 450–468. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2007.00352.x> (дата звернення: 03.11.2017).

618. Noelle-Neumann E. The theory of public opinion: The concept of the spiral of silence // *Communication yearbook 14 / Ed. J. A. Anderson*. Newbury Park, CA: Sage, 1991. P. 256–287. URL: <https://doi.org/10.1080/23808985.1991.11678790> (дата звернення: 07.04.2017).

619. Nord C. *Funktionsgerechtigkeit und Loyalität: Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens*. Berlin: Frank, Timme, 2010. 338 S.

620. Nord C. Scopos, Loyalty, and Translational Conventions // *International Journal of Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins publishing company, 1991. 3:1. P. 91–109. URL: <https://doi.org/10.1075/target.3.1.06nor> (дата звернення: 11.04.2018).

621. O'Connel D., Kowal S. *Communicating with One Another Toward a Psychology of Spontaneous Spoken Discourse*. New York: Springer, 2008. 265 p.

622. Oliveira H., Gomes P. Revisiting the ontologising of semantic relation arguments in wordnet synsets. *Natural Language Engineering*, 2016. Vol. 22. Issue 6. P. 819–848. URL: doi:10.1017/S1351324915000212 (дата звернення: 12.03.2018).

623. Oliveiraa L. P., Cardinotb T. M., Castilloa L. N. C., Giancarlo M. C. Q. Translation and cultural adaptation of the Hip Outcome Score to the Portuguese language // *Revista Brasileira de Ortopedia (English Edition)*. 2014. Vol. 49. Issue 3. P. 297–304. URL: doi: 10.1016/j.rboe.2014.03.011 (дата звернення: 15.06. 2017).

624. Olohan M. *Introducing Corpora in Translation Studies*. London and New-York: Routledge, 2004. 232 p.

625. Palme B. *The Range of Documentary Texts: Types and Categories* // *The Oxford Handbook of Papyrology* / Edited by Roger S. Bagnall. Oxford: Oxford University Press, 2009. URL: doi: 10.1093/oxfordhb/9780199843695.013.0016 (дата звернення: 09.12.2016).

626. Panasiuk I. *Lakunen-Theorie und Äquivalenzproblematik* // *Вопросы психолингвистики* / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, 2006. № 3. С. 187–215.

627. Patterson M. L. *A parallel model of nonverbal communication* // *Nonverbal Behaviour*. Norwell: Kluwer Academic Publishers-Human Sciences Press, 1995. Vol. 19. Issue 1. P. 3–29. URL: <https://doi.org/10.1007/BF02173410> (дата звернення: 08.07.2016).

628. Phelan J. *The Nineteenth-Century Sonnet*. New York: Malgrave Macmillian, 2005. 192 p.

629. Pinker S. *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. London: Penguin UK, 2003. 496 p.

630. Pitman J. *The treatment of language sounds in the design of an initial teaching alphabet and in spelling with it . I|T|A as a language arts medium*. Edited by J.R. Block // *Proceedings of the Forth International i.t.a. Conference McGill*

University, Monreal, Quebec, Canada. Toronto: Sir Isaac Pitman (Canada) Limited, 1967. P. 53–59.

631. Popper K. R. *The Logic of Scientific Discovery*. London: Psychology Press, 2002. 513 p.

632. Poyatos F. Silence, stillness and darkness as the communicative nonactivities opposed to sound, movement and light // *Nonverbal communication across disciplines*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2002. Vol. 2. P. 281–323.

633. Poyatos F. *Nonverbal Communication across Disciplines*. Vol. II: Paralanguage, kinesics, silence, personal and environmental interaction. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. 458 p.

634. Prins R., Bastiaanse R. Review. Analysing the spontaneous speech of aphasic speakers // *Aphasiology*. Vol. 18. Issue 12. Washington: American Psychological Association, 2004. P. 1075–1091. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/02687030444000534> (дата звернення: 02.03.2015).

635. Provine R. R., Spencer R. J., Mandell D. L. Emotional expression online: Emoticons punctuate website text messages // *Journal of Language and Social Psychology*. Santa Barbara: University of California, 2007. Vol. 26. Issue 3. P. 299–307. URL: <https://doi.org/10.1177/0261927X06303481> (дата звернення: 05.02.2015).

636. Pym A. *Translation and Text Transfer. An Essay on the Principles of Intercultural Communication*. Frankfurt – Main/Berlin/Bern/New York/Paris/Vienna: Peter Lang, 1992. 228 p.

637. Pym A. Multilingual Intertextuality in Translation // *The Intertextual Dimension of Discourse* / ed. Beatriz Penas Ibáñez. Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1996. P. 207–218.

638. Rasul H. S. Translation constraints and procedures to overcome them in rendering journalistic texts // *Journal of University of Human Development*. Vol. 2, No. 3. August 2016. P. 402–419. URL: [doi: 10.21928/juhd.20160203.16](https://doi.org/10.21928/juhd.20160203.16) (дата звернення: 12.05.2017).

639. Remland M. S. *Nonverbal Communication in Everyday Life*. Boston, MA: Houghton Mifflin, 2000. 544 p.
640. Ronald W. *Introduction to linguistics*. New York: MacGrow-Hill, 1972. 239 p.
641. Rosch E. *Reclaiming Concepts // The Primarcy of Action, Intention and Emotion*. *Journal of Consciousness Studies*. Exeter UK: Short Run Press Ltd., 1999. 6, No. 11-12. P. 61–77.
642. Rosch E. *Principles of categorization // Cognition and Categorization / eds. Rosch E. Lloyd B.B.* Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1978. P. 27–48.
643. Saville-Troike M. *The place of silence in an integrated theory of communication // Perspectives on silence / Eds. M. Saville-Troike, D. Tannen*. Norwood, N.J. : Ablex Pub. Corp., 1985. P. 3–18.
644. Schendl H. *Historical linguistics. [Introductions to Language Study Series] / ed. H. G. Widdowson*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 144 p.
645. Schreiber M. *Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs*. Tübingen: Narr, 1993. 353 S.
646. Scott R. L. *Dialectical tensions of speaking and silence // Quarterly Journal of Speech*, 1993. 79(1). Washington: American Psychological Association. P. 1–18. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/00335639309384016>
647. Seddon G. M., Pedrosa M. A. *Non-Verbal Effects in Oral Testing // British Educational Research Journal*, 1990, Published by: Taylor and Francis, Ltd. on behalf of BERA. Vol. 16, Issue 3. P. 305–310. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1500933>(дата звернення: 12.10. 2016).
648. Schendl H. *Historical linguistics. Introductions to Language Study Series / ed. H. G. Widdowson*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 144 p.
649. Shiryayeva V., Badea G. L. *The Transfer of Culture-Specific Words in a Multidimensional Translation // Procedia Social and Behavioral Sciences. From Theory to Inquiry in Social Sciences*, Iasi, Romania, 10–12 April 2014. No. 149.

Lumen: Elsevier Ltd, 2014. P. 883–888. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/82053625.pdf> (дата звернення: 11.02.2018).

650. Sifianou M. Silence and politeness // *Silence: Interdisciplinary perspectives* / ed. A. Jaworski. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1997. P. 63–85.

651. Simborowski N. *Silence and the Unsaid in Contemporary Italian Writing // Secrets and Puzzles*. Legenda: European Humanities Research Centre, University of Oxford. Modern Humanities Research Association, 2003. 10 p.

652. Siri M., Morris D. The Human Animal: A Personal View of the Human Species–The Language of the Body // *Journal of Linguistic Anthropology*, 2003. Vol.13. Number 1. P. 123–125. URL: <https://doi.org/10.1525/jlin.2003.13.1.123> (дата звернення: 10.05.2017).

653. Sørensen T. A method of establishing groups of equal amplitude in plant sociology based on similarity of species and its application to analyses of the vegetation on Danish commons // *Biologiske Skrifter*. København: I kommission hos E. Munksgaard, 1948. Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 5 (4). P. 1–34.

654. Sullivan K. *Frames and Constructions in Metaphoric Language. // Constructional Approaches to Language*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013. No. 14. 192 p.

655. Swan M. *Practical English Usage*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 1997. 658 p.

656. Szerszunowicz J. *Phraseological Gaps as a Translation Problem // Intercontinental Dialogue on Phraseology 2: Research on Phraseology across Continents* / eds. J. Szerszunowicz, B. Nowowiejski, K. Yagi, T. Kanzaki. Bialystok: University of Bialystok Publishing House, 2013. P. 333-349. URL: https://www.researchgate.net/profile/Joanna_Szerszunowicz/publication/291465863_Phraseological_Gaps_as_a_Translation_Problem/links/56a3242f08aeef24c586e554/Phraseological-Gaps-as-a-Translation-Problem.pdf (дата звернення: 10.02.2018).

657. Szerszunowicz J. *On Lacunae in Contrastive Phraseology // Phraseologie im interlingualen und interkulturellen Kontakt // Phraseology in Interlingual and*

Intercultural Contact / eds. M. Fabčič, S. Fiedler, J. Szerszunowicz. Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Maribor, Praha: ZORA, 2013. P. 161–175.

658. Szerszunowicz J. On Pseudo-Equivalents in English, Italian and Polish Onymic Phraseology // Valodu apguve: problemas un perspektiva / ed. Ptičkina, Āria. Vol. VI. Zinatnisko rakstu krajums. Liepaja: LiePA. 2008. P. 26–35.

659. Szerszunowicz J. Pseudo-equivalents in English, Italian and Polish Faunal Phraseology // Proceedings XII EURALEX International Congress. Ati del XII Congresso Internazionale di Lessicografia, Torino 6-9 Settembre 2006 / eds. E. Corino et al. Vol. II. Alessandria: Edizioni dell'Orso. P. 1055–1060. URL: http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex2006/129_2006_V2_Joanna%20SZERSZUNOWICZ_Pseudo_equivalents%20in%20English,%20Italian%20and%20Polish%20Faunal%20Phraseo.pdf (дата звернення: 22.12.2017).

660. Szerszunowicz J. Lacunarity, lexicography and beyond: integration of the introduction of a linguo-cultural concept and the development of L2 learners' dictionary skills // Lexicography ASIALEX. Berlin: Springer Berlin Heidelberg, 2015. 2:101-118. URL: doi:10.1007/s40607-015-0015-6(дата звернення: 21.12.2017).

661. Taborsky E. Semiosis: The transformation of energy into information // Semiotica. Vol. 127. Issue 1–4 (Jan 1999). P. 599–612. URL: <https://doi.org/10.1515/semi.1999.127.1-4.599> (дата звернення: 19.11. 2018).

662. Tannen D. Silence: Anything but // Perspectives on silence. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group, 1985. P. 93–111.

663. Tarasti E. A Theory of Musical Semiotics. Bloomington: Indiana University Press, 1994. 352 p.

664. Toury G. The Nature and Role of Norms in Translation // The Translation Studies Reader / ed. L. Venuti. Advisory Ed. M. Baker. London and New York: Routledge, 2000. P. 198–211.

665. Toury G. The Notion of 'Assumed Translation' – An Invitation to a New Discussion // Letterlijkheid, Woordelijkheid / Literality, Verbality/ eds. H. Bloemen, E. Hertog, W. Segers, Antwerpen/Harmelen: Fantom, 1995. P. 135–147. URL: <http://www.tau.ac.il/~toury/works/assumed.htm> (дата звернення: 11.10.2017).

666. Turner M. B. *Frame Blending // Frames, corpora, and knowledge representation* / ed. R. R. Favretti. Bononia: Bononia University Press, 2008. P. 13–32.

667. Van Dyne L., Ang S., Botero I. *Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs // Journal of Management Studies*, 2003. East Lansing: Michigan State University. Vol. 40. Issue 6. P. 1359–1392.

668. Venuti L. *Strategies of translation*. London and New York: Routledge, 1998. P. 240–244.

669. Venuti L. *The translator's invisibility: a history of translation*. London and New York: Routledge, 1994. 319 p.

670. Viaggio S. *A General Theory of Interlingual Mediation*. Berlin, Frank and Timme GmbH, 2006. 407 p.

671. Viaggio S. *The Overall Importance of the Hermeneutic Package in Teaching Mediated Interlingual Intercultural Communication // The Interpreters' Newsletter*. 10. Trieste: EUT, 2000. P. 129–145. URL: <http://www.openstarts.units.it>

672. Wade B. E. Williams B. A. *Improved proverbs. Nonsense rhymes // Century magazine*. URL: <http://www.unz.org/Pub/Century-1901apr-00960a02?View=PDF> (дата звернення: 16.12.2017).

673. Walton D. N. *Informal logic: a handbook for critical argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 292 p.

674. Wardhaugh R. *Introduction to linguistics*. New York: MacGraw-Hill, 1972. 239 p.

675. Weeber K.-W. *Mit dem Latein am Ende?: Tradition mit Perspektiven*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht. 1998. 156 S.

676. Weinreich U. *Languages in Contact / With a pref. by André Martinet*. 9th print. The Hague: Mouton, 1967. 148 p.

677. Wiener M., Mehrabian A. *Language within Language: Immediacy, A Channel in Verbal Communication*. New York: Appleton-Century-Crofts, 1968. 214 p.

678. Weisstein E. W. *Empty Set*. MathWorld. URL: <http://mathworld.wolfram.com/NullSet.html> (дата звернення: 12.12. 2018).

679. Wiles M. *Theology and Inter-religious dialogue*. London: Hymns Ancient & Modern Ltd., 2012. 90 p.

680. Williams K. D. *Ostracism: The power of silence*. New York: The Guilford Press, 2001. 283 p.

681. Williams K. D., Cheung C. K. T., Choi W. *Cyberostracism: Effects of being ignored over the internet* // *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 79. Issue 5. Washington: American Psychological Association, 2000. P. 748–762. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.79.5.748> (дата звернення: 12.10. 2015).

682. Yepes G. R. *Parallel corpora in translator education* // *Revista Electronica de Didactica de la Traducccion y la Interpretacion*. 2012. № 7. P. 65–80. URL: doi: <http://dx.doi.org/10.24310/REDIT.2012.v0i7.1949> (дата звернення: 17.12. 2016).

683. Zernetska A. A. *Synergetics of Verbal-Communicative Activity: the Philosophy of System Development in Diachrony* // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. праць / за науковою ред. проф. А. В. Корольової*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 17. С. 148–164.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ І ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ

684. АЛЛ – Асоціація лексикографів Lingvo. URL: <http://www.lingvoda.ru/dictionaries/index.asp> (дата звернення: 17.12. 2016).

685. АРРАЛДП – Акуленко В. В. Англо-русский и русско-английский словарь “ложных друзей переводчика”. Москва: Советская энциклопедия, 1969. 384 с.

686. АРТС – Шаталова Т. И. Англо-русский тематический словарь: Ок. 3500 слов. Москва: Издательство “Русский язык”, 1999. 237 с.

687. АУС – Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б., під загальним керівництвом Є. І. Гороть. Англо-український словник. Вінниця: Нова Книга, 2006. 1700 с.

688. АУСБ 1 – Англо-український словник: у 2 т. Близько 120 000 слів / Склав М. Балла. Київ: Освіта, 1996. Т.1. 752 с.

689. АУСБ 2 – Англо-український словник / уклад. М. І. Балла. Т. 2: N–Z. Київ: Освіта, 1996. 712 с.

690. АУСМ – Англо-русский словарь: 40000 слов / сост., В. К. Мюллер, С. К. Боянус. Київ: Каннон, 2002. 1390 с.

691. АУССС – Гороть Є. І. Англо-український семантико-словотвірний словник / уклад. Є. І. Гороть, С. В. Гончарук, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк, С. Б. Шелудченко; за ред. та керівн. проф. Є. І. Гороть. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 1024 с.

692. АУФС – Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник: близько 30000 фразеологічних виразів. Київ: Радянська школа, 1969. 1052 с.

693. ВТСУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.

694. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Т. 3. К – М. Київ: Наукова думка, 1989. 552 с.

695. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Т. 4. Н – П. Київ : Наукова думка, 2003. 653 с.

696. ЭСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4 т. Т. 2. Е – М / пер. с нем. и допол. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стер. Москва: Прогресс, 1986. 672 с.

697. ЕУМ – Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

698. КАРСАС – Краткий англо-русский словарь американизмов и слэнга / сост. А. Л. Уткин и др. Смоленск: Инга, 1997. 316 с.

699. КСКТ – Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов. Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва: Филологический факультет МГУ, 1996. 245 с.

700. КУААУФС – Короткий українсько-англійський та англо-український фразеологічний словник. Є. І. Гороть, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк, О. О. Рогач. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 214 с.

701. ЛТСД – Літературознавчий словник-довідник / О. Астаф’єв та ін.; ред. Р. Т. Гром’як та ін. Київ: Академія, 1997. 752 с.

702. ЛСДВ – Літературознавчий словник-довідник / ред. рада Р. Т. Гром’як та ін. 2. вид., випр. і доп. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2006. 752 с.

703. НАУУАС – Новий англо-український та україно-англійський словник. Харків: Друкарський центр “Єдинорог”, 1999. 512 с.

704. НРЛФАУС – Зацний Ю. А., Янков А.В. Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник: Довідкове видання. Вінниця: Нова Книга, 2010. 224 с.

705. РУСЕНТ – Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / В. В. Гейченко, В. М. Завірюхіна, О. О. Зеленюкиа ін.. Київ: Наукова думка, 1998. 592 с.

706. РЭС – Русский этимологический словарь. Аникин А. Е. Москва: Ин-т Русяз имени В. В. Виноградова, 2007. 67 с.

707. САУУРС – Зубков М., Мюллер В. Сучасний англо-український та україно-російський словник. Харків: ВД “Школа”, 2005. 768 с.

708. СІС – Словник іншомовних слів / за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії академії наук української РСР, 1974. 775 с.

709. СЛНП – Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

710. СЛТ – Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов: ок. 7000 терминов. Москва: URSS : ЛИБРОКОМ, 2010. 569 с.

711. СЛТ 1– Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.

712. СЛТ 2 – Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів / за заг. ред. Є. В. Кротевича. / відп. ред. О. С. Мельничук. Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. 236 с.

713. СЛТЕ – Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

714. СОТКДЛ – Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики: словник / А. П. Мартинюк. Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2012. 194 с.

715. ССУМ – Словник синонімів української мови: у 2 т. / ред. А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1999. Т. 1 : А – Н. 1026 с.

716. ССУМ – Словник синонімів української мови: у 2 т. / ред. А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1999. Т. 2 : О – Я. 955 с.

717. СТМК – Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>

718. СУМ 11 – Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. С. 440. URL: <http://sum.in.ua/s/lakuna> (дата звернення: 19.11. 2017).

719. СЭСРЯ – Алексеева Л. М. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Л. М. Алексеева, В. И. Аннушкин, Е. А. Баженова и др. / под ред. М. Н. Кожинной; Члены редкол.: Е. А. Баженова и др. Москва: Флинта: Наука, 2003. 694 с.

720. ТРРЯ – Трубачёв О. Н. Indoarica в Северном Причерноморье: Реконструкция реликтов языка: Этимологический словарь. Москва: Наука, 1999. 318 с.

721. ТСС – Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт). Терминологический словарь-справочник / отд. языкознания; отв. редактор канд. филол. наук М. Б. Раренко. Москва: ИНИОН РАН, 2010. 262 с.

722. ХНГС – Хориков И. П. Новогреческо-русский словарь: Ок. 67000 слов / под ред. П. Пердикиса, Т. Пападопулоса. Москва: Культура и традиции, 1993. 853 с.

723. ЧФ – Читанка з історії філософії: у 6-ти кн. Кн. 1: Філософія Стародавнього світу. Г. І. Волинка (голова; керівник творчого колективу), С. О. Кичигін, М. Ф. Тарасенко. Київ : Фірма “Довіра”, 1992. 208 с.

724. ЭСГЯ – Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Т. I. Винница: Нова Книга, 2010. 614 с.

725. ЭСРЯ 1 – Фасмер М. Р. Этимологический словарь русского языка: в 4т. : Т.1 (А–Д) – Санкт-Петербург: Азбука: Терра, 1996. 573 с.

726. ЭСРЯ 4 – Фасмер М. Р. Этимологический словарь русского языка: в 4т.: Т. 4. (Т–Ящур). Санкт-Петербург: Азбука: Терра, 1996. 860 с.

727. ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. Москва: Наука, 1974. Вып. 1. 214 с.

728. ADEE – Liberman A. An analytic dictionary of English etymology: an introduction. With the assistance of J. Lawrence Mitchell. London: University of Minnesota Press Minneapolis, 2008. 359 p.

729. AHDIER – The American heritage dictionary of Indo-European roots / ed. Watkins C. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2000. 192 p.

730. CD – Collins Dictionary URL: [https:// www.collinsdictionary.com/dictionary/english/the-iron-lady](https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/the-iron-lady) (дата звернення: 09.11. 2017).

731. CEEL – Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 524 p.

732. CHL – Steible D. J. Concise handbook of linguistics : A glossary of terms. New York: Philosophical library, 1967. 146 p.

733. COD – The concise Oxford dictionary of current English / ed. H. Fowler, F. Fowler. 5th ed. Oxford: Clarendon press, 1974. XVI, 1563 p.

734. DUW – Dictionary of Unusual Words. URL: <http://phrontistery.info/ihlstart.html> (дата звернення: 09.12. 2015).

735. DL – Pei M., Gaynor F. Dictionary of linguistics / Ed. M. Gaynor and F. Gaynor. Lanham: Rowman & Littlefield, 1954. 248 p.

736. EDAL – Encyclopedic dictionary of applied linguistics: a handbook for language teaching / ed. K. Johnson and H. Johnson, 1998. Oxford: Blackwell publishing, John Wiley and Sons. 389 p.

737. ERRD – Katzner K. English-Russian, Russian-English dictionary. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: John Wiley and Sons, 1984. 904 p.

738. GCL – Evans V. A. Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd., 2007. 239 p.

739. GPD – Glottopedia. URL: <http://www.glottopedia.org>

740. HOED – Harper D. Dictionary.com. Online Etymology Dictionary. Historian, URL: <http://www.dictionary.com/browse/lack>

741. LDCA – Longman Dictionary of the Contemporary English / director, Della Summers, 2006. Harlow: Pearson Education Limited. 1949 p.

742. LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English. Barcelona: Cayfosa. 2000. 1668 p.

743. LDEL C – Longman Dictionary of English Language and Culture. Harlow: Pearson education Limited, 2005. 1620 p.

744. LDLTAL – Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics by Richards J. C., Schmidt R. W. New-York: Routledge, 2013. 656 p.

745. MWD – Meriam-Webster online dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/afterthought> (дата звернення: 09.12. 2017).

746. NWDTEL – New Webster's dictionary and thesaurus of the English language. Danbury, CT: Lexicon publications, 1993. 1260 p.

747. OALDCR – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Ed. A. S. Hornby, E. V. Gatenby, H. Wakefield. London: Oxford University Press, 1958. 1527 p.

748. ODPED – The Oxford-Duden pictorial English dictionary. 2ed. Oxford: Oxford UP, 1998. 811 p.

749. OED 1 – Oxford English Dictionary. Clarendon Press, 1989. URL: <http://www.oed.com/> (дата звернення: 29.11. 2013).

750. OED 2 – Oxford Dictionary of English (3 ed). Publisher: Oxford University Press. URL: doi 10.1093/acref/9780199571123.001.0001 (дата звернення: 29.11. 2015).

751. OED 3 – The Oxford English Dictionary: an online adventure. Ch. ed. Simpson J. URL: http://www.multilingualism2013.lt/isvados/W_I/WS_I%20Simpson.pdf (дата звернення: 02.12. 2017).

752. OERD – The Oxford English reference dictionary / ed. J. Pearsall, B. Trumble. 2. ed. Oxford; New York: Oxford UP, 1996. XX. 1782 p.

753. Pokorny J. An Etymological Dictionary of the Proto-Indo-European Language. Revised edition, 2007. 3441 p.

754. Pokorny's J. Indo-European Etymology Dictionary v. 1.0. <https://indoeuropean.info/pokorny-etymology-dictionary> (дата звернення: 02.12. 2017).

755. RHD – Random House Dictionary, Random House, Inc. 2016. <http://www.dictionary.com/browse/lacuna?s=t> (дата звернення: 23.12. 2017).

756. RIL – Readings in linguistics / ed. Hamp E.P. I & II. University of Chicago Press, 1966. 302 p.

757. WNWD – Webster New World Dictionary. New York: Fawcett Popular Library, 1977. 696 p.

758. WNWD 1 – Webster, Noah; Goodrich, Chauncey A. (Chauncey Allen); Porter, Noah. Webster's New World Dictionary of the American language. Springfield, Mass.: G. and C. Merriam, 1848. 1536 p.

759. WNWD 2 – Webster N. Noah Webster's first edition of an American dictionary of the English language. Foundation for Amer Christian, 1828. URL: <http://webstersdictionary1828.com/> (дата звернення: 02.12. 2018).

760. WNWDAL – Webster's New World Dictionary of the American language / Ed. Guralnik D. B. New-York: Fawcett Popular Library, 1978. 696 p.

761. WP – A word perfect. A dictionary of current English usage. Clark J. O. E. Harrap's Reference. Avon: The Bath Press, 1989. 490 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

762. Браун Д. Код да Вінчі / пер. з англ. А. Кам'янець. Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2007. 480 с.

763. Булгаков М. Майстер і Маргарита. Роман / переклад з російської, супровід та коментарі Ю. Некрутенка. Львів: Кальварія, 2006. 432 с.

764. Гапакс. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гапакс> (дата звернення: 23.12. 2017).

765. Грабовський П.А. Вибрані твори: В 2-х т. Т. 2. Київ: Дніпро, 1985. 343 с.

766. Джером К. Дж. Трое в лодке, не считая собаки: повести. Київ: Комсомольская правда-Украина, 2008. 320 с.

767. Джером К. Дж. Трое в одном човні (як не рахувати собаки): вибр. розд. / пер. з англ. Ю. Лісняка. Tree men in a boat (to say nothing of the dog): selected chapters. Харків: Фоліо, 2009. 222 с.

768. Жадан С. В.. Депеш Мод / післям. П. А. Загребельний. Харків: Фоліо, 2004. 240 с.

769. Карпа І. Фройд би плакав. Харків: Фоліо, 2004. 238 с.

770. Кері П. Крадіжка: пер. з англ. В. Горбатька. Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2008. 352 с.

771. Кері П. Кража. Москва: Издательство “Эксмо”, 2007. 352 с.

772. Керрол Л. Аліса в країні чудес. Київ: Арій, 2018. 96 с.

773. Керрол Л. В країні чудес: роман / переклад Г. Бушиної, ілюстрації Дж. Тенніела. Київ: Радянський письменник, 1960. 248 с.

774. Керрол Л. Аліса в Країні Чудес. Аліса в Задзеркаллі / пер. В. Корнієнка. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2001. 140 с.

775. Керрол Л. Аліса в Країні Див / пер. В. Корнієнко, М. Лукаша, ілюстрації В. Єрка, Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. 262 с.

776. Керрол Л. Аліса в дивокраї. (роман, переклад В. Наріжної, ілюстрації Є. Гапчинської), Харків: Фоліо, 2012. 128 с.

777. Кэрролл Л. Приключения Алисы в стране чудес. Сквозь зеркало и что там увидели Алиса, или Алиса в Зазеркалье / Перевод с англ. Н. М. Демуровой. Москва: “Наука”, Главная редакция физико-математической литературы, 1978. 359 с.

778. Кобзарь Т. Шевченка: фотомеханічне перевидання 1840 р. Київ: книжково-журнальна фабрика Головополіграфвидаву Міністерства культури УРСР, 1962. 121 с.

779. Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка. Т. 3. A Concordance to the Poetic Works of Taras Shevchenko / упоряд., ред. О. Ільницький, Ю. Гавриш. Нью-Йорк: ВЦ НТШ; Едмонтон-Торонто: КІУС, 2001. С. 1555–2502.

780. Корпус текстів української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx> (дата звернення: 29.11. 2017).

781. Лодж Д. Мир тесен / пер. О. Е. Макаровой. Москва: Независимая газета, 2004. 308 с.

782. Національний корпус російської мови. URL: <http://ruscorpora.ru>

783. Нестерова Е. Примечания. По. Эдгар Аллан. Стихотворения. Москва: Радуга, 1988. С. 392–414.

784. По Е.А. Аннабель Лі / переклад М. Стріхи. Всесвіт. 1998. № 7. С. 131–132.
785. Селінджер Д. Д. Ловець у житті / пер. з англ. О. Логвиненка. Х.: Фоліо, 2012. 316 с.
786. Скрябін К. Я, “Побєда” і Берлін. Харків : Фоліо. 2006. 223 с.
787. Спайк Миллиган в переводах Вадима Смоленского. URL: <http://www.susi.ru/rus/milligan/> (дата звернення: 29.12. 2017).
788. Abc news: SUV. URL: <http://abcnews.go.com/US/sister-missing-california-mom-found-alive-family-overwhelmed/story?id=43783032> (дата звернення: 13.02. 2018).
789. Alcott L. M. Little Women. London: Macmillan. 1868. 861 p.
790. Antoine de Saint-Exupéry. The little prince. URL: http://www.yoanaj.co.il/uploadimages/The_Little_Prince.pdf (дата звернення: 13.12. 2013).
791. Barry Manilow’s lyrics. Never Met A Man I Didn’t Like. <http://www.lyricsdepot.com/barry-manilow/never-met-a-man-i-didnt-like.html> (дата звернення: 23.11. 2016).
792. Brown D. The Da Vinci Code. London: Transworld Publishers Limited, 2006. 608 p.
793. British National Corpus. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx> (дата звернення: 13.12. 2017).
794. Carey P. Theft: a love story. London: Faber and Faber, 2007. 304 p.
795. Carroll L. Through the looking-glass and what Alice found there. London: Macmillan. 1872. 137 p.
796. Carroll L. Alice’s Adventures In Wonderland. Chicago, Illinois: Vol. One Publishing 1998. 195 p.
797. Connecticut newspaper *The Hartford Courant*, December, 1898. URL: <https://www.phrases.org.uk/meanings/414150.html> (дата звернення: 23.11. 2018).
798. Corpus of Contemporary American English. URL: <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 13.09. 2017).

799. Cox J. Rainbow Days. London: Headline Book Publishing, 2005. 435 p.
800. Christie A. Parker Pyne Investigates. New York: St. Martin's Paperbacks, Minotaur Mysteries, 2002. 288 p.
801. Croissant. Dictionary.com. Online Etymology Dictionary. Harper D., Historian. URL: https://www.etymonline.com/word/crescent?ref=etymonline_crossreference (дата звернення: 03.06. 2017).
802. David P. Startrek the next generation 10. A rock and a hard place. London: Titan Book Ltd. 1990. 244 p.
803. Delany S. R. Tales of Nevèrÿon. London: University Press. 1993. 260 p.
804. Droit moral URL: <https://definitions.uslegal.com/d/droit-moral-entertainment-law/> (дата звернення: 23.12. 2017).
805. Fielding H. Bridget Jones: The Edge of Reason. London: Penguin books, 2004. 352 p.
806. Gosse E. "Bouts-Rimés" // Encyclopædia Britannica. 4 (11th ed.). Ed. H. Chisholm. Cambridge: Cambridge University Press, 1911. P. 335.
807. Hapax legomenon. URL: <https://www.oed.com/view/Entry/84040;jsessionid=2493B261A9BCAFE84EB006DD09ADDD9D?redirectedFrom=hapax+legomenon#eid> (дата звернення: 23.12. 2017).
808. Haily A. Airport. Москва: Айрис-Пресс, 2003. 320 p.
809. Hornby N. High Fidelity. London: Indigo, 1996. 256 p.
810. Independent, elect. edn. of 19891013. Foreign material, periodical. 553 s-units. (BNC Text A57) URL: <http://phrasesinenglish.org/textinfo.php?textid=A57> (дата звернення: 23.12. 2013).
811. Involuntary unemployment: macroeconomics from a Keynesian perspective. Trevithick, J A. Hemel Hempstead: Harvester and Wheatsheaf, 1992. P. 92–205. 1581 s-units. (BNC Text J0U). URL: <http://www.phrasesinenglish.org/textinfo.php?textid=J0U> (дата звернення: 23.12. 2013).
812. Kerouac J. On the Road. N. Y.: The Viking Press. 1959. 178 p.
813. Kipling R. Classic Poetry series. Publisher: PoemHunter.com, 2004. P.776–777.

814. Knock-knock jokes. URL: <http://www.jokes4us.com/knockknockjokes/knockknockjokes.html> (дата звернення: 15.10. 2017).

815. lack. Dictionary.com. Online Etymology Dictionary. Douglas Harper, Historian. URL: <http://www.dictionary.com/browse/lack> (дата звернення: 05.12. 2013).

816. Leary T. Down On Speed. Sucht und Sehnsucht. Stuttgart: Phillip Reclam jun. Stuttgart, 2000. S. 248–249.

817. Li-Young L. The winged seed. A remembrance. Saint Paul, Minnesota: Hungry Mind Press, 1999. 205 p.

818. Lodge D. Small World: An Academic Romance. New York: Penguin Books Ltd, 1995. 251 p.

819. Mary Kate and Ashley Olsen. URL: Come On. <http://www.metrolyrics.com/come-on-lyrics-marykate-and-ashley-olsen.html> (дата звернення: 13.12. 2017).

820. Minds, machines and evolution: philosophical studies. Hookway, Christopher (ed.). Cambridge: CUP, 1987. P. non-UK. 1388 s-units. (BNC Text CM2) URL: <http://phrasesinenglish.org/textinfo.php?textid=CM2> (дата звернення: 23.12. 2013).

821. OPUS: (Corpus) the open parallel corpus. URL: <http://opus.lingfil.uu.se/> (дата звернення: 24.12. 2017).

822. Paraconc concordance. URL: <http://paraconc.com/index.html> (дата звернення: 24.12. 2017).

823. Phelan J. The Nineteenth-Century Sonnet. New York: Malgrave Macmillian, 2005. 192 p.

824. Poe E. A. ANNABEL LEE. 1849. URL: <http://pinkmonkey.com/dl/library1/lee.pdf> (дата звернення: 13.03. 2015).

825. Quizzaciously. URL: <https://www.urbandictionary.com/.php?term=quizzaciously> (дата звернення: 13.12. 2017).

826. Roget.org/scripts/soundex.php (дата звернення: 11.11. 2017).

827. Salinger J. D. Catcher in the rye. Toronto: Little, Brown & Company, 1991. 240 p.

828. SketchEngine. URL: <https://www.sketchengine.eu/> (дата звернення: 03.01.2018).

829. Smith Z. White Teeth. London: Penguin Books, 2001. 542 p.

830. The Brown Standard Corpus of American English. URL: http://www.essex.ac.uk/linguistics/external/clmt/w3c/corpus_ling/content/corpora/list/private/brown/brown.html (дата звернення: 03.12. 2017).

831. The Visual Thesaurus. URL: <https://www.visualthesaurus.com/app/view> (дата звернення: 13.10. 2017).

832. Thompson J. The killer inside me. Orion: Vintage Books, 1952. 224 p.

833. Tracz O. First Star I See Tonight “First Star I See Tonight: Ukrainian Christmas Traditions, Mazepa Publications Zhuravli, Winnipeg, 2015.

834. The Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com>

835. WebCorp: URL: <http://www.webcorp.org.uk/live/n> (дата звернення: 17.11. 2017).

836. Willard R. Espy. Mary had a Lipogram // The best of an Almanac of words at play. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Lipogram#cite_note-21 (дата звернення: 23.11. 2017).

837. Zhadan S. Depeche Mode / translated from the Ukrainian by M. Shkandrij. London: Glagoslav Publications, 2013. 202 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЛІНГВОТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ РЕЄСТР ТЕРМІНІВ ЛАКУНОЛОГІЇ

Абдуктивний переклад – неостаточний, робочий варіант.

Абсолютна лакуна – відсутність одиниці в мові перекладу для позначення ігнотизму.

Адекватний переклад – це квазісмысл, *tertium comparationis*, адекватне передання інформації та прагматики оригіналу в трансляторі.

Аксиома порожньої безлічі можна сформулювати так: існує щонайменше одна безліч без єдиного елемента.

Актуалізація лакуни (також див. квазіідея під час трансферування специфічної інформації, віртуальна лакуна) – актуалізація нереалізованого елемента в мові, мовленні та культурі, що виявляють порівнянням із попереднім станом, вторинним текстом, іншою культурою.

Аналітичні варіанти перекладу: описовий переклад парафразувальний і передає у вільній формі лексичний зміст першотвору (наприклад, прозовий переказ віршів); тематичний переклад відтворює зміст з урахуванням усередненого сприйняття й у зручному для сприйняття оформленні.

Анафорична референція (див. також *be-deletion*) – письмові реєстри більше покладаються на анафоричну референцію.

A: Right, I'm ready. Have **YOU** locked (the back door)?

I thought *we* were walking.

B: Well do *you* want to walk or do *you* want to go in (the car)?

A: Well *I* have to go to (the paper shop).

B: Well I'll drop *you* at (the paper shop) while **I** go round.

Іменним формам під час анафоричного референціювання властиві такі риси: у письмових реєстрах переважно використовують повні іменники, водночас неформальна бесіда й публічна промова передбачають приблизно однакову

кількість анафоричних займенників і повних іменників; комунікативна імплікатура відповідно до формальної семантики й теорії Грайса.

Аномалії – це комунікативні невдачі, з якими іноді плутають мовну гру, неусвідомлені відхилення від норми. Аномаліями варто вважати лише нерегулярні вираження конкретної форми або конструкції щодо загального типу, правила.

Апосіопеза – це пауза, невід’ємна складова усного мовлення, просодичної системи. Апосіопеза підкреслює неможливість висловити всю глибину думки, почуття або небажання про щось говорити, тому що комуніканти розуміють усе без слів. Лакуну-апосіопезу графічно позначають трьома крапками, напр.: “*Тато, бувало, і за цілий день так багато не вибалакували слів. А тут...*”. Лакуни в художньому дискурсі позначають графічно трикрапкою в УКС, трьома крапками/тире – в АКС.

Безеквівалентна лексика – ізольовані іншомовні слова; це лексичні одиниці однієї з мов, що не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. До безеквівалентної лексики, на думку Л. С. Бархударова, належать три великі розряди лексичних одиниць: власні імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо. Безеквівалентні не лише маловідомі імена та прізвища, а й імена, що мають внутрішню форму, тобто мотивовані, насамперед відомі (козак *Тур*); слова-реалії, що позначають предмети, поняття й ситуації, яких немає в практичному досвіді іншомовних мовців, скажімо назви страв національної кухні, види народного одягу, тобто предмети матеріальної й духовної культур; “випадкові лакуни” – лексичні одиниці однієї з мов, що з різних причин не мають відповідників у лексичному складі іншої мови, наприклад, англ. “*24 hours*” – укр. *доба*.

Безеквівалентна лексика (БЕЛ) – це лексичні одиниці мови оригіналу, що не мають у мові перекладу відповідного лексичного еквівалента.

Безеквівалентна лексична одиниця – це відсутність аналога в лексичній системі мови перекладу, тобто слова або стійкого словосполучення, що можна використати в перекладі.

Безеквівалентність – факт, що слова однієї мови здебільшого не відповідають змістові слів іншої з огляду на те, що системи понять, що виражають окремі слова кореспондованої пари мов, не ідентичні.

Буквалізм – перекладацька помилка, результат відповідності формальних чи семантичних компонентів двох мов. Створення помилкових мовних зв'язків між двома мовами на основі формальних або семантичних зв'язків.

Буріме – особливий вид презентації матеріалу, що містить лакуни смислу – пародійні вірші чи буріме – від фр. *bouts-rimés* – літературна гра, що полягає у створенні віршів, переважно жартівливих, на задані рими, іноді ще й на задану тему. До буріме також належить гра, відома як “гра в римовану нісенітницю”.
Christiana Rosetti's *bouts-rimés*:

*The spring is come again not as at first
For then it was my spring; & now a brood
Of bitter memories haunt me, & my mood
Is much changed from the time when I was nursed
In the still country. Oh! my heart could burst
Thinking upon the long ago: the crude
Hopes all unrealised; the flowers that strewed
My path, now changed to painful thorns & curst.
And though I know the kingcups are as fine
As they were then, my spirit cannot soar
As it did once: when shadows of a wood
Or thinking of a blossom that soon should
Unfold & fill the air with scent, would pour
Peace on my brow now marked with many a line.*

Випадкові лакуни – це одиниці словника однієї з мов, яким із невизначених причин немає відповідників у лексичному складі іншої мови.

Відповідник – один із варіантів перекладу одиниці вихідного тексту.

Віртуальна лакуна – ще нереалізований, неіснуючий на сьогодні концептуальний, семантичний, когнітивний елемент тексту/дискусу/інтертексту,

що є елементом інтерпретації внутрішнього метаконтенту перекладача/тлумача – нерозв'язане завдання, загадка, елемент обмірковування.

Відчуття лексичного дефіциту (англ. *lexical gap*) пов'язують із терміном інтерференції. Над проблемою працювали вчені У. Вайрайх і В. Кабакчи.

Властивості відношень еквівалентності: рефлексивність – це еквівалентність елемента самому собі; транзитивність – перехідність у рамках аксіом еквівалентності; симетричність – здатність до збереження ознак після змінювання.

Втрати в перекладі – лакуни, що виникають під час трансферування специфічної, незвичайної, особливої, незнайомої або шокуючої інформації.

Гапакс – okazіональне слово (нульова лема), що зустрічається лише один раз або дуже рідко в тексті (корпусі). На сучасному етапі розвитку корпусної лінгвістики зазвичай прийнято не враховувати гапакси.

Генералізація понять – прийом перекладу, що полягає в переході від видового поняття до родового, наприклад “синицю” перекладають як “пташку”, “виноград” як “фрукти”.

Генологічні лакуни – лакуни в різних жанрах, наприклад лакуни віршованих творів. Ендозона досліджень – лінгвістична генологія, новий напрям розвитку жанрології, що вивчає динаміку розвитку жанрів, їх модифікації й результати, що досліджують ретроспективно, контрастивно або в межах сучасних літературних жанрів.

Герундій – лакуна формальної безеквівалентності, наприклад вид віддієслівного іменника в латинській і англійській мовах, якого немає в українській.

Графічні знаки можуть позначати поверхневі синтаксичні лакуни – паузи в мовленні, роздуми, наприклад --- /-- / ----- / – (...)((..!))(...?) – у внутрішньому мовленні або описах природних явищ.

Групи безеквівалентної лексики: *референціально-безеквівалентна лексика*: реалії, терміни, фразеологізми; індивідуальні авторські неологізми; семантичні (поняттеві) лакуни: слова широкої семантики, ужиті в тексті у своєму

найбільш загальному значенні; складні слова різних типів, значення яких можна передати іншою мовою лише описовим перекладом і залученням різних трансформацій. До *прагматично-безеквівалентної лексики* належать відхилення від загальномовної норми: територіальні й соціальні діалекти, жаргони, арго, табуйована лексика, архаїзми та інші колективні відхилення від загальної норми мови, як у бік зниження (діалектизми, субстандартна лексика, особливості усного мовлення), так і в бік підвищення (архаїзми, поетизми); іншомовні вкраплення, референціальне значення яких передати здебільшого не важко, проте прагматичні можна відтворити не завжди; аббревіатури, прагматика яких переважно не відповідає структурі значень у мові перекладу; слова з суфіксами суб'єктивного оцінювання: вигуки, звуконаслідування, асоціативні лакуни, тобто слова, що мають у свідомості носіїв мови конкретні додаткові асоціації, яких немає в свідомості носіїв іншої мови, наприклад ворона у значенні роззява або гусак – ненадійна людина, шахрай.

Прагматична безеквівалентність виникає через розбіжність прагматичного значення між відповідними лексичними одиницями мови оригіналу й мови перекладу, тобто розбіжність стилістичних характеристик, регістра чи емоційного забарвлення лексичних одиниць за однакового референційного значення.

Альтернативно-безеквівалентну лексику поділяють на такі групи: власні імена (антропоніми, топоніми, фірмові назви, назви книг, фільмів і т. д.), реалії та фразеологізми, специфіка яких у тому, що залежно від обраного способу передання в мові перекладу їх безеквівалентність буде референціальною або прагматичною.

Декодування, проєкція читача/перекладача – це процес ментального зіставлення не лише текстів оригіналу й перекладу, як це прийнято в перекладознавстві, а й тексту перекладу та його читацької проєкції. Зіставляючи такі тексти: 1) авторський текст і його читацьку проєкцію в автохтонній культурі; 2) текст перекладу та його читацьку проєкцію в приймальній культурі; 3) авторський текст і текст перекладу; 4) читацьку проєкцію тексту в автохтонній культурі й читацьку проєкцію тексту в приймальній культурі, можна

одержати експериментальні дані про функціонування мовної свідомості під час сприйняття та породження тексту, а також про специфіку мовної свідомості учасників міжкультурного спілкування.

Делакунізація – когнітивна актуалізація вербальної або невербальної одиниці чи концепту шляхом внутрішнього декодування (у перекладі з подальшим вербальним актуалізуванням делакунізованого елемента у вторинному тексті). Делакунізування – це розтлумачення, порівняння інтра- й інтерпроцесів, зокрема внутрішньомовне тлумачення (пор. пояснення в одномовному тлумачному словнику) і міжмовна інтерпретація (пор. переклад).

Дериваційна редукція – це вилучення голосного або приголосного, напр. контракція *ei* перед *t* у формі партиципу: південнонімецький *geseit* (<*gesaget*), медведь <*medvoed*).

Десемантизація – втрата словом свого лексичного значення.

Дескриптивний спосіб трансліювання концептів – спосіб заповнення лінгвокультурних лакун – того, що в одних мовах і культурах конкретизоване, а в інших – не сигналізується, тобто не знаходить суспільно закріпленого вираження. Так, базові концепти КОЗАК, КОЗАЦТВО можуть не мати прямих відповідників в англословній культурі. Ці провідні валоративи української лінгвокультури відтворюють англійською мовою не як один лексикалізований корелят, а як багато ситуативних репрезентантів: *the Cossacks/Kozaks; Zaporozhye community, Cossackdom; the Knighthood of the Zaporozhye Host, knights of the Zaporozhian Host, the Cossack army, the Zaporozhie Host, the Zaporozhian Cossacks, the Cossacks of the Zaporozhian Host*. Використання таких концептуальних заміників за перевербалізації концепту козацтво свідчить про недостатню локалізацію української культури й низький рівень її лексикографічної адаптації в іншомовних культурах.

Динамічна еквівалентність – термін школи структуралізму, представника американської школи структурної лінгвістики – видатного перекладознавця й перекладача Біблії, батька динамічної еквівалентності Ю. Найди.

Дискурс – це середовище, режим та омовлення; комуніканти й діалогічність; мовне представлення та інтертекстуальні зв'язки; комунікативне прочитання подій соціокультурного характеру, своєрідне семантичне поєднання мовної форми, знання, комунікативно-прагматичної ситуації.

Диференціація – це семантичне й стилістичне розмежування лексики та значень окремих слів.

Дослівний переклад – відтворення в тексті впродовж перекладання формальних і/або семантичних зв'язків.

Еквіваленти – у перекладі так називають міжмовні синоніми. У теорії закономірних відповідників Я. І. Рецкер визначає еквіваленти як постійні рівнозначні відповідники між одиницями вихідного й перекладного тексту, що не залежать від контексту.

Еквівалентний переклад – це ідеалістичний тип перекладу. Термін превалував у науковій парадигмі ХХ ст. Вважали бажаним досягати еквівалентності в перекладі, переклад міг бути також частково еквівалентним, безеквівалентним, помилковим тощо.

Еквівалентні лакуни – латентні/імпліцитні лакуни, про існування яких свідчать словесні ряди, дефектні в антонімічному відношенні, іншими словами, ряди, яким заборонене протиставлення.

Еквівалентність – відповідність, рівнозначність.

Експлікативний переклад – переклад, що має делакунізатори в тексті або містить екстратекстуальні тлумачення.

Експліцитний мовленнєвий акт – прямий або буквальний мовленнєвий акт (лакуна формального прочитання).

Елімінація лакун – це компенсування та заповнення лакун. Концепція елімінування лакун розкривається переважно як система, що вбирає в себе як механізми відштовхування і тяжіння відповідно компенсування та заповнення лакун. У рамках концепції сформувався уявлення, що механізм відштовхування проявляється у фіксуванні відмінностей між своєю і чужою культурами, що оцінюють як неправильні, дивні. Компенсації лакун можуть бути тимчасовими

виразами або поясненнями тих чи інших концептів. Лакуни – результат опозиційного діалогу свідомостей. На другому етапі діє механізм тяжіння, що формує потребу зрозуміти чужу культуру, осмислити виявлені розходження між своїм і чужим, що спричиняє необхідність елімінування лакун. Ця стратегія міжкультурної взаємодії обумовлює елімінування лакун способом заповнення. А. П. Загнітко описує текстову категорію елімінації як виключення (усунення) відомого й/або невідомого з граматично та/чи стилістично значущою метою, унаслідок чого формується функціонально відмінна синтаксична одиниця, маркована внутрішньотекстовою висхідною або спадною валентністю .

Експлікатура – це результат заповнення бракуючих слів детальним розробленням пропозиціональної форми.

Екстралінгвістичні елементи перекладу – це конфрактури (зміни тексту без зміни мелодії), псевдопереклад, переклад із других рук . К. Гурський зазначає алюзію, Дж. Голмс – метавірш.

Елімінаційні лакуни – це лакуни, що виявляються на структурно-граматичному рівні тексту. Їх передають структурно неповними й еліптичними реченнями, а також конструкціями з незаповненою синтаксичною позицією.

Еліпсація – це поняття, пов'язане з терміном елімінація як родовидове, тобто це один із проявів елімінації. Термін належить до ендозони текстових лакун, що розглядають як стилістико-граматичні явища.

Еліпсис – це синтаксична пустота. Еліпсис належить до прагматики категорії відсутності. Це варіативна девіація конструкцій, що елімінують тавтологію. Формальні скорочення в еліпсисі не викликають труднощів розуміння: пропуски легко відновлюють за близьким контекстом. Еліпсис використовують для динамічності й лаконічності вираження думки, напруженості дії, цим він відрізняється від обірваної фрази (апосіопези).

Еліптичний – що ґрунтується на пропусканні в реченні слів, що легко можна домислити; неповний.

Ендемічна одиниця – специфічна одиниця (від біол. *ендемічний* – поширений лише у конкретній місцевості).

Есенціальні антиконцепти – на відміну від стигматичних концептів, побутують не в антропосфері, а у фактосфері, не втрачаючи водночас своєї значущості для життєвого світу людини. До них належать як абстрактні (туга, печаль, досада, хамство, підлість), так і сутнісні, сфокусовані на певній конкретиці (відкат, дерибан, хабар, корупція). Однозначно негативні в більшості лінгвокультур депресія, стрес, нетерпимість, а також різні фобії. Подібно до стигматичних, есенціальні антиконцепти не мають прямих антонімів із позитивним оцінюванням.

Закон Зіпфа (також Ципфа від англ. *Zipf's law*): зі статистичного погляду в мові значна кількість слів відносно маловживані.

Заповнення лакуни – це усунення непрозорості за допомогою інноваційних одиниць/неологізмів або внутрішніх і зовнішніх запозичень.

Збалансований трансфер полягає в можливості передання номінативних, комунікативних одиниць і лакун, зокрема концептивних, що забезпечать допустимий переклад (П. Тороп) чи авторський варіант перекладу (О. В. Ребрій), адаптацію/переспів (І. В. Корунець); трансферуванню інформації сприяють такі процеси еволюційної динаміки, як мітігація, інтенсифікація, акомодация (А. М. Приходько).

Знаковий спосіб перекладання – одна з об'єктивно існуючих закономірностей переходу від однієї мови до іншої, виражена в перекладацьких операціях на формально-знаковому рівні. Знаковий спосіб перекладу використовують переважно впродовж синхронного перекладання.

Ігнотизм – неіснуючі чи невідомі в мові перекладу предмети/явища.

Ідіоніми – мовні елементи, специфічні для внутрішньої культури конкретної мови (безперекладна лексика).

Ілогізм – це повна відсутність концепту або концепт без семантики й лексеми. (Цей термін Г. В. Бикова використовує як синонім до терміна лакуна).

Імплікатура – це введення додаткової пропозиції, нерідко маркованої структурою або словом зі згорненою предикацією.

Імплікація – прихований смисл, натяк.

Імпліцитні лакуни – це підтекст, нульовий план вираження, ситуація, коли денотативні елементи не співвідносяться з сигнікативним планом вираження.

Імпліцитні мовленнєві акти – згідно з визначенням Л. Р. Безуглої, це мовленнєва взаємодія комунікантів у дискурсі, упродовж якої вони конструюють імпліцитні смисли; це такі мовленнєві акти, у яких під час інтендування адресантом і виведення адресатом мовленнєвого смислу переосмислюється один або кілька його компонентів.

Інваріант перекладу – те, що повинне залишатися незмінним у результаті перекладання, а саме повідомлення, під яким розуміють інформацію, призначену для передання.

Інтект як частина джерельного тексту представляє самого себе (іманентне значення). Інтект як модель конкретного (відомого) тексту має генетичне значення. Інтект – знак певної літератури, автора тощо (упізнавання). Інтект без джерельного тексту має значення не свій. Інтект завжди позначає інтертекстуальність (багатозначність інтексту) (за П. Торопом).

Інтенсивність лакуни виявляють під час перекладання, трансферування смислових і лексичних елементів, що характеризуються втратою складу сем або контекстуальною невідповідністю сем семемам вихідної культури.

Інтернаціоналізми або інтернаціональні слова – це слова або вислови, що належать до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням чи подібних за своїм культурним розвитком.

Інтерсеміотичний переклад – це переклад, що може використовувати модель процесу інтерлінгвістичного й інтралінгвістичного перекладу.

Інтерференція (антонім див. трансференція) – процес первинного запозичення ксеноніма, що сприймають як аномалію. На цьому етапі запозичення автори нерідко виділяють ксеноніми графічно (лапками, капіталізацією, курсивом), щоб зазначити, що це не стилістична/семантична помилка, а навмисне порушення норми.

Інтрамовленнєву лакунарність виражають мовчанням, хезитацією та пропусками у звучанні (паузами), що відображаються в мовленні комунікантів. Їх

позначають графічними знаками на синтаксичному рівні. Лінійне реалізування висловлювання передбачає візуалізацію механізму заміників і пропусків (синтаксичних лакун).

Інформаційний запас – об’єм інформації, що комунікант асоціює з мовним знаком або позначеним ним об’єктом дійсності.

Калька – слово або вираз, скопійовані засобами рідної мови з іншої мови, тобто кожен значущу частину оригіналу буквально перекладають і розміщують у перекладі на тому самому місці, що й в оригіналі.

Категорія лакуарності – категорія лексичної системності, що містить ознаки лакуарності – форманти непрозорості. Дослідження й формування поняттєвого апарату лакуарності починається з фіксування адгерентних понять і термінів, пор. лакуарметрія – наука в межах лакуарнології. Лакуарність як категорія має свої історичні витоки. Властива ознака досліджень категорії лакуарності – міждисциплінарний характер імплементованих розвідок: когнітивний підхід, лінгвокультурологічна направленість та лексико-семантичний вектор як широких ареальних, так і вузьких лінгвістичних досліджень.

Квазівідповідники – помилкові перекладацькі еквіваленти, проміжні варіанти, чернетка.

Квазіідея (псевдоідея) – віртуальна концептуалізація смислу під час трансферування специфічної інформації з первинного тексту у вторинний, що зазвичай лакуарна, і яку делакуарнізує медіатор/перекладач/тлумач/читач; після формування секондарного тексту квазіідея здебільшого залишається віртуальною, проте її можуть актуалізувати коментарем, поясненням, що надають перекладачі або критики творів; певні синкретичні міркування.

Квазілакуна – те, що здається лакуною.

Квазісмісл – спотворення смислу.

Квазітекст – термін Ж. Цурбаха, що означає знаки незрозумілого походження на зразок троянського письма (особисті мітки гончарів на місцевій кераміці).

Квазітерміни – нетермінологічні поєднання, безеквівалентні термінологічні сполучення (однослівні позначення), не зазначені в корпусних базах, наприклад iSybislaw .

Квазіфразеологізм – це делакунізований елемент у приймальній лінгвокультурі. Квазіфразеологізми визначають як псевдоузуальні стійкі авторські словосполучення, що набувають ознак узуальності лише в контексті створеного автором художнього твору. Маркери усталеності квазіфразеологізмів: авторський коментар; коментар персонажа; референційна або асоціативна співвіднесеність із узуальною ФО – структурно-семантичною основою квазіфразеологізму, що може імплікувати або експлікувати рецептор частково (у складі самої одиниці) або повністю (у контексті ситуації).

Кліше – мовний стереотип, сталий зворот, що використовують за конкретних умов і в подібних контекстах.

Когнітивна ентропія (когнітивний дисонанс) – міра відхилення системи від певного стану, прийнята за еталонну (оптимальну).

Когнітивна лакунарність означає наявність прогалів у єдиній логіко-мисленнєвій базі, на якій можуть будувати різні концептуальні картини чи каркаси. У картині світу існування категорії лакунарності підтверджують загальні засади архітектури людської когніції, спільні риси в мисленнєвих процесах носіїв різних мов, де всі невідповідності або лакуни можна звести до трьох типів, а саме: невідповідності значень (*семантичної розбіжності*) окремих одиниць і категорій мовних систем, невідповідності лексичної системи в міжмовному зіставленні (відсутності мовних одиниць, формальних форм (*формальної розбіжності*): різні лексичні та граматичні форми, невідповідності, пов'язаних із етнокультурними особливостями (*етнокультурна й соціально-гендерна розбіжності*). Універсальна когнітивна система людини містить у собі всі особливості семантики лексичних і граматичних одиниць конкретної мови, що підтверджує існування лакуносфери.

Когнітивний дисонанс (від латинських слів: *cognitio* – пізнання і *dissonantia* – неспівзвучний, безладний, відсутність гармонії) – термін уперше ввів Л. Фестінгер – американський психолог, фахівець із психології регуляції

мислення, соціальної психології, автор теорії когнітивного дисонансу в 1957 році. Поняття означає стан психічного дискомфорту індивіда, викликане зіткненням у його свідомості конфліктуючих уявлень: ідей, вірувань, цінностей або емоційних реакцій. Термін мігрував у лінгвістику, концептологію та лакунологію; це ентропія, недоінформованість, розупорядкованість, відхилення від якогось умовного еталона на тлі нестачі або недовикористання певного інформаційного ресурсу (термін А. М. Приходька). Цей принцип зумовлює еволюційну динаміку мовної системи.

Когнітивний консонанс – когнітивний баланс.

Коментар – вводять із метою запобігання появі паралакських лакун. Коментар відіграє роль посередника між автором і читачем. Такий спосіб усунення лакунарності дозволяє тлумачити навіть прецедентний інтертекст.

Компенсовані лакуни – схожі або квазіеквівалентні фрагменти/образи.

Компенсування втрат під час перекладу – прийом перекладу, вираження смислових і стилістичних особливостей тексту в перекладі не там, де вони виражені в оригіналі. Цей прийом використовують тоді, коли немає можливості передати смислові й стилістичні відтінки оригіналу через відсутність відповідників. Користуючись математичними термінами, під час трансферування понять/елементів у динамічних системах одержуємо шість пар антонімічних станів відповідності: (не)схожість, (не)однаковість, (не)(квазі)рівність, (не)(квазі)тотожність.

Компенсування лакуни – один із засобів елімінації лакунарності водночас із заповненням, фіксування лакуни за допомогою компенсатора слова та/чи словосполучення, квазіподібних конкретної непрозорої одиниці.

Компонентні лакуни – це лексеми зі змінним ознаковим ореолом, тобто лексеми, у яких нестабільне міліоративно-пейоративне оцінювання.

Комунікативна невдача (КН) – мовний конфлікт, мовленнєва невдача, комунікативна девіація. Це збій у спілкуванні, непорозуміння між його учасниками, пов'язане з їх недостатньою комунікативною компетентністю. Комунікативні невдачі переважно досліджують із позицій кодової моделі

комунікації: як відхилення від мовленнєвих норм; у термінах прагматики – як неуспішний мовленнєвий акт із незапланованим негативним емоційним ефектом; із залученням як прагматичних, так і соціокультурних чинників – як неспроможність вивести імпліцитний смисл висловлення через відмінний лінгвальний і/або культурний досвід; з урахуванням психологічного ставлення до дійсності й емоційних особливостей індивіда – як розбіжність очікуваного та дійсного ефекту висловлення; крізь призму когнітивних засад – як нездатність мовця згенерувати бажаний ментальний стан у свідомості співрозмовника, неспроможність адресата пов'язати повідомлення з моделлю власних уявлень так, як цього прагне адресант; із акцентуванням ролі невербаліки в комунікації – як нерозуміння або неадекватне розуміння одним із комунікантів мовленнєво-поведінкового акту іншого. Нові можливості для дослідження комунікативних невдач надає інтеракційна модель комунікації – підґрунтя когнітивної теорії динамічного конструювання мовного значення.

Конвенціональна імплікатура – це термін, близький до поняття фрейма як структури фонових знань комунікантів про об'єкти, ситуації, суб'єкти, а також про правила поведінки. Комунікативна імплікатура співвідноситься з усією інформацією, індексованою ситуацією.

Конкретизуючі лакуни виділяють на підставі відсутності у фоновій мові відповідної конкретизації за певною ознакою, пор.: англ. *weanling* – укр. *дитина, нещодавно відлучена від грудей*; англ. *septuagenarian* – укр. *людина у віці між 70 і 79 роками*; англ. *baby-farm* – укр. *родина, що приймає дітей на виховання за плату*; англ. *bounty hunter* – укр. *мисливець, який нищить шкідливих тварин із метою одержання винагороди*; англ. *petting-party* – укр. *парочка віддається любовним утіхам в автомобілі*; англ. *spoilsport* – укр. *той, хто псує задоволення іншим*; англ. *committor* – укр. *суддя, який призначає опікуна душевнохворому*; англ., амер. *shopper* – укр. *співробітник торгового підприємства, який стежить за цінами й асортиментом інших фірм*; англ. *caterer* – укр. *фірма, що обслуговує бенкети, весілля і т. д. (у своєму ресторані або вдома в клієнта)*; англ., амер. *fancy dan* – укр. *спортсмен, який працює на публіку (осіб. боксер)*; англ. *finishing*

school – укр. коледж чи університет із дуже низьким рівнем освіти (осіб. жіночий); англ. *drop-in* – укр. будинок, у який завжди можна прийти без запрошення; англ. *conscientious* – укр. особа, яка відмовляється від несення військової служби через релігійні чи інші погляди; англ. *competitioner* – укр. особа, яка влаштовується на роботу за конкурсом; англ. *cross-purpose* – укр. непорозуміння, спричинене взаємним нерозумінням; англ. *curbstone* – укр. сигарета, скручена з недопалків тютюну; англ. *cut-grass* – укр. трава з дрібними колючими волосками.

Контракція (від лат. *contractio*) – стягування, стискання, стиснення, компресія.

Концепт :: антиконцепт найчастіше знаходяться у відношеннях антиподів, розміщуючись на аксіологічній шкалі на протилежних векторах, а тому є противагами, противочленами, контрагентами, корелятами один одного (пор.: концепт – позитивний корелят антиконцепту; антиконцепт – негативний корелят концепту). Типологічно обидва феномени можуть бути універсальними, етноспецифічними й індивідуальними (ідіоконцептами). Залежно від наявності/відсутності (лакуарність), експліцитності/імпліцитності, ступеня вираженості позитивного противочлена, а також від своєї включеності/невключеності в метаконцепт (узагальнюючу ідею) антиконцепти можуть бути партонімічними, стигматичними й есенціальними.

Контекстуальна заміна – це така лексична перекладацька трансформація, унаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і підібране з урахуванням контекстуального значення слова, яке перекладають, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу.

Концептуальна й мовна картини світу – це загальний людський універсум.

Концептуальна лакуна – відсутність концепта та мовного десигнатора в порівнювальній лінгвокультурі.

Концептуальна система – це сукупність усіх концептів ментального фонду мови.

Концептуальний дисонанс – термін позначає повний або частковий збій комунікації, викликаний різницею асоціативних зв'язків між концептом та мовною одиницею в свідомості комунікантів (наприклад, метафоричний вислів *платити тою самою монетою* має апелювати до концептів порядність і справедливість. Буквальне розуміння цього виразу викликає актуалізацію у свідомості селян концепту гроші. Концептуальний дисонанс може мати семантичний або прагматичний характер. **Концепція метатекстів** – це інтерсеміотичне вивчення окремих специфічних мов мистецтва (за М. Поповичем). Узагальнена типологія метатекстів представлена у вигляді експліцитних та імпліцитних елементів тексту, що стисло або розгорнено формулюють провідну ідею за допомогою цитати, алюзії, мотто; уводять до основного тексту певного автора фрагменти творів інших авторів із посиланням або без посилання на них (центон, програми дій, репродукція тексту (пряма або непряма); стисло подають інформацію (титул, анотація, резюме; переказ), експліцитно інформують (підрядковий переклад); імпліцитно натякають за допомогою введення в текст пародійно інтерпретованих цитат, полемічного перекладу; травестій; літературної полеміки у віршах; критичної полеміки; літературних памфлетів; підсвідомих алюзій; ремінісценцій; парафразів; імітацій; пастишу, плагіату, пародій (П. Тороп).

Конфліктологію як поняття виокремлюють у межах етнічної конфліктології. Дотичні терміни: поняття лакуарної напруги, що може виникати на інтраетнічному міжіндивідуальному рівні спілкування (етнічний культуротаксис), у вербальному й невербальному контексті (кінеотаксис і проксеміотаксис) (терміни Ю. О. Сорокіна).

Корпусний лакунікон – це реєстр понять і термінів лакунології, до якого належать терміни мови, мовлення, конвербаліки, культури, специфічної та прихованої інформації, когнітивних процесів. Також термін використовують для описування аналізованих лакуарних лем, понять і термінів лакунології,

відібраних із лексикографічних, наукових та інших джерел, у формі масивів у межах АКС та УКС, що накопичуються та поповнюються скомпільований реєстр даних – корпусний лакунікон.

Ксеноніми – одиниці мови, що використовують як найменування елементів зовнішніх (іншомовних) культур.

Лакуна – пропуск (невідтворення) у перекладі якоїсь частини тексту оригіналу; слово чи вираз, що не має прямого відповідника в іншій мові. Терміном лакуна позначають як структурні, так і змістові пропуски в тексті, що можна (або неможна) відтворити. Лакуна – це сигнал специфіки тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти порівняно з іншою. Під лакунами лінгвісти розуміють: а) відсутність у семантичній структурі слова, сем, що забезпечують позначуваному об'єкту чи явищу повноту опису; б) фрагментарний виклад інформації в реченні, що відображається в неповноті вираження підмета й присудка (пропускання другорядних членів речення), редукованості синтаксичної конструкції (еліпсиса). Лакуна – це невербальна літера, смислова пустота, комунікативна загадка. Лакуна – це відсутність одиниці в одній мові за її наявності в іншій. Лінгвісти систематизують лакуни за такими параметрами: системно-мовною належністю (міжмовні й внутрішньомовні), позамовним характером (мотивовані та немотивовані), парадигматичною представленістю (родові й видові), типом номінації (номінативні та стилістичні), морфологічною приналежністю (частиномовні).

Лакуна – це віртуальна одиниця (термін Г. В. Бикової). Г. В. Бикова під лакуною розуміє синтаксичний об'єкт, ідеальний зміст, тип поняття або уявлення, гештальт, що входить у певні судження. У перекладі його передають громіздким словосполученням, компактним поєднанням чи ґрунтовним описом, що роблять не для того, щоб найбільш повно визначити щось відоме, а через брак відповідного поняття. Лакуни – це пустоти, порожні клітини в системі мови, – зазначає дослідниця. Лакуни – лексично невиражені концепти, властиві розумовій діяльності народу й корелюють із нею. Семантична концептуалізація передуює лексичній візуалізації. Лакуна (лат. *lacuna* – пропуск, прогалина, пуста місце) –

базовий метазнак категорії лакунарності, концептуальний і семантичний знак, що виникає в міжкультурній комунікації (у мовленні), лексикографічно окреслений під час міжмовного зіставлення та виявляється в мовних системах на всіх рівнях – у граматиці, морфології та синтаксисі. У межах когнітивної лінгвістики й етнолінгвістики лакуни – це базові елементи національної лінгвокультурної спільноти, що спричиняють труднощі інтерпретування й декодування в текстовій репрезентації інокультурним реципієнтом. Лакуна – семіотичний знак, що містить нульовий план вираження та прихований або імпліцитний план змісту.

Лакуни – це одиниці, що не мають в іншій мові однослівного найменування. Лакуни – це позамовні способи концептуалізації, категоризації, класифікації, структурування й описування довкілля. Лакуни виникають у результаті неповного, часткового, вибіркового й варіативного трансферування номінативних одиниць, комунікативних одиниць, вербальних і невербальних знаків, когнітивних знаків, семантичних планів, імпліцитних квазіструктур, що актуалізуються в перекладах, мають лексико-семантичне вираження, часто імпліцитні, мають багат шарове прочитання, полілексемні та полісемантичні, властиві художньому дискурсу; лакуни, що можуть виникати в результаті повного трансферування специфічних мовних одиниць, наприклад термінів (однолексемна/полілексемна одиниця у вторинну однолексемну/полілексемну одиницю), зазвичай експліцитні, тезаурусні, типові для наукового дискурсу, що делакунізуються словниковим/довідниковим поясненням або за допомогою введення нової одиниці, запозичення, повинні бути уніфікованими й однозначними. Під лакунами впродовж сприйняття інокультурного тексту розуміють усе те, що в інокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним і потребує інтерпретування, що він сприймає як незрозуміле, незвичне, екзотичне, чуже, неточне, помилкове, тобто те, що можуть непомітити чи інтерпретувати не так, як носій культури.

Лакуна в перекладі – це вихідний пункт семіозису, базис для встановлення еквівалентних відношень. Лакунам у перекладі властиві полілексемні й полісемантичні варіанти під час трансферування, основні з яких – багатолексемне

тлумачення (відсутність однослівного відповідника), когнітивний дисонанс (незбіг концепту відповідника й оригіналу), перекладацькі втрати (деформації, заміни та вилучення).

Лакунарна напруженість – феномен лакунарної напруженості або білої плями соматичної карти (термін Ю. О. Сорокіна) властивий комунікативній сфері. Аналіз соматичних карт, виявлення культурних і поведінкових аспектів, їх аналогій і відмінностей дозволяють порозумітися комунікантам та осмислити категорію відсутності. Лакунарна напруженість не менш типова для невербальних контекстів (кінесіотаксис і проксеміотаксис), ніж для вербальних. Водночас упродовж спілкування такі контексти нашаровуються один на одного, у результаті чого може виникнути дискомфорт.

Лакунарна трансльованість (безеквівалентність) концепту пов'язана з нульовою еквівалентністю і сферою відсутності в цільовій лінгвокультурі відповідних вербальних репрезентантів.

Лакунарний концепт – концепт, якого немає на сьогодні, проте його можуть дедукувати за допомогою умовиводів; забутий або табуований концепт, витіснений у колективне несвідоме. Лакунарного концепту немає в лінгвокультурі реально, проте він наявний у ній віртуально. Як віртуальний елемент лінгвокультури, що містить лакунарні концепти, можуть розглядати такі домени: а) зону мовчання (заборонену частину лінгвокультури); б) колективне несвідоме; в) історичну пам'ять лінгвокультури; г) духовний потенціал лінгвокультури. За шкалою апроксимації концепти в концептосфері поділяють на екзосферні → квазілакунарні → лакунарні → ендосферні.

Лакунарні концепти (ксеноніми) – це безеквівалентні побутуючі концепти, наприклад укр. БОРЩ, ГОПАК, ВИШИВАНКА, РУШНИК, ПИСАНКА, КУМ, СВАТ, БУДЬМО; амер., англ. CHALLENGE, PRIVACY, EFFICIENCY.

Лакунарні номінації (неактуалізовані елементи) – лакуни в мові й мовленні, невідомі, нетипові, специфічні нульові семіотичні знаки; зареєстровані та незареєстровані лексичні одиниці й невербальні елементи (наприклад,

мовчання), що описують у словниках, актуалізують дискурсивно в усних і письмових текстах.

Лакунарність – це факт часткових або повних збоїв і деструкцій у вербальному й невербальному спілкуваннях, що вивчає лакунологія в межах мовознавства, перекладознавства та різні лінгвосеміотичні й етнопсихологічні напрями. Адгерентні до категорій лакунарності та комунікативного мовчання імплікація, підтекст, еліпсис та алюзія. Лакунарність – це феномен, що має різні за потужністю шари непрозорості, типові для механізмів мовної поведінки, що керують Лексиконом, Прагматиконом і Граматиконом (термін Ю. О. Сорокіна).

Лакунема – віртуальний елемент, що можна екстраполювати лише опосередковано, інтертекстуально; незрозумілий слот, віртуальна смислова/когнітивна/затекстова лема.

Лакуни семантичного дизайну (віртуальні лакуни) – семантичні лакуни, лакуни смислу, лакуни змісту, лакунеми, приховані, складні для тлумачення елементи, переважно не зазначені в словниках, усних і письмових текстах, можуть з'являтися віртуально або бути непомітними; про віртуальні лакуни свідчить внутрішній коментар читача/перекладача/тлумача, пошук віртуальної лакуни – потреба внутрішнього пояснення, розкриття підтексту, виявлення передісторії, знаходження розгадки або пошук незареєстрованого пояснення, гра в інтертекстуальність.

Лакунізація – процес уведення прихованої/імпліцитної інформації; процес кодування (рекурентних) смислів.

Лакунікон – це складова структури мовної особистості; механізм, що фільтрує всю вхідну інформацію; реєстр лакун і гапаксів; словникове гніздо лематизованих одиниць; кластер ідеографічних синонімів; компедіум понять, термінів, лематизованих одиниць лакунікону та інших адгерентних одиниць, зокрема конкордансів, текстів, масивів, що можна скопіювати в єдину поповнювану базу в межах корпусного лакунікону.

Лакунологія – це наукова галузь/наука в межах мовознавства, етнопсихолінгвістики й перекладознавства, частина доксографії та доксології, що

поділяють на синхронну та діакронну (діадоксографія й діадоксологія), вербальну та невербальну. Вивчення лакун формує особливу область наукового пізнання – лакунологію або імагологію.

Лакуносфера – термін Ю. О. Сорокіна на позначення лексичної, когнітивної та емотивної концептосфери лакуарності.

Лінгвістичні лакуни – це порожні клітини мови, слова чи словосполучення, що не мають аналогів у порівнюваній мові. Завдяки міжмовному порівнянню лакуни виявляють у дзеркалі іншої мови. В англо-українському словнику під редакцією М. Балли подані такі тлумачення слова англ. *lacuna* – укр. *прогалина, пропуск, друк. пропуск, анатом. біол. лакуна, западина, заглиблення, порожнина, пустота*.

Лема в лінгвістиці – це канонічна форма лексеми. У корпусній лінгвістиці лема (англ. *lemma*) – це вихідна форма слова.

Ліпограма (гр. *leipo* – не вистачати та *gramma* – літера, риска, написання) – вірш, у якому бракує певного звуку для відтворення особливого евфонічного ефекту. Таку функцію виконують асонанси й алітерації, що потребують витонченого естетичного смаку поета.

Логічний розвиток понять – прийом перекладу, замінювання одного поняття іншим, пов'язаним із ним як причина й наслідок, частина та ціле, інструмент і виконавець.

Логічний суб'єкт, логічний підмет – реальне джерело дії як позалінгвістична основа висловлювання; те, про що йде мова у висловлюванні.

Логограф (гр. *logos* – слово та *griphos* – мережа) – різновид загадки або шаради, у якій певне слово набуває іншого значення внаслідок додавання чи пропускання складів/звуків (*лід – слід, місто – сто*). Лексичний логограф нагадує слово мереживо, у якому графічні редукції (за Л. І. Мацько, фонетичні й морфемні: усічення або додавання звуків, складів) спричинюють семантичну метаморфозу: слова щоразу набувають іншого значення, створюючи пластичний свіжий образ. На думку Л. І. Мацько, гарні логографи свідчать про високу версифікаційну майстерність поетів, уміння створювати місткі синестезійні

комплекси образів, чаруючи читача алітераціями й асонансами. Логографом називають такий підбір слів, послідовне сполучення яких поступово зменшує кількість літер першого довгого слова чи, іншими словами, поступово відсікає перші літери. Ось, наприклад, найвідоміша латинська приказка-логограф: *an tore, more, ore, re amicus cognosciturm* (справжнього друга пізнають у любові, за звичками, мовою й справами). Цей та інші, довші логографи здебільшого відповідають нормам граматики, але позбавлені змісту: *clamare – amare – ware – are – re – e; doleo – oleo – leo – eo; gravis – ravis – avis – vis – is*.

Макростилістичний переклад упорядковує мовний і смисловий матеріали за допомогою оформлення, що стають порівняно з першотвором або аналогічними, або наслідувальними.

Міжкультурні лакуни виникають через нерозуміння специфічних елементів різних лінгвокультур.

Міжмовна лакуна – під міжмовними лакунами традиційно розуміють відсутність будь-якої лексичної одиниці в одній мові за наявності в іншій.

Мікростилістичний переклад передає в зручній (чужій) формі мовностилістичні особливості першоджерела. Мікростилістичний переклад – це стилізація (від фр. *stylisation*) – свідоме наслідування творчої манери конкретного письменника, зовнішніх формальних ознак його стилю, визначеного фольклорного чи літературного жанру, стилю або напряду; описовий переклад (парафраз чи парафразис, гр. *paraphrasis* – опис, переказ) – переказ своїми словами чужих думок, текстів для більшої виразності.

Менталіз – термін Ф. Джеррі на позначення мови мислення.

Метаграма (від гр. *meta* – між, *gramma* – буква) – різновид шарад, загадок, у яких зашифровані різні слова, що мають однакову кількість літер.

Метод чорної скриньки – один із методів дослідження процесу перекладу, вимірювання й порівняння даних вихідного тексту з даними перекладеного.

Мова – це семіотична система, що має величезне значення у процесі пізнання: кодує, переробляє інформацію, віддзеркалює пізнане, є основним засібом семантизації думки. Мовний знак допомагає зрозуміти ментальність

сучасності, розпізнати таємниці минулого, інтегруючи проблеми людського фактора (мови й культури).

Мовленнєва лакуна – неіснуючий елемент у мовленні, що може призводити до комунікативних невдач.

Мовна гра – каламбур, гра слів, образний прийом, що виконує конкретну прагматичну функцію в мові, функціонально-стилістичне явище, що найповніше проявляється на рівні тексту. Поняття мовна гра ввів у парадигму гуманітарних знань Л. Вітгенштейн у праці “Філософські дослідження”.

Мовна лакуна – нереалізований елемент у мові, див. герундій.

Мовчання – відсутність звуку, корелює з умовчанням, хезитацією, комунікативною лакуною. Мовна картина мовчання позначена стилістичними маркерами: синестезією, метафорами, епітетами й персоніфікацією, пор.: англ. *thrilling silence, still-waking sleep, the spell of silence, roaring silence*; укр. *дзвінка тиша, безголосий голос, панувала тиша, мир і тиша*.

Модель лакун (від нім. *Lakunen Model*) – модель лакунарності, що розробляють учені описуванням і класифікуванням лакун упродовж їх дослідження (від нім. *Lakunen Forschung*) (термін І. Панасюка).

Морфологічні кальки – об’єкт суперечностей під час реконструювання первинного значення слів-лакун, пор. реліктові мовні рештки.

Небуквальний мовленнєвий акт – імпліцитний (непрямий) мовленнєвий акт (лакуна семантичного прочитання).

Небуквальний смисл – основний предмет вивчення лінгвопрагматики, що аналізують за допомогою основних методів: мовленнєво-актового, пресупозиційного й методу експлікування імплікатур.

Неконвенціональна імплікатура – це поняття на позначення ситуативної або комунікативної імплікатури, пов’язане з прагматичними або контекстуальними висновками, локальним підтекстом.

Неологізм – слово (мовний зворот), створене для позначення нового предмета чи вираження нового поняття. Кожне нове слово спочатку є

неологізмом, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад мови.

Неперекладність. Базис психолінгвістичного підходу в перекладі, хоча й із урахуванням неперекладності, сформували вчені ще наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Так, видатний німецький етнолог Вільгельм фон Гумбольдт (1767–1835 рр.) на основі розуміння індивідуальності й своєрідності мов та духовної унікальності народу висунув гіпотезу лінгвістичної відносності, що істотно вплинула на психолінгвістику й перекладознавство. Згідно з нею носії різних мов сприймають реальність і мислять по-різному, тому що категорії та відмінності, закодовані в одній мові, не обов'язково наявні в іншій. Дослідник, який погоджувався з гіпотезою неперекладності, проте сам перекладав дуже вдало, – український науковець О. О. Потебня. Обґрунтувавши потребу зближення мовознавства й психології та назвавши науку майбутнього лінгвістичною психологією, О. О. Потебня у своїй концепції відношення слова до думки висловив ідею, що переклад з однієї мови на іншу неможливий без певної зміни смислу, тому що слово одної мови не може бути тотожним слову іншої, навіть якщо обидва означають один і той самий предмет чи явище. Водночас переклад не досягає своєї мети, оскільки жодна мова фактично не перекладна іншою, тому перекладання з однієї мови на іншу – це не передання тієї самої думки, а збудження іншої, відмінної.

Непрямої комунікативний акт – опосередкована передача комунікативного задуму, див. також метафорична інтерпретація, анафорична референція.

Номінативні лакуни виділяють через відсутність у фоновій мові відповідних номінацій, наприклад: укр. *невелика відгороджена спальня в гуртожитку* – англ. *cubicle*; укр. *одна з річок, що зливається в єдину водойму* – англ. *confluent*; одруження із сестрою дружини – англ. *sororate*.

Нульова інформація – відсутність будь-яких даних.

Одиниця перекладу – одиниця мови, що потребує окремого перекладу. До постійних (сталих) одиниць перекладу належать штампи, ситуативні кліше, терміни, прислів'я й образні вирази.

Описовий прийом – прийом перекладу, описування засобами іншої мови позначуваного поняття. Цей прийом використовують, якщо в мові перекладу немає відповідної номінації або її не знає перекладач.

Паралаксні лакуни (від паралакс – непорозуміння; за Д. С. Лихачьовим) – лакуни, що з'являються, коли немає збігу між інтелектуальними рівнями автора й реципієнта. Також паралаксні лакуни можуть виникати, якщо слово або цитату наводять мовою оригіналу, тобто автор розраховує на певний рівень володіння мовою. Паралаксні лакуни пов'язані, насамперед, з інтертекстуальністю, а саме зі встановленням змістових міждискурсивних відношень. Показники інтертекстуальної лакунарності – цитати й алюзії.

Пастиш – стилізація. Пастиш руйнує культурні канони. Так, Віктор Неборак створив пастиш на основі вірша Т. Г. Шевченка *Мені тринадцятий минало* : *мені тринадцятий рік минав, очима я сідниці пас, у час незалежних рушень мас то потопав, то виринав на різних сценах, влада Рад вивчала мову, козаки снували Січчю, брата брат заокеанський стис таки в обіймах... .*

Патронімічний антиконцепт – негативно заряджена частина концептуальної діади, у якій вона протистоїть конкретній позитивно зарядженій – концепту. Патронімічні концепт та антиконцепт – антиподи (пор. укр. *мама* – *антимама*), протиставлені один одному в межах загальної для них ідеї, що екстеріоризується в метаконцепті – третьому противочлені, наявному в мовній свідомості як надідея (за А. М. Приходьком).

Переклад – це лінгвокультурологічний феномен як один із способів здійснення міжкультурної комунікації; необхідний проміжний етап, що опосередковує міжкультурне спілкування автора й читача, носіїв різних національних/етнічних культур, образів світу, мовних свідомостей. Процес перекладу можна розуміти як перший із двох етапів міжкультурного спілкування, діалог двох національних мовних свідомостей.

Переклад – родовий текст, що містить ознаки першоджерела на текстовому, семантичному та інтертекстуальному рівнях: “переклад – це дитина, яка схожа на батьків, проте зовсім інша людина”. У концепції перекладу обліigatorна наявність корелюючих об’єктів (оригіналу й транслятора), паралельного тлумачення смислу, атрибуту *tertium comparationis*, діади осмислення та транспонування, тріади тексту, перекладача й тексту трансферу. “Переклад за своєю природою є інтертекстом незалежно від перекладацької методології”, – зазначає Л. В. Коломієць.

Переклад – це перекодувальна інтерпретація на когнітивному міжмовному рівні, лінгвальна проекція ментальних структур перекладача, активізованих упродовж перекладання, основа якої – перероблення інформації, що передбачає сприйняття одного виду даних і подальше їх трансформування в інший вид. Отже, чим ширші зони перетину ментальних структур автора й перекладача, тим успішніший переклад.

Переклад – це тріада: переклад як продукт, переклад як сума технологій і переклад як процес комбінування визначеного набору знаків, запропонованого реципієнтові перекладачем; форма семіотичного досвіду однієї лінгвокультурної спільноти в знакових системах іншої лінгвокультурної спільноти. Семантико-вербальна технологія відображає психічний і культурний досвід соціуму, тому відтворення цієї технології є відтворенням чужого психічного й культурного досвідів. Якщо художній текст не відображає відтворення такої технології, такий переклад не можна вважати художнім, тому що він виконує лише формальне завдання – передає опредмечений сегмент поведінки та спілкування, не враховуючи невербальний аспект.

Перекладацька діяльність – у контексті когнітивної транслятології реалізування взаємодії когнітивних і мовних структур індивіда (перекладача) в найширшому контексті його психосеміотичної характерології. Перекладач – не вербальний перекодувальник, а інтерпретатор смислового коду, закладеного у вихідному тексті. Діяльнісний інтерпретативний підхід до розуміння процесу

перекладу, як зазначає І. С. Шевченко, передбачає реконструювання перекладачем діяльності автора впродовж породження тексту оригіналу.

Перекладач як семіотична особистість покликаний долати труднощі незбігу значень, різниці мовних картин світу й іменованих об'єктів, знаходити еквіваленти в цільовій мові, що зазвичай відображає дійсність інакше, ніж вихідна мова. Ідеться не лише про часто згадувані екзотичні приклади перекладу слів-реалій, а й про існування в мові оригіналу більше ніж одного еквівалента чи навпаки. Порівняймо: укр. *рука*, англ. – *hand* або *arm*. У менш дистантних мовах також фіксують такі явища. У мовах світу наявні різні слова-аналогі, що водночас не є навіть частковими еквівалентами українського слова. Савана рідна для аборигенів тропічної Африки, тоді як пампаси – для аргентинців, а прерія – для жителів південної Канади й центру та півдня США. Усі ці назви похідні від родового поняття *lowland*, проте такі перекладацькі труднощі збільшують кількість прибічників теорій неперекладності й лінгвістичної відносності.

Перекладознавство – це одна з лінгвістичних дисциплін (трансляційна лінгвістика). Зокрема так вважають представники лейпцизької школи перекладу О. Каде, А. Нойберт, Г. Йегер. Предмет трансляційної лінгвістики – вивчення мовних перекладацьких (трансляційних) процесів, а завдання – інваріантне збереження інформаційного змісту тексту. Згідно з комунікативною концепцією О. Каде мовна форма слугує змісту, переклад – це проста заміна мовних одиниць однієї мови на такі самі знаки іншої. Як бачимо, перекладознавець обмежує радіус дії трансляційної лінгвістики лише текстовим змістом, не надаючи великої ролі мисленнєвому аспекту діяльності перекладача. Ця та інші моделі сприяли розвитку перших морфологічних систем машинного перекладу нульового покоління.

Плеоназм – багатослів'я, стилістичний зворот мови, що містить у собі слова з однаковими чи близькими значеннями та є засобом надання більшої виразності й переконливості. Плеоназм як багатослів'я – дефект мовлення, якщо вживання близьких за змістом слів зайве.

Повторна інформація – дані, зазначені в конкретному тексті не вперше.

Поліоніми – універсальні культуроніми, наявні в більшості культур народів світу й з'являються в різних культурах у результаті доцентрових процесів розвитку земної цивілізації.

Пояснення – вид синтаксичних відношень між членами речення або предикативними одиницями, що належать до одного й того самого об'єкта дійсності, а між собою перебувають у зв'язках пояснювального й пояснюючого. Формальне вираження пояснення – сполучники *тобто, а саме, як-от, але*, інтонація й словопорядок: пояснюючий член стоїть після пояснюваного: *Лось або лісова корова водиться здебільшого на лісових просторах Батьківщини нашої* (Остап Вишня). Розрізняють три види пояснювальних відношень: власне пояснення, включення та уточнення.

Пресупозиція – умова семантичного й прагматичного декодувань висловлювання (тексту).

Прецедентний феномен – це конкретний, одиничний референт.

Прецизійні слова – одномовні, але на відміну від термінів загальноживані слова, що здебільшого не викликають конкретних асоціацій. Упродовж усного перекладання спричиняють труднощі. До прецизійних слів належать власні імена, назви днів тижня й місяців, числівники.

Прийоми передавання безеквівалентної лексики:
 транскрипція/транслітерація: передавання в мові звукового комплексу (англ. *pub* – укр. *пab*, англ. *realtor* – *ріелтор*); транскрипція – це перекладацький прийом, що ґрунтується на фонетичному принципі передання українськими чи російськими літерами іншомовних звуків або навпаки. Транслітерація – передання графічного образу іноземного слова, тобто буквально передання. Суть прийому така: запозичують іноземне слово, на папері записують літерами мови перекладу, а в усному мовленні вимовляють відповідно до фонетичних норм мови перекладу, напр. англ. *borsch*, укр. *борщ*. Калькування: повторюють внутрішню форму вихідного слова чи словосполучення (англ. *great jury* – укр. *високоповажне жури*). Калькування – ще один спосіб створення нового слова, словосполучення або складного слова для передавання лексики, що позначає специфічні реалії й не має

відповідників у мові перекладу. Це специфічний прийом, що полягає в тому, що складові слова (морфеми) або словосполучення замінюють їх прямими відповідниками мовою перекладу. Калькують здебільшого складні, складені слова й стійкі словосполучення. Описовий переклад полягає в розкритті значення поняття, коли інокультурному адресатові перекладу необхідно роз'яснити суть конкретного явища. Розкривають значення вихідної лексичної одиниці за допомогою словосполучень, розгорнутого опису істотних ознак явища, позначуваних лексичною одиницею. Наближений (уподібнюючий) переклад: переклад за допомогою аналога часто використовують для передавання слів, що позначають інонаціональні реалії. Водночас вживають слова, що позначають щось близьке до іншомовної реалії, подібне за функціями, але не тотожне. Поняття, що шукає перекладач у мові перекладу, хоч і не збігається з вихідним, але має з ним значну семантичну схожість і частково розкриває одержувачеві переказу приблизну суть описуваного явища. Замість іноземної реалії перекладач використовує реалію мови перекладу, що має свою національну специфіку, але водночас багато спільного з реалією, наприклад, англ. *beet soup* замість англ. *borsch*.

Прийом перекладу – конкретна дія (операції), обумовлена труднощами, що виникли впродовж перекладання.

Пропуски дискурсивних компонентів – лакуни як пропуски дискурсивних компонентів, з одного боку, деструктують текст, вилучаючи з нього переважно семантично навантажені частини, а з іншого – утворюють новий семантичний шар сприйняття тексту, що виявляється завдяки заповненню лакунарності. Визначальна риса лакунарності в художньому дискурсі (водночас саме це відрізняє аналізоване явище від елімінації й еліпсиса) – непередбачуваність установлених лакун і можливість інтерпретування їх у контексті. Інтерпретаційний аспект домінує в постмодерністському дискурсі, він уможливорює прирощення нового змісту. Завдяки лакунам відбувається перехід на вищий рівень розуміння тексту.

Процес перекладу – в процесі перекладу (трансферу) перекладач створює інший, інтретекстуально організований текст, що направляє читача до інших текстів, які він зможе делакунізувати впродовж деконструювання, сумування й реконструювання (англ. *deconstruction, summation and reconstruction*) (П. Тороп).

Процес секондарної деривації – це процес, що корелює зі словотворенням і вторинними утвореннями, що виникають упродовж перенесення інформації, перекладання, адаптування й асимілювання. Між твірною основою або базисною одиницею та секондарними утвореннями наявні відношення похідності, взаємозалежності першого, другого, третього й інших кроків від похідної основи. До складу словотвірних ланцюжків входять секондарні інновації, утворені шляхом деривації, що становлять словотвірне гніздо вихідної одиниці, – модель системи словотворення, до якої належать ланцюжки всіх попередніх актів словотворення.

Процес семантичної девіації (дивергенції й конвергенції мовних значень) – процес семантичної зміни, перебудови словотвірної макросистеми, що реорганізовує всю мовну суперсистему (С. М. Єнікеєва).

Процес текстотворення – існує три стадії текстотворення: задум (прототекст), чернетка й біловий текст, упродовж формування яких створюють багато чорнових записів, планів і варіантів (метатекстів). Один із метатекстових варіантів представлення тексту в іншій культурі – переклад, що ретранслює текст до іншої культури, у результаті чого текстовий переклад стає інтертекстом (П. Тороп).

Психологічний підмет – уявлення, що виникає першим у свідомості та є першим за психологічною значущістю (вагою).

Раптур (від англ. *rapture, semantic ruptor*) – семантичний розрив.

Реалії – речі, предмети, що існують матеріально та є основою для номінативного значення слова. Реалії позначають предмети, поняття й ситуації, яких не існує в практичному досвіді іноземних мовців.

Реалія іноземної мови – це лексичний фантом для реципієнта іноземної мови (згідно з термінологією Б. Ю. Нормана). Іншими словами, реалія іноземної мови для носіїв мови перекладу – ігнотизм (від лат. *Ignōtus* – невідомий).

Редукція – це позиційна зміна звуків; нечітка вимова ненаголошеного звука, що приводить до його зміни або зникнення (В. В. Левицький).

Ремінісценція (від лат. *reminiscentia* – спогад) – елемент художньої системи, що спрямовує до раніше прочитаного, почутого або побаченого твору мистецтва. Ремінісценція – це неявна цитата, цитування без лапок.

Реномінація – це процес переосмислення змістовної сторони мовного знака (сигніфікату).

Рівнозначність – часте вираження відповідності, що містить у собі еквівалентність.

Своє :: чуже. Своє співвідноситься, поєднується й узгоджується з чужим. Декодують чуже через пошук способів поєднання чужого зі своїм. Результатом декодування можуть бути розподілення на свої та чужі образи свідомості. Знайдені варіанти можуть майже збігатися або мати настільки незначну різницю, що в умовах конкретної комунікативної ситуації нею можна знехтувати; можуть з'являтися неконгруентні образи, тобто чужий образ не матиме еквівалента, його неможливо пояснити з тих чи інших причин. Особливо часто до цієї категорії потрапляють психологічні/ національно-психологічні лакуни: характерологічні, емотивні, карнавальні, багато лакун культурного фонду, наприклад, лакуни культурної символіки, прецедентні лакуни тощо. Виникають також фрагменти, що неповністю збігаються, тобто образ чужого у свідомості переноситься в іншу культуру з тими чи іншими втратами. Приклади таких лакун – розбіжності національного обсягу понять або неповні відповідності на рівнях об'єднуючого і поєднуваного. Упродовж трансферування утворюються схожі або квазіеквівалентні фрагменти, тобто чужий образ замінюють аналогом, відібраним серед схожих образів: обирають нетотожний або квазітотожний культурологічний елемент. Такі лакуни можна виявити в перекладах (особливо в перекладах

поетичних текстів), під час спроб переорієнтації рекламних текстів на інокультурного реципієнта, у публіцистичних текстах.

Сегментні лакуни – лакуни, що можливо виявити в уяві, проте ще не існують як пленуси (за Ю. О. Сорокіним).

Семантика – 1) розділ науки про мову, що вивчає значення слів і виразів та зміну цих значень; 2) значення мовних одиниць – окремих слів, словосполучень, фразеологізмів, а також граматичних форм.

Семантичний дисонанс – це помилкова інтерпретація тієї чи іншої одиниці, що робить адресата нездатним адекватно сприйняти інформацію. Найпростіший приклад такого дисонансу виникає через уживання одним з учасників комунікації мовних одиниць, не знайомих комунікативному партнерові.

Семасіологія – наука, що вивчає проблеми внутрішнього плану змісту мови.

Семіотична картина світу й лакунікон. Етнолінгвісти та прихильники семіотичної моделі картини світу пропонують ідею про лакунарний характер вербальної й невербальної поведінки етнічних груп. Існує думка щодо наявності у мовної семіотичної особистості так званого лакунікону, що фіксує логіко-семантичні суперечності на когнітивному рівні.

Силогізм – це повна відсутність концепту, або концепт без семіми і лексеми (цей термін Г. В. Бикова використовує синонімічно до терміна лакуна).

Синтаксична компресія спричиняє появу дискретних текстів, що є результатом фрагментації, лакунарності й автосемантії.

Синтаксична лакуна – це графічно оформлений відрізок, що позначає паузу в мовленні або роздум у когнітивному вимірі. Лакуни імплікують пропуски між словами й заміну нульових денотатів. Синтаксичні пропуски полегшують вимову блоків, а семантичні – імплікують прагматичний ефект категорії відсутності. Значущими водночас є інтонація (усне мовлення) і графічні знаки (писемне мовлення). Синтаксичні лакуни в художньому дискурсі неklasичної парадигми поділяють на три різновиди: елімінаційні, хезитаційні й паралаксні.

Синтезувальні варіанти перекладу: вільний переклад передає загальний зміст тексту у вільній формі (на відміну від аналітичних варіантів, без визначеної послідовності викладу). Експресивний переклад повністю орієнтований на сприйняття. Якщо вільний переклад передає враження, то експресивний – прагне до аналогії сприйняття, водночас передбачаючи можливе використання засобів, не властивих оригіналу (за П. Торопом).

Скопос-переклад – переклад на замовлення.

Спосіб перекладу – одна з основних категорій науки про переклад. Спосіб перекладу визначають як об'єктивно існуючу закономірність переходу від однієї мови до іншої в перекладацькій діяльності. Відомі два способи перекладу – знаковий і смисловий.

Створення лакуни семантичного рівня – імпліцитні комунікативні ходи, уведення незрозумілої інформації, інтенції та побажання, передані завуальовано.

Створення лакуни формального рівня – вилучення фонем (елізія), графем (редукція), створення нульової форми, спрощення граматичної категорії, вилучення слова.

Стигматичні антиконцепти (концепт-клеймо, концепт-ярлик) пов'язані з антропофактором, із побутуванням у лінгвокультурі ментальних одиниць, що не мають видимої прив'язки до якого-небудь позитивно зарядженого концепту-корелята.

Субстантивні лакуни – міжмовні лакуни, що згідно з типологічною класифікацією А. А. Махоніної поділяють на дві великі групи: узагальнюючі й конкретизуючі.

Тезаурус – набір пов'язаних понять.

Тезаурусні лакуни можуть з'являтися, коли декодування тексту/інтертексту передбачає наявність знань із різних галузей науки, недоступних реципієнтові.

Теорія лакун (нім. *Lakunen-Theorie*) – наукова течія, що виникла в психолінгвістиці й пов'язана насамперед із культурою, комунікацією, міжкультурною комунікацією, прогалинами в розумінні. Теорія лакун має свої

методи аналізу та цілі, поєднує дані, одержані шляхом аналізу, і пов'язує їх з іншими теоріями й моделями. Поняття вивчення лакун/*lacunology* і теорія лакун часто використовують як синоніми поняття аналіз лакун (нім. *Lakunen-Analyse*). До теорії лакун дотичні герменевтика й семіотика.

Термін – слово, що позначає наукове поняття й водночас із іншими поняттями конкретної галузі науки або техніки утворює єдину семантичну систему. У тексті термін завжди потребує окремого рішення щодо його перекладу, тому що така одиниця здебільшого полісемна.

Типологія контекстів – в основі типології контекстів – чотири типи прилягання (англ. *linking*) тексту до прототексту: 1) імітувальне прилягання (плагіат, переклад, цитата); 2) селективне прилягання (пародія, пастиш); 3) редукувальне/редуційоване прилягання (коментарі, резюме, анотація); 4) комплементарне прилягання (зауваження, післямова).

Точний відповідник – умовний відповідник у мові перекладу, еквівалент у визначеній ендозоні. Має багато синонімів, наприклад, еквівалентний переклад, відповідний переклад, конгруентний переклад, допустимий переклад.

Точний переклад – термін перекладознавства для позначення вірного або безпомилкового перекладу. Точний переклад – це цитата, яку можна виразити чотирирядковим епіграфом – *мotto*; точний переклад – це центон (лат. *cento* – клаптевий одяг) – стилістичний прийом, що полягає в уведенні до основного тексту конкретного автора фрагментів із творів інших авторів без посилання на них; точний переклад – це аплікація (лат. *applicatio* – приєднання), що позначає введення в літературний текст цитат (прислів'їв, приказок, афоризмів, фрагментів із художнього твору та ін.) переважно у зміненому вигляді. Аплікація близька до центону й водночас відрізняється від нього неприхованістю цитування.

Транскрипція – особлива система письма, яку застосовують для точного відтворення звукового складу слів і текстів мови чи діалекту.

Транскрипція практична – запис знаками національного алфавіту іншомовних імен, термінів тощо, що не перекладаються рідною мовою, їх

передають літерами, найближчими за звучанням. Наприклад, *парашут* (фр. *parachute*), *Нью-Йорк* (New York), *Шауляй* (Siauliai).

Транслітерація – передавання тексту й окремих слів, записаних однією графічною системою, засобами іншої графічної системи, тобто передавання однієї писемності літерами іншої.

Транспонувальний переклад – це переклад, орієнтований на план змісту. Домінанта перекладів перекодувального типу – план вираження, в аналітичних варіантах процес спрямований на джерельний текст, ослаблене врахування особливостей сприйняття.

Трансференція – регулярне вживання запозичень у конкретних значеннях і контекстах нівелює ефекти аномальності, інтерференції: слово поступово стає літературною нормою мови. Тобто інтерференція переростає в трансференцію.

Трансфер концептів пов'язаний із трьома можливостями його сполучення/передавання – здатністю переходити під час спілкування: а) від однієї культури до іншої; б) від однієї онтологічної сфери до іншої (напр., від наукової до побутової картини світу); в) від одного мовця до іншого.

Трансфер понять – відношення трансферу понять коментують у рамках транзитивності (лат. *transitus* перехід) (мат. властивість величин: якщо першу величину порівнюють із другою, а другу – з третьою, першу можна порівняти з третьою; наприклад, якщо $a = b$ і $b = c$, то $a = c$), симетричності, рефлексивності (синоніми: ненавмисності, випадковості) та еквівалентності.

Трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) чи семантичних (семантичні трансформації) компонентів за збереження інформації, призначеної для передавання.

Трикрапка – використовують для позначення структурної неповноти тексту, коли з'являються змістові лакуни, а в тексті порушуються зв'язність і цілісність. Темпоральні зсуви й семантичні лакуни можуть передаватися трикрапками.

Узагальнюючі лакуни виділяються на підставі відсутності у фоновій мові відповідного узагальнення, пор.: англ. *gooseneck* – укр. *предмет, схожий на гусячу шию або вигнутий у вигляді літери S*; англ. *arrowhead* – укр. *щось, що нагадує за формою вістря стріли*; англ. *eye-opener* – укр. *щось, що викликає велике здивування; щось, що відкриває людині очі на дійсний стан речей*; англ. *octuple* – укр. *щось із восьми частин*.

Універсалії лінгвістичні – мовні явища (особливості, характеристики), що простежують у всіх мовах, властиві усім мовам.

Усічення слів (пропуски їх частин) тяжіє до словоутворення, еліпсис та апосіопеза – до синтаксичних модифікацій. Модифікування поверхневих структур висловлювання утворює еліпсис, аббревіацію, контамінацію, згортання, неповноту вияву фрази.

Фонетичний переклад (термін Бодуена де Куртене), тобто передавання звукової форми слів однієї мови звуковою формою іншої, можливий відповідно до чітко визначених звукових законів і встановлених звукових відповідностей. Тому можливість такого перекладу вважають ознакою генетичної спорідненості мов.

Хезитаційні лакуни пов'язані з когнітивними процесами в мисленні мовця, їх виражають за допомогою фонетичних суперсегментних засобів – пауз і графічних пропусків у тексті.

Центон відрізняється від ремінісценції тим, що в ньому перегукуються мотиви незалежно від ліричного сюжету й цитати із зазначеним першоджерелом.

Цитатний переклад максимально точно відтворює оформлення й лексичний матеріал, тобто спрямований передати всі особливості плану вираження.

Часткова теорія перекладу – наукове дослідження особливостей різних видів перекладу шляхом зіставлення двох конкретних мов або перекладів для виконання завдань та імплементації мети науки про переклад.

Додаток 2

THE REGISTRY OF THE LINGUISTIC LACUNICON

This glossary lists the linguistic terms relating to lacunae of language, speech and cognition. The number of terms are likely to relate to lacunology area.

The list is by no means exhaustive, nor will the definitions always be exactly appropriate, since individual linguists tend to coin special terms or give accepted terms special meanings. The illustrative examples are drawn almost exclusively from English.

Acronym. A word formed from the initial letters or syllables of a set phrase, for example, NATO from North Atlantic Treaty Organization and Benelux.

Agrammatic speech is speech in which there is a lack of grammatical structure, such as the absence of grammatical morphemes and function words.

Agraphia is characterized by the inability to write.

Alexia is an aphasia characterized by the inability to comprehend written or printed words.

Ambiguity is a property of language in which a word or sentence may be interpreted in more than one way. See also **deep-structure ambiguity**, **lexical ambiguity**, and **phrase ambiguity**.

Sentences like (a) and (b) are ambiguous:

(a) *What annoyed John was being ignored by everyone.*

(b) *He likes entertaining guests.*

Sentences that have different meanings have different deep structures; therefore, ambiguous sentences must derive from pairs, or even triples, quadruples, and so on, of different deep structures which become alike in surface structure through undergoing certain transformations.

Ambiguity. The property of having at least two distinct meanings; for example, seal, criminal lawyer, and He likes entertaining guests are all ambiguous.

Anaphora is a linguistic expression that refers back to prior information in discourse; it is a reference to something that has already been mentioned through a

process of substitution. For example, *did too* in *I said it* and *he did too* avoids the repetition of *said it*.

Anaphoric reference is a form of reference cohesion in which one linguistic expression refers back to prior information in discourse.

Arbitrary (language as arbitrary) as term in the definition does not mean that everything about language is unpredictable, for languages do not vary in every possible way. It means that we cannot predict exactly which specific features we will find in a particular language if we are unfamiliar with that language or with a related language.

Assertion is a communicative act in which a person draws the attention of another person to a particular object – for example, a child showing a toy to an adult as if to say *This is mine*. Assertions may be made through words or gestures.

Assimilation is a phonological process in which one speech sound is replaced by another that is similar to sounds elsewhere in the utterance. Assimilation is the process by which a sound changes to become phonetically more like an adjacent sound, so that the first /n/ of *incongruous* sometimes becomes /r/ and the final /n/ of *ribbon* sometimes becomes /m/.

Back formation is the creation of a new word from an already existing word in the belief that the existing word is a derivative of a word that actually exists. *Burgle* is a back formation from *burglar*.

Be-deletion may occur if the verb in the relative clause in the relative transformation is a form of *be*, then the relative pronoun and *be* may be deleted by the *be-deletion* transformation, as in the sentence below:

The boy (the boy was at the back) left.

(The relative transformation)

The boy who was at the back left.

(Be-deletion)

The boy at the back left.

The result is a different kind of deep structure from that underlying relative clauses and a different kind of surface structure. The consequence is a set of noun complements because of the noun complement transformation.

Blend – a speech error in which two or more words are combined.

Biuniqueness is being able to go from either phonemic to phonetic or phonetic to phonemic notations leaving nothing unaccounted for in the rules that are employed.

Blend is a word coined from parts of existing words; for example, *slanguage* and *motorcade*.

Borrowing from other languages are the most frequent and obvious instances of linguistic borrowing pre loan words, which enter a language as a result of various political and cultural factors.

Bridging is a process in which the listener or reader draws inferences to build a bridge between the current utterance and preceding utterances.

Broca's aphasia is an aphasia characterized by deficits in language production. Also called **expressive aphasia**.

Broca's area is a brain region in the frontal lobe of the left hemisphere. Damage to this region leads to Broca's aphasia.

Cataphoric reference is a form of reference cohesion in which one linguistic expression refers to information yet to be introduced in discourse.

Category-specific dissociations is the selective inability to retrieve certain categories of words, such as fruits or vegetables, while retaining the ability to recognize and use other word categories in aphasia.

Cloze is a testing technique whereby a complete text is gapped with a consistent number of words (from five to eleven) between gaps after a few sentences of introduction. Learners try to fill each gap with a word that fits the context. Marking can be either for the exact word (which is more reliable) or an equivalent. Cloze is often used as a test of reading comprehension, though there are questions as to what reading skills it reveals. The term was coined in 1953 from the gestalt notion of closure, referring to the human tendency to complete patterns once grasped.

Codability (zero codability) is the length of a verbal expression.

Cognate is a morpheme or word related to another morpheme or word. Descent from a common linguistic source; for example, *English foot*, *German Fuss*, and *Latin pes* are cognates.

Cognitive constraint is a bias that children are assumed to use to infer the meanings of words.

Cognitive economy is a characteristic of semantic memory in which information is only represented once within a semantic network.

Cognitive science is the branch of science devoted to the study of the mind; consists of the fields of psychology, artificial intelligence, neuroscience, linguistics, philosophy, and adjacent disciplines.

Cohort model is a model of auditory word recognition in which listeners are assumed to develop a group of candidates, a word initial cohort, and then determine which member of that cohort corresponds to the presented word.

Conduction aphasia is an aphasia characterized by the inability to repeat what one has heard.

Constituent (zero constituent) is a grammatical unit such as a noun or verb phrase.

Constituent is one of the parts of a construction.

Construction is a relationship between constituents; for example, the relationship between *old* and *man* in *old man*, *John* and *slept* in *John slept*, and *come* and *when I signal* in *Come when I signal*.

Content words are words such as *man*, *go*, *slow*, and *red*, which are often inflected and have considerable semantic content.

Constraint-based model is a model of sentence comprehension in which we simultaneously use all available information (semantic, syntactic, contextual, and so forth) in our initial parsing of a sentence.

Context-conditioned variation is the fact that the acoustic parameters associated with a given speech sound vary with its phonetic context.

Context effect is the finding in semantic verification studies that filler items influence the verification times of target items.

Cultural transmission refers to the fact that the details of the linguistic system must be learned anew by each speaker. Admittedly, the capacity for language in human beings has genetic basis, but the particular language a human being learns is a cultural

fact not a genetic one. On the other hand, all jackdaws, gibbons, and bees have systems which are identical to those of all other jackdaws, gibbons, and bees. All gibbons are mutually intelligible no matter where reared, whereas, of course, a Russian-speaking monolingual and an English-speaking monolingual are not.

Comparative method is a method for doing historical-comparative work which employs cognates in different languages in order to postulate ancestral forms of which the cognates may be said to be the historical reflexes.

Decontextualized language is language that is separated in time or place from its referent.

Deep structure is the level of linguistic structure assumed in transformational grammar that expresses the underlying semantic meaning of a sentence.

Deep-structure ambiguity is a form of ambiguity in which a sentence may be derived from two different deep structures.

Deictic are words pointing out or demonstrating something; for example, *this*, *that*, *here*, and *there*.

Deletion is a speech error in which something is left out.

Deviant sentence is a sentence that appears strange or unusual to a native speaker for semantic reasons; for example, *Colorless green ideas sleep furiously* and *The fishes spoke square apples*.

Diachronic is historical, involving change, not synchronic.

Differential meaning is the meaning difference that exists when two utterances are not repetitions. *He killed a cat* and *He killed a rat* show minimal differential meaning.

Duality is the characteristic of having a system of sounds and a system of meanings.

Duality of patterning is a feature of a communication system in which a small number of meaningless units can be combined into a large number of meaningful units.

Duplex perception is an experimental technique in which formant transitions are presented to one ear and steady states to the other.

Economy is the principle that states that from the given two explanations that account for a given body of data, the briefer one is to be preferred.

Elevation – change of meaning which results in a word describing something more worthy, desirable, or pleasant than it previously did; for example, *squire*, *earl*, and *chivalry*.

Elevation and degradation. The meanings of words may also be elevated or degraded. The words *knight*, *squire*, and *earl* were once used for people who were not very important nor were the activities subsumed under chivalry particularly refined. But times and meanings changed and each word assumed the elevated meaning it has today. The opposite process of degradation is perhaps much more common. The words *villain*, *churl*, *wench*, and *knave* have all taken on pejorative connotations they did not once have, as have *lust*, *lewd*, and *silly* in their way. Still others are words having to do with smell, such as *stench* and *odor*, and even smell itself, and with certain kinds of skill, such as *sly*, *cunning*, and *crafty*. The word *homely* has been degraded in North America where it is now synonymous with *plain*; however, the meaning in England remains synonymous with *homey*.

Ellipsis is a deleted part of a construction which can be recovered from knowledge of the part that remains. Ellipsis is a form of cohesion in which a previous item is dropped from subsequent sentences but its presence is assumed. Ellipsis is a lexico-grammatical device involving the omission of a volume, the omission of a part of the sentence whose meaning will be retrievable from preceding text. (1) is one example, with the elliptic material indicated. (1) John used to like Mary and Bill Sue (*used to like*). Sometimes, the elliptic material is marked by some other lexical material – substituted as a placeholder : (2) I quite like this picture but I prefer the other (one) (*picture*).

Emic is functional. Any functional unit in a language is an emic unit.

The English plural morpheme illustrates some of the difficulties to which reference has just been made. In *two deer*, deer is a plural by analogy with *two cats* or *two boys*, but there is no overt manifestation of plurality in *deer*. The plural morpheme

appears to have various kinds of allomorphs: an /s/ in *cats*, an /-e-/ in *men*, and a /Ø/ (zero) in *deer*, and so on.

Etic is any discriminable linguistic datum without regard to possible function.

Expressive aphasia is an aphasia characterized by deficits in language production.

Eye-voice span is the lag between eye position and voice when reading aloud, about six or seven words.

Extent of borrowing is the perceived prestige of the donor language. Other factors are the length of language contact, the extent of the communication between different speech communities, and the number and status of their bilingual speakers. Borrowing also varies across different word classes. Nouns tend to be the most frequent, followed by adjectives and verbs. It would appear that it is mainly in the naming of objects rather than attributes or processes that people find most deficiencies in their own languages.

False cognates are two words in different languages apparently descended from a common source but in actuality not.

Fis phenomenon is when a child mispronounces a word yet correctly distinguishes between child and adult versions of that word.

Fixation is the time spent focused at a given location during reading; the time between eye movements.

Focal area is an area from which a linguistic feature seems to be spreading to outlying areas.

Folk etymology. The two phenomena of borrowing and semantic change often cooccur in a particularly interesting process known as folk etymology. In this process a word or phrase is borrowed from a foreign language and its sound and meaning are reshaped during the process of borrowing because of certain similarities it has with words already in the language. In this way *crawfish* has taken on an association with *fish*, *female* with *male*, *muskrat* with both *musk* and *rat*, *penthouse* with *house*, *gooseberry* with *goose*, and *woodchuck* with both *wood* and *chuck*. The same process of folk etymology occurs with words of native stock as a result of sound change within the

language borrowing between dialects, and unfamiliarity with actual referents of words. Consequently, we have folk etymologies in English for *belfry*, *bridegroom*, *helpmate*, *pickax*, *shamefaced*, *titmouse*, and *wormwood*.

Folk etymology is a popular etymology for a word leading to some restructuring of the phonology and morphology of the word according to its supposed derivation; for example, *bridegroom* from *brȳdguma* (instead of bridegoom).

Free variation is a nonsignificant linguistic variation between two or more linguistic forms; for example, final stops may be released or unreleased *i* and the *-ing* verbal ending (/ing/) may vary with (/in/).

Functional shift is a change in the syntactic function of a word from its normal function; for example, *black* from adjective to noun in the *black* and *brother* from noun to verb in *Don't brother me!*

Grapheme is a significant unit in the writing system of a language.

Grammatical change occurs in grammatical systems as well as in phonological systems.

Great Vowel Shift is a noticeable change in the quality of English tense vowels that occurred between Middle English and Modern English. Great Vowel Shift is the particular vowel movement referred to the Great Vowel Shift. The shift involves vowel raising and diphthongization, not infrequent kinds of changes; however, it does not necessarily result in any noticeable change in the total system of contrasts example, the Middle English long vowels. In the Great Vowel Shift in English, which was in progress about five hundred years ago, the long vowels shown in Figure 1 were raised and the highest figures were diphthongized.

Grimm's law is a kind of change producing important phonetic consequences but leaving the underlying system largely unaffected is seen in the shift between Proto-Indo-European and Germanic known as Grimm's Law. A considerable change has taken place in English as a result of a general shift for Germanic languages (first described by Grimm). One way of formulating the shift is to say that a series of changes occurred, as follows: Latin apparently retains most of the original values of the Proto-Indo-European

stop series. Grimm's Law describes a series of correspondences between certain Germanic con-sonants and consonants in cognates in other Indo-European languages.

Hapax / hapax legomenon, *pl.* hapax legomena (hey-paks, hap-aks li-gom-uh-nuh) – a word or phrase that appears only once in a manuscript, document, or particular area of literature.

Holophrase is a one-word utterance used by a child to express more than the meaning attributed to the word by adults.

Homesign is a form of gestural communication invented by deaf children who are not exposed to a sign language.

Homograph is a word spelled like another word but having a different meaning and often a different pronunciation; for example, *wind* meaning both to coil and a current of air.

Homonym is a word pronounced like another word but often having a different spelling and always having a different meaning; for example, *bore* and *boar*, *scene* and *seen*. Also used as a cover term for homograph and as a synonym for homophone.

Hyponymy is a semantic relationship in which a word is a superordinate, coordinate, or subordinate of another.

Iconic buffer – term used by J. Fodor. The items in the buffer, Fodor suggests, have nonconceptual content; they represent the letters but they don't represent them as letters.

Implication is a semantic relationship in which if one linguistic expression is true, then another must be. For example, if *John is a bachelor* is true, then *John is not married* must also be.

Inner resources of a language are used in such a process as compounding when two or more existing words are brought together to form a compound, as in *strongman*, *bellhop*, *highball*, *bloodcount*, *cakewalk*, and *downgrade*. Sometimes a complex rather than a compound word results when a derivation affix is used on a stem on which it has not been previously used, as in *disaffiliate*, *emplane*, *inflationary*, *stardom*, *sexy*, *hospitalize*, and *officialese*. Other processes for creating new vocabulary items from the inner resources of the language exist. Words can be deliberately created, like *Kodak*,

Yahoo, *chortle*, *altruism*, and *gas*. Two or more words can be blended together, as in *brunch*, *slanguage*, and *blurb*, although the sources of the latter are rather obscure. Various acronyms can take on a life of their own, as have *WASP*, *Gestapo*, *NATO*, and *radar*. Perhaps the best-known of these acronyms is *OK*, or *okay*, the exact origin of which is still in some doubt. Still another process involves generalizing a proper name to certain kinds of persons and objects, as with *quisling*, *boycott*, *sandwich*, *curie*, and *volt*.

Instantiation is identifying a general term with a specific meaning.

Instant repair is self-repair in which the speaker traces back to an error that is then replaced with the correct word. See also **anticipatory retracing** and **fresh start**.

Internal lexicon is the storage of lexical information in memory.

Internal reconstruction is a method for doing historical work in linguistics employing data from a single language in order to postulate older forms that no longer survive.

Interlingual gaps – lacunae in the language.

Intralingual losses – lacunae in translation/transfer.

Interruption is a period of simultaneous speech more than one word prior to the speaker's projected completion point, the overlap.

Implicit euphemism – Say: Smart, Think: Smart(ass); See you later (alligator).

Kinesics is the study of the body and facial movements used in communication.

Lacuna – the result of the formal or dynamic non-equivalence.

Lacunemma is a lacking element in lexicon, absent structure or vague for understanding non-verbal phenomenon in a communication pattern, an unknown component in semantics that has zero exteriorization and is expressed by the syntactic constituent \emptyset .

Lacunicon is vocabulary of lacunae.

Late closure strategy – a strategy used in parsing that states that wherever possible we prefer to attach new items to the current constituent.

Lemma is the syntactic aspect of word knowledge.

Lexeme is a word or phrase that is a meaningful unit.

Lexicon is the vocabulary of a language.

Lexeme is phonological aspect of word knowledge.

Lexical bias effect is the finding that speech errors more commonly result in true words than would be expected by chance.

Lexical cohesion is the use of reiteration, synonymy, hyponymy, and other semantic relationships to link successive sentences in discourse.

Lexical decision task is an experimental task in which a subject sees a string of letters and must rapidly decide whether the string is a word.

Lexical borrowing is often triggered by a perceived gap in vocabulary of the recipient language, particularly with respect to cultural phenomena associated with the source or donor language. Well-known examples of such cultural borrowings in English are *thug* (from Hindi), *sherry* (from Spanish), *waltz* (from German), *ski* (from Norwegian), *sauna* (from Finnish) and, more recent, *glasnost* (from Russian) and *sushi* (from Japanese). This kind of cultural borrowing is abundantly evident in other languages as well, and seems to have greatly increased in modern times with developments in communication.

Lexical-insertion rule is a rule that governs how lexical entries are inserted into a tree structure during the derivation of a sentence.

Lexicon is the vocabulary of a language, relates to also internal lexicon.

Linguistic determinism is the hypothesis that languages determine nonlinguistic cognitive processes such as the perception of shapes.

Linguistic relativity is the hypothesis that the cognitive processes determined by language vary from language to language.

Linguistics is the branch of science that studies the origin, structure, and use of language.

Loan translation is a phrase borrowed from another language after being translated; for example, *marriage of convenience* from French *mariage de convenance*.

Loan word is a word borrowed from another language and then partly or fully naturalized ; for example, *masseur* from French and *lager* from German.

Meaning. Although any language is a system for expressing meanings through sounds, the study of meaning itself, that is, semantics, has been one of the most neglected areas in linguistics, for only recently has a serious interest been taken in its various problems. Such neglect is understandable, because many serious difficulties arise in discussing meaning. Although philosophers have long speculated about meaning, linguists have been encouraged in their neglect by the inconclusiveness, sometimes even irrelevance of what has been said.

Meaning in linguistics. Most linguists give no thought as to how ideas or words arise in the mind, how ideas are expressed in words and combinations of words.

Mentalese based on Jerry Fodor – our thoughts couched in some silent medium of the brain – a language of thought, or mentalese – and merely clothed in words whenever we need to communicate them to a listener? No question could be more central to understanding the language instinct. The language of thought hypothesis (LOTH), sometimes known as Thought Ordered Mental Expression (TOME), is a view in linguistics, philosophy of mind and cognitive science, forwarded by American philosopher Jerry Fodor. It describes the nature of thought as possessing language-like or compositional structure (sometimes known as mentalese). On this view, simple concepts combine in systematic ways (akin to the rules of grammar in language) to build thoughts. In its most basic form, the theory states that thought, like language, has syntax.

Metalinguistic awareness is the ability to think of language as an object.

Metalinguistics is the study of the relationship between linguistic and non-linguistic factors in society.

Metathesis is the transposition of letters, sounds, and sometimes even syllables within a word; for example, *revelant* for *relevant*.

Metaphor is a form of language in which a word or phrase that literally denotes one idea is interpreted to mean a different one and suggests a similarity between the two – for example, *My head is an apple without a core*.

Mispronunciation detection is an experimental task in which subjects are presented auditorily with tapes that occasionally include mispronounced words. The subject's task is to detect the mispronunciations.

Morphemic cutting is separation turning out to be relatively simple: Joan , bake , past tense , two , cake , plural , and , a , and pie , with the phonemes assigned as /Jown/, /beyk/, /t/, /tuw/, /keyk/, /s/, /and/, /a/, and /pay/. Since the language is used to convey meaning, every utterance consists of a string of morphemes and that every phoneme in an utterance is assignable to one of the morphemes.

Narrowing of meaning process involves narrowing the meaning of a word so that the word achieves a more restricted meaning over the course of time.

Narrowing is a change of meaning which results in a word describing a narrower range of meaning than it once did; for example, *meat* and *deer*.

Neurolinguistics is the study of how linguistic information is processed in the brain.

Quasi-lacuna – (secondary) primary lacuna.

Palatalization (as sound change) is only one instance of a sound changing in the direction of a neighboring sound. Other instances involve the devoicing of final consonants, as in the German *Bund* with a final (t) rather than (d) or *Weg* with a final (k) rather than (g), or even the loss of such consonants, as in those English dialects in which final consonants in clusters may be lost so that *old* comes to sound like *ole* and *desk* like *dess*. A voiceless consonant may become voiced in an environment in which there is considerable voicing or a particular combination of stress and voicing. For example, the medial consonant (t) in *water* and *better* is voiced to (d) or (r) in some dialects of English in the presence of a preceding stressed vowel and a following unstressed vowel. The same consonant in *attack* remains unvoiced when the distribution of stresses is reversed. The alternation of (s) and (z) in *goose–gosling* and *house–husband* may also be explained by the same process, the general term for which is assimilation .

Paralanguage is a system of phonetic characteristics overlaid on the phonological system and conveying certain meanings.

Papyrology – the study of lacunae as missing parts of old texts, manuscripts.

Pejoration is degradation.

Philology is an earlier term for linguistics as linguistics was practiced in the nineteenth century.

Phone is a discriminable speech sound.

Phonemic coalescence is the loss of a phonemic contrast over a period of time.

Phonemic split is the development of a phonemic contrast over a period of time.

Phoneme is a minimal significant contrastive unit in the phonological system of a language.

Pragmatics is the social rules underlying language use.

PRO constituent are never fully specified as *man* or *book*, the PRO constituent transforming into SOMEONE or SOMETHING. The wh-PRO constituent is rewritten as a question word *what*, *where*, *which* or *who*. PRO constituent is a constituent not fully specified in all features and therefore to be deleted or modified in some way by rule.

Pro-drop parameter is a null-subject parameter.

Prosodic factors are factors such as intonation and stress that are superimposed on speech segments, also called suprasegmentals.

Proto-Indo-European is the hypothesized language from which the present Indo-European languages appear to have descended.

Protolanguage is a hypothesized language from which various languages appear to have descended.

Proxemics is the study of how people use the space around them in communicating.

Psycholinguistics is the study of the interrelationships of psychological and linguistic behavior.

Recursiveness is the property of being infinitely expandable; for example, *This is the dog that worried the cat that killed the rat that ate the malt that lay in the house that lack built*.

Reduplication is a process in which a word or part of a word is repeated; for example, *wishy-washy*, *mish-mash*.

Referent is that to which a noun or noun phrase refers.

Reflex is an observable datum for which a historical or underlying abstract or deep explanation may be provided. The spelling *night* is a reflex of a much different pronunciation of this word in Middle English. The *you* of *Wash yourself* is a reflex of a deep structure containing *you* (Imp. *you*, pres. *will wash you*).

Regional dialect is the dialect spoken in a particular region.

Register is the kind of language used in a particular set of circumstances or context.

Rune is a grapheme from the ancient Germanic writing system, the futhork.

Psycholinguistics is the study of the comprehension, production, and acquisition of language.

Pure word deafness is an aphasia in which a person is unable to comprehend language in the auditory modality.

Receptive aphasia is Wernicke's aphasia.

Reduction is a phonological process in child language in which one or more phonemes are deleted. Also called *cluster reduction* because consonant clusters are often reduced, such as saying *take for steak*.

Renomination theory is translation theory meaning to renominate a lexical unit or a significate transferring from a source text into a target text when there are some lacunar lexical elements or lacunar concepts.

Reference cohesion is a form of cohesion in which the information needed to interpret a linguistic expression is found elsewhere in the text. There are anaphoric and cataphoric references.

Semantic bootstrapping is the process of using semantics to acquire syntax.

Semantic change. Once words come into the language, no matter what their origin, they are subject not only to the rules of pronunciation of that language but also to semantic change, that is, change in meaning. There are various processes of semantic change and various ways of classifying changes, e. g. narrowing and widening of meaning. Semantic change is a change of meaning of a word over a period of time; for example, *squire*, *deer*, and *villain* have all undergone semantic changes.

Semantic component is the part of a generative-transformational grammar that deals with meaning.

Semantic feature is a distinguishable element of meaning in a lexical item; such as *animate*, *human*, or *male*.

Semantics is the study of meaning.

Semantic complexity is the complexity of the ideas expressed in a sentence or phrase (also called conceptual complexity), relates to also syntactic complexity.

Semantic differential is a tool for measuring the associative meanings of words by asking people to rate words on dimensions such as *good/bad* and *strong/weak*.

Semantic memory is the portion of permanent memory that contains organized knowledge of words, concepts, symbols, and objects, relates to also internal lexicon.

Semantic network is a model of semantic memory in which words are represented as nodes and connected to other nodes by various semantic relationships.

Semantic priming is an experimental task in which a context stimulus leads to the activation of a target stimulus.

Semantics is the domain of language that pertains to the meanings of words and sentences.

Semantic verification task is an experimental task in which subjects view sentences of the form *An A is aB* and rapidly decide whether the sentence is true or false.

Sense is the relationship a word has with other words in the lexicon.

Sensorimotor period is the first of Piaget's periods of cognitive development, characterized by sensory and motor development and the inability to fully represent objects symbolically, relates to object permanence.

Silence effect is hesitation phenomenon sending communication to the nonverbal mode; also it is the finding that it is easier to perceive information with pauses in speech.

Silence is to speech as the white of this paper is to this print (Bruneau).

Synchronic is descriptive of a particular time or stage of development.

Shift is a speech error in which a speech sound or word moves from one location to another.

Situational model is a mental model of discourse.

Social dialect is the dialect spoken by a particular social group.

Sociolinguistics is the study of how language functions in social situations.

Sociolinguistics is the study of the interrelationships of social and linguistic behavior.

Stop is a consonant in which the vocal tract is completely closed, building up air pressure, which is then abruptly released, such as in the *b* in *bat*.

Substitute is a word such as a pronoun that replaces some other word or phrase.

Substratum is the hypothesized residue of a previously spoken language in a successor language.

Substitution is a form of cohesion in which one word is replaced by another as an alternative to repeating the first word. Also, a speech error or phonological process in which one sound or word replaces another.

Substitution is a special case of ellipsis with the elliptic element indirectly represented, usually by a pro-form like *one*, *do* or *so*.

Suprasegmental phoneme is one of the phonemes of stress, pitch, or pause.

Suprasegmentals are prosodic factors such as stress and intonational patterns that lie —on top of|| speech segments.

Surface representation is in sentence or discourse memory, representation of the exact words that were presented.

Surface structure is the level of syntactic structure assumed in transformational grammar that is closer to the phonetic specification of an utterance.

Syntactic complexity is the complexity of the grammatical operations required to express an idea in a given language; also called formal complexity. See also **semantic complexity**.

Tacit knowledge is knowledge of how to perform an act, relates to explicit knowledge.

Taxonomic relations are relations among words that indicate the position of words in a taxonomy. For example, for the word *a dog*, *mammal* is a superordinate term, *cat* is a coordinate term, and *collie* is a subordinate term.

Tip-of-the-tongue (TOT) phenomenon is when we know a word but are temporarily unable to retrieve it.

Top-down processing is a process in which higher levels influence lower levels of processing. For example, the perception of phonemes may be influenced by the words in which they appear.

Transformational rule is a rule that transforms one phrase structure into another by adding, deleting, or moving grammatical constituents, also called transformation.

Transition area is an area lacking linguistic features of its own and sharing features of various neighboring areas.

Vocabulary change occurs a variety of ways: by developing the inner resources of the language, borrowing, or by semantic change, or by developing the inner vocabulary.

Voiced Speech is the sound in which the vocal cords are vibrating during the production of sound.

Voiceless Speech is the sound in which the vocal cords are not vibrating during the production of sound.

Voice onset time is the period of time from when a consonant is released until the vocal cords vibrate.

Wernicke's aphasia is an aphasia characterized by fluent speech that is not informational and by disorders of comprehension, also called receptive aphasia.

Wernicke's area is a brain region in the temporal lobe of the left hemisphere. Damage to this region leads to Wernicke's aphasia.

Widening of meaning. In this process a word achieves a more general meaning. The words *bird* and *dog* once refer to specific types of birds and dogs, not to the species in general.

Whorf hypothesis is the hypothesis that languages shape thought processes; also called *the Sapir-Whorf hypothesis*, relates to the linguistic determinism and linguistic relativity.

Word initial cohort is, in auditory word recognition, the initial set of lexical candidates activated by the comprehender.

Word level is a level of written language perception in which a visual stimulus is represented as a familiar word.

Word-superiority effect is an experimental finding that it is easier to perceive a letter in a word context than in isolation.

Working memory is a form of memory with both storage and processing functions. Working memory is used to hold information for a short period of time as well as to perform various operations on the stored information.

Zero plural are in *deer* and *sheep*.

Zipf's law is the fact that the length of a word is negatively correlated with its frequency of use.

Додаток 3

Ендозони лакуніконів АКС та УКС

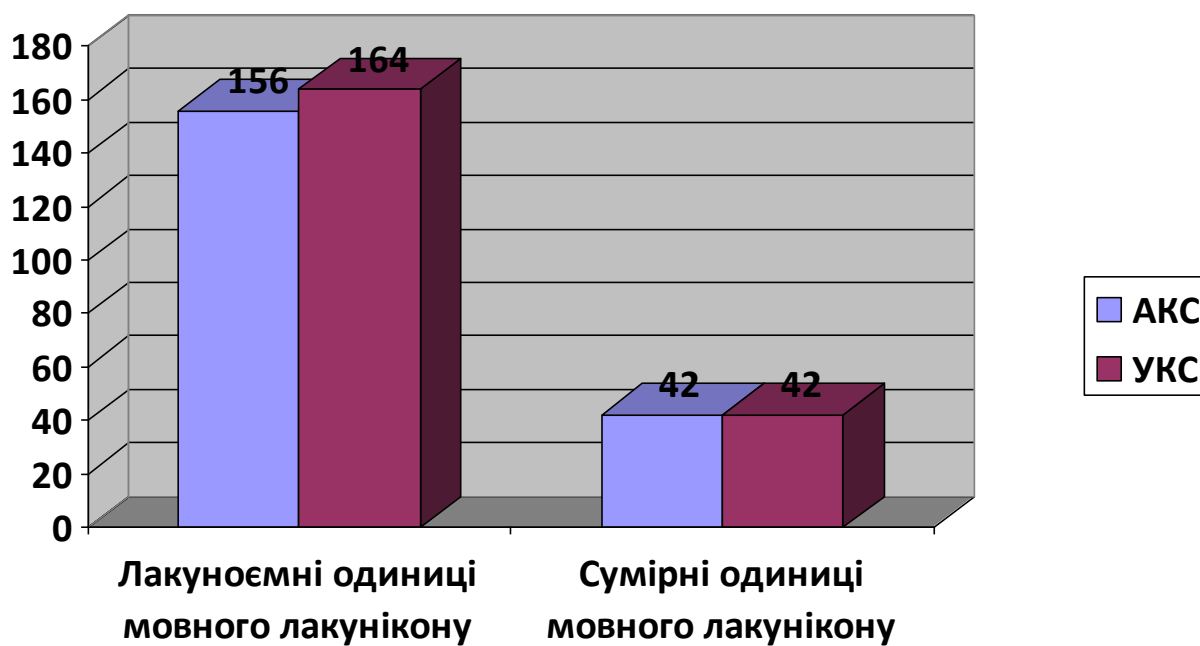

Рис. 3Д Мовна ендозона лакунікону АКС та УКС

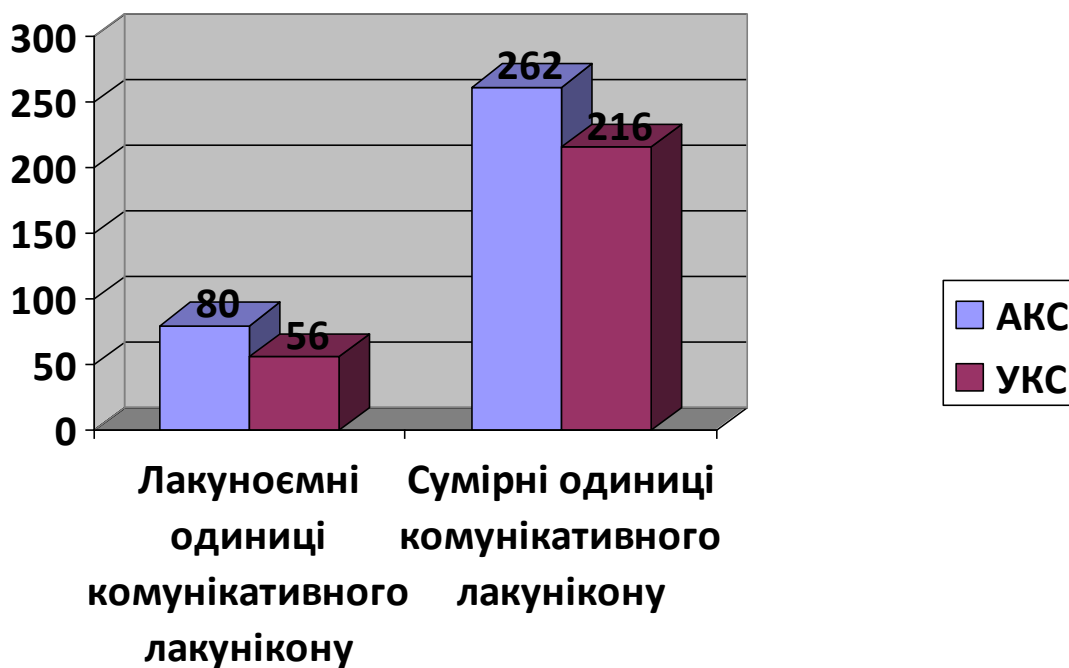

Рис. 4Д Комунікативна ендозона лакунікону АКС та УКС

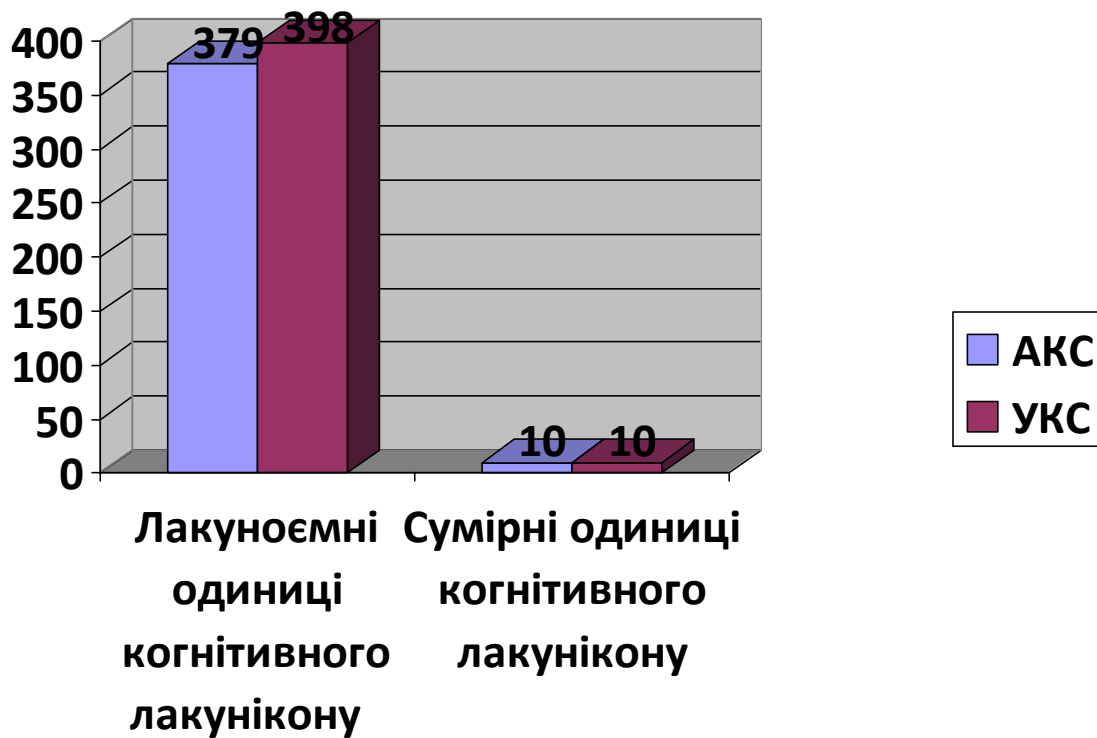

Рис. 5Д Когнітивна ендозона лакунікону АКС та УКС

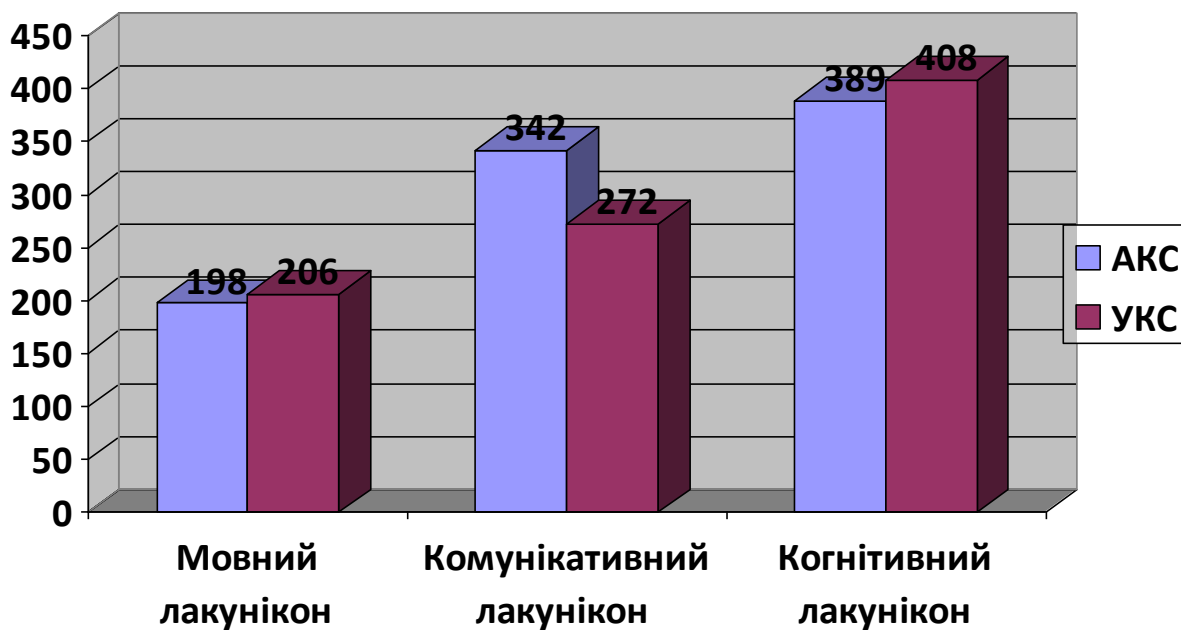

Рис. 5В Зонування лакуніконів АКС та УКС

Додаток 4

РЕЄСТР ГАПАКСІВ

Цей ілюстративний компендіум є ілюстрацією картотеки гапаксів та символів на основі корпусних даних, онлайн-словників, картотек, інтернет-баз, що стосуються рідковживаних слів у сучасній англійській мові – це архаїзми, рідковживані терміни, незрозумілі слова, що потребують додаткового тлумачення. Ці одиниці вживаються в англійській мові неактивно.

Гапакс	Значення
Аскамагаскус (вигадка)	pretentious or deceptive nonsense
Вабонеру (бабуїнство, непристойна поведінка)	foolishness; stupidity; nonsense
balderdash (нонсенс)	nonsense; a jumble of words
Baloney (нісенітниця)	humbug; nonsense
Bambosh (нісенітниця)	deceptive nonsense
Bilge (нісенітниця)	lower point of inner hull of a ship; nonsense or rubbish
Blaque (нісенітниця)	humbug; pretentious nonsense
Blarney (нісенітниця)	skilful flattery; nonsense
Bletherskate (нісенітниця)	a garrulous talker of nonsense
Brimborion (нісенітниця)	worthless nonsense
Bugaboo (нісенітниця)	loud or empty nonsense
Bunk (нісенітниця)	nonsense; humbug
Bushwa (нісенітниця)	nonsense
Clatfart (розмова, нісенітниця)	idle chatter; nonsense
Codswallop (нісенітниця)	something utterly senseless; nonsense
Effutiation (нісенітниця)	twaddle; humbug
Eyewash (лестощі)	humbug; something done merely for

	effect
Fadoodle (нісенітниця)	nonsense
Falderal (нісенітниця)	nonsense; meaningless refrain of a song
fandangle (блазнювання)	pretentious tomfoolery
Fiddlededee (нісенітниця)	nonsense
fiddle-faddle (балаканина)	trifling talk
Flam (вигадка)	humbug; trickery
Flannel (блеф)	ostentatious nonsense
Flapdoodle (нісенітниця)	gross flattery; nonsense
Flimflam (нісенітниця)	nonsense; trickery
Flummadiddle (нісенітниця)	nonsense; humbug
Flummery (компліменти)	anything insipid; empty compliment; humbug
Fribble (фривольність)	frivolous nonsense; a trifling thing or person
Fustian (пишномовні промови)	pretentious writing or speech; inflated or nonsensical language
Galbanum (нісенітниця)	nonsense; a kind of gum resin
Gammon (балаканина)	to feign an action; perpetrate a hoax on; nonsense, rubbish
Gibberish (балаканина)	nonsense talk
Grimgribber (абракадабра)	learned gibberish; legal jargon
Haver (нісенітниця)	foolish nonsense
Hibber-gibber (абракадабра)	gibberish
Hogwash (нісенітниця)	nonsense; worthless idea
Jabberwocky (абракадабра)	nonsense, gibberish
Jiggery-pokery	deceptive or manipulative humbug
Kilter (нісенітниця)	nonsense

Kidology (нісенітниця)	deceptive trickery; nonsense
Linsey-woolsey (мішанина, суміш різнорідних понять)	mash, coarse inferior wool or wool-flax weave nonsense or confusion
Macaroni (нісенітниця)	nonsense; foolishness
Malarkey (нісенітниця)	humbug; nonsense
Morology (нісенітниця)	nonsense
Mullock (нісенітниця)	nonsense; rubbish
Mumbo-jumbo (нісенітниця)	obscure nonsense
Narrischkeit (нісенітниця)	foolishness; nonsense
Nugament (нісенітниця)	nonsense; trifle
Phonus-bolonus (нісенітниця)	exaggerated trickery or nonsense
Попрусcock (нісенітниця)	humbug; nonsense
Posh (нісенітниця)	nonsense
Quatsch (нісенітниця)	nonsense
Rannygazoo (нісенітниця)	foolish nonsense
Razzmatazz (нісенітниця)	meaningless talk; hype; nonsense
Rhubarb (нісенітниця)	nonsense; actors' nonsense background chatter
Riddle-me-ree (неіснуюча мова)	nonsense language
Rottack (нісенітниця)	rubbish; nonsense
Schmegeggy (нісенітниця)	nonsense
Slipslop (нісенітниця)	nonsense

Додаток 5

Знаки та символи

слово/word	Символ/ Symbol	Дефініція/Definition
агма/agma	ŋ	Велярний носовий приголосний/ symbol or sound for a velar nasal consonant "ng"
астерізм/asterism	**	Три зірочки/cluster of three asterisks arranged in triangle to draw attention to passage
бревіс/breve	˘	Знак на позначення короткого голосного звуку/mark over letter to indicate a short vowel sound
цезура/caesura		Пауза/vertical line in a text used to indicate a pause or prosodic break
карет/caret	^	Символ пропуску/mark used to note an omission
седиль/cedilla	¸	mark placed under letter c to indicate pronunciation as s
циркумфлекс/circumflex	ˆ	accent mark placed above vowel to indicate sound change
крочет/crotchet	[Квадратна дужка/square bracket
діарезис/diaeresis	¨	роздільна вимова двох голосних/two dots placed over a vowel to indicate a syllable break (naïve)
дієса/diesis	‡	знак виноски у вигляді подвійного хрестика/ double

		dagger sign
знак диплін/diple	>	Привертає увагу в тексті/mark in margin of text to indicate rejected verses or new paragraph
eth	ð	Давньоанглійська літера/letter in Old English representing voiced 'th' sound
еліпсис/ellipsis	...	Три зірочки/three dots used to indicate a break, pause, or unfinished thought (...)
кутові лапки/guillemet	«	Лапки “ялинка”/angled quotation marks used in French and some other foreign texts
гачек/hacek	ˇ	надрядковий діакритичний знак у вигляді галочки/mark placed over consonant in Slavic languages to indicate palatalization
флерон/fleuron	☛	Типографський знак у вигляді плюща/ivy-leaf sign used to separate paragraphs
інтерпункт/interpunct	•	точка між словами/point or dot between words in•place•of•spaces
інтерробанг/interrobang	‽	Лігатура, що складається з окличного знака та знака питання/combination of exclamation point and question mark
амперсанд/ampersand	&	Символ поєднання
ромб/lozenge	◊	Типографський знак у вигляді

		ромбу/diamond-shaped mark indicating possibility in formal logic
обеліск/obelisk	†	Знак виноски у вигляді крестика для позначення важливої інформації/ dagger sign used as a critical mark or note
обелюс/obelus	÷	Знак ділення; ставиться навпроти сумнівного слова /знак division sign; mark used to indicate unacceptable passages
огонек/ogonek	ˆ	Діакритичний знак для позначення назального звучання/mark placed under Slavic consonant to indicate nasalization
знак абзаца/pilcrow	¶	Знак абзаца/paragraph-mark
сепаратриса/separatrix		Пряма лінійна позначення розділення/straight vertical line
солідус/solidus	/	коса риска/forward slash
тильда/tilde	~	друкарський знак у вигляді хвилястої риски/ mark indicating approximation or, over a letter, nasalization or palatalization
віргула/virgule	/	коса риска з нахилом вправо/forward slash

Додаток 6
Корпус лакун в АКС та УКС: стартовий реєстр мовної ендозони

Картина світу АКС/УКС	Термін	Значення	Ілюстрація через поняття	Ендозона	Кластер	Субзона
АКС	Erased plurality	Faded plural form	<i>scissors</i>	Мовна ендозона	ПАРАДИГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	МОВНА СУБЗОНА
УКС	Стерта множина	Відсутність множини	<i>ножиці</i>	Мовна ендозона	ПАРАДИГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	МОВНА СУБЗОНА
АКС	Стерта двоїна	Two means one	<i>trousers</i>	Мовна ендозона	ПАРАДИГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	ПАНХРОННА СУБЗОНА
УКС	Erased duality	Faded duality	<i>штани</i>	Мовна ендозона	ПАРАДИГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	ПАНХРОННА СУБЗОНА
АКС	Grammatical lacuna	Lack of the article in the Ukrainian language	<i>The/a/an/zero article</i>	Мовна ендозона	ПАРАДИГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	МОВНА СУБЗОНА

Додаток 7

Корпус лакун в АКС та УКС: стартовий реєстр комунікативної ендозони

Картина світу АКС/УКС	Термін	Значення	Ілюстрація через поняття	Ендозона	Кластер	Субзона
АКС	Culture bump	Lacking cultural element	<i>Trumpism of the day</i>	Комунікативна ендозона	СИНТАГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СУБЗОНА
УКС	Transfer	The origin of the term chowder is obscure. One possible source is the French word chaudron.	 <p>Potato and corn chowder</p>	Комунікативна ендозона	СИНТАГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СУБЗОНА
АКС	American ethos: Concepts		CHALLENGE, PRIVACY, EFFICIENCY	Комунікативна ендозона	СИНТАГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	МІЖКУЛЬТУРНА СУБЗОНА
УКС	Ксеноніми		БОРЩ ГОПАК ВИШИВАНКА РУШНИК ПИСАНКА КУМ СВАТ БУДЬМО	Комунікативна ендозона	СИНТАГМАТИЧНИЙ КЛАСТЕР	МІЖКУЛЬТУРНА СУБЗОНА

Додаток 8
Корпус лакун в АКС та УКС: стартовий реєстр когнітивної ендозони

Картина світу АКС/УКС	Термін	Значення	Ілюстрація через поняття	Ендозона	Кластер	Субзона
АКС	Conceptual metaphor	English: “Can you help laughing, friends?”	Latin: <i>Risum teneatis, amici?</i>	Когнітивна ендозона	КОГНІТИВНИЙ КЛАСТЕР	ПОНЯТТЄВА СУБЗОНА
УКС	Когнітивна метафора	Kinder, Küche, Kirche	ККК	Когнітивна ендозона	КОГНІТИВНИЙ КЛАСТЕР	КОРПУСНА СУБЗОНА
АКС	Allusion	<i>Suryy is a suburb of Vancouver, slurry = meretricious</i>	Girls from Surry jokes	Когнітивна ендозона	КОГНІТИВНИЙ КЛАСТЕР	ПОНЯТТЄВА СУБЗОНА
УКС	Алюзія	Дарвін	Дідусь горил	Когнітивна ендозона	КОГНІТИВНИЙ КЛАСТЕР	КОРПУСНА СУБЗОНА

ДОДАТОК 9

Список публікацій здобувача та відомості про апробацію результатів дисертації

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ АВТОРА ДИСЕРТАЦІЇ

Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в *сорока п'яти публікаціях* (чотири з яких – у співавторстві), з яких *одна* монографія “Корпусний лакунікон англомовної та україномовної картин світу” (26,72 др. арк.), *одна* частина в колективній монографії (0,4 др. арк.), *двадцяти восьми* статтях, з яких *двадцять шість* у наукових фахових виданнях України (6,81 др. арк.), *одна* (0,31 др. арк.) – у виданні, яке не внесено до списку фахових видань України, *чотири* – у наукових виданнях інших держав (0,72), *п'ять* статей, опублікованих у періодичних виданнях інших держав (2,1 др. арк.) Та в матеріалах *сьоми* конференцій (*два* з яких у співавторстві) (0,7 др. арк.).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англомовної та україномовної картин світу: монографія / відп. ред. А. В. Корольова. Суми: Вид-во СумДУ, 2018. 588 с.

Розділ у монографії

2. Anokhina T. O. The French-Canadian school of lacunology and the Ukrainian lacunology studies // Ukraine – Canada: Modern Scientific Studies: Collective Monograph (in U 45 three books). Lutsk: Vezha-Druk, 2018. Book 3. P. 58–67.

Статті у фахових виданнях України

3. Анохіна Т. О. Онтологічне буття силенціальних лакун // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. Т. 1. № 3–4. С. 55–60.

4. Анохіна Т. О. Прагматичне навантаження силенціальних знаків в англomовному та українomовному художньому дискурсі // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. Т. 13. № 2. С. 5–11.

5. Анохіна Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. Т. 2. № 1. С. 5–11.

6. Анохіна Т. О. Статус лакунарних конструювань: комунікативно-когнітивні аспекти // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. Т. 2. № 2. С. 133–140.

7. Анохіна Т. О. Категорія лакуарності у контексті суміжних понять // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т. 14. № 2. С. 8–15.

8. Анохіна Т. О. Лакуни праформ: лінгвоетимологічна розвідка (“він” та “вона” на літеру *а) // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2011. Т. 3. № 4. С. 39–43.

9. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні аспекти лакуарного позначення // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 10. Ч. II. С. 3–8.

10. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Категоризація концепту ЛАКУНА: лінгвокогнітивні аспекти // *Studia Germanica et Romanica*: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: науковий журнал / гол. ред. В. Д. Каліущенко. Донецьк: ДонНУ, 2011. 3(24). С. 5–17.

11. Анохіна Т. О. Лексико-семантична лакуарність: міжмовні паралелі // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2012. Т. 4, № 3. С. 14–20.

12. Анохіна Т. А. К вопросу асимметричных девиаций лакун языковых систем (на материале германских и славянских языков) // Система і структура східнослов'янських мов: зб. наук. праць / редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 5. С. 282–290.

13. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні пошуки лексичних лакун // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2012. Т. 4. № 4. С. 5–9.

14. Анохіна Т. О. Типологія лакун у контексті мовної симетрії / асиметрії // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. пр. / відп. ред. А. В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. Вип. 11. С. 262–268.

15. Анохіна Т. О. Лакунікон у наївній та науковій картинах світу // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2013. Т. 5. № 3. С. 5–12.

16. Анохіна Т. О. Статус вихідних патернів категорії лакуарності // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2014. Т. 6. № 4. С. 5–8.

17. Анохіна Т. О. *Lacunae in terms of scholars: the brief overview* // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7. № 1. С. 7–11.

18. Анохіна Т. О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7. № 2. С. 38–45.

19. Анохіна Т. О. Феномен лакуарності (відсутності) у віршованих текстах: перекладацькі аспекти // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2015. Т. 7. № 4. С. 7–14.

20. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Статус лакуни в парадигмі метазнаків категорії НІЩО // Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. пр. / гол. ред. Н. В. Петлюченко. Одеса: Фенікс, 2015. С. 3–6.

21. Анохіна Т. О. Форманти лакуарності в мові, мовленні та в мовленнєвій поведінці // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. № 68. С. 40–45.

22. Анохіна Т., Швачко С. Чинники лакуарності у модусах мови, мовленні та мовленнєвій поведінці // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки: зб. наук. пр. / гол.

ред. Н. О. Данилюк. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. № 6 (331). С. 5–11.

23. Анохіна Т. О. Онтогносеологічне осмислення метазнаків “жанр”, “текст” і “стиль” // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2016. Т. 8. № 3. С. 7–14.

24. Анохіна Т. О. Лакуни у віршованих перекладах: нарис із контрастивної генології // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки: зб. наук. пр. / гол. ред. Н. О. Данилюк. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2017. № 3(352). С. 349–355.

25. Анохіна Т. О. Лакуни питальних речень vs теорія мовленнєвих актів // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2017. Т. 9. № 2. С. 7–12.

26. Анохіна Т. О. Лакуни ретрансльованих перекладів // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. № 71. С. 12–17.

27. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англійської мови: лексикографічний аналіз // Філологічні трактати. Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: Вид-во СумДУ, 2018. Т. 10. № 2. С. 7–12.

28. Анохіна Т. О. The form change and shifts of meaning of multi-word units // Актуальні питання іноземної філології: науковий журнал / гол. ред. І. П. Біскуб. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. № 8. С. 6–11.

Статті в періодичних виданнях інших держав

29. Anokhina T. The development of lacunology thesaurus in prototems of lacunicon // Development of Scientific Thought in the 21st Century: Problems and Perspectives. Riga: Science Support Center Sia, 2013. P. 38–41. ISSN 2255-9329.

30. Anokhina T. The linguistic lacunicon: cognitive mapping in schemes and terms // The Journal of Education, Culture and Society (the international scientific journal founded by Aleksander Kobylarek). Wroclaw: Pro Scientia Publica, 2013. Is. 1. No. 1 (2013). P. 166–174. ISSN 2081-1640.

31. Anokhina T. O. The Lacunicon in English and Ukrainian: The Frequent Terms // *Man in India*. Subject Area and category: Art and Humanities History (H Index), Social Sciences Cultural Studies. 2017. Vol. 97 (23). P. 3. P. 579–588. ISSN 0025-1569.

32. Anokhina T. O. Rendering allusions and intertextual lacunae. *Science and Education a New Dimension*. Philology / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest. 2018. VI(46). Is. 159. P. 7–9. ISSN 2308-5258.

33. Anokhina T. O. The linguistic study of lacunar phenomena // *International Journal of Research – Granthaalayah*. A knowledge Repository. Indore: Granthaalayah, Publications & Printers, 2018. Vol. 6. Is. 2. P. 101–108. ISSN 2350-0530.

34. Anokhina T. O. Contrasting the English-Ukrainian lacunae in the scientific worldview // *International Journal of International Research*. 2018. Vol. 08. Issue 03. P. 3. P. 19228 – 19230. 579–588. ISSN 2230-9926.

Статті в інших виданнях

35. Анохина Т. А. Лингвокогнитивные параметры лакунарности // *Текст. Язык. Человек: сб. науч. тр.: в 2 ч. / редкол.: С. Б. Кураш (отв. ред.) и др.* Мозырь: Управление образования Мозырский государственный педагогический университет имени И. П. Шамякина, 2013. Ч. 1 С. 174–176.

36. Anokhina T. Challenges in Translation and Interpretation of Lacunar Information // *Communication Sciences. Multidimensional Translation: From Science to Arts*. Research Papers in Translation & Communication Sciences / ed. K. Užule. Riga: Baltic International Academy, Latvia, 2014. P. 81–91.

37. Anokhina T. O., Kobyakova I. K. Something is lost: lacking information in translation // *Edges of scientific creativity: International collection of scientific papers (collective monograph) of the GISAP project participants, autumn 2017 (London, October 18 – October 24, 2017)*. London: IASHE, 2017. P. 32–34.

38. Anokhina T. Saga of Lacunology // *Полилингвальная школа: концепция и модель образовательного процесса: сб. ст. / отв. ред. Е. А. Журавлёва*. Астана: Изд-во ИП “Дана”, 2017. С. 175–177.

Тези доповідей на наукових конференціях

39. Анохіна Т. О. Нарис з сучасних проблем лакунології: графічна екстеріоризація категорії відсутності // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук. пр. звітно-наукової конференції викладачів університету за 2010 рік, 9–10 лютого 2011 року / Укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 10–11.

40. Анохіна Т. О. Лакуни як труднощі перекладу та тлумачення у відтворенні культурем // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук. пр. звітно-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9–10 лютого 2013 року / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 24–25.

41. Анохина Т. А. Экстериоризация лингвистического лакуникона в научной картине мира // Мова. Культура. Комунікація: Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах: матеріали IV-ї міжнародної конференції (Чернігів, 25 квітня 2013 р.). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. С. 3–5.

42. Анохіна Т. О. Методологічні засади ідентифікації лакун у сучасному мовознавстві // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 19–21 березня 2014 р. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 18–19.

43. Анохина Т. А. Вопросительность и лакунарность в языке и тексте // Формирование поликультурной личности в контексте глобальных проблем: сборник материалов международного семинара / отв. ред. Е. А. Журавлёва. Астана: издательство ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2017. С. 75–81.

44. Анохіна Т. О., Швачко С. О., Ковтун В. Мовленнєві коди // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали V всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, 20–21 квітня 2017 р. Суми: СумДУ, 2017. С. 33–37.

45. Анохіна Т. О. Rendering lacunae: elimination vs. compensatinon // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11–13 квітня 2018 року. К.: Вид. центр КНЛУ, 2018. С. 395–396.

Апробація результатів дослідження

Результати дисертаційного дослідження були апробовані на *двадцяти* наукових конференціях, серед яких *чотирнадцять* міжнародних: “Пріоритети германського і романського мовознавства” (2016-2018), “II Международная научная конференция “Мир языка – мир в языке” памяти доктора филологических наук, профессора М.А. Брицына” (Київ, 5-7 грудня 2012), “VII Международная научная конференция “Текст. Язык. Человек” (Мозирь, 20-25 травня 2013), “Міжнародна науково-практична конференція “Україна і світ: діалог мов та культур” (Київ, 03-05 квітня 2013), “IV Міжнародна наукова конференція “Мова. Культура. Комунікація. Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах” (Чернігів, 25 квітня 2013), “The 2nd international scientific conference: Development of Scientific Thought in the 21st Century: Problems and Perspectives” (Рига (Латвія), 10 квітня, 2013), “Multidimensional Translation: From Science to Arts” (Рига (Латвія), 19-20 квітня, 2013), “XII Международная научная летняя школа “Когнитивная лингвистика и концептуальные исследования” (Одеса, 15 червня – 28 липня 2013), “Nowadays challenges: Education, Culture and Society” (Вроцлав (Польща), 14-17 жовтня), “Международный семинар: Формирование поликультурной личности в контексте глобальных проблем” (Астана (Казахстан, 28 апреля 2017), “XI Міжнародна наукова конференція “Пріоритети германського і романського мовознавства” (Луцьк – Світязь, 5–7 червня 2017), “XI Міжнародна наукова конференція “Пріоритети германського і романського мовознавства”, присвяченої пам’яті професора Євгенії Іванівни Гороть” (Луцьк – Світязь, 5–7 червня 2017), Міжнародна науково-практична конференція “Україна і світ: діалог мов та культур” (Київ, 11-13 квітня 2018); *чотири* всеукраїнських: “Актуальні питання філології” (Київ, 29 березня 2011),

“Актуальні питання філології” (Київ, 23 березня 2013), “V всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів, викладачів та співробітників: Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали (Суми, 20–21 квітня 2017), “VII Всеукраїнська студентська науково-практична конференція: Перекладацькі інновації” (Суми, 16–17 березня 2017); *дві* звітно-наукові конференції: “Звітно-наукова конференція викладачів університету за 2010 рік ” (Київ (НПУ імені М.П. Драгоманова), 9–10 лютого 2011), “Звітно-наукова конференція викладачів університету за 2012 рік ” (Київ (НПУ імені М.П. Драгоманова), 9–10 лютого 2013).